

R. 752.239

FUNDACIO SALVADOR VIVES CASAJUANA

CHARLOTTE S. MANEIKIS KNIAZZEH

i

EDWARD J. NEUGAARD

VIDES DE SANTS ROSSELLONESES

Text català del segle XIII establert, comentat i glossat
per la Dra. CH. S. M. KNIAZZEH de la University of Chicago
i pel Dr. E. J. NEUGAARD, professor a la University of South Florida

amb prefaci i aportacions de
JOAN COROMINES

III

Transcripció del text

BARCELONA-1977

ISBN - 84-232-0099-X (Obra completa)

ISBN - 84-232-0109-0 (Vol. II)

ISBN - 84-232-0116-3

Depósito legal B. 9.804-1977

EDITORIAL RAFAEL DALMAU - Bonavista, 26 - Barcelona

Gráficas Román, S. A. - Casa Oliva, 82-88 - Barcelona-5

VIDES DE SANTS ROSSELLONESES

VOLUM III

DE SENT BERNABE, APOSTOL ⁶²

122v1 Barnabàs vol aytant dir co «fil de vinent»,⁶³ o «fil de consolacion», o «fil profetan»,⁶⁴ o «fil concloén»,⁶⁵ 'iiii' vegades se pausa así «fil»⁶⁶ per / 'iiii' maneres de filiacion que él ac. És dit fil en escriptura per rasó de generació, e d'enseyament, e de semblansa, e quant hom vol aver per fil sel que res no atayn a hom.⁶⁷ Fo él regenerat per Jhesuchrist⁶⁸ per babtisme, e fo enseyat per l'avengeli, e resemblà él per martiri,⁶⁹ e fo feyt son fil d'él resebent, lo celestial regne.⁷⁰ E assò quant a ssi, mes quant als autres, él fo vivent, e consolant, e profetizant, e concludidor.⁷¹

145v1 Fo él vinent —discorent e presican— per tots locs; que apar per aysò: car él fo compayò de Sent Paul; consolan / los paubres e'ls desconselats;⁷² als paubres, als quals donà la sua⁷³ almoyna; los desconselats,⁷⁴ als quals donà de part dels apòstols la pistola. Fo profetans,⁷⁵ car él ac esperit de profecia;⁷⁶ fo concluydor⁷⁷ per so car ac multitut conclosén la fe: e'ls ajustà,⁷⁸ segons que aparec quant fo enviat en Antioxia.⁷⁹ D'aquestes 'iiii' rasons⁸⁰ és dit en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xi'⁸¹ capítol: «Era home baronil», quant al primer article; «era bos»,⁸² quant al segon;⁸³ «ple d'Esperit Sant», quant al 'iii' «era en fe», quant al 'iiii' La passió d'él⁸⁴ compilà Sent Joan,⁸⁵ la qual traslatà⁸⁶ de grec en latí En Beda.⁸⁷ *M.

⁶². - DE SENT BERNABE, APOSTOL P: DEL NOM DE SANT BERNABAS, PROLECH B: De sancto Barnaba V.

⁶³. - *davinent* P: de vivent B: venientis V.

⁶⁴. - B: *profitan* P: prophetæ V.

⁶⁵. - s'epela 'xi' fil que el ac B: ponitur filius V.

⁶⁷. - e quant hom... atayn a hom PB: et adoptionis V.

⁷¹. - concludidor P: 'concloent': conclloydor B: concludens V. *Mot que manca en AlcM.*

⁷² i ⁷⁴. - desconselats P: desconsolats B: desolatos V. *Cf. occit. ant. desconselhats 'abandonats'.*

⁷⁵. - profetans P: profetan B: prophetans V. *Amb afegiment de la -s del cas recte llatí; veg. Cor. § 33.*

⁷⁶. - BV: de prefecia P.

⁷⁸. - ac... concluds en la fe P: conclusi en la fe B: in fide conclusit V.

⁷⁹. - Antioxia P: Antiotxa B: Antiochiam V.

⁸³. - segon P: sogon B: secundum V.

⁸⁸⁰. - era en fe q. al 'iiii' PB: erat... et fidei quantum ad quantum V346.25. [Construcció xocant, esperariem *era feel*; és versemblant que un primer copista vagi llegir aquests 2 mots com *era fe él*, i que havent-ho transposat, com tan sovint feien aquests monjos copistes, en *era él fe*, un copista posterior, entenent-ho com a *e-l fe* corregí (allò que li semblà un masculí bàrbar, per *la fe*) en *era en fe*. J. C.].

⁸⁴. - scriisch e *add.* B: no V.

⁸⁵. - qui et Marcus ejus consobrinus, et maxime a visione ipsius Johannis usque fere in finem V: om. P.

Barnabàs fo prevere, e fo de ⁸⁸ linatye d'En Cipri, ⁸⁹ e fo un dels 'lxii' ⁹⁰ discipols de Jhesucrist. ⁹¹ Es mot lausat ⁹² en la *Ystòria dels Apòstols*. ⁹³ Fo un home mot bé acostumat e aordonat quant a ssi, e ⁹⁴ quant a Déu, ⁹⁵ e quant a son prusme. ^{95a} Quant a ssi, fo él aordenat ⁹⁶ segons 'iii' forses de virtuts; so és: segons rasó, e segons cobesa, e segons ira. Hac rasó il·luminada e conexensa, on és dit[is] ⁹⁷ en los *Feyts dels Apòstols* en, lo 'xiii' ⁹⁸ capítol: «Eren en la gleysa d'Antioxa les esposicions de les escriptures e ls maestres, ⁹⁹ entre ls quals era Sent Barnabàs e Sent Simon». Enaprés ¹⁰⁰ / él accobesesa, ¹⁰¹ purgada dels pols de la mondanal atalentament ^{101a} / On, és dit en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'iiii' capítol, en qual manera Josep, qui avia nom Barnabàs, vené ¹⁰² un camp que avia e pausà lo preu als peus dels apòstols. On diu la Glosa: «Él aprova ¹⁰³ desempa-rament, e esquiva tocament de les causes mundanals, e enseya que l'aur és calsigador, ¹⁰⁴ en so qu'él lo ¹⁰⁵ pausà als peus dels apòstols». On és dit: «Benesurat ¹⁰⁶ és lo baró qui és atrobat ¹⁰⁷ senes taca, e qui no va après ¹⁰⁸ aur». *M.

Enaprés ¹⁰⁹ él ac virtut iracible, e s'forsada ¹¹⁰ per gran multitut de proesa. E aysò ac obran forts ¹¹¹ causes, e anan baronilment sobre grans ¹¹² causes, e fortment sostenent les causes contrariosses. Baronilment anan sobre grans causes, segons que apar en aquela ciutat d'Antioxa, la qual él resebé ¹¹³ per convertir e, segons que apar en los *Feyts dels Apòstols* en 'ix' ¹¹⁴ capítol; dién ¹¹⁵ que, après la conversacion, ¹¹⁶ [de] Sent Paul ¹¹⁷ venc en Iherusalem e volc-se

⁸⁸. - trelatà B: transtulisse V.

⁸⁹. - DEL NOM DE SANT BARNABAS add. B no V.

⁹⁰. - B: d'en Cipri P: levites Cyprius genere V246.29: 'era cipriota, era de Xipre'.

⁹¹. - BV (eds. Lió i Roze): LXXXII P.

^{95a}. - prusme P: pruhisma B.

^{96a}. - B: om. P sis mots (homeot.). Secundum rationabilem, concupiscibilem et irascibilem V346.5f.

⁹⁸. - PB: 'xiii' V.

¹⁰¹. - cobesesa de puritat e add. P, no BV (probt. diplografia cobesesa pur completada erròniament per un copista posterior).

^{101a}. - purgata a pulvere mundanae affectionis V. *Encara que suspectes, les formes dels pols 'la pols (segurament ultracorrecció per del pols) i la mondanal at., no són impossibles (la talent és sovint fement).*

¹⁰⁴. - calsigador PB: calcandum aurum quod subdit gressibus V 347.3 'digne de ser calcigat, trepitjat'.

¹⁰⁵. - que lo B: quel li (?) P.

¹⁰⁸. - va après P: vasa al B.

¹¹⁶. - conversacio(n) PB: conversionem V. *Apareix sovint en el text: 51v2; 71v2, 114v1. Cf. també l'edició del Prof. Soberanas dels Diàlegs de St. Gregori (ENC n.º 97, pàg. 126).*

¹¹⁷. - après la co. de Sent Paul P... co. de S. P., Sent Paul B: post conversio-

ajustar als apòstols; mes co'ls apòstols li fusquessen, ayxí co ayel fuig a¹¹⁸ lop, Sent Barnabàs lo resebec e'l menà¹¹⁹ als apòstols. On, perseveran, obran forts causes,¹²⁰ [e] trebalà lo seu cors de- junant; on, és dit en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xiii'¹² capítol, de Sent Barnabàs e d'alscuns autres, qu'èls servien¹²² a Déu e de- junaven. E fortment soferien¹²³ les causes contrariosses, ayxí co'ls¹²⁴ apòstols ne fan testimoni, diens: ¹²⁵ «Los nostres cars / amics Bar- nabàs e Sen Paul, qui liuraren les lurs ànimes per lo nom de Jhe- suchrist».¹²⁶ *M.

146r1 Fo él aordonat¹²⁷ quant a Déu, donan a él¹²⁸ auctoritat, e onor a la sua¹²⁹ seyoria, e a la magestat sua,¹³⁰ e a la / bontat.¹ La qual causa és manifesta per aysò: que él no volc no-degudament penre² l'ofici de predicacion, ya fos so que él lo pogés resebre³ per auctoritat de Déu, segons que's diu en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xiii' capítol: «Dix l'Esperit Sant: 'Departits a mi⁴ Barnabàs e Saul⁵ en la obra per què eu los ey resebuts'». *M.

Donà honor a la mayestat de Déu, segons que's diu en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xiii'⁶ capítol, dién⁷ que als cuns homes lur⁸ donaven onor de Déu e'ls volien sacrificar oblacions, ayxí con a Déus. E apelaven Sen Barnabàs⁹ «En Jovis», ayxí con a mayor, e Sen Paul apelaven «En Mercuri», per so car era home savi e ben parlat. On mantenent Sen Barnabàs e Sent Paul, trencats¹⁰ los vestimens,¹¹ cridaren: —O barons,¹² què fets? Sapiats que nós som¹³ homes mortals, ayxí con a vosautres; on, vos diem que'us convertiats al Déu qui és de veritat¹⁴—.

146r2 E donà onor a la bontat de Déu, car —segons que's diu en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xv' capítol—«Con la bontat de la gràcia de Déu, per la cal de grat e no per lig / som sanats,¹⁵ als cuns¹⁶ juseus, qui són convertits, la volien¹⁷ costreyer e minvar, afermans que «a» aysò no'y abasta senes circumcisió, mes Sent Barnabàs

nem, Paulus V347.9. El traductor degué posar-ho com en llatí i el copista arque- tipus hi afegiria interlineant-la la glossa aclaridora de *Sent Paul*: B ho copià tot i P ho simplificà.

¹¹⁹. - menà P: amenà B.

¹²⁰. - pers. obrà grans causes e tr. B; pers. obran forts causes e tr. P: perseve- ranter operando fortia quia corpus suum maceravit... V347.13.

¹²¹. - .xiiii' PB: .xiii' V.

¹²². - Saul PB: Paulum V (segons les eds. que concixem, Graesse 347.22, Lió 67r2, i Roze, I, 391: però n'hi hagué d'altres i sobretot hi hagué més còdexs). De nou més avall (nota 52).

¹²³. - Trencats P: trencaren B: conscissis V 347.27.

¹²⁴. - al Déu qui és de veritat P: al Déus viu B; ab his vanis Diis... ad Deum vivum V. *Ací tertio V: om. trad.*

¹²⁵. - som sanats P: em sanats B: salvati V.

e Sent Paul contrasteren¹⁸ baronilment, e mostreren que sol¹⁹ la bontat de la gràcia de Déu, senes Lig, i²⁰ abastava; e sobre tot aportaren la qüestió als [als] apòstols, e'ncontre²¹ les lurs erors éls empetraren letres».

123r2 Fo Sent Barnabàs noblament ordenat quant a son prusme,²² per so car al seu <g>rey²³ donà a menyar per paraula, e per exempli, e per benifet.²⁴ Per paraula, car él preycà diligentment / la paraula de Déu; on, és dit en los²⁵ *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xv' capítol, que Sen Paul e Sent Barnabàs estaven en Antioxa enseyan, e preycan ab mots d'autres, la paraula de Déu.²⁶ E aysò és manifest per aquela multitut, la qual convertiren en Antioxa, en tant que aquí foren apelats discípolos de Jesuchrist primerament.²⁷ *M.

Fo Sent Barnabàs mot sant per exemplis, per so car la sua²⁸ vida fo a tots miral de santetat e exempli²⁹ de religion. Fo³⁰ él <en> totes ses obres baronil³¹ e ardit, e esgardable³² per bones costumes; e fo ple, per la gràcia, de Sant Esperit; era mot clar per fe e per vertut.³³ D'aquestes 'iiii' raons³⁴ és dit en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xv' capítol: «Trameseren Sent Barnabàs en Antioxa,³⁵ e pregà tots que estessen ab ver prepausament en la fe de Déu,³⁶ e aysò³⁷ fasia per so car era baró³⁸ bo, e ple de fe e de Sent Esperit». *M.

146v1 Per lo 'iii' benifeyt fo él profitós en does³⁹ maneres. És doble benifeyt,⁴⁰ / so és: temporal, que és en aministracions⁴¹ de necessitats; e esperitual,⁴² que és en perdonament de colpa. *M.

La primera vertut⁴³ ac Sen Barnabàs quant él aportà l'almoyna

¹⁸. - contrasteren P: hi contrestaren B: restiterunt V.

¹⁹. - mostreren que sol P: mostraren que sola B: solam... ostenderunt V.

²¹. - e'ncontre P: e contre B: et contra V.

²². - prusme 'proisme': proysme B; cf. *proxime* en les Hom. d'Organyà, 2; i occit. ant. *proisme* -a, id.; cf. nota 95a al foli anterior.

²³. - rey PB: gregem (suum pavit) V347.37. L'esmena de *rey* en *grey* sembla certament insegura, per fortes raons, sobretot perquè no és conegut fins ara com a mot català en cap època, i fou mot caduc en la gran majoria de les llengües romàniques, si bé sobrevisqué en castellà i italià arcaïtzants, i en queda algun rar testimoni en occità antic: no fóra, doncs, gaire sorprenent que els monjos traductors ho vagin malentendre com a 'rei'. Tanmateix en un passatge posterior de les *Vides* (f° 152v2, nota 130) trobem realment *grey* en el ms. B com a trad. del *grex* llatí, i és en un passatge encara més clar que aquest. També allí el ms. P l'altera en *rey*, però almenys allà B el respecta. Es veu, doncs, que es tracta d'un gran i excepcional arcaisme, que ja els copistes dels nostres mss. no entenien i per això l'alteraren. Altrament observem que GREX, GREGIS, tenia E breu; ço que en català hauria hagut de dar *gri i no pas *grey, segons la nostra fonètica. Cal doncs mirar-ho com un mot mig-savi o bé com occitanisme.

³⁰. - Fo B: Fuit V; fa P.

³¹. - baronil B: baronilment P: fuit enim in omni suo opere virilis et religiosus strenuus... conspicuus... V348.5.

³². - esgardable P [< esgua-]: agradable B: conspicuus V.

als freres qui eren en Jerusalem. Quar, segons que és dit en los *Feyts dels Apòstols*, en lo 'xi' capitol: «Con fos gran carestia en lo temps d'En Claudi,⁴⁴ segons que avia profetizat Agab, profeta,⁴⁵ [per què] los discipols, segons que cascun avia, doneren so que avien als abitadors de Judea, e als vels⁴⁶ especialment, per⁴⁷ Sent Barnabàs e per Sent Paul». Ac la segona⁴⁸ virtut quant él perdonà a'N Joan Marc la sua colpa;⁴⁹ on, con lo⁵⁰ dit discipol deseparés⁵¹ Sent Barnabàs e'N Saul,⁵² / quant retornà penedent Sent Barnabàs † enclausi †⁵³ e altra vegada él lo resebrec en discipol; mes Sent Paul altra vegada no'l vole reubre en discipol, on per aysò fo departiment fet⁵⁴ entre éls. Mes quascun o fé per piatossa⁵⁵ entenció,⁵⁶ e aysò que fé Sent Paul quant no'l⁵⁷ vole reubre féu⁵⁸ per fervor de dretura. Car ayxí con⁵⁹ diu aquí la Glosa en los *Feyts dels Apòstols* en lo 'xv' capitol, dién: «Per so car en lo front de la cara se pausa(n)^{60a} él estec trop⁶⁰ forement om, per mèrit Sent Paul lo rebuyà, per so que per semblants^{60a} forses no fos corruptut».⁶¹ *M.

Aquel departiment no fo feyt per fet⁶² de vicis d'èls, ans⁶³ o fo

⁴⁴. - d'En Claudi: d'En Claudia P: de Claudi B: Claudio V.

⁴⁵. - per què PB: *en principi el context aconsella la seclusió, si bé pot ser una construcció anacolútica comesa pel trad.*

⁴⁶. - perdonà B: donà P; a'N Joan Marc la sua colpa P: Johanni, qui cognominabatur Marcus, offensam dimisit V.

⁴⁷. - Saul PB: Paulum V348.21, veg. nota 5.

⁴⁸. - enclausi PB: *indulsit* V. Semblaria que fos error del trad. o del ms. llatí de què cil se servia, en el qual es ilegís *inclusit* per *indulsit*, car altrament hauria hagut de posar aci *li perdonà*. No fóra, pero, temerari ni gaire arbitrari postular aci un arcaic **endolzi*, car formes romàniques mig-populars com *endolzenças* (indulgenças, indulencias) es troben realment en occità i portuguès antics, i dialectalment fins en castellà (DCEC s.v. *andulencias*).

⁴⁹. - piatossa P: pia V. El que es llegeix en B deu ser *piatansa* (= *pietança*) més aviat que *piatansa*.

⁵⁰. - Nam quod Barnabas ipsum assumpsit, hoc fecit ex dulcedine misericordiae V: *om. trad.*

⁵¹. - en lo front de la cara se pausa P: in frontis facie (Gr. 348.28; in fronte aciei ed. Lió) se constituens V. No he sabut veure rastre d'una titlla damunt *-sa*, però s'ha de suposar que hi fou.

⁵². - el estec trop fortment om (o on) P: ... forment om (o on) B: nimis trepidus sieterat V. *Fremir* i *fremet* són mots ben vius en català i occità antics, i l'accepció 'estremir-se o murmurar d'emoció, de por', sempre predominant en francès, no era gens estranya a aquelles llengües ni al baix llatí, i apunta ja en llatí clàssic, per bé que aci preponderi amplament la de 'rondinar, grunyar, bramar', també heretada pel romànic.

⁵³. - B: semblant P.

⁵⁴. - per so que... no fos corruptut B: ne illius quasi contagione vires aliorum corrumperentur V.

⁵⁵. - fet P: mouiment B: commotione V. Potser hem de suposar que *moimet* (-et amb titlla) fou alterat pel copista de P en *fet* per repetició maquinal del mot anterior i següent, que hi té una forma majorment suspecta, vist que aquests presenten el diftong *feyt*, i el diftong aci no hi és.

146v2 [feyt] per enseyament del Sant Esperit, per so que⁶⁴ a mots preÿques-
sen,⁶⁵ ayxí con ⁶⁶ feren enaprés. On con Sent Barnabàs fos en la ciutat
de Niconi,⁶⁷ al dit Joan,⁶⁸ son cossí, un baró resplendent aparec en
visió, dién: ⁶⁹ —Joan, està ferm, car⁷⁰ d'aysí enant no seràs apelat
«Joan», / ans o seràs «excelsus».⁷¹ Mes con él retrasqués ⁷² aquela
vision a Sent Barnabàs, él ⁷³ li respòs: —Garda't bé, que aysò que às
vist no diges ⁷⁴ a negun. E sàpies que a mi aparec Nostre Seyor anuyt,
dient: ⁷⁵ «Fort està, Barnabàs, per so car tu resebràs perdurables
dòs,⁷⁶ car às desemparada la tua ⁷⁷ gent, e car às liurada la tua ⁷⁸
ànima per lo meu nom»—. *M.

123v2 On con Sent Barnabàs e Sent Paul preÿcassen ⁷⁹ Déu en Antioxa,
l'àngel de Déu aparec a Sent Paul, dién: —Cuyta que venges ⁸⁰
en Jherusalem, car alsçuns⁸¹ frares desigen lo teu^{81a} aveniment aquí—.
On con Sent Barnabàs volgés anar en Cípre,⁸² e Sen Paul en Jheru-
salem, Sent Esperit / éls escomovén, la un de l'autre se partiren. Mes
con Sent Paul dixés ⁸³ a Sent Bernabé ⁸⁴ so que l'àngel li avia dit,
Sen Barnabàs li respòs que fos feyta la voluntat ⁸⁵ de Déu: —En
—dix ⁸⁶ Sent Barnabàs— me'n vai en Cípre, e aquí feniré ⁸⁷ ma vida,
e nuls temps no't veuré ⁸⁸—. On co, ploran, se gités ⁸⁹ als seus peus,
Sent Paul ac compacion d'él e dix-li: ⁹⁰ —No't vules plorar, car ayxí
és la voluntat ⁹¹ de Déu, per so car anuyt aparec a mi ⁹² lo Seyor,
dién: «No vedets a N Barnabé ⁹³ que no vasa ⁹⁴ en Cípre, car ⁹⁵
aquí enluminarà mots omes, e serà aquí marturiats» ⁹⁶—. *M.

147r1 Per què Sen Barnabàs anà en Cípre ab En Joan, e aportà ⁹⁷
l'avangeli de Sent Matheu, lo qual pausava ⁹⁸ sobre los malautes ⁹⁹
e eren garits.¹⁰⁰ On con éls exissen de Cípre, éls atrobaren Elimam,
encantador,¹⁰¹ lo / qual avia asorbat ¹⁰² Sent Paul entrò a cert temps;
qui'ls ¹⁰³ contrastà mot, e vedà mot ¹⁰⁴ Sent Paul que'y intrés.¹⁰⁵
Un dia Sent Barnabàs vesec homes e femnes nuds ¹⁰⁶ corens, e fasien

⁶³ - ans P: anys B: sed V. Ultracorrecció curiosa en B.

⁶⁴ - scilicet ab invicem separarentur V348.31: *om. trad.*

⁶⁷ - PB: in Iconio civitate V. A continuació PB posen maquinalment altre cop *Iconi* en lloc de *Johanne*.

⁷⁰ - car B: ca P. Segurament aquest no és més que un lapsus.

⁷⁴ - diges P: retrasques B: reveles V.

⁸¹ - *alsçuns* B: als P: quidam V.

^{81a} - lo teu B: *om. P.*

⁸² - et parentes suos invisere V: *om. P.*

⁸⁴ i ⁹³ - *Bernabé* P: Barnebàs B: Barnabam V.

⁹⁴ - *vasa* P 'vagi': vaya B; cf. Grandgent 162.1.

¹⁰² - *asorbat* P 'enlluernat, encegat o sedult intel·lectualment': adorbat B: *lumine oculorum... privaverat* V; occit. ant. adorbar, azorbar (AD-ORB-ARE).

¹⁰³ - B: *qui'l* P: «qui iis» V.

lur festa; per què, endignat, malessí lo¹⁰⁷ temple, on soptament casec, e aucís gran partida de les gens.¹⁰⁸ *M.

Enaprés él venc en la ciutat de Salamia,¹⁰⁹ e aquí l'encantador li moc¹¹⁰ gran brega,¹¹¹ per què los jueus preiren¹¹² Sent Barnabàs e feren-li motes enjúrries, e'l liuraren al jutye de la ciutat per punir. On con¹¹³ éls atrobessen que N'Eusebi, l'encantador poderós, de linatye d'En Neró,¹¹⁴ devia là venir,¹¹⁵ los jueus¹¹⁶ agren paor que'l lur¹¹⁷ trasqués de les mans e que'l ne gequis¹¹⁸ anar, per què éls li
124r1 ligeren una corda en lo col e'l trasquen¹¹⁹ fora / la porta, e aquí éls lo cremaren. E enaprés éls preiren la sua ossa¹ e meseren-la en un vas de plom, e volgren-la gitar a² la mar, mes Sent Joan, lo seu discípol, ab dos d'autres, la preiren³ de nuyts e sebeliren-la⁴ en vas de péra,⁵ e aquí estec entrò al temps d'En Zenó,⁶ l'emperador, e d'En Gelasi,⁷ papa, qui foren après 'd' ayns, e adoncs, Déu volent, fo atrobada.⁸ Sent Doroteus⁹ diu que Sen Barnabàs preycà primerament¹⁰ Crist a Roma, e fo bisbe de Milà.

DE SENT VICTO E DE SENT MODESTO¹¹

Victus¹² és dit de vida.¹³ O Victo és quax¹⁴ virtut, so és: virtuós
147r2 és. Modesti vol aytant / dir co «estan en manera».¹⁵

Victus¹⁶ fo emfant noble e fesel en etat¹⁷ de 'xii' ayns, e en Cici-lia¹⁸ soferí martiri. E'l seu pare lo feria cruelment¹⁹ per so car ments-presava les ýdoles e no les volia²⁰ adorar. E quant aquelò ausí dir En Valerian, qui era pretor,²¹ él li manà que sacrificqués²² a les ýdoles.

¹¹⁸. - *venir* B: morir P: advenisset V.

¹¹⁹. - *trasquen* 6ª pers. del pf. de *traure*: trasqueren B: traxerunt V.

¹ jª. - *preiren* P: preseren (-sse-) B 'prengueren': (in quodam vase plumbeo) recluserunt V.

¹⁶. - *la sua ossa* PB: ossa eius V; 'els seus ossos' veg. Grandgent 183.1. Cf. 123v2. Plural neutre en -a; veg. Cor. 35.

⁵. - *vas de pera* PB: «quadam crypta» V. «Ut ait Sigbertus» V: om. P.

¹¹. - *DE SENT VICTO E DE SENT MODESTO* P: DEL NOM DE SANT VICTOR, PROLEG. De sanctis Vito et Modesto V.

¹³, ¹⁴, etc. - *Victus* (cf. 16) B: Victori P: Victor B: Vitus V.

¹⁹. - El traductor suprimeix ací dos trossos de trenta i tants mots del pròleg.

¹⁴. - *Victo és quax*, 'Victo és quasi'. Victori es quax P: Victor enquax de B: Vitus quasi V. Veg. *encaix* Cor. 353.

¹⁵. - *co estan en manera* P: quasi stans in medio V. Traducció errònia? Però és versemblant que altres mss. llatins duguessin *quasi stans in modo* d'acord amb l'últim que ací es dona.

¹⁶. - *Victus* PB: «Vitus» V.

¹⁹. - *El seu pare lo feria cruelment* P: «Hic a patre crebo verberatus» V.

Mes con él fer no o volgés, él lo fé²³ ferir ab bastons, e mantenent sels qu'il ferien²⁴ perderen los brasses,²⁵ e'l pretor perdec la mà, ayxí que lur²⁶ secaren; per què'l pretor dix: —Mal m'és après,²⁷ que la mà ey eu perduda!—. *M.

E Sent Victo²⁸ li dix: —Vegen-o los teus déus e sanen-te, si poden!—. Al cal él dix:²⁹ —E no o pots tu fer aysò?—. E Sent Victus³⁰ li dix: —Eu o pusc fer e'l³¹ nom del meu Seyor—. On mantenent orà per él, per què fo garit. *M.

124r2 E'l pretor dix al seu pare: —Coregeys³² lo teu emfant per so que mal no peresca!—. Per què adoncs él l'aduyx a la sua³³ casa, e ab diverses cantars³⁴ él pensc³⁵ que li mudés³⁶ lo coratye.³⁷ On con³⁸ él l'enclausís en la sua cambra³⁹ / maravelosa odor ixi⁴⁰ d'aquí.⁴¹ On, co'l pare esgardés⁴² per la porta, él vesec 'vii' àngels qui estaven costa l'emfant, per què dix: —Los déus són en la mia cambra intrats!⁴³—.

147v1 E él fo cec tornat. E a la sua⁴⁴ clamor tota la ciutat Lucana fo escomoguda, en tant qu'En Valerià⁴⁵ anà là, e demanà què li era endevengut.⁴⁶ Per què él li dix: —Eu vi los déus, qui eren de foc, e no poguí soferir la lur cara⁴⁷—. Enaprés amenaren-lo⁴⁸ al temple d'En⁴⁹ Jovis, per so que recobrés⁵⁰ la vista, / e promès-hi un bou ab corns d'aur. Mes co res no li profités,⁵¹ él pregà lo seu fil que'l sanés,⁵² per què sobtament recobrà⁵³ la vista per les sues pregeres.⁵⁴ On con⁵⁵ per aysò no's⁵⁶ volgés convertir e's pensava co pogés⁵⁷ aucir lo seu fil, l'àngel de Déu aparec a 'N Modesti,⁵⁸ qui l'avia noyrit, e dix-li que presés l'emfant, e que'l mesés en una nau, e que se n'anés⁵⁹ en altra terra. *M.

E quant o ac feyt una àguila li aportec a menyar,⁶⁰ e aquí él fasia mots miracles.⁶¹ Entretant lo fil d'En Dioclecià,⁶² l'emperador, fo pres per lo diable, dién⁶³ que si En Victus⁶⁴ lucan no'y venia, que nuls temps⁶⁵ no n'exiria. Per què En Victo⁶⁶ fo cercat e atrobat, e fo aduyt a l'emperador: al cal dix En Dioclecià: —Tu⁶⁷ pots sanar

²³. - lur secaren P: lus s. B: brachia verberantium et manus praefecti statim aruerunt V350.16.

²⁷. - *Mal m'és après* P: Mal m'és pres B: vach mihi V: 'mal me va, pobre de mi'.

³⁴. - et puellarum lusibus aliarumque deliciarum generibus V: om. P.

⁴¹. - quae patrem et totam familiam nimio odore perfundit adspiciensque V: om. P.

⁴⁸. - amenaren-lo P: el fo menat B: deducitur V.

⁵³. - *sobtament recobrà* P: mantenent el cobrà B: recuperavit V.

⁶⁰. - *un àguila li aportec a menyar* P: i.^a guila li aportà que B: aquila iis cibum afferebat V.

⁶¹. - *miracles* B: miracle P: mirabilia V.

lo meu fil?—. E'N Victus li dix:⁶⁸ —Eu no'l pusc sanar, mes Nostre Seyor—. E mantenent él li pausà les màs⁶⁹ desús, per què fo deliurat del demoni.⁷⁰ E'N Dioclecian li dix: —Auges,⁷¹ enfant, sacrifica als déus per so que no mures⁷² a mala mort⁷³—. Mes, con él fer no'u⁷⁴ volgés, l'emperador lo féu metre⁷⁵ en la càrcera ab En Modesti,⁷⁶ e mantenent les cadenes que tenien lurs⁷⁷ casegren, e ac mot gran clartat⁷⁸ en la càrcer. *M.

124v1 On con⁷⁹ fos dit a l'emperador, él los fé⁸⁰ metre en un forn calent, / mes⁸¹ n'ixiren senes mal. Enaprés los⁸² volc fer devorar a⁸³ un laon, qui fo sobtament tornat domde, que no'ls féu mal.⁸⁴ *M.

147v2 Enaprés los fé penyar⁸⁵ en lo tortor ab Na Crescència,⁸⁶ qui l'avía noyrit.⁸⁷ Mes mantenent l'aer fo torbat, e la terra tremolec,⁸⁸ e tronà fortment, e'ls temples de⁸⁹ les ýdoles casegren, qui⁹⁰ auciren mots⁹¹ / homes. Per què l'emperador, espaordit, fugín, feria-sse ab les màs, dién: ⁹²—Mal⁹³ m'és vengut, con eu sia vençut per um fant!⁹⁴—. *M.

E'ls sants barós foren deliurats per l'àngel e troberen-se costa un fium, e enayxí⁹⁵ con éls se pausaven e oraven, éls rederen⁹⁶ les ànimes a Déu. E foren los corses d'éis⁹⁷ gardats per àguiles;⁹⁸ e fo revelat a una femna en la ciutat de Florensa, qui'ls atrobà e'ls sebeli onradament.⁹⁹

DE SENT QUIRCH E DE SENTA JULITA¹⁰⁰

Quirc vol aytant dir con «querent arc». O *ayel*,¹⁰¹ que vol dir «fortessa», e *cus*,¹⁰² «negre». O és dit de *quiris*,¹⁰³ que és «asta»,¹⁰⁴

⁷¹. - auges P: o B.

⁷². - mures P: muyres B.

⁷³. - «mort» B: mor P: mala morte V.

⁷⁴. - no'u P: no B.

⁷⁵. - l'emperador lo féu metre P: él lo mes B: missus fuisset V.

⁷⁶. - i: carcer B: carcerem V.

⁷⁷. - clartatat: P claretat B: lumine V.

⁷⁸. - lo P: él los B.

⁷⁹. - domde B: homde P: placatur V.

⁸⁰. - fo penyar B: fé puyar P: suspendi jubetur V.

⁸¹. - quae semper eum secuta fuerat V: om. P.

⁸². - fugén, se feria ab los punys, diént... B: fugín e feriasse ab les màs diént P: (territus) fugiens pugnīs se percutiebat dicens V.

⁸³. - um fant P: i: enfant B: uno puero V.

⁸⁴. - rederen P: reteren B.

⁸⁵. - los corses d'els P: lurs corses B.

⁸⁶. - àguiles P: agiles B: aquilis V.

⁸⁷. - Passi sunt autem sub Dyocletiano, qui coepit circa annos domini ducentesimo octogesimo septimo V: om. P.

¹⁰⁰. - DE SENT QUIRCH E DE SENTA JULITA P: DEL NOM DE SANT QUIRCH, PROLECH B: De sancto Quirico et Julita ejus mater V.

o de *quiriles*,¹⁰⁵ que vol dir «*sadol*». ^{105a} Per so car él fo arc, so és, que fo corp ¹⁰⁶ en la sua ¹⁰⁷ humilitat; e fo fort en turmens; e fo negre en mensespresament de si; e fo asta en combatament ¹⁰⁸ de son enemic.¹⁰⁹ Julita vol aytant dir con «ajudan a vida», per so cor esperitualment visc, e ¹¹⁰ per aysò profità a mots.¹¹¹

124v2 Quirc fo fil de Na Julita, que ¹¹² fo molt nobla femna.¹¹³ E vol ¹¹⁴ fugir a la persecució dels crestians, per què se'n venc en Tàrsum, que és en Cilícia,¹¹⁵ ab son fil En Quirc,¹¹⁶ qui era en etat ¹¹⁷ de 'iii' ans,¹¹⁸ e fo presentat a N'Alexandri,¹¹⁹ pretor. Ayxi que'l portà sa mare en la brassa,¹²⁰ e quant does presones de la sua ¹²¹ compa-
148r1 ya o viren, / eles fugiren e la desepararen.¹²² Mes lo pretor pres l'emfant en la sua brassa,¹²³ e fé batre la sua ¹²⁴ mare ab nervis,¹²⁵ cor no volia sacrificar. E / quant vesec l'emfant ¹²⁶ la mare batre, él se plorà mot fortment.¹²⁷ Per què lo pretor, qui tenia l'emfant sobre'ls ginols,¹²⁸ beysava l'emfant, e li fasia plasers, per so que calés.¹²⁹ Mes l'emfant, qui ¹³⁰ regardava la mare, rebuyava los bay-sars,¹³² e ab les ungles él s'esquinsava ¹³² la cara, e apelava la sua mare ¹³³ e mordia lo pretor en les màs.¹³⁴ *M.

E adoncs lo pretor, endignat e turmentat per dolor, gità l'emfant per un escaler en aval,¹³⁵ tant fort que'l cervel de l'emfant ferí en la cadira.¹³⁶ E quant Senta Julita vesec que'l seu fil anava, ans ¹³⁷ que ela, en paradís,¹³⁸ mot alegre féu gràcies a Déu. E adoncs Na Julita fo escorxada, e en pega bolent fo gitada, e enaprés fo escapsada.¹³⁹ *M.

¹⁰¹ - *ayel* P: exil B: chisil V. *Mot estrany*.

¹⁰⁴ - (*h*)*asta* BV: alba P.

¹⁰⁵ - *quiriles* BV: quilers P.

^{105a} - *sedile* V: codil B: sadol P.

¹⁰⁶ - fo corp B: corp P: fuit curvus V.

¹⁰⁷ - *sua* P: seua B.

¹⁰⁸ - B: combament P: debellatione V.

¹⁰⁹ - Dei sedile ex Dei habitatione. Haec enim in eo gratia supplevit, quae aetas negavit V: om. P.

¹¹⁴ - vol P: volch B: volens V. Un canvi de *volc* en *vol* (davant *f*-) pot ser degut a fon. sintàctica.

¹¹⁶ - V: Cicilia P: Cecilia B.

¹¹⁸ - BV: om. P.

¹¹⁹ - a N'Alexandri P: En Alexandri B.

¹²⁰ j ¹²⁸ - en la brassa P: en la falda o en la brassa B: in ulnis V.

¹²⁵ - crudis nervis V.

¹²⁷ - et lamentabiles voces dabat V: om. P.

¹²⁸ - s'escimsava B: s'esquisava P: laniabat V.

¹³² - matri consonas voces dabat V352.15.

¹³⁵ - cadira PB: tribunal V 'el tron o estrada del jutge'.

¹³⁸ - *El traductor suprimí un llarg passatge des de In quadam autem legenda fins a tormenta recipiebat, pág. 352 de Graesse.*

Après aysò ¹⁴⁰ lo pretor féu los membres del fil e de la mare porre ¹⁴¹ gitar. Mes per l'àngel foren culets, ¹⁴² e sebelits per crestians. ¹⁴³ E foren atrobats los lurs corses ¹⁴⁴ en temps de Contastí lan-con ¹⁴⁵ fos retuda la pau a l'Esgleya. ¹⁴⁶

DE SENT MARI, MONGE ¹⁴⁷

Marí era ¹⁴⁸ verge. Era ¹⁴⁹ una fila, tant solament, de son pare. ¹⁵⁰
*M.

On con intrés son pare ¹⁵¹ en un monestir, él mudà l'àbit a la sua ¹⁵² fila, per so que no semblés ¹⁵³ femna, e que semblés ¹⁵⁴ home, e pregà l'abat e'ls monges que resebessen lo seu fil, un, que ¹⁵⁵ avia. E per les pregeres d'él, ¹⁵⁶ els lo reseberen per monge e fo apelat Frare Marí per tots los monges. E comensà mot religiosament a viure, e fo mot obedient. On con ¹⁵⁷ él fos en etat ¹⁵⁸ de 'xx·vii·' ¹⁵⁹ ayns ¹⁶⁰ e sentis que él s'aprusmava a ¹⁶¹ la mort, él apelà la sua ¹⁶² fila e conformà-la ¹⁶³ / en lo / seu bon prepausament, e manà-li que a negú no descobrís que fos femna. Anava motes vegades ab la carreta ¹ e ab los bous a la lenya. ² *M.

Avia acostumà ³ d'albergar en la casa d'un ⁴ baró, la fila del qual avia concebut ⁵ d'un cavalier, e dix que de Sen Marí era preyn. ⁶ On fo demanat Sent ⁷ Marí con l'avía enpreyada, ni co avia feyt tant gran faliment, e él dix que avia pecat e que demanava perdó. On ⁸ mantenenent fo gitat del monestir, e a la porta del monestir él

¹⁴¹. - porre, 'lluny'. Cor. 359. Cf. 78v1, 98r1, 104r1, 105r1 i passim.

¹⁴². - culets P: 'recollits, aplegats': culits B: collecta V.

¹⁴⁴. - los lurs corses P: los lus orces B: corpora V.

¹⁴⁶. - lancon fos retuda la pau: 'quan fou...': cum pax esset reddita V: occit. ant. lancan «lorsque, quand» molt comú en els trobadors, estereotipat i gramaticalizat l'an can 'l'any quan, l'any en què', esdevé simple sinònim de 'quan'.

¹⁴⁶. - Una trentena de mots de V, des de ancillis fins a Alexandro imperatore om. P.

¹⁴⁷. - DE SENT MARI, MONGE P: DEL NOM DE SANTA MARIA, MONGE, QUE ERA FEMNA B: De sancta Marina virgine V.

¹⁴⁸. - Marí era P: Maria era B: Marina V.

¹⁴⁹. - Era una fila tant solament P: fo... B: virgo unica erat V.

¹⁵⁰. - pare B: pa P: patri V.

¹⁵⁰. - BV: om. P.

¹⁵⁹. - 'xxvii·' BV: 'xx·' P.

¹⁶². - conformà-la PB: «ipsam... confirmans» V.

¹. - anava... a la lenya B:... a l'ayga P: ligna monasterio deferebat V.

². - avia acostumà P: 'havia acostumat': avia acostumat B: consueverat V. Per fonètica sintàctica.

³. - de Sen Marí era preyn: P... preyns B: Marinum monachum se violasse V.

estava, e aquí éi esteç 'iii' ayns, que no menyà de pa cor una almoyna.⁹ La femna alaytava¹⁰ son fil, e enaprés ela l'adux¹¹ a l'abat, e l'abat liurà-lo a Sent Marí per noyrir, e ayxí ab l'emfant esteç a la porta¹² dos ayns pacientment, e fasia gràcies a Déu de son trebal. *M.

Enaprés, per la sua humilitat,¹³ los monges li agren mercè, e re-seberen-lo al monestir, e fesien-li fer tots los oficis vils, los quals éi¹⁴ fasia alegrement, e tots causes fasia umilment e bona.¹⁵ E ayxí, bones obres fasén, éi¹⁶ se n'anà a Déu.¹⁷ E quant los monjes laveren lo seu cors e'l pensaven sebelir en vil loc, éls¹⁸ veseren que era femna. On, tots esbalasits, éls foren mot espaordits,¹⁹ e confesseren que éls avien falit greument contra la serventa de Déu.²⁰ E pauseren lo seu cors mot onradament en la gleysa.²¹ *M.

E aquela femna que²² la avia difamada²³ fo presa per lo diable, e confessà lo seu faliment, e quant fo²⁴ al vas de la verge,²⁵ ela fo garida. Al qual vas venen motes gens, e s'i fan mots miracles. Morí en lo 'xiii' dia de les kalendas de juliol.

GERVASII ET PROTASII²⁶

125r2 Gervàsii és dit de gear, que vol / dir «sacre», e²⁷ de vas; o de
148v1 *geenna*,²⁸ que vol dir «no-cultivat», e de *sior*,²⁹ que / vol dir «petit», so és enuax «sacrat per mèrit de vida». E fo vas³⁰ per resebaments³¹ de virtuts, e³² peregrí³³ per menspresament del món, e fo petit per menyspresament³⁴ de si. Protàsii és dit «de *protos*», que vol dir «primer», e *sios*, que és «Déus» o «divinal».³⁵ O és dit de *procul*, e de *stasis*,³⁶ que és «posicion», so és enuax «primer per dignitat» e «divinal»³⁷ per dilectió; e fo *procul*, so és luy, de l'atalentament del món.³⁸ La passió dels quals atrobà Sent Ambròsii escrita³⁹ sots los caps d'éls.⁴⁰

Gervàsii et Protàsii⁴¹ foren frares,⁴² e foren fils de Sent Vidal e

⁹. - cor una almoyna de pa P: sinó l.^a pocha almoyna B: bucella panis V. Cor 'sinó, més que'.

¹⁰. - alaytava, 'alletava'.

¹⁴. - éi: éls P: ela B: ipse V.

²⁰. - currunt omnes ad tam grande spectaculum et veniam postulant ignorantiae et delicti V: om. P.

²⁷. - e B: o P: et V.

³⁰. - vas BV: bos P.

³⁴. - manyspresament B: ment P despectum V.

³⁶. - stasis V: tassis B: tasis P. Mot grec.

de Senta⁴³ Valèria, qui donaren tots los⁴⁴ lurs béns als paubres; los quals estaven ab Sent Nazari, qui faia⁴⁵ un oratori,⁴⁶ e N Celsus, qui era emfant, donava-li les péres.⁴⁷ On, con⁴⁸ tots fossen amenats a l'emperador,⁴⁹ l'enfant En Celsus los seguia.⁵⁰ On, con⁵¹ un cavalier lo ferís ab la palma, Sent Nazari lo⁵² blasmà, per què los cavalers⁵³ feriren Sent Nazari greument, e l'enclausiren ab los autres en la⁵⁴ càrcer, e n'aprés els lo giteren en la mar. *M.

En aquel temps i sobrevenç un comte qui avia nom Astasi,⁵⁵ qui anava contra los marcomans⁵⁶ a fer batala, e contracoregren-li⁵⁷ los cultivadors dels déus,⁵⁸ e dixeren-li que'ls déus no li volien respondre si primerament no'ls sacrificaven En Gervàsi e N Protàsi.⁵⁹ On,⁶⁰ mantenent lur fo⁶¹ dit que los sacrificassen. Sent Gervasi lur⁶² dix que les ýdoles eren sordes e mudes, e que devien demanar victòria al Déus⁶³ totpoderós; per què, irat, l'enperador lo féu batre ab coreyades enplomades, tant entrò fo mort. *M.

148v2 Enaprés el fé⁶⁴ costrèyer / En Protàsi, e li dix: ⁶⁵—O mesquí, 125v1 ages / mercè de tu, e pensa't que vives, per so que no muyres a mala mort, ab ton frare—. E N Protàsi li respòs, dién: ⁶⁶—¿Qual és pus mesquí entre mi e tu, ⁶⁷con ages provat que res no témia,⁶⁸ e tu tems⁶⁹ mi?—. E N'Estasi li respòs: ⁷⁰E yox,⁷¹ home mesquí, co't temi? ⁷²—. E N Protasi li dix: ⁷³—En aysò⁷⁴ sembla que'm tems: ⁷⁵cor no'm gauses forsar que eu sacrific a les tues⁷⁶ ýdoles—. E adoncs lo comte lo fé⁷⁷ penyar al⁷⁸ tortor. Per què En Protasi li dix: —Sàpies, comte, que eu no m'irasc contra tu, per so cor tu est⁷⁹ séc, e no't saps què't fas. Fé so que às comensat, per so que eu, ab lo meu frare,

⁴⁴. - los B: lo P.

⁴⁷. - Quod vero Nazarius jam Celsum habuisse narratur, forte per anticipationem accipitur, cum longe post eum sibi fuisse oblatum ex hystoria Nazarii colligatur V: *om.* P.

⁴⁸, ⁴⁹. - En Celsus... Excelsus P: En Selsus B: Celsus V.

⁵⁸. - dels déus B: del déus P: Deorum V.

⁶⁰. - On P: E co B: igitur V.

⁶³. - victòria als Déus to. PB: victoriam a Deo omnipotente V.

⁶⁴. - B: *om.* P.

⁶⁸. - no témia P: no't temi B.

⁶⁹. - tems B: temps P.

⁷⁰. - E N'Estasi li respòs P: E N'Atasi li respòs B: Cui Astasius V.

⁷¹. - ey P: e eu B: ego te miser homo quomodo timeo? V [també es pot pensar a esmenar en *eu*, però no s'explicaria l'error del copista; o bé suposar la interjecció moderna *eil*, però això no lligaria amb el context ni amb la lliçó de BV; el fet és que la forma del pronom *yo*, tot i ser estranya del tot al llenguatge de B, es troba algunes vegades en P. J. C.].

⁷². - temi PB: 'remo': «timeo» V. Veg. Cor. § 43a.

⁷⁴. - et te laedi probaris, si non sacrificavero Diis tuis. Si enim te laedi a me nequaquam timeres V: *om.* P.

venga denant lo Salvador ⁸⁰—. E adoncs lo comte lo fé ⁸¹ degolar, e Sent Felip, sér ⁸² de Déu, ab lo seu ⁸³ fil, pres lo cors, ⁸⁴ e en la sua ⁸⁵ casa él lo sebeli en una arca de péra; ⁸⁶ e pausaren-li la sua ⁸⁷ vida escrita sots lo seu cap. ⁸⁸ *M.

Los quals corses estegren mot temps ⁸⁹ amagats, mes en lo temps de Sent Ambrosi, ⁹⁰ dementre que él estava en oració en la glesa de Sent Ambròs ⁹¹ e de Sent Feliu, vetlan, que no dormia, él vesec dos jovencels mot bels, vestits ab blanques vestidures, ⁹² ab él estans ⁹³ en oració, ab les mans esteses. E fé oració ^{93a} que si era escarniment aquellò que éls faïen, que esvaneís, ⁹⁴ e si era veritat, que's revelàs ⁹⁵ a él. *M.

E quant se fo levat a matines, ⁹⁶ estan en oració, los jovencels oraven ab él. En la 'iii'ª nuyt, altra vegada, mentre estava en oració, ⁹⁷ li aparec una persona ⁹⁸ que semblava Sen Paul Apòstol, segons 149r1 que él gardà en la pintura; ⁹⁹ / e'ls jovencels calan, l'apòstol li dîx: —Aquests són cels qui per amonestaments no desigen re terenal, e àn mi seguit; los corses dels quals ¹⁰⁰ atrobaràs sebelits en aqueix ¹⁰¹ loc on estàs, a 'xii' peus d'autesa de la terra, enins en ¹⁰² una arca; 125v2 e trobaràs als lurs / caps la lur vida escrita e la lur passion ¹⁰³—. *M.

On, mantinent ¹⁰⁴ lo sant baró apelà los veís d'aquel loc; ¹⁰⁵ e cavà primerament en aquel loc. E trobà los corses dels sants, segons que Sent Paul li avia dît, ¹⁰⁶ ja fos so que 'ccc' ¹⁰⁷ ayns agés ¹⁰⁸ pasats que éls eren sebelits, tots bels e frescs, ses tot corompament. ¹⁰⁹ Dels quals ixi ¹¹⁰ mot gran e bona odor. ¹¹¹ On ¹¹² mantenen i veng un home séc, que tocà lo vas en què hom los avia posats, ¹¹³ e vesec;

⁸⁰. - et libellum eorum ortum, finem est V: om. P.

⁸⁸. - Passi sunt autem sub Nerone, qui coepit circa annos domini quinquagesimum septimum V: om. P.

⁹¹. - Ambròs P: Ambrosi B; Naboris V. *Sembla que s'hagi d'esmenar en aquest darrer; tanmateix és insegur, car avui Ambròs és la forma popular en lloc d'Ambrosi i el traductor pogué simplificar intencionadament.*

⁹². - jovencels... vestidures P: molts vells yovencels vestits am blanques vestidures B: id est colobio et pallio induti V; caliculis calcati V: om. trad.

⁹³. - estans P: stant B.

^{93a}. - BV add. Sent Ambrosi; no P.

⁹⁴. - s'esvaneís B.

⁹⁵. - que's revelàs B: que revelatz P: reveletur V.

⁹⁶. - PB: canente gallo V: 'de bon mati'.

⁹⁸. - persona P: presona B.

¹⁰². - en ins en una arca P: dins en... B. [Mot desusat en el català modern i àdhuc en el medieval: occit. ant. *enins* «en dedans» (PDPF) compost de *ins* IN-TUS, forma molt corrent en llengua d'Oc, i bastant en català arcaic].

¹⁰⁸. - agés P: avia B.

¹⁰⁹. - corompament P: corrempiement B.

e¹¹⁴ mots d'autres y foren sanats, de moltes d'autres malauties, per los lurs mèritz. E en la lur sol'lempnitat fo feyta pau entre los lumbrats¹¹⁵ e l'emperi de Roma; per què dix, Sent Gregori, papa: «Parlarà¹¹⁶ lo Seyor¹¹⁷ pau entre lo seu pòbol»; per què, establí que om cantés¹¹⁸ en lo comensament de la messa.¹¹⁹ Per què l'ofici tayn, de la missa, en partida 'xx' als feits que adoncs se feren.¹²⁰ *M.

Recomta Sent Augustí en lo libre,¹²¹ *De la ciutat de Déu* que,¹²² él present e l'enperador,¹²³ a Milà, cobrà lo veser un séc per mèrit¹²⁴ de Sent Gervasi e de Sent Protàsi.¹²⁵ *M.

149r2 E recomta que un jovencel,¹²⁶ en la / vila que és dita Victo-
riana, lavava un caval¹²⁷ en un flum, en lo qual s'ocultava lo
diable¹²⁸ lo gità. On co¹²⁹ les vespres se cantassen en la glesa de
Sent Gervasi¹³⁰ e de Sent Protasi, que¹³¹ era prop, aquel, per les
vós¹³² enquax ferit, tremolau, entrà en la glesa davant l'autar.¹³³
On co'l diable fos conjurat que isqués d'aquí, él li menasà que si él
n'ixia,¹³⁴ que li tolria tots¹³⁵ los membres. E con isqués de la glesa,
l'ul del cap li ixí,¹³⁶ que penyà per un petit nervi; mes als cuns qui li
estaven de costa¹³⁷ lo li torneren en son loc; e, per¹³⁸ mèrits de
Sent Gervasi e de Sent Protasi, fo sobtament sanat.¹³⁹ *M.

126r1 Diu Sent Ambrosi en la *Prefàcia de la mesa*¹⁴⁰ enayxi: «Aqueles
qui són seyats per¹⁴¹ la seiera celestial, e àn resebudes armes ven-
sedores de l'apòstol / e són absolts dels ligaments del món, e àn ven-
suda la batala del malvat enemic,¹ francament són deliurats, e àn
Jesuchrist² bonament seguit. O cant benuyrada frayresca:³ que,

¹¹⁴ - lombart B: longobardos V: lumrats P; variant en relació amb lumbrats, que ja hem trobat, i lumbrans 74v1.

¹¹⁵ - B: palara P: loquetur V.

¹¹⁶ - messa P: missa B.

¹¹⁷ - tayn P: pertany en los Sants B: Sanctis conveniunt V; P omet en los sants i posa tayn darrere ofici.

¹¹⁸ - V: om. P.

¹¹⁹ - que B: quod V: per que P.

¹²⁰ - e om. P.

¹²¹ - et multa turba V: om. P.

¹²² - Utrum autem sit praedictus caecus an alius, ignoratur V: om. P.

¹²³ - lavava un caval: «Juana un cavalier» P: quae ab Ypporegio triginta mil-
liaribus distat, cum in quodam flumine equum lavaret V.

¹²⁴ - eum vexavit V: om. PB.

¹²⁵ - inde amoveri non valens, tamquam si ibidem alligatus fuisset V: om. P.

¹²⁶ - tots: los B: tot los P.

¹²⁷ - B: praefatione V: profecia P.

¹²⁸ - B: emic P: hostis V.

¹ - frayresca P: germanitas V: en B frayres que... deu ser allò mateix que en P, amb haplografia; en lloc de 'repartiment entre germans' (frayres, frares) ací té el sentit més abstracte de 'germanor, fraternitat'. No sembla que es tracti d'un

estan en los parlamens de Déu, no pogren ésser en neguna manera partits del seu servici!⁴ ¡O quant gloriosa batala, en la qual abdós foren engalment coronats,⁵ los cal eren ixitx⁶ d'un ventre ensems!⁷.

DE LA NATIVITAT DE SENT JOAN BAPTISTA⁷

149v1 Joan Baptista és nomenat en moltes maneres. És apelat «profeta», e «amic de l'Espòs», e «lucerna», e «àngel», e «vou», «Elies», e «bateyador del Salvador», e «crida del Jutye», e «davantcoredor⁸ del Rey». / En lo nom de «profeta» és demostrada auctoritat de la sua conoxensa.⁹ E en lo nom d'«amich¹⁰ de l'Espòs» és demostrada la¹⁰ gràcia d'amor. E en lo nom de la «lucerna ardent» és¹¹ enseyada la gràcia de la sua¹² santetat. E'n lo nom de «l'àngel» és demostrat¹³ la gràcia de virginitat. E per lo nom de «vou» és demostrada¹⁴ la gràcia de la sua¹⁶ humilitat. E per lo nom d'«Elies» és demostrada la gràcia de la sua bona voluntat.¹⁶ E per lo nom de «baptista» és demostrada la gràcia¹⁷ de la sua honor.¹⁸ E'n¹⁹ nom de «crida» és demostrada la gràcia de preicacion. E'n lo nom de «davant-coredor»²⁰ és demostrada la gràcia del seu aparelament. *M.

La nativitat de Sent Joan Baptista fo denunciada per Sen Gabriel, arcàngel,²¹ en aquesta manera. *M.

Diu-se²² que David, rey, volc examplar la onor de Déu e'l seu cultivament; per què establí 'xx'iii'²³ preveres, un dels quals era major dels autres.²⁴ E establí 'xv' barons d'Eleazar e 'viii' de Itamar,²⁵ e a cadun el donà per sort la sua²⁶ setmana;²⁷ hac Àbias la 'viii' setmana a servir; del linatge del qual fo²⁸ Çacaries. *M.

126r2 Era Zacharies, e la sua²⁹ muler,³⁰ vels e senes enfants.³¹ On, / con Zacharias intrés³² en lo temple de Déu per sacrificar a Déu,³³ e gran multitut de gens l'esperés³⁴ defora, a³⁵ el aparec l'àngel³⁶

dels abstractes en -etz, ll. -ITIES, per més que aquests no siguin gaire rars en occit. ant., però en aquest cas no registra tal cosa PDPF. J. C.

7. - DE LA NATIVITAT DE SENT JOAN BAPTISTA P: DE SANT JOHAN BAPTISTA, PROLECH B: nativitate sancti Johannis baptistae V.

⁸ i ²⁰. - davant-coredor P 'precursor': praecursor V.; occit. ant. davancorredor.

⁹, ¹⁰, ¹⁸ i ¹⁴. - demostrada B: forma que P diu solament en la nota 10; en les altres, els lapsus demostra, demostrat, demostradada; designatur V.

¹¹. - d.l.g. BV: om. P.

¹². - de d. P: d'avant-cor, B (potser millor).

²³. - sicut habetur in hystoria scholastica V: om. P.

²⁴. - qui princeps sacerdotum dicebatur V: om. P.

²⁷. - BV: 7 mots om. P (homeotèleuton).

²⁸. - l qual fo B: cuius fuit V: om. P.

149v2 Sent Gabriel. / On co Zacarias agés paor³⁷ de la sua visió,³⁸ l'àngel li dix: —No't térmies,³⁹ Zacharias. Sàpies que la tua⁴⁰ oració és exausida⁴¹—. Es propietat⁴² dels bons àngels, segons que diu la Glosa, que són volenteroses per bon entenement, home pregan e consolan;⁴³ e per contrari los àngels mals se demostren en semblansa dels bons àngels; e si atroben alcú⁴⁴ home espaordit per la lur presència, éls l'espaordexen més per la lur⁴⁵ terror. *M.

Denuncià-li l'àngel Sent Gabriel que él, Zacharies, auria un fil qui auria nom Joan; lo qual no beuria vi ni ceruea,⁴⁶ e iria davant lo Seyor en esperit e en virtut d'Elies. Fo apelat Sent Joan «Elies» per raó de l'aseament⁴⁷ en aysò: que abdós estegren en lo desert; e per raó⁴⁸ de vida,⁴⁹ car amdots viscren⁵⁰ en una manera; per raó⁵¹ de fe e de vestirs; e per raó⁵² d'ofici, per so car amdots aneren davant Jhesuchrist;⁵³ Car Sent Elies⁵⁴ anà davant lo Jutye, e Sent Joan⁵⁵ denant⁵⁶ lo Salvador; e per raó⁵⁷ d'amor,⁵⁸ car ardien cascú ayxi con a fala, per lur preicacion.⁵⁹

Mes, co En Zacaries se pensés la sua⁶⁰ velesa e la exorquia⁶¹ de la sua muler, él comensà a duptar: e, en⁶² manera dels jueus,⁶³ él demanà la manera e seyal⁶⁴ de⁶⁵ l'àngel. On, con él no cresegés a les paraules de l'àngel, l'àngel li tolc lo parlar. *M.

Es notadora causa que dubitació se sol fer en excusacions, alcunes de vegades,⁶⁶ per la gravesa de la promessiò,⁶⁷ segons que's lig d'Abraham / quan li promès Déus que la sua⁶⁸ sement poseiria⁶⁹ la terra de Canaan; on, dix a⁷⁰ Él Abraam: —O Séyer Déus, co poyré eu saber que eu sia poseydor⁷¹ d'aquela terra?—. E Nostre Seyor li respòs: —Sobirana causa demanes⁷²—.

126v1 Alcunes de vegades / dupta hom per la sua freulesa,⁷³ quan ben

³⁷. - térmies P (Subj. Pres.): «temes» B: timeas V.

⁴¹. - exausida, 'exaudida, exalcada, acomplida per Déu'.

⁴³. - home pregan e consolan: 'consolant l'home i exhortant-lo': benigna exhortatione protinus consolari V.

⁴⁶. - vi ni ceruea P ('cervesa'): vinum nec siceram V357.18 (ed. Lió 65v1.47).

⁴⁷. - l'aseament P: l'assesament B: «situs» V. En fonètica occitana normal seria assezzement, en la catalana asselment, derivat de assure 'assentar', oc. ant. assezer.

⁵⁰. - amdots viscren P: abdós visqueren B: ambo victu parci V. Traducció no ben exacta car es tracta ací, i a la nota 49, del gènere de vida en el sentit d'«alimentació».

⁵⁶. - d'amor PB: zeli V.

⁶⁴. - dubitare coepit et more Judaeorum signum ab angelo requisivit V357.21.

⁷². - E Nostre Seyor... demanes: respondens Deus, sume, inquit, mihi vaccam V357.32. En part hi ha malentès per part del traductor i potser en part error en el manuscrit llatí de què se serviren a Cuixà, on es llegia o cregueren llegir sumnae inquiris mihi causae...

⁷³. - cf. 78 freulesa P: 'frevolesa': frevolesa B: fragilitatis V.

la's pensa.⁷⁴ Segons que apar en Gedeon, qui⁷⁵ dix: —Eu te prec, Séyer, que'm diges en què deliuraré eu Irael. Vec-te⁷⁶ que la mia compaya⁷⁷ és mot frèul envés Manassé,⁷⁸ e eu són petit mot en la cassa del meu pare—. E per aysò él demanà seyal c'l reebé.⁷⁹ *M.

E alcunes vegades se marvela hom per la frevolea⁸⁰ de natura; segons que apar en Sarra, can⁸¹ li dix Nostre Seyor:⁸² —Eu, cant tornaré, venré a tu, e aurà, Sara,⁸³ fil—. E adoncs Sara⁸⁴ se ris, après⁸⁵ la porta, dién:⁸⁶ —Qnant eu só⁸⁷ vela, e'l meu seyor és vel, auré eu fil?⁸⁸—. Per què fo, donques, que⁸⁹ Zacaries, tant solament per so cor duplà, sostenc plaga, con fos grans la promessiò⁹⁰ e no-posible per natura? Per motes raons, segons que hom pot cuydar.⁹⁰

150r2 Primerament per so —segons que diu Beda— car discretament^{90a} parlà, per aysò perdec lo parlar: per so que, calan, aprenga a creure.⁹¹ Per la 'ii'ª rasó fo feyt mut, per so que mayor miracle aparegés en lo neyxament del seu fil. Car en lo nexament de Sent Joan él cobrà / parlar, per què miracle s'ajustà ab miracle. La 'iii'ª rasó fo per so car covinent causa fo que la vou perdés quant vou naxia, e's pausava cala[nt]ment⁹² en la Lig. Per la 'iiii'ª raysó fo per so car él demanà seyal a Nostre Seyor, per què él resebec cala[n]ment⁹³ per seyal.

126v2 On con Zacarias ixís⁹⁴ fora al pòbol, quant lo veseren mut, els conegren que vision avia vista al temple; e quant ac complida la setena⁹⁵ del seu ofici, él anà en⁹⁶ la sua⁹⁷ casa: e adoncs conceubec⁹⁸ Elisabet; per què, s'amagà⁹⁹ 'v' meses, car, segons que diu Sent Ambrosi, ela ac gran vergoya del seu part, per so car semblava que a¹⁰⁰ ela plagés¹⁰¹ jaser ab son marit. Mes gran gaug avia car no era exorqua,¹⁰² / per so car¹⁰³ gran aunta¹⁰⁴ era a les femnes

⁷⁴. - quan ben la's pensa P: 'quan se la pensa bé': propriae considerationem V.

⁷⁵. - veg. 73.

⁷⁶. - après la porta: detrás... B: post ostium V.

⁷⁷. - B: om. P.

⁷⁸. - sostenc plaga P: plagam incurrit V: 'sofrí ferida, punició, fou colpit'.

⁷⁹. - et consideratio propriae fragilitatis, quia talem filium se habiturum indignum reputabat V: om. P.

^{80a}. - discretament P: discernendo (ed. Lió): discredendo (Graesse 358.6; «il parla comme un incrédule» Roze I 403). [Sovint el ms. imprès a Lió coincidia amb el de Cuxà en lliçons deteriors, veg. f° 117 n. 107.]

⁸² i ⁹⁸. - calament B: calan(t)ment P: silentium... taciturnitatem V.

⁹⁵. - setena P 'setmana': settimana B: septimana V. AlcM. registra aquell mot a l'Empordà com a 'una sèrie de set dies'.

¹⁰³. - per so car B: per so P: quia V.

¹⁰⁴. - P: onta B.

¹⁰⁵. - quan P: car B: quia V358.19.

quan¹⁰⁵ no «eren» prens de marit¹⁰⁶ per què, prenien marit, on per aysò s'escusava l'ajustament d'ome e de femna.¹⁰⁷

En lo 'vi' mes *M. Santa Maria¹⁰⁸ venc molt alegra a¹⁰⁹ Elisabet; e, quant la saludà,¹¹⁰ Sent Joan, qui era ya ple de¹¹¹ Sant Esperit, sentí¹¹² lo Fil de Déu a si venir; on,¹¹³ per gran gaug, él se moc en lo seu ventre,¹¹⁴ enquax co si'l volgés saludar e's volgés levar¹¹⁵ per Él *M.

Estec Santa Maria¹¹⁶ ab la sua cosina¹¹⁷ 'iii' meses, e pensà d'ela. E quant¹¹⁸ l'emfant fo nat, ab les sues¹¹⁹ santes màs lo levà¹²⁰ de terra, e pensà d'él humilment.¹²¹ *M.

150v1 Aquei benaüyrat¹²² / enfant¹²³ ac 'ix' previleyes¹²⁴ especialment. Car aquei metex àngel que anuncià Jhesuchrist anuncià Sent Joan,^{124a} e lo fè alegrar en lo ventre de sa mare;¹²⁵ é «» la mare del Seyor qui'l leva de terra,¹²⁶ e la lenga del seu pare fè¹²⁷ parlar; e él aor-donà¹²⁸ lo seu baptisme; e mostrà Jhesuchrist¹²⁹ ab lo dit;¹²⁹ e bateyà ab¹³⁰ les sues màs Jhesuchrist, e¹³¹ qui'l lausà pus¹³² que tots los homes del món; e a'quels qui eren en lo libre d'Infern¹³⁴ anuncià que Jhesuchrist¹³⁵ era venidor. On per aquests nou privilegis fo él apelat per Jhesuchrist¹³⁶ «profeta».

Segons que diu:¹³⁷ «De profeta és que reseba benifeyt¹³⁸ del Seyor, e ¿no és benifeyt de profeta que do¹³⁹ benefici de baptisme a Déu? E de profeta és que profetize de Déu, e ¿no és de profeta que Déus profetitze^{139a} d'aquel? Totes les profetes^{139ab} profetizeren,¹⁴⁰ mes d'els¹⁴¹ no és profetizat. E él no tant solament profetizà de Crist, mes les¹⁴² autres profetes profetizeren¹⁴³ d'él. Tots los profetes

¹⁰⁶. - gran aunta era a les femnes quan *no prenien marit* per què prenien marit, on per aysò s'escusava l'ajustament d'ome e de femna P: quia opprobrium erat mulieribus non *habere praemium nuptiarum* propter quod nuptiae celebrantur et carnalis coitus excusatur V358.18. Els mots *no prenien marit* traduint non *habere praemium nuptiarum* són doncs una corrupció de *no eren prens de marit* causada per diplografia dels 4 mots que segueixen.

¹⁰⁸. - quae jam dominum conceperat, congratulans virgo foecunda ablatae sterilitati et V: om. P.

¹¹⁴. - *se moc* P: se mouch B: (in matris utero) exsultavit V. Et tripudiavit et motu salutavit, quem voce non potuit, exsultavit enim V: om. P.

¹¹⁶. - B: om. P.

^{124a}. - an. St. Joan e om. P: no B, *que, en canvi, hi afegeix*, la mare de Jhesuchrist (*no en PV*).

¹²⁶. - levà P: livà B: Mater Domini ipsum e terra levat V358.33. [*O sigui 'que li fèu de llevadora' (realment deixaven caure el nou-nat, quan el part anava bé)* J. C.].

¹²⁹. - m. J. ab lo dit P: indice demonstrat V.

¹³⁰. - lo dit e bateyà ab om. (*homeot.*) P: no om. BV.

¹³¹. - P repeteix *Jhesuchrist* darrere e.

¹³⁴. - *lo libre d'Infern* P: lo limbol d'Infern B: limbo V: 'els llimbs'.

^{139a}. - BV: om. P *des d'un* profetize a l'altre.

^{139ab}. - l. prof. BV: om. P.

foren portadors de paraules, mes Sent Joan¹⁴⁴ portà la vou, en quant que la vou és prumdana¹⁴⁵ de paraula, no que sia paraula: ayxí Sent Joan fo prumdà de Jhesucrist, emperò no fo éi Jesuchrist.¹⁴⁶ Segons¹⁴⁷ Sent Ambrosi les lausors de Sent Joan só escompreses¹⁴⁸ de 'v' causes, so és: dels¹⁴⁹ parens, e de miracles, e de costumes, e de dons, e de preycació.¹⁵⁰ La lausor dels parens / / pe(r) raysó d'èls,¹ segons² Sent Ambrosi és manifestada³ per 'v' causes. E dix⁴ enayxí: «Plena lausor, da» qual⁵ linatyte en costumes, e costumes en egaltat, ofici en prevere, feyt en manament, e jusesi en dretures escompendrà».⁶ *M.

Per la 'ii'ª causa és coneguda la sua⁷ lausor per miracles, dels quals foren alscons ans⁸ de la sua concepció en lo món:^{9a} so és, lo saludament, e l'anunciació de l'àngel, e la imposició del nom,⁹ e'l perdement de paraula del pare. E los us¹⁰ s'esgarden a la sua¹¹ concepció en lo ventre, per so car fo sobrenatura^{11a} la concepció d'él: e fo la sua santificació¹² en lo ventre de la mare feyta, e'y fo compliment¹³ de do de profecia. E foren alscons miracles quant a la natiuitat del ventre^{13a}, per rasó qu'e^{13b} cascun parent^{13c} fo resebent sperit de profecia,^{13d} per so car la mare saubec¹⁴ lo nom d'él, e'l pare dix lo cant: quant ac cobrada¹⁵ la paraula, e fo plen d'Esperit Sant; *M. on «ele»ix Zacaries¹⁶, lo pare d'él, és ple d'Esperit¹⁷ Sant. E diu Sent Ambrosi: «Esgardats-vos Sen Joan, con gran forsa sia lo seu

¹⁴⁴ i¹⁴⁵. - prumdà, prumdana, 'pròxima': prusma B: propinquior V: occit. ant. promdan, -ana.

¹⁴⁶. - (i n.6, del foli següent) P: son compres B: (laus Johannis ex quinque) colligitur vel comprehenditur V359.9. Escompendre oc. ant. (si bé més usat en el sentit d'"inflamar" que en el de 'compendre, abraçar' com aci).

¹. - pe(r) raysó d'èls P: per rasó de dons B (add. al text de V359.11).

². - qual P: que és B: qui V.

³. - escompendrà PB: comprehendit V.

^{9a}. - la sua concepció en lo món: la s.c. en lo nom B: ejus conceptionem in utero V. Més que de traducció errònia es tracta d'un estil més lax i popular: la concepció, que el duqué a aquest món; nom de B si que és error d'anticipació del mot nom de la línia següent; allí, en canvi, és P, el que repeteix món en lloc de nom erradament.

^{11a}. - sobrenatura la co. P: supernaturalis conceptio V359.23.

^{13a}. - del ventre B 'des del ventre': ex utero V.

^{13b}. - s[cilicet] V: per rasó de B.

^{13c}. - e add. B.

^{13d}. - BV: om. P vint mots des d'un profecia a l'altre.

¹⁵. - mater nomen scivit et pater canticum edidit; loquelae patris reseratio et spiritus sancti repletio V359.21

¹⁶. - on dix Zacaries PB: unde et Zacharias, pater eius repletus fuit... V359.22. El verb dix no té aci cap paper, ni es funda en el context català o el llatí. Com que correspon a l'et llatí emfàtic ('adhuc') pot ser alteració del pronom arcaic e(l)leix 'ell mateix' (Homilies etc.).

¹⁸. - manemament B: manament P: nuncupatio V.

151r1 nom, car sol lo nomenament ¹⁸ d'él redé ¹⁹ la vou al mut, e al pare la pietat, e al pòbol lo prevere». ²⁰ Primerament calà, que no podia parlar; e era exorc, ²¹ que no avia fil; e era gitat de son ofici. Mes quant Sent / Joan fo nat, él fo sobtament profeta, ²² e resebé ²³ l'ús del parlar, e ac enfant, e recobrà l'ús del seu ofici. ²⁴ *M.

Per la 'iii' ²⁵ causa és coneguda la sua ²⁶ lausor, per les sues ²⁷ costumes, per so cor él fo de santa vida. ²⁸ La santetat d'él ac testimoni en 'iii' maneres. Primerament de les sobrecelestials causes, ²⁹ so és, de la Trinitat, e primerament del Pare, qui ³⁰ apelà él «àngel», segons que's lig en *Malaxies* en lo 'ii' ³¹ capítol, dién: ³² «Vec-vos ³³ que eu tramet ³⁴ lo meu àngel». Aquest nom «àngel» és nom d'ofici; no ges de natura.

127r2 On per aysò és dit «àngel» per raó d'ofici ³⁵, per so car és vist fer ³⁶ tots los oficis dels / àngels. Per so car él ac ofici de seraphín. Vol aytant dir «seraphín» con «ardent»; ³⁷ on, és dit de Sent Joan en *Eclesiàstic*: «Levà-sse Elies enquax fo»; car él vent en esperit e en virtut d'Elies. ³⁸ Ac Sent Joan l'ofici ³⁹ de Xerubín, car xerubín ^{39a} vol aytant dir com «planesa de ciència», e Sent Joan vol dir ⁴⁰ «lucifer», segons que és dit en *Job* en lo 'xxx'viii' ⁴¹ capítol: que él fo terme de nuyt ⁴² de ignorància, e comensament de lud ⁴³ e de gràcia. E encara ⁴⁴ Sen Joan ac ofici dels Tros, ⁴⁵ dels quals és ofici de jutjar; e de Sent Joan és dit que reprenia «Herodes»; ⁴⁶ dién: ⁴⁷ —No t'és legut que ayes la mulyer de ton ⁴⁸ frare—. E ⁴⁹ Sent Joan ac ofici de Seyories, per què enseyà-nos ⁵⁰ en qual manera nós seyoreyem los nostres sotsmeses, / car Sent Joan avia amor ^{50a} envers los sotsmeses, ^{50b} e als reys avia temor.

151r2

E ac ⁵¹ ofici de Principats; ⁵² per què ns ⁵³ enseyà que onràssem los sobiràs; on, Sen Joan disia de «si»: ⁵⁴ «Sel qui de tera és, de

¹⁸. - redé P: retech B.

²⁰. - pòbol P: pòbel B: populo V 'poble'.

²⁸. - *Una cinquantena de mots de V, des de De cuius sanctitate fins a homo videbatur immundus: om. P.*

³⁷. - quia illi nos ardentis faciunt et in Dei amore plus ardent V: om. P.

^{39a}. - car x- B: om. P.

⁴⁴. - E encara PB: tertio V.

⁴⁵. - dels Tros P: dels Trons B: Thronorum V. Nom d'una alta figura mística o dignitat angèlica. Més avall segueixen les altres: Senyories (o Dominacions), Principats, Potestats, Virtuts, Arcàngels, Angels.

⁴⁶. - Herode V: om. PB.

⁵⁰. - enseyanos PB: docens nos V.

^{50a}. - Només és que la trad. (o almenys P) ho ha entès a la inversa, car no deia que ell tingués sinó que era tingut o mirat amb amor (o temor): erga subditos habebatur... V360.12 (ed. Lió, 62r1.50).

⁵². - Principats B: Principat P: Principatum V.

⁵⁴. - De se dicebat V: disia de PB.

terra parla; e Cel⁵⁵ qui del cel vé és sobre tots, del qual eu no só⁵⁶ digne de deslligar les coreges de les sabates sues». ⁵⁷ E ⁵⁸ Sen Joan avia ofici de Potestats: per les cals <les> potestats contràries són costretes⁶⁰ de anar, ⁶¹ ayxí que no li pogren noure, per so cor ya era santificat; e <a> nós costreya⁶² quant nos aordenava al bapisme.⁶³ E Sent Joan ac ofici de Vertuts, per les quals se fan miracles, segons que's mostra en si metex:⁶⁴ car gran miracle fo en so que él menyà mel salvatye e legostes, e's vestí de pel de camel. E ⁶⁵ Sent Joan ac ofici d'Arcàngels, per so car él revelava ⁶⁶ mayors causes, ayxí con aquelles ⁶⁷ qui s'esgardaven a la nostra redempció: quan disia «Veus l'Anyel ⁶⁸ de Déu». E ac ⁶⁹ ofici d'Àngels, quant anunciava menors causes,⁷⁰ ayxí con aqueles qui s'esgardaven a custumes, en so que dix: «fets ^{70a} penitència»; e quant dix: «a negun no fasats mal». *M.

Ac ⁷¹ testimoni Sent Joan del Fil de Déu, segons que apar en 127vi *l'Avangeli de Sent / Mutheu* en lo 'xi' ⁷² capítol, dién: ⁷³ «Entre'ls nats de les femnes no's levà ⁷⁴ mayor de Sent Joan Baptista». ⁷⁵ La 'iii' a vegada fo él lausat per l'Esperit Sant quant, per lo seu

⁵⁵. - constretes B: costrets P.

⁶⁰. - L'arquetipus no reparant en una sigla de *ra* llegiria *contre(s)* en lloc de *contraries*, i de més a més ho desplaçà dos mots més avall. Per les cals potestats son costrets de contre anar P: per les quals po. son constretes de encontre anar B: officium potestatum, per quas potestates aereae vel contrariae encounter, quae non potuerunt nocere... V360.17 (Lió 67r.46).

⁶². - E nos costreya P: e nons contraya B: a nobis etiam arcebat V.

⁶³. - Quant nos aordena al bapisme P: ans nos adordonava al b. B: cum ad baptismum paenitentiae nos disponebat V. No és segur ni gens clar el sentit de tota la frase dedicada a les Potestats; ni tan sols és ben segur que sigui aquest exactament el text genuí de l'original llatí de Varazze. Sembla que s'hi parla d'uns poders nocius que planen suspesos en els aires (*potestates aereae vel contrariae*), els quals, mantinguts lluny per les Potestats, no han pogut perjudicar el ja santificat per la penitència. El traductor va eliminar la noció de les influències «aèries» contràries i (si no hi ha corruptela en els nostres mss.) canvià l'ofici dels relatius i posà preposicions fora de lloc, deixant veure que hn entenia menys encara que nosaltres. En tot cas hem d'entendre *costreya* com a imperfet de *constrenyer* 'allunyar forçadament' i hem de donar als mots *e a nós* el valor pregnant de 'també de nosaltres (les allunyava)'. *Bapisme* en el sentit metafòric de 'penitència' (bapt. paenitentiae); *a nós* amb el valor llatinitzant de *a nobis* 'lluny de nosaltres'. I potser encara hauriem de suplir (amb esmena) *a nós <les> costrenyia i baptisme <de> penitència*.

⁶⁴. - que's mostra en si metex P: que el mostre en si metex B: in se ipso ostendit V.

⁶⁷. - aquelles B: aquels P: ea V.

⁶⁸. - l'ayel B: agnus V: l'angel P. O sigui *l'Anyell*. Grafia que ja ha aparegut abans en el nostre text.

^{70a}. - fets p. PB.

⁷¹. - Ac PB: secundo habuit V.

⁷². - ubi eum Christus multipliciter et mirabiliter commendat dicens inter caetera V: om. PB.

⁷³. - Petrus Damiani: ab illo verbo Johannis sunt depromta praeconia, per quod fundata est arida et moventur sydera et sunt condita elementa V: om. PB.

151v1 pare, dix: «Tu, fil,⁷⁶ profeta seràs apelat per l'Altisme». Sent Joan ac testimoni⁷⁷ de les celestials causes, so és, dels àngels, segons / que's lig per *Sent Luc* en lo primer capítol, dién: «En lo qual loc lo lausà l'àngel en motes maneres, demostran en quanta dignitat⁷⁸ sia quant a Déu, cant diu: 'Serà verament gran davant lo Seyor'. E quanta⁷⁹ dignitat sia quant⁸⁰ a si metex, quant diu: 'No beurà vi ni servea, e serà ple d'Esperit Sant'.⁸¹ E dix-o de quanta utilitat serà quant a son prusme en so que diu: 'Mots fils d'Iraiel convertirà'.⁸² *M.

En la 'iiii' ^a manera és coneguda la lausor de Sent Joan per dós.⁸³ Per so car él ac dós⁸⁴ en l'estament del ventre, e quant exí del ventre; e'n l'anament⁸⁵ del món e'n l'iximent del món.^{85a} En lo ventre estan ac 'iii' dós maraveloses⁸⁶ de gràcia.⁸⁷ Lo primer fo car fo sanctificat en lo ventre: d'on, fo embans⁸⁸ sant que nasqués, segons que avia dit *Jeremies* en lo primer capítol: «Ennans que eu te formés⁸⁹ en lo ventre te conoguí, e ennans que exises del ventre te santifiqué». ⁹⁰ E Sent Joan ac⁹¹ gràcia, per la qual profetizà, enayxi cant en lo ⁹² ventre de la mare, alegran, conec Déus qui venc as-él.⁹³ On Sent Crisòstomus (sic), volèn mostrar⁹⁴ en qual manera fo plus que profeta, dix: *M. «De profeta és que per mèrit de conversació⁹⁵ e de fe resebe profecia». ⁹⁶ Car de profecia és que ennans sia feyt profeta que home. E per so car costuma era que profeta fos untat, adoncs que ⁹⁷ la Benaüyrada ⁹⁸ Verge saludà Elisabet, untà Jesuchrist ⁹⁹ Sen Joan, profeta, segons que diu En Crisòstomus en aquestes paraules: «Per 151v2 aysò Jhesuchrist fé a Santa Maria saludar¹⁰⁰ Elisabet / que per¹⁰¹ lo 127v2 sermó, / ixín¹⁰² del ventre de la mare, en lo cal^{102a} habitava lo Seyor, e¹⁰³ que per les aureles d'Elisabet intran, avalés¹⁰⁴ a Sent Joan per so que aquí l'untés¹⁰⁵ en profeta». *M.

E ac¹⁰⁶ gràcia per la qual per sos mèrits liurà (a) la mare l'esperit de profecia.¹⁰⁷ On diu Sen Crisòstomus, volèn demostrar en qual

⁷⁶ - Tertio a subcoelestibus, id est ab hominibus, sicut a patre suo et vicinis, unde dicebant, quis, putas, puer iste erit etc. V: om. PB.

⁷⁷ - per dós P: per dons B: ex munere V361.4. Cor. § 38a.

⁷⁸ - BV: 5 mots om. P.

⁷⁹ - l'anament P: l'aveniment B: progressu V.

⁸⁰ - BV: 6 mots om. P.

⁸¹ - venc as él P: venia ad el B: in utero matris exsultans Deum adesse cognovit V361.10. Cor. 32a.

⁸² - resebe P: recobra B: fidei prophetiam accipere V361.12.

⁸³ - que P: quant B: quando V.

⁸⁴ - P obliada el mot saludar, B el posa però fora de lloc, davant a Santa Maria; Chr. fecit Mariam salutare Elisabeth V. Per aysò... que 'a fi que'.

^{85a} - om. P.

⁸⁶ - B: om. P: et per aures El. V361.18.

⁸⁷ - qua suis meritis matri prophetiae spiritum tradidit V. [Sembla que els

manera fo plus que profeta, dix: «Quals dels profetes, con fos profetan, <profeta> poc fer?». Elies untà Eliseu en ¹⁰⁸ profeta, enperò a él ¹⁰⁹ no donà gràcia de profetizar. Mes aquest, en lo ventre de la mara crexent, per l'intrament del divina^{109a} donà saviesa a la sua mare, e obri la sua boca en paraula de confessió, ayxí que no veýa la pressona de Déu,¹¹⁰ e conec la dignitat, dién: ¹¹¹ «On ¹¹² m'és aysò vengut,¹¹³ que la mare del meu Seyor venga a mi?». En l'iximent del ventre ac 'iii' dós,¹¹⁴ per so cor lo seu neximent ¹¹⁵ fo maravelós,¹¹⁶ per què fo enclaus¹¹⁷ lo defaliment de non-poder; car fo sant, senes colpa; e car fo alegra, senes plor de misèria. Fa hom festa del seu neximent,¹¹⁸ per 'iii' raysós. Primerament per raysó de la santetat qu' ¹¹⁹ ac en lo ventre; enaprés per ¹²⁰ rasó de la dignitat que ac en l'ofici, car él venc ayxí con lucifer,¹²¹ e anuncia a nós primerament lo perdurable gaug; per la 'iii' ^a car gran alegretat fo ¹²² en lo nexement seu, per so que avia dit l'àngel: ¹²³ «Mots s'alegreren / en lo seu nexement». On per aysò és digne causa que nós ayam alegrament en lo seu nexement. *M.

152r1

128r1

En lo seu anament ¹²⁴ ac grans dós ¹²⁵ en motes maneres; e en aysò par ¹²⁶ la gràcia de la diversitat dels seus dós de gràcia, car él ac la perfectió de tots los sants, en so que él fo profeta, quant dix: ¹²⁷ «Sel qui aprés mi és venidor». E fo més ¹²⁸ que profeta quant él amostrà ¹²⁹ lo Salvador ¹³⁰ ab lo det. E fo ¹³¹ apòstol per so car él fo tramès per Déus.¹³² E fo màrtir car per justícia sostenc mort. E fo confessor per so car él confessà / veritat e no la negà. E fo verge: per què fo apelat, per la sua ¹ virginitat, «àngel», segons que dix *Malaxies* en lo 'ii' ² capítol, dién: «Vec-vos ³ que eu tramet l'àngel meu, etc.». *M.

En l'iximent del món ac 'iii' maneres de dons, per so car él fo

dos manuscrits confongueren *liura a* en *liura i*, comprenent que el complement directe de *lliurar* havia de ser l'esperit profètic i no pas *la mare*, traslladaren *mare* a davant del verb; d'altra banda B afegeix *li* i P agreujà aquesta falta canviant *li* en *qui*].

^{109a}. - l'intrament del divina: l'intament del divina P: l'entrament devinal B: divini introitus scientiam metri donavit V 'la ciència de la penetració del diví (de les coses divines), de penetrar en els secrets de Déu'.

¹¹⁰. - sanctus et jucundus V: om. P.

¹¹¹. - enclaus P: enclous B.

¹¹². - secundum magistrum Guillelmum Altissiodorensem V: om. PB.

¹¹³. - qua ac P: que ac B.

¹¹⁴. - lucifer, 'l'estel del matí'.

¹¹⁵. - en lo nexement... l'àngel P: en lo seu nexement e asò havia pronunciat l'àngel, disent B: in ortu suo. Dixerat enim angelus: et V.

¹¹⁶. - om. P.

¹¹⁷. - apostolus enim idem est, quod missus. Unde fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Johannes V: om. PB.

¹. - Malach. II V. Segons la Bíblia moderna la cita és de Malach. I.

152r2 feyt màrtir no-vençut;⁴ e adoncs éi resecbec la victòria del martiri; e fo endresat, ayxi co misatye preciós, car éi aportà preciós misatye a aquels⁵ qui eren en lo limbre⁶ d'Infern, so és de l'aveniment de Crist e de la redempció d'èls,⁷ per què's col lo seu [n]aximent gloriós: l'iximent⁸ de tots aquels qui devalaren en lo limbe⁹ d'Infern és colt e solemnizat glorióssament per la Glesa. Per la 'v'^a rasó és feyta festa de Sent Joan: per la sua preïcació,¹⁰ en aviró de la qual preïcació¹¹ l'àngel / pausà 'iiii' causes quant diu: «Mots fils d'Iracl¹² convertirà al Seyor Déu d'èls».¹³ E dix que auria¹⁴ fruyt, e orde, e virtut, e fin.¹⁵ *M.

128r2 És notadora causa que la preïcacion de Sent Joan fo¹⁶ en 'iii' maneres: en so que éi preïcà ferventment, e fermament,¹⁷ e sàviament. Ferventment preïcà can disia: «Los geminamens de les vibres»,¹⁸ la qual fervor fo enflamada per caritat, per so car éi era lucerna ardent. Per què, éi dix¹⁹ en persona de Jeremies: «Pausà la mia boca ayxi con glasi²⁰ agut». Enformat²¹ per veritat, per so cor éi era lucerna luèn.²² On se diu per *Sent Joan* en lo 'v' capitol: «Vos tramesets a Joan, e éi donà testimoni a veritat».²³ E fo endresat per discreció o²⁴ per sciència:²⁵ per què, a les compaycs, e als publicans, e als cavallers, segons que a cascú avia mester, donà pròpia lig. E fo ferm per mot gran fermetat, per què éi preïcà fortment, per la qual causa morí. Aquestes 'iiii' causes deu aver amor, segons que diu Sen Bernat: «La tua²⁶ amor enflame²⁷ caritat, e sia enformada per veritat, e sia / regida per sciència, e fermada per fermetat». *M.

Enaprés éi presicà mot fermament,²⁸ en tant que a la sua preïcació²⁹ són mots convertits. Preïcà³⁰ éi per paraula, per contínua doctrina, e per exempli e per santetat de vida.³¹ *M.

⁴. - no-vençut: *Veg.*, per al signe ç, *Cor.* § 17.

⁵. - e aquels P: en aquels B: illis V.

⁶ i ⁹. - limbre: limbol B: limbo V 'limbs'. *Més avall* limbe P: limbol B.

⁷. - d'èls B: d'el P: ipsorum V.

⁸. - naximent gloriós l'iximent P: l'ixement B: et colitur exitus gloriosus, ejus enim exitus de omnibus qui... V362.13.

⁹. - *veg.* 6.

¹⁴. - Tangit quatuor, scilicet fructum... V362.17.

¹⁶. - Tripliciter fuit commendabilis: *per ventura aci el copista om.*: (fo) a laudar (en...).

¹⁷. - e fermament B: *om.* P: efficaciter V362.20.

¹⁸. - geminamens de les vibres: g. de les vibles B: genimina viperarum V. *Sembla que en el manuscrit llatí usat pels cuixanencs, llegiren gemitina o un gemitina entenent 'redoblament = enroscament' però es tracta de 'nissaga'.*

²⁰. - glasi P 'espasa': grasi B: gladium V.

²⁴. - a veritat B: e veritat P: veritati V.

²⁷. - enflama P: enflam B: zelum tuum inflammet caritas V363.30.

Enaprés³² él preicà³³ saviament, la qual saviessa de la sua prei-
cació³⁴ se mostra en 'iii' maneres. Primerament en aysò:³⁵ que él
usà de menasses, per so que espaordis³⁶ los mals.³⁷ Enaprés¹⁸ él
fé³⁹ promessions, per so que'ls bons enegés⁴⁰ a bé a fer, dién: «Fets
penitència, e † aparrà-vos⁴¹ † lo Regne del Cel». *M.

152v1

Enaprés⁴² él preicà / ab tempraments,⁴³ per so que'ls migansers⁴⁴
a poc a poc⁴⁵ los menés⁴⁶ a perfeccion; per què, a les compayes, e
als publicans, e als cavalers él pausava les causes,⁴⁷ *M. per so que⁴⁸
a res mayors los aduxés;⁴⁹ a les compayes, per so que en obra⁵⁰
de misericòrdia⁵¹ estegessen; e als publicans, per so que s'abstenges-
sen⁵² que no desigessen les autruys causes;⁵³ e preicà als cavalers
per so que a negú no tolguessen res, e que no fessen a negú calúnnia,
e que fossen pagats de lurs salaris. *M.

Es notadora causa que Sent Joan Evangelista morí⁵⁴ en aquest
dia, mes la Glesa ne fa festa en lo 'iii' dia de Nadal, per so cor adonc⁵⁵
fo deicada⁵⁶ la sua glesa; e remà⁵⁷ la festa de Sent Joan Bapista⁵⁸
en son dia: e no fo maravela, per so car aquel dia per gaug de la
nativitat⁵⁹ fo autenticat.⁶⁰ No es disedor qual d'ells⁶¹ fo mayor:
la qual causa és ensejada per un divinal exempli. Erén dos doctors de
theologia, un dels quals lausava Sent Joan Bapista, e l'autre Sen
Joan Avangelista, en tant que sobre la disputació era cascu mot
diligent, per so que atribuessen forts auctoritats e forts rasons per so
que posquen⁶² / sobrar la un l'autre. E quant foren venguts al dia

128v1

³². - et convertit meritis et orationibus devotis V: om. PB.

³⁷. - dicens: jam enim securis ad radicem arboris posita est V: om. PB.

⁴⁰. - que'ls bons enegés a bé a fer, dién P: avessà en bé a fer, disents B: ut bonos alliceret, dicens V363.1; 'incitès' de l'antic verb *enagar*; sembla que B canvià lleument la idea d'aquest en la de 'avesar'.

⁴¹. - aparrà-vos P² (aparrà-vos P¹): appala-us B: appropinquabit enim regnum coelorum V. [És força clar que tots dos mss. catalans muden lleument la idea de l'autor: en lloc de 'se us acostarà' P diu que 'ja tot seguit apareixerà'; B sembla canviar-ho en 'us apel·la el regne dels cels: us crida'. P havia escrit primer *aparrà* amb *r* per *rr*, grafia tan freqüent en aquest ms, i hi afegí la segona *r*, per a més claredat, interlineada; *appala* per *apella* en B seria un cas de grafia mallorquina de la *e* neutra. J. C.).

⁴⁴. - 'els mitjans, els de poca força': ut mediocres paulatim ad perfectionem... V363.2.

⁴⁸. - ut postmodum ad majora proveherentur V363.3: a les majors los aduxés P: aduys B: 'aportés, induís', *Subj. Impf. del verb* adur.

⁵¹. - misericòrdia P: misericòrdia BV.

⁵⁷. - remà P 'roman, resta': romàs B: remansit V. *A esmenar posier en remàs o bé compendre-ho com a fet de fonètica sintàctica.*

⁵⁸. - BV: om. P.

⁶⁰. - Non autem dogmatizandum est, quod evangelista baptistae cesserit, tamquam minor majori V: om. P.

⁶². - per so que posquen (? , forma verbal dubiosa) P: p.s.q. posquessen B: quibus suum Johannem posset praeferre V363.20.

de la disputació,⁶³ quascuns dels sants aparegren⁶⁴ a quascú dels disputadors, a éls diens: ⁶⁵ —Sapiats que nós som ⁶⁶ ben acordans en lo cel, per què⁶⁷ de nós no desputets⁶⁸ en terra—. Per què, adoncs, éls, denant ⁶⁹ lo pòbol,⁷⁰ publicaren la visió e beneýren ⁷¹ Déu. *M.

152v2 Sent Paul, qui fasia istòries dels lombrats,⁷² e diaque de la Glesa de Roma, e ⁷³ monge / de Monte Cassí,⁷⁴ ayxí con él una vegada volia consacrar un ciri, les gautes li ruaren,⁷⁵ e perdec lo parlar. On per aysò que la vou e la paraula li fos restituída,⁷⁶ él fè⁷⁷ un hymne a onor ⁷⁸ de Sent Joan, qui comensa enayxí: «Vec quant la[i]xis, etc.»,⁷⁹ En lo qual él li demanà que li reta lo parlar, enayxí con fo retut a Zacaries.⁸⁰

En aquest dia *M. tots los osses ⁸¹ de les bèsties mortes, on que sien culits, són cremats: e fa's per does raysós,⁸² segons que diu En Joan Belet. La una rasó ⁸³ és per so car longament és ayxí observat, pusque fo establít. Són alcunes ⁸⁴ bèsties qui són apelades dragons, que ⁸⁵ volen en l'àer, e naden en ayges,⁸⁶ e van per tera. E alcunes ⁸⁷ vegades, ayxí con van per l'àer, éls són escomoguts a luxúria,⁸⁸ e'n los pous, e'n les ayges dels flums éls ⁸⁹ gitaven les lurs semens, per la cal causa se'n seguia mot mal an.⁹⁰ En contra aqueles bèsties fo atrobat aytal remesi: que hom cremés ⁹¹ los osses,⁹² per so que les bèsties aqueles fusquessen sobre les gens per aquel fum dels osses; e car aquelò se fasia en aquest temps, per aysò en alcunes partides encara s'i serva aquela costuma. L'autra causa és per representar lo cremament dels osses ⁹³ de Sent Joan, qui foren cremats en la ciutat de Sabasten ⁹⁴ per aquels qui no eren fesels.⁹⁵ *M. /

128v2 E porta hom ⁹⁶ fales ardens e fa hom fogayrós: ⁹⁷ per so car Sen

⁶³. - BV: e *add.* P.

⁷². - dels lombrats P '*dels lombards*'; dels longobars B: Longobardorum V. *Metàtesi per lombarts*.

⁷⁴. - les fauses li ruaren P: les gautes li ruaren B: fauces ejus raucae factae sunt V363.27. *{ruaren 'van posar-se ronques'; cf. cat. rogall = fr. enrouement?}*. És probable que ací hi hagi un malentès del traductor, que compregué 'les gautes se li arrugaren, li quedaren flàccides, escorregudes'. *Faces* (FACIES) i *ruar-se* en aquests sentits sí que són mots ben segurs i coneguts. J. C.].

⁷⁶. - fos restituída B: fo restituída P: restitueretur V.

⁷⁹. - enayxí vec quant B: *om.* P: ut quant l a x i s resonare fibrís mira gestorum famuli tuorum V.

⁸⁸. - escomoguts a P: scomaugudes en B: concitabantur V.

⁸⁹. - luxúria B: luxi P: libidinem V. *En luxi deu ser a penes visible la sigla de ur: illegirtem luxuri, forma valuosa per la reducció rossellonesa de 2ia > -i.* J. Cor.

⁹⁴. - Sabasten P: Sebaste B. *Ciutat antiga d'Asia Menor*.

⁹⁷. - fa hom fogayrós P: fasia hom fogarós B; foguerons per 'fogueres', segons *AlcM*, només s' empra a Olot i Mallorca; cf. *occit. ant.* fogairó.

153r1 Joan fo luerna ⁹⁸ ardent e luent;⁹⁹ e la roda de la espera ¹⁰⁰ se gira per so car adoncs devalà lo sol en lo seu cercle a significar que la fama de / Sent Joan, de cuy ¹⁰¹ se pensava hom que fos Crist, devalà, segons que él ne dix testimoni, que él crexia. E aysò és significat, segons que diu Sent Augustí,¹⁰² en lo nexement d'èls e en les lurs morts. En lo nexement de èls, per so car en aviró del nexement de Sent Johan comensen los dies a mímvar, e en aviró del nexement ^{102a} de Jhesuchrist comensen a créxer.¹⁰³ *M.

E per la lur mort. És mostrat ¹⁰⁴ en aysò: que'l cors de Crist fo exausat ¹⁰⁵ en la crou, e'l cors de Sent Joan fo minvat ¹⁰⁶ per lo cap que perdec. *M.

Recomta Sent Paul Monge ¹⁰⁷ en la *Ystòria dels longombards* que un hom,¹⁰⁸ costa la eglise ¹⁰⁹ de Sent Joan Babiستا fo sebelit mot ben vestit; per què, un home, per cobesa, obrí lo vas, de nuyts,¹¹⁰ e trasc-ne tota la roba.¹¹¹ Al qual dix Sent Joan; ¹¹² —Co às gausat tocar so que a mi era comanat, d'aysí ¹¹³ enant no poyràs intrar en la mia glesa—. La cal causa fo enayxí feyta; ayxí que ¹¹⁴ quant él volia intrar ¹¹⁵ en la glesa, la gola li estreyaia, ayxí con si un hom fort la li estrengés; per què, sobtament casia a enrere.¹¹⁶

DE SENT JOAN E DE SENT PAUL

153r2 Joan e N Paul foren prebots ¹¹⁷ de Na Constansa, fila d'En Con-
tastí, l'emperador.¹¹⁸ On con les gens sciticanes d'En Dacian / e
d'En Tracian preseren la sua terra, lo duc [de] Galicà,¹¹⁹ ab gran com-
paya de romans, devia anar contra aquela ¹²⁰ gent; per què, él demanà
per son trebal que li fos donada per muler Na Constansa,¹²¹ e aysò
129r1 metex demanaven los prínceps romans forment. Per la qual causa /
era ¹ mot trist l'emperador; ² per so car sabia que, depús que ³ la sua ⁴
fila fo acostada ab Senta Agnès, no volia penre ⁵ marit, ans volia

¹⁰⁰. - *espera*, 'esfera'. Variant documentada en Llull i en el *Tirant*, AlcM.

¹⁰¹. - *cuy*: Forma de genitiu de *quí*.

¹⁰². - Augustí P: «Agosti» B.

^{102a}. - BV: *om. P* *vincit mots per homeotelèuton*.

¹⁰³. - *juxta illud: solstitium decimo Christum praeit atque Johannem V: om. P*.

¹⁰⁴. - *exausat* P: *exalsat* B: *exaltatum* V.

¹¹¹. - *trasc-ne tota la roba* PB: *abstulit universa* V: la roba = 'els abillaments i joïells'.

¹¹⁷. - *prebots* P: per 'prebosts': *prebosts* B: *primicerii et praepositi* V.

¹¹⁹. - *duc de Galicà* P: *duc de Gallia* B: *Gallicanus dux* V [però era realment el nom propi d'un general romà; cf. després notes 15 i 18].

³. - *depús que* PB: 'després que': *postquam* V.

estar verge santament. E ans se gequiria morir o aucir⁶ que ela presés marit. *M.

Emperò la verge santa concelà⁷ a son pare que li'u atorgés, dién⁸ que él fesés lo matrimoni quant auria vençuda aquela gent e seria vengut. Mes fo dit que ela tengés does⁹ files del duc¹⁰ per saber lurs¹¹ costumes e la volentat del pare entrò que fos vengut, e que Na Costansa li liurés¹² los dos seus prebosts, Sent Joan e Sent Paul.¹³ La cal causa plac¹⁴ a tots, per què lo duc de Galilea,¹⁵ ab mot gran compaya, se n'anà contre aquelas gens.¹⁶ Mes los seticans¹⁷ trencaren aqueles gens del duc de Galilea¹⁸ e fo acitiat¹⁹ en una ciutat dels tracians.²⁰ E adoncs²¹ Sent Joan e Sent Paul li dixerén: —Fé tu vot al Déus del Cel, e seràs vensedor[a]²² mils que anc no fust—. E quant él[a]²³ ac fet lo vot, mantenent un jovencel li aparec qui portava una crou en los seus muscles, qui li dix: —Reseb²⁴ lo teu coltell²⁵ e segex-me!—. E quant l'ac pres, él anà per mig de les compayes e venc entrò al rey, que²⁶ no'y aucís home, mes que per sol la paor los subjugà²⁷ a si tots, e'ls fé²⁸ tributaris de Roma.²⁹ *M.

153v1 On él, feyt crestià, a Roma se'n tornà,³⁰ e fo resebut ab gran³¹ honor, e pregà l'emperador que li perdonés,³² que él en neguna / manera no esposaria la sua³³ fila: per so cor él prepausava a viure castament per amor de Crist. La qual causa plac mot a l'emperador: e³⁴ les does³⁵ files del duc³⁶ foren a Déu convertides³⁷ per Na Costansa. *M.

129r2 Enaprés lo duc³⁸ renuncià al dugat,³⁹ e donà tot quant avia a paubres, e serví Jhesuchrist ab los⁴⁰ altres servidors de Déu, en paubretat. E fasia mots⁴¹ miracles, axí que ab sol veser fasia fugir los diables⁴² dels corses de / les gens.⁴³

E quant fo mort Contastí, En Julià Renegat⁴⁴ fo levat⁴⁵ enperador.

¹⁰. - quas ex uxore defuncta suscepit, idem Gallicanus secum manere permitteret V: om. P.

¹². - in spe quasi majoris firmitatis, rogans Deum, ut ipsum et filias converteret V: om. P.

¹⁵ i ¹⁸. - lo duc de Galilea P: lo duch de Gallia B: Gallicanus V. *Confusió geogràfica* en P i B, cf. f.º 128 n. 119.

¹⁷. - seticans P: circans B: Scytharum V.

²⁵. - resebe lo teu coltell B: resep l.t. consel P: sume gladium tuum V365.11: 'agafa l'espasa'.

²⁸. - e'ls fre P: e'l féu B: et fecit V.

²⁹. - duo quoque milites armati eidem apparentes eum hinc inde confirmabant V: om. P.

³⁹. - dugat PB: 'ducat': ducatu V, rar però documentat algun cop en Llull, AlcM.

⁴³. - La traducció suprimeix des de «Hujus sacrae», pág. 365 de Graesse, fins a «mortuo autem, ut dictum est...», pág. 366.

E'N Julià manà que ⁴⁶ sacrificàs als déus, o que se n'anàs, per so cor no gausava aucir tan onrat⁴⁷ baró. Per què lo duc se n'anà en Alexandria, en lo qual loc fo marturiat⁴⁸ e resebec la corona de martire.⁴⁹ Enaprés En Julià, enduyt per cobesesa mala,⁵⁰ encolorava⁵¹ la sua ànima⁵² ab testimoni de l'avengeli. Car cant él tolí las causes als crestians él disia: —Lo vostre Crist dix en l'avangeli que sel qui no ⁵³ renunciaria a totes les causes que posseia no podia ésser son discípol—. *M.

On, ausén ⁵⁴ dir que Sen Joan e Sent Paul sostenien los paubres dels béns de Na Costansa,⁵⁵ manà as-éls ⁵⁶ que éls degessen ab él estar,⁵⁷ ayxí con estaven ab Contastí, l'enperador. Mes éls li responderen: —Dementre que nós vensem los emperadors servir a Déu, nós estam ab éls,⁵⁸ mes per so car tu t'est ⁵⁹ tolt de Déu a servir, nós nos som partits⁶⁰ de tu, e no't volem obesir—. Als quals manà: ⁶¹ —Eu he abtengut⁶² en la Glesa que son clerge,⁶³ e si eu me volgés, eu fóra vengut⁶⁴ al primer grau de la Glesa; mes con eu me pensés ⁶⁵ / que vana causa era ⁶⁶ estar ociós, per so e'm ⁶⁷ són donat a cavaleria; e, sacrifican als déus, e eu gasayat⁶⁸ l'emperi. E vul que vosautres siats de la mia cort.⁶⁹ E si fer no o volets, mester és que eu o fassa, perquè no sia menspresat—. *M.

Los quals li respoyren, diens: ⁷⁰ —Nós temem Déus més ⁷¹ que tu; per què, no avem paor de les tues⁷² menasses, ni que vengam a la ira de Déu—. A les quals paraules respòs enayxi, En Julian: ⁷³ —Sí d'aquí a 'x' dies no fets a la mia voluntat,⁷⁴ so que no volets fer de grat vos faré fer per forsa—. E'ls sants barons li respoyren: ⁷⁵ —Pensa't que'ls 'x' dies sien passats, e fé vuy aquelò / que faries adoncs—. E'N Julià lur ⁷⁶ respòs: —¿Pensats vós que màrtirs vos fassen los ⁷⁷ crestians? Si a mi no volets consentir, eu vos puniré, no 'nayxí con a ⁷⁸ màrtirs, mes ayxí con públics enemics ⁷⁹—. E adoncs Sent Joan e Sent Paul, per tots los 'x' dies estegren en feyt

⁴⁸. - fo marturiat P: «fo marturitizat» B; ab infidelibus per cor transfixus V.
⁵¹. - encolorava 'dissimular, disfressar, donar una bona aparença': «colorabat» V.

⁵². - «ànima» PB: «avaritiam» V. [Potser s' hauria d'esmenar però no és segur en quina forma, car és dubtós que llavors fos popular el mot savi *avaricia*; i també és possible que hi hagi canvi intencional de la idea per part del traductor].

⁵³. - BV: qui renuciaria P.

⁶². - he abtengut P: ey obtengut B.

⁶⁷. - per so e'm, per so eu me: per quem B.

⁶⁹. - non debetis lateri meo deesse, ut primos vos in palatio meo habeam V: om. P.

⁷⁵. - respoyren P: resposeren B.

⁷⁴. - vos faré P: vos o faré B.

⁷³. - respoyren P: dixeren B: responderunt V.

d'almoynes, donan⁸⁰ so que avien als paubres; e'n lo 'x' dia as-éls⁸¹ fo tramès per Déus En Terencià. Dix: —Lo seyor nostre, En Julian, vos⁸² tramet la stàtua⁸³ de l'or d'En Jovis, per so que li sacrificquets; ⁸⁴ en altra manera abdós perirets—. E'ls sants li dixerén: —Si ton seyor és En Julià, ages pau ab él, e sàpies que en⁸⁵ nós no és autre Déus sinó⁸⁶ Jhesuchrist—. *M.

E adoncs él los⁸⁷ manà degolar amagadament, e que fossen soterrats dins la casa, en un clot; ⁸⁸ e manà dir que exilats los avia.
154r1 On mantenen⁸⁹ / lo diable intrà⁹⁰ en lo cors del fil d'En Terencian, e dins la casa él comensà a cridar que'l demoni⁹¹ lo cremava. E quant o vesec En Terencian, él descobrí la malesa: e's bateyà e escric les passions⁹² dels sants barons; on, mantenen⁹³ lo seu fil fo deliurat.⁹⁴ *M.

Recomta Sent Gregori, en la homelia⁹⁵ de l'avangeli que⁹⁶ comensa «Si alcú vol après mi venir», que una femna, dementre que intrava⁹⁷ a la gleysa⁹⁸ dels màrtirs,⁹⁹ ela vesec dos peligris¹⁰⁰ aquí, en àbit de monges; per què, ela manà que lus donés hom¹⁰¹ almoyna; mes enans que los¹⁰² fos donada, éls li estegren pus prop:¹⁰³ —Tu nos vesites ara; on, nós te requerem^{103a} en lo dia del jusesí, e dar-t'em tot so que dar-te poyrem¹⁰⁴—. E quant agren dít, éls se partiren d'avant ela.¹⁰⁵ *M.

Sent Ambrosi diu en la *Prefàcia* d'aquests màrtirs enayxi: «Los
129v2 benuyrats màrtirs Sent Paul / e Sent Joan¹⁰⁶ vertaderament compliren so que és cantat per la vou de David, dién: ¹⁰⁷ «Vec-vos¹⁰⁸ con bon e con alegre és habitar frares¹⁰⁹ en un, e que¹¹⁰ sien compayós en 'i' a lig, e que sien ajustats per compaya de fe, e per passion engals, e per art semblans, en un Seyor totstamps gloriores!»¹¹¹

DE SENT LEO, PAPA

Leó, papa: segons que's lig en los miracles de la Benuyrada¹¹² Verge, quo¹¹³ él cantava messa en la gleysa¹¹⁴ de Senta Maria en lo

⁸⁰. - que las *add.* B.

⁸¹. - la statua de... B: l'estatue de l'or P: statunculum aureum (*af.* statunculum) V: 'estatueta d'or'. Porta article, com és usual en P en noms de materials, especialment metalls; de l'or 'd'or' (cf. Font del Ferro 'font ferruginosa' etc.). J. C.

⁸². - Passi sunt autem circa annum domini CCCLXIV V: *om.* P.

⁸³. - PB Traducció simplificada i en estil el·líptic, si bé no hi ha necessitat clara de suplir cap mot: quos peregrinos credens, elemosinam sibi dari praecepit, sed postquam dispensator iis ad largiendum appropinquasset, adstiterunt ei vicini et dixerunt: tu nos modo visitas... V367.8.

⁸⁴. - et die quadam inde rediret V: *om.* P.

⁸⁵. - requerem (*grafia imperfecta del futur requerem de requerir*) P: requiramus V 'et reclamarem, et reivindicarem'.

⁸⁶. - frares B: fratre P: fratres V.

⁸⁷. - que P: dum in ecclesia... missam... V367.26

154r2 dia de Pasca, *M. e¹¹⁵ con él donés lo cors de Jhesuchrist als fessels,¹¹⁶ una femna / li baysà la mà, per la cal causa él ac gran temptacion de la sua¹¹⁷ carn. Mes él se tornà¹¹⁸ a Déu humilment, e n'aquel dia amagadament él se tolc la sua¹¹⁹ mà, per la qual avia sostengut lo moviment.¹²⁰ Enaprés les gens comenseren¹²¹ a parlar, diens¹²² per qual rasó lo sobirà bisbe no cantava missa ayxí con solia.¹²³ *M.

Adoncs Sen Laon se girà a la Benuyrada Verge,¹²⁴ e clamà-li mercè, que li ajudés.¹²⁵ On,¹²⁶ mantenent, la Santa Verge li estec denant;¹²⁷ e ab les sues màs ela li redé la sua¹²⁸ man, e manà-li que anés¹²⁹ fer sacrifici al seu fil Jhesucrist. Per què Sent Laó¹³⁰ papa preicà al pòbol so que endevengut li era,¹³¹ e mostrà-los la mà que li era retuda, manifestament. *M.

Sent Laó¹³² fé lo Concel de Calcedònia,¹³³ en lo qual establí que les verges portessen¹³⁴ vel, e aqui fo establít que la Verge Maria fos apelada¹³⁵ «Mare de Déu». *M.

En aquel metex temps Atcil·la destruýa Lombardia;¹³⁶ per què, Sent Leó estec¹³⁷ en oració 'iii' dies e 'iii' nuyts.¹³⁸ E'naprés ét dix als seus: —Sels qui'm volrán seguir, segesquen-me!—. On, con él s'aprusmés a N'Atcil·la,¹³⁹ quant vsec Sent Laon,¹⁴⁰ devalà del caval, / e gità-sse als seus peus, él pregan que demanés¹ tot so que's² volgés. Per què, él li demanà que's partís de Lombardia,³ e que li retés los catius;⁴ la cal causa fé.⁵ On, con⁶ él fos reprès per los seus, —diens⁷ que él era vensedor del segle, e per què s'era gequit vènsen a un prevere— él lur⁸ respòs, dién:⁹ —Eu é proveit¹⁰ a mi e a vós. Sapiats que eu viu¹¹ en la sua¹² dreta part un mot fort cavalier, qui estava ab¹³ glasi treyt, qui¹⁴ dix a mi: «Si a'quest no obesex, / eu t'auciré¹⁵ ab tots los teus!—. Co'l benaüyrat Sent Laon escrisqués¹⁶ una letra, que tramés a N¹⁷ Fabià, bisbe de Contestinople,¹⁸ contre Eutícium¹⁹ e N Nestori, él pausà la letra sobre lo vas de Sen Pere Apòstol, e dejunà,²⁰ e oran dix: —Qualque causa²¹ é eu²² feyta

¹¹⁵. - e: on P: et dum fideles... V367.27

¹³⁶. - Atcil·la destruýa Lombardia P: Anil·la destroich Lombardia B: Attila Italiam devastabat V. Segurament no hem de relacionar la forma de P amb l'alt alem. ant. Azzila > alem. mod. Etzel: més aviat serà variant paleogràfica (mala lectura) de c per t = Attila.

¹³⁹. - el s'aprusmés a N'Atcil·la P: él s'eprosmàs En Atril·la B: ad Attilam appropinquasse! V.

⁸. - Lombardia PB: Italia V.

⁴. - catius P: caytius B.

¹³. - Aci B afegeix «do».

¹⁸. - Contestinople P: Contestinoble B.

¹⁹. - Eutucium P: Enticium B: Eutyichium V. Eutíquijs originador de la doctrina herètica que no admetia més que una sola naturalesa en Jesucrist.

²¹. - Qualque causa P: Qualque qual causa B: quidquid V.

en aquesta letra ey eu feyt²³ con a home; per què, tu, a cuy és dada²⁴ la cura de la Gleysa,²⁵ corregés-la e la esmena—. E après 'xi' dies, estant en oració, Sen Pere li aparec, dién: —Eu l'é lesta e esmenada—. Quant Sent Leó, papa, pres la letra, él la trobà de les màs de l'apòstol corregida e esmenada.²⁶ *M.

Altra vegada Sen Leon estec en oracion, dejunan, en lo vas de Sen Pere, él pregan que li acaptàs²⁷ perdon de sos²⁸ pecats. Al qual Sen Pere aparec, dién:²⁹ —Eu he pregat Déus per tu, e à't perdonats³⁰ tos pecats.³¹

DE SENT PERE APOSTOL³²

Pere³³ ac 'iii' noms, car el fo apelat «Simon Baryona». Simon vol dir³⁴ «obedient» o «pausan tristea».³⁵ Baryona vol dir «fil de coloma». *bar*, en lengatye de Ciria,³⁶ vol dir «fil»; *yona*³⁷ en abraic vol dir «coloma». Fo él obedient quant Jhesuchrist³⁸ l'apelà, car mantenent venc a él.³⁹ Pausà la sua tristea⁴⁰ quant negà a Jhesuchrist;⁴¹ e, ixit defora, plorà amargossament.⁴² Fo fil de coloma per so car él servi⁴³ a Déu humilment.⁴⁴ *M. /

130r2

Fo él apelat «Cefas», que vol dir «cap»⁴⁵ o «péra» o «blasmat per boca»; «cap» per raysó⁴⁶ de principat, e péra per rasó de fermetat;⁴⁷ fo él blasmat per boca per rasó de fermetat que ac en la sua preicacion.⁴⁸ *M.

154v2

Fo él / apelat «Pere», que vol aytant dir con «conexent» o «descalsant»,⁴⁹ car él conec la divinitat de Crist⁵⁰ cant dix: —Tu est⁵¹ Crist, Fil de Déu viu—. E ls seus peus se descalsà del seu atalenta-ment, e de tota obra morta⁵² e terrenal quant dix: —Vec-vos⁵³ que nós desemparam totes causes, e avem-te seguit⁵⁴—. *M.

²⁶. - B: epistolam... manibus apostoli correctam et emendatam V368.19 (ed. Lió f° 67r1.32): om. P des del primer esmenada fins al segon.

²⁷. - acaptàs 'obtingués': impetraret V.

³⁷. - Solummodo de manuum impositione debes inquiri, id est, si bene sive aliter alicuius manus imposueris, exigeris. Obiit circa annos domini CCCCLX V368.23: om. P.

³⁷. - Yona BV: Zona P.

⁴⁰. - pausà la sua tristea P:... obedivit, ponens tristitiam quando Chr. negavit V368.2f: seua tristicia B.

⁴¹. - negà a Jhesuchrist B: venc a Jh. P: Christum negavit V.

⁴². - E axí defora ploran B: E ixit plora defora P: cum egressus foras flevit V.

⁴⁶. - Om. P des del primer fins al segon cap: B om. només aquest darrer mot: caput vel petra vel increpans ore, caput ratione... V.

⁴⁷. - El traductor ometé els mots in passione ac i praelatione darrere principat.

⁵². - E ls seus... morta e terrenal quant dix P:... mortal e t. q. d. B: et pedes affectuum suorum in omni tempore mortuo e terreno discalciavit cum dixit V

Aquest nom «Pere» li pausà primerament Jhesuchrist⁵⁵ quant li dix: ⁵⁶ —Tu seràs apelat «Cefas», que vol dir péra» ⁵⁷—. Enaprés [l']apelà Simon «Pere». ⁵⁸ La ⁱⁱⁱª vegada l'apelà «Pere», dién: ⁵⁹ —Eu te dic que tu est ⁶⁰ Pere, e sobre aquesta péra eu edificaré la mia Glesa ⁶¹—. Lo seu martiri escrisc En Marcel, Li, papa, ⁶² e N'Egi-pus, ⁶³ e N Laon, ⁶⁴ papa. ⁶⁵

Pere Apòstol, entre los autres apòstols e sobre los autres apòstols, fo de mayor voluntat; ⁶⁶ car él volc saber lo traydor de Jhesuchrist; ⁶⁷ per so que, ⁶⁸ si él lo saubés —segons que diu Sent Augustí— tot lo peseyara ⁶⁹ ab les dens. Per què, Jhesuchrist ⁷⁰ no'l li volc nomenar, ⁷¹ car, segons que diu Crisòstomus, si Él lo li nomenés, ⁷² Sent Pere mantenent se levava ⁷³ contra él e l'espeseyara. ⁷⁴ *M.

Sen Pere ⁷⁵ anà a Jesucrist ⁷⁶ sobre la mar; e fo per Déus elegut ⁷⁷ en la Transfiguració de Jhesuchrist e'n lo resucitament de la pud-cela; ⁷⁸ e atrobà la balansa ⁷⁹ en la boca del pex; e resebec les claus del Regne del Cel, de Jhesuchrist, ⁸⁰ e resebé ⁸¹ què pasqués les sues fedes. ⁸² *M.

155r1 Tria ⁸³ milia homes / convertí una vegada ⁸⁴ per sa presicació; 130v1 e profetizà ⁸⁵ la mort a N'Ananies ⁸⁶ / e ⁸⁷ a N Safire; e sanà Eneas, qui era contreyt; e bateyà En Corneli, ⁸⁸ resucitec ⁸⁹ En Tabita, e ab la ombra ⁹⁰ del seu cors sanà ⁹¹ homes malautes; fo per Herodes encarcerat, mes per l'àngel fo deliurat. *M.

Quins menyars él menyava ni què vestia, él o recomta en lo *Libre de Sent Clement*, dién: ⁹² «Eu menyava pa ab aulives ⁹³ sola-ment, e a tart ⁹⁴ ab cauls; ⁹⁵ los vestirs són sels que tu veus; la gonela ab lo mantel; res no vul àls». ⁹⁶ *M.

(*explicació rebuscada d'una etimologia fantasiosa a basè d'un mot que vol dir 'descalçar'*) J. C.

⁵⁴. - la traducció omet uns 60 mots, des de et vincula fins a gemitum pro cantu.

⁵⁷. - secundo promissum imposuit, sicut dicitur Marc. III V: om. PB.

⁵⁸. - Enaprés l'apelà Simon «Pere» B: et imposuit Symoni nomen Petrus V: om. P homeoteléuton. O sigui 'donà a Simó el nom de Pere': no és evident però és fàcil que l davant apelà sigui interpolació del copista de B.

⁶². - Li, papa: IV papa P: papa quart B: Linus papa V. Corregim segons V i P.

⁶⁹. - peseyara P: discerpisset V; (pecejar 'fer a trossos, desmembrar').

⁷⁴. - l'espeseyara P 'l'hauria esmicolat': trucidasset V.

⁷⁵. - puncela B: puellae V.

⁷⁹. - balansa P: staterem V. El traductor va entendre malament stater 'espècie de moneda' i 'balança', que ací tenia la 1.ª accepció.

⁸¹. - e resebés P: d'él resebec B: pascendas oves a Christo suscepit V369.25

⁸². - fedes P: ovelles B: oves V.

⁸³. - = ll. tria 'tres', que s'usà encara en català arcaic.

⁹⁰. - ombra B (i prob. P si bé no es veu clara la sigla de la m): umbra V.

⁹⁴. - a tart, 'de tard en tard': raro V.

⁹⁶. - res no vul àls P: «res no vul alre» B: nihil aliud requiro V.

Recomta's ⁹⁷ que tot dia portava ⁹⁸ lo seu susari ⁹⁹ en lo sè, ¹⁰⁰ ab lo qual él se torcava les ¹⁰¹ làgremes cant se plorava: car motes de vegades se plorava cant li menbrava de Jhesuchrist, per gran amor que li avia. ¹⁰² *M.

Recomta Sent Clement, segons que's troba en les *Ystòries eclesiàstiques*, ¹⁰³ que, con la muler de Sent Pere fos amenada a la passion, Sent Pere s'alegrà mot: per què, la apelà per son propi nom; e après ela, él cridava: ¹⁰⁴ —O muler, ayes memòria del Seyor! ¹⁰⁵—. *M.

Una vegada, ayxí co Sent Pere ¹⁰⁶ trametia dos discípol's seus, ¹⁰⁷ e quant ¹⁰⁸ agren anades 'xx' leges, ¹⁰⁹ un d'aquels se morí e l'autre se'n tornà a Sent Pere e recomtà-li so que li era endevengut. ¹¹⁰ És dit que fo Sent Marsal. ¹¹¹ E és dit que'l primer fo Sent Front, ¹¹² qui morí. ¹¹³ E adoncs Sent Pere li liurà lo seu bastó, dién ¹¹⁴ que él anés ¹¹⁵ al seu compayó e que'l li pausés ¹¹⁶ desús. E, quant o ac feyt, aquel, qui per 'xl' dies avia yagut mort, mantenent tornà viu. *M.

155r2 Era / en aquel tems en Jherusalem un encantador, qui avia nom Simon, ¹¹⁷ qui disia que avia ¹¹⁸ dita la primera veritat, e que ¹¹⁹ sels qui en él ¹²⁰ creyrien durarien totstemps; e disia que neguna causa ¹²¹ no li era «enpossibla. ¹²² E dix una vegada: —Eu seré asorat ¹²³ ayxí con déus; e, manifestament, / seré dotat ¹²⁴ per divinals honors; e tot so que eu volré, poyré ^{124a} fer. *M. Una vegada que la mia ¹²⁵ mare Raxel manà a mi que anés ¹²⁶ al camp, per so que segés, ¹²⁷ quant eu vi la faus denant, ¹²⁸ eu li mané que segés, ¹²⁹ e segà 'x' tans que'ls autres ¹³⁰—. *M.

Enaprès él dix: ¹³¹ —Eu són paraula de Déu, e só mot resplandent e bel, e totpoderós, ¹³² e eu he totes les causes de Déu—. Fasia él moure les ¹³³ serpens feytes d'aram; e les ymages d'aram e les pèras ¹³⁴ fasia él rire; ¹³⁵ e fasia ¹³⁶ cantar los cans. ¹³⁷ *M.

On con aquel ¹³⁸ volgés disputar ab Sent Pere, e's volia mostrar que era déus, en un dia establí ¹³⁹ entre éls venc Sent Pere al loc de la disputació; e dix ¹⁴⁰ a les gens: —Pau sia ab vosaltres, frares, qui amats veritat—. Al cal respòs En Simon: —Nós no avem obs ¹⁴¹ la tua pau, car si pau e ¹⁴² concòrdia era, a trobar ¹⁴³ veritat res no

⁹⁷. - B: recomta P: fertur V.

¹⁰⁰. - sé P: 'sina': sinch B: sinu V.

¹¹². - P: beatus Fronto V.

¹¹³. - socius, qui defunctus est, secundus fuit presbiter Georgius V: om. P.

¹¹⁶. - avia B: «avi» P.

¹²². - no li era nossibla B: n.l.e. posibla P: nulla sibi impossibilia dicebat V370.20. Legitur etiam in libro Clementis V: om. P.

¹²⁷. - juberet me exire ad campum ut meterem V371.24.

¹³¹. - secundum quod dicit Hieronymus V: om. P.

¹³⁷. - cans B: cant's P: (faciebat) canes (cantare) V370.29.

profitariem.¹⁴⁴ An entre si pau los ladrons.¹⁴⁵ per què, no vules apelar¹⁴⁶ pau, mes bataia; car entre dos homes combatens serà adoncs pau quant la un serà sobrat—. *M.

E Sent Pere li dix: --Per què tems¹⁴⁷ tu ausir pau? De peccats neyxen batales, e là on no's fan peccats¹⁴⁸ és pau; e en disputacions¹⁴⁹ és veritat, e en obres és trobada dreitura—. *M.

155r1 E N Simon dix: ---Res no dius; mes eu te¹⁵⁰ mostraré lo poder de la mia divinitat, per so que / sobtament aors mi; ¹⁵¹ car eu són la primera vertut,¹⁵² e pusc volar per l'àer, e pusch fer novels aybres, e pusch^{152a} fer de pères pa, e pusc estar en foc senes mal, e pusc fer tot¹⁵³ so que'm vul—. Contre aquest disputà Sent Pere, e^{153a} demostrà-li¹⁵⁴ tots los seus malificis. *M.

131r1 E adoncs, quant vesec¹⁵⁵ que no podia a Sent Pere contrastar, él gità tots los seus libres de l'art de l'encantament¹⁵⁶ en la mar, per so que no fos descubert de son saber¹⁵⁷ e anà-sse'n en Roma per so que aquí / fos tengut per déus. Mes quant Sent Pere o saubec, mantenen lo seguí e se n'anà a¹ Roma. *M.

On en lo 'iiii' ayn de Claudi, l'emperador, Sen Pere venc a Roma, e aquí él estec 'xxv' ayns. E ajustà a si dos bisbes, Sent Lin e Sent Clet, per ajudadors,² un³ dins los murs de Roma e l'autre⁴ defora. E, preïcan, convertí motes gens⁵ a Déu, e mots malautes⁶ i sanà. E en la sua preycacion él mol⁷ lausava⁸ castetat; per què, él convertí 'iiii' putanes de N'Agripí,⁹ pretor, ayxí que pux no volgren pecar ab él: per què,¹⁰ irat, lo pretor queria ocasion contra él con¹¹ pogés mal fer a Sent Pere.¹² *M.

^{152a}. - BV: om. P (homeot.)

^{153a}. - B: om. P.

¹⁵⁷. - saber B: sabert P: prob. lapsus a causa del *descubert* precdent. ¿Cas antic de la pronúncia vulgar moderna -rt en illoc de -r? Cf. la pronúncia *mart* per *mar* (Cor. Lleues, pàg. 104) i el cas de *mor* per *mort* f° 124, n. 73 i f° 132 n. 99; però això és molt dubtós per moltes raons (es tracta de fets que tothom creu recentíssims), i ací tot inclina a creure que aquesta grafia no és més que una falta per distracció del copista: repetició maquinal del final -rt del mot *descubert* que precedeix. J. C.

². - ut ait Johannes Beleth V: om. trad.

³. - un B: on P.

⁴. - e l'autro de fora e l'autre P (els 3 mots darrers expuntuats); e l'autre B. La lliçó *autro* sembla clara en P. Sens dubte *altro* existeix en català modern com a vulgarisme, però és d'una gran improbabilitat que vagi existir ja en el Rosselló en el segle XIII: probablement l'escriba de P, segons el seu hàbit de tornar a escriure un mot quan l'ha escrit malament, volgué rectificar *autro* en *autre*; l'expuntuació deu venir del corrector P², i aquest distretament la posà en el segon mot quan hom es proposava fer-la en el primer. No oblidem que en molts tipus de lletra contemporània la o i la e són quasi idèntiques: no és, doncs, gens segur que la forma *autro* en aquest passatge sigui res més que un grosser i ocasional error de copista distret. J. C.

⁹. - N'Agripí B: N'Agri P: Agrippae V.

Aprés aysò aparec Nostre Seyor a Sent Pere, dién: ¹³ —En Simon e En Neró pensen contre tu, mes no ages temor, car eu són ab tu,¹⁴ e dar-t'é lo meu sér ¹⁵ per compayó, qui entrarà demà a ¹⁶ Roma—. E ayxí ¹⁷ sabent Sen Pere, segons que diu En Lin, que leugera causa ¹⁸ era lo depausament del seu tabernacle, en lo covent dels frares posat¹⁹ él pres la mà de Sent Clement e aordenà-lo, él forsan ¹⁹, que segés en la cadira en loc d'él. *M.

155v2 Aprés aysò Sen Paul, ayxí con Déus avia dit, intrà / a ²⁰ Roma, e comensà a preÿcar ²¹ la fe de Christ ²² ab Sent Pere. Era tant amat En Simon, encantador, per En Neró, que él se pensava que fos garda d'él e de tota la ciutat.²³

On un dia, ayxí con diu En Laon papa, dementre que él estava davan ²⁴ En Neró, la sua ²⁵ cara se mudava de semblant sobtament, ayxí que adés semblava que fos vel, e enaprés que fos jove. E quant En Neró o vesec, él se pensà que fos ver Fil de Déu. Per què En Simon, enquantador, dix a'N Neró: ²⁶ —O enperador, per so que tu sàpies que ²⁷ són Fil de Déu ver, tu mana que eu sia degolat, e en lo ters dia eu resucitaré—. Per què En Neró manà al degolador / que'l degolés.²⁸ E ayxí co él cuyà ²⁹ degolar En Simon, él degolà un aret;³⁰ per què,

¹³. - per què B: per P: unde V.

¹⁴. - lo meu ser per compayó P: 'serf': servi mei Pauli socium V: sembla que *socium* està per *societatem* i que Paul hagi estat omès pel copista de P per haplografia.

¹⁵. - leugera causa era lo d.d. seu tab. PB: *velox esset depositio tabernaculi* sui V371.21: figuradament 'perdre la vida': «dans peu de temps il devait quitter sa tente» Roze I, 417.3f.

¹⁶. - 'Parlant en l'assemblea dels germans, dels correligionaris'.

¹⁷. - adordonà-lo, él forsan, que segés... B: aordenà-lo, él forsen, que segés... P: *eum in episcopum ordinavit et in cathedra, loco sui, sedere coegit* V371.22. (Roze I, 417.1f). El sentit del model llatí és clar i bastant simple, i la trad. que ens en dona B no presenta gran dificultat: 'l'ordenà com a bisbe, forçant-lo a seure en la càtedra'. Només la forma *forssen* de P (la lliçó de la qual no sembla dubtosa) crea dificultats, car una variant **forcent* del verb *forçar* no sembla possible en cap parlar ni època de l'idioma. Podem pensar 1) en una mera errada de copista. 2) Un verb **forcir* en lloc de *forçar*: no n'hi ha testimonis, ni és gaire probable. 3) Pensar que P interpretés *él for* (*es*)*sén*, sigui com a gerundi o part. actiu del verb *ésser* o del verb *eixir*, amb el sentit de 'mentre ell fos fora, o mentre sortís a fora': interpretació improbable fins en termes sintàctics. 4) Que vagi entendre *ell for* *én* ILLE FORIS INDE, com a expressió el·líptica 'mentre ell (fos) fora d'allí'. Realment això últim és possible, però difícilment creurem que sigui el que posà el traductor, i més aviat s'ha de creure que va ser per una innovació de P. Quant a la grafia *ts* = *ç*, de B, no ens ha de fer cap escrúpol: darrere *r* és normal en rossellonès antic (veg. l'article sobre *ç* en el llibre «Entre dos llenguatges» de Cor.)

²³. - él se pensava... tota la ciutat P: *vitae ejus et salutis et totius civitatis custos sine dubio putabatur* V.

²⁸. - sicut idem Leo refert V: om. P.

²⁹. - col cuya P: co el cuida B: *cujar* per *cuidar* 'pensar' és forma pròpia d'una part de l'occità i anòma però no inòda en català medieval.

En Simon, per so encantament, escapà a mort senes mal. E pres lo eret³¹ e amagà-lo, e si metex, per so que hom no'l trobés de³² 'iii' dies; e romàs la sanc de l'aret³³ presa en aquel loc on fo degolat.³⁴ En lo 'iii' dia el se mostrà a N³⁵ Neró, dién:³⁶ —Fé la mia sanc † escampar†,³⁷ que vec-te que eu, qui fuy degolat,³⁸ són resucitat en lo ters dia—. E quant lo vesec En Neró, mot fo maravelat, e pensà-se que fos Fil de Déu.³⁹ E alcunes⁴⁰ vegades, ayxí co En Simon estava en la cambra ab En Neró, él fasia parlar defora un diable al pòbol; per què, l'avien los romàs en tan gran honor que la sua⁴¹ ymaya feren fer,⁴² e escrisceren aytal títol desús: «A'N Simon,⁴³ Déu sant». *M.

Enaprés Sen Pere e Sent Paul⁴⁴ entraren denant⁴⁵ En Neró, e recomtaren-li tots los malefics d'En Simon;⁴⁶ e dix Sen Pere que enayxí co en Jesuchrist⁴⁷ eren does⁴⁸ substàncies, so és: d'ome e de Déu, enayxí són does⁴⁹ substàncies en aquest / encantador, so és: de diable e⁵⁰ d'ome. Per què, dix En Simon:⁵¹ —Per so que eu no sostenga longament aquest meu enemic, eu manaré als àngels meus que m vengen d'aquest home—. E Sen Pere li dix: —Eu no tem los teus àngels,⁵² mes els temen mi—. Per què dix En Neró⁵³ a Sent Pere: —No tems⁵⁴ tu En Simon, qui aferma la sua deïtat per causes vesibles?⁵⁵—. On Sent Pere li dix:⁵⁶ —Si en él és deïtat, diga eu què m pensi ara e què fas;⁵⁷ per què t dic la mia cogitació, per so que no t pusca mentir—. E N Neró li dix: —Vine⁵⁸ aquí, e diga-me^{58a} la tua cogitació—. E Sent Pere o féu,⁵⁹ dién: —Mana que hom m'aport⁶⁰ pa d'ordi amagadament—. E quant l'ac en ses màs, él⁶¹ lo benesí, e l'amagà sots la sua mànega, dién:⁶² —Diga 131vl En Simon, que és déus,⁶³ què m'ey eu⁶⁴ pensat, ni què / é dit, ni feyt—.

³⁰. - un aret, eret 'marrà', 'mascle de l'ovella'. No en AlcM., però el ll. ARIES, -ETIS, realment sobrevisqué en occit. ant. aret.

³⁴. - la sanc romàs...presa en aquel loc PB: sanguis ibidem congelatus remansit V.

³⁷. - Neroni dicens: fac sanguinem meum, qui effusus est, extergi, quia ecce... V371.38. Segurament la trad. diria fé lo meu sanc escampat «ésser torcat» que vec..., i es perderen dos mots per homeoteleuton (majorment havent-hi la sígla est torcat).

⁴⁴. - ut Leo testatur V: om. P.

⁵⁰. - e B: et V.

⁵¹. - ut testatur sanctus Marcellus et Leo V: om. P.

⁵⁴. - temps PB per «tems»: times V.

⁵⁷. - què m pensaria o què fas P: que pensi ara e que fau B: quid cogito vel quid facio V; fas = faç 'faig'.

^{58a}. - diga-me reducció fonètica de digues-me, avui digue'm en català central.

⁵⁹. - E N Neró li dix... e Sent Pere o féu BV: om. P.

⁶³. - que és déus: que diu que és déus B: qui se Deum fecit V.

⁶⁴. - m'ey eu P: me eu B.

E'N Simon respòs: —Mes diges eu què'm pensi⁶⁵—. Per què Sent Pere dix: —Eu mostraré que res no's pensa En Simon⁶⁶—. *M.

E adoncs En Simó cridà, irat:⁶⁷ —Vengen cans grans qui'l devoren!⁶⁸—. On sobtament cans gras⁶⁹ aparegren, qui vengren contre Sen Pere, mes Sen Pere⁷⁰ lus⁷¹ mostrà lo pa beneset, per què sobtament fuscren.⁷² E adoncs éi⁷³ dix a'N Neró: —Vec-vos⁷⁴ que eu he enseyat si eu sabia què's pensava En Simon en feyts ni en paraules. E éi, qui⁷⁵ dix que faria venir los àngels seus, à fetz⁷⁶ venir cans, per so que enseyàs quins àngels són los seus⁷⁷—. *M.

Per què En Simon dix: —Auges Pere, e Paul; si eu no vos pusc ara res⁷⁸ fer, nós venrem là on nos covenrà⁷⁹ a jutyar contre vós.⁸⁰ Mes ara vos perdó⁸¹—. E adoncs En Simon⁸² se gabà⁸³ que poyria resucitar morts.⁸⁴ *M.

156r2

E endevenç-se⁸⁵ que un jovencel / morí; per què, les gens apeleren Sent Pere e'N Simon: e dixeren⁸⁶ que⁸⁷ aquel morís⁸⁸ que no poyria⁸⁹ resucitar lo mort. On dementre que⁹⁰ En Simon fasia sos encantamens sobre lo mort, tots veseren que'l mort maug⁹¹ lo cap, segons que'ls fo vigares.⁹² Per què tots criden⁹³ [e] volgren alebesar Sen Pere. Per què, Sen Pere dix: ⁹⁴ —Si vius⁹⁵ és lo mort, leu sus e vaya⁹⁶ e parle; en altre manera sapiats que diable⁹⁷ és qui li mou lo cap⁹⁸—. E mantenent En Simon fo partit sobre⁹⁹ lo lit, e estec l'enfant, que no's moc.¹⁰⁰ *M.

E Sent Pere estava de luy, Déus pregan;¹⁰¹ qui¹⁰² dix altament: —O macip,¹⁰³ leva sus en nom de Jhesuchrist!¹⁰⁴—. E mantenent lo macip levà,¹⁰⁵ viu, e anà.¹⁰⁶ E ayxí co'l pòbol volc En Simon alebesar,¹⁰⁷ Sen Pere dix: —Prou ha de pena,¹⁰⁸ cor se veu sobrat en

⁶⁵. - *Mes diges eu què'm pensi* P: *Mes digues-me eu que'm pensi* B: *Petrus magis dicat, quid cogitem ego* V. *Mes havia significat 'mès aviat', 'mès val que': que és el valor de magis en llatí i el que té en aquesta frase: Simó suggereix que, en lloc de ser ell el qui digui què està pensant Pere, sigui Pere el qui digui que pensa Simó.* J. Cor.

⁷¹. - *eseyàs* P: *ensenyars* B: *ostendat se divinos angelos non habere, sed caninos* V.

⁹¹. - *maug* P: *'va moure':* *moch* B.

⁹². - *fo vigares* P: *«fou vijares», 'semblà':* *era de viyares* B: *visus est* V.

⁹³. - *crident* e *volgren* alapidar B: *criden* e *volgren* alebesar P: *exclamantes lapidare volebant* V. Segurament *criden* = *crideren* en P, si bé la sigla de *er* no es veu en el nostre microfilm.

⁹⁴. - *vix impetrato silentio* V: *om.* P.

⁹⁹. - *separetur Symon a lectulo, ut plene figmenta dyaboli denudentur* V: *om.* P.

⁹⁹. - *lo partit sobre lo lit* P: *separetur a lectulo* V. [És probable que el trad. vagi escriure *partit de sobre*; en el manuscrit, grafia *parti d sobre* (amb travesser en la d), fou entès com un cas de la grafia arcaica *-id* per *-it*]

¹⁰⁰. - *enfant* P: *jovencel* B; *però P segueix V, que primer ha dit juvenis aci puer, i suara dirà adulescens* traduït *macip* P.

131v2 son encantament. / Nostre Maestra ¹¹⁰ nos enseyà que nòs redam ¹¹⁰ bé per mal—. E N Simon dix: —Sàpies, Pera, e tu, ¹¹¹ Paul, que no m'endevenrà ¹¹² so que vosautres cobeseyats, so és que eu sia marturiat ¹¹³—. Mes éls li dixerén: ¹¹⁴ —A nòs venga so que cobeseyam per tu, e tu no ayes nuls temps ¹¹⁵ ben: de tot quant dius ments ¹¹⁶—. *M.

E adoncs En Simon ¹¹⁷ anà a la casa d'En Marcel, discípol de Sen Pere, ¹¹⁸ e ligà un gran ca a la porta d'él, ¹¹⁹ dient: ¹²⁰ —Ara veyré ¹²¹ si En Pere, qui a tu solia ¹²² venir, s'ic poyrà intrar ¹²³—. E après poc de temps venc Sent Pere, e ¹²⁴ quant se fo seyat, él desligà lo ca; «e'l ca», qui era a tots los autres ¹²⁵ suau, encausava fortment En Simon, tant fort que'l gità en terra, e mantenent lo volc estrangular. ¹²⁶ 156v1 Mes mantenent Sen Pere li acorec, / eridan al ca que no li fesés mal; per què lo ca no li fé mal, mes que li esquinsà tots los vestimens, ayxí que En Simon remàs tot nud. ¹²⁷ E'l pòbol, mantenent, e'ls ¹²⁸ enfans, ab lo ca encausaren-lo en guisa de lop, entrò l'agren gitat fora la ciutat. On, per vergoya, no'l viren. ¹²⁹ En Marcel, qui vesec aquest miracle, totaora esteu pux ab Sen Pere, ¹³⁰ *M.

Enaprès En Simon tornà. E fo reseubut per ¹³¹ gran amistat per ¹³² En Neró. Per què, En Simon ¹³³ apelà lo pòbol, e dix-lus ¹³⁴ que él era aumat ¹³⁵ per los galileus, e per aysò, la ciutat, que solia defenre e gardar, ¹³⁶ desemparraria. E assignà dia ¹³⁷ que se'n puyaria al cel, dién ¹³⁸ que no volia pus estar en terra. On, en lo dia assignat, él se'n ¹³⁹ puyà en una torre mot auta, ¹⁴⁰ e d'aquí él se gità, coronat de lor, ¹⁴¹ e comensà a volar. Per què dix Sen Paul a ¹⁴² Sen Pere: —De mi és orar e de tu és manar—. E dix En Neró: —Vertader era aquest home; e vosautres ets enganadors—. Per què Sen Pere dix a Sent Paul: —O Paul, leva lo cap e veyes!—. On, con él levés ¹⁴³ lo cap, él vesec 132r1 En Simon volan, ¹⁴⁴ / e dix a Sen Pere: —O Pere, e què fas? Acaba

¹¹⁰. - ments B: ben P (lapsus de repetició): mentiris V.

¹¹¹. - ut ait sanctus Marcellus V: om. P.

¹²⁴. - Darrere Sant Pere e P add. sel: no BV.

¹²⁵. - desligà lo ca; e'l ca, qui era a tots los autres... B: canem solvit; canis autem, omnibus aliis... V: P omet e'l ca segurament prenent-lo per un lapsus de repetició.

¹²⁶. - encausava fortment PV: encausà e se rebòs atant fortment contra B. Mots que deuen ser una interpolació d'aquest ms., però interessa ací se rebòs, que serà un perfet fort RE-VOLSIT del verb RE-VOLVERE 'regirar-se (contra)'.

¹²⁹. - On, per vergoya, no'l viren PB: «Cujus opprobrii pudorem non ferens per annum nusquam comparuit» V.

¹³⁵. - aumat P: adontat B: offensum V.

¹³⁹. - se'n B: se P.

¹⁴⁰. - auta P: «alta» B: «vel, secundum Linum, Capitolium» V.

¹⁴¹. - de lor P 'de lloer': d'aur B: lauro V.

¹⁴². - a B: e P: ad V.

so que às comensat. Vec-te¹ que ya'ns apela Nostre Seyor—. *M.

E adoncs Sen Pere dix: —Conjur-vos, diables² qui'l portats per l'aer, per Jhesuchrist,³ que no'l portets, e que'l gequiats anar caser⁴—. E mantenent él casec, e trencà's les cuxes, e'l cap, e morí.⁵ E quant En Neró ausí dir⁶ que ayxi era mort, él fo mot dolent; per què, dix als apòstols: —Mot m'avets feyt irat; per què,⁷ eu vos faré aucire⁸—. E mantenent / él los liurà a'N Paulín, qui era mot noble baron. E'N Paulín liurà-los a'N Mamentí,⁹ qui era seyor de mots cavalers. Los quals convertí Sent Pere a la fe de Crist;¹⁰ per què los¹¹ obriren la¹² càrrec, e'ls¹³ gequiren anar a lur voluntat.¹⁴ Per la qual causa En Paulí, après la passió dels apòstols, costrés¹⁵ mot En Procés e'N Martinian,^{16a} e quant saubec que éls eren crestians, él los fé escapsar.¹⁶ E pregaren los freres^{16a} Sent Pere que se n'anés.¹⁷ E quant¹⁸ él fo vengut al¹⁹ loc qui ara és apelat Senta Maria,²⁰ él vesec Jesuchrist, qui venc envés éls.²¹ Per què li dix: —Séyer, he on vas?²²—. E Él respòs: —Eu venc a Roma outra vegada^{22a} ésser crucificat²³—. E con él o entesés²⁴ de la sua passió, él se'n tornà. *M.

E con él o recomtès als freres, los ministres d'En²⁵ Neró lo preyrren,²⁶ e fo liurat al pretor, qui avia nom Agripe,²⁷ al qual dix: —¿No

³. - per Jhesuchrist PB: per dominum nostrum Jesum Christum V. *La posició d'aquest complement, que en català fóra més natural darrere conjur-vos, s'explica millor en llatí, sobretot pel descabellament més llarg que el text llatí li dona.*

⁴. - gequiats PB: (corruere) dimittatis V.

⁵. - Mamenti PB: «Mamertini» V374.5 (però Mamerti en l'ed. de Lió). Cf. Sant Mamet < Mamertus.

¹⁵. - costrés P: contrestà B: accersivit V.

^{16a}. - El text llatí, en lloc de «molts cavallers» ha donat el nom d'aquests dos «militers», que són els qui, encarregats de fer de carcellers de St. Pere, el deixaren en llibertat.

¹⁶. - él los fé escapsar P: jussu Neronis capite caesi sunt V; fé P: féu B.

^{16a}. - O sigui els germans de religió de St. Pere: els cristians de Roma, que temen per la seva vida.

¹⁷. - et cum discedere nollet, tandem victus precibus abscessit et, cum venisste ad portam, ut Leo et Linus testantur V: om. PB.

^{22a}. - Potser hem d'entendre a Roma... com a Rom'a... ésser crucificat. Però potser simplement es tracta d'un calc de la construcció llatina sense preposició: Venio Romam iterum crucifigi (V) J. C.

²³. - Cui Petrus: iterum crucifigeris? Cui dominus: etiam. Petrus vero ait: ergo, domine, revertar, ut tecum crucifigar. His dictis, dominus, vidente Petro et lacrymante, in coelum adscendit V: om. P.

²⁴. - entesés B: entès P: intelligeret V. *O sigui que, comprenent St. Pere que Crist al·ludia al fet que ell no va recular davant la imminent passió que a Jerusalem l'esperava, decidint no deixar sols els correligionaris, se'n tornà a Roma.*

²⁶. - preyrren P: preseren B.

²⁷. - Agripe B: Agrippae V; factaque est ejus facies sicut sol, ut ait Linus V: om. PB.

est tu²⁸ aquel qui't dónes glòria quant pots fer departir los homes e les femnes de²⁹ lur entenement?³⁰—. Mes l'apòstol li respòs que él se glorieyava en la crou de Nostre Seyor.³¹ *M. E adoncs fo menat³² Sent Pere crucificar.³³ E fo manat de Sent Paul³⁴ que fos escapsat.

132r2 D'aquesta sentència que contra éls fo donada, dix Dionis en
157r1 una letra a [ls] Timoteus,³⁵ de la mort de Sent Paul, en aquesta manera: «O frare de mi, Timoteu, si tu veseses lo cruciament d'èls, / tu defalires³⁶ per gran dolor e per gran tristor! ¿Qui fóra que³⁷ no's ploràs qui vesés lo lur turhent? qui³⁸ vesés Sen Pere / crucificar e Sent Paul degolar, e vesés los gentils e'ls juseus qui'ls ferien en les cares d'èls!».³⁹ E cant fo vengut lo tems⁴⁰ de la lur passion, éls foren departits,⁴¹ per què fo feyt gran dol⁴² per los frares. E adoncs Sent Paul dix a Sent Pere: —Pau sia ab tu, fonament de les gleyses,⁴³ e pastor de les fedes e dels ayels⁴⁴ de Christ!—. E Sent Pere dix a Sen Paul: —Vé⁴⁵ en pau, préycador⁴⁶ dels bons,⁴⁷ miyanser⁴⁸ e duc de salut dels justs!—. *M. E quant los departiren la un de l'autre, eu seguí⁴⁹ lo meu maestra,⁵⁰ car no'ls marturieren⁵¹ en un metex carrer».⁵²

E quant Sent Pere⁵³ venc a la crou⁵⁴ él dix: —Quant lo Seyor meu davalà del cel en terra, en la drete crou fo levat. Mes de mi, que m'à levat de terra al cel⁵⁵ en la crou, tenré lo cap⁵⁶ en terra e'ls peus al cel endresaré. On, co eu no sia digne que ayxi⁵⁷ sia pausat en la crou co'l meu Seyor, girats la crou mia⁵⁸—. *M.

E adoncs éls giraren la crou, e ficaren les màs dejós⁵⁹ e'ls peus desús. E adoncs lo pòbol, irat,⁶⁰ volc En Neró e'l pretor aucire,⁶¹ e l'apòstol desliurar,⁶² qui'ls pregà que no li enpaytessen⁶³ la sua passion. *M.

E mantenent, Nostre Seyor⁶⁴ li aparec ab mots àngels, e sels que

²⁸. - quia civis erat romanus V: om. PB.

⁴⁸. - «miyanser» B: *misatyer* P: «mediator» V.

⁵². - *carrer* B: *vico* V: «càrcer» P.

³⁵. - Haec Dionysus;... ut Leo et Marcellus testantur V: om. PB.

⁵⁴. - Mes de mi... al cel P: me autem, quem de terra ad caelum vocare dignatur V. 'Quant a mi, ja que em fa alçar des de la terra al cel...'.
⁵⁶. - *tenré lo cap*: «tener lo meu cap» B: «debet ostendere» V.

⁵⁵. - co eu no sia B: co sia P: qui non sum V.

⁵⁷. - et capite demisso me crucifigite V: om. PB.

⁶². - enpaytessen 'impedissin': rogavit ne passionem suam impedire deberent V.

⁶³. - ut ait Hegesippus et Linus, aperuit oculos eorum V: om. PB. S'observa que en aquest capítol el traductor omet pertot la indicació de les autoritats en que es basen les tradicions (p. ex., més avall, Hegesip, Isidor, Dionis, ço que ja no indicaré).

aquí estaven veseren los àngels ab coronas de flors de roses e de liris, e Sen Pere estant⁶⁴ ab éls, qui pres un libre de Jhesuchrist, e ausiren les paraules que Sent Pere ligia.⁶⁵ *M.

157r2 E adoncs Sen Pere,⁶⁶ / en la crou, comensà a dir: —Eu desigí,⁶⁷ Séyer, que't semblés, mes no volguí ésser crucificat dretament.⁶⁸ Tu, Séyer, fust totztemps dret, e exausat, e aut.⁶⁹ Mes nòs resemblam lo primer home,⁷⁰ qui gità lo / seu cap en terra: lo casement⁷¹ d'él significa la manera de la generació humana. Car enayxí naxem que, enclis en terra, èm vists ésser gitats. Per què és mudada la condició, per so que'l món se pens que sia dret so que manifestament és sinistre.⁷² Tu, Séyer, est a mi totes causes: tot, ayxí con est; e tu est a mi tota⁷⁴ causa e nula altra causa⁷⁵ no és a mi sinó tu sols.⁷⁶ Gràcies fau⁷⁷ a tu e al teu Esperit, per lo cal eu viu e entén, per lo qual te prec⁷⁸—. *M.

E quant Sent Pere vesec que'ls fisels veseren la sua⁷⁹ glòria, gràcies fasén, e comanan los fesels⁸⁰ a Déu, él tramès a Déu l'esperit.⁸¹ On, adoncs,⁸² Sent Marcel e N'Apel'leus,⁸³ qui eren freres, discipols d'él, lo levaren⁸⁴ de la crou e⁸⁵ l'untaren ab molts bons angüents bé odorans, e'l sebeliren.⁸⁶ E en aquel dia Sent Pere e Sent Paul aparegren a Sent Dionis, segons que él recomta en la seua⁸⁷ letra^{87a} en aquestes paraules: «Entén⁸⁸ lo miracle⁸⁹ de mi, frare Timoteu, de l'ajustament d'éls. Car sàpies que eu fuy present en lo temps del lur departiment. Mes, après la mort d'éls, eu vi mà^{89a} per mà éls entrar dins les portes de la ciutat, vestits de vestiments de lum, e ornats ab coronas de claretat, e de lum ornats».⁹⁰

157v1 Mes En Neró no stech senes pena, car per^{90a} aquest mal, e per d'altres que avia feyts, él se ausí⁹¹ ab les seues màs. Dc les / quals malauties recomtarem⁹² aiscunes breument. Ayxí co En Sèneca, son

⁷² - *sinistre* P: *sinistre* B.

⁷⁴ - *tota* B: *tot* P.

⁷⁵ - *tot causa e altra causa* P: *tota e nula altra causa* B.

⁷⁶ - Tu, domine, mihi omnia es: totum quod es tu, mihi totum, et nihil aliud nisi tu solus V375.23 (ed. Lió 68v2.31).

⁷⁷ - *fau*, 'faig', forma que s'usa encara en el Rosselló (Grandó).

⁷⁸ - *Ubi duae aliae rationes tanguntur, quare rectus noluit crucifigi* V: *om.* P.

⁸³ - *N'Apel'leus* PB: *Apulejus* V (Gr.), *Apuleus* (Lió).

⁸⁵ - Des d'aquest punt el ms. està borrós per unes 24 ratlles i cosa d'una quarta part dels mots o lletres s'han hagut de llegir en B.

⁸⁶ - Uns cinquanta mots de V *om.* PB, des de *Ysidorus in libro de ortu* fins a *Haec Ysidorus*.

^{89a} - *mà per mà* sembla 'donant-se la mà' vidi eos invicem, manu ad manum, intrantes V375.39 (Lió 68v1.9).

^{90a} - *pro hoc scelere et aliis quae commisit* V. P *posa aquesta preposició tres mots més enllà, davant d'altres*.

masestre, li demanés lo gasardó del seu trebal,⁹³ En Neró li manà que elegés⁹⁴ en qual ram d'aybre volia ésser penyat, disent que el aytal gasardó resebria del seu trebal. Per què, En Sèneca li demanà co avia el servit^{94a} turment de morir.⁹⁵ E mantenent el fé esbrandir sobre / lo seu cap una espasa ben talant,⁹⁶ per què Sèneca, per paor de mort, fugia al colp de la espasa. E'N Neró li dix: ^{96a} —E per què fuygs tu al colp de l'espasa? ⁹⁷—. E'N Sèneca li respòs: ⁹⁸ —Eu són home, e per aysò eu he paor de mor,⁹⁹ e per forsa mur—. Per què En Neró li dix: —Encara te tem¹⁰⁰ eu, enayxí co fasia quant era emfant, per què eu, tu vivent, no poyré viure en pau—. E'N Sèneca li dix: —Si'm cové a morir, atorga'm que eu peresca a qual mort me vula¹⁰¹—. E'N Neró li dix: —Eleges-o¹⁰² tost, e no o perloncs!—. Per què Sèneca, estant dins en un bayn, se fé¹⁰³ sagnar en amdós¹⁰⁴ los brases: perdén la sanc el morí. On, enayxí,¹⁰⁵ per alcuna profecia ac nom Sèneca, per so car el «se necà»,¹⁰⁶ so és, el metex s'ocís¹⁰⁷ ab les sues¹⁰⁸ màs. *M.

Diu que¹⁰⁹ En Sèneca ac dos frares. La un fo En Jul'li¹¹⁰ Gal'li, qui fo mot fort baró,¹¹¹ qui s'aucís¹¹² ab la sua¹¹³ mà pròpria, e l'autre fo En Mela, pare d'En¹¹⁴ Lucà, poeta, lo cal En Lucà morí car¹¹⁵ En Neró li fé¹¹⁶ trencar les venes. *M.

En Neró enaprés aucís¹¹⁷ la sua¹¹⁸ mare, per so que vesés en qual manera avi' estat en lo ventre de la mare. E fesicians lo'n repreyren mot fort, a el diens que el procurava la sua perdició: / diens que drets¹²⁰ o negen, e far-o vèdan, que fil aucisa sa mare, que ab tan

⁹³. - *Sembla que caldria esmenar malauties en maluestats: quorum scelerum hic aliqua breviter inseramus V.*

⁹⁴. - *elegés P: elegis B.*

^{94a}. - *servir i desservir són corrents en cat. antic per 'merèixer' (cf. angl. deserve). Unde hoc mortis supplicium meruisse V.*

⁹⁵. - *de morir P: de mort B: mortis V.*

⁹⁷. - *E per què fuygs tu al colp de espasa P: Escrit al marge del ms. i difícil de llegir. Moltes lletres les suplim segons B, V i el context. «Masestre, per qual rasó tu fuygs al colp de la spasa?» B. «Magister ad quid nutu capitis minanti gladio cedis?» V376.*

⁹⁹. - *mor P «mort»: mort B.*

¹⁰⁰. - *tem P: temi B: metuo V.*

¹⁰². - *Eleges-o P: 'Elegeix-ho'. Elegeys-o B: eligas V.*

¹¹⁷. - *nefaria mentis vesania ductus, ut in eadem hystoria apocrypha reperitur... et scindi V: om. PB.*

¹²⁰. - *drets 'el dret, la justícia' PB. [Llatinitisme, car ací V emprà el «plural tantum» jura. J. C.]*

¹²¹. - *que fil no deu ausir sa mare B: ut filius matrem necet V. La lliçó de P és dubtosa i molt esborradissa perquè ací el ms. està tacat o es transparenta l'altra cara. Tanmateix el que sembla llegir-se més clarament és que fil aucisa sa mare (aucisir i aucisia no serien lliçons impossibles, si bé de tota manera difícilment cabrien en aquest context).*

gran dolor son fil à enfantat, e ab tant gran trebal l'à noyrit. Als quals respòs En Neró, dién: ¹²² —Fets que eu sia preyn ¹²³ d'un enfant e pux, que eu l'aga: per so que eu sàpia ¹²⁴ quanta dolor n'ac¹²⁵ de mi la mia ¹²⁶ mare—. E ayxi co él ac aquela volentat de concebre, anan per la ciutat, él ausí una femna,¹²⁷ que enfantava, cridan. Per què dixeren: ¹²⁸ —No és possible so que és contre natura, ni no és sabedor so que és contre rasó—. Per què En Neró dix a éls: ¹²⁹ —Si
133r/ no'm fets enpreyar d'un enfant e / ¹ ¹enfantar,² eu vos ³ faré morir a mala mort—. Per què, adoncs, aquels li derén,⁴ en manera de medicina, una rayna ⁵ a beure; e ab beuratyes éls la li feren viure⁶ en lo ventre. Per què lo ventre li umflà,⁷ en tant qu'En Neró se pensà que fos preyn d'un enfant.⁸ E⁹ usava tots dies d'aqueles causes que ¹⁰ noyrien la rasna.¹¹ Enaprés él fo trebalat per greu dolor, per què dix als metyes: —Cuytat-me lo temps de l'enfantar, per so car gran trebal sostenc que as-envides pusc afenar¹²—. *M.

E, adoncs, éls li derén un beuratye¹³ que li féu gitar la rana,¹⁴ tota solada de sanc e d'autres causes ¹⁵ oribles. E quant En Neró vesech lo seu part, él l'aoti ¹⁶ mot; e maravelà's mot, d'aquela oribla causa, con la avia conceubuda,¹⁷ per què'ls metyes li dixerén que per so avia aüda él ¹⁸ tant oribla causa, car no avia esperat lo temps del
158r/ parturir.¹⁹ Enaprés él dix: —¿Fo anc ²⁰ aytal part / de femna co aquest és? ²¹—. E manà hom que ²² lo noyris e que hom lo-l'enclausís dins ²³ una péra.²⁴ *M.

Enaprés él se ²⁵ maravelà mot quals ni co grans ²⁶ fo lo cremament de Troya; per què, él fé ²⁷ cremar ²⁸ Roma per 'viii' dies e per 'vii' nuyts. E, estant en una auta tor,²⁹ quant vesech ³⁰ lo foc, él fo

¹. - El número del foli es repeteix, i per això els que haurien de ser folis 133, 134, 135 i 136 duen en el ms. respectivament la foliació 132, 133, 134 i 135. Com que la numeració correcta reprèn en el foli 137, en aquesta edició hem augmentat en un el número d'aquests 4 folis.

². - rayna 'granota' PB: rana V. Es repeteix després 5 vegades, amb les variants següents: *raina* (o *rayna*) a B, notes 40, 43, 45, i a P n. 40 (mal copiat allí, *njna* per *rajna*) i el seu diminutiu *reyneta* a B n. 14; rana a P, notes 14, 43, 45, i a B n. 11; *rasna* P nota 11. Cf. glossari s.v. *rana*.

³. - viure B: beure P: *exrescere* V.

⁷. - li umflà P: li imflè B: *intumuit* V.

⁸. - preyn P: *prenys* B: *gravidum* V.

¹². - rasna: Veg. nota 5, *quod propter conceptum talia eum observare oportet* V; *om.* PB.

¹⁴. - rana: Veg. nota 5.

¹⁶. - l'aoti, l'avorri: *abhorruit* V.

²². - hom que lo P: que hom lo B. Lo es *refereix* a part '*fetus*' o *sigui la granota*.

²⁴. - *Haec autem in chronicis non leguntur, sed apocrypha sunt* V: *om.* P.

³⁰. - «sen» B: *se'n* P.

²⁹. - *tor* P: «torra» B: *turri* V.

mot alegre per ³¹ la belesa del foc; e ab envers àbit ^{31a} él cantava la Eliada.³² Segons que's lig en la crònica, él pescava ab filats d'aur, e entenia mot en cantar, ayxí que tots aquels qui tocaven les arpres³³ sobrava.³⁴ Mes los romans no volgren soferir la sua ³⁵ folia, per què vengren contre él, e l'encausaren entrò l'agren gitat fora la ciutat.

133r2 E quant él vessec ³⁶ que no podia escapar, él aguà³⁷ / lo fust que tenia, ab les dens, e'naprès él lo's mes tot per lo ventre,³⁸ e en aytal mort él morí.³⁹ *M.

E quant se'n foren tornats a Roma els trobaren la raina ⁴⁰ dins la péra, e gitaren-la fora ⁴¹ la ciutat. On, aquela part de la ciutat en la qual ⁴² la rana ⁴³ avia estat amagada, fo apelada Laterrana,⁴⁴ per so quar la rana ⁴⁵ hi avia estat amagada. *M.

En lo tems ⁴⁶ de Sent Corneli papa, los grecs ⁴⁷ paneren ⁴⁸ los corses dels apòstols e'ls se'n portaven.⁴⁹ Mes los diables qui eren ⁵⁰ en les ýdoles, forsats per lo divinal poder, cridaven: —O barós romàs, acorets, car los déus vostres se'n porta hom!—. Per la qual causa los fesels ⁵¹ o enteyren ⁵² dels apòstols, e'ls gentils, dels lurs;⁵³ per què, gran multitut / de fesels ⁵⁴ los encausaren, on ⁵⁵ los grecs, espaordits, giteren ⁵⁶ les caxes,⁵⁷ en què portaven ⁵⁸ los apòstols, dins ⁵⁹ un pou; mes los fesels los ne trasguen.⁶⁰ *M.

158r2

Enaprès,⁶¹ con els duptessen quals osses eren de Sen Pere ne ⁶² de Sent Paul,⁶³ estan en oració e dejunan,⁶⁴ una vou lus ⁶⁵ respòs

³⁰ - *vesech* B: *venc* P: *prospectans* V.

³² - ab envers abit P: *turgido habitu* Iliadem decantabat V377.18. Sembla traduït un poc a la babalà, per algú que no entenia ni l'adjectiu (massa literari i clàssic) *turgidus*, ni aquesta especial accepció de *habitus*. J. C.

³³ - la *Eliada*: Na Elianda B: Na Eliarida P: Iliadem o Helyedam V.

³⁴ - *qui tocaven les arpres* P: ... arpes B: *cytharistas* V: 'arpes'.

³⁴ - *Sobrava* 'superava, vencia'. *Virum in uxorem duxit, ipse a viro, ut uxor, acceptus est, ut ait Orosius V: om. PB.*

³⁷ - *aguà* P: 'agusar, aguditzar, apimar la punta': *agusà* B: *exacuit* V.

³⁸ - *Alibi tamen legitur, quod a lupis devoratus sit V: om. PB.*

⁴⁰ - *raina*, veg. nota 5.

⁴³ - *rana* veg. nota 5.

⁴⁴ - «*Laterrana*» B: *Luterena* P: *Lateranensis* V: *ll. late rana 'amaga't, granota'*.

⁴⁵ - veg. nota 5.

⁴⁸ - *paneren*, 'van robar': *amblaren* B: *asportabant* V: occit. *panar* i Rus-sell-G., MCLT 36:25.

⁴⁹ - *portaven* P: *portaren* B.

⁵⁰ - *eren* P: *staven* B: *habitantes* V.

⁵² - *enteyren*, 'van entendre': *enteneren* B: *intelligentibus* V.

⁶⁰ - *tragen* P: *trasqueren* B: *sunt extracta* V377.2f. *Gregorius tamen in registro dicit, quod tanta eos vis tonitruí atque fulguris terruit ac dispersit, apud catacombas dimitterent V: om. PB.*

⁶¹ - *Enaprès* P: *Mes* B: *sed* V.

⁶⁴ - *dejanan* B: *demanan* P: *jejuniis insistentibus* V: *També fóra concebible que el traductor hagués escrit e demanan dejunar.*

del cel, dién: ⁶⁶ —Los mayors són del preycador,⁶⁷ e'ls menors són del pescador ⁶⁸—. E enayxí éls departiren ⁶⁹ los oses, e'ls pausaren en les lurs ⁷⁰ gleses, que feren a ⁷¹ honor d'éls. *M.

Altres dien ⁷² que Sent Silvestre papa, quant volc ⁷³ les lurs gleses consecrar, que él ab unes balanses pesà tots los ossos ⁷⁴ per engals ⁷⁵ partidas, e'l-los aloga ⁷⁶ en les lus gleses mot honradament.⁷⁷ Es dubtat, ⁷⁸ per alguns d'éls, si moriren ⁷⁹ en un dia ensems. On,⁸⁰ dixeren als uns que amdots ⁸¹ moriren en un dia: la 'i', en lo començament de l'ayn, e l'autre, en la fi de l'ayn.⁸² Mes Sent Jerònim e tots
133v1 los sants qui d'aysò tracteren ⁸³ s'acorden en aysò: que en un dia e / en un ayn soferiren passió.⁸⁴ E enayxí éls moriren en un dia per so que ensems vengessen engalment a Deu.⁸⁵ E enayxí éls moriren en un dia per mèrit, e en un loc per glòria: ⁸⁶ so és en la ciutat de Roma moriren abdots. E diu un vers que per l'espassa és coronat Sen Paul, e Sen Pere per la crou, en la ciutat de Roma, per En Neró.⁸⁷

DE SENT PAUL APOSTOL ⁸⁸

Paul vol aytant dir con «boca de trompa», o «boca d'éls», o «elegut maravelosament», o «miracle d'eleccion». O Paul és dit de *pausa*,
158v1 que és dit «repaus». O és dit / «petit codèrcol».⁸⁹ On, per aysò són

⁶⁷. - preydor P: presicador B: praedicatoris V.

⁶⁸. - *pescador* B: pastor P: piscatoris V.

⁶⁹. - volch B: volo P: volens V.

⁷⁴. - ossos P: orses B: ossa V. Ex. del plural en -os, Cor. § 36a, rar, sobretot en P.

⁷⁷. - Trad. om. des de «refert Gregorius» (Graesse 378) fins a «carne soluta est» (pàg. 379).

⁷⁸. - B: dubtar P: dubitatur V.

⁸⁴. - Des de «sicut manifeste» fins a «toleravere sententiam», una trentena de mots om. trad.

⁸⁵. - uno loco, ne alteri Roma deesset: sub uno persecutore, ut aequalis crudelitas utrumque constringeret V379,24: om. PB.

⁸⁶. - Des de «persecutor autem» fins a «loco passi sunt» V unis 25 mots om. trad.

⁸⁷. - En la ciutat de Roma per En Nero P: canvia en prosa i en fets reals el segon vers «eodem sub duce, luce, loco: dux Nero, Roma locus». Des d'ací manca traduir uns cinquanta mots, fins a la fi del capítol (Graesse, p. 379).

⁸⁹. - Es dit repaus o es dit petit codèrcol P:..., cadèrcol B: quod est requies hebraice modicus latine V380.5 (ed. Lió 69r2.5). És raríssim aquest mot *codèrcol* (¿potser accentuat realment així, o potser *codèrcòl*?). Significaria 'prat', car en occità antic *coderc* té realment aquest sentit (etimologia discutida, probablement pre-romana, cf. Coromines, *Top. Hesperica* II, 267). [Una explicació possible de l'aparició d'aquest mot en tal context, seria un malentès comès pel trad. amb el seu original, interpretant *hebraice modicus*, que potser llegí com *e braito modico* (c i t, i també e o, són quasi idèntiques en la majoria de les escriptures indivi-

enteses 'vi' privilegiis⁹⁰ que ac Sent Paul denant tots los apòstols.⁹¹ Lo primer és lenga fructuossa:⁹² car de Aliric^{92a} entrò⁹³ en Jherusalem ompli tot quant i avia de l'avangeli;⁹⁴ e⁹⁵ ac boca de trompa. Lo 'ii' fo caritat,⁹⁶ per què dix: ---Alcú és malaute, e eu no'm pusc enmalautir⁹⁷—. E d'aquí és dit «boca d'éis», so és, «boca de cor»; de la qual⁹⁸ diu: ---La boca nostra se manifesta a vós, o corintis,⁹⁹ lo cor nostre és examplat¹⁰⁰—. Lo 'iii' ¹⁰¹ fo la sua ¹⁰² conversació ¹⁰³ maravelosa:¹⁰⁴ on, d'aquí, és dit «elegut¹⁰⁵ maravelosament», per so cor maravelosament fo elegut.¹⁰⁶ Lo 'iiii' privilegi és que ac mà mot obran, e d'aquí fo dit «miracle d'election». Car gran miracle fo cant elec¹⁰⁷ a si que visqués de so que gasayaria ab les sues¹⁰⁸ màs; e presicava ses¹⁰⁹ tot remesi. Lo 'v' ¹¹⁰ fo contemplació delicada,¹¹¹ per so car fo rumbit entrò al ters cel;¹¹² e d'aquí fo dit «repaus»¹¹³ per so cor, en contemplacion, / és demanat repaus de pensa. Lo 'vi' ¹¹⁴ és umilitat virtuossa: e d'aquí és dit «petit». 'iii' opinions¹¹⁵ són d'aquest nom Paul. Diu Orígenes que el ac dos noms, so és: que fo apelat Paul e Saul. En ¹¹⁶ Rabanus diu que enans fo apelat Saul per En Saül, rey ergulós, mes après la conversacion¹¹⁷ és apelat «Paul», so és enquax «petit», per petit «e» humil esperit. Per què el disia: ---Eu són lo menor¹¹⁸ dels apòstols—. En Beda diu que és apelat Pol¹¹⁹ per En Sergui Paul, / qui era cònsul, lo qual convertí a la fe. La passió de Sent Paul escrisc Sent Lin papa.¹²⁰

Paul Apòstol soferí motes tribulacions après lo seu convertiment, les quals recomta Sent Ylari,¹²¹ dién: «Sent Paul Apòstol fo ferits¹²² ab verges per los felipenses, e fo pausat en càrrec, e més en grans ceps de fust;¹²³ fo alebesat en Listria,¹²⁴ e fo perseguit en Icònio e en Tessolònica,¹²⁵ e fo liurat a bèsties salvatyes en Efeso.¹²⁶ E en Domàs¹²⁷ fo gitat per lo mur¹²⁸ aval, e en Jherusalem fo pres e batut

duals d'aquest temps), com si fos *a prato modico*. Fins ara *coderc* en català no era conegut més que com a cognom, però aci el tindriem documentat en forma diminutiva. Val a dir que aquesta explicació resta subjecta a serioses reserves perquè el mot (o formes molt semblants) reapareix en un o dos passatges més de les Vides, on sembla que aquesta traducció no convé, almenys en aparença. Veg. altra nota, en el f° 257vJ, i en el Glossari. J. C.]

⁹⁰ j ¹⁰¹. - 'vi' privilegis; 'vii' prilegis P; 'vi' privaletges B (però privilegi, -etgi, en altres passatges de B, notes 101, 110, 114): sex praerogativae V380.5.

⁹². - fructuossa P; frumosa B; fructosa V.

⁹³. - Aliric entrò P; dentro B; Illyrico usque V.

¹⁰¹. - privilegi, *add.* B no V.

¹⁰⁴. - maravelosa B (la lectura de la -a no és clara en P).

¹⁰⁵ ¹⁰⁶ j ¹⁰⁷. - elegut... elegut... elec P. elegit... elegit... elegich B; elegit V.

¹¹⁸. - Pol P; Paul B.

¹²⁷. - Domàs P; Damasco V.

¹²⁸. - per lo mur avall P; (in Damasco) per sportam e muro deponitur V380.5f.: on le descend du haut d'un mur dans une corbeille (Roze I 428).

e ligat, e en Cesarea fo enclaus e encriminat. E, navegant¹²⁹ entrò a¹³⁰ Lumbardia,¹³¹ soferí molts perils.¹³² E, vengut a Roma, él fo jut-yat a mort per En Neró.¹³³ *M.

134r1 Resebec l'apostolat Sent Paul entre les gens; e féu alguns negocis en Lístria:¹³⁴ un jovencel, qui era casut d'una finestra e mort, ressucità,¹³⁵ e molts d'autres miracles i fé.¹³⁶ En la yla Mitelena una vibra¹³⁷ li pres la mà, mes no li fé¹³⁸ mal, ans la gità dins¹³⁹ lo foc. És dit que tots aquels qui nascren¹⁴⁰ d'aquel home quid' albergava¹⁴¹ Sent Paul no poden ésser nafrats per mala¹⁴² bèstia verinosa:¹⁴³ per què, quant los enfants són nats, en lo lit en¹⁴⁴ què jaen¹⁴⁵ pausa hom¹⁴⁶ serpens, per so que / proven si són vers¹ fils d'aquels pares. *M.

159r1 Diu-se alcunes vegades que Sen Paul és menor que Sen Pere, e altres / vegades² és dit que és mayor, e alcunes vegades que^{2a} és engal. Mes en veritat, menor és en dignitat,³ e mayor en predicació e engal per santetat. Recomta Aymo³ que Sen Paul dels pols⁴ cantans entrò a la quinta ora trebalava de ses màs. Enaprés él preycava,⁵ ayxí que motes vegades prefcava entrò a la nuyt;⁶ e'n l'autra part del dia e de la nuyt él menyava e dormia e orava. E quant⁷ él vene a⁸ Roma, En Neró no era confermat⁹ en enperador, *M. *M. e. ausin¹⁰ dir que qüestió era de la Lig dels juseus e de la fe dels crestians, entre Sent Paul e'ls juseus, no n'ac¹¹ molta de cura; e ayxí Sent Paul anava ses tota temor on se volia, e preycava¹² a la sua¹³ volentat.¹⁴ Per què, la sua¹⁵ saviesa e la sua¹⁶ religion,

¹²⁹ - «navegan» B: «navegat» P: navigans V.

¹³⁰ - Lumbardia PB: Italian V.

¹³¹ - soferí mlls perils P: ... molts perils B: navigans in Italian periculo dirigitur V380.4f.

¹³⁴ - e féu alguns negocis en Lístria P (i B): quendam contractum in Listris crexit V. Sembla que el traductor malentengué *contractum* com a 'contracte' en lloc de 'coix' Lístria B: «Listòria» B: in Listris V.

¹³⁷ - vibra P: vibria B: vipera V.

¹⁴⁴ - en B: e P: in V.

² - altres vegades P: alcunes vegades B: quandoque V.

^{2a} - B: om. P.

³ - Mes en veritat menor és en dignitat B: mes alcunes vegades en veritat per menor és en dignitat P: sed revera minor dignitate V.

⁴ - 'Des de l'hora del cant dels galls' (ací pols = polls): Paul dels cantans pols entro B: Paulus a pullorum cantu usque V; P *repeteix* cantans *posant-lo també davant* entro, i en lloc de pols posa pauls, *ultracorrecció explicable perquè el nom propi Paul que precedeix, es pronunciava Pol en la llengua vulgar (vegeu nota supra).*

⁶ - nuyt P: nut B: noctem V.

¹⁰ - ausin: ausim P: ausen B: audiens V.

¹¹ - non ach B: no ac P.

¹⁴ - PB om. una cinquantena de mots de V des de Hieronymus quoque fins a Haec Hieronymus.

era manifestada per tota la gent e resebuda; e ajustà mots homes de la casa de l'emperador¹⁷ e ls convertí a la fe de Crist. E alguns¹⁸ escrits d'él foren recomtats¹⁹ a l'emperador; e foren molt²⁰ lausats per tots. E'l senador²¹ lausava mot Sent Paul.²² *M.

159r2 Un dia, ayxí con Sent Paul preÿcava en un soler²³ en ora de vespres, un jovencel qui avia nom En Patroclus,²⁴ boteler d'En²⁵ Neró, qui era mot amat per él, per so que mils pogés ausir Sent Paul²⁶ él estec en una finestra, e aquí él s'adormí; per què, casec
134r2 aval e morí. E cant o ausí²⁷ dir En Neró, él fo mot irat de la / sua²⁸ mort, e mantenent él²⁹ pausà autre en aquel³⁰ ofici. Mes Sent Paul, qui conoc la voluntat d'En Neró,³¹ dix en³² aquels qui de costa li estaven que anessen là, e que li aportessen en Patròclum.³³ E quant lo li agren aportat,³⁴ Sent / Paul lo resucità, e tramès-lo³⁵ a l'emperador ab los seus³⁶ compayós. E ayxí con de la sua³⁷ mort se plorava, hom li dix que En Patrocle³⁸ era en la porta. E quant En Neró o³⁹ ausí dir,⁴⁰ él fo mot espaordit, e no volc que intrés davant⁴¹ él, mes enaprés, per precés⁴² dels⁴³ amics, lo resebé en s'amor.⁴⁴ Per què En Neró li dix: —O Patrocle, est vius?⁴⁵—. E él li respòs: —Sàpies, enperador, que eu viu⁴⁶—. E En Neró li dix: —Qui't fé⁴⁷ viure?—. E aquel li respòs: —Sàpies que Déus, Jhesuchrist, qui és Rey de tots los secles⁴⁸—. E En Neró, irat, dix: —Doncques aquel reyarà⁴⁹ en los segles, e regnarà tots los regnes del món?—. E En Patrocle li dix: —Oc-él,⁵⁰ emperador!—. E adoncs l'emperador⁵¹ donà a él⁵² gran gautada,⁵³ dién:⁵⁴ —Doncques tu cavalleres en aquel rey?—. E En Patroclus dix que hoc; «per so car m'à de mort⁵⁵ resucitat». *M.

Per què adoncs los ministres de l'emperador⁵⁶ li dixerén: —¿Per

¹⁸. - molt B: *mots* P.

²¹. - 'senat'.

²³. - soler P: solarío V: 'en una terrassa o balconada'.

²⁴. - B: *Patracius* P: Patroclus V. *Més avall P usa adés Patrocle, adés Patroclum o Patracle (-us), formes que respectem pertot llevat la darrera.*

⁴⁰. - quem Paulo ante noverat mortuum V: om. PB.

⁴⁶. - viu P: visch B: vivo V.

⁴⁸. - secles P: segles B.

⁴⁹. - reyarà: 'regnarà' pron. reñarà: reyaarà P: regnara B: regnabit V.

⁵⁰. - *Oc él* ús força menys estès en català i occità medievals que en francès, que consistia a posar emfàticament, darrere l'adverbi afirmatiu *oc* o el negatiu *no(n)* el pronom a què es referia l'afirmació o la negació. Generalitzat això en el Nord de França, tendí a estercotipar-s'hi l'ús de *o-il*, *non-il*, esdevinguts després *oïl*, *nenni*, i avui *oui*, *nenni*; aquell, general avui (d'on els noms de llengua d'*oïl* però llengua d'*oc*).

⁵³. - *gautada* P: *galtada* B: *alapam* V.

⁵⁶. - cui ei jugiter assistebant V: om. P.

qual rasó lo fers aquel jovencel, qui verament⁵⁷ te respon? Oq[u] e^{57a} nós, som⁵⁸ cavalers d'aquel Rey no-vençut—. E quant En Neró o ac ausit, él los fé metre en la⁵⁹ càrrec, per so que'ls⁶⁰ turmentés.⁶¹ E fé cercar tots los crestians, e manà que fossen turmentats.⁶²

E adoncs Sent Paul, ligat, fo amenat a l'emperador,⁶³ per què l'emperador li dix: —O home, sér⁶⁴ del gran rey, per què'm sostraus
159v1 los meus cavalers / e'ls ajustes a tu?—. E Sent Paul li respòs: —No tant solament ey eu culyets⁶⁵ del teu angle cavalers, ans⁶⁶ ho é de tot lo món, als quals lo Nostre Rey donarà dòs⁶⁷ que nuls temps⁶⁸ no defaliran,⁶⁹ dels quals seràn bastats ses⁷⁰ defaliment. E si tu vols ésser subjugat as-aquel,⁷¹ seràs salvu.⁷² Car de tan gran poder és⁷³ e, ayxí con jutye, venrà jutyar lo món per foc⁷⁴—. De les quals paraules En Neró, irat,⁷⁵ *M. manà cremar tots los cavalers
134v1 de Christ, / e manà escapsar Sent Paul.⁷⁶ Fo⁷⁷ tant gran multitut de crestians destruits que'l pòbol de Roma volgren lo palau destruir⁷⁸ e's volgren escomoure⁸⁰ contre él, diens: —Pausa manera⁸¹ en tos feyts, e temprà los teus manaments, per so cor nostres són sels que⁸² tu manes destruyr,⁸³ e'ls perts; e els garden l'emperi de Roma—. E per gran temor l'emperador mudà lo seu dit, e dix que negun no toqués⁸⁴ crestians entrò que él agés haüt d'aquel feyt plener acort.⁸⁵ *M.

Per què Sen Paul fo amenat a N⁸⁶ Neró, e quant lo vec⁸⁷ él cri-dà: ⁸⁸ —Tolets-lo d'enant mi, l'encantador,⁸⁹ e degolats-lo per so que no viva!⁹⁰—. E Sent Paul li respòs, dién: ⁹¹ —Sàpies, Neró, que sofré treballs⁹² poc de temps, mes après eu viuré perdurablement ab lo Seyor meu⁹³ Jesuchrist—. E En Neró li dix: —Tolets-li lo cap per so que eu li fassa conèxer que eu són rey fort;⁹⁴ e veyam⁹⁵

⁵⁷. - verament P: vertederament B: veraciter V.

^{57a}. - Oque P: (*o sigui 'és que nosaltres també...'*): que B: Nam et nos illi regi invictissimo militamus V.

⁵⁸. - nós som: no son P: nos em B: nos V.

⁶⁰. - quels B: quel P.

⁶³. - quos ante nimis dilexerat V: om. PB.

⁶⁵. - ey eu cullets B: ey eu culyts P: collegi V.

⁷². - as aquel P: en aquel B. Veg. Cor. 32a i Moll 510.

⁷³. - saluu P: saul B: salvus eris V: 'salvat', variant per a la qual veg. AlcM.

⁷⁵. - e P: que B.

⁷⁸. - quia figuram mundi per ignem Paulus dixerat dissolvendam V: om. P.

⁷⁹. - vero tamquam majestatis reum V: om. P.

⁸⁰. - P: destroyts... destroyr B.

⁸⁰. - e's volgren escomoure contre él P: et seditionem contra eum excitare, moliens proclamaret, pone modum... V382.27.

⁹⁰. - criminatorem, perditte sensuum alienatorem, auferte de superficie terrae mentium immutatore V: om. PB.

⁹⁴. - rey fort P: son rey fort B: rege suo fortiorem intelligat, qui eum devici V.

159v2 si poyrà viure—. Per què Sent Paul li dix: —Per so que tu sàpies si
 eu ⁹⁶ viuré perdurablament; cant / m'auràs tolt lo cap, t'aparé viu; e
 adoncs tu poyràs ⁹⁷ veser que Crist és Seyor de vida ⁹⁸—. E, ⁹⁹ aysò
 dit, Sen Paul fo amenat al loc de turment. E quant fo là los cavalers ¹⁰⁰
 li dixeren: —Diges-nos, Paul: ¿qui és aquel Rey vostre ¹⁰¹ que tant
 amats, e volets més morir per él que viure? ¹⁰²—. E adoncs Sent Paul
 los preycà ¹⁰³ del Regne del Cel e de la pena d'Infern. Per què, éls
 foren convertits a Déu. ¹⁰⁴ E pregaren ¹⁰⁵ que se n'anés ¹⁰⁶ on se volgés;
 per què, él ¹⁰⁷ los respòs: —Ja Déus no o vula, ¹⁰⁸ frares, que eu fusca:
 no són eu fugedor, ¹⁰⁹ ans són eu ver cavaler de Crist. E sé eu que
 aquesta vida és trespasadora, e que eu passaré a la vida perdurable.
 134v2 Mantenent co ¹¹⁰ eu seré degolat, barons fisels ¹¹¹ pendran ¹¹² lo meu
 cors. E vosautres esgardats-vos lo loc, e / venits là matí, e trobarets
 aquí, costa lo meu vas, ¹¹³ En Tito e N Luc oran, e quant los aurets
 dit que eu vos tramet a éls, ¹¹⁴ éls vos bateyaran, e'us faran hereters ¹¹⁵
 del Rey celestial—. *M.

E ayxí con él parlava, En Neró i tramès dos cavalers qui vesessen ¹¹⁶
 si era degolat. ¹¹⁷ On con ¹¹⁸ él los volgés convertir, éls dixeren: —Quant
 tu seràs mort e resucitat, ¹¹⁹ adoncs creurem les paraules ¹²⁰ que dius.
 Mes ara tu, vin ¹²¹ tost ab nós, e reseb ¹²² so que às perservit ¹²³—.
 On con ¹²⁴ al loc de passion fos amenat, en lo portal d'Òstia li venc
 'i' a femna qui ¹²⁵ avia nom Plantil'la, ¹²⁶ e era discipula de Sent Paul, ¹²⁷
 e, ploran, ela's comanà ¹²⁸ a les sues ¹²⁹ oracions. A la qual Sent Paul
 160r1 dix: —Vé, Plantil'la, ¹³⁰ fila / de perdurable salut, ¹³¹ presta'm lo teu
 vel, ¹³² e ligar-me-n'he los meus uls, e'naprès eu lo't ¹³³ retré ¹³⁴—.

E quant Sent Paul fo amenat en lo ¹³⁵ loc de la passió, él se girà ves
 auriert, ¹³⁶ e ab des màs levades envés ¹³⁷ lo cel e ploran, él orà, gràcies

¹⁰⁰. - los cavalers P: tres milites V.

¹⁰¹. - vostre B: nostre P: vester V.

¹⁰². - et qualem inde mercedem habetis V: om. PB.

¹¹¹. - fisels B: frares P: fideles V.

¹¹². - B: penan P: rapient V [És ben possible que la raó sigui en part de tots dos manuscrits i que el trad. escrivís *panaran* 'robaran']

¹¹³. - duos viros, scilicet V: om. PB.

¹¹⁶. - veseren P: vaessen B: viderent V.

¹²¹. - vin PB 'vine'. Veg. Cor. § 56l.

¹²². - perservit P: meruisti V. Com servir 'to deserve' i desservir, 'merèixer'.

¹²⁷. - secundum Dionysium alio nomine dicebatur Lemobio, quia forte fuit binomia, obviam habuit V: om. P.

¹³⁰. - Vé P: Vés B: Vade V383.23. Vé, 'vés' Cor. § 56a.

¹³². - quo caput tuum tegis V: om. PB.

¹³³. - eu lo't P: e'l te B.

¹³⁴. - Quod dum sibi traderet, irridebant ei carnifices dicentes: quid impostori isti et mago tam pretiosum pannum tribuis, ut ipsum amittat? V: om. P.

¹³⁶. - auriert P orient B: orientem V.

fasén a Déu. Enaprés¹³⁸ él se ligà los uls ab lo vel de Na Plantil·la,^{138a} e, si agenolan,¹³⁹ él estès lo col, e ayxí él fo degolat, e'l cap partí's del cors. Mantenent ab clara vou nomenà,^{139a} ebraic ayxí con solia, «Jhesuchrist» plus de cinc-sentes vegades.¹⁴⁰ E de la sua¹⁴¹ nafra ixi¹⁴² gran onda de leyt, qui¹⁴³ cascòc sobre los vestimens del cavalier qui'l degolà; e enaprés n'ixí¹⁴⁴ sanc; e aparec mot gran resplandor en l'àer; e del seu cors¹⁴⁵ ixi mot suau¹⁴⁶ odor.¹⁴⁷ E quant lo degolador li tolia lo cap, Sent Paul¹⁴⁸ plegà lo vel, e culec la sua¹⁴⁹ sanc pròpria en lo vel, e ligà-lo, él envolopan; pux lo liurà a la femna. *M.

E quant lo cavalier se fo girat a ela,¹⁵⁰ Na Plantil·la li dix: ¹⁵¹—E on avàts¹⁵² laxat¹⁵³ lo meu masestra En Paul?—. E'l cavalier li respòs: —Ve'l-te que jau¹⁵⁴ fora la ciutat / en lo val dels batalers,¹ e ab lo teu vel és velada la sua² cara—. E ela li dix: —Vec-te³ que ara intraren⁴ Sent Pere e Sent Paul, vestits de mot beles vestidures, e portaven mot beles corones resplandens en los lurs caps—. E enaprés ela lus mostrà lo vel⁵ mulat en la sanc de Sent Paul; per la / qual causa se'n convertiren mots a Déu⁶ e's feren crestians.⁷ *M.

E quant En Neró ho ausí⁸ dir,⁹ mot fortment fo espaordit, e d'aquela matèria él parlà mot ab los savis e ab los¹⁰ amics. E mentre parlaven d'aquel feyt, Sent Paul entrà,¹¹ les portes tancades, denant¹² En Neró, dièn:¹³ —O enperador, vet-ma¹⁴ aysí, eu qui sòn Paul, cavalier de Crist, qui és Rey perdurable e no-vensedor. Ara pots creyre que no són mort, e que són viu; mes tu, mesquí, moràs a mort perdurable, per so cor tu às morts los sants de Déu¹⁵ no-justament—. E mantenent él se partic¹⁶ d'avant éls. *M.

^{138a}. - Nom que P dona pertot en la forma *Na Plantil·la* llevat aci, on diu *La Plautil·la*: *Pautilla* B; *Plantilla* V383.23 [sic].

¹³⁹. - *agenolan* P: *aguinolan* B.

^{139a}. - *ebraic* P: en *abraich* B [necessari?]; *hebraica* V.

¹⁴⁰. - *Els traductors abreugen aquesta frase, que té doble llargada en V.*

¹⁴⁵. - *cor* P *cos* B *corpore* V.

¹⁴⁶. - *sua* P *gran* B *suavissimus* V.

¹⁴⁷. - *PB om. uns 60 motq de V des de Dionysius autem fins a suscepit coronam.*

¹⁴⁹. - *culec* P: *culia* B: *collegit* V384.8.

¹⁵². - *avats* laxat P: *avets* lixat B.

¹⁵⁰. - *Ve'l-te que jau* PB: (cum socio) *jacet* V384.10.

¹. - en lo vas dels batalers P: en lo val dels bareles B: in valle pugilum V384.11 (= ed. Lió 70r).¹³ 'en la vall dels pügils, dels lluitadors' (si bé sembla que el traductor llegí vallo, con si es tractés d'un fossat o del vall on enterressin els gladiadors o batallers: del qual es parla a baix, nota 32; i ja abans, sempre com a mascul·li en la trad., i com a femení, vallem, en el text llatí (358.33 etc.) J. C.

². - *tua* P: *seua* B: *ejus* V.

¹⁵. - B: sanctos Dei injuste interficis V384.22: mort. P. *Els mots los sanets de Déu no es llegeixen en P i el mateix passa més avall, en aquesta columna, en part per la lletra borrosa, en altres quatre grupets d'un parell de mots, que s'han hagut de llegir en B.*

En Neró, per gran temor que ac, en guisa d'aurat,¹⁷ no's sabia què's fasia; e per consel dels seus amics, el gequí anar En Patrocle¹⁸ e N Barnabà ab los autres.¹⁹ Enaprés los cavalers En Longí, masestre,²⁰ e N'Acestus, vengren un matí al vas de Sent Paul, e trobaren aquí los dos barós, En Tit²¹ e N Luc, oran; e veseren al²² mig d'èls estar Sent Paul. E quant los sants barons los veseren, espaordits fuscaren;²³ per què, Sent Paul s'esvanesi. E'ls cavalers cridaven après èls, diens: —No fuscats,²⁴ que nós volem ésser bateyats per vosautres, ayxí co Sent Paul nos avia dit, lo qual avem nós vist ara ab²⁵ vós oran—. E quant aysò ausiren dir los sants barons,²⁶ èls torneren a èls,²⁷ e ab gran gaug los bateyeren.²⁸ Lo cap de Sent Paul fo gitat en un val; e, per mots d'autres que hi avia,²⁹ no'l pogren trobar. Es lest en la³⁰ *Pistola / de Sent Dionís* que, ayxí con lo³¹ val,³² en què era lo cap / de Sent Paul; escurava hom, que'l cap fo gitat fora lo clot,³³ per què un pastor lo levà³⁴ del sòl ab lo seu bastó, e pausà-lo costa lo cortical³⁵ de les fedes.³⁶ E vesec sobre lo cap³⁷ gran clartat per 'iii' nuyts.³⁸ E con fos dit al bisbe per los fesels,³⁹ èls dixeren: —Verament aquest és lo cap de Sent Paul—.

Per què'l bisbe se n'anà là ab tots los fesels,⁴⁰ e portaren lo cap⁴¹ en 'i' talador⁴² d'aur, e asageren⁴³ que l'ajustessen al cors.⁴⁴ Als quals lo patriarca respòs, dién: ⁴⁵ —Nós sabem que mots fesels⁴⁶ són morts, e'ls caps d'èls són partits dels cors. Per què eu me⁴⁷ dupti⁴⁸ que'l cap s'ajustés⁴⁹ ab lo cors d'él⁵⁰ mes lo cap sia pausat als peus del⁵² cors, e pregem Déus Totpoderós que él l'ajuste⁵³ ab lo cors—. Per què fo ayxí feyt con dit és,⁵⁴ e enayxí con tots oraven,⁵⁵ lo cap tornà en son loc; per què tots beneýren Déu:⁵⁶ e ayxí tots conegren verament que aquel era lo cap de Sent Paul.⁵⁷ *M.

Recomta Sent Gregori de Tors⁵⁸ que un home, desesperant,⁵⁹

¹⁷. - 'orat, boig': velut amens effectus V.

¹⁸. - et, quo vellent, libere abire permisit V: om. P.

²⁴. - P *repeteix act* fuscats.

³². - lo val P: fovea V384.36.

³³. - fo gitat fora lo clot P:..., fora l c. B: cum aliis purgamentis projectum fuisse V384.37.

³⁴. - levà P: livà B.

³⁵. - lo cortical de les o. P: caulas ovium V384.38; 'corral gran edificat amb espai cobert, en despoblal' AlcM. Mot emprat avui a Andorra i al Rosselló, en el sentit de «hameau de granges en haute montagne» Cor.

⁴². - 'plat' (= tallador) in quadam mensa aurea V385.5.

⁴⁶. - B: om. P: occisi V.

⁴⁸. - dupti, 'dubto'.

⁵². - ... dels P: sed caput illud ad pedes corporis ponam V.

⁵³. - B: om. P: convertatur corpus et capiti coniungatur V385.9.

⁵⁴. - B: om. P.

⁵⁸. - de Tors: de Cors P: Turonensis V: om. B.

s'aparelava un ligam ab què's volia penyar; mes éi, pregà⁶⁰ Sen Paul, dient:⁶¹ —Ajuda'm, Sent Paul!—. E adoncs una ombra calent⁶² li aparec, qui li dix: —O bon baron, fé tost so que fer vols, e no'm fasses esperar—. E aquel, aparelan lo ligam, totaora disia:⁶⁴ —O Sen Paul, ajuda'm!—. E mantenent li aparec un home qui li dix: —Fug,⁶⁵ home mesquí, que vet En Paul⁶⁶ qui⁶⁷ ve!—. E adoncs
160v2 aquela hombra⁶⁸ s'esvanesí. Per què l'ome / se retornà a si metex, e gità porre⁶⁹ lo ligam, e pres penitència de sos falimens.⁷⁰ *M.

Recomta Sent Dionís⁷¹ de la mort de Sent Paul,⁷² dién: ⁷³ —¿Qui darà ayga als meus uls, ni qui darà font de làgremes als uls, per so que ploren de dies e de nuyts⁷⁴ lo lum de les gleses qui és mort?
135v1 ¿Qui serà sel qui / no's vèstia de plor e de dol?⁷⁵ Vec-vos⁷⁶ que Sen Pere, qui era fonamens⁷⁷ de les gleses e glòria dels sants apòstols, s'és partit de nós e'ns⁷⁸ à gequits orfes. E Sen Paul, qui era amic de les gens,⁷⁹ nos és falits,⁸⁰ qui fo⁸¹ pare dels pares, e doctor dels doctors, e pastor dels pastors, e pregonea⁸² de saviesa, e caramela⁸³ sonant, e preïcador⁸⁴ de veritat.⁸⁵ Qui era àngel terenal, e home celestial, e ymaye e semblansa de deïtat, e esperit de Déu; qui'ns ha deseparats⁸⁶ freyturosses en aquest món meynspresador e mal.

Es-se'n anat a Jhesuchrist, Déus seu⁸⁷ e amic. Oy,⁸⁸ frare meu, Timoteu,⁸⁹ e on és lo teu pare e masestre⁹⁰ mot amat?⁹¹ Vec-te⁹² que tu est⁹³ feyt orfe e est remangut sols.⁹⁴ Jamés no t'escriurà ab la sua⁹⁵ santa mà, dién⁹⁶ a tu: 'Fil mot car'. O Timoteu,⁹⁷ mal nos⁹⁸ és vengut! que feyts èm orfes. Ja de vuy més no venran a tu letres en les cals⁹⁹ sia escrit: 'Paul, petit sér de Jhesuchrist'.¹⁰⁰

Ni de vuy més no escriurà de tu a les¹⁰¹ ciutats, dién:¹⁰² 'Resebets lo fil meu amat'.¹⁰³ Plega los libres de les¹⁰⁴ profetes, e se'nya¹⁰⁵
161r1 sobréls, / que no avem negun enterpretadors¹⁰⁶ de¹⁰⁷ paraules.¹⁰⁸

⁶⁰. - *desesperant* P: *desesperat* B: *desperans* V.

⁶². - *calent* PB: *squalida* V385.17 (*a sigui 'erica'da' = el diable*) *mot que el traductor llegí com si fos calida*.

⁶⁴. - BV: *om.* P.

⁶⁵. - 'lluny'. Cor. 359. Cf. 78v1, 98r1, 104r1, 105r1 i passim.

⁷⁰. - Uns 50 mots de V, des de *Gregorius in registro* fins a *inde exeat, non obtinetur* 385.23-28: *om.* PB.

⁷⁵. - qui no's vèstia de plor e de dol: non vestietur lugubribus V385.33; et mente attonitus non obstupescet V: *om.* P.

⁷⁸. - *e'ns* B: *e'n* P: *et nos* V.

⁸². - *caramela* P (= *caramella*), 'espècie de flauta': *fistulam* V.

⁸⁸. - Oy P: Oy-me B: heu V.

⁸⁹. - *romangut*: *romàs* B: *remansisti solus* V.

¹⁰⁵. - *seya...* B: *seja...* P: *signa super eos quia heminem habemus interpretem* V386.14: '*posa-hi senyals i glosses car...*'.

¹⁰⁶. - *et paradigmatum et eloquiorum ipsorum* V: *om.* PB.

Lo qual plañyia¹⁰⁹ David, profeta, ayxí con fil seu, dién:¹¹⁰ 'Mal m'és vengut per tu, fil'.¹¹¹ Ara és cessat e defalíit lo córs¹¹² dels teus discipols, a Roma¹¹³ venens¹¹⁴ e querens nós. Ja de uq¹¹⁵ més no dirà negú: ¹¹⁶ 'Anem veser los doctors nostres per so que'ls demanem co'ns cové a regir les gleses,¹¹⁷ ab¹¹⁸ les paraules de les¹¹⁹ profetes'.¹²⁰ Mal nos és vengut,¹²¹ frare meu, per so car, nós avem perduts¹²² los nostres masestres.¹²³ ¿On és lo córs¹²⁴ de Sen Pere e de Sent Paul, e'l trebal dels sants peus d'els, ne on és la boca parlant ni la lenga aconselant¹²⁵ ni l'esperit ben plasent al Déu seu? Plorem-nos,¹²⁶ per so car aquels / qui avien perservida¹²⁷ glòria, e honor, envés Déu, són liurats a mort, ayxí con a malsfaytors». ¹²⁸ *M.

135v2

Fo baró de tan gran vertut¹²⁹ que en espasi¹³⁰ de 'xxx' ayns convertí a Déu¹³¹ los romans, e'ls persiencs,¹³² e'ls parts, e'ls mediençs,¹³³ e'ls indis, e'ls scitis,¹³⁴ e'ls etiopencs,¹³⁵ e'ls sarematans,¹³⁶ e'ls saraýns, e, tot en tot, tots los homes¹³⁷ subjugà sots lo you¹³⁸ de veritat¹³⁹.

DE VII FRARES¹⁴⁰

Set frares foren, fils de Senta Felicitat; los quals agren nom: Gener, En Feliu, En Felip, En Silvan, En Alexandri, En Vidal, e'N Marsal. 161r2 Tots aquests, / ab lur¹⁴¹ mare, fé venir a si En Públius, pretor, per manament de N'Antoní, l'emperador. *M.

E aconselà¹⁴² En Públius a la mare que agés mercè dels seus fils.¹⁴³ --Fé qu'è vules, que no'm poyràs¹⁴⁵ enganar per tes paraules ni

¹⁰⁹. - playia B: plangebāt V: plagia P, grafia g per ny, cf. *segor* per «senyor» 74r2 i *viga* per «vinya» 84r1 i 96v2.

¹¹². - *cors* P: *cor* B: *concurus* V386.17 (*la correntia, el curs*).

¹¹³. - A Roma = Ara PB: Romam V.

¹¹⁵. - de vuy mes B: de u mes P 'd'ara endavant'.

¹²⁰. - Vere vāch his filiis, frater mi, quia privati sunt patribus spiritualibus, quibus privatus est grex V: *om.* P.

¹²². - spiritualibus, qui collegerant intellectum et scientiam veteris ac novae legis et colligaverant in suis epistolis V: *om.* PB.

¹²⁴. - *cors* P: *cos* B: *cursus* V386.26.

¹²⁸. - La traducció va descartar des d'ací tot l'acabament del capítol (pàg. 386-396 de Graesse) llevat de les tres ratlles següents, que cauen poc més enllà de la d'aquest llarg fragment.

¹³⁴. - *citis* P: *sitis* B: *Scythas* V.

¹³⁵. - persiencs, mediençs, etiopencs: perses, medes 'etiòps', paciencs, mediençs, etiopencs B: persas... V392.37.

¹³⁶. - *sarematans* P: *romantas* B: *Saramatas* V 'sarmates'.

¹³⁷. - e tot en tot... P: e de tot en tot los homes B.

¹³⁹. - La trad. *om.* la resta del capítol, des de 392.39 fins a la pàg. 396.

¹⁴⁰. - Quae ait V: *om.* PB.

per terrors,¹⁴⁶ per so car eu són segura de l'Esperit Sant que eu he ab mi, ab lo qual¹⁴⁷ te sobraré eu, viva,¹⁴⁸ e mils, morta—. E, girada als fils,¹⁴⁹ dix: —Veyats, fils meus, lo cel, e gardats sus, sei qui és mot car, car aquí nos espera Jhesuchrist.¹⁵⁰ Combatets-vos fort per Jhesuchrist¹⁵¹—. E quant lo pretor ausí les paraules, él la ferí ab les mans.¹⁵² *M.

Mes con¹⁵³ la mare e'ls fils estegessen¹⁵⁴ fermes en la fe, comfortats de la mare,¹⁵⁵ foren morts ab diverses turmens. Diu Sent Gregori que Senta Felicitat fo plus¹⁵⁶ que màrtir, per so car en 'vii' maneres soferí passió per la mort dels seus fils,¹⁵⁷ e la vuytena per lo seu cors¹⁵⁸ propri.¹⁵⁹

DE SANCTA THEODORA¹⁶⁰

Teodora fo mot nobla femna e bela: que¹⁶¹ avia marit¹⁶² mot ric, en temps de l'enperador En Zenon.¹⁶³ Lo qual seu marit temia Déu. *M.

- 136r1 On co'l diable agués / enveya de la santetat¹ de Senta Theodora, el fé enamorar d'ela un baró² mot noble, ela³ pregan per sos misatytes, as-ela⁴ donan yoies,⁵ per so que fesés⁶ a la sua⁷ volentat. Mes ela refutava les paraules dels misatytes e'ls dons que li aportaven.⁸ E trebalava-la⁹ tant fort que no li gequia aver¹⁰ repaus, en tant
- 161v1 que semblava que defalis. *M. Enaprés él li tramès una femna / mezinera¹¹ que li fesés per què¹² ela agés mercè d'él, e que fesés¹³ a la seua volentat.¹⁴ On con la femna mezinera li dixés motes paraules per què la pogés enganar,¹⁵ la santa dona li respòs: ¹⁶ —No'm dius

¹⁴⁶ - teriores P: tes erròs B: nec blanditiis tuis potero allici nec terroribus frangere V396.10.

¹⁴⁷ - ... he mi ab lo qual... P:... he ab mi lo qual... B: de Spiritu Sancto quem habeo, quia te superabo... V396.11.

¹⁴⁸ - B: om. P quatre mots d'homeotèlèuton; V els porta també, «et fideles vos in Christi amore exhibete» (om. PB).

¹⁴⁹ - Mes don P: «Mes co» B: «Cum ergo» V.

¹⁵⁰ - El traductor suprimí uns 120 mots, des d'ací fins a la fi del capítol.

¹ - P: santadedat B.

² - B: él la fé enamorar un baro... P: diabolus... virum quendam divitem in illius concupiscentia incitavit V397.6.

³ - ela B: él P: eam V.

⁴ - as ela P: e a ela B.

⁵ - yoies, P: joyes B.

¹¹ - femna mezinera P: magam V.

¹⁵ - On con la femna mezinera... la pogés enganar: Quae cum diceret, se coram oculis Dei. Més de 40 mots de V om. des de se coram fins a minime intuetur V: om. PB.

veritat?—. E la femna li dix: —Sàpics que eu te¹⁷ dic veritat—. On, deceubuda,¹⁸ la santa dona¹⁹ li dix: — Quant se farà vespre tu'm fé venir aquel baró que tu'm lauses tant, per so que eu fassa a la seua volentat—. E quant la femna o recomtà al baró, él fo moi alegre, e²⁰ en aquela ora él venc a²¹ ela. E quant ac jagut ab ela él se'n partí.²²

136r2 E quant Theodora²³ se²⁴ retornà a si, ela plorà amargosament e's ferí la sua cara,²⁵ dién: —Eu-me!²⁶ caytiva!: eu he²⁷ perduda la mia ànima, e he perdud²⁸ l'esgardament de la mia belesa!—. E quant lo seu marit fo tornat²⁹ a la³⁰ casa, él vesé³¹ la sua muler ploran,³² mes no sabia lo seu faliment; per què la consolà.^{32a} Mes ela no's volia³³ aconortar, e'l matí vengut, ela se n'anà a³⁴ un monestir de dones, e demanà a l'abadessa si Déus³⁵ sabia un gran pecat que ela avia feyt.³⁶ E l'abadessa li dix: ³⁷ —Sàpics que nula causa no's pot celar a Déu, per so cor Déus sab e veu tot quant és³⁸—. Per què ela, ploran, dix: —Dóna'm lo libre / del sant avangeli per so que'm³⁹ converta mi metexa—. E quant l'ac ubert, ela atrobà aquestes paraules: / «E aquellò que eu é escrit sia escrit». Enaprés ela se'n tornà a la sua⁴⁰ casa. *M.

161v2 E axí co'l seu marit se'n fo partit,⁴¹ ela's talà los seus pèls e vestí-sen⁴² los vestirs de son marit, e anà-sse'n en un monestir de monges negres⁴³ qui era luyñ 'viii' milers,⁴⁴ e demanà als monges que la resebessen,⁴⁵ per què, éls la reseberen per monge. E quant li demanaren del⁴⁶ seu nom, ela dix qu'En Theodors⁴⁷ avia nom. Enaprés la santa dona fé tots los oficis del monestir⁴⁸ umilment, en tant que'l seu serví⁴⁹ era a tots agradable. E après alguns⁵⁰ ayns l'abat apelà lo frare En Theodors,⁵¹ e manà-li que juncsés⁵² los bous e que portés⁵³ de l'oli de la ciutat. *M.

E'l seu marit se plorava mot fort,⁵⁴ e ac temor que se'n fos anada ab altre baró. On mantenent li aparec l'àngel de Déu, as-él dién:⁵⁵ —Leva sus⁵⁶ matí, e està en⁵⁷ la via del martiri de Sent Pere Apòstol, e aquela persona⁵⁸ que tu trobaràs primerament, aquela és la tua⁵⁹ muler—. E aysò feyt, Na Teodora venc ab camels, e quant vesec son⁶⁰ marit ela dix entre si: —Oy-me! marit meu tant bo!

²⁶. - *Eu me* P; *oy me* B; *heu, heu me* V. *Eu* registrat com a variant de *oi*, AlcM.

^{32a}. - per què lo conselà PB: *eam consolari nitebatur* V397.22.

⁴¹. - BV: *om. P des de -it a -it*.

⁴³. - *de monges negres* P; *monachorum* V.

⁴⁷. - *Theodors* P (-s *del cas recte*); *Theodorum* V.

⁵². - *juncsés* P; *junsés* B; *jungeret* V398.3 'junyís': forma del Subj. Impf. que va amb el perfet fort JUNXIT.

⁵⁵. - *as el dién* P; *ad él disent* B.

e quant trebal ey ⁶¹ eu per so que sia gitada de peccat que eu he ⁶² feyt contra tu—. E quant fo prop d'él, ela'l saludà, dién: ⁶³ —Sia alegrat lo seyor meu—. E son marit no la conec. On, con ⁶⁴ longament s'esperés ⁶⁵ aquí, e's trobés deceubut, ⁶⁶ / segons son viyares, una vou li dix: —Aquel qui't saludà ja'ir mati ⁶⁷ era la tua ⁶⁸ muler—.

162r1 Fo de tant gran santetat Na ⁶⁹ Teodora que mots miracles faya. ⁷⁰
136v1 *M. Una vegada ela desliurà ⁷¹ un home nafrat de poder / d'una bèstia, e'l resucità per ses pregeres. E la bèstia aucís ab la sua ⁷² maledictió. Mes co'l diable no pogés soferir la sua ⁷³ santetat, a ela ⁷⁴ aparec, dién: ⁷⁵ —O putana, devant ⁷⁶ tots às deseparat lo teu marit, per so que sà vengesses, ⁷⁷ e que'm meynsprexes. ⁷⁸ Sàpies que per les mies vertuts ⁷⁹ eu escomouré batala ⁸⁰ contra tu. E no'm tenges per sel qui só ⁸¹ si eu no't fas negar Jhesucrist ^{81a}—. E quant ela's fo seyada, ⁸² lo diable s'esvanesí. *M.

Una vegada ayxí con ⁸³ ela tornava ⁸⁴ de la ciutat ab los camels, ela albergà en un loc, e aquí li venc una pusela ⁸⁵ que li dix que yagés ab ela. ⁸⁶ On con ⁸⁷ ela fer no o volgés, ela se n'anà a altre ⁸⁸ qui yasia en aquel metex osdal. ⁸⁹ On con lo ⁹⁰ seu ventre li engruxés, ⁹¹ e fo demanada de cuy ⁹² era preys, ela dix que: —Del monge En Teodoro, qui jac ab mi—. E quant ac aut l'enfant, ela'l tramès a l'abat del monestir. E co Sent Teodoro ne fos blasmat e ⁹³ demanàs perdó, ⁹⁴ del monestir fo ab l'enfant gitada. Mes la santa dona ⁹⁵ noyri ⁹⁶ l'enfant ab leyt de bèsties, e ab autres causes ⁹⁷ vii ayns. On [con] lo diable ac gran enveya de la sua ⁹⁸ passiència, per què li aparec en semblansa de so marit, e li dix: —Què fas tu ara, ⁹⁹ dona mia? 162r2 Vec-te ¹⁰⁰ que eu langesc ¹⁰¹ per tu, ayxí que no me'n pusc / aconortar. Vine, ¹⁰² donques, ab mi, muler mia: ¹⁰³ on, ¹⁰⁴ sy às yagut ab altre home, eu te ¹⁰⁵ perdó—. E ayxí con ela's pensés ¹⁰⁶ que fos son marit, ela dix: —Nuls temps ¹⁰⁷ eu no estaré ab tu, per so cor lo fil d'En ¹⁰⁸ Joan, cavalier, à yagut ab mi, per què eu vul fer penitència del faliment que eu he feyt contra tu—. Enaprés ela conec lo diable. ¹⁰⁹

E'l diable la volc altra vegada espaordir, e aparegren-li ¹¹⁰ diables en manera ¹¹¹ de bèsties males, e anava lur derera 'i baró que lur

⁶¹. - ...ja ir mati P: ... gran mati B: diutissime expectaret... ille qui te heri mane salutavit V398.13 (ir 'ahir').

⁷¹. - sà vengesses P: huc venires V: 'vntguessis aci'.

⁷⁸. - meynspreses P: menyspressasses B: contemneres V319.19.

⁸⁰. - batala B: batal P: proelium V.

⁸⁹. - osdal P 'hostal': hostel B: loco V: occit. ant. osdal i ostal.

⁹⁴. - scapulis suis puerum imposuit et V: om. P.

⁹⁶. - Diabolum autem... invidens V398.32.

¹⁰². - vine P: veni BV, Cor. 56i.

136v2 disia: ¹¹² --Menyats aquesta / putana!—. Mes la santa dona orà, per què s'esvaneyren. ¹¹³ Altra vegada gran multitut de cavalers li vengren, e anava lur denant ¹¹⁴ un príncep, ¹¹⁵ e dixeren los cavalers a Senta Theodora: --Leva sus e aora ¹¹⁶ lo príncep nostre!—. E ela lur respòs: ¹¹⁷ --Lo Seyor meu, Déus, asor ¹¹⁸. -- On con ¹¹⁹ fos dit al príncep, él manà que hom la li aduxés, ¹²⁰ e que la turmentés ¹²¹ hom tant entrò que hom se pensés ¹²² que fos morta. Mes mantenent la compaya s'esvanesi. ¹²³ *M.

Autra vegada ela vesec aquí metex mot aur, e quant se fo seyada, mantenent s'esvanesi, e ela's comanà a Déu. Altre vegada vesec un castel tot ple de menyars diverses que'ls portava un home, a ela dient: --Lo príncep te diu que te'n ports aysò, e que'u menues ¹²⁴—. E la santa dona se seyà, per què'l diable s'esvanesi. E quant foren complits los .vii' ayns, l'abat se pensà la sua paciència, ¹²⁵ per què la's ¹²⁶ fé venir al monestir ab l'enfant. *M.

E quant ac viscut aquí loablament ¹²⁷ per dos ayns, ela pres l'emfant, e enclausí-lo ab si en la sua cel·la. ¹²⁸ On con fos dit a l'abat, él tramès là alsuns monges qui la escoltessen. ¹²⁹ E con la dona parlés ¹³⁰ ab l'enfant, él baysan, li dix: --O fil mot dós, ¹³¹ lo temps ve ¹³² de la mia vida: eu te desempar, e ¹³³ ayes Déus per pare e per ajudador. O fil mot car, en dejunis e en oració stà, ¹³⁴ e servex ¹³⁵ devotament als teus frares—. E, aquestes paraules dién, ¹³⁶ ela tramès lo seu esperit ¹³⁷ a Déu, ¹³⁸ / e quant l'emfant o vesé, ¹³⁹ él se plorà fortment.

162v1

En aquela nuyt l'abat ¹⁴⁰ vesec una visió ¹⁴¹ en aquesta manera. Grans núpries s'aparelaren, ¹⁴² e venien ordes ^{142a} d'àngels e de màrtirs e de tots sants. Enaprés venc una femna sola, al ¹⁴³ mig d'éls, que era enrevirada de mot gran ¹⁴⁴ glòria. E venc a les núpries e sèc sobre ¹⁴⁵ lo lit, e tots sels qui / li estaven de costa ¹ l'aoraven. ² E ausí una vou qui ³ dix ayxí: ⁴ --Ès l'abat Theodor, ⁵ qui falsament és acusat de l'emfant, e'ls set temps són mudats ⁶ sobr'ela.

137r1

¹¹² - anava-lur dev. i: baró P: anava-los dorrera B.

¹¹⁶ - ora P: adora BV.

¹²⁰ - *adurés* (??) P: duxés B: adduci V399.7. *L'imperfet de subjuntiu del verb dur i adur 'aportar, fer venir' era a l'Edat Mitjana duxés, aduxés, i més tard dugués. Un lapsus adurés de tota manera s'explicaria per la proximitat del repetit a(d)orar.* J. C.

¹²⁴ - tolle, comede... V399.12.

¹²⁵ - patientiam eius considerans V399.14.

¹²³ - P: B se salta uns 45 mots, des d'aquest mot fins a l'altre *esvanesi*.

¹³¹ - *dos* P: 'dolç': dulcissime V.

^{142a} - ordines angelorum V399.26 'rengleres'.

⁶ - son mudats B: es mudats P: septem tempora super ea mutata sunt V399.31: o sigui, han passat els set anys (de què s'ha parlat més amunt).

Verament, és castigada per so cor solà lo lit de so marit—. E quant l'abat ⁷ fo despertat, ab tots los monges él anà ⁸ a la cel·la on ela yasia, ⁹ e trobà-la ¹⁰ morta. Vesceren que femna era. ¹¹ Enaprés l'abat tramès per lo pare de la pusela ¹² qui l'avía difamada, e li dix: —Lo marit de la tua ¹³ fila és mort. Vet que femna era ¹⁴—. E mantenenent fo feyta gran temor sobre tots sels que aysò veseren. ¹⁵ *M.

Enaprés l'àngel de Deu ¹⁶ parlà ab l'abat, dién: ¹⁷ Leva sus tost, e puya al caval, e vé en la ciutat, e sel que ¹⁸ tu atrobaràs, tu l'adudrà ab tu ¹⁹—. E quant fo là ²⁰ anat, él atrobà un baró qui li venc denant. ²¹ E con l'abat li demanés ²² on coria, aquel li dix: —La muler mia és morta, e vau-la ²³ veser—. Per què l'abat ^{23a} pres sus lo caval lo marit de Na Theodora, ²⁴ e ayxí con éls venien, éls ploraren ²⁵ mot, e sebeliren ²⁶ ab grans lausors la santa dona. ²⁷ E'l marit de Senta Teodora ²⁸ pres lo loc de la sua muler; ²⁹ e, aquí estant, él s'ador-mí / en Nostre Seyor. L'emfant de Senta Teodora seguí la sua noy-rissa, ³⁰ per bones custumes e per ³¹ onestat, ayxí que, l'abat mort, del monestir él fo elegut ³² en abat per tots. ³³

DE SENTA MARGUARIDA ³⁴

Margarida és dita d'una péra preciosa qui és apelada *margarida*, la qual péra és resplendent, e poca, e virtuosa. Enayxí fo resplendent Senta Margarida ³⁵ per la sua ³⁶ virginitat, e poca per humilitat, e virtuosa per obres de misericòrdia. ³⁷ *M.

La vertut de la qual péra és ³⁸ que val contra escampament de sanc, / e contra malautia del ³⁹ cor, e comforta ⁴⁰ l'esperit. Enayxí Senta Margarida ac vertut ⁴¹ contre l'escampament de la sua sanc per la sua ⁴² fermetat, car en lo seu martire ⁴³ fo mot ferma; e ac virtut contra la passió del seu cor, so és que ac victòria contra la temptació del ⁴⁴ diable. E ac confortament ^{44a} d'Esperit Sant per enseya-ment, car per la sua ⁴⁵ doctrina confortà ⁴⁶ coratyes de mots, e'ls

¹². - *pusela* P: *puncela* B: *puellae* V.

¹⁹. - *l'adud* P: *l'amena* B: *assume et adduc* V. *La grafia arcaica de -u com a -d* = *'aduu-lo' 'porta'l, mena'l aci'*.

²⁰. - *là* B: *om.* P (*frase que no figura en V*).

^{23a}. - *lo add.* P: *no BV*.

²⁴. - *lo pres sus lo caval lo marit de Na Theodora* P: *assumsit... virum Theodoraë in equum* V. *lo* P: *al B*.

³⁵. - *Margarida* B (*i abans en P*): *Margada* P: *Margareta* V.

³⁸. - *és* P: *és dita* B (*potser millor*): *dicitur* V.

⁴⁶. - *BV*: *om.* P *onze mots (homeot: des de passió del fins a -ció del)*.

convertí a la fe de Crist. La sua legenda ⁴⁷ escriu En Teotimus, qui era baró mot savi.⁴⁸

Margarida fo d'Antioxa, fila d'En ⁴⁹ Theodosi, patriarcha dels gentils. E fo lurada a noyrisa per noyrir. E quant fo en etat ⁵⁰ venduda, ela fo batejada; per què, fo ayrada per son pare.⁵¹ *M.

163r/ On un dia con ela fos en etat ⁵² de 'xv' ayns, ela gardava fedes,⁵³ ab d'autres verges. / E venc a ela un pretor qui avia nom Olimbre,⁵⁴ qui passava prop⁵⁵ eles; e esgardà's mot la belesa de la santa enfanta, e fo enamorat mot d'ela; per què dix:⁵⁶ —Anats a ela⁵⁷ e prenets-la, car si franca és, eu la penré ⁵⁸ per muler; e si és serva eu la tenré ⁵⁹ per amiga—. E cant ela fo davant el amenada, el li demanà del seu liyatye ⁶⁰ e de la sua religió.⁶¹ Per què ela li respòs que era de noble liyatye, e que avia nom Margarida, e que era crestiana. *M.

137v/ E'l pretor li dix: —Les does condicions primeres te convenen,⁶² per so cor est nobla, e est mot bela;⁶³ mes la 'iii'ª condició no t cové: que tam⁶⁴ bela enfanta aya, per déus, déu[s] crucificat!⁶⁵—. On con⁶⁶ Senta Margarida li dixés que de grat era El crucificat per la nostra redempció,⁶⁷ lo pretor, irat, la manà ⁶⁸ metra en una càrcer. E'l segén dia el la fé ⁶⁹ adur a ssi, e dix-li: —O pudsela,⁷⁰ ayes mercè de la tua belesa / e asora ⁷¹ los nostres déus;⁷² e auràs bé ⁷³—. E ela li dix: —Eu asor ⁷⁴ sel qui à feyt lo cel e la terra e tot quant és ⁷⁵—. E'l pretor li dix: —Si tu no consents a la mia voluntat,⁷⁶ eu faré lo teu cors peseyar ⁷⁷—. *M.

E Santa Margarida li dix: —Jhesucrist ⁷⁸ liurà si metex a mort per mi; per què, eu vul morir per El ⁷⁹—. E adoncs lo pretor manà ela ésser pausada ⁸⁰ en lo tortor, e la féu ⁸¹ cruelment turmentar;⁸² tant fort que del seu cors ixia ⁸³ sanc ayxi con ayga de font. Per què, sels qui de costa li eren ⁸⁴ se ploraven, diens:⁸⁵ —Sàpies,⁸⁶ Margarida,

⁵⁰. - etat P: edat B (ací i sovint mes avall).

⁵¹. - fo ayrada P: fo adyrada B: exosa habebatur V.

⁵⁶. - B: per què dix a enfants P: pueros ad se concitus ad eam misit dicens V400.3f. Pueros en el sentit de 'patges, mossos'. Potser havent anotat provisionalment enfants com a traducció literal de pueros, adonant-se el traductor de la improprietat, el vagi expuntuar com a innecessari per al sentit, i per això no figuraria res d'això en B. ¿O s'ha d'esmenar posant-hi a ds enfants?

⁶¹. - religió B: relió P: religione V.

⁶⁵. - Tam pulchra, tam nobilis, deum habeat crucifixum V; des d'ací el traductor omet uns 40 mots de V, fins a alterum denegatis?

⁶⁷. - sed nunc cum in aeternum vivere affirmaret V: om. PB.

⁷⁰. - O pudsela P: Vana puncella B: vana puella V; pudsela, 'donzella', forma insòlita en el manuscrit, que correspon a una pronúncia puuzél'ə de d per u final de diftong, resultat de la L primera de PULLICELLA.

⁸². - deinde pectinibus ferreis usque ad nudationem ossium laniari V401.19: om. PB.

⁸³. - cors B: cor P: corpore V401.20.

que em dolens de tu, car te lexes lo teu cors ayxí turmentar.⁸⁷ Per què't seria bo que cresegesses als déus, per so que vives—. Als quals ela dix: —O mals conselers! Partits-vos de mi,⁸⁸ car aquest turmentament⁸⁹ de la carn és salvament de l'ànima—. / E dix al pretor: —O malvat can!⁹⁰ Tu às poder en⁹¹ la mia carn, mes la mia ànima garda Jhesuchrist⁹²—. Lo pretor se cobria la sua⁹³ cara ab lo mantel, per so que no vesés l'escampament de la sua⁹⁴ sanc. Enaprés él la fé⁹⁵ devalar del tortor, e féu-la metre en la⁹⁶ càrcer.⁹⁷ *M.

Per què Senta Margarida orà, dién: ⁹⁸ —Séyer⁹⁹ Déus, mostra'm l'anemic qui's combat ab mi!—. E mantenen lo drac li aparec, mot gran,¹⁰⁰ qui pausà la sua¹⁰¹ boca sobre'l¹⁰² seu cap, ayxí que la glotí.¹⁰³ E ayxí con él la obsorbia,¹⁰⁴ ela's seyà del seyal de la crou;¹⁰⁵ per què, lo drac crebà, per vertut¹⁰⁶ de la crou,¹⁰⁷ e eyxí d'él la verge¹⁰⁸ ses tot mal.¹⁰⁹ *M.

Enaprés lo diable, per so que la pogés decebre, li aparec en forma d'ome. E quant ela'l vesec, ela's pausà en oració. Enaprés, cant se levà de la oració, lo diable / anà a ela,¹¹⁰ e, les sues màs tenens,¹¹¹ él¹¹² dix: —A tu abast¹¹³ so que às feyt, de u*»* més¹¹⁴ no'm vules tocar—. Mes ela lo pres per lo cap e'l pausà sots los seus peus, en terra,¹¹⁵ dién:¹¹⁶ —Diable ergulós, era¹¹⁷ est gitat sots los meus peus¹¹⁸—. E'l diable cridava: —O benauyrada¹¹⁹ Margarida, sobrat són. E si fos sobrat per un jovencel no m'agra cura, mes que per tu¹²⁰ sia eu sobrat,¹²¹ mot me'n dul:¹²² per so cor ton pare e ta mare foren mos amics¹²³—.

Senta Margarida forsa lo diable¹²⁴ que li dixés per què temtava en motes de maneres¹²⁵ los crestians. E él li respòs, dién¹²⁶ que natural oy¹²⁷ avia de barons virtuosos: «yasia motes vegades que per

⁸⁷. - «o qualem amisisti pulchritudinem propter tuam incredulitatem» V: om. PB.

⁸⁸. - *turmentament* P; *turment* B *cruciatio* V. *No deu pas ser errada per turment, per més que sigui derivat ben poc conegut.*

⁸⁹. - *et mira ibi claritas fulsit* V: om. PB.

¹⁰⁰. - la glotí P; la deglutí B; deglutivit V; 'engolí'.

¹⁰⁴. - *obsorbia* P; *sorbia* B; *absorbere* V 'se l'empassava'.

¹⁰⁹. - *Istud autem, quod dicitur de draconis devoracione et ipsius crepatione apocryphum et frivolum reputatur* V401.39; om. PB.

¹¹⁴. - *hu mes* P; *vuy mes* B; *nunc cessa de mea persona* V402.3.

¹¹⁵. - *et super cervicem ejus dexterum pedem posuit* V: om. PB.

¹¹⁷. - diable ergulós, era P: 'ara' (*mot desusat en català però freqüent en occità antic; no és probable que sigui errada per ara que és el que porta* B). *Sternere superbe, demum, sub pedibus feminae* V402.6, *on uns mss. porten demum i altres daemon.*

¹²². - *dul* P; 'dolc': 'doleo' V. *Grafia per dull, prolongació fonètica normal de DOLEO.*

¹²³. - *Illa vero eum coegit, ut diceret, cur venisset. Qui se venisse ait, ut sibi consuleret, quod monitis praesidis obediret* V402.14: om. PB.

163v1 éls sia refutat,¹²⁸ eu m'esfors¹²⁹ de tolre as-éls¹³⁰ la benuyransa¹³¹ que é eu perduda; jasía que eu no la¹³² pusca recobrar.¹³³ E dix que Salamó avia mots demonis enclausés¹³⁴ en un vayxel.¹³⁵ Mes,¹³⁶ co'ls demonis¹³⁷ gitessen d'aquí¹³⁸ foc, los homes se penseren¹³⁹ que¹⁴⁰ / agés gran tesor,¹⁴¹ per què, trenqueren lo vaxel,¹⁴² e'ls demonis, ixín,¹⁴³ ompliren l'aer. E, aquestes paraules dites, ela li levà¹⁴⁴ lo peu de sús,¹⁴⁵ e'l demoni s'esvanés.¹⁴⁶ E ayxí ela fo segura que'l discípol vensés pus que'l masestra¹⁴⁷ avia vençut.¹⁴⁸ *M.

En lo segent dia, denant tot lo pòbol,¹⁴⁹ ela fo amenada denant¹⁵⁰ lo jutye. Car¹⁵¹ no volc sacrificar a les ýdotes, ela fo despulada, per so que tots fossen maravelats de la verge con podia sofrir tan[s] grans perils ni tant grans turmens. *M.

138r1 Enaprés éi la fé¹⁵² metre en un vaxel¹⁵³ plen d'ayga freda,¹⁵⁴ per so que per diversitats de turmens li cresqués les dolors.¹⁵⁵ Mes sobtament la tera tremolà, e, tots / espaordits, la verge estec senes mal.¹ E adoncs se bateyeren v' milia barons;² qui foren escapsats, per Jhesucrist. *M.

On co'l³ pretor agés temor que'ls autres se⁴ convertissen, éi manà degolar la santa verge.⁵ Mes la santa verge se⁶ pausà en oració, e pregà Déus per tots.⁷ E dix que tota femna qu'ela pregés,⁸ en son part, que agés l'enfant senes mal. Per què ausí una vou del cel, dién: ⁹—Sàpies, Margarida, que la tua oració¹⁰ és exausida¹¹—. E, levan¹² de la oració, dix al degolador: ¹³—Leva lo teu glasi¹⁴—. E en un colp éi li tolç lo cap; per què, ela resebec la corona del¹⁵ martiri. Sofrí¹⁶ passió en lo dia que's diu 'xiii' kalendas de juliol.¹⁷

DE SENT AL'LEXI¹⁸

Alexi fo fil de N' Eufemian, qui fo noble baró de Roma, e fo en

¹²⁸ - *sia refutat* P: *sia reputat* B: *repellatur* V.

¹²⁹ - *no'l* P.

¹³⁴ - *enclausés* P: *enclausits* B: *'reclosos tancats dins'*.

¹³⁶ - *vayxel* P: *vixel* B: *vase* V.

¹⁴¹ - *tesaur* P: *'tresor'*: *tresaur* B.

¹⁴⁶ - *et dixit: fuge, miser* V402.21: *om.* PB.

¹⁵¹ - *car* P per *so* car B.

¹⁵⁴ - B: *plen d'ayga fedra* P (*mot afegit a V, que porta només pleno aqua*).

¹ - *tots espaordits, la verge estec senes mal* P: *cunctis videntibus virgo illaesa egreditur* V.

¹⁴ - *glasi* P: *'espasa' 'glavi'*: *«coltell»* B: *«gladium»* V.

¹⁵ - *del* P: *de* B.

¹⁶ - *Sofrí* P: *Sofferi* B.

¹⁷ - *'xiii'* PB: XIV V; P i B supprimeixen la fi de la vida, unes 7 ratlles des de *ut in ejus hystoria*.

¹⁸ - *DE SENT AL'LEXI*: *DE SENT AL'LEXI DE ROMA* B: *De sancto*

la sala de l'emperador prim;¹⁹ davant lo qual estaven tria²⁰ milia enfants sints ab coreges d'aur e vestits ab vestimens de seda. Era lo dit Eufemià baró²¹ misericordiós, e quascun dia s'aparclaven 'iii' taules a paubres, e a orfes, e a pelegrins, e a vídues, als quals servia onradament. En la ora nona él se ditnava ab barons religioses.²² E la sua muler, que avia nom Aglaes,²³ era d'aquela metexa religion.²⁴ On con éls fils no agessen, a les lurs pregeres Déus lur donà fil, après lo qual éls fermeren^{25a} a viure en lur coratye castament. Liurat fo l'emfant a masestra²⁵ per enseyar les liberals arts.²⁶ *M.

On con él fos enseyat en les liberals arts e fos en etat de 'xiii' ayns,²⁷ una pudscla²⁸ li fo parlada²⁹ per muler en la casa de l'emperador, e la ac per muler. E quant él fo en la cambra ab la sua muler, 138r2 él li conselà que visquessen / amdots castament; la cal causa li atorgà.³⁰ Enaprès él li liurà l'anel de l'aur e la cinta ab què era sint, que li o estogés, entrò que Déus fos entre éls.³¹ *M.

Enaprès él pres de les sues causes, e anà-sse'n a la mar, e puyà-sse'n amagadament en una nau, en la qual venc en Laodocia;³² e d'aquí s'i partén, él se n'anà en «Edissem»,³³ ciutat de Síria; en lo qual loc avia una ymaya de³⁴ Jhesuchrist³⁵ en un drap de tela.^{35a} E quant aquí fo vengut, él donà so que portava als paubres de Crist, e, vestit de vestimens vils, ab los autres paubres él s'asec³⁶ en la plassa de Senta Maria.³⁷ E aytant quant li era mester él aremenava³⁸ de les almoynes, e'l sobrepús³⁹ él donava als paubres. *M.

Mes co'l pare se ploràs molt del perdement del fil, él tramès molts enfants^{39a} per diverses partides del món qu'il cercassen diligent-

Alexio V. La versió que dona B d'aquesta vida és enterament diferent de la de P. Una col·lació seria impossible.

¹⁹. - *prim*, 'primer' (arcaisme no inaudit AlcM); et in aula imperatoris primi V403.12. Eufemià, el primer en la cort de l'emperador.

²⁰. - *tria*, 'tres'.

²¹. - Aglaes V: Aglacies P.

^{24a}. - In castitate vivere firmaverunt V403.23 '*feren propòsit ferm de viure castos*'.

²⁶. - fo parlada P '*fou pactada, promesa*'; eligitur V.

³⁰. - Venit mox, in qua cum sponsa sua suscepit secreta silentia: tunc sanctus juvenis coepit sponsam suam in Dei timore instruere et ipsam ad virginitalis provocare pudorem V: om. PB.

³¹. - que li o estogés P: sibi servanda tradidit V, *el qual afegeix* «dicens: suscipe hoc et serva, donec Deo placuerit et dominus sit inter nos» V: om. P.

³². - Laodocia P: Laodiceam V (*Graesse*; Laodiciam *Liò*).

³³. - Dissem (Edissem *més avall*) P: Edessam V (*Graesse*; Edissam *Liò*).

³⁵. - sine humano opere facta V: om. P.

^{35a}. - in sindone habebatur V.

³⁸. - aremenava '*guardava per a si*'; retinebat V. *Veg. la nota d'AlcM. I, 845.*

³⁹. - sobrepús P '*sobrant*'; caetera V.

^{39a}. - '*Mossos, criats*'; per universas mundi partem pueros suos misit V404.6.

ment. Dels quals, con als cuns ne vengessen en la ciutat Edissem, per éi foren coneguts, mes éls no'l conegren, ans li deren del pa ab los autres paubres, les quals almoynes resebén, fasia gràcies a Déu, disén: —Gràcies fas a tu, Séyer, per so car tu m'as feyt resebre l'almoyna dels meus sers—.

E quant los misatyes se'n foren tornats, éls dixerén al pare que nuls temps⁴⁰ no'l poyrien trobar. La sua mare, depuys que éi se fo d'éls partits, *M. jac davant l'autar,⁴¹ ploran e disén: —Aysí⁴² estaré eu totstems en plor entrò que eu aya recobrat lo meu fil—. E la sposa dix al seu sogre: —Eu estaré tota sola con a tortra entrò que eu aya recobrat mo⁴³ marit—. On co Sent Alexi estés 'xvii' ayns, en la plasa de Senta Maria, en lo servisi⁴⁴ de Déu, la ymayya que era, aquí, de Senta Maria dix al capelà de la gleysa: —Fé intrar / l'ome de Déu, qui és digne del Regne del Cel. E l'esperit de Déu repausa sobr'él, e la sua oracion puya en lo cel denant Déu—. Mes co'l capelà no saubés de qual o disia, altra vegada li dix: —Aquel, qui defora sèu en la porta de la glesa, aquel és—. E adoncs lo capelà ixí fora cuytosament, e mès lo macip⁴⁵ dins la glesa. *M.

On con éi fos per tots onrat, éi se'n fugí, per so cor no volia la umana glòria, e venc-se'n en Laodocia,⁴⁶ e aquí éi puyà en una nau. On, con éi volgés anar en terra de Cilicia,⁴⁷ per la voluntat de Déu la nau venc⁴⁸ en lo port de Roma. E quant Sen Alexi o vesé, éi dix entre si: «Eu estaré en la casa de mon pare, no-conegut, e no seré a autre caregós». E ayxí co'l pare ixia del palau ab motes compayes, ab éi s'encontrà; per què, li dix: ⁴⁰ —O sér⁵⁰ de Déu, pelegrí són; mana que eu sia reseubut en la tua casa, e fé'm noyrir de les tues miques ^{50a} de la tua taula per so que Déus te'n reda bon gasardó⁵¹—. *M.

E quant aysò ausí lo seu pare, per amor del seu fil éi lo manà resebre en la sua casa, e donà-li a menyar dels menyars de la sua taula, e donà-li un servidor qui'l servís. Lo sant baró estava en oració, e esmagria lo seu cors, vetlan e dejunan, e'ls servidors de la sua casa l'escarnien en diverses maneres, ayxí que li gitaven ayga desús, mes lo sant baró o soferia tot en paciència. E ayxí éi estec 'xvii' ayns en la casa de son pare, no-conegut. *M.

⁴³. - mo 'mon': aya recobrat mo marit P: donec audiam de sponso meo dulcissimo, instar turturis solitaria tecum manebo V404.21.

⁴⁶. - Laodiceam V (Graesse; Laodicia ed. Lió): Laodocia P.

⁴⁷. - In Tharsum Ciliciae V: en terra de Cilicia P.

^{50a}. - miques P: de micis (mensae tuae me nutriré facias) V404.6f.

⁵¹. - chartam cum atramento petiit V: 'un paper i tinta'.

E quant vesec per Esperit Sant que la sua fi s'aprusmava, él demanà que hom li donés una carta ab tenta,⁵² en la qual escrisc tot l'orde de la sua vida.⁵³ En lo dia de digmenge, quant les messes / foren dites, en lo santuari fo ausida una vou, dién: —Venits a mi, vosautres⁵⁴ qui ets trebalats e caregats, que eu vos sadolaré—. E quant tots o ausiren, tots foren espaordits. E altra vegada la vou dix: —Querets l'ome de Déu, per so que él prec per Roma—. On con éls lo queregessen e no'l trobessen, altra vegada fo dit: —A N'Eufemian querets⁵⁵—. *M.

Mes él respòs que no'l trobaria.⁵⁶ E adones los emperadors N'Archadi e N'Onori, ab lo bisbe Innocent, vengren a la casa del dit baró. E venc lo ministre de N'Alexi al seu seyor, dién: —Veyes, séyer, si seria aquel home que eu he servit, car él era home de gran paciència e vid(a)—; ^{56a} e, corén N'Eufemià, él lo trobà mort,⁵⁷ e vesec la suca cara, ayxí con d'àngel flameyant. E volc la carta, que li vesec tener en la mà, resebre, mes no poc. Per què, él o recomtà als emperadors e al bisbe; per què, éls intreren a él, diens: —*M. Jassia que nós siam pecadors, governadors em del regna—. E'l bisbe dix: ⁵⁸ —Da-nos la carta, per so que nós sapiam so que en «la às ⁵⁹ escrit—. E mantenent él lur liurà la carta, per què la legí denant tot lo poble e denant son pare. E quant N'Aufemià ausí la carta, torbat per dolor,⁶⁰ s'esbalausí, en tant que s'esmortí e que casec en terra. E quant fo tornat en son sen,⁶¹ él s'esquinsà los seus vestimens, e's comensà d'arancar los seus pèls del cap e de la barba, e sobre lo cors de son fil él cridava: —Oy me! fil: ¿e per què m'às ayxí trebalat, ni per què m'às donades per tan dies tantes dolors?⁶²—. *M.

⁵². - 'la successió dels esdeveniments': ordinem vitae suae V.

⁵³. - A n'Eufemian querets P: 'a casa d'Eufemià': in domo Euphemiani quaerite V405.12.

⁵⁴. - Mes... trobaria P (a esmenar segurament en *trobava*): requisitus ille se nihil scire de hoc dicebat V.

⁵⁷. - de gran paciència e vesec e corén... mort P: magnae vitae et patientiae homo est, currens igitur Euphemianus eum defunctum reperit V405.17. No disposem ací de la comprovació del còdex B, però la comprovació amb el text llatí i la incoherència del text de P inviten a esmenar els mots *e vesec* en *e vida*. El trad. escriuria *e vid'e corrent*, però creient el copista que *vi(d)* era la forma arcaica del perfet del verb *veser* 'veure', la modernitzà en *vesech*.

⁵⁹. - so que en la às escrit P: in ea scripta sunt V; *as* per *es*, potser grafia de la *e* neutra a la manera balear.

⁶⁰. - dolore V: temor P. Segurament lapsus per repetició de la inicial precedent: potser l'escriba anterior escriví *per toror* (repetició mecànica, parcial, del mot anterior *torbat*), i P, prenent-ho per una grafia de *terror*, ho canvià en *temor*.

⁶². - Enaprés venc... gran dol. Aquesta frase resumeix 24 ratlles de V, des de «heu me miserum» (Graesse, 405) fins a «lacrýmabiliter» (ib. 406).

Enaprés venc denant él la sua mare e la sua mulier, que feren gran
 139r1 dol.³ E'l bisbe, ab los enperadors, pauseren lo sant cors en onrat /
 lit, e porteren-lo e'mig de la ciutat.⁴ E cant alcun home malaute tocava
 lo seu cors, mantenent era garit; los sécs recobraven la vista e'ls
 endemonials eren deliurats; e quant los emperadors veseren tantes
 maraveles, éls personalment comenseren ab lo bisbe lo lit a portar.²
 *M.

Adoncs los emperadors maneren gran multitut d'aur e d'argent
 pausar en la plasa, per so que les compayes entes«en»⁵ en l'aur,
 e que giquissen portar lo cors⁴ senes enpaytament a la glesa.⁵ E ayxí,
 ab gran trebal, éls portaren lo cors al temple de Sent Bonifaci; e aquí
 éls estegren en Déus a lausar per 'vii' dies; e feren-li un sepulcre d'aur
 e d'argent ab péres preciosses, en lo qual sebeliren lo sant cors onra-
 dament [en lo 'xvii' dia del mes de juliol].⁶ Del qual moniment
 ixia gran odor. Él morí 'xvi' ⁷ dies en les kalendes ⁸ d'agost.⁹

DE SENTA PRAXEDIS¹⁰

Praxedis fo verge e sor de Senta Potenciana, que foren sors de
 Sent Donat¹¹ e de Sent Timoteu; qui foren enseyats en la fe per los
 apòstols. Les quals¹² sebeliren mots corses, e deren los lurs béns als
 paubres de Christ. Enaprés eles se n'aneren a Déu.¹³

DE SENTA MARIA MAGDALENA¹⁴

Maria vol dir «de les mars mar»,¹⁵ o «enluminadriu»,¹⁶ o «enlu-
 minada».¹⁷ Per aquests noms¹⁸ són enteses les tres parts bones que

³. - entessen P: occuparentur V406.27: 's'ocupessin de' 's'hi entretinguessin'.

⁴. - e que giquissen... a la glesa P: et sinerent corpus sancti perducere ad ecclesiam V.

⁵. - Aquests 8 mots de P, que manquen en V, ed. Gracse 406.33, és probable que s'originessin per un mer error del ms. (o del seu model) per anticipació errònia de la frase final de la vida. (notes 7-9)

⁷. - 'xvi' V: 'vii' P.

¹⁰. - DE SENTA PRAXEDIS P: De sancta Praxede V. Vida que manca en B.

¹¹. - Donati V: Novat P.

¹⁴. - DE SENTA MARIA MAGDALENA P: DEL NOM DE SENTA MARIA MAGDALENA, PROLECH B: De sancta Maria Magdalena V.

¹⁵ i ¹⁶. - de les mars mar: «amarum mare» V307.11 i 20. Traducció lliure de la idea de 'mar amarg' més aviat que corruptela; si bé el trad. pogué analitzar erròniament a *mar(i)um mare* prenent a per la preposició llatina de derivació etimològica, i entenent-hi un «superlatiu semític», amb l'aigua del mar com a símbol d'amarga salabror.

167r1
139r2
ela elec¹⁹ a si, so és: part de penitència, e part de contemplació,²⁰
e part de celestial glòria. De la qual 'iii' ^a part és / entès so que Nostre
Seyor dix: - Maria elec²¹ la nobla²² part, que no serà / tolta²³ d'ela—.
La primera part no's tolrà d'ela per raysó²⁴ de fi, qu'és ensegui-
ment²⁵ de benaüyransa; ²⁶ ni la segona part, per rasó de continuïtat,²⁷
car²⁸ la contemplació de la via és continuad'²⁹ ab la contemplació ³⁰
de la sua ³¹ perdurabetat. En cant, donques, elec nobla³² part de
penitència és dita ³³ «de les mars mar»,³⁴ per so cor aquí ac gran amar-
gor, que és manifest per so cor tantes làgremes gità que'ls peus del
Seyor ne lavà. En quant elec nobla ³⁵ part de contemplació ³⁶ és dita
«enluminadriu»,³⁷ per so cor aquí resebé³⁸ lum, del qual enaprés
enluminà ³⁹ los autres. En quant elec nobla⁴⁰ part de la celestial
glòria és dita «il·luminada»,⁴¹ de lum de perfeyta conoxensa ⁴² en
pensa: e fo il·luminada⁴³ per lum de clartat⁴⁴ en lo cors. *M.

Magdalena vol dir enquax «stant colpable».⁴⁵ O Magdalena vol
dir «garnida» o «gran»;⁴⁶ per què, és demostrat qual⁴⁷ fo ela enans
de la sua ⁴⁸ conversació.⁴⁹ Car enans de la sua conversació ⁵⁰ fo ela
estans ⁵¹ culpable per obligació a pena perdurable. Fo en la conver-
sació ⁵² garnida per armadura de penitència; ⁵³ noblament ⁵⁴ se garní
ab totes armes de penitència: ⁵⁵ car aytans pecats con ela fé, aytans
sacrificis fé.⁵⁶ Aprés la sua ⁵⁷ conversació ⁵⁸ fo gran, per gran habun-
dància de gràcia, car là on habundaven ⁵⁹ falimens sobrehabundà ⁶⁰
167r2 gràcia.⁶¹ /

Maria Magdalena és ayxi apelada per lo castel Magdalo.⁶² E
fo fila de nobles parens; so és, de linatye reyal.⁶³ Lo seu pare avia nom
Ciri,⁶⁴ e la sua ⁶⁵ mare Eucària era apelada. E era Senta Maria ⁶⁶

¹⁹ i ²¹. - elec... elec, P: 'va triar': elegi... elegich B: elegit V107.13.

²². - nobla P: optimam V.

²³. - tolt P: tolta B: quae non auferetur V407.15.

²⁵. - enseguiement P: 'aconseguiement': consecutio (beatitudinis) V407.17.

²⁸. - car B: ca P: quia V; cf. cor Cor. 352 i nota 1.

²⁹. - és continuïtat P: és continuat B: continuatur V407.18.

³⁰. - la co. de la sua perdur. P: continuatur cum contemplatione patriae, tertia ratione suae aeternitatis V407.19. *Potser escurçat pel trad. (o hi ha hagut per homeot. pèrdua de mots, com: la co. de la paternitat ni la tersa part per rasó de la contemplació de la sua perdur.)*.

⁴⁴. - clartat P: claretat B.

⁴⁷. - qual fo ela : calis B: qualis V.

⁵¹. - estans P: estant B: manens V.

⁵³ i ⁵⁵. - penitència BP (en el 53 sembla llegir-se -tència en P [?]): poenitentia V408.12.

⁵⁸. - car aytans... sacrificis fé PB: quia quot in se habuit oblectamenta, tot de se reperit holocausta V.

⁶² i ⁶³. - Magdalo B: Magdaleno P: Magdalum V.

⁶⁵. - reyal P: rial B: regia V.

⁶⁴. - Ciri PB: Syrus V.

139v1 heretera / del castel Magdalo⁶⁷ ab lo seu frare Sent Làer,⁶⁸ e ab la sua⁶⁹ sor Senta Marta.⁷⁰ *M.

Es lo castel prop de Genazaret dos milers,⁷¹ e de Betània, que és costa⁷² Jherusalem; e gran partida de Jherusalem posseya.⁷³ Les quals possessions entre si devesien⁷⁴ en aytal manera: que Senta Maria ac Magdalo,⁷⁴ per què fo apelada «Magdalena»; e Sent Làser ac la part de la ciutat de Jerusalem, e Senta Marta⁷⁶ ac Betània. On con⁷⁷ Senta Maria Magdalena fos mot delicada de son cors,⁷⁸ e Sent Làser⁷⁹ cavalleregés,⁸⁰ Sent Marta governava les partides de sa sor e de son frare,⁸¹ e donava so que mester fasia⁸² als cavallers e a la compaya.⁸³ *M.

Aprés lo Puyament de Nostre Seyor, éls vengren totes lurs causes e pauseren lo preu als peus dels apòstols. On con⁸⁴ Senta Maria Magdalena⁸⁵ habundés en⁸⁶ riqueses, per la sua⁸⁷ belesa ela seguí la sua volentat,⁸⁸ per què fo apelada «pecadora» e perdec lo nom que avia. *M.

On con Jhesuchrist⁹⁰ presiqués⁹¹ en aquel loc e en autrés,⁹² per la volentat de Déu ela se n'anà a la casa d'En⁹³ Simon Lebrós, on preycava Jhesuchrist.⁹⁴ Mes no's gausà pausar entre los justs, 167v1 per què's pausà derera los peus de Jhesuchrist;⁹⁵ / en lo qual loch⁹⁶ ela lavà⁹⁷ los peus, ab les sues⁹⁸ làgremes, a Jhesuchrist; e ab los seus cabells los li torcà e puxes⁹⁹ ela li untà los peus ab mot noble engent:¹⁰⁰ per so cor les gens d'aquela region usen d'engens,¹⁰¹ per la calor del sol; e's¹⁰² bayen sovèn. *M.

On con¹⁰³ En Simon se pensés¹⁰⁴ que, si Jhesuchrist¹⁰⁵ fos profeta, que no's gequirà¹⁰⁶ tocar a la pecadora, e'mantenent^{106a} Jhesucrist 139v2 lo'n reprès,¹⁰⁷ e perdonà los pecats / a Santa Magdalena.¹⁰⁸ Aquesta

⁶⁸. - Làer P: 'Llätzer': Làser B: Lazaro V. A la n. 79 *Làser* i en B *Lätzer*. Interressant cas d'evolució rigorosament catalana de la -z- etimològica quan convergí amb la copulativa de C^e i de Tl; [cf. *Sannari* (o *Sagnari*) vall entre Ripoll i Ribes, SANCTUS NAZARIUS; cf. a Segarra, *Sangrà* de *Sangrazà* SANCTUS GRATIANUS. J. C.]

⁷¹. - Genazaret: Nazaret P: Genetseret B: Genezareth V. *Millers* 'milles' MILLIARIA.

⁷⁸. - fos mot delicada de son cors PB: deliciis corporis se totam exponeret V. Traducció errònia.

⁷⁹. - veg. 68.

⁸⁸. - volentat 'sensualitat': tanto corpus suum voluptati substravit V408.21.

⁹⁰. - en lo qual loch B: ubi V: loc om. P per haplografia (entenent *en loc* ~ *al loc*).

¹⁰⁶. - gequirà 'jaquiria', 'deixaria'. *Plusquamperfet* amb funció de condicional. Cor. § 50c.

^{106a}. - om. B: emantenent P [almenys e fa nòsa per a la bona sintaxi si el prenem com a copulativa; no sembla, però, que hàgim de suprimir aquests mots de P, i potser ni tan sols e, si és que aquest fou originàriament preposició *e(n)* (IN MANU TENENDO)].

és, donques, aquela Senta Maria Magdalena a la qual Déus donà tan ¹⁰⁹ grans benifeyts, e li mostrà mots seyals d'amor. *M. Car d'ela gità 'viii' demonis, e la ensès en la sua ¹¹⁰ amor; e la fé mot sa familiar, e sa osda; ¹¹¹ e volc que fos procuradora sua ¹¹² en lo camí; e la escusà humilment[er] ¹¹³ e car él la escusec denant ¹¹⁴ lo fariseu, qui ¹¹⁵ disia que ela no era nèdesa. E la escusà a la sua ¹¹⁶ sor, que disia que era mot ociosa, e la escusà ¹¹⁷ a'N Judes, qui disia que era degastadora, e quant lo vesec ploran, ela's ¹¹⁸ plorà; per amor de la qual él resucità lo seu ¹¹⁹ frare, qui avia yagut mort en lo vas ¹²⁰ quatre dies; ¹²¹ e per amor d'ela, sanà la sua ¹²² sor Santa Marta de la corrensa de la sanc, que avia perduda ¹²³ 'viii' ayns; per mèrits de la qual Na Marcel'ia, serventa de la sua sor, ¹²⁴ dix que benaüyrat era lo ventre que l'avía portat. ¹²⁵ Segons que diu Sent Ambrosi, aquela fo Marta, e aquesta fo serventa d'ela. ¹²⁶

167v2 E aquesta fo qui lavà los peus del Seyor ab les làgremes, / e ab los pèls ¹²⁷ los torcà, e ab engent ¹²⁸ los untà; la qual, en temps de gràcia, fé primerament penitència; ¹²⁹ e elegí la nobla part, que, ¹³⁰ sesent ¹³¹ als peus del Seyor, ausí les sues ¹³² paraules, e untà lo cap del Seyor ab crema, ¹³³ e ¹³⁴ fo en la passió de Jhesú, ¹³⁵ e aparellà los engens ¹³⁶ ab què volc untar lo seu cors. ¹³⁷ La qual no's volc partir del moniment, si ben se'n partiren los discípol; a la qual aparec primerament Jhesuchrist ¹³⁸ après la Resurectió, e la fé ¹³⁹ misatyera ¹⁴⁰ dels apòstols, en lo temps ¹⁴¹ de la Asensió de Jhesucrist; on, ¹⁴² / 'xliiii' ayns après de la Passió, *M. con los juseus agessen ya mort Sent Esteve, e'ls autres discípol; agessen gitats de la terra de Judea, los discípol; se n'aneren per diverses regions: ¹ e aquí éls preicaren la paraula de Déu. Era en aquel temps ab los apòstols Sen Maximí, qui era un dels 'lxx'ii' discípol; del Seyor; al qual ² comanà Sent Pere Senta Maria Magdalena. E en aquel escampament Sent Maximí, ⁴

¹⁰⁹. - Déus donà tans B: dominus contulit... tam V: Déus perdonà tan P.

¹¹¹. - osda P 'hostessa'; osta B: hospitam V; occit. ant. osde, -a.

¹²⁴. - sororis suae famulam V409.4, ço que el copistes de PB han invertit en serventa de la sua sor.

¹²⁵. - ut illud tam beatum et tam dulce verbum exclamans diceret: beatus venter, qui te portavit, dignam fecit V: que [la] avia portat Jhesuchrist B: que la avia portada P.

¹²⁶. - P (no B) repeteix aquests dos mots, amb la variant fe serventa (i acaba de repetir també els mots fo Marta e aquesta).

¹²⁷. - pèls P: cabels B: capillis V.

¹²⁸. - engent P: 'ungüent': engens B: unguento V.

¹³⁰. - quae V: e P.

¹³³. - crema, < cresa, 'crisma'; occit. ant. crema, 'crisma'.

¹. - dicípol; B: discípol; P.

². - al qual B: al P.

e Senta Magdalena,⁵ e Sent Làser,⁶ e Senta Marta,⁷ e Na Marcel·la, lur serventa,⁸ e Sent Cedoni, —qui⁹ era¹⁰ nat séc, mes per Jhesuchrist fo il·luminat—,¹¹ tots ensems, ab mots d'autres, per paor¹² se'n vengren a Marsela.¹³ En lo qual loc, co non¹⁴ trobessen hom qui'ls albergés,¹⁵ éls se pauseren sots un porxe cominal a totes gens.¹⁶ *M.

168r1 On con¹⁷ Senta¹⁸ Magdalena vesés¹⁹ lo pòbol venir al porxe per so que sacrificuessen²⁰ a la ýdola que aquí era, ela anà envés éls;²¹ e ab ses beles / paraules ela'ls fasia partir de la eror de les ýdoles,²² e preicava-los²³ fortment Jhesuchrist;²⁴ per què, foren tots maravelats de la sua²⁵ belesa, e del seu saber, e de les sues²⁶ paraules.²⁷ *M.

Aprés aysò venc aquí lo príncep de Proensa²⁸ ab la sua²⁹ muler, per so que sacrificuessen³⁰ a les ýdoles e que agessen enfantz. Als quals dix Senta Magdalena, presican Jhesuchrist,³¹ que no sacrificuessen³² a la ýdola. E, alguns³³ dies passats, Senta Magdalena aparec a la sua³⁴ muler, dién,³⁵ en vesió: —Per qual rasó jaquits los sants de Déu morir per fam,³⁶ con siats tan rics? Sàpies que mal te venrà, si a ton marit no ho dius que bé'ls fassa³⁷—. Les quals paraules no volc dir a son marit. *M.

140r2 Per què Santa Magdalena aparec al príncep en vision³⁸ mot / terriblament, dién: ³⁹ —O mal home, e dorms? ⁴⁰ Per qual rasó, con tu sies sadol, no dónes a menyar als sants de Déu, ni per què los gecs ⁴¹ perir per fam ni ber set? Tu yaus bé en ton palau ab bos draps de seda, e éls, són senes osdal.⁴² Sàpies, home enemic,⁴³ que no ⁴⁴ escaparàs ayxí;⁴⁵ per so cor tu às tant perlongat que no'ls às bé feyt—. E mantenent ela s'esvanés.⁴⁶ Per la qual visió la sua muler, espaordida, se despertec e dix al seu marit: ⁴⁷ —Séyer meu, às tu vista aquela vision que cu é vista? ⁴⁸—. E'l marit li dix: ⁴⁹ —E què'n farem? ⁵⁰—.

⁶. - frater ejus V: om. P.

⁷. - Marta P: M. soror ipsius V: Martra B.

¹². - christiani navi ab infidelibus impositi et pelago sine aliquo gubernatore expositi, ut omnes scilicet simul submergerentur V: om. P.

¹⁴. - non P no-y B.

¹⁶. - quae fano gentis illius terrae pracerat V409.28: om. PB.

²¹. - vultu placido, facie serena V: om. P.

²⁷. - Nec mirum, si os, quod tam pia et tam pulchra pedibus salvatoris infixerat oscula, cacteris amplius verbi Dei spiraret odorem V: om. P.

³⁸. - Redueix a una desena de mots el text de V, que en té uns 60.

⁴⁰. - e dorms? P: dorms B.

⁴¹. - gecs: 'jaqueixes, 'deixes'; «lixes» B: permittis V.

⁴². - osdal P: ostal B: hospitio V.

⁴³. - home enemic P: hom enich B sense equivalència aci en V, si bé hi ha els mots inimice usat poc més amunt i inquam usat aci.

⁴⁹. - Vidi, inquit, et admirari et pavere non desino V: om. PB. Potser el trad.

168r2 E la sua ⁵¹ muler ⁵² dix: —Melor és que nós fassam so que ela / vol, que si veniem a la ira del seu Seyor ⁵³ que ela preïca ⁵⁴—. Per què li deren ^{54a} osdal ⁵⁵ e ls feren lurs obs de totes causes. ⁵⁶ E ayxi con un dia Senta Magdalena preïcava, ⁵⁷ lo dit príncep li dix: —Cuydes-te tu si poyràs defendre aquela fe que tu preýques? ⁵⁸—. E ela ⁵⁹ dix: —Eu són aparelada de defendre la mia fe ab ⁶⁰ miracles, e ab la preýcacion ⁶¹ del masestra nostra ⁶² qui és a ⁶³ Roma—. E mantenent lo príncep ⁶⁴ dix: —Vec-te ⁶⁵ que nós em aparelats d'obesir ⁶⁶ als teus dits, ⁶⁷ si tu ns acabas que nós ayam fil, ab lo teu Déus ⁶⁸—. *M.

E adones Senta Magdalena ⁶⁹ pregà Déus per éls que los donés ⁷⁰ fil. Per què la dona concebé. ⁷¹ Enaprés lo príncep volc anar a Sen Pere, per so que saubés, la fe de Senta Maria, ⁷² si era vera fe. Al qual dix la sua ⁷³ muler: —Eu te ⁷⁴ prec, séyer, ⁷⁵ que no ⁷⁶ vayes senes mi ⁷⁷—. E'l príncep ⁷⁸ li respòs: —No farem, dona, que vós sots preyn, ⁷⁹ e en la mar à mots perils: per què, romandrets en la casa, e pensarets de les nostres fasenes ⁸⁰—. Mes con ela no volgés romandre, Senta Magdalena ⁸¹ los pausà en los muscles lo seyal de la fe, per què l'enemic antic ⁸² no ls enpatxés ⁸³ en lo camí. Per què éls se / meseren en una ⁸⁴ nau, ab mots de béns; ⁸⁵ e les autres causes que avien, éls gequiren en garda de Senta Magdalena. ⁸⁶ *M.

E quant agren anat un dia e una nuyt, la mar s'imflà per gran tempestat, ayxi que ⁸⁷ foren tots trebalats, ⁸⁸ en tant que la dona ac l'emfant que portava, e mantenent ela morí. E l'emfant palpava, ⁸⁹ ploran, ⁹⁰ les tetes de la sua ⁹⁰ mare. On con ⁹¹ no agés què / tetar, lo pare fo mot irat e trebalat per la mort de son fil e de la sua mare, dient: ⁹² —Oy me! ¿Què faré, caytiu? Fil desiayves e ara às perduda ⁹³

havia escrit li dix «que hoc, e donques dix» e què'n farem? Els mots enclosos entre < > figuren en B i pogueren desaparèixer de P per homeot.

^{54a}. - per què li deren osdal e ls feren... PB: quapropter ipsos hospitio receperunt et iis necessaria ministraverunt V410.19. Fòra natural esmenar en *per què ls deren*, però no és forçós.

⁶⁴. - cum conjuge V: om. P.

⁶⁸. - Propter hoc, inquit Magdalena, non remanebit V: om. P.

⁷¹. - Cujus preces dominus exaudivit et V: om. P.

⁷². - Sa. Maria P: Sa. Magdalena BV.

⁷³. - Eu te P: E t B.

⁷⁷. - Absit; te enim recedente recedam, te veniente veniam, te quiescente quiescam V: om. P.

⁸⁰. - Econtra illa instabat, femineum nec mutans femina morem, et cum lacrymis pedibus ejus obvoluta, quod petebat, tandem obtinuit V: om. P.

⁸². - l'enemic antic P: l'entich anamich B: antiquus hostis V, que en baix llatí era sinònim de 'dimoni' (cf. cast. *estantigua* 'processó de condemnats o de dimonis' HOSTIS ANTIQUUS, -IQUA).

⁸⁶. - et maxime matrona gravida et debilis tam saeva inundatione fluctuum quassati V: om. PB.

la mare e'l fill—. E'ls mariners disien: ⁹⁴ -Gitem en la mar aquel cors, ans que nós tots periam,⁹⁵ car aytant con ⁹⁶ nós lo tengam la tempestat no's ⁹⁷ sessarà! -. E ayxí ⁹⁸ con éls prenien lo cors,⁹⁹ lo príncep lur dix: ¹⁰⁰ —Esperat-vos! ¹⁰¹ Veyam ela si és viva; ¹⁰² que per dolor se fos esmortida ¹⁰³ —. *M.

E ayxí con éls estaven en aquestes paraules un mont ¹⁰⁴ los aparec a ¹⁰⁵ la mar, per què dixeren: —Milor ¹⁰⁶ és que nós los gitem en aquel mont,¹⁰⁷ que si'ls gitàvem en la mar¹⁰⁸ que'ls menyassen los pexes ¹⁰⁹—. E ayxí ¹¹⁰ éls pauseren ela e l'enfan, envelopats en un mantel, en aquel mont, e ayxí con lo príncep los posava aquí, éi dix: ¹¹¹ —O Magdalena,¹¹² ¿per qual raysó est tu ¹¹³ venguda a Macella,¹¹⁴ a la mia perdició? ¹¹⁵ Per la tua ¹¹⁶ amonició ¹¹⁷ són eu en aquest peril,¹¹⁸ e la mia muler és mort' ¹¹⁹ ab son fill. Vè-la't ¹²⁰ ayxí: a tu la coman ayxí co mi; e ¹²¹ comane les autres causes.¹²² Ayes mercè d'ela,¹²³ per so que no peresca l'emfant nat ¹²⁴—. E, cuberta ab lo mantel, éi la gequí en aquel loc ¹²⁵ e puyà-sse'n en la nau.¹²⁶ *M.

E quant fo vengut a Sent Pere, e Sen Pere ¹²⁷ vesce que portava lo seyal de la crou,¹²⁸ éi li demanà qui era ni d'on venia. E'l príncep¹²⁹

⁹⁴ - periam P: perescam B: percamus V. *Subiunctiu de perir 'succumbir'.*

⁹⁵ - ut illud in mare jactarent V: om. P.

¹⁰⁰ - Esperat-vos P: Esperats B: Parcite V411.19. *Cor.* § 46.

¹⁰⁹ - *Abreujant et si nec mihi nec matri parcere volueritis, misereamini saltem parvuli vagientis, sinite modicum et sustinete, si forte mulier prae dolore in exstasi posita adhuc valeat respirare V.*

¹⁰⁴ - mont P: mont o montanya B: collis V.

¹⁰⁶ - Milor P: Melor B.

¹⁰⁷ - òrech qui apareix là *add.* B. [*òrrec* podria ser una variant de *hòrreu* 'embardissat, silvestre, deshabitat' (HORRIDUS). Això és una addició de B, a la qual res no correspon en V. El text d'aquest només porta *collis*: «et ecce non procul a mari quidam collis apparuit, quo viso utilius esse credidit corpus et puerulum illuc deferri, quam marinis belluis ad devorandum dari» 411.23. Però del context que segueix es dedueix clarament que era una illa o muntanyeta silvestre i deshabitada. De fet tenim l'abstracte *orre(s)esa* en algun altre passatge de les *Vides*, i aquest i l'adjectiu *hòrreu* en diversos textos medievals catalans, occitans i aragonesos].

¹¹¹ - B: prin P. Ut illic applicarent, cumque illic prae duritia foveam non potuisset effodere, in secretiori parte collis chlamyde supposita corpus collocavit et puerulum mammis ejus apponens cum lacrymis ait V411.29: *om.* PB.

¹¹⁴ - Macella P: però Marselha B, i a les notes 13 i 166 la r és a tots dos manuscrits.

¹¹⁹ - son eu en aquest peril... és mort P: eu e la meua muller en aquest peril és morta B.

¹²⁰ - Ve-la't PB, Veg. C32c i 41.

¹²¹ - co mi e P: co't B.

¹²² - a tu la coman, ayxí co mi; e comane les autres causes P: omnia mea commendavi Deoque tuo commendo V411.35.

¹²⁴ - Redueix aquesta frase un bocí d'uns 60 mots de V.

¹²⁵ - cum puero circumquaque aperuit V: *om.* P.

¹²⁸ - in humero suo V: *om.* P.

140v2 li recomtà tot lo seu feyt per orde. / E Sen Pere li dix: — Pau sia ab
 168v2 tu! Ben sies vengu! Bon consel às aüt; e no sies irat si la tua¹³⁰
 móler¹³¹ dorm, / ni si'l¹³² seu fil se pausa ab ela, car poderós és Déus¹³³
 qui dóna¹³⁴ què pot tolre e, pux, que o reta; e pot la tua¹³⁵ tristor
 en gaug retornar¹³⁶. *M.

Enaprés Sen Pere menà lo príncep¹³⁷ en Jherusalem, e en tots
 los¹³⁸ locs en los quals presicà Jhesuchrist¹³⁹ ni on fé¹⁴⁰ miracles,
 e al loc on soferí passió, e là on se'n puyà al cel.¹⁴¹ E con fos per
 Sen Pere instruyt en la fe, 'i' ayns foren pasats, e mès-se en la nau
 per anar en la sua¹⁴² tera. E enayxí¹⁴³ con él anava per la mar,
 Déus¹⁴⁴ volent, els vengren al mont on pausa la sua muler ab
 l'enfant. E quant fo ixit de la nau, él atrobà l'emfant alegre,¹⁴⁵ qui
 jugava ab peretes. E ayxí con el lo volc penre,¹⁴⁷ l'enfant li fusc e
 anec-se¹⁴⁸ metre sots lo mantel de la sua¹⁴⁹ mare, e pres la teta a¹⁵⁰
 tetar, ayxí con¹⁵¹ solia. E quant assò vesé,¹⁵² él dix: ¹⁵³ --O Maria
 Magdalena, e com seria ben pres¹⁵⁴ si la mia muler resucitava!¹⁵⁵
 Creu certament¹⁵⁶ que tu, qui^{156a} às noyrit¹⁵⁷ l'enfant, pots resucitar
 ela si't vols¹⁵⁸—. E, en aquestes paraules, la sua¹⁵⁹ muler levà sus,
 senes mal, dién: ¹⁶⁰ —De gran mèrit est,¹⁶¹ Santa Magdalena; ¹⁶²
 beneseta sies tu que¹⁶³ m'às donat so que volia, e m'às de mort res-
 ucitada. Sàpies, tu, séyer meu, que eu són anada ab tu en tots aquels
 locs en los quals tu anest ab Sen Pere: e aquí m'acompayà Senta
 Maria Magdalena¹⁶⁴—. *M.

¹⁴¹. - veg. Glossari.

¹³⁸. - poderós és..., en gaug retornar P: potens enim est dominus cui vult dona
 donare, data auferre, ablata restituere, et merorem tuum in gaudium commutare V.

¹⁴⁵. - ... alegre P: ... viu e alegre B (veg. glossari): puerulus autem ibidem, a
 Beata Maria Magdalena incolumis conservatus, frequenter ad litus maris pro-
 cedebat et ibidem... cum lapillis et glaucis ludere solius erat V412.15. *Com en*
cat. antic, i avui encara en els Alps Pirineus, alegre vol dir 'sa, no malat'.

¹⁴⁷. - penre P: pendre B.

¹⁴⁹. - a P: per B.

¹⁵³. - *Redueix a una cinquantena de mots un centenar de V, des de qui prece*
et pretio eos ibi ad applicandum induxit fins a et accipiens puerum ait.

¹⁶⁴. - e com seria ben pres P: ... après B: quam felix essem, quam mihi cuncta
 prospera advenissent V. Pendre'n bé, mal a algú etc. *'passar a un hom cosa bona,*
dolenta etc.'

¹⁵⁵. - et mecum repatriare valeret V: om. PB.

^{156a}. - B: om. P.

¹⁵⁷. - et in hac rupe per biennium pavisti V: om. PB.

¹⁶⁰. - respiravit et quasi a somno evigilans ait V: om. PB.

¹⁶². - est P: és B: es V.

¹⁶⁴. - eu són anada ab tu... Senta Maria Magdalena PB: hic et ego una cum
 beata Maria Magdalena duce et comite vobiscum fui V. Altrament toi aquest
 passatge català d'uns 50 mots, des de *beneseta sies tu*; és reducció d'un llarg i
 retòric passatge llatí de més de cent mots, des de *Magni meriti es Mª Magd.*
fins a nec in aliquo deviare.

169r1 Aprés aysò éls / se n'entreren en la nau¹⁶⁵ e vengren a Marsela.¹⁶⁶
E aquí éls atroberen Sen Maximí¹⁶⁷ e Senta Magdalena¹⁶⁸ ab los
seus discípol, preýcan;¹⁶⁹ e pausan sí¹⁷⁰ en los seus peus^{170a} recom-
taren-li tot so que'ls era endevengut,¹⁷¹ e reseberen bapisme de Sant
Maximí.¹⁷² *M.

141r1 E adoncs / éls destruïren tots los temples¹ de les ýdoles,² e feren
aquí motes gleses,³ e feren⁴ bisbe de la ciutat Sent Làser. E aprés⁵
éls vengren en la ciutat d'Ayx,⁶ en la qual éls convertiren tot lo pò-
bol;⁷ e feren bisbe de la ciutat Sent Maximí.⁸ *M.

Senta Maria Magdalena se n'anà en un hermitatye, en una balma
que li feren los àngels, e là estec 'xxx' ayns no-coneguda. En lo qual
loc no avia ayga ni erbes ni aybres; per què fo manifest que Déus⁹
li donà¹⁰ a menyar, e l'acompanyà alegrament quascun dia. *M.

En 'vii' ores del dia era levada¹¹ en l'àer per los àngels; en tant
que ela ausia los cants dels àngels clarament cantans, e ayxí quascun
dia ela era alegrada per Déus e per los àngels.¹² *M.

Fo un prevere qui estec en ermitatye¹³ prop d'ela 'xii' stats;¹⁴
e vesec un dia en qual manera los àngels venien a Santa Magdale-
na,¹⁵ ni con la levaven en l'àer,¹⁶ ni co la'n tornaren,¹⁷ cantan, en
son loc. E co'l preveyre volgés anar¹⁸ en aquel loc, quant fo prop
del loc,¹⁹ no poc anar; per què se n'ac a tornar; per què, conec que
Déus no o volia que el i anés.²⁰ E, nomenat lo nom Déu,²¹ el dix:
169r2 —Eu te²² conjur per Déus²³ que si tu est²⁴ home o altra / racional²⁵
criatura, en aquela²⁶ balma, que'm respones, e que'm diges veri-
tat!²⁷— *M.

Per què Senta Magdalena li respòs, dién:²⁸ —Vine²⁹ costa mi,

¹⁷⁰. - *pausan-si* P: *pausan-se* B.

^{170a}. - e *add.* P: no V; et eius pedibus cum lachrymis pervoluti omnia quae
eis acciderant narraverunt V.

². - in civitate Massiliac V: *om.* PB.

⁶. - d'Ayx P: d'Aygs B: Aquensem V; *més avall d'Aychs* P *nota 87*; 'Aix-en-
Provence'.

⁷. - ad fidem Christi per multa miracula V: *om.* P.

¹². - *Abreuja en un parell de ratlles una cinquantena de mots de V.*

¹³. - ermitatye P: *ii*: armitanatge B: *potser a acceptar* en un ermitatge.

¹⁴. - B: ayns P: stadia V.

¹⁸. - preveyre P: prevere B.

²⁰. - quant fo prop del loc... que el i anés P: Cumque ad unius iactum lapidis
appropinquaret, ceperunt eius crura resolvere et timore valido ipsius praecordia
medullitus anhelare; intellexit igitur vir Dei illud procubito caeleste esse factum...
V; no poc anar P: no poc anar d'aquí avant B; *però V dóna a entendre que B ha
afegit els 3 darrers mots i que anar es troba ací en el sentit arcaic de 'caminar'*
(*ll. ambulare, cast. andar*).

²⁵. - 'racional', occit. ant. *razonal*.

²⁸. - en *aquela* P: qui estàs en *aqueixa* B.

²⁹. - *Vine* P: *Veni* B: *accede* V. Cor. § 65i.

e poyràs saber veritat d'aysò que desiges!³⁰ . E, quant fo prop d'ela,³¹ ela li dix: —¿Membra't, de l'avangeli, d'aquela Maria pecadora,³² que³³ lavà ab los uls³⁴ los peus del Salvador, e ab los seus pèls los li torcà, per què meri perdó dels seus salimens?—. E'l prevere li respòs, dièn:³⁵ — Bé'n són membrant, e ha ben 'xxx' ayns que /
141r2 aquèl fo³⁶—. *M.

---Eu són aquela,³⁷ que he ayxí estat,³⁸ per 'xxx' ayns, ses³⁹ que eu no yc⁴⁰ vi nul hom sinó los àngels del meu Seyor,⁴¹ qui'm donen aquel gaug que tu veus.⁴² E. car és a mi revelat⁴³ que'm⁴⁴ deyg morir, vé tost a Sent Maximí;⁴⁵ e diges-li que, en lo dia de Pasca, en ora de matines, éltre en l'oratori tot sols, e aquí él m'atrobarà, que'ls àngels m'i auran aduyta⁴⁶—. E mantnent lo prevere se n'anà a Sent Maximí,⁴⁷ e recomtà-li⁴⁸ tot so que la santa dona li avia dit. *M.

Per què Sen Maximí ab gran gaug fé gràcies a Déu. E en aquel dia e en aquela ora él intrà sols en l'oratori, e vesé estar en tant⁴⁹ Senta Magdalena en lo cor ab los àngels que⁵⁰ la avien aduyta. Estec⁵¹ ela⁵² dos códeus⁵³ levada⁵⁴ sobre terra enmíg dels àngels, ab les màs esteses, Déus pregan. On con Sent Maximí⁵⁵ no's gausés a⁵⁶ ela acostar, ela⁵⁷ dix: —Vine⁵⁸ sà, sant pare, està⁵⁹ prop de la tua⁶⁰ fila!—. E ayxí con él la gardà en la cara, no o poc sostenner, per la gran clartat⁶¹ de la sua⁶² vista, qui flamcyava enayxí con sol.⁶² *M.

E, apelats tots los clerges e'l prevere ya dit, ela⁶³ rebé⁶⁴ lo cors⁶⁵
169v1 de Déu de la mà del bisbe, ploran humilment. Enaprés⁶⁶ / la sua⁶⁷ santa ànima se n'anà a Déu. En lo qual loc fo mot gran odor⁶⁸ sentida per 'vii' dies, per tots sels qui là⁶⁹ intraven.⁷⁰ Sen Maximí⁷¹ sebelí lo seu gloriós⁷² cors⁷³ mot onradament, e's manà sebelir costa ela cant seria mort.⁷⁴ *M.

³⁴. - *los uls*: lacrymis V.

³⁵. - P: aysí B 'ací'.

⁴². - abreuja molt una quarantena de mots de V.

⁴⁶. - *Sacerdos autem vocem ejus velut vocem angeli audiebat, neminem autem videbat* V: *om.* P.

⁴⁹. - *videt* S. M. in choro ad huc stantem eorum... angelorum V414,24: *vesech stant* B.

⁵⁹. - códeus (= colzes) '*colzades*': *coudes* B: *cubitorum* V. Cf. 93v1.

^{58a}. - Està P, *imperatū* 2 (< ll. STA): *accede huc propius nec fugias filiam tuam* V.

⁶². - abreuja en uns 15 mots més de 30 de V.

⁷². - *diversis conditum aromatibus* V: *om.* P.

⁷⁴. - Elimina un llarg tros de V des de *Hegesippus autem* fins al § 3 de p. 415 de Graesse.

141v1 En lo temps de Carles Magnes,⁷⁵ en l'ayn de Nostre Seyor
 'dccc'lx'ix' ⁷⁶ ayns, En Girart,⁷⁷ duch de Bregoya,⁷⁸ co no pogés aver
 fil de la sua ⁷⁹ muler, ab gran volentat ⁸⁰ él donà totas les sues ⁸¹
 causes als ⁸² / paubres, e fè mots monestirs, e motes esgleyes ⁸³
 bastí. *M.

Donc «con ⁸⁴ él agés bastit lo monestir de Viselià,⁸⁵ él tramès a
 l'abat del monestir un monge, per covinent compaya,⁸⁶ en la ciutat
 d'Aychs,⁸⁷ per veser si ⁸⁸ poyria aportar de les reliquies de Senta
 Magdalena. E quant lo monge fo vengut a la dita ciutat, él la trobà
 destruïda ⁸⁹ per pagàs. E per aventur' ⁹⁰ él atrobà lo sepulcre de
 Santa Magdalena,⁹¹ en lo qual era lo seu ⁹² cors. E dins ⁹³ lo vas era
 la sua ⁹⁴ ystòria depenta ⁹⁵ maravelosament. E una nuyt él obri lo
 vas, e portà-sse'n ⁹⁶ lo seu cors ⁹⁷ en l'osdal.⁹⁸ E en aquela nuyt
 Senta Magdalena ⁹⁹ aparec al monge, dién: ¹⁰⁰ —No ayes temor!
 Acaba so que às comensat—. E quant él fo vengut prop del ¹⁰¹ mo-
 nestir miya ¹⁰² lega, no poc moure ¹⁰³ les reliquies: entrò ¹⁰⁴ l'abat,
 169v2 ab los monges, hi fo vengut honradament que'n portaren lo cors,
 Déus lausant.¹⁰⁵ / *M.

Era un cavalier qui quascun ayn venia al cors de Senta Magda-
 lena,¹⁰⁶ e fo pesseyat ¹⁰⁷ en batala. E ayxí co'ls parens lo portaven,
 éls eren mot dolens cor ¹⁰⁸ era mort senes confessió. E ayxí con éls
 estaven ¹⁰⁹ mot dolens, lo cavalier resucita,¹¹⁰ e apelà a si lo prevere.
 E quant se fo confessat ¹¹¹ e ac comenegat,¹¹² la sua ¹¹³ ànima se
 n'anà mantenent a Déu.¹¹⁴ *M.

Una nau qui era en la mar, caregade d'omes,¹¹⁵ peric ¹¹⁶ per nau-
 fraig;¹¹⁷ hon, co una femna fos preyn ¹¹⁸ e vesés lo perill de la mar,
 ela reclamà Senta Magdalena, aytan aut co podia. E fè vot a Déu
 que si ela la deslirava ¹¹⁹ del perill ni que posqués aver son fil, quant
 141v2 seria gran lo faria servidor del seu monestir. Per què, li aparec / man-

⁷⁵. - Magnes P: Maynes B: Magni V.

⁷⁶. - V: 'dccc'xl-viii' PB.

⁷⁷. - Bregoya: Borgonya B: Burgundiae V.

⁸⁴. - Doncon P: e con B: Cum ergo V. Segurament el copista de P reduí *doncs*
 con en *doncon* emmudint la -s segons els seus hàbits de pron. rossellonesa.

⁸⁶. - veg. 140: de Viselià P: Vizeliacense V.

⁸⁷. - veg. nota 6.

⁹⁵. - depenta P: depinta B: sculpta V.

⁹⁸. - l'osdal P: l'ostal B.

¹⁰⁸. - cor, 'ja que'. Cor. s.v.

¹¹². - comenegat, 'combregat'.

¹¹⁷. - nauffraig B, grafia homòfona però més clara fonèticament que la de P
 (naufraig).

¹¹⁹. - deslirava, *ultracorrecció* de desliurava, *deguda* a *aucire* - *auciure*, vi - viu

tenent¹²⁰ una femna honestament vestida¹²¹ que la portà a la riba senes mal. Enaprés la femna¹²² ac l'emfiant, e complí lo vot físelment. *M.

Disen alguns¹²³ que Senta Magdalena¹²⁴ fo esposa de Sen Joan Evangelista, la qual avia presa per muler, adoncs¹²⁵ quant Jhesuchrist lo-l apelà¹²⁶ de les núpcies.^{126a} On per aysò ela fo mot irada, per so cor li avia tolt lo seu espòs; per què ela pecà.¹²⁷ Mes co no fos rasó que l'apelament de Sent Johan fo¹²⁸ ocasió del perdement¹²⁹ d'ela, Jhesuchrist¹³⁰ la convertí misericordiosament, e li fé fer penitència. E car él la parti¹³¹ dels delits carnals, per aysò el li donà delits esperitals en la / sua¹³² amor.¹³³ Es dit que per aysò onrà¹³⁴ tant Sent Joan davant tots los autres: ¹³⁵ car él lo partí dels¹³⁶ delits de la santa dona.¹³⁷ *M.

Fo un baró que res no vesia;¹³⁸ on, con¹³⁹ él vengés al monestir de Viziliaco¹⁴⁰ per visitar lo san¹⁴¹ cors de Santa Magdalena,¹⁴² e quant lo seu guisador¹⁴³ li dix qu'él vesia la glesa, él cridà autament:

O Santa Maria Magdalena, plàcia't¹⁴⁴ que eu veyà¹⁴⁵ la tua¹⁴⁶ gleysa!— E mantenent él vesé la glesa.¹⁴⁷ *M.

Un home, dementre que escrivia los seus pecats en una carta, quant los ac escrits él pausà l'escrit sots los draps¹⁴⁸ de l'autar,¹⁴⁹ e pregà Senta Magdalena¹⁵⁰ que li enpetrés¹⁵¹ perdó dels seus pecats. E quant él pres la carta, él atrobà tots los¹⁵² pecats delits de la carta. *M.

Era un home que per demanda de diners era tengut en ferres,¹⁵³ per què reclamà sovèn¹⁵⁴ Senta Magdalena¹⁵⁵ que li valgés.¹⁵⁶ On¹⁵⁷ una nuyt li aparec una femna molt bela¹⁵⁸ que li trencà la presó, e'l gità de la càrrec,¹⁵⁹ a él dién¹⁶⁰ que fusqués. / E quant se vesec desliurat,¹ él fugí. *M.

(VIDIT), cossirar - consiurar etc. (mots en -D'R- tractats a l'occitana o bé a la manera catalana rigorosa).

¹²⁰. - lolapelà P: lo apelà B.

^{126a}. - l'apelà de les núpcies 'el fèu venir deixant el seu matrimoni'. Sponsam fuisse Iohanni evangelistae, quam duxerat: tunc quando de nuptiis Christus eum vocavit V.

¹²⁹. - pedement P: damnationis V.

¹³¹. - el la parti B: ela's parti P: eam removit V 'tenint en compte que ell li havia arrabassat plaers en allunyar-li l'espòs'.

¹³⁴. - honrà B: orà P: decoravit V.

¹³⁵. - Quod et de Johanne quidam fatentur quod eum prae caeteris decoravit V: om. P.

¹³⁶. - él lo parti... santa dona P: quia a praedicta delectatione eum removit V. O sigui 'perquè l'allunyà de la fruïció del cos de la santa'.

¹³⁷. - La trad. om. uns 50 mots de V.

¹⁴⁰. - de Viziliaco: de Viziliato P: de Jusilato B: Vizeliacense V. Més amunt (nota 85) P escriu Viselià.

¹⁵³. - 'cadenes': compedibus teneretur V.

170r2 Era un clergue de Flandres, qui avia nom Esteve,² e era hom que li plasia tot mal a fer,³ e so que era de salut ni⁴ de veritat li des-
 plasia d'ausir e de fer. Mes avia gran devoció en⁵ Senta Maria
 Magdalena, e dejunava⁶ e colia la sua⁷ festa. On con⁸ él visités⁹
 lo seu sepulcre, Senta Maria Magdalena¹⁰ li aparec, ab dos àngels /
 qui la sostenien, e dix-li: —Per què't fises¹¹ en los meus mèrits, tu.
 Esteve, e no às dolors¹² dels teus pecats? Depús¹³ que tu comensest
 aver¹⁴ devoció en mi, eu he pregat Déus tots dies per tu. Leva sus,
 donques, e penet-te¹⁵ de tos pecats. E eu no't desempararé, entrò
 que tu sies a¹⁶ Déu reconciliat—. Per què mantenen¹⁷ lo clerge¹⁸
 se n'entrà en una religion, e fo home de mot perfeyta vida. E en
 la sua¹⁹ mort fo vista Senta Magdalena²⁰ costa lo seu lit, ab mots
 àngels estan, e la sua ànima²¹ que se'n puyà^{21a} ayxí con a coloma.

DE SENT APOL·LINARE²²

Apol·linare és dit de *polens*²³ e²⁴ de *ares*,²⁵ que és «vertut»,²⁶
 so és: «prometens²⁷ vertuts». O és dit de *pollo*,²⁸ que vol dir «maravelós»,
 e²⁹ de *naris*,³⁰ per què és³¹ entès «discreció», so és: «baró
 de maravelosa discreció». O és dit de *a*, que vol dir «senes», e de
*apollo*³² e de *ares*, que vol dir «vertut»,³³ so és, enquax: «baro vertuós»,³⁴
 senes suylament de vicis». ³⁵

142r2 Apol·linare³⁶ fo discípol de Sent Pere Apòstol, e fo per él tramès
 de Roma en Revenna; en lo qual loc sanà la muler d'En Trihutni;³⁷
 e bateyà ela, e'l seu marit, ab la sua³⁸ compaya. On con³⁹ fos dit
 al jutye, mantenen⁴⁰ él féu⁴⁰ penre Sent Apol·linare,⁴¹ e'l féu amenar
 al temple d'En⁴² Jovis per so que li sacrificàs. Mes él dix / als pre-
 veres que l'aur⁴³ qui⁴⁴ penyava denant la ýdola, que melor seria

⁴. - de s. ni de v. li despl. B: de s. ni despl. (om. de P per homeot. des d'una i a l'altra): ea quae salutis erant V417.37.

¹⁰. - nec ex toto dormienti nec ex toto vigilantanti tamquam mulier formosa lugubres gerens oculos V; om. trad.

^{21a}. - se'n puyà P: se'n puyà al cel B (aclariment no indispensable).

²². - APOL·LINARE P: APOL·LINARI B: Apollinari V.

²⁷. - Conjon pollens amb pollicens.

³². - apollo PB: polluo V. Curiós malentès del bon monjo trad.

³³. - sens solament de vicis B: senes luyament de v. P: sine pollutione v. V417.18; metàtesi gràfica del copista de P (per senesuluyament), que ho pren per una grafia de llunyament, mot més habitual.

³⁷. - d'En Tribuni P: de tribuni B: tribuni V. Malentès.

⁴⁰. - B: om. P.

⁴⁵. - als B: al P.

170v1 que fos donat als ⁴⁵ paubres, que con ⁴⁶ penya ⁴⁷ denant los / diables; per què lo bateren ab fusts, e'l ⁴⁸ gequiren mig-viu.⁴⁹ *M.

Mes, levat d'aquel loc, los discipols lo porteren ⁵⁰ a la casa d'una femna vidua, en la qual jac ⁵¹ vii ⁵² meses. E d'aquí el venc en la ciutat Classena ⁵³ per so que curés ⁵⁴ aquí un noble baró. E ayxi con el entrà en la cassa, una enfanta que avia maligne esperit cridà, dién: ⁵⁵ --Partex-te d'aysí,⁵⁶ servent de Déu, car si no o fas, eu te'n faré gitar ⁵⁷ ab les mans ⁵⁸ ligades--. E per enuyg,⁵⁹ que ela li fasia, costret, d'aquí ac a hixir.⁶⁰ *M.

Sen Apol·linare ⁶¹ apelà lo nom de Déu sobre un mut, e quant ac cobrat lo parlar ⁶² plus de 'd' homes se convertiren a Déu.⁶³ Mes los ⁶⁴ pagans li vedaven --e'l ferien ab bastons --⁶⁵ que no nomenés⁶⁶ Jhesuchrist.⁶⁷ Per què el, yasén en terra, cridava: ⁶⁸ --Sapiats que Jhesuchrist ⁶⁹ és ver Déu!⁷⁰—. Enaprés els lo feren estar sobre laus- ses de foc,⁷¹ peus descaus; mes, con el presiqués ⁷² fortment Jhesu- christ, ⁷³ els lo giteren ⁷⁴ fora de la ciutat. *M.

Enaprés, en aquel temps, co'l duc ⁷⁵ de Ravenna agés la sua ⁷⁶ fila malaute, el li fé ⁷⁷ venir Sent Apol·linar.⁷⁸ E ayxi con el intrà ⁷⁹ per la casa, ela's morí. Per què'l duc ⁸⁰ dix: ⁸¹ --Los nostres déus grans són irats, e no volen que la mia fila garesca!⁸² E tu, donques ⁸³ què'y poyràs fer?—. E N'Apol·linare ⁸⁴ li dix: --No ayes temor!⁸⁵ Jura'm ⁸⁶ que si la tua ⁸⁷ fila resucita, que tu li gèquies ^{88a} seguir la volentat ⁸⁷ del seu ⁸⁸ Criator—. E quant li'u ⁸⁹ ac promés,⁹⁰ l'em- fanta resucità; confessan / lo nom de Crist, ab la sua ⁹¹ mare e ab moltes gens, se bateyà; e verge estec.⁹² *M.

⁴⁶. - con: quant PB quam V.

⁴⁷. - penya P: penyava B: melius pauperibus dari quam ante daemones sic appendi V417.25.

⁴⁸. - e'l B: e'ls P.

⁴⁹. - semivivus relinquitur V417.25: 'el deixaren mig mort'.

⁵³. - Classena: Ellassena P: Allassena B: Classensem V. *Ciutat d'Itàlia*.

⁶⁴. - los B: lo P.

⁶⁵. - bastons P: bastes B: fustibus V.

⁶⁶. - vedaven P: vedaven de convertir B (*glossa innovadora*).

⁶⁷. - Mes los pagans... nomenés Jhesuchrist P: pagani autem cum fustibus caesum prohibebant ne Iesum nominaret V417.39.

⁷¹. - lauses de foc P: brases de foch B: prunas V. [Potser el text de P és acceptable si suposem que el traductor va voler fer menys inversemblant el miracle donant a entendre que no el feren posar directament sobre el caliu sinó sobre unes lloses roentes; llavors B hauria tornat casualment al sentit del text de Voragine, sigui per no haver entès la forma arcaïtzant de 'llosa' sigui per seguir una versió que li era ja coneguda com a popular].

⁷⁸. - Apol·linar P: Apol·linare B.

⁸⁷. - gequies... volentat B:... volentatat P: eam creatorem suum nequaquam prohibebis V418.9.

⁸⁸. - seu B: seyor P: suum V.

142v1 E cant aysò ausic dir l'emperador, él manà per una sua letra a pretor que fes sacrificar N'Apollinare / a les ýdoles; e si fer no o volia, que l'exilàs. E'l pretor, co no volgés sacrificar a les ýdoles,⁹⁹ él lo fé batre ab fusts, e'l fé greument turmentar. Mes yes⁹⁹ per so no estava de preýcar lo nom de Jhesuchrist,⁹⁹ e, tot nafrat,⁹⁶ lo volc exilar. Mes cant los crestians o⁹⁷ veseren, mot iradament vengren contra los pagans, en guisa que⁹⁸ n'auciren plus de 'cc'. Per què⁹⁹ lo pretor s'amagà,¹⁰⁰ e mès Sent Apollinare ab tres clerges en una nau e féu-lo dur en exil, al qual loc, ab dos¹⁰¹ cavalers, él escapà e'ls bateyà.¹⁰² *M.

Enaprés él se'n tornà a Revenna, e fo pres per los pagàs, qui'l meneren¹⁰³ al temple de N' Apol'li per so que li sacrificués.¹⁰⁴ E quant él vesec la ýdola,¹⁰⁵ él la malesí¹⁰⁶ on,¹⁰⁷ sobtament, casec. E quant o veseren los bisbes, els lo presentaren¹⁰⁸ al jutye,¹⁰⁹ on,¹¹⁰ co'l jutye agués un fil séc,¹¹¹ él li redé¹¹² lo veser; per què, cresec en Déu, e'l fé¹¹³ estar en¹¹⁴ la sua¹¹⁵ casa 'iiii' ayns. *M.

Aprés aysò, los bisbes l'acuseren¹¹⁶ davant En Vespesian; per què, En Vespesian manà que tothom qui fessés enýria als déus, s'esmenés¹¹⁷ ho que hom lo gités¹¹⁸ de la ciutat: «Emperò no és justa causa que nós venyem los déus¹¹⁹ dels lurs¹²⁰ enemics, con els se pusquen venyar».¹²¹ On con él¹²² no volgés sacrificar a les ýdoles,¹²³ els lo giteren¹²⁴ en una clavaguera.¹²⁵ D'on con aquí¹²⁶ estegés amagat, per la furor dels gentils,¹²⁷ per lo(s) pagans fo encausat, qui l'atroberren¹²⁸ e'l feriren greument, e entrò a la mort. En lo qual loc visc per 'viii' dies, amonestan los seus discípolis. E aprés él tramés l'esperit a Déu,¹²⁹ he fo sebelit onradament per los crestians.¹³⁰

^{99a}. - *E'l pretor co... ýdoles*: e col pretor no volges s. a les y. P: Praefectus igitur cum sacrificare nolentem fustibus caedi fecit et in euleo extensum torqueri mandavit V.

⁹⁶. - *yes 'gens'*, Cor. § 38a. Cf. 87r1.

⁹⁹. - *din en dos mots la frase* aquam ferventem in ejus vulneribus jactari jussit et sic gravi pondere ferri vinctum V.

¹⁰⁰. - *et Apollinarem in artissimum carcerem trusit V*: om. trad.

¹⁰². - *B om.*, tot aquest paràgraf, la fi del qual havia estat simplificada en la traducció, car V *din*: in navim posuit et... in exilium destinavit: ubi solummodo cum duobus clericis et duobus militibus, periculum tempestatis evadens, ipsos milites baptizavit.

¹⁰⁸. - *B*: preseren P.

¹²². - *On con él P*: Tunc Demosthenes patricius V.

¹²³. - *cuidam centurioni jam christiano tradidit, cujus pergens V*: om. trad.

¹²⁵. - *clavaguera P*: vicum leprosorium V. *Deu ser canvi deliberat de la idea*: es nota també que el traductor vol simplificar la llegenda per l'eliminació del final del text i del patrici i el centurió esmentats.

¹³⁰. - *la resta del capítol, començant amb sub Vespasiano, qui coepit* (pàg. 419 de Graesse) om. trad.

142v2 Crestina¹³² vol aytan dir con «unta ab crisma».¹³³ Ac ela / bab-
171r1 tisme en conversació de bon orde,¹³⁴ e oli de devoció en la pensa.¹³⁵

Crestina¹³⁶ fo fila de mot[s] / nobles parens, que fo enclausa per son pare en una tor,¹³⁷ ab 'xii.¹³⁸ serventes, en lo castel de Tyr en Lombardia.¹³⁹ E aquí el li liurà déus d'argent e d'aur.¹⁴⁰ *M.

On con¹⁴¹ ela fos mot bela, ela fo demanada per muler per mots barons. Mes lo pare ni la marc no la volien liurar per muler a negun,¹⁴² volens que estegés en¹⁴³ la fe dels déus.¹⁴⁴ Mes la santa enfanta,¹⁴⁵ per Sent Esperit ensejada, no volia sacrificar a les ýdoles.¹⁴⁶ E quant fo vengut son pare, les serventes li dixerén: ¹⁴⁷ —La tua¹⁴⁸ fila no vol sacrificar als déus nostres, ans diu que és crestiana—. Per què'l pare la pregà que sacrificués a les ýdoles;¹⁴⁹ hon,¹⁵⁰ ela li dix: —No m vules apelar fila!¹⁵¹ Car eu són de Sel a cuy hom deu fer sacrifici de lausor;¹⁵² per què, no deig sacrificar als déus mortals, ans ofer¹⁵⁴ mi metexa en sacrifici a Déus¹⁵⁴ del cel—. E'l seu pare li dix: —Fila mia, no vules an¹⁵⁵ un déus sacrificar solament, per so que'ls autres no s'irasquen contre tu—. E ela li dix: —Ben¹⁵⁶ parles nesciament, ayxí con home qui no sab veritat! Sàpies que eu ofri¹⁵⁷ sacrifici al Pare, e al Fil, e al Sant Esperit—. E'l pare li dix: —Pus que 'iii' déus aores,¹⁵⁸ per què no asores¹⁵⁹ los autres déus?—. E ela li respòs: —Aquels 'iii' són una deytat—. *M.

Aprés aysò ela's fé crestiana, e¹⁶⁰ trencà los déus de l'aur e de l'argent,¹⁶¹ e donà-los als paubres. Mes co'l pare tornés a ela¹⁶² per so que asorés¹⁶³ los déus, no'n trobà negú, e ausí¹⁶⁴ dir a les
171r2 serventes tot so que ela¹⁶⁵ avia / feyt. Per què, el¹⁶⁶ / la fé¹ batre a

¹³². - *unta ab crisma* P: untada ab cresma B: chrismate uncta V419.17. *Unta arcaisme per 'ungida, untada amb olis preciosos'.*

¹³³. - *Lombardia* P: Italia V.

¹⁴⁴. - *dels juseus* PB; Deorum V. *No és prudent d'esmenar car potser el traductor volgué seguir una altra versió de la història.*

¹⁴⁶. - *et incensa Diis immolanda in fenestra abscondebatur* V: *om. trad.*

¹⁵². - *Car eu són... lausor* P: Car eu són fila d'aquel a cuy... lausor B: sed eius quem sacrificium laudis decet V.

¹⁵³. - *ofer, 'ofereixo'* Cor. § 43a. Després usa [?] *ofri* (nota 157) que entenem com un present analògic (i en rigor podria ser un pretèrit *ofri*), per més que el text llatí hi posi un present.

¹⁵⁴. - *als Déus* B: en Déus P: Deo V.

¹⁵⁵. - *a* B: en P. Veg. Moll 510.

¹⁵⁷. - Veg. 153 *ofri... offero enim sacrificium...* V419.2f.

¹⁶⁰. - *ela's fé crestiana, e* PB: Christina V. *Hi ha doncs un canvi cronològic entre V i P quant al moment de la conversió, que sembla degut a un error de l'antic manuscrit llatí més aviat que dels catalans.*

143r1 'xii' barons, per so que morís o que's partís de la fe de Crist.² E adoncs Senta Cristina dix a son pare: —Home est³ senes vergoya,⁴ per so cor tu'm fers per aquels déus muts!⁵ .

E adoncs son pare la fé metra encadenada en una càrcer.⁶ E quant ausí dir aysò⁷ la seua mare, ela's trencà los seus vestimens⁸ e enà-sse'n a la càrcer, gitan sí als peus de la sua⁹ fila, dién: ¹⁰ —O ¹¹ fila mia, Crestina,¹² lum dels meus uls. mercè ayes de mi!—. E ela li dix: —E per què'm dius fila tua?¹³ No sabs¹⁴ tu que eu són fila del meu Déus?¹⁵ —. E con no la pogés del seu¹⁶ enteniment revo-car,¹⁷ ela se'n tornà al seu marit, e recomtà-li tot so que li avia res-post. *M.

E adoncs lo pare manà que hom la li amenés denant,¹⁸ a la qual dix: —Sacrifica als déus;¹⁹ en altra manera eu ta²⁰ faré turmentar, e no seràs dita mia²¹ fila!—. Per què, ela li dix: —Gran gràcia m'às donada car no m'apeles fila de diable: car so que neys de diable, demoni²² és!²³—. E adoncs lo pare li manà tota la carn peseyar²⁴ e'ls membres²⁵ trencar. E Santa Cristina prenia de la sua carn, e gitava'n en la cara de son pare, disén: —Pren, home mal,²⁶ de la carn de la tua engenrada,²⁷ e menya'n!—. *M.

E adoncs él²⁸ la fé pausar sobre una roda, e féu-li²⁹ gitar oli desús, e foc que li féu fer desots,³⁰ per què, les flames³¹ auciren³² 'm'd' homes. E mantenent lo pare dix que ab encantament o avia feyt, per què la fé metre en una càrcer, e quant fo nuyt lo pare manà als³³ servens que la gitessen³⁴ en la mar ab una péra ligada. E quant o agren feyt, los àngels la reseberen, a Jesuchrist³⁵ devalà a ela³⁶ 143r2 ha bateyà-la,³⁷ dién: ³⁸ —Eu te ³⁹ / bateg⁴⁰ e'nom del meu Pare,⁴¹ e'nom de mi, Jhesuchrist,⁴² e de l'Esperit Sant—. E après él la comanà 171v1 a Sent Michel Archàngel, qui la adux⁴³ en terra. E quant / lo pare

². - per so cor... muts: No correspon al text llatí (qui me caedunt, deficiunt, pete illis a Diis tuis virtutem si valeas 420.7): sembla com si hagués hagut una corruptela en el ms. llatí que hom tradu a (llegint potser pro illis Diis mutis, on diu Diis tuis).

⁶. - en un una càrcer P. Sembla, doncs, com si el model de P dugués un càrcer i el femení sigui cosa del copista, que s'oblida d'expuntuar el moi un després que l'ha esmenat.

¹¹. - o P: oy B.

¹². - Christina V: Crestiana PB.

¹⁵. - del meus Déus B: dels meus Déus P.

¹⁷. - e ela P.

¹⁹. - als Déus B: al Deus P: Diis V.

²⁰. - eu ta P: e't B.

²⁸. - tu es pater ipsius Sathanae V420.18 om. trad.

³². - les flames auciren P:... auciscen B: flamma exsiliens MD viros occi-dit V420.22. Possiblement fou traduït eissiren e'ussiren, d'on haplografia.

ho ausic dir, él se ferí en lo front, dién:⁴⁴ —¿Ab quins⁴⁵ encantamens fas tu aysò, que esques de la mar?⁴⁶—. E⁴⁷ ela li dix: —O fol,⁴⁸ aquesta gràcia ey eu de Jhesuchrist⁴⁹ resebuda!—. E adoncs lo pare la manà⁵⁰ metra en la càrcer, e manà que'l⁵¹ matí li tolgés hom lo cap. E en aquela nuyt lo pare seu, qui avia nom Urbà, morí. Al qual succesi un jutye enic⁵² qui avia nom Dionís,⁵³ qui fé⁵⁴ aparelar un vaxel⁵⁵ de ferre cremant, ple d'oli e de resina e de pegunta, en lo cal fé⁵⁶ metre Senta Cristina.⁵⁷ E adoncs Senta Cristina lausà Déu,⁵⁸ car l'avia bateyada.⁵⁹ *M.

Adoncs lo jutye, irat, li féu rayre⁶⁰ lo cap, e li fé⁶¹ córer la ciutat tota⁶² nusa⁶³ entrò a N'Apol·lin,⁶⁴ a cuy la manà sacrificar; mes mantenen la ydola casec, e tornà pólvra.⁶⁵ E quant lo jutye' o ausí⁶⁶ dir, él fo⁶⁷ espaordit, per què's⁶⁸ morí.⁶⁹ *M.

Al cal succesi⁷⁰ En Julian; qui fé calfar un forn,⁷¹ e fé gitar laíns⁷² Santa Crestina,⁷³ en lo qual estec ab àngels cantan⁷⁴ v dies. E quant aysò vesec⁷⁵ En Julian, él li fé⁷⁶ metre⁷⁷ does vibres e 'ii' àspides⁷⁸ e 'ii' colobres; les quals bèsties li estegren de costa, que no li feren mal.⁷⁹ *M.

Per què dix a un⁸⁰ encantador: ⁸¹—Fé que les bèsties la devoren!⁸²—. E mantenen les serpens contre vengren a l'encantador⁸³ e l'auciseren.⁸⁴ Adoncs Senta Crestina manà a les serpens que se n'anessen⁸⁵ en loc desert, e pux resucità l'ome mort. *M.

171v2
143v1

Adoncs En Julià manà que hom li tolgés les mameles, de les quals ixic leyt per sanc. *M. //

⁴⁴. - *esques* 'surtis' (varia força la redacció de V420.31).

⁴⁵. - Dionís PB: *Ellius* V.

⁴⁶. - *cunamque a viris quatuor agitari, ut citius consumeretur eam nuper renatam denuo valebat, ut infantulam incunabuli jactari* V: *om. trad.*

⁴⁷. - 'Apol·lo': N'Apol·lin a cuy B: N'Apol·linare a cuy P: *usque ad Apollinem duci* V421.3. [D'això fóra deducció possible encara que força insegura que el monjo rossellonès traduïa d'un ms. llatí que dugué *usque ad Apollinis aram*. J. C.].

⁴⁸. - *tornà pólvra* P: *in pulverem est redactum* V.

⁴⁹. - *un forn* P: *vii: forn B: fornacem* V. [*La discrepància de B potser s'explica perquè l'autògraf dugué una fornaz (< FORNACEM 'fornal'), que els apògrafs, llegint-ho com VII fornaz, prengueren per una variant de forn i P volgué rectificar-ho com a inadequat, tractant-se d'una sola víctima*. J. C.].

⁵⁰. - *laíns*, 'allà dins'.

⁵¹. - *Crestina* B: *Crestiana* P: *Christinam* V.

⁵². - *magicis artibus hoc adscribens* V: *om. trad.*

⁵³. - *aspides* P: *apides* B: *aspides* V.

⁵⁴. - *sed serpentes ejus pedes lingunt, aspides nil nocentes ad ubera pendent, colubri collo se volventes sudorem lingunt* V421.11: *om. trad.*

⁵⁵. - *numquid et tu magus es?* V421.11: *om. trad.*

⁵⁶. - *en contra vengren a l'encantador* B: *in eum impetum fecerunt* V.

⁵⁷. - *se anessen* (?) P: *se n'anessen* B.

Enaprés él li féu ⁸⁶ tolre la lenga. Mes ela, per so, no perdec lo parlar, e pres la lenga e gità-la a'N Julià, e trase-li'n l'ul.⁸⁷ Per què En Julià, irat, la fé sagitar.⁸⁸ E après ela tramès l'esperit a Déu.⁸⁹

DE SENT JACME APOSTOL ⁹⁰

Jacme Apòstol és apelat «Jacme Zebetzeu»,⁹¹ e fo ⁹² frare de Sent Johan; «Bonarges»,⁹³ so és «Fil del Tron»; ⁹⁴ e fo apelat «Jacme Mayor». Es apelat ⁹⁵ «Jacme Zebetzeu»,⁹⁶ so és fil d'él,⁹⁷ no tant solament per carn, ans ho fo per nom.⁹⁸ Car Zebetzeu ⁹⁹ vol aytant dir con «donador» o «donat». E Sent Jacme donà si metex a Déu ¹⁰⁰ per mort de martire,¹⁰¹ e a nós és donat per Déus en especial ¹⁰² patrò. E's apelat «Jacme, frare de Sent Johan», per so car fo son frare, no tant solament per carn, ans ho és per semblans costumes.¹⁰³ Car amdós ¹⁰⁴ foren d'una metexa amor, e d'u matex estudi, e d'una metexa conensa.¹⁰⁵ D'una metexa amor en Jhesuchrist en amar.¹⁰⁶ *M.

Cor quant los samaritans no volien resebre Jhesuchrist,¹⁰⁷ Sent Jacme e Sent Joan dixeren: —¿Vòs, disem,¹⁰⁸ que deval foc del cel e que destrua ^{109a} aquels?—. Foren d'un metex estudi as-apenre,¹⁰⁹ car aquests dos foren màgerment ¹¹⁰ qui demanaren Jesucrist ¹¹¹ del dia del jusesi,¹¹² e de les autres causes endevenidores. Foren d'un voler en voler so que Jhesuchrist volia.¹¹³ Fo él dit «Fil de Tron» per rasó de so de predicació, ab què espaordia ¹¹⁴ los mals, e'ls peresoses escomovia,¹¹⁵ e tots los ¹¹⁶ convertia en les sues maraveles.¹¹⁷ *M. On diu Beda de Sent Johan: que tant alt sonà que si pus

⁸⁷. - trase-li'n l'ul 'amb el projectil li buidà l'ull'. Resumeix un poc la frase de V421.19.

⁸⁸. - sa fé sagitar P: la féu sagitar B: duas sagittas circa cor ejus et unam in latius ejus dimisit V.

⁸⁹. - La trad. omet un final d'una cinquantena de mots de V.

⁹¹. - Zebetzeu P: Zabadeu P: Zebedaei V.

⁹³. - Bonarges: Benarges B: Boanerges V.

⁹⁴. - del tron P: del tro B: tonitruus V.

¹⁰². - especial P (?): spiritualem V 421.3f. Prob. a esmenar en esperital.

¹⁰⁸. - Vòs, disem P: nos desim B: vis, dicimus, descendat ignis de caelo et...? Vòs avui és forma popular per 'vols' a tot el Nordest del domini català, més enllà de Barcelona; sembla, doncs, que ja s'hi usava aleshores, J. C.].

^{109a}. - destrua P: destroyga B.

¹¹⁰. - màgerment P: mayorment B.

^{113a}. - so de B: om. P.

¹¹⁶. - B: les P.

¹¹⁷. - en les sues m. P: omnes sua altitudine in ammirationem convertebat V. [No és doncs, lícit d'esmenar en com a ab; sembla, però, que gràcies a la confusió

143v2 alt sonàs, tot lo món no'l ¹¹⁸ pogra resebra. És / dit «Jacme Major»,
 172r1 ayxi / con l'autre és dit «Menor». Primerament per rason de la apel·la-
 ció,¹¹⁹ car él fo primerament apelat per Jhesuchrist,¹²⁰ Per la segona
 rasó fo apelat «Mayor»; per rasó de l'amistat¹²¹ que avia ab él,¹²²
 segons que aparia en assò:¹²³ que Jhesuchrist lo resebia en sos feyts¹²⁴
 quant resucità la pudsela,¹²⁵ e quant se transfigurà.¹²⁶ Per la 'iii'
 rason, fo apelat «Mayor» per rasó de la passion, per so cor él soferí
 passió primer que'ls autres apòstols. Per què fo apelat «mayor»¹²⁷
 que l'autre: per so cor primer fo apelat a l'orde de l'apostolat e a
 la gràcia.¹²⁸ E enayxi pot ésser dit «Mayor», cor ¹²⁹ primerament
 és apelat a la glòria de la perdurabilitat.¹³⁰

Jacme Apòstol, fil d'En Zebetzeu,¹³¹ après la Assensió de Jhe-
 suchrist,¹³² dementre que preycava per Judea e per Samària, enaprés
 él se n'anà en Espaya, per so que aquí semenés ¹³³ la paraula de Déu.
 Mes, con él vesés que res no'y podia profitar,¹³⁴ él se'n partí. E yaquí
 aquí, de 'viii' discipols que avia convertits, dos per causa de preycar,¹³⁵
 e'ls altres 'vii' él se n'amenà ab si ¹³⁶ en Judea.¹³⁷ *M.

On, con él preyqués¹³⁸ en Judea la paraula de Déu, fo un encan-
 tador qui avia nom Hermògenes, qui tramès lo seu discipol, En Fil-
 let,¹³⁹ a Sent Jacme per so que ¹⁴⁰ vencés Sent Jacme per sa disputació
 davant los juseus,¹⁴¹ dién qua ¹⁴² la sua predicació era falsa. Mes con
 l'apòstol lo vensés rasonablement, e fesés mots miracles davant él,
 172r2 En Filet se'n tornà a ¹⁴³ N'Hermògenes, e prohà-li / mod) ^{143a} la
 preycació ¹⁴⁴ de Sent Jacme, e recomtà-li tots los miracles, dién ¹⁴⁵
 que ¹⁴⁶ volia ésser son discipol. E aysò dix per so que él se ¹⁴⁷ fesés
 144r1 son discipol. *M. /

entre en (an) i am (ab), en què ja queien alguns, almenys, en el S. XIV, el trad-
 o almenys els seus copistes, no entengueren que no es tractava de convertir amb
 miracles sinó d'induir a l'admiració del propagador de la fe J. C.).

¹¹⁸. - nol B: non P. *Resebre* en el sentit de 'contenir' ('cabre-hi'): si aliquan-
 tulum alius intonuisset totus mundus cum capere non potuisset V.

¹²¹. - quoniam majorem familiaritatem videtur Christus V: om. trad.

¹²⁴. - en sos feyts P: en sos secrets B: ad secreta sua V. *Potser millor acceptar
 el text de B (P pogué llegir en sosescrets i, entenent-ho com 'decrets', reemplaçar-ho
 per un terme més popular).*

¹²⁵. - pudsela: punsela B: puellae V.

¹²⁷. - mayor P: mayor B.

¹²⁸. - semenés P: semenàs B 'sebrés i disseminés'.

¹³⁵. - B: om. P.

¹³⁶. - se n'amenà ab si P: se'n menà B.

¹³⁷. - Magister autem Johannes Belet dicit, quod tantum unum ibi convertit
 V: om. trad.

^{143a}. - Philetum V.

^{143a}. - prohàli mola... P: provali molt la... B: doctrinam Jacobi approbans V.

Adoncs N'Ermògenes, hirat, féu per sa art¹ que En Filet² no's poc maure, dién: ³—Ara veurem si t deliura⁴ En Jacme!—. E quant aysò saubec Sen Jacme,⁵ él li tramès una vestidura,⁶ dién: —Resbeba la mia vestidura⁷ e diga: «Nostre Seyor endressa los alenegans e solve⁸ los ligats»—. E quant se fo tocat de la vestidura⁹ de Sent Jacme, mantenenent él fo solt¹⁰ e vengue encontre Hermògenes,¹¹ *M. e'naprès¹² él anà a Sent Jacme. Per què N'Ermògenes, irat, apelà los diables, e manà-los que li amenessen Sent Jacme ligat¹³ e N Filet per so que fos venyat d'èls,¹⁴ e que'ls seus discípols no's partissen d'aquí avant d'él. On¹⁵ mantenenent los diables vengren hudulan¹⁶ a Sent Jacme, diens: ¹⁷—O Jacme,¹⁸ mercè ayes de nós, per so cor nós cremam ans de nostre temps!—. Als quals¹⁹ dix Sent Jacme: —E per què ets²⁰ venguts a mi?—. E els li dixerén:²¹ —N'Ermògenes nos tramès a tu²² per so que nós duxéssim²³ tu e'n Filet a él.²⁴ Mes mantenenent, co nós vengem a tu, l'àngel de Déu nos religà, ab cadenes²⁵ de ferre cremans, qu'ns turmentà molt—. Als quals dix Sent Jacme: —Los àngels de Déu vos solven, e tornats-vos a él,²⁶ e amenats l'om ligat, senes mal—. *M.

On, con as-él anessen e'l presesen, ligueren-li les mans. E, ayxí ligat,²⁷ els l'ameneren²⁸ a Sent Jacme, disens: —Tu nos tramesest a²⁹ aquel qui'ns fasia³⁰ cremar!³¹—. Per què dixerén³² a Sent Jacme: —Da-nos³³ poder que nós puscam venyar les tués³⁴ enjúries e'ls nostres dapnatyes!—. Als quals dix Sent Jacme: —Ara avets En Filet davant vós; per què no'l³⁵ tenets?—. E els li respoyren:³⁶ —Nós no ho podem fer, ni³⁷ / podem tocar / la formiga que és la on tu jaus³⁸—.

Enaprès Sent Jacme dix a N Filet: —Jhesuchrist nos enseyà que no redéssem mal per mal.³⁹ N'Ermògenes te ligà: Vé tu e sol-lo!⁴⁰—.

¹. - sa art P son art B: arte sua magica... fecit V.

². - maure P: moure B.

⁶. - endressa los enelegats e deliga B: dominus erigit elisos, ipse solvit compeditos V422.39.

⁹. - to, de la vestidura P: de sudario tactus V.

¹⁰. - lo solt P: fo sanat e desligat B: statimque solutus a vinculis... insultavit V423.2.

¹¹. - mantenenent... Hermògenes P: solutus a vinculis magicis artibus Hermogenis insultavit V.

¹⁹. - Als quals B: Al quals P: Quibus V.

²⁶. - tornats-vos a él P: tornats-vos-en ad él B: ad ipsum redite V423.12.

²¹. - et graviter cruciati V: om. trad.

³⁶. - respoyren P: resposeren B.

³⁸. - la fo. que és la on tu jaus P: nos non possumus nec formicam quae in cubiculo tuo est, manu contingere V423.19.

³⁹. - bé per mal B: mal per mal P: bona pro malis V.

E quant N'Ermògenes fo solt, él estec tot comfós. —Vé tu —, so dix Sent Jacme⁴¹ —, francament là on te volràs: car nós no volem negú convertir per força!⁴²—. Per què li dix N'Ermògenes: —Eu he conegudes les yres dels demonis, e si tu⁴³ no'm dónes alcun seyal que eu port ab mi,⁴⁴ éls me auciran —. Per què Sent Jacme li donà lo seu bastó, e quant l'ac resebut, él lo dressà,⁴⁵ e après él cremà tots los seus libres, e'ls libres cremats, él se bateyà, e fo mot ferm en la fe, e fé mots de miracles.⁴⁶ *M.

E quant los juseus veseren que N'Ermògenes era convertit, mot[s] irats vengren contra Sent Jacme e blasmaren-lo⁴⁷ mot cor preicava⁴⁸ Jhesuchrist a les gens.⁴⁹ Hon, con⁵⁰ él los provés⁵¹ que la Passió de Jhesucrist⁵² se devia fer, mots del(s) juseus se bateyeren.⁵³ Per què N'Abiatart,⁵⁴ qui era bisbe,⁵⁵ moc tot lo pòbol contre Sent Jacme; per què, ligat ab una corda, él lo fé amenar⁵⁶ davant Herodes.⁵⁷ *M.

On, con⁵⁸ per manament d'él fos amenat en un⁵⁹ loc per degolar, un home qui jasia en la via, paralític,⁶⁰ li cridà, dién:⁶¹ —Séyer, ret-me⁶² sanitat!—. E Sent Jacme li dix: —Leva sus, en nom de Jhesucrist,⁶³ senes mal, e benesex ton Criator!—. Per què mantenent se levà⁶⁴ sus, e fo garit,⁶⁵ e benesí Déus.⁶⁶ E quant aysò veseu un escrivà qui'l tirava ab la corda, qui avia nom En Josies, él se gità als seus peus, a él⁶⁷ demanan perdó, e que'l fesés crestià. *M.

144v1 E quant aysò vesé⁶⁸ *M. / N'Abiatart, bisbe, él lo fé penre,⁶⁹
172v2 e li dix: —Si tu no maldius⁷⁰ lo nom de Christ,⁷¹ eu te⁷² faré degolar ab Sent Jacme—. E N / Yosies li dix: —Tu sies maleset, e'ls teus déus; e'l nom de Jhesuchrist, Nostre Seyor Déus,⁷³ sia beneset en totstemps!⁷⁴—. E adones N'Abiatart li fé ferir la boca ab los puyns, e fé ab Herodes que fos degolat En Josies ab Sent Jacme.⁷⁵ *M.

⁴¹. - tu B: ium P.

⁴². - el lo dressà P ille autem perrexit V423.27. [Potser el trad. (o el ms. llatí que ell usava) confongueren els dos verbs derivats de *regere*: crexit i perrexit, car aquest havia de traduir-se més aviat com 'empendre camí' J. C.].

⁴³. - Redueix a una ratlla uns 60 mots de V.

⁴⁴. - blasmaren-lo B: blasmeren-li (sic) P: increpaverint V (és mera errada la construcció de P?).

⁴⁵. - P no porta ací trad. de per scripturas adventum V423.36 (om. de copista?: potser un homeot.: la pa. de Jh. per escriptures devia venir e la venguda de Jh. se de. fer).

⁴⁶. - Agrippam V: om. trad.

⁴⁷. - Si tu vols no maldius P: Nisi nomen Christi maledixeris V424.10: en el model de P potser figurava interlineada una altra versió (si tu no vols maldir...) i P les barrejà.

⁴⁸. - eu te P: e t B.

E ayxí con hom ⁷⁶ los devia degolar, Sent Jacme demanà al degolador una canada,⁷⁷ d'ayga plena, ab què beteyés ⁷⁸ En Josies.⁷⁹ E mantenent els foren degolats.⁸⁰ Degolat fo Sent Jacme en lo dia que's diu ⁸¹ 'viii' dies en ⁸² les kalendas d'abril, en la Anunciació de Jhesuchrist;⁸³ e vuyt dies en les kalendes d'agost ⁸⁴ el fo portat en Compostel·la; e'n lo ters dia de ⁸⁵ les kalendes de gener fo sebelit, per so car la obra del seu vas fo perlongada per l'enperador entrò en gener. Per què, la Glesia establí la sua⁸⁶ festa⁸⁷ 'viii' dies en les qualendes⁸⁸ d'agost, per so que fos celebrada en temps covinable.⁸⁹ *M.

E quant Sent Jacme fo degolat,⁹⁰ los discipòls d'el preiren ⁹¹ lo seu cors de nuyts ⁹² e meyren-lo ⁹³ en i^a nau,⁹⁴ en la qual se meseren ses tot governament, e, guisats per l'àngel,⁹⁵ els vengren en Galícia, en lo regne de Na Loba. *M.

Era una regina en Espaya que avia nom Na Loba.⁹⁶ E quant agren treyt lo cors de la nau, els lo pauseren ⁹⁷ sobre una péra; la qual péra s'acostà al cors con a cera, e enrevirò-la con a vas, maravellossament. Per quèls seus discipòls aneren ⁹⁸ a la regina Na Loba, diens: ⁹⁹ —Nostre Seyor Jhesuchrist tramet a tu lo cors del seu discipol per so cor tu no'l volgest resebre viu, que'l resebes mort—. / *M.

173r1
144v2

E quant li agren recomtat lo miracle, els co heren venguts / per la mar ses tot governament, [els] li demaneren¹⁰⁰ loc hon lo sebelissen.¹⁰¹ E quant la regina ac ausides les lurs¹⁰² paraules,¹⁰³ ela los tramès al rey d'Espaya, que'y donés¹⁰⁴ son consentiment;¹⁰⁵ lo qual ¹⁰⁶ los pres e'ls fé¹⁰⁷ metre en una càrrec. E quant el fo colgat,¹⁰⁸ l'àngel de Déu obrí la càrrec e'ls ¹⁰⁹ gequí anar francament. *M.

E quant lo rey¹¹⁰ o saubec,¹¹¹ el los tramès¹¹² cavalers derere qui'ls pres«essen»,¹¹³ Mes ayxí co'ls cavalers passaven un pont, lo pont

⁷⁷. - *canada*, 'recipient per a beure a galet', veg. glossari.

⁸⁴. - *d'agost* P: d'ahost B.

⁸⁹. - *covinable* PB 'convenient, adequat': scilicet magis congruo deberet universaliter celebrari V.

⁹⁰. - ut ait Johannes Beleth, qui hanc translationem diligenter exsequitur V: *om. trad.*

⁹¹. - *preiren*, 'pregueren'.

⁹³. - *meyren-lo*: 'el posaren': meseren-lo B.

⁹⁴. - *sepulturam divinae prudentiae committentes* V: *om. trad.*

⁹⁶. - sic dicta a nomine et merito vitae V: *om. trad.* Loba en la l.^a meitat del S. XIII fou nom alhora d'una noble dama occitana i d'una joglaressa gallega, totes dues «non sanctae» i famoses totes dues en les respectives històries literàries.

^{97a}. - B: *om. P.*

¹⁰³. - ut dicit idem Johannes Beleth, eos in dolo ad quendam virum crudelissimum vel, secundum alios V: *om. trad.*

¹⁰⁸. - fo c. P: se fo colgat B 'ficat al lit': discumberet V425.3.

¹¹³. - *pressen* P: pressessen B: caperent V. *Errada per presesen o per preessen* < presessen.

se trencà, e éls casegren en l'ayga † mor[t]s †.¹¹⁴ E quant lo rey¹¹⁵ o ausi¹¹⁶ dir, él se¹¹⁷ penedi mot, e ac gran temor, per què tramès sos misatyes après, que'ls fessen¹¹⁸ tornar, car él los¹¹⁹ daria tot so que's volgessen.¹²⁰ Per què, éls torneren,¹²¹ e convertiren tot lo pòbol de la ciutat a¹²² la fe de Crist.¹²³ *M.

E quant Na Loba o ausi¹²⁴ dir, ela fo mot irada. On,¹²⁵ quant los discípoli li agren mostrat¹²⁶ l'atorgament del rey; ela'n fo mot dolenta, per què los respòs: —Prenets los bous que eu he en aytal loc e'l mont,¹²⁷ ab què fasats tirar la careta, e'n portets¹²⁸ lo cors del vostre seyor; e edificats lo loc a la vostra voluntat—. Aquestes paraules disia Na Loba ab mala cogitació,¹²⁹ per so cor ela sabia que'ls bous eren braus e salvatyes; per què ela's pensà que no'ls pogessen penre¹³⁰ ni aplegar a la careta; e si o fasien, / que tot ho destruyssen.¹³¹ *M.

Per què'ls sants barons se'n puyerén¹³² en lo mont, en lo qual auciren un drach,¹³³ ab lo seyal de la crou.¹³⁴ E presseren los bous, feyt lo seyal de la crou, ayxi con a domdes, e ligucren-los a la careta.¹³⁵ Per què éls, ses tot guiamet, aporteren¹³⁶ lo cors de Sent Jacme, ab la péra, en¹³⁷ lo palau de Na Loba. E quant ela o vesec, espaordida, se bateyà,¹³⁸ e'ls donà so que volien. / Ayxi que feren del palau glesa; la cal ela heretà dels seus béns. E¹ fení sa vida en bones obres. *M.

Fo un baró qui avia nom En Bernat, del bisbat de Mútina.² Con³ fos⁴ pausat, encadenat, en⁵ una torre, él pregava sovèn⁶ Déus e Sent Jacme. Per què Sent Jacme li aparec, dién: ⁷ —Vine⁸ e segeix-me en Galicia!—. E, trencades les cadenes, él se'n puyà sus aít en la torre ab les cadenes,⁹ e sautà aval, que no's fé mal.¹⁰ *M.

¹¹⁴. - ca- en l'ayga morts B: ca- en l'ayga e moriren P: in flumine sunt submersi V425.6. [Ha d'haver-hi alguna corruptela, i més greu en P, car la continuació mostra que no s'ofegaren; potser un mot que signifiqui 'se submergiren' o cosa semblant al que diu el llatí; potser *e'n l'ayga s moylaren*; o la traducció no fou ben exacta, i aquesta és l'esmena més senzilla: 'molts caigueren a l'aigua'; *mots* = *molts* malentès 'morts' pel copista de l'arquetipus i agreujat pel de P.]

¹²⁷. - loc e'l mont P: mont B: loco vel monte V; e'l, per «en el».

¹²⁸. - en portets P: en què porterets B: iungite ac corpus domini vestri deferte V. *Potser hem d'entendre les lleïres de P com e'm portets (cur B ha innovat).*

¹²⁹. - Na Loba ab mala cogitació P: lupina cogitatione V.

¹³¹. - que tot ho destruyssen PB: Huc illudque discurrerent, et sic currum dissiparent, et corpus deicerent et ipsos necarent. Sed non est sapientia contra Deum V.

¹³³. - drach P: drag B: draconem V.

¹³⁴. - quendam ignem spirantem et in eos incurrentem cruce opposita per medium ventrem scindunt V: *om. trad.*

¹³⁵. - careta P: carreta B: curru V425.23.

². - 'Módena'. Ut ait Calixtus papa V: *om. trad.*

¹⁰. - cum tamen turris LX cubitorum altitudinem possideret V: *om. trad.*

Fo un home¹¹ qui avia feyts mots pecats, e comfessà sos pecats al bisbe; mes lo bisbe no'l ne vole solvre,¹² mes que'l tramès ab los pecats escrits a Sent Jacme. On, con¹³ él fos là, en la festa,¹⁴ él pausà la carta en què eren escrits los pecats seus¹⁵ en l'autar, e pregà Sen Jacme que li acaptés¹⁶ mercè ab Nostre Seyor.¹⁷ E quant él ac feyta la¹⁸ oracion, él pres la carta, e trobà tota la escriptura delida: per què, él fé¹⁹ gràcies a Sent Jacme.²⁰ *M.

173v1 Trenta barons de Lotaringia,²¹ en l'ay²² de Nostre Seyor 'm' lxx', aneren²³ a Sent Jacme; e promès²⁴ la u a l'autre que's servissen²⁵ bonament. On, con²⁶ la un d'èls fos malaute,²⁷ los autres, qui eren compayós, l'espereren²⁸ 'xv' dies, mes enaprés tots lo gequiren; exceptat / un que²⁹ no³⁰ avia promès fe ab los autres, qui pensà d'él, en lo peu del Mont de³¹ Sent Michel. E quant lo sol se devia colguar, aquel morrí. F'l compayó qui d'él pensava,³² —per la nuyt—, e del cors, e dels barbres qui eren en la terra, ac gran paor.³³ Mes Sent Jacme li aparec mantenent en semblansa de cavalier. E él consolan,³⁴ dix: ³⁵ —Liura'm aquest mort,³⁶ e puya tu derere mi sus en lo quaval!³⁷—. E ayxí, en aquela nuyt, ans³⁸ que'l sol fos ixit,³⁹ agren anades 'xv' jornades; e foren venguts al Mont de Goug,⁴⁰ qui és / 145r2 costa ¹ Sent Jacme miya lega.⁴² E aqui Sent Jacme los pausà amdots;⁴³ e manà al pelegrí⁴⁴ que'y fesés venir los canonges de Sent Jacme, per lo cors a sebelir; e que dixés als seus compayós⁴⁵ que la lur romayria no valia re,⁴⁶ per so cor⁴⁷ avien trencada la lur fe.⁴⁸ La cal causa fé, e dix ayxí⁴⁹ co manat li fo.⁵⁰ *M.

Un home d'Anglaterra,⁵¹ ab son fil, en l'ayn de Nostre Seyor 'm'xc',⁵² anava a Sent Jacme. E en la ciutat de Tholosa, en un osdal,⁵³

¹¹. - ut ait Beda V: *om. trad.*

¹². - solvre P: absolve B: absolvere V.

¹⁴. - de l'apòstol *ult.* B (glossa aclaridora?): ejusdem V.

²⁰. - et factum omnibus publicavit V: *om. trad.*

²¹. - Latoringia P: Latorongia B: Lothoringia (Lió 1510 77v1.29) o Lotaringia V 'Lorena'; ut ait Ubertus Bisuntinus V: *om. trad.*

²². - l'ay, per «l'any». Cor. § 6.

²⁷. - malaute P: malaut B.

³¹. - B: *del* P.

³². - propter illius loci solitudinem V: *om. trad.*

³⁴. - consolan: conselan P: aconsolan B consolans V.

⁴⁰. - B: Mont de Gag P: Montem Gaudii V426.15. *Hi ha realment un lloc d'aquest nom a l'Est i a la vista de Compostela, i la forma de B sembla presentar ou, pronúncia gallega.*

⁴². - lega P «legua»; leuga B.

⁴³. - amdots P: abdòs B.

⁴⁶. - re P: res B.

⁵¹. - Un home d'Anglaterra P: Teutonicus quidam, ut ait Calixtus papa V

⁵². - 'm'xc: PB: 'mxx: V.

⁵³. - osdal P: hostal.

173v2 éls albergueren,⁵⁴ e foren enbriagats⁵⁵ per l'osde;⁵⁶ qui amagà un anap d'argent en son estuyt de pa.⁵⁷ per so qu'él pogués lo pelegrí pendre. E cant fo seyt dia,⁵⁸ que'l pelegrí se n'anava, él lo encausà e'l fé tornar arere con a layre, a él dién⁵⁹ que l'anap de l'argent li avia panat.⁶⁰ El pelegrí li dix: --Si tu lo m'atrobés⁶¹ en mon poder, fé-no'n⁶² punir—. On con⁶³ él lo agués amagat / entre⁶⁴ la lur roba, e'l los mostrés, él los amenec a la cort.⁶⁵ Per què la cort, per sentència, donà tota la roba del pelegrí⁶⁶ a l'osde;⁶⁷ e la un d'èls fo jutjat a penyar. Mes co'l pare volgués morir per lo fil, e'l fil per lo pare, lo fil fo penyat, e'l pare se n'anà a^{67a} Sen Jacme. E après 'xxxvi' dies,⁶⁸ lo pelegrí tornà a Tolosa,⁶⁹ e anà veser lo cors del seu fil. E ayxi con él plorava costia son fil, son⁷⁰ fil lo consolà,⁷¹ dién:⁷² --O pare mot bon,⁷³ no't plors,⁷⁴ car sàpies que nul temps no m'estec tant bé!⁷⁵ Sàpies que Sent Jacme me sosté e m'adona a menyar dels celestials⁷⁶ manyars. E quant aysò ausi⁷⁷ lo pare, él corec a la ciutat; on, con él atrobés lo pòbol,⁷⁸ él dix que'l seu fil era viu per vertut de Sent Jacme. On co'l⁷⁹ pòbol atrobés⁸⁰ lo fil del pelegrí senes mal, éls *«lo»* leveren; e penyeren l'oste.⁸¹ *M.

145vi Recomta Ugo de Sent Víctor que'l diable aparec en un pelegrí qui anava a Sent / Jacme, en semblansa de Sent Jacme, e recomtà-li motes misèries d'aquest món, a él dién que mot li seria profitós si per la sua honor s'aucísia.⁸² Per què lo pelegrí s'aucís ab lo coltél. On con hom n'agés en sospita l'osde ab qui albergava, l'osde ac gran paor que no fos destruyt; per què, mantenen, Déus resucitec lo pelegrí.⁸³ *M.

Fo un enfant en lo teretori de Llaó⁸⁴ qui anava sovèn⁸⁵ a Sent Jacme. E ayxi con él volia là anar, una nuyt él casec en pecat de fornicació. E en aquela nuyt lo diable li aparec en semblansa de Sent

⁵⁴ i ⁶¹. - *Posde* P: l'oste B. Cf. 81 i Glossari.

⁵⁵. - anap P: *scyphum* V; en son estuyt de pa B: om. P: in malha V426,24 estuyt, 'estoig', 'caixeta o capsà'. Variant de fonètica sintàctica en lloc d'estuig de.

⁵⁶. - 'robat'.

⁵⁸. - *fé-no-n* P: *fé-nos-en* B: 'fes-nos-en'.

⁶⁰. - *tota la roba del pelegrí* PB 'tots els efectes o coses que duia': omnia, quae habebat V.

^{67a}. - se n'anà a B: om. P.

⁷⁴. - *no't plors* P:... vultes plorar B: ne flevetis V.

⁸¹. - *senes mal, els leveren e penyeren l'oste* P: sens negun mal, éls lo-n livaren e puys penyaren l'oste B.

⁸². - *s'aucísia* P 's'occia, es matava', Mera incorrecció per *aucísia* o altra forma?

⁸³. - *revisit asserens, quod dum daemón, qui mortem suaserat, ad supplicia ipsum duxisset, beatus Jacobus mox occurrit et ereptum ad thronum iudicis deduxit et accusantibus daemonibus, ut vitae restitueretur, obtinuit* V: om. trad.

⁸⁴. - *de Llaó* P: 'del Lionès': d'En Laó B: Lugdunensi V.

174r1 Jacme, dién⁸⁶ a él: --As conegut eu qui són? --. E l'autre dix que no.⁸⁷ Per què'l diable li dix: --Eu són apòstol,⁸⁸ que tu sols visitar⁸⁹ cascun ayn. On, sàpies que eu són mot alegre de la tua visitació e dovoció.⁹⁰ Mes l'autra nuyt, cant fust fora⁹¹ de la tua⁹² casa, tu casegest en pecat de fornicació, e no te n'est confessat; / mes que'm cuydes plaser⁹³ per la tua⁹⁴ peregrinació. Per què, t'és mester que tu comfès tos falimens;⁹⁵ e pux, que fases romayries⁹⁶—. E cant aysò li ac dit, lo diable s'esvanesi. Per què, adoncs, lo macip se'n tornà a la casa sua,⁹⁷ e prepausà-se de confessar sos pecats; e pux, que anés⁹⁸ a Sent Jacme.⁹⁹ Per què, lo diable li aparec, en semblansa de Sent Jacme,¹⁰⁰ qui aysò li desconselà,¹⁰¹ a el dién¹⁰² que aquel pecat en neguna manera no li seria perdonat;¹⁰³ si donques no's tolia los colons, e melor li seria si s'aucisia c's fasia¹⁰⁴ màrtir per amor d'él.¹⁰⁵

145v2 Per què'l macip, ayxí co'ls compayons dormien, él se tolc los colons ab lo coltel; e mès-se lo coltel per lo ventre;¹⁰⁶ e, quant los compayons o veseren, els foren mot espaordits; per què, fuscen, / per so que hom no'ls agés en sospita de l'omesici.¹⁰⁷ E ayxí con hom li fasia lo vas,¹⁰⁸ él resucità,¹⁰⁹ e recohnà a les gens tot so que li era endevengut, dién:¹¹⁰ —Con eu me aucisés per consel del diable, *M. los diables me'n porteren¹¹¹ vés¹¹² Roma. On,¹¹³ mantenent, venc de correntes¹¹⁴ après nós Sent Jacme, e reprès mot los diables de la lur falsia;¹¹⁵ on, con¹¹⁶ longament disputassen per¹¹⁷ mi e contra mi, Sent Jacme los forsà que vengren¹¹⁸ en un prat, en lo qual era Santa Maria¹¹⁹ ab mots sants. E con Sent Jacme se clamés a ela^{119a} 174r2 d'els, per mi, ela¹²⁰ / blaslà mot los demonis,¹²¹ e manà que eu fos resucitat. Per què Sent Jacme me resebec¹²² e'm resucità, ayxí com vesets—. E après 'iii' dies él se n'anà envés¹²³ Sent Jacme,¹²⁴ e quant ac trobats sos compayós,¹²⁵ él lur¹²⁶ recomtà tot lo feyt per orde. *M.

Un fransés,¹²⁷ en l'ayn de Nostre Seyor 'm'c', se n'anava,¹²⁸ ab sa muler e ab sos emfans,¹²⁹ a Sent Jacme, per so car volia fugir a la mortaldat¹³⁰ que era en Fransa.¹³¹ E cant él fo vengut a la ciutat

⁸⁶. - *dovoció* P: devocio B: devotione V.

⁸⁷. - *tu comfès tos falimens* P: tu't confesses tots tos peccats B: peccata sua per confessionem debet pandere V427.23 (trad. canvia la persona).

¹⁰⁴. - *beatior autem foret, si se veller occidere et pro ejus martir esse* V427.29.

¹⁰⁶. - *E melor li seria... per amor d'el*.

¹⁰⁸. - *se tolc los colons ab lo coltel e mès-se lo coltel per lo ventre* P: ... puy's los mes per lo ventre B: genitalia sibi praescidit, deinde eodem cultro se per ventrem transfixit V427.30.

¹⁰⁷. - *de l'omesici* P: 'de l'homicidi': del seu omesí B: de homicidio V.

¹²⁷. - *ut ait Calixtus papa V: om. trad.*

¹³¹. - *tum sanctum Jacobum cupiens visitare* V: *om. trad.*

de Pampalona,¹³² la sua muler morí, e l'osde¹³³ seu li panà¹³⁴ los diners, e la bèstia ab què portava la roba.¹³⁵ Per què, lo pelegrí,¹³⁶ irat, se'n partí. E ac a portar sos¹³⁷ fíls en lo seu dòs;¹³⁸ al¹³⁹ qual venc un baró¹⁴⁰ cavalcen en un ase; e per gran pietat que ac d'él, él li comanà l'ase,¹⁴¹ per so que portés¹⁴² desús los¹⁴³ enfants. E cant él fo vengut a Sent Jacme, vetlan e horan,¹⁴⁴ li aparec aquel hom, dién: ¹⁴⁵—Conex-me tu?—. E'l pelegrí dix que no^{145a} —Eu són l'apòstol¹⁴⁶ Jacme, qui't presté¹⁴⁷ l'ase, e vul que'l te'n mens quant te n'iràs.^{147a} E sàpies que'l teu osde,¹⁴⁸ qui't panà les tues causes,¹⁴⁹ cayrà mort del soler,¹⁵⁰ e tu cobraràs les tues causes¹⁵¹—. E ayxí
146r1 él se'n tornà alegre a la sua¹⁵² casa, on¹⁵³ mantenent¹⁵⁴ / l'ase s'esvanesi.¹ *M.

Un mercader fo raubat per un mal home, e pres-lo e mes-lo en una torre.² Per què pregava³ Sent Jacme que li valgés;⁴ al qual aparec Sent Jacme, e'l puyà sus alt en la autesa de la torre; e enclinàsse⁵ tant la torre que'l capdamont de la torre tocà al sol:⁶ per què
174v1 lo mercader se n'anà senes mal.⁷ / *M.

Ayxí con 'iiii' cavalers⁸ del bisbat de Lleón⁹ anaven a Sent Jacme, un d'èls aportava un sac a¹⁰ una femna sobre son caval.¹¹ Enaprés éls troberen un home malaute en la via, per què'l portaren¹² sus e'l¹³ caval, e ab lo sac de la femna;¹⁴ e ab lo bordó del pelegrí,¹⁵ él lo seguí derere. On con¹⁶ él, per la calor del sol e pel¹⁷ trebal del camí, fo tot huyat¹⁸ quant fo vengut en Galicia. E él fo fortment malaute.¹⁹

On, con los compayós lo pregassen²⁰ de la salut de la ànima, aquel estec 'iiii' dies mut; e'ls seus compayós spereren²¹ la sua²² mort 'iiii' dies. Per què, él, sospiran, dix: —Gràcies fas²³ eu a Déu e a Sent Jacme car él m'è desliurat. E cant vosautres m'amonestàvets que eu pensés de la mia ànima,²⁴ los diables vengren a mi, qui'm costreye-

¹³⁴. - panà B 'robà': usurpavit V.

¹³⁵. - la roba 'l'equipatge, els béns', cf. V428.16. Manca la trad. de *pueri*.

¹³⁶. - quosdam ad manum trahebat V: *om. trad.*

^{136a}. - E el li dix *add.* B.

^{147a}. - que'l te'n mens 'que te l'emmenis, enduguís'.

¹⁵⁰. - soler P: solarío V 'balconada, terrassa'.

¹⁵⁴. - pueris de asino depositis V: *om. trad.*

⁶. - al sol: summitas terrae aequalis fuit V428.26.

⁸. - ut ait Ubertus Bisuntinus V: *om. trad.*

⁹. - de Lleón P de Llaó B: no en V; *ací potser es tracta de la capital del reialme de Lleó*. [Però és curiós que tant ací com en el foli anterior, n. 84, on significa 'Lió', aparegui la grafia *Ll-* tan rara llavors; veg. el treball de Cor., en el vol. I del seu llibre *Entre dos Llenguatges* (en part podria ser *del Laó* però no sembla que pertot). J. C.]

¹⁰. - a quadam muliercula rogatus V428.30.

¹⁸. - fo tot huyat P: fos tot uyat B: fractus V; huyat, 'cansat'.

²⁰. - lo p. B: *om.* P.

ren²³ tam fort que no podia parlar res qu'im fos bo a l'ànima.²⁵ Mes ara Sent Jacme és intrat²⁷ aysi,²⁸ qui portava en la sinestra mà lo sac del paubre,²⁹ per lo cal eu fuy pregat que portés³⁰ lo bordó per lansa e'l³¹ sac per escut. E ayxí Sen Jacme, ayxí intran³² ab lo bastó, trissà³³ los diables.³⁴ Per què Sent Jacme m'à destliurat e m'à rendut³⁵ lo parlar.³⁶ Amenats-me lo capelà,³⁷ per so cor eu no puse longament viure.—

174v2 Enaprés èl se girà a la un³⁸ dels compayons, dién:³⁹ —Amic, no vules d'ayxí enant cavallereyar al teu seyor, per so cor verament és⁴⁰ condampnat, e a mala mort morrà^{40a} en breu—. E quant / 146r2 / agren sebelit^{40a} lo compayó, con⁴¹ aquel dixés⁴² aquelò al seu seyor, lo seyor o ac per non-res;⁴³ per què, après⁴⁴ pocs dies,⁴⁵ fo lanceyat en una batala e mort.⁴⁶ *M.

Ayxí con un baró de Vertzel⁴⁷ anava a Sent Jacme, a él⁴⁸ faliren diners; per què, él ac a mendicar.⁴⁹ Mes con él n'agués vergoya, él se pausà sots un aybre a dormir.⁵⁰ Sots lo qual somià⁵¹ que Sent Jacme lo paxia.⁵² E quant fo despertat él atrobà sots lo cabetz⁵³ pa. Del qual ac prou a⁵⁴ menyar de 'xv' dies, entrò que fo tornat en son loc. Ayxí que cascan dia lo pa crexia aytant cant menyava.⁵⁵ *M.

Recomta En Calixtus⁵⁶ papa, que un ciutadà de Barsalona anà⁵⁷ a Sent Jacme en l'ayn de Nostre Seyor 'm'e'. E demanà a Sent Jacme que no pogés ésser pres per negú enemic. E ayxí con él se'n tornava,

²⁵ - Vos quippe audiebam, sed prorsus respondere non poteram V: om. trad.

²⁹ - Del paubre B: del pebre P: pauperis V. Potser hi hagué homeot. per lo sac de l'a femna e'l bordó del paubre; i llavors *pebre* pogué néixer d'una rectificació interlineada, i a penes legible o imperfectament escrita, del copista quan s'adona que s'ha saltat un mot amb *e*.

³³ - trissà 'va capolar', 'esmicolar', més aviat que 'colpir'. AlcM. no en dona més que un ex. antic (en Arnau de Vilanova) i diu que avui només s'usa a Ribesaltes.

³⁵ - m'à rendut P: m'à retut B: me... restituit V.

⁴⁰ - est P: est V. És una ultracorrecció de *es* (pron. *as*), car en la 2.ª persona hi hagué prolongada vacil·lació entre *es* (pron. *es* amb *e* tancada) i *est* (> *ets*). Està damnat el cavaller senyor del company del nostre pelegrí, no pas aquest company.

^{40a} - moras P: moriturus (est) V. En aquesta -s de P hi ha ultracorrecció de caràcter fonètic.

^{40a} - BV: om. P.

⁴⁷ - Vertzel P: Versel B: Vilizilaco V. El traductor confongué Vezelay, del qual es parla ací, amb Vercelli.

⁴⁹ - ac a mendicar P: ac a captar B: mendicare erubesceret V.

⁵¹ - somià P: somniabat V.

⁵² - lo paxia P: lo-l pexia B: pascebat V.

⁵³ - subeinericium panem ad caput reperit V. Malentès com si *cinericium* o cosa així significués 'capçal'. *Cabetz*, 'capçal', ací 'coixí improvisat'. Mot que manca en AlcM. Cf. occit. ant. *cabetz*, 'chevet (du lit)' PDPF.

⁵⁷ - anà P: anava B: civii Barcellonae... veniens V429.23.

él fo pres e'mar per sarasis:⁶⁸ e fo, motes vegades, venut per éls en diverses tires;⁶⁹ mes totaora⁷⁰ cant l'avien encadenat, sobtament les cadenes se trencaven. On, con⁷¹ él fos venut⁷² 'xiii' vegades, e fos motes de vegades encadenat, él reclamava Sent Jacme; per què Sent Jacme li aparec, dién: ⁷³ -Per so cor tu, en la mia glesa estan, demanest tant solament que fosses desliurat⁷⁴ de tos enemics, est⁷⁵ tu casegut⁷⁶ en aquestis perils. Mes car Déus és misericordiós.⁷⁷ Él tramès sà mi⁷⁸ per so que eu te resema⁷⁹. E axí ab un tros⁸⁰ de cadena, deliure, él⁸¹ se n'anà, / per la terra dels sarasis, en la sua⁸² terra, en presència dels sarasis, qui mot se'n meravellaven.⁸³ E cant alcun lo volia penre,⁸⁴ vista la cadena, mantenent fugia.⁸⁵ Mes quant⁸⁶ leons o autres bèsties li volien fer mal, e él lur⁸⁷ mostrava la cadena, e mantenent fugien. *M.

146v1 En l'ayn / de Nostre Senyor⁸⁸ 'cc·xxx·viii',⁸⁹ en la vigília de Sent Jacme, en un castel qui és apelat Prat, qui és entre Florensa e Pistòrico⁹⁰ asegut,⁹¹ era un jovencel qui era decebut⁹² per vilania e per peguessa;⁹³ él mès foc en les messes⁹⁴ d'un seu tutor, per so car li volia tolre la sua⁹⁵ heretat. Per què fo pres e jutyat a cremar e a rosseguar. On con él⁹⁶ agués confessat son pecat, él reclamà Sent Jacme. E axí con hom lo rossegava sobre pèrs, anc la camisa ni re⁹⁷ que agués no sostenc d'apnatye. Enaprés él fo ligat en un pal, e pausà-li hom leya de costa⁹⁸ en què hom mès foc, e cremà la leya c'ls ligaments, ses que'l foc no li fé mal.⁹⁹

DE SENT CRISTAU¹⁰¹

Cristau avia nom, ans que fos bateyat, «En Reprovat».¹⁰² Mes après ac nom «En Cristau»: so és enquax «portan Jhesuchrist».

⁶⁸. - totaora P: totavia B: semper V.

⁶⁹. - misericordiós P: misericordios B.

⁷⁰. - ab un tros de B: en un tor de P: partem quandam catenae... ferens V.

⁷¹. - deliure PB: raptis catenis V.

⁷². - B: om. P.

⁷³. - 'cc·xxx·viii' V: 'm·cc·xxx·viii' BP.

⁷⁴. - Pistòrico P: Pistòrica B: Pistorium V: 'Pistoia'.

⁷⁵. - quidam rustica quadam simplicitate V430.2; peguesa 'niciesa'.

⁷⁶. - les messes P: unes meçes B: segetes V.

⁷⁷. - re P 'cosa': res B.

⁷⁸. - Cristau PB: Christophoro V. Cristau és encara avui la forma més viva en el Rosselló i freqüent allí en la toponímia, però no s'usa a la resta del domini català. Són llocs molt coneguts Sant Cristau de Castellnou, Sant Cristau de Llúgols etc. Resulta d'una reducció de Cristau (forma dissimilada de -r; B porta més avall aquella dos cops, veg. f° 147 n. 90), tal com Pau de Paul. J. C.

⁷⁹. - Reprovat P: Reprobis V.

Per so car ⁹³ él portà Jhesuchrist ⁹⁴ en 'iili' ⁹⁵ maneres, so és: en los muscles, per portament; en lo / cors, per pensament; ⁹⁶ en pensa, per ^{96a} devoció, e en la boca, ^{96b} per confessió. ⁹⁷ *M.

Cristau fo de linatge de cananeus; e fo molt aut de persona, e avia mot terrible cara, e avia él 'xii' còdeus ⁹⁸ d'aut. Lig-se en una sua ⁹⁹ gesta que, ayxí con él estava ab un rey dels cananeus, a él ¹⁰⁰ venc en coratye que queregués ¹⁰¹ lo mayor ¹⁰² príncep del món, e que estegés ¹⁰³ ab él. Per què, él venc a ¹⁰⁴ un gran rey, del qual disia hom que era lo mayor rey del món; e quant lo rey ¹⁰⁵ vesec Sen Cristau, él lo resebec volenterosament, e'l fé estar en la sua ¹⁰⁶ cort. *M.

Endevenc-se una vegada que un juglar cantava denant ¹⁰⁷ lo rey un cantar en què nomnava sovèn ¹⁰⁸ lo diable. On, co'l rey agués la fe de Jhesuchrist, ¹⁰⁹ quant ausia nomnar ¹¹⁰ lo diable, él se seyava. ¹¹¹ E quant aysò vesec / Sent Cristau, él se'n ¹¹² maravelà mot per què fasia aquel seyar ¹¹³ lo rey. ¹¹⁴ On con ¹¹⁵ él demanés ¹¹⁶ al rey per què's seyava, e'l rey no l'i ¹¹⁷ volgués dir, Sen Cristau li dix: —Si aysò tu no'm dius, eu no estaré ab tu!—. Per què lo rey, forsat, li o ^{117a} dix: —Sàpies que ¹¹⁸ aytantes vegades co' ¹¹⁹ aug eu nomenar ¹²⁰ lo diable, per gran temor que eu he, ¹²¹ me seyn per so que él no aya poder en mí, ni que no'm pusca noure—. Al qual dix Sent Cristau: —Si tu tems ¹²² lo diable que't pusca noure, él donques és mayor que tu e pus poderós, ¹²³ pus que tu lo tems ¹²⁴ tant. Per què c'm tenc defalit ¹²⁵ en tu, per so cor eu me ¹²⁶ pensava que tu fosses lo mayor ¹²⁷ home del món. Mes sàpies que eu vul cercar ¹²⁸ lo diable,

⁹³. - per so car B: por so car P.

⁹⁴. - 'iili' V: does P: dos B: quatuor V.

⁹⁶. - pensament: macerationem V.

^{96a}. - cors e per... pensa e per... P.

^{96b}. - e en la boca per: en la boca e per P.

⁹⁷. - B: confessi P: confessionem V (o existí un confèssi d'origen nominatiu); sive praedicationem, add. V: no PB.

⁹⁸. - còdeus P 'colzes', 'colzades': coudes B: cubitos V.

¹⁰¹. - queregués, 'cerqués': sercas B: quaereret V.

¹⁰². - B: maior P.

¹⁰³. - B: om. P.

¹⁰⁸. - nomnava sovèn P: nomenava sovey B. Nomenar ha estat la forma general, si fa no fa, pertot i sempre cf. nota 120.

¹¹⁰. - fasia aquel seyar P: 'aquell acte de senyar-se' o fasia B: hoc... ageret V.

¹¹⁴. - et quidnam hujusmodi signum sibi vellet V: om. trad.

¹¹⁷. - li P: li o B.

^{117a}. - li o P: li B.

¹²⁰. - nomenar P: anomenar B, cf. nota 108.

¹²² i ¹²⁴. - temps P: temes B.

¹²⁵. - e'm tenc defalit P: e'm tenc per falit B: Frustratus igitur sum spe mea V.

¹²⁶. - eu me P: e'm B.

175v1 per so que eu fassa d'él mon / seyor e que eu sia ¹²⁹ son servidor—. E ayxí Sent Cristau se partí d'aquel rey, e fo mot cuytós de querer lo diable. *M.

On ¹³⁰ [con] enayxí con él anava per un loc solitari, él vesec gran multitud de cavalers. Dels quals un cavaler fer e terrible venc a él,¹³¹ e demanà-li què quèria. Al qual Sen Cristau respòs: —Eu vau ¹³² querer lo seyor qui és Diable, per so que'n ¹³³ fassa mon seyor—. E aquel cavaler li respòs: —Sàpies que eu sòn aquel que tu demanes—. Per què, mot alegre. Sen Cristau se fé servidor d'él,¹³⁴ e'l resebé ¹³⁵ per son seyor. On, con amdós anessen ¹³⁶ per una via cominal,¹³⁷ éls atroberen ¹³⁸ una crou dreta. E quant lo diable vesec la crou, él fugí mot espaordit, per què desemparà la bona via, e anà-sse'n ¹³⁹ per una carera mala, amenan Sent Cristau ab si.¹⁴⁰ E quant o vesec Sent Cristau, él se'n marevelà mot, per què dix: —¿Quina temor às, que ayxí't luyes ¹⁴¹ de la bona via e vas per aquesta mala? ¹⁴²—. E'l diable no li volc respondre ni retre rasó per què o fassia; per què Sent Cristau li dix: —Si tu no m'o dius,¹⁴³ c'm partiré de tu!—.

147r1 Per què, / forsat, lo diable li o dix: —Deus saber que un home qui avia nom Crist fo crucificat en la crou, lo qual seyal de la crou, quant lo veig he eu gran paor e, espaordit, fugí¹—. Donques dix Sent Cristau: —Aquel Crist és mayor² que tu, pus que'l seu seyal tems³ tu tant!. Sàpies que en va me sòn eu trebalat, car eu cuydava aver trobat lo mayor príncep del món: sàpies que eu vul querer^{3a} lo mayor príncep del món. Per què, eu cercarey⁴ là on és Jhesuchrist⁵—.

175v2 E'nayxí⁶ con él lo / cercava,⁷ él encontrà un hermità qui li presicà Jhesuchrist;⁸ e en la sua⁹ fe él lo instruí¹⁰ diligentment. E dix l'hermità ha Sent Cristau: —Aquel Rey que tu demanes vol aysò: sàpies que él vol que tu dejuns—. Al qual dix Sent Cristau: —Autra causa pot¹¹ voler que eu fassa, mes aquelò no o poyria fer¹²—. Doncs dix l'hermità: —Moltes oracions te covenrà¹³ a fer¹⁴—. Hon Sent Cristau dix: ¹⁵ —Eu no sé pregar Déu¹⁶—. Per què l'hermità dix: —¿Saps¹⁷ tu aytal flum,¹⁸ en lo qual perexen molta gent¹⁹ qui'n

¹³⁰. - BV: *om.* P.

¹³². - *vau* P 'vaig'; *vag* B.

¹³⁷. - *cominal* B: *cominals* P: *communi* V: '*via o carretera pública*'.

¹⁴⁰. - *et postmodum ipsum ad viam reduxit* V: *om. trad.*

¹. - *fugi*, 'fujo': *fusch* B: *fugio* V, Cor. § 43a.

². - *temps* PB: *formidas* V431.26.

^{3a}. - *vul querer* P: *vull sercar* B.

⁷. - *qui sibi Christi notitiam indicaret, tandem ad quandam* V: *om.* PB.

¹². - *aquelò no o poyria* P: *aquò eu no poyria* B.

¹⁶. - *quid sit hoc, nec hujusmodi obsequium perficere possum* V: *om. trad.*;

Deu P: *Déus* B.

passen? . E Sent Cristau dix que hoc. On l'ermità li dix:²⁰ -- Con tu sies mot gran e mot fort, tu estaràs costa'l flum, e passaràs tots sels qui aquí venran,²¹ e ayxi serviràs al Rey qui és Jhesuchrist, a cuy tu vols servir. E sàpies que Éi t'o grasirà²² mot. E ages esperansa que aquí se manifestarà a tu²³ . Al qual dix Sen Cristau: —Sàpies que eu, pusc ben fer²⁴ aquelò, e promet-li²⁵ que eu o faré --. Per què él se n'anà al²⁶ flum.²⁷ E aquí él fé²⁸ una casa; e portava un bastó en què's soferia²⁹ quant passava³⁰ l'ayga. E passava tota pressona³¹ qui aquí vengués.³² *M.

147r2 E, passats mots dies, ayxi con él se pausava en la sua³³ cassa, él ausí³⁴ una vou d'un enfant qui / cridava, dién: ³⁵ . O Cristau, vine³⁶ defora e passa me!—. Per què Sent Cristau se levà e ixí fora.³⁷ mes no trobà nul hom, per què se'n tornà a la sua³⁸ cassa. E autre vegada él ausí cridar aquel enfant.³⁹ Per què él exich defora e atrobà 'i enfant^{30a} costa la riba de l'aygua, qui'l pregà que'l passés.⁴⁰ Per què, 176r1 Sent Cristau se levà⁴¹ l'enfant sobre son dós. E ab lo baston / él entrà en l'ayga.

E, a poc a poc, l'aygua del flum crexia, e l'enfant era ayxi pesant⁴² com a plom. E aytant quant él⁴³ anava, l'ayga plus crexia, e l'enfant li pesava més: per què, Sen Cristau se tenc per empatxat,⁴⁴ e ac gran temor. On, con as-emvides⁴⁵ passés lo flum,⁴⁶ él pausà l'enfant a⁴⁷ la riba, e dix a l'enfant:⁴⁸ --En gran peril m'as pausat,⁴⁹ car tant me pesavas⁵⁰ que, si tot lo món portés, ya no'm pesera més!⁵¹—. Al qual l'enfant dix:⁵² —No te'n mara-vels, Cristau, per so car no tant solament às tu portat lo món, ans às portat Sel qui à feyt toi lo món, sobre tos muscles. Eu són Crist, lo Rey teu.⁵³ a cuy tu servex.⁵⁴ E per so que tu o prous⁵⁵ que aysò sia vers,⁵⁶ tu ferma lo teu bastó costa la tua⁵⁷ cassa, e veyràs que al matí serà florit e granat—. E, mantenent, él vanesí,⁵⁸ que no'l vesec. E quant Sent Cristau ac plantada la verga, él la trobà al matí

²². - *grasirà*, 'agrairà'.

²⁹. - *soferia* PB: sustentabat V: 'sostenia': sentit freqüent a l'Edat Mitjana.

³⁰. - *passava* B passav P.

³⁹. - Qui rursus foras cucurrit et neminem invenit. Tertia vice ab eodem V: *om. trad.*

^{38a}. - B: *om.* P *els nou mots, d'un enfant a l'autre.*

^{41a}. - paulatim intumescebat V432.15.

⁴². - *era pessant* P: era pesuch B: ponderabat V.

⁴⁵. - *as emvides* P 'a penes'. Cor. § 32a. Cf. 132r1.

⁵⁴. - *servex* P: servist B: deservis V.

⁵⁵. - *prouis*, 'provis': comprobes V.

⁵⁸. - *vanesí*, 's'esvai, s'esvani': s'esvanesich B: evanuit V. Cf. occit. *vanezir*, PDFP.

florida e fulada con a palma.⁵⁹ e ac dàctils⁶⁰ en los rams. *M.

Après aysò, venc Sent Cristau⁶¹ en la ciutat de Licía.⁶² En la qual,^{62a} co él no ent[er]s[er]s⁶³ lur lenguatye, él pregà Déus que li donés entenement d'aquel lengatye; e ayxí con él estava en^{63a} oració, los jutyes se penseren⁶⁴ que Sent Cristau⁶⁵ fos home aurat; per què'l desempararen. On, con Sent Cristau entesés lo lengatye, per volentat de Déu,⁶⁶ él se cobrí la cara, e anà-sse'n là on tortorava / hom⁶⁷ los crestians, e confortà-los mot en Nostre Seyor. E adones un dels jutyes lo feri en la cara; al qual dix Sent Cristau:⁶⁸ —Si eu no fos cristià, adés venyera⁶⁹ la mi' aunta!⁷⁰—. E après,⁷¹ Sent Cristau fermà la sua⁷² / vergua en terra, e pregà Déus que la verga fulés,⁷³ per lo convertiment del pòbol. E quant la verga fo fulada,⁷⁴ mantenent se convertiren a Déu 'viii' milia homes. *M.

Per què lo rey manà anar a Sent Cristau 'cc' cavalers, e que'l li amenessen.⁷⁵ On con aquels no'l guauscassen penre, lo rey n'í tramés aytans. E quant los vesec⁷⁶ Sent Cristau, él lur⁷⁷ dix: —Què demanats?—. E éls, gardans él⁷⁸ en la cara, dixerent: —Lo rey nos ha trameses⁷⁹ a tu per so que nós amenem tu a él⁸⁰ ligat—. Als quals dix Sen Cristau: —Si e'm volia,⁸¹ ni solt ni ligat no m'í poyriets amenar!⁸²—. Per què⁸³ li dixerent: —Si tu no'y⁸⁴ vols anar, vé francament là on te vules, e nós direm al rey que no'l podem atrobar—. E Sent Cristau lur dix:⁸⁵ —No direts aysò; ans me n'iré eu ab vosautres!—. E après él convertí los cavalers⁸⁶ a Déu, e fè-sse as-éls⁸⁷ ligar les mans; e, ligat, él se fé menar⁸⁸ al rey. E quant lo rey lo vesec, él fo mot espaordit: tant fort que de la cadira casec. *M.

Enaprès, quant fo levat⁸⁹ de terra, él demanà a Sent Cristau⁹⁰ co avia nom ni de cal terra era. Per què Sent Cristau li⁹¹ dix: —Eu

⁵⁹. - palma B palpa P: palme V.

⁶⁰. - dàctils P: dàtils B.

⁶². - de Licía P: de Cicilia B: Samon civitatem Lyciae V: Liceae (Llò 1510).

^{62a}. - B: om. P.

⁶³. - entessés P: entenés B: intelligeret V.

^{63a}. - B: en la P. *Deu parlar d'uns jutges encarregats de la vigilància i persecució dels cristians: l'atropen orant, però notant que no entén allò que li diuen, el deixen per boig o beneit.*

⁶⁷. - tortorava hom P: torquebantur V.

⁶⁹. - venyera, 'venjaria' vindicassem V. Cor. § 50c.

⁷⁰. - la mi' aunta P: la mia onta B.

⁷⁶. - et cum cum orantem invenissent et sibi hoc inlimare timerent, iterum totidem misit, qui et ipsi cum eo orante protinus oraverunt. Surgens V: om. trad.

⁷⁹. - ha tramesi B: misit V.

⁸¹. - volia B: vola (??) P: voluero V.

⁸². - ... aamenar P: no'm poyriets menar B.

⁸⁷. - fes-se as els P: fes ad els B.

⁹⁰. - Sent Cristau P: Sent Cristaul B.

avia nom Reprovat ans que fos bateyat, mes ara é nom Cristau⁹²—. E'l rey li dix: —Fol nom t'às pausat,⁹³ per so car t'às mès nom de Crist, qui fo crucificat e no poc valer a si: veyes co valrà a tu! Per
 147v2 què vul que'm digues, / canancu encantador, per qual rasó tu no sacrificques als déus nostres.— E Sent Cristau li dix: —Dretament est tu ⁹⁴ apelat Degua,⁹⁵ per so cor tu est ⁹⁶ mort del món, e compayó del diable: los teus déus ^{96a} són obres d'omes.⁹⁷—. Al qual lo rey dix: —Tu est ⁹⁸ noyrít entre les bèsties salvatyres; per què, no pots parlar cor ⁹⁹ bestials causes.¹⁰⁰ Mes si tu vols sacrificar als déus,
 176v1 eu te faré¹⁰¹ motes / honors; en autre manere eu [te] faré turmentar tu durament!¹⁰²—. On con él no volgés sacrificar,¹⁰³ lo rey lo fé metre en la càrrec; e fé¹⁰⁴ degolar los cavalers qui s'eren convertits a Déu per Sent Cristau. *M.

Enaprés lo rey fé¹⁰⁵ metre does femnes ¹⁰⁶ beles ab Sent Cristau, la una de les quals avia nom Nicea¹⁰⁷ e l'autra Aquilina. E promès-los grans dons si'l fasien pecar.¹⁰⁸ E quant Sent Cristau les vesec, él se pausà en oració. On con ¹⁰⁹ les femnes lo palpressen e l'abras-sesen,¹¹⁰ él se levà e'ls ¹¹¹ dix: —¿Què querets,¹¹² ni per què higu'ets entrades?¹¹³—. E eles, espaordides de la sua¹¹⁴ cara, li dixerén: —Mercè ayes de nós, sant de Déu! Fé que nós siam crestianes e creseguam en aquel Déus que tu presiques!—. *M.

E quant lo rey o ausí ¹¹⁵ dir, él les se fé venir ¹¹⁶ davant si, dién: ¹¹⁷ —Vosautres ets enganades! Per los meus déus vos jun¹¹⁸ que si no sacrificats als déus, eu vos faré morir a mala mor¹¹⁹—. Per què eles respoyren:¹²⁰ —Si tu vols que nós sacrificquem, fé les plases nedejar,^{120a} e fé totes les gens ajustar al temple!—. E quant fo feyt, e'l rey intrava al temple,¹²¹ él vesé ¹²² que eles pauseren les cintes en los cols de les ydoles.¹²³ Per què mantenent casegren en terra tren-cades, e / dixerén as-aquels ¹ qui de costa ² los estaven: —Anats: ^{2a} apclats metyes qui guaresquen los ³ vostres déus!—. *M.

148r1

E adoncs lo rey manà penyar N'Aquilina, e fé ⁴ ligar una gran péra als peus.⁵ On con ela ⁶ se n'anàs a Déu, él fé ⁷ metre sa sor Na

⁹². - *Degua* P Dega B: Dagnus V433.21 (cf. Roze II 10 n.). Seria *Decià*?

⁹³. - B: *om.* P.

⁹⁴. - *cor* P 'sinó', 'més que': sino B; nisi V. Veg. Cor. 352. Cf. 96r1, 125r1.

¹¹⁴. - *higu'ets entrades* P: yg'ets intrades B; Veg. Cor. *hic* 356. Cf. *s'igu'és* *ixit* 50v2.

¹¹⁹. - *mor* P per «mort»: mort; B: morte V.

^{120a}. - *jube plateas mundari et omnes ad templum congregari* V433.39.

¹. - *as aquels* P: en aquels B. Cor. § 32a.

^{2a}. - P: anats e B.

⁴. - *los* B «lo» P.

⁵. - *membra ejus omnia dirumpuntur* V: *om. trad.*

Nicea en foc.⁹ mes no li fé mal; ⁹ per què, la fé pux degolar. *M.

176v2 Après aysò Sen Cristau fo amenat al rey. E'l rey manà-lo batre ab vergues de ferre, e fé-li pausar una cassa¹⁰ de ferre cremant / sus al cap; e fé-lo seser¹¹ en un escaun¹² de ferre cremant.¹³ Mes mantenenent l'escaun¹⁴ fo destruit, e Sen Cristau se'n levà¹⁵ senes mal. *M.

Après él lo fé liguar en un pal; e'l fé¹⁶ sagitar a¹⁷ cavalers; mes les sagetes romanien en l'ær,¹⁸ e no'l podien tocar. On co'l¹⁹ rey se pensés²⁰ que fos sagitat,²¹ él anà là, e sobtament una sageta li caec de l'ær,²² qu'il nafrà en l'ul. E²³ fo exorbat. *M.

Al qual dix Sent Cristau: —Demà morré²⁴ e tu, malvat home, faràs brac²⁵ de la mia sanc, e untar-te-n'às²⁶ los uls, e seràs garit. — E après él fo degolat per manament del rey. E enaprès²⁷ lo rey pres de la sanc de Sent Cristau, e fé-ne brac,²⁸ ab què s'ontà los uls, dién: ²⁹ —E'nom de Déu e de Sent Cristau!—. E mantenenent él fo³⁰ garit. E fé manament³¹ que si negú disia mal de Déus ni de Sent Cristau, que mantenenent morís a glasi.³²

DE ·VII· FRARAS DURMENS³³

148r2 Set Frases Dormens són nats en la ciutat de Efesi. E quant En Decià,³⁴ emperador, perseguia los crestians, él venc en la ciutat de Efesi. E aquí él fé³⁵ fer un temple als seus déus enmig de la ciutat,³⁶ per so que tots sacrificuessen³⁷ / ab él a la ydola. *M.

177r1 On con³⁸ él manés cercar los crestians, e penre, ligats,³⁹ manà que sacrificuessen als déus. Hon, com los aucissés,⁴⁰ espaordi'ls tam fort ab turmens que'ls⁴¹ pares reneguàvan los fils, e'ls fils los pares. / E adones foren atrobats ·vii· crestians qui avien nom En Maximí,⁴² En Malcus, En Marcian, En Dionís, En Joan, En Serapion,⁴³

⁹. - foc P: lo foch B.

¹⁰. - cassa, P: 'cassó' cassidem V434.8; varia un poc la idea.

¹¹. - seser, 'seure'.

¹². - escaun P 'banc' 'escon': banch B.

¹³. - et Christophorum ibidem ligari et ignem injecta pice succendi V: om. *trad.*

¹⁷. - CCCC V: om. *trad.*

²⁶. - brac, 'fang', 'pasta confeccionada amb terra i un liquid'.

²⁷. - enaprès lo B: enaprè lo P: fonètica sintàctica.

³². - la resta del capítol, unes 14 ratlles des de Ambrosius autem in praefatione sic ait de hoc martire... V: om. *trad.*

³³. - DE ·VII· FRARAS DURMENS P: DELS SET FRARES DORMENS B: De septem dormientibus V.

³⁴. - Decià B: Dacià P: Decius V.

e'N Contastí,⁴⁴ qui. cant veseren aysò, agren gran dolor. On, con⁴⁵ éls⁴⁶ menspresesen les ydoles, éls se celaven en les lurs cases;⁴⁷ e aquí éls estaven en dejunis e en oracions; on, con⁴⁸ éls fossen acusats denant l'emperador.⁴⁹ éls aneren denant él,⁵⁰ e foren aprovats vers crestians. Per què l'emperador lur⁵¹ donà espasi⁵² que's ponedissen, entrò que él fos vengut d'un loc on él anava. Mes enfre⁵³ aquel temps veneren tot quant avien, e deren⁵⁴ lo preu als paubres.

E après éls se'n puyeren⁵⁵ en lo mont qui és dit Celion;⁵⁶ e aquí éls estegren amaguats. E la un d'els pensava dels autres. E quant él entrava en la ciutat, él se vestia con a metye.⁵⁷ E cant En Decian, l'emperador,⁵⁸ fo tornat en la ciutat, él los fé⁵⁹ cercar, per so que'ls fesés als déus sacrificar. Per què, En Mal[e]ch⁶⁰ tornà tot espaordit a sos compayons, e recomtà-los la ira de l'emperador. Hon, con⁶¹ tots fossen espaordits, En Male⁶² los donà menyar, per so que mils sostenguessen lurs⁶³ trebals. Enaprés,⁶⁴ Déus volent, éls dormiren. E quant fo dia feyt, l'emperador los fé cercar. On con⁶⁵ él no'ls⁶⁶ pogués atrobar, l'emperador ne fo irat.⁶⁷ Fo dit a l'emperador que al Mont Celion estaven amagats,⁶⁸ e que avien donat tot cant / avien als crestians paubres,⁶⁹ e que en la fe dels⁷⁰ crestians estaven. Per què, / l'emperador⁷¹ se fé venir los crestians parens d'aquels, e dix-los que él los faria turmentar si no li disien veritat de lurs⁷² fils e tot so que sabien. *M.

E'ls pares dixerén a l'emperador que aquels⁷³ eren mals homes, e que avien lurs⁷⁴ béns degastats, per què pregueren⁷⁵ l'emperador que él los degués destruir. E adones l'emperador se pensà què faria d'els. E, per voluntat de Déu,⁷⁶ él los fé tapar la balma on estaven amaguats, per so que aquí morissen de fam.⁷⁷ Mes dos crestians qui aquí eren, En Teoric e'N Rofin, escriscen⁷⁸ en una carta en [la]^{78a} qual manera los volia turmentar l'emperador. E aquel escrit éls lo s'amagueren⁷⁹ enfre⁸⁰ les péres. *M.

E quant fo mort l'emperador⁸¹ e tota aquela generació, après 'ccc'xxx'ii' ayns, en l'ayn 'xxx' de l'emperador En Theodosi, crese mot la yroglia d'aquels qui neguaven la resurectió dels homes morts.

⁴⁴. - *Elion* PB: Celion V.

⁴⁷. - *a metye* P: a monge B: mendici V. Però més avall P duu la forma correcta [*gleitura errònia del ms. llatí usat pel trad? que duria medici amb titlla damunt la e*].

⁵⁹. - *Malech* P: Marcus B: Malchus V. Segurament a esmenar en «Malch».

⁶⁴. - *autem coenabant sedentes et colloquentes in luctu et lacrymis, subito, sicut V: om. trad.*

⁷⁷. - *et inopia circumclusi. Quod ministri quidem fecerunt V: om. trad.*

⁷⁸. - *escribren* P: scribren B.

^{78a}. - Sic (?) P.

On, mot irat, l'emperador, qui era mot fiel⁸² cristià, per so cor vesia la fe en tan gran peril,⁸³ se vestí d'un cilici,⁸⁴ e cesia⁸⁵ en un loc tots dies ploran. E quant aysò vesec Déus, qui és misericordiós,⁸⁶ donà consolació als desconortatz. Vole comfortar a⁸⁷ les gens⁸⁸ la resurrecció dels morts,⁸⁹ per què fé levar⁹⁰ aquels sants màrtirs. E més en coratye a⁹¹ un burguès de Efesi que edificués⁹² en aquel mont, as-obs⁹³ dels seus pastors un cortal.⁹⁴ *M.

177v1 On, ayxi co'ls maestres obrien la balma,⁹⁵ éls se leveren,⁹⁶ e sa-
148v2 ludaren-se los uns los autres. E penscren-se⁹⁷ que no aguessen dormit cor⁹⁸ una nuyt; e remenbrà-los la tristeia⁹⁹ que avien aüda. Per què¹⁰⁰ demaneren / a'N Malch¹⁰¹ què volia fer d'els l'emperador En Deci.¹⁰² E aquel lur¹⁰³ / respòs:¹⁰⁴ —Ayxi co eu vos dixí ir a vespre,¹⁰⁵ nós érem sercats per so que sacrificuéssem¹⁰⁶ a les ýdoles. E ayxi podèus¹⁰⁷ pensar so que vol fer de nós l'emperador!¹⁰⁸—. Per què En Maximian dix: —Déus sap que nós no¹⁰⁹ sacrificarem—. On con¹¹⁰ él comfortés¹¹¹ sos compayons, él manà a'N Malch¹¹² que avalés¹¹³ en la ciutat, per pa a comprar,¹¹⁴ e que los recomtàs tot so que fasia l'emperador. *M.

Per què, En Malch¹¹⁵ ixi¹¹⁶ de la balma; e quant¹¹⁷ vesec les péres él fo mot maravelat.¹¹⁸ E, tot espaordit, él vench¹¹⁹ en la ciutat. E quant fo al portal de la ciutat, él fo¹²⁰ maravelat, cor vesec sobre'l portal lo seyal de la crou.¹²¹ Per què él anà a l'autra portal, e co'y vesés lo seyal de la crou, él fo¹²² maravelat. E vesec en totes les portes lo seyal de la crou.¹²² E ayxi, tot maravelat, él anec¹²³ als

⁸⁵. - *cesia* P per «*scsia*», 'seia' sedens V.

⁸⁶. - les *gens* P: lugentes V (videns Deus, consolari lugentes et confirmare spem de resurrectione voluit mortuorum). No és aquest disbarat de traductor el que més sorprèn aci, sinó la sintaxi. Probablement —suposant una falta per homeot. i un llatínisme lèxic —caldria suplir: comfortar <lugens e conformar> a les gens. Recordem que els nostres mss. usen conformar en lloc de confermar.

⁸⁸. - cor, 'sinó', 'més que'. Cor. 352. Cf. 96r1, 125r1, 147v2.

¹⁰¹. - a'N Mal P: en Malchus B (i V); *més avall* (n. 112, 115) i *més amunt* P usa Malch i V (Lió) Malchus o Marcus. Qui iis ministraverat V: om. PB.

¹⁰⁵. - *ir a vespre* P: ir al vespre B in sero V.

¹⁰⁷. - e ayxi podeu's pensar: e axí vos podets pe. B: 'podeu-vos pensar': Ecce quid de nobis cogitat imperator V. Per a la desinència en -TIS > -u, veg. J. C., *Lleures* pàgs. 267-269. Però no sols és suspecte un testimoni tan antic de la desinència de S.^a persona en la seva forma vulgar i moderna, car més ho és l'apòcope de vos en 's, fet del qual no es conciben altres casos on es combiní amb un infinitiu següent. Possiblement es tracta de *podets-vos* > *podès-vos* > *podè-us*.

¹¹⁴. - et plures quam heri offerens panes V: om. trad.

¹¹⁸. - sed aliud cogitans parum de lapidibus cogitavit V: om. trad.

¹¹⁹. - vench B: ven P: veniens V.

¹²¹. - P: fo més B (*correcte?*).

¹²². - et mutatam civitatem, signansque se ad primam portam rediit existi-

venedors del pa, e ausí que els parlaven de Crist.¹²⁴ Per què, él fo més maravelat, e dix entre si: —Què és aysò? que negú¹²⁵ no gausava nomenar Crist,¹²⁶ e ara'l confessen tots! Verament no'm sembla aquesta¹²⁷ la ciutat de Efesi, per so cor aquesta ciutat és enquax nova tota;¹²⁸ e no és ayxí hedificada, ans és¹²⁹ altra ciutat, no'm sé qual—. Per què¹³⁰ demanà si era la ciutat de Efesi, e les gens li dixerén que hoc.¹³¹ *M.

Enaprés él se n'anà an¹³² aquels qui venien lo pa; e quant él los mostrà los diners, els dixerén entre si que él¹³³ avia¹³⁴ trobat tesaur.¹³⁵
 177v2 E / ayxí co'N Malch¹³⁶ los vesce parlar, él se pensà que'l volguessen trahir e lliurar a l'emperador. E, tot espaordit, él los pregà que'l gequissen anar; e que's retenguessen los diners e'ls pàs.¹³⁷ Mes els tengren él, dién:¹³⁸ —D'on est tu, qui as trobats los tesaus¹³⁹
 149r1 dels / emperadors antics? Mostra-los a nós,¹ e serem tos compayós, e celar-t'em; en altra manera no't pots celar!—. E'N Malch no'ls² poc res dir per paor que avia. *M.

On con³ els vesesen que no'ls volia res dir, els li meren⁴ una corda al col, e tireren-lo⁵ per los⁶ carers entrò al mig de la ciutat; per què fo dit entre les gens que un home avia trobat tesaur.⁷ E quant tots li foren en aviron,⁸ él los disia que res no avia trobat. E negú no'l podia conèixer. E ayxí con él s'esgardava⁹ lo pòbol, él pensà conèixer¹⁰ un seu cosí, que's pensava que visqués.¹¹ On con¹² negun no n'atrobés,¹³ enquax¹⁴ hom aurat¹⁵ él estava e'mig del pòbol e de la ciutat. *M.

On, con¹⁶ él ausís^{16a} Sen Martí, bisbe, e Antipàter, qui era cònsol de la ciutat,¹⁷ els maneren¹⁸ als homes de la ciutat que sàviament l'amenessen¹⁹ a la glessa.²⁰ E ayxí co'ls ministres lo menaven a la

mans se somniare. Unde se confirmans et vultum operiens urbem ingreditur V: *om. trad.*

¹²⁵. - negú P: yr B: heri nemo V. Potser no cal afegir el mot «hir».

¹²⁷. - aquesta P: que asta sia B: quod haec non est V.

¹³⁴. - avia B: avi P.

⁴. - meren P 'meteren, posaren' (< mesren): meseren B.

⁷. - tesaur P: tresaur B.

⁸. - en aviron P: al entorn B.

⁹. - s'esgardava P: s'engordava B.

¹¹. - quos veraciter vivere putabat V: *om. trad.*

¹⁵. - home aurat: B hom aurrat P.

^{16a}. - Quod cum audisset sanctus Martinus episcopus et Antipater... V. *Esperaríem* on con ho ausís o bé on con ayssò ausís 'havent-ho sentit St. Martí i Antipàter'; però com sigui que él 'ell' també pot funcionar com a acusatiu fins quan va abans del verb, deu ser ausir => oír, construït amb complement directe de persona, en el sentit de 'oír-lo parlar a ell' o 'sentir parlar d'ell, J. C.

¹⁷. - proconsul, qui nuper in urbem advenerat V.

glesa, éi se pensà que'l comanessen²¹ a l'emperador. On co'l²² bisbe e'l cònsul se maravelesen²³ dels diners, éls li demaneren²⁴ hon avia atrobat²⁵ aquel tresaur no-conegut. Per què, éi lur²⁶ respòs que res no avia atrobat, mes que d'un sac dels seus parens los avia haüts, 178r1
aquels diners. E quant li agren demanat de qual ciutat / era, éi lur dix que de Efesi era.²⁷ Per què el cònsul li dix: —Fé, doneques, venir tos parens per so que fassen testimoni per tu—. On con²⁸ éi los nomnés,²⁹ e negun hom no'n conegués, éls li dixerén³⁰ que no disia ver, mes que volia escapar:³¹ —¿En qual manera creyrem en tu que aquests diners sien haüts de tos parens, con la scriptura d'éls³² 149r2
mostre que són feyts / 'ccc·lxx·vii'³⁴ ayns ha, e que foren de l'emperador En Deci, ni enquera que no són semblans³⁵ en aquests³⁶ nostres diners?³⁷ Tu, sembla que vules decebre los savis de Efesi; per què eu man³⁸ que tu sies turmentat entrò que nos³⁹ digues veritat!—. *M.

E⁴⁰ adones En Malch⁴¹ se gità davant éls, dién:⁴² —Diguats-me per Déu⁴³ so que eu vos demanaré, e eu dir-vos-he tot so que sé!⁴⁴ Diguats-me: En Deci,⁴⁵ emperador d'aquesta ciutat, on és?—. E'l bisbe li dix: —Fil, no és en terra qui⁴⁶ aya nom En Deci;⁴⁷ aquel que tu dius fo emperador en antic temps—. E'n Malch⁴⁸ dix: —Eu fuy⁴⁹ per aquel axi⁵⁰ espasordit que eu me'n fusquí en lo Mont de celion,⁵¹ ab mos compayós.⁵² E eu vi que En Deci⁵² entrava anuyt⁵³ en aquesta ciutat!⁵⁴—. E adones lo bisbe⁵⁵ dix al cònsul: —Sàpies que so⁵⁶ que diu és visió⁵⁷ que Déus vol mostrar per aquest home.⁵⁸—. Per què aneren⁵⁹ ab éi, e menà-los al mont on estaven los

²¹. - comanessen P: amenassen B; duceretur V. *Potser l'arquetipus duia c'om lo amenés (invertit en lo comanés).*

²². - nomnés P: nomenàs B.

²³. - 'hom no en conegués cap'.

³⁰. - dixerén B: xeren P.

³². - Et ait proconsul V: *om. trad.*

³³. - d'éls B: d'él P.

³⁴. - 'ccc·lxx·vii' V: 'ccc·lxx·ii' BP.

^{34a}. - Ni encara que: 'i que tampoc...' 'i així mateix que no...'.
³⁶. - en 'u': d'aquests B: en aquests P = an aquests.

³⁷. - Et quomodo parentes tui ante tantum tempus fuerunt V: *om. trad.*

⁴⁶. - 'No hi ha en la Terra, en el món (ningú) que...'; B: no és vuy en terra que.

⁴⁹. - fuy P 'vaig ser': fuig B (*ultracorrecció*).

^{49a}. - B: *om. P. Hoc enim scio, quod a facie Decii imperatoris nos fugimus V. Aquest darrer mot és el que fusquí traduëix, si bé posat en singular.*

⁵⁰. - Celio V: d'Elion P: de Elion B.

⁵¹. - in hoc, domine, ita stupeo et nemo credit mihi, sed sequimini me et ostendam vobis socios meos, qui sunt in monte Celio, et ipsis credite V: *om. trad.*

⁵⁴. - si tantum haec est civitas Ephesi V: *om. trad.*

⁵⁶. - cogitans in semet V: *om. trad.*

seus compayós. E axí⁶⁰ co'l bisbe intrà⁶¹ en la balma, él atrobà unes letres sagelades ab 'ii' sagels d'argent. E davant tot lo pòbol él les lesc.⁶² E quant éls les ausiren, tots ne foren maravelats. E màgerment⁶³ quant veseren⁶⁴ los sants homes seens⁶⁵ en la balma, / mot frescs. Per què lauseren⁶⁶ Déu autament. *M.

E mantenen lo bisbe⁶⁷ tramès a l'emperador En Theodosi; e pregà-lo que vengués tost, per so que vesés les maraveles de Déu. Per què mantenen se levà⁶⁸ del sac en què sesia ploran;⁶⁹ e, Déus lausan, él venc de Contastinople⁷⁰ en la ciutat de Efèsim, e d'aquí 149v1 él se'n puyà en lo mont, per veser los sants.⁷¹ E cant / los sants veseren l'emperador, les lurs⁷² cares resplandiren, axí con a sol. Per què l'emperador se gità davant éls,⁷³ Déus lausan. E quant se'n levà,^{73a} él los abressà; e sobre quascú él plorà, dién: ⁷⁴ —Enayxí veg eu vosautres co si vesia lo Seyor Sent Làser resucitar! ⁷⁵—. *M.

Adoncs Sent Maximian⁷⁶ li dix: —Sàpies que Déus nos ha resucitats, per tu, ans del dia gran de la resurectió, per so que tu cresegues⁷⁷ que adoncs resucitaran los morts. Verament èm nós resucitats e-s-èm⁷⁸ vius. E axí com emfants en lo ventre de lur⁷⁹ mare són ses tot mal e viven, enayxí érem nós vivens cant yasiem e dormièm, que res no sentièm—. E, aquestes paraules dites,⁸⁰ éls enclineren lurs⁸¹ caps en terra e dormiren, a Déu liuran lo lar esperit,⁸² segons lo seu manament. Per què's levà⁸³ l'emperador; e casec, ploran, sobr'èls, éls baysan. *M.

On con⁸⁴ él anós⁸⁵ per aparelar locs d'aur⁸⁶ en què los mesés en aquela nuyt éls li⁸⁷ aparegren, diens: ⁸⁸ —Entrò axí^{88a} avem yagut en la terra, e de tera no'ns leus;⁸⁹ per què, nós géquies yaser en terra⁹⁰ entrò que⁹¹ Déus nos fassa altra veguada levar⁹²—. Adoncs l'emperador manà aquel loc ornar d'aur,⁹³ e fé absolvre⁹⁴ tots los bisbes qui confesserén la Resurectió.⁹⁵

⁶⁰. - lesc, 'va llegir'. Cor. § 53c.

⁶². - màgerment P: mayorment B.

⁶⁹. - sesia ploran P: iugebat V. 'Restava immòbil (assegut) plorant embolcat en el seu cilici (sac)'.

⁷⁰. - Contastinople P: Contestinobla B.

⁷¹. - cresegues P ('creguis'): crescs B: ut credas indubitanter V.

⁷². - cs em: 'i som'. Cor. § 32a.

⁸⁰. - Cum jussisset fieri, loculos aureos in quibus mitterentur V. Loculi 'sepulcres tradut etimològicament 'llocs'.

^{88a}. - ayxí = aci, ayçi.

⁸⁹. - no'ns leus.

⁹⁰. - géquies yaser 'deixis jeure' 'no ens llevis, no ens treguis': gech en terra jaser B.

⁹¹. - entro que B: en que P: donec V.

⁹⁵. - La trod. omiet prop d'una cinquantena de mots, des de Quod cccclxxii annis dormiisse fins a nisi cxcvi annis.

- 178r1 Nazari ⁹⁷ és dit enquax Nazarenus. / que vol aytant dir co «consecrat», o «nèdeu», o «departit», o «florit», o «guardant». On, en lo seu nom ⁹⁸ són atrobades ⁹⁹ aquestes 'v' causes, so és: cogitació, hefeyt e paraula; e atalentament e entenció. La cogitació seua és dita ésser santa, e l'atalentament nèdeu,¹⁰⁰ e la entenció dreita, e'ls
- 149v2 feyts justs, e les / paraules temprades.¹⁰¹ Totes «estes» causes foren en Sent Nazari: cor é l'ac cogitació santa, e per aysò és dit «consecrat»;¹⁰² e ac nèdeu atalentament, e per aysò és dit «nèdeu»; e ac entenció dreita, e per aysò és dit «departit», car entenció és què departex les obres.¹⁰³ home simple à lo cors luent,¹⁰⁴ e home mal à lo ¹⁰⁵ cors tenebrós. Per què d'aquí's fa feyt just,¹⁰⁶ e d'aquí és dit «florit»: per so cor just florirà ayxi con ¹⁰⁷ liri. Ac é l'temprament ¹⁰⁸ de paraula, e d'aquí és dit «guardans», ¹⁰⁹ per so car ¹¹⁰ é l'guardà les sues ¹¹¹ vies, que no pecà ab sa ¹¹² lengua.

Celsus vol dir aytant enquax «as-ensús levat»:¹¹³ per so car é l'se levà ¹¹⁴ sobre si quant é l'sobrà ¹¹⁵ la sua ¹¹⁶ etat juvenil: ab vertut de coratye se levà.¹¹⁷ La vida d'aquests sants atrobeç ¹¹⁸ Sent Ambrosi en lo libre de Sent Gervasi e de Sent Protasi. E fo trobada sots los lurs caps.¹¹⁹

- Nazari fo fil del ¹²⁰ mot noble baró qui ¹²¹ avia nom African, qui era juseu, e de la sua ¹²² mare Senta Perpètua, que fo mot bona crestiana e de nobles gens de Roma, qui foren bateyats per Sent Pere e per Sent Paul.¹²³ Per què se'n maraveleren mot,¹²⁴ per so cor vesien lo pare e la mare ¹²⁵ de diversa religion:¹²⁶ per so cor la mare era crestiana e'l pare juseu.¹²⁷ Per què Sent Nazari duptava mot / ab qual s'ajustaria de fe, con ¹²⁸ quascú lo volgués tirar a la sua fe. Mes, per ¹²⁹ voluntat de Déu, la fe de sa mare volc aver.¹³⁰ E de Sent Li papa, resebec lo sant babtisme. *M.
- 178v2

⁹⁶. - NAZARI P: NATZARI (pertot) B: Nazario V.

^{99a}. - cog. hefeyt P: cog. e feyt B: cogitatio, affectio... V439.5.

¹⁰⁰. - nèdeu, 'net': at. nedeo B: affectio munda V439.6.

¹⁰¹. - temprades P: trempades B: moderata V.

¹⁰¹. - Omès per haplografia P: aquestes B.

¹⁰⁸. - entencio es que PB: intentio enim est quae V439.10. *Que (què?) per 'la què'; o cal suplir és 'so' que?*

¹¹⁰. - per so car B: per què car P: quia V.

¹¹⁸. - as ensús levat P: en desús livat B: excelsus V.

¹¹⁸. - sobrà P: superavit V439.16.

¹¹⁸. - quod quidam philosophus Nazario devotus ejus passionem conscripsit, quam Ceratius, qui sanctorum corpora sepelierat, ad caput ipsorum posuit V: om. PB.

¹²⁸. - B: om. P.

150r1 E cant lo ¹³¹ pare o saubec, ¹³² mantenent lo pres e'l fé turmentar, per so que li fesés renegar la fe. ¹³³ Sent Nazari visc per mots ayns pus que fo bateyat; ¹³⁴ e fo marturiat per En Neró, emperador, qui crucificà Sent Pere en lo derer ayn del seu emperi. On, / con Sen Nazari no voigüés consentir a l' violentat de son pare, ans preïcava ² mot fortment Jhesuchrist, ³ [per què] fo preguat per sos parens que isqués ⁴ de Roma. per so que son pare no'l fesés aucir. Per què, él ixi ⁵ de Roma, ab 'vii' saumers ⁶ d'a'ver que li deren ⁷ sos parens; e, per les ciutats de Lombardia ⁷ estan, él lo donà a paubres. *M.

Mes en lo 'x' ayn de la sua digrecció, ⁹ venc ¹⁰ de Roma a Plaensa, ¹¹ e d'aquí a Milà se'n venc, ¹² on trobà Sent Gervasi e Sent Prothasi, qui estaven preses en una ¹³ càrrec. On, con ¹⁴ fos dit que Sent Nazari confortés ¹⁵ los dits màrtirs, tost ¹⁶ fo amenat al pretor, e, estan en la fe de Crist, ¹⁷ él fo batut ab fusts. *M.

179r1 On, con ¹⁸ él fos gitat de la ciutat, dementre que él anva de loc en loc, la mare sua, ¹⁹ que era morta, li aparec: que'l ²⁰ confortà mot e l'amonestà que anés preïcar ²¹ en Fransa. On, con ²² él vengués a ²³ una ciutat de Fransa, que era apelada Gemel'us, ²⁴ una femna li amenà un seu fil que era mot esport, ²⁵ e pregà-lo que'l bateyés ²⁶ / e que l'amenés ab si. E quant lo pretor de Fransa o ausí ²⁷ dir, él fé penre ²⁸ Sent Nazari ab l'emfant En Celsi, e'ls fé metre en una ²⁹ càrrec, ³⁰ per so que'l sendemà ³¹ los fesés ³² turmentar. E adones la sua ³³ mulier li dix que ³⁴ no-just jusesi seria que ³⁵ sels qui eren senes colpa ³⁶ fossen morts, car semblan seria ³⁷ que él [se] voigüés venyar los déus totspoderoses. ³⁸ Per les quals paraules lo pretor coregit, los absolt, mes dix-lur ³⁹ que no preïquesen ⁴⁰ en la sua terra. ⁴¹ *M.

150r2 Enaprés éls vengren en la ciutat de Trèveris, ⁴² e aquí él preïcà ⁴³ Jhesuchrist, ⁴⁴ e'y convertí mots barons; ⁴⁵ e aquí él hedificà una gley-sa. ⁴⁶ E quant o ausí ⁴⁷ dir lin Corneli, qui era veguer / d'En ⁴⁸ Neró l'emperador, él o fé saber ⁴⁹ a l'emperador, qui li tramès ⁵⁰ cavalers ab què'l presés. On, con ⁵¹ él(s) los ⁵² trobes(en) ⁵³ en la glesa que avien feyta, ⁵⁴ éls lur ligueren les mans, ⁵⁵ diens: ⁵⁶ —L'emperador mana

¹³³. - Quod autem dicitur eum a Lino papa baptizatum, forte intelligitur non qui tunc papa erat, sed qui futurus erat V: om. trad.

¹. - a v. P: a la v. B.

⁹. - sua discreció P: (decimo autem anno) digressionis suae V440.7.

²⁴. - et ibidem plurimos convertisset V: om. trad.

²⁵. - esport P: 'håbil, eixerit'.: elegantem V

³⁷. - semblant seria B: sembla (?) seria P.

³⁸. - que él se volgues venyar dels déus tots poderoses P: que éls se voigüessen vengar dels d. tots poderós B: Deos omnipotentes vindicare praesumeret V440.21.

⁴⁹. - fé saber P: féu a ssaber B.

que hom te men pres a ⁶⁷ él ⁶⁸—. Per què, preses e ligats, los ameneren a'N Neró.⁶⁹ Per què En Neró los fé ⁶⁹ metre en una ⁶¹ càrrec, per so que's pensés co'ls ⁶² faria turmentar. ⁶⁰M.

Entre aqueles causes, co En Neró anés per penre ⁶³ bèsties salvatyes, él f entrà en i' seu boscatye.⁶⁴ E aquí él aucís ⁶⁵ motes bèsties e motes ne nafrà f, en tant que En Neró, torbat, fusc ab lo peu nafrat, ayxí que a penes poc venir al palau. Hon con⁶⁶ él sentís gran dolor per aquela nafra, él ac remenbrament de ⁶⁷ Sent Nazari,⁶⁸ e pensà-se que'ls déus fossen irats contra él per so car él los avia tant layxats ⁶⁹ viure. ⁶⁰M.

On,⁷⁰ per manament de l'emperador ameneren ⁷¹ Sent Nazari e'N Celsi mot / vilment davant l'emperador. On con ⁷² En Neró vesés les lurs ⁷³ cares resplandens con a sol, él se pensà que los escarnit. E dix a Sent Nazari que gequis les ⁷⁴ arts d'encantament,⁷⁵ e manà-li que sacrificqués ⁷⁶ als déus. Per què fé menar ⁷⁷ Sent Nazari al temple, e preguà tots sels que ⁷⁸ aquí eren que se n'isques-sen. Enaprés, él Déus pregan, les ýdoles casegren trencades. E quant aysò ausi ⁷⁹ dir En Neró, él manà que hom lo gités ⁸⁰ en la mar. E dix que si de la mar exia, que hom lo cremés,⁸¹ e ⁸² que la sua pólvora,⁸³ pus,⁸⁴ gités ⁸⁵ hom en la mar. Per què giteren ⁸⁶ los cavalers Sent Nazari e'N Celsi e mig del pèlec ⁸⁷ de la mar; mes mantenent ⁸⁸ gran tempestat se moc⁸⁹ en la mar.⁹⁰ Per què, los cavalers se penederen mot de so que avien feyt.⁹¹ E veseren anar / Sent Nazari ⁹² sobre les aygues, e ab mot bela cara él venc als cavalers e puyà sobre la nau,⁹³ estan ab cavalers qui ya cresien. E ab la sua⁹⁴ oració Sen Nazari fé estar⁹⁵ la mar, e ayxi éls vengren⁹⁶ entrò a la ciutat de Gènoa. En

⁶⁹. - et puerum Celsum plorantem alapis caedentes, ut sequeretur, urgebant V: *om. trad.*

⁶⁸. - donec Ipson supplicii excogitatis perimeret V441.34.

⁶⁵. - misisset venatores, subito ferarum multitudo crumpens viridarium Neronis intravit ubi multos laceravit et plerosque occidit in tantum, ut Nero turbatus... V440.36; *el text llatí i el sentit general forcen a admetre que els copistes de l'arquetipus invertiren la posició dels mots entran i besties i canviaren alguna desinència i partícules, car probablement diria: per penre bèsties salvatyes él en un seu boscatye, e entra'm aquí les bèsties aucis(eren) mots e mois ne nafraren).*

⁶⁴. - aucis: «aucís» B.

⁷⁵. - d'encantament P: de cantamens B; magicas V.

⁸³. - 'Restes reduïdes a cendres en pols' PULVERA.

⁸⁴. - pus, 'després'.

⁸⁷. - e mig del pèlec P en mig del pèlich B.

⁹⁰. - et circa sanctos tranquillitas maxima cernitur V: *om. trad.*

⁹¹. - illi periclitari timerent et malorum, quae in sanctos commiserant, poeniterent V: *om. trad.*; penederen P: «penediren» B.

⁹⁵. - fé estar P: placavit V441.16.

⁹⁶. - per passus V: *om. P.*

lo qual lo«>«o» el hi presiqués longuament,⁹⁷ enaprés él se n'anà ⁹⁸ a Milà, on avia gequits Sent Gervasi e Sent Prothasi. E quant o ausí ⁹⁹ dir En Anolí, pretor,¹⁰⁰ él exilà Sent Nazari; per què, se'n venc a¹⁰¹ Roma. E trobà¹⁰² son pare vel, e crestian; e demanà-li con s'era convertit; per què, son pare li dix que Sent Pere li era aparegut, qui l'amonestà que seguís sa¹⁰³ muler e'l seu fil, qui se n'avenen en Jhesuchrist.¹⁰⁴ *M.

Enaprés él fo exilat de Roma per los bisbes¹⁰⁵ de la ciutat, e fo tramès a Milà a gran aunta;¹⁰⁶ en lo qual loc atrobà En Celsi, e foren amdots amenats¹⁰⁷ al pretor. Enaprés lo pretor los amenà fora¹⁰⁸ la porta de Roma,¹⁰⁹ en un loc qui és dit Foras de Mur,¹¹⁰ en lo qual loc fo degolat ab Sent / Celsi. Los¹¹¹ quals corses, quant los agren preses los crestians e'ls agren sebelits en un ort, éls aparegren an 'i' sant, en aquela nuyt, qui avia nom En Ciriac,¹¹² a él diens¹¹³ que'ls lurs¹¹⁴ corses sebelís plus¹¹⁵ pregon en la sua¹¹⁶ casa per paor¹¹⁷ de Neró. Per què, él los preguà que primerament li sanessen la sua¹¹⁸ fila contreyta.¹¹⁹ On con¹²⁰ mantenen fos sanada, él portà los corses dels sants,¹²¹ e'ls sebeli ayxí co¹²² fo dit. *M.

E après lonc temps Déus mostrà los lurs¹²³ corses a Sent Ambrosi, qui gequí Sent Celsi en son loc, e tras«>en¹²⁴ Sent Nazari tot entir,¹²⁵ ben flayrant, que no avia pèl perdut, e sebelí-lo en la Glesa dels Apòstols honradament.¹²⁶

150v2 DE SENT FELIU, PAPA¹²⁷ /

Feliu, papa, fo elegut en loc d'En Libèrii papa,¹²⁸ e'y fo aordenat.¹²⁹ On con Libèrii¹³⁰ papa, no li volgués consentir a l'aregia arriana,¹³¹ él fo tramès en exil per En Contastí, fil d'En Contastí;¹³² e aquí él estec per 'iii' ayns. Per la qual causa tots los clergues de Roma elegren en papa En Feliu.¹³⁴ Lo qual En Feliu¹³⁵ condempnà l'em-

⁹⁷ - en lo qual loc él hi pres. long. P; en la qual ciutat co long. hi pres. B: ubi cum diutius praedicasset V441.17.

¹⁰⁰ - eum remanente Celso in domo cujusdam matronae V: om. trad.

¹¹⁰ - *Forsa de Mur* PB: Tres Muri V. Potser alteracions de *fora de murs i trans muros*.

^{111a} - an: en P.

¹²⁴ - trasch-ne B: trasent P: transtulit V441.38.

¹²⁵ - *entir*, 'enter', 'sencer', rossellonisme, Cor. 354-355.

¹²⁶ - Suprimeix un llarg passatge final d'uns 300 mots, des de *sanguine recenti* pág. 441 de Graesse.

¹²⁷ - DE SENT FELIU, PAPA P: DE SANT FFELIU B: De sancto Felice papa V.

¹³² - Constantio filio Constantini V.

¹³⁴ - elegren en Papa En Feliu P: loco ejus Felicem ordinauerunt ipso Liberio volente et consentiente V442.3f.; elegren P: elegiren B.

perador, ab dos bisbes¹³⁶ qui eren iretyes arians, en presència de
 'xlviij' ¹³⁷ bisbes. Per la qual causa En Contastí ^{137a} fo mot irat, e
 gità Sen Feliu del bisbat, e fé venir En Liberi, ab covenén ¹³⁸ que
 absolvés él, e sels qui eren condemnats ab él. per En Feliu. ¹³⁹ On,
 con ¹⁴⁰ En Liberi ne fos mot enuyat e marrit ^{140a} de la iretgia, ¹⁴¹ en
 tant cresc la iretgia que mots clergues ¹⁴² ne foren morts ¹⁴³ dins la
 Glesa. E Sen Feliu estec en un seu camp, del cal fo pres amanat,
 e après fo escapsat. ¹⁴⁴

DE SENT SIMPLICI E DE SENT FAUSTÍ
E DE SENTA BEATRIU, VERGE, MARTIRS ¹⁴⁵

179v2 Simplici ¹⁴⁶ e N Fausti foren frases. On con ¹⁴⁷ no volguessen sa-
 crificar / a les ydoles, els sofriren mouts tormens ¹⁴⁸ a Roma per
 En Dioclecian. Enaprés fo donada sentència contre ¹⁴⁹ els que fossen
 degolats e gitats en Tibre; per què, ¹⁵⁰ la sor d'els, que ¹⁵¹ avia nom
 Biatriu, ¹⁵² trasc los lurs ¹⁵³ corses de l'aygua e ls sebelí onradament.
 Per què, En Lucresi, ¹⁵⁴ pretor, ¹⁵⁵ la fé penre, ¹⁵⁶ e manà-li sacrificar
 a les ydoles. Mes, con ela no o volgués fer, él la fé ¹⁵⁷ ofeguar una
 nuyt, ¹⁵⁸ lo qual cors sebelí Senta Lucina, verge, costa los seus frases.
 *M.

151r1 Enaprés En Lucresci ¹⁵⁹ intrà ¹⁶⁰ en la sua ¹⁶¹ casa. On, con fos
 vengut contre los màrtirs, ¹⁶² un enfant / leytenc ¹ cridà, tots ausén, ²
 autament, dién: ³ —Auges, Lucresci: ⁴ tu às morts los sants, ⁵ e ara
 est donat en poscisió de ton enemic! ⁶—. E mantenent En Lucresci, ⁷
 tremolan, ⁸ fo pres per lo demoni, qui'l ⁹ turmentà tant fort ¹⁰ per
 'iii' hores que aquí ¹¹ morí. E quant o veseren sels qui ah él eren, ¹²

^{137a}. - e add. P.

¹⁴⁰. - on co P; e co B.

^{140a}. - marrit B: marit P.

¹⁴¹. - iretgia... ir- P: heretgia... er- B.

¹⁴². - mortis B: mort P. *Els dos manuscrits coincideixen: el trad. canvià sim-
 plicificant-los els fets que explica V; taedio affectus exsilii in haeretica pravitate
 subscripsit... V443.4.*

¹⁴⁴. - Felix vero de episcopatu dejectus cum in praedio suo habitaret, inde educ-
 tus martirium capitis obruncatione promeruit circa annos domini CCCXL V:
no trad.

¹⁴⁵. - Simplicius V: Suplici PB.

¹⁵². - Biatriu P: Beatriu B: Beatrix V.

¹⁵⁶. - et ejus vicarius, dum praedium ipsorum ambiret V: *om. trad.*

¹. - enfant leytenc: 'nen de mames': pannis involutus de gremio matris, quae
 ibi aderat V: *om. trad.*

⁶. - ton enamich B: tos enemics P: inimici V443.6f. 'Del dimoni'.

¹¹. - aquí PB: in ipso convivio V.

éls se convertiren a la fe de Christ.¹³ E recomteren ¹⁴ a tots la passió de Santa Biatriu, verge, ni co fo venyada per Déu.¹⁵

DE SANTA MARTHA ¹⁶

Marta ¹⁷ fo osta de Jhesucrist, e fo son pare e sa mare de linatye reyal.¹⁸ Fo lo pare d'ela duc de Síria e de Marítima.¹⁹ Possesia Santa Martha ²⁰ 'ii' castels, so és: Magdalon,²¹ e Bethània, e una part de Jerusalem, per heretat de sa mare, ab la sua sor e ab lo seu frare Sent Làzer.²² No's troba que anc aguès marit ni paria d'ome. *M.

180r1 La nobla osta pensava ²³ noblament de Jhesuchrist ²⁴ e de la sua ²⁵ sor [on], con a ela²⁶ fos viyares que no abastàs²⁷ a servir tant gran seyor.²⁸ Aprés la Ascensió de Jhesuchrist,²⁹ / con fos feyta persecució³⁰ dels discipòls, ela, ab³¹ lo seu frare Sent Làzer, e ab la sua³² sor Santa Maria Magdalena, e Sent Maximi,³³ qui's avia bateyats, -- al qual foren comanades per l'Esperit Sant—³⁴ [qui] per mar, Déus volent, vengren a Marselya.³⁵ Enaprés éls se n'aneren³⁶ en la ciutat d'Aychs;³⁷ e aquí éls convertiren molta gent ³⁸ a la fe de Deu. Fo Santa Marta bona parlara e bé graciosa.³⁹ *M.

151r2 Era ⁴⁰ en aquel temps, sobre Rose,⁴¹ en un bosc entre Àrlet e Avinó ⁴² un drach, qui era mig pex e miya ⁴³ bèstia, plus ⁴⁴ gros que un bou, e pus lonc ⁴⁵ que un caval, qui ⁴⁶ avia dens talans con a espasa, e avia corns ^{46a} de cada part.⁴⁷ E, estant en l'ayga / amagat, él aucisia sels qui'n passaven, e fasia perir las naus. Era vengut, per les mars de Galàcia;⁴⁸ e fo engenrat en Asia per Leviatan,⁴⁹ que és serpent

¹³. - Passi sunt autem circa annos domini CCLXXVII V: *om. trad.*

¹⁶. - DE SANTA MARTHA P: DE SANTA MARTRA, OSTA DE JHESU-CHRIST B: De sancta Martha V.

¹⁹. - *Maritima* P: Martina B. Pater ejus Syriac et maritimarum mularum orarum dux exstitit V (Graesse 444.3). El fet que altres mss. del text llatí duen *maritinae* (ed. Lió 80r1.58) en lloc de *maritimarum* fa més comprensible la interpretació com un topònim.

²². - ni paria d'ome P: aut hominum contubernium subiisse V444.8.

²³. - *pensava*, 'assistir, cuidar-se de' «ministrabat».

²⁸. - pariter ministrare volebat, quia videbatur sibi, quod ad serviendum tanto hospiti non sufficeret etiam totus mundus V444.10 *escurçat pel trad.: els mss. hi han interpolat, davant con, P on, B e.*

³⁰. - persecució PB: dispersio V.

³¹. - ab B: a P (ab > a fonètica sintàctica): «cum» V.

³⁴. - multique alii ablatis remis, velis et gubernaculis omnibus et alimentis ratibus ab infidelibus includuntur V: *om. trad.*

⁴¹. - Rose PB 'riu Roine': Rhodanum V.

⁴². - Àrlet e Avinó: 'Arles i Avinyó': Arelatem et Avenionem V.

⁴³. - plus P: pus B.

⁴⁵. - lonc: lono P: lonch B.

^{46a}. - corns P: corres B: cornua V.

d'aygua mot ferotyà. e de Bonat,⁵⁰ bèstia que's fa en la regió de Galàcia,⁵¹ que ha aytal natura: que a aquels qui'l volen † enceguar †⁵² per espasi d'una versana,⁵³ geta la sua fenda. ayxí con cayrel. e tota res que toca crema, ayxí con a foc. *M.

A la qual bèstia anà Senta Martha; e trobà-la, en lo boscatye, que menyava un home. E gità sobre lo drach aygua beneseta, e mostrà-li una crou. Or.⁵⁴ mantenent, vençut,⁵⁵ con a feda⁵⁶ lo liguà Senta Martha⁵⁷ ab la sua⁵⁸ cinta. E mantenent lo pòbol lo alebesà⁵⁹ ab lances e ab peres. Era apelat aquel drach Tarascha per la qual bèstia à nom aquel loch Tharaschó.⁶⁰ Era embans aquel loc apelat Nerluc, que volia dir nere loc,⁶¹ per so cor aquí avia grans boscatyes e negres. *M.

180r2

Après / aysò, Santa Martha remàs⁶² aquí, de licència de Sent Maximí, masestre⁶³ seu;⁶⁴ e aquí ela estava en oració.⁶⁵ En lo qual loc féu un monestir de dones a⁶⁶ onor de Senta Maria Magdalena.⁶⁷ E aquí ela fè⁶⁸ mot aspra vida; ayxí que no menyava cor⁶⁹ pa e aygua una veguada lo dia.⁷⁰ c' veguades, la nuyt. s'aginolava,⁷² per Déus a pregar. *M.

On, con⁷³ i^a veguada ela presiqués⁷⁴ as-Avynó,⁷⁵ entre la

⁵⁰. - de Bonat P: ab (H)onacho o a Bonacho V. *Potser un animal mitològic; o potser alteració d'onagros 'ase salvatge'.* Aci B afegeix qui es, que no té correspondència en V.

⁵¹. - Galàcia P: Galícia B: Galatiac V.

⁵². - que a aquels qui'l volien ensegua... con a foc P: ha aytal natura que aquels que ell volch ensecar per espasi de una versana el gitava la sua fenda com a cayrel B: quod Galatiac regio gignit quod in sectatores suos per spatium jugeris stercus suum velut spiculum dirigit et quidquid tetigerit, velut ignis exurit V444.26. [En lloc del mot *enceguar*, i àdhuc els tres anteriors, el text del traductor resta dubtós. Provisionalment la solució menys innovadora i arriscada és: *a aquels qui'l volen seguir*. Probablement una diplografia convertí *volen seguir* en *volen enseguir* i com que aquest no és verb català uns copistes conjecturaren *enseguar* (suposant que el drac ensegava amb el seu projectil excrementici) i uns altres, alterant més la forma del mot, però mantenint-se més prop del sentit primitiu conjecturaren *ensercar*. J. C.].

⁵³. - versana ('mesura superficial que té nou-centes canes quadrades' Alcm) tradueix jugerum 'jovada' «arpent»; cayrel 'cairell', 'projectil de ballesa'.

⁵⁴. - alcbesà 'lapidà', 'matà apedregant'. Cor. pàg. 350.

⁵⁵. - B: Era apelat aquel loc... Tarascha, per la qual bestia à nom aquel Tharaschó: Vocabatur autem draco ab incolis Tarasconus, unde in hujus memoriam locus ille adhuc vocatur Tarascona V444.35. Tarascha P: Trasca B. *Les diverses edicions i manuscrits del text llari vacil·len, però, entre locus, lacus i lucus.*

⁶¹. - Era embans... nere loc P: Era apellat aquel loch enans Verluch, que vol dir nere lach B: qui antea vocabatur Nerluc, id es niger lacus V.

⁶². - Martha remàs P: Martra romàs B.

⁶⁹. - cor P: 'sinó', 'més que': «sinó» B. Veg. Cor. pàg. 352.

⁷⁰. - carnem et omnem pinguedinem, ova, caseum, et vinum vitans semel tantum in die edebat P: om, trad.; P add. c' veguades lo dia (diplografia).

⁷². - s'aginolava P: s'ajunalava B: genua flectebat V.

⁷⁴. - Om. P.

ciutat e'l flum de ⁷⁶ Rose, un emfant estava oltra ⁷⁷ lo fluví ⁷⁸ de Rose, ⁷⁹ qui volia ausir les sues ⁸⁰ paraules: per què, ⁸¹ nadan, volia as-ela ⁸² venir; mes, sobtament, fo neguat e mort. Lo ⁸³ cors del qual fo trobat ⁸⁴ lo sendemà; per què, fo portat davant ⁸⁵ Senta Martha ⁸⁶ per so que'l ressucités. ⁸⁷ / On, mantenent, feyta oració a Déu, ⁸⁸ ela'l pres per la mà, e levà'l sus senes mal; e après, ela'l bateyà. *M.

151vl

Recomta Eusebi, en lo quint ⁸⁹ libre de les *Ystòries eclesiàstiques*, que una femna que perdia sanc per la natura d'eròrere, ⁹⁰ pus que fo sanada, fé fer una ymaga, en lo seu verger, a semblansa de Jhesu-christ, ⁹¹ e, ayxí vestit com ela l'avía vist. ⁹² La qual ymaga ela mot onrava; e les erbes que's fayen sot' ⁹³ aquela ymaga, que no avien abans neguna vertut, ⁹⁴ foren mot virtuosses, de les quals eren sanats mots malautes. ⁹⁵ Diu Sent Ambrosi que aquela femna fo Santa Martha, ⁹⁶ que guarí d'aquela malautia. ⁹⁷ *M.

La sua ⁹⁸ mort. Nostre Seyor revelà a Santa Martha, ans, ⁹⁹ per un ayn, ¹⁰⁰ e per tot l'an ¹⁰¹ ela fo trebalada per febra. E ans del vuytèn dia ela ausí los àngels ¹⁰² qui'n puyaven la ànima de la sua ¹⁰³ / sor al cel; per què, ela dix als frares e a les sors ¹⁰⁴ del monestir: —O compayons e amics meus bos! Eu vos ¹⁰⁵ prec que'us alegrets ab mi: sapiats que eu he ausits los àngels qui'n pugen ¹⁰⁶ la ànima de la mia sor al cel ¹⁰⁷. E après ela dix: —O mot bela sor e molt amada, vives ¹⁰⁸ ab lo Maestra ¹⁰⁹ teu e Oste meu en la tua seyla benaüyrada! ¹¹⁰—.

180vr

E mantenent Senta Martha ¹¹¹ amonestà ¹¹² tots aquels qui li estàvan decosta que estessen ab lums costa ela, e que vetlessen ¹¹³ entrò a la sua ¹¹⁴ mort. E quant fo miyanuyt, que tots dormien, lo vent que fasia aucís ¹¹⁵ tots los lums. Per què mantenent ela vesec grans compayes de diables; per què, ela comensà Déu ¹¹⁶ a preguar,

⁸⁸. - *On mantenent... a Deu* PB: Reducix un passatge d'una cinquantena de mots de V.

⁹⁰. - una femna q. p. sanc per la na. d'e. pus q. f. sa. P: mulier emorroissa postquam sanata fuit V445.19. Sembla que realment s'ha d'entendre una dona amb grans pèrdues de sang hemorroidal (Graesse a tort amb majúscula).

⁹². - *l'avía vist*: vestit (diplografia) PB: viderat V.

⁹³. - *sor* P (= *sota* elidit): sots B: sub V. *Sota és mot rar a l'Edat Mitjana en català (no tant en llengua d'Oc)*.

⁹⁷. - Refert autem Hieronymus et habetur in Hystoria tripartita, quod Julianus apostata imaginem, quam emorroissa fecerat, inde sustulit et suam ibidem collocavit, quae ictu fulminis confracta fuit V; *om. trad.*

¹⁰⁰. - Nostre Se. rev. a Sta. M. la sua mort ans per un ayn P:... la seua mort ans que per un ayn ela morís B: obitum autem suum sibi dominus ante per annum revelavit V445.28.

¹⁰⁷. - quoniam angelicos choros sororis meae animam ad sedes pollicitas ferentes ovanter cerno V; *om. trad.*

¹¹⁰. - *seyla benaüyrada* P: sesilla B: in sede beata V445.35 'estatge'.

dién:¹¹⁷ --O sant Pare Eli, e Oste meu car: ajustats se són, per mi a devorar, los diables, qui tenen escrits tots los meus falimens.¹¹⁸

151v2 Mes tu, Séyer, sies en lo meu adjutori!—. *M. /

E mantenenent ela vesec la sua¹¹⁹ sor que venia as-ela,¹²⁰ e portava a¹²¹ la mà una fala¹²² ardent, e encès los ciris e les làntesses,¹²³ que¹²⁴ eren mortes per¹²⁵ vent. E dix Jesucrist:¹²⁶ —Vina,¹²⁷ osta mia,¹²⁸ car là on eu estau estaràs tu¹²⁹ ab mi! Tu'm resebest en lo teu ostal; per què, eu te resebré en lo meu cel; e tots cels qui'm preguaran, eu exausiré¹³⁰ per amor de tu—. *M.

E ayxi con la ora s'aprusmà¹³¹ de la sua¹³² mort, ela's fé portar¹³³ defora, per so que pusqués veser lo cel. E manà-se pausar¹³⁴ sobre cenra, e c'om li tengué la crou denant,¹³⁵ «e» orà en aquestes paraules: —O Seyor¹³⁶ meu car, guarda aquesta paubreta!¹³⁷ E ayxi con tu deyest¹³⁸ alberguar ab mi en lo meu ostal, / enayxi tu'm reseb¹³⁹ en lo teu regne¹⁴⁰ celestial!—. E manà que hom li lisqués la passi de Jhesuchrist.¹⁴¹ E quant fo en aquel loc on se lig: «Pare, en les tues mans¹⁴² coman¹⁴³ lo meu esperit», ela mantenenent tramès a Déu l'esperit. *M.

En lo següent dia, que fo dimenge,¹⁴⁴ ayxi con de costa lo seu cors disien lausors¹⁴⁵ los clergues, en aviron de¹⁴⁶ la tèrcia, Sent Front cantava messa en Peragorg.¹⁴⁷ E après la pistola, él s'adormí, e aquí Déus¹⁴⁸ li aparec, a él dién:¹⁴⁹ —O amat meu Front,¹⁵⁰ si vols¹⁵¹ complir so que nós promesem a la nostra osta, leva sus¹⁵² e seguex-me!—. Per què de mantenenent éls vengren a Tharescó;¹⁵³ e de costa lo cors d'ela, cantans ab los autres, dixeren tot l'ofici;¹⁵⁴ e'l cors d'ela éls meseren ab les lurs mans¹⁵⁵ en lo vas. *M.

On con¹⁵⁶ en Peragorg fos cantat per los cantors,¹⁵⁷ e'l diache volgués penre¹⁵⁸ benedictió, per so cor volia dir l'avangeli, as-envides¹⁵⁹ pogren despertar lo bisbe; per què, él lur¹⁶⁰ dix:¹⁶¹ —Ho freres meus, per què m'avets despertat? Que Jhesucrist m'avia amenat, per sebelir,¹⁶² la sua¹⁶³ osta, e avem-la sebelida. Trametets tost là

¹¹⁸. - Ely ne elongeris a me V; *om. trad.*

¹²². - *fala* P: 'antorxa, atxa': fula de palma B: facem V.

¹²³. - 'lànties'. Cf. *làntea* Cor. s. v.

¹²⁶. - *E dix Jesucrist* P: dumque altera alteram proprio nomine vocaret, ecce Christus advenit dicens V.

¹³¹. - *s'aprusmà*: 's'acostà': s'aproismà B.

¹³⁸. - *deyest* (= *denyest*) 'l'has dignat': volguist B: dignatus es V.

¹⁴¹. - *la passi de Jhesuchrist* P: la passió de Jhesuchrist B: passio secundum Lucam V.

¹⁴⁶. - *en aviron de* P: e engir ora B: circa V.

¹⁴⁷. - Peragorch B: Petrogoricas V446.24 (Petragorices ed. *Lió* 81 (1,36)) = Perigord.

152r1 un misatye, qui / m'aport l'anel e'ls guans,¹ que comaney eu là al sacristà, e per oblít o he eu là gequit; per so cor me despertets—. Per què, là aneren² los misatyes e reseberen un quant, del sacristà, e l'anel.³ E l'autre gant aremenà⁴ lo sacristà per testimoni del feyt. *M.

181r1 Dix Sent Front que, après la sepultura, un clergue demanà a Jhesucrist⁵ con avia nom. Al qual Èl no volc respondre, mes que li mostrà un libre que tenia en la mà,⁶ ubert, en lo qual no avia als escrit sinó aquest / verset: —En la memòria perdurable serà la justa osta mia,⁷ e no temerà⁸ negun mal en lo derer jusesi⁹—. On, con¹⁰ aquel girés les cartes del libre, no'y trobà als escrit. *M.

On, con¹¹ mots miracles se fesen en lo vas de Senta Martha,¹² En Colodoveus,¹³ rey de Fransa, qui fo bateyat¹⁴ per Sent Remigi,¹⁵ anec¹⁶ là al seu vas; e aquí él fo guarit de¹⁷ mot gran dolor que sofria¹⁸ als rojons;¹⁹ per la qual causa él requesí²⁰ aquel loc. E donà als servidors d'aquel loc 'iii' milers de terra, en aviró del loc, de totes parts,²¹ ab viles e ab castels; e fé²² aquel loc franc. Senta Marcel·la,²³ qui era²⁴ serventa d'ela, escrisc²⁵ la sua²⁶ vida. La qual, enaprés, se n'anà preÿcar²⁷ en Esclavoyna²⁸ l'avangeli de Déu. E, après 'x' ayns, ela se n'anà ha Déu.²⁹

SENT ABDON ET SENNEN³⁰

Abdon e Sennén foren marturiats per En Deci, l'emperador.³¹ On, con³² En Deci, emperador, sobrès³³ Babilònia ab les autres pro-

¹. - comaney en P: comané en B.

². - qui nobis annulum nostrum, aurum et chirothecas chryseas deferant, quae, dum ad corpus sepeliendum me aptarem i Missi nuntii et hoc, ut episcopus dixerat, invenientes annulum solamque chirothecam attulerunt V: *abreujat trad.*

⁴. - *aremenà* P: *arremenà* B: *retinuit* V.

⁵. - *un c. d. a Jhesucrist* P: *ab ecclesia exiremus, frater quidam illius loci literis peritus nos insecutus dominum interrogavit V. Però potser amb dominus Voragine no es referia a St. Front sinó a Jesús.*

⁷. - *la j. o. mia* P: *la mia osta B: justa hospita mea V.*

⁸. - *temerà* P: *tembrà* B.

⁹. - 'judici'. Veg. Cor. 356.

¹². - Martha B.

¹³. - *Colonodeus* B: *Clodoveus* V.

¹⁹. - 'ronjons'.

²⁰. - 'va enquirir': *illum locum ditavit V; occit. ant. requir.*

²¹. - 'iii' milers de terra en aviró del P: 'iiii' leuges de terra engir entorn d'aquel B: *in giro ex utraque parte Rhodani terram V.*

²³. - Martilla V (ed. Lió).

²⁸. - 'Eslavònia': *Esclavonia* B: *Sclavoniam* V.

²⁹. - *Xº* anno a dormitione Marthae in pace quievit V.

³⁰. - BV: *ABSENEN* P.

152r2 vinciés, el atrobeç³⁴ aquí als cums crestians; los quals adux³⁵ en la ciutat de Córdova,³⁶ e aquí el los fé³⁷ morir ab diverses turmens. E après³⁸ Abdon e Senén³⁹ los sebeliren; per què, foren / acusats ab⁴⁰ l'emperador. E l'emperador⁴¹ los fé penre⁴² e encadenar en la ciutat de Roma. E manà-los⁴³ sacrificar als déus; si no, que hom los fesés devorar a bèsties salvatyes. On con⁴⁴ éls no volguessen sacrificar als déus,⁴⁵ lo pretor los volc fer devorar⁴⁶ a dos leons e a 'iiii' orses.⁴⁷ Mes, co'ls sants estessen senes mal,⁴⁸ lo pretor los fé a glasi morir, e gitar davant la ýdola del sol. E co / aquí aguessen yagut 'iii' dies, En Quirini, qui era subdiache, los sebeli en la sua⁵⁰ casa.⁵¹

DE SENT GERMA⁵²

Germà és dit de «germenament»,⁵³ e ⁵⁴ de *ana*, que vol dir «ensús»; enquax que⁵⁵ vula dir «sobirà germenament». 'iii' causes són trobades en la sement germenant; so és: calor natural, e humor que noyrex, e rasó semenal. Per què, Sent Germà és dit «germenament», so és enquax «sement germenal»: per so car en el fo calor per fervor d'amor;⁵⁶ e rasó semenal, per vertut⁵⁷ de predicació; per la qual convertia molts a la fe de Crist.⁵⁸ La vida d'él escrisc En Constantí,⁵⁹ prevere, e Sen Sensuri, bisbe.⁶⁰

Germà fo de mot noble linatye, e nasc en la ciutat Altisiòdoro,⁶¹ e fo molt savi en les liberals arts. Enaprès el anà a⁶² Roma, per donar una sentència de dret; en lo qual loc resebé⁶³ tanta de dignitat que fo tramès per duc en Berguya.⁶⁴ On, con⁶⁵ el governés⁶⁶ la ciutat altissiodoroana⁶⁷ davant totes les autres: cra un aybre, que⁶⁸ avia

³⁸. - et eos duo subreguli capientes, scilicet V: *om. trad.*

⁴⁰. - *Us d'aquesta preposició un poc insòlit però no gaire sorprenent en cap fase del llenguatge, i menys si es té en compte que això es diria en el llatí vulgar central amb apud, que és l'etimón d'ab.*

⁴⁶. - devorar B: degolar P: devorari V.

⁴⁷. - Contemnentes itaque et expuentes in simulacra ad theatrum pertrahuntur et ad eos duo leones et ursi quatuor dimittuntur V: *om. trad.*

⁴⁹. - 'Passar a espasa o ganivet i arrossegar': ab coltel aucir e r. B: gladiis occiduntur et ligatis pedibus tracti sunt V.

⁵¹. - *La trad. elimina uns 50 mots de la fi.*

⁵⁵. - B: germenament P: germen V.

⁵⁶. - humor per pinguedinem devotionis V: *om. trad.*

⁶⁰. - P: Cencuri B: sanctum Censurium episcopum Altisiodorensem V.

⁶¹. - PV: Auticiodora B: 'Auxerre'.

⁶². - a Roma per donar una sent. de dret PB: Romam ad discendum juris scientiam est profectus V448.12.

⁶⁴. - Borgonya B: Burgundia V.

152v1 nom pin e'mig⁶⁹ de la ciutat, en los rams del qual aybre⁷⁰ él pen-
yava los caps / de les bèsties que cassava.⁷¹ Mes con Sent Aymador,⁷²
bisbe de la ciutat, lo repre(s)és⁷³ d'aquela vanetat e l'amonestés que
fesés⁷⁴ talar l'aybre, per so que no⁷⁵ vingués alcuna mala occasion
als crestians, Sen Germà⁷⁶ no'l ne volc obesir. Per què quant Sent
Germà no fo en la ciutat, lo bisbe fé⁷⁷ talar l'aybre e cremar. E
quant Sent Germà o ausi⁷⁸ dir, oblidat de la religió crestiana, ab
mot gran cavalayria⁷⁹ venc en⁸⁰ la ciutat e asayà d'aucire⁸¹ lo bisbe.
Mes co'l bisbe, per volentat de Déu, conegués que Sent Germà
siria⁸² bisbe après él, él se fusc de la ciutat.⁸³ *M.

181v1 Enaprès él tornà⁸⁴ a la ciutat,⁸⁵ e sàviament él mès Sent Germà
en la glesa; e aquí él li fé corona,⁸⁶ dién⁸⁷ que él seria bisbe / après
él. La qual causa li endevenc ayxí co'l bisbe li dix. Car après pocs
dies lo bisbe morí; per què'l pòbol⁸⁸ fé bisbe Sent Germà; on,⁸⁹
él donà tot quant avia als paubres, e ac la sua⁹⁰ muler con a sor, e
restrencs⁹¹ tant fort son cors per 'xxx' ayns que no menyà pa de
froment,⁹² ni bec vi; ni † legum † ni sal per sabor; a Pascha e a Nadal,
solament, bevia vi.⁹³ E ab lo conreu,⁹⁴ él menyava cenra ab pa d'ordi;
totstamps dejunava⁹⁵ entrò al vespre. E no vestia re d'ivern ni d'esti-
tiu,⁹⁶ sinó un cilici e una gonela ab la cugula;⁹⁷ e vestí atant aquels
vestimens entrò hom li'n donà⁹⁸ autres.⁹⁹ Ornava lo seu lit ab cenra,
e ab lo cilici, e ab un drap de sac.¹⁰⁰ Totstamps plorava, e portava
les reliquies dels sants en lo col¹⁰¹ *M.

Una vegada alberguà en un osdal;¹⁰² on, con¹⁰³ après menyar

⁶⁹. - pin e'mig B: pra cmic P: pinum in media civitate V.

⁷¹. - q. c. P: pro (o per) admiratione(m) venationis V.

⁷³. - reprenés B: redargueret V. *Deu ser doncs Subj. Impf.* < repre(s)és.

⁷⁹. - cavalayria 'tropes' (cf. miles trad. cavaller).

⁸². - P: seria B.

⁸³. - se (se'n B) fusc de la c.; et Augustodunum perrexit V.

⁸⁶. - 'El féu tonsurar'. Ibidem eum tonsurans praedixit... V.

⁹¹. - restrencs P: 'destrenyé, sotmeté a règim ascètic': ostrench B: affixit V.

⁹². - legum P: non sagimen nunquam vel salem pro sapore comederit V. *Cat. central sagi, mall. saim.*

⁹³. - Sed tamen ipsum vini saporem aquis nimis exstinguebat V: *om. trad.*

⁹⁴. - Ab lo conreu... P:... correi... B: in refectionem primo cinerem praelibabat deinde panem ordeaceum sumebat V. *No sembla pas que signifiqui «troupes» com en occit. ant. (PDPPF) però sí «mets»: o sigui 'amb els plats, guisats' 'amb el companatge'.*

⁹⁶. - E no vestiu re d'ivern ni d'estiu P: Ni vestia res d'estiu ni d'ivern V.

⁹⁷. - 'caputxa' cogula B: cucullum V.

⁹⁸. - tamdiu ferebatur, donec attritione nimia solveretur V: *om. trad.*

¹⁰⁰. - Lectulum suum cinere, cilicio ac sacculo ornabat V.

¹⁰¹. - La trad. omet uns seixanta mots des de *nunquam vestimentum* fins a *phantastica putarentur* V.

¹⁰². - osdal P: ostal B: loco V.

- 152v2 vesec¹⁰⁴ aparelar les taules, mot maravelat, dix a cuy¹⁰⁵ aparelava / hom les taules altra vegada. E'l seyor de l'ostal dix¹⁰⁶ que a les bones dones qu'i¹⁰⁷ anaven de nyut;¹⁰⁸ per què, aquela nyut Sent Germà vetlà,¹⁰⁹ e vesec gran multitud de demonis¹¹⁰ qui segren¹¹¹ en la taula en forma d'omes.¹¹² On, con¹¹³ él lur manés¹¹⁴ que no se n'anessen,¹¹⁵ él¹¹⁶ despertà tots sels qui yasien en l'osdal,¹¹⁷ e demanà-los si'n conoxien negun. Per què, éls¹¹⁸ dixeren que tots eren vesins e vesines.
- 181v2 On,¹¹⁹ après, él tramès a les lurs cases per veser si hi eren,¹²⁰ e troberen-los¹²¹ tots en lurs lits. Enaprès el demanà als diables qui eren; / per què els dixeren que eren diables¹²² qui escarnien los homes.¹²³ *M.

En aquel temps era Sent Lop en la ciutat Trecassina,¹²⁴ la qual ciutat fo aseteïda¹²⁵ per un rey qui avia nom Àtila. Per què, sobre lo portal, Sent Lop cridà, dién qui era¹²⁶ aquel qui ayxi los eseyava, ses rason.¹²⁷ Al qual respòs lo rey,¹²⁸ dién: —Eu són Àtila, qui són flagel de Déu!—. Per la qual causa lo bisbe,¹²⁹ ploran, dix: —E eu són Lop, deguastador del grey¹³⁰ de Déu!¹³¹—. E après¹³² el fé¹³³ obrir la porta¹³⁴ de la ciutat; e mantenen los enemics¹³⁵ foren ensegats,¹³⁶ e intreren¹³⁷ per un portal e ixiren¹³⁸ per l'autre,¹³⁹ que mal no'ls feren.¹⁴⁰ On¹⁴¹ Sent Germà resebé Sent Lop,¹⁴² e anàsse'n¹⁴³ en Bretaya, on avia mots yretyes. E cant foren en la mar, éls agren gran tempestat, mes per oració de Sent Germà cessà la tempestat.¹⁴⁴ E cant agren tots los yretyes convertiits, éls se'n torneren¹⁴⁵ en lur terra. *M.

Una veguada Sent Germà jac malaute¹⁴⁶ en un osdal,¹⁴⁷ e esdevenc-se que aquel carer sobtament fo cremat. Per què fo él¹⁴⁸ preguat

¹⁰⁷. - femnes qu'i B: dones que P: bonis illis mulieribus quae de nocte incendunt V449.15.

¹¹¹. - 'van seure'.

¹¹⁵. - Eos praeciens ne abirent, cunctos de familia excitavit inquirens... V449.18.

¹¹⁶. - el B: es P.

¹¹⁷. - qui yasien en l'osdal P:... la casa B: de familia V.

¹²². - B: set mots om. P (homeot.).

¹²⁸. - Adiurati igitur se daemones esse dixerunt qui sic omnibus illudebant V.

¹²⁴. - Trecassina P: Traecasinae o Tracassine V (civitas Tricassina 'Troyes').

¹²⁵. - aseteïda P: acitiada B: obsideret V: 'assetjada'.

¹²⁶. - era B: és P.

¹²⁷. - e ses rasons P: assitiava ses rasons B: acclamans quis esset qui sic eos impeteret V. Enfilat damunt del portal St. Llop preguntà qui era el qui els assetjava sense raó, sense haver estat provocat. Sembla que el copista hagi posat una titlla de nasal damunt eseyava.

¹³⁰. - del grey B: 'ramat': del «rey» P: Ait gemens: et ego sum lupus heu! vastator gregis Dei. V449.27. Per a grey. cf. f.º 123 n. 23.

¹³¹. - et indigens flagello Dei V: om. trad.

¹⁴⁴. - honorifice igitur a populis suscipiuntur, quorum adventum daemones jam praedixerant, quos sanctus Germanus de obsessis expulerat V: om. trad.

153r1 que fusqués, per so que no fos cremat; mes él se n'anà al foc e estec; e[n] l'ostal, Déus volent,¹⁴⁹ / no cremà.¹ *M.

182r1 Enaprés él se'n tornà en Bretaya per so que confosés^{1a} los yretyes, e l'amenà un dels seus discípol;² e quant foren a³ Normandia⁴ lo compayó jac malaute⁵ e's morí. E quant Sent Germà fo aquí retornat, él fê⁶ obrir lo vas del seu discípol, e apelà-lo per son nom, a él dién⁷ si volia cavaleregar ab él encara;⁸ per què, aquel li respòs / que bé li estava, e que no volia tornar en aquest món.⁹ E mantement él tornà son cap en son¹⁰ loc, e adormí-sse¹¹ en Nostre Seyor. *M.

Dementre que él preïcava¹² en Bretaya, lo rey de Bretaya vedava¹³ que hom no l'alberguàs; per què, En Subuculi,¹⁴ qui era del¹⁵ palau del rey,¹⁶ quant vesec Sent Germà ab sos compayós, costrets de fret¹⁷ e de fam, él los resebec en la sua¹⁸ casa bonament,¹⁹ e manà que hom aucisès als sants barons un²⁰ vedel que avia. E, après lo menyar, Sent Germà fê ajustar tots los osses del vedel sobre'l cur,²¹ e per la sua²² oració lo vedel tornà viu. *M.

En lo següén dia Sent Germà al rey anà,²³ e demanà denant²⁴ tots per què li avia deneguat²⁵ ostal. E adoncs lo rey, mot²⁶ espadit, no li poc respondre. Per què Sent Germà li dix²⁷ que s'isqués²⁸ del regne, e que'l gequis a melor de si. E adoncs Sent Germà, per manament de Déu, fê aquí venir En Subuculi²⁹ ab la sua³⁰ muler; e, tots maravelats, él lo fê³¹ rey denant³² tots. E ayxí,³³ d'aquel temps a ensà,³⁴ los bretons an rey del linatge d'En Subuculi.³⁵ *M.

Una veguada, ayxí con Sent Germà passava per Augustudúnium,³⁶ él venc al vas de Sent Cassian, bisbe, e demanà-li con li estava. Per què mantement lo sant³⁷ li respòs denant tots: —Sàpies que eu són en glòria,³⁸ e esper³⁹ l'aveniment del Redemptor!—. Per què Sent

¹⁴⁹. - B (no PV) *repeteix ací l'ostal*.

¹. - Ille incendio se opponit, et ultra citraque omnia consumente flamma hospitium ejus non tetigit V.

^{1a}. - confosés B: confossés P: confutaret V450.4.

². - Tunc sancto annuente, ut requiesceret V: *om. trad.*

¹⁴. - En Subuculi. El traductor entengué a tort el baix llatí subulcus, -ci, 'porquerol, pastor', con un nom propi, escrivint-ho dos cops, més avall, d'aquesta manera, i ací N'Espasi P. (En Spasi B), no es veu per què.

¹⁶. - subulcus regis regressus a pascuis receptam V.

¹⁷. - PB: Laborantem V: 'partint, aclaparats de' o bé 'obligats per'.

²¹. - 'l cur (= cuïro) P: la pel B.

³⁴. - a ensà P: ad ensà B.

³⁶. - La trad. omet un centenar de mots, des de Cum Saxones contra Britones fins a cunctique diffugerunt.

³⁹. - Augustodunum V. 'Autun'.

153r2 Germà li dix: ⁴⁰ —Repausa't en pau / ab Jhesucrist, ⁴¹ e pregua Déus, per nós, que nós puscam venir al gaug de Paradís. ⁴² *M.

E con él vengués en la ciutat de Revenna, él fo resebut per la ⁴³ regina, Na Placnt, ⁴⁴ e per son fil, En Valentian, ⁴⁵ mot honradament. E a ⁴⁶ hora de menyar la regina li tramès una escudela, de mot bons menyars tota plena. E cant él la ac reebuda, ⁴⁷ él donà los menyars als seus compayós; ⁴⁸ e él retenc-se la escudela, per so que'l preu donés ⁴⁹ als paubres. E per la scudela él li'n tramès ⁵⁰ i' a de fust en quâ ⁵¹ tenia ⁵² pa d'ordi, la qual rescbec ela franquament; e après ela / la fé cobrir d'argent. *M.

182r2

Una vegada la regina lo coydà ⁵³ que mengés ab ela. Per què, ⁵⁴ él se n'anà al seu palau, cavalcan en un ase; ⁵⁵ e ayxí con él menyava, l'ase seu ⁵⁶ morí. E quant la regina o ausí ⁵⁷ dir, ela li tramès un caval mot domde, ⁵⁸ e cant él lo vesec, él manec ⁵⁹ que hom li presentés ⁶⁰ lo seu ase: ⁶¹ «car él me'n portarà que m'ic ⁶² adux». Per què dix a l'ase: ⁶³ —Leva sus e porta-me'n! ⁶⁴—. E mantenent l'ase se levà, ⁶⁵ ayxí con si agües dormit, ⁶⁶ e, sus cavalcan, él se'n tornà en lo seu osdal. ⁶⁷ *M.

Estan en Revenna, él dix que tost exiria d'aquest món. ⁶⁸ On, ⁶⁹ après poc de temps, él fo mot trebalat de ⁷⁰ febra; e en lo 'viii' dia él tramès l'esperit a Déu, ⁷¹ e fo portat lo seu cors en Fransa, ayxí con él o avia ⁷² aordenat ⁷³ ab la regina. ⁷⁴ *M.

Sent Germà avia promès a Sent Eusebi, bisbe de Vertzel, ⁷⁵ que, cant él se'n tornaria, él li dedicaria ⁷⁶ una gleysa que él avia hedeificada. ⁷⁷ On con ⁷⁸ Sent Eusebi ausís ⁷⁹ dir que Sent Germà era mort, ayxí co él volc dedicar ⁸⁰ la sua gleysa, él manà encendre los ciris; e quant los avien ⁸¹ enceses, mantenent eren ⁸² morts. ⁸³ E quant o vesec Sent Eusebi, / él se pensà que la dedicatió ⁸⁴ s'auria a fer en autre temps o ⁸⁵ per autre bisbe. On, co'l ⁸⁶ cors de Sent Germà fos aportat a Vertzel, ⁸⁷ mantenent fo aduyt a la dita glesa; e mantenent

153v1

⁴⁰. - Valentiniano V.

⁴¹. - qua P: que B.

⁴². - Coydà per covidà 'convità': eum ad convivium invitasset V.

⁴³. - B: e P.

⁴⁴. - 'Molt mans': mirae mansuetudinis V.

⁴⁵. - él... que m'ic adux P: aquel... qui m'ich... B: qui me huc attulit V: 'em portarà aquell que m'ha dut aci'.

⁴⁶. - abijt circa annos domini CCCCXXX V: om. trad.

⁴⁷. - Dedicaturus V: vol dedificar P... edificar B.

⁴⁸. - Morts per 'apagats' i amortar per 'apagar' són ben coneguts en català i en occità, més en aquest, sed quanto plus accendebantur, tanto plus exstinguebantur.

⁴⁹. - Versel B: Vetzal P: Vercellas V.

los dits ciris foren enceses per la volentat de Déu. E adoncs Sent Eusebi se remenbrà de la promesió ⁸⁸ de Sent Germà; per què conec que so que li avia promès de fer viu, que mort li o avia atès. ⁸⁹

DE SENT EUSEBI ⁹⁰

182v1 Eusebi és dit de *eu*, que és «bé», e de *sebe*, que vol dir «parlar» o «estaci». ⁹¹ O Eusebi vol aytant dir con «bon cultivament». / Car él ac bonessa en sanctificació, ⁹² e ac paraula en defensió de la fe, e ac estació ⁹³ en la fermetat del martiri, e hac bon cultivament en la reverència de Déu. ⁹⁴ *M.

Eusebi fo totstemps verge. On, con ⁹⁵ él fos crestianat, ⁹⁶ enaprés él fo bateyat per Sent Eusebi papa, e d'él resebec lo nom. En lo qual bateyament foren vistes mans ⁹⁷ d'àngels qui'l trasquen ⁹⁸ de les fons. *M.

On, con ⁹⁹ i^a femna volgés intrar en la cambra d'él, per los àngels qui'l guardaven no'y poc venir; per què, lo matí se gità als seus peus e demanà-li perdó. E quant él fo feyt prevere, él fo de mot gran santetat: ayxí que quant él cantava la messa ¹⁰⁰ los àngels estaven ab él. *M.

Enaprés, con la iretyia arriana destruí tota Lombardia, ¹⁰¹ la qual iretgia ¹⁰² era defesa per l'emperador Contastí, [per què] l' papa consecrà ¹⁰³ en bisbe Sent Eusebi en la ciutat de Vertzel, ¹⁰⁴ que era adoncs una de les pus nobles ciutats ¹⁰⁵ de Lumbardia. ¹⁰⁶ E quant o ausiren dir los iretyes, ¹⁰⁷ éls feren ¹⁰⁸ clausir ¹⁰⁹ les portes de les gleses. / E quant Sent Eusebi fo intrat ¹¹⁰ en la ciutat, él se n'anà a la sglesa ¹¹¹ mayor, que és de Senta Maria; e aquí él s'aginolà, per què mantenent les portes s'obriren. *M.

Enaprés él gità N'Auxensi, ¹¹² bisbe de Milà, qui era iretye, e aquí él féu ¹¹³ bisbe Sent Dionís. E ayxí Sept Eusebi reformà tota la Glesa que és envés sol colguant, e Sent Athanasi ¹¹⁴ la Glesa envés aurient, ¹¹⁵ 182v2 de la iretgia ¹¹⁶ arriana, / destruéen tots los hiretyes. ¹¹⁷ Per la qual causa Constantí, ¹¹⁸ l'emperador, fo molt irat, ¹¹⁹ e fé a ssi venir ¹²⁰

⁸⁸. - La trad. omet uns 60 mots de V.

⁹¹. - *estaci*, 'lloc on està fondejada o amarrada una embarcació'. AlcM. el documenta sols en un document de l'any 1436; stassi B: statio V452.4.

⁹². - B: sacrificació P: sanctificatione V.

⁹³. - *trasquen* P: trageren B: levaverunt V.

¹⁰³. - *conscrà* P: consagrà B: consecravít V.

¹⁰⁵. - *ciotats* B: urbes V; ciutà P (*fon. sint.*).

¹¹⁷. - La trad. omet ací uns 80 mots.

gran multitud de bisbes. Enaprés él ¹²¹ tramès moutes ¹²² letres a Sent Eusebi; mes con él saubés la sua ¹²³ malesa ¹²⁴ no'y vole venir.¹²⁵ Per què l'emperador establí que, contra la sua ¹²⁶ escusació, fos feyt consel a Milà, per so car li era prop. Mes con Sent Eusebi no'y volgués venir, él manà als arians escriure la lur fe; e fè¹²⁷ que Sent Dionís, bisbe de Milà, ab 'xxix' d'autres,¹²⁸ en aquela fe escrisseren.¹²⁹ *M.

E quant aysò ausí¹³⁰ dir Sent Eusebi, él anà a Milà e dix «qu'» enans que aquí sia vengut soferria passió.¹³¹ On con ¹³² él fos vengut a ¹³³ un flum costa Milà,¹³⁴ con la nau fos en l'autra riba, él manec ¹³⁵ a la nau que vengués a ¹³⁶ él; e mantinent la nau venc a ¹³⁷ él, e passà él ab tots sos compayós ses ¹³⁸ tot governament. E adoncs Sent Dionís venc envés él, e, gitan sí ¹³⁹ als seus peus, él ¹⁴⁰ li demanà perdó. On con ¹⁴¹ Sent Eusebi no volgués consentir a la eror de l'emperador, per menasses ni per pregueres,¹⁴² davant tots, él dix: —Vosautres disets¹⁴³ que'l Fil de Déu és menor que'l pare. ¿Per qual rason cresets,¹⁴⁴ donques, vosautres, més mon fil que mi?¹⁴⁵ Bé sabets que no és discípol sobre masestra ¹⁴⁶ ni fil sobre pare!¹⁴⁷—. 154r1 Per la qual rasó, mantinent li / aporteren¹ la carta en la qual s'eren sots-escrits² tots los bisbes.⁴ *M.

Mes él dix: —Sapiats que eu no escriuré après mon fil, con eu són ⁴ de mayor auctoritat!⁵ Cremats aquesta carta, e fets-ne altre ⁶ nova, si' us volets que eu m'i escriva!⁷—. / On, mantinent, Déus volent, éls cremeren ⁸ la carta.⁹ E après ¹⁰ los arrians ne feren altra,¹¹ e liuraren-la a Sent Eusebi e als autres bisbes per so que s'i escrisquesen. Mes co Sent Eusebi no'ls o ¹² volgués consentir, éls se comenseren mot alegrar,¹³ per so cor la carta en què s'eren ¹⁴ escrits per forsa era cremada. *M. 183r1

Per què adoncs Contastí,¹⁵ mot ^{15a} irat, liurà Sent Eusebi a la volentat dels arians. On ¹⁶ mantinent lo preseren e'l rosegaren ¹⁷ entrò al palau.¹⁸ On con ¹⁹ él agués trencat lo cap, e mota ²⁰ sanc li n'exís,²¹ encara él no'ls vole consentir. E ayxí con éls lo roseguesen ^{21a} ab una corda per lo col, él fasia gràcies a Déu, dién ²² que él

¹²⁹. - escriren P: 'van subscriure'; s'escriuren B: subscribere V.

¹³¹. - soferria B: soferira P: exiit et se multa passurum praedixit V453.8.

¹³⁷. - navis... eo iubente ad eum venit et ipsum cum sociis, sine gubernatore alio, transportavit V.

¹⁴². - pregueres P: pregàries B: blanditiis V.

⁷. - *escriva* P: *escriba* B: *conscribe* V.

⁹. - cui Dyonisius et alii XXXIII episcopi subscripserant V: *om. trad.*

¹⁶. - Qui protinus ipsum de medio aliorum episcoporum rapientes et durius flagellantes eum per gradus palatii a summo usque ad imum et rursus ab imo usque ad sumum traxerunt V.

era aparelat de morir per la fe cathòlica. Adoncs, Contastí exilà En Libèri,²³ papa, e 'N Dionís, e 'N Paulí, e tots los autres bisbes qui's tenien ab Sent Eusebi.²⁴ *M.

Enaprés los arians lo ²⁵ ameneren ²⁶ pres en la ciutat de Palestina,²⁷ e aquí els lo meseren en ²⁸ loc tan estret que no s'i podia maure.²⁹ E quant Contastí ³⁰ fo mort, En Julian li sucseí; hon con ³¹ él volgués plaser a tots, él fé retornar ³² tots los bisbes qui eren exilats, e fé obrir los temples de les ýdoles, e fé-los tots estar en pau segons que volien. *M.

Enayxí Sent Eusebi fo deliurat, e venc a Sent Atanasi,³³ e recomtà-li la pena que avia suferta. E quant En Julian fo mort, En Jovian regnà / † e per † los arrians,³⁴ Sen Eusebi se'n tornà a Vertzel;³⁵ per què'l pòbol lo resebec ab mot gran guaug.³⁶ Mes, altra veguada, dementre qu'En Valent regnava, los arrians / s'esauteren;³⁷ e doroqueren ³⁸ la casa de Sent Eusebi, de la qual lo trascren;³⁹ e ab pères l'alebeseren.⁴⁰ E enayxi ⁴¹ se n'anà a Déu,^{41a} e fo sebelit en la glesa que él avia bastida. Diu-se que él empetrà ab Déu que en aquela ciutat no pot ⁴² viure negun arrian.⁴³ Visc él 'lxxx'viii' ayns.⁴⁴

DE SENT FELIU DE GIRONA ⁴⁵

Sent Feliu de Girona fo nat en la ciutat d'Iscilitània.⁴⁶ E quant fo vengut en la ciutat de Cesarea,⁴⁷ que és en Mauritània, la qual és archabisbat, e à ⁴⁸ mot bon estudi en les liberals arts, aquí ^{48a} Sent Feliu studià ⁴⁹ diligentment, ayxí que fo mot perfeyt en saviesa. *M.

On ⁵⁰ con gran navili s'aparlés ⁵¹ per so que les gens acoregues-

²⁷. - Scytopolin, urbem Palaestinae V.

²⁸. - moure B: Ut esset illo longitudine brevior, latitudine angustior, ita ut curtatus nec pedes extendere nec se in latus alterum vertere posset, capiteque depresso humeros tantum et cubitos movere valebat V: *om. trad.*

³³. - B: Anathasi P Athanasium V.

³⁴. - e per los arrians P: sopitis Arianis V454.9. [Davant arrians deu haver-hi un poc de corruptela, car el sentit és que els arrians foren sufocats de moment, i no pas que ell tornà, gràcies als arrians. Potser deia 'crepre's', plural arcaic en -és en lloc de -eses, -esos o -esi. J. C.].

³⁷. - 's'alçaren': sa senyaren e valcreyaren B: repullulant V.

⁴⁴. - Vixit autem secundum chronicam ad minus LXXXVIII annis. Floruit circa annos domini CCCL V.

⁴⁵. - DE SENT FELIU DE GIRONA... B. La vida d'aquest sant manca en V; veg. Cor. 279.

⁴⁶. - B: Cil·litània P. Potser hauriem de llegir ciutat Illicitana o sigui 'Elx' (ILICI, adj. èmic illicitanus).

^{48a}. : aquí B: e aquí P.

⁵¹. - 'conjunt de vaixells': navili B.

sen ⁵² a la persecució dels crestians qui eren en Espaya; Sen Feliu, ayxí con ha hom ⁵³ savi, vole asemblir la sua ⁵⁴ obra; mes quant aysò ausich ^{54a} dir, tots los libres de les leys gità de si, dién: —¿Què'm val a mi la filosofia d'aquest món? Mester és que nós nos haparelem d'aver aquela vida que als tems dóna temps;⁵⁵ e que no ha paor dels fasedors⁵⁶ de la mort, ans cobesega lo Creator⁵⁷ de vida—. Per què él puyà en una nau en què ⁵⁸ avia mots esmersamens,⁵⁹ que anava en Espaya; e, Déus volent, ela venc en la ciutat de Barsalona.⁶⁰ On ⁶¹ con él se mostrés ⁶² mercader a les gens, él comensà entre si a querer en qual manera él poyria trobar ni venir al Regne Celestial, / ni co poyria sobrar ^{62a} lo fastig d'aquesta present vida. *M.

154v1

Enaprés En Dacià, l'emperador, encausà los crestians. E Sent Feliu se n'anà a ⁶³ Empúries; e aquí él estant, él s'estudià en los libres de la lig de Déu, estan en oratió devotament e'n bones obres, per so que fos car ⁶⁴ a Déu e al pòbol. Era amador / de la fe, cast e temprat,⁶⁵ suau e paible,⁶⁶ vertader, e dava almoynes ⁶⁷ als paubres; volenterosament ⁶⁸ tenia ⁶⁹ ospitalitat a tots los frares. E ayxí con a hom qui res no temia,⁷⁰ En Dacian⁷¹ torbava tota Espaya, ab lo seu pare ⁷² lo diable. Sen Feliu preycà ⁷³ al pòbol la fe de Crist, e anà-sse'n en la ciutat de Girona,⁷⁴ en lo qual loc ausiren motes femnes lo seu sermó, ha les quals enseyà ⁷⁵ via de salut. *M.

183v1

Mes con aquestes causes fossen dites a'N Rofi, qui era ofecial ⁷⁶ d'En Dacian, al qual avia donat poder En Dacià que presés e turmentés ⁷⁷ Sent Feliu si preycava ⁷⁸ al pòbol res dels divinals manaments, e especialment la fe de Jhesuchrist, [per què] En Rofi dix al sant baró que si él ⁷⁹ sacrificava als déus que él li daria motes honors; e'n altra manera él lo faria cruelment turmentar, tant entrò que's tolgués de son preycar.⁸⁰

⁵⁴. - *asemplir* P: *complir* B.

^{54a}. - B: *om.* P.

⁵⁵. - Locució un poc singular, a interpretar potser 'que el descabdellament històric del temps dóna o assigna als (nostres) temps'.

⁵⁷. - *cobeseg lo Creator* P: *cobeseya lo Criador* B. 'Que no tem els diables, autors de la mort (de l'ànima), i desitja ardentment el Creador de la Vida'.

⁵⁹. - *esmersamens*, 'mercaderies' (ll. *merces*, d'on el derivat *esmerçar* 'invertir'). Cf. *esmercemens* Cor. 355.

⁶⁰. - P: *Barchanona* B.

^{62a}. - *sobrar* B: ('superar') *trobar* P.

⁶⁴. - *car* P: *clar* B.

⁶⁵. - B: *om.* P.

⁶⁶. - *temprat* P: *tremprat* B.

⁶⁶. - *paible*, 'tranquil'. AlcM afirma erròniament que és mot imaginari.

⁷⁰. - *temia* B: *tenia* P.

⁷⁶. - *enseya u(i)a* P: *ensenyà la via* B.

Mes con Sent Feliu no volgués fer a la volentà d'En ⁸¹ Rofi, En Rofi fé serquar Sent ⁸² Feliu. E trobà-lo en una casa d'una femna qui avia nom Plasant; de la qual lo fé ⁸³ trer als ⁸⁴ curials; ⁸⁵ e manà-los cercar aver, si gens ⁸⁶ n'i avia, de Sent Feliu. Mes Sent Feliu lo-l avia tot donat ⁸⁷ als paubres. *M.

154v2 E cant Sent Feliu fo denant ⁸⁸ En Rofi, li parlà ayxí, dién: ⁸⁹ —Feliu, tu he ⁹⁰ entès que [tu]às tan gran saviesa que sabs dir mot bé / les paraules. ⁹¹ Sàpies que'l meu seyor, En Dacian, m'à manat que eu que't dó muler, e que sia rica e ben acostumada e nobla, ayxí que de totes causes s'acort ab tu, sol que tu sies ⁹² obedient; per què, eu te ⁹³ consel que tu sacrifics als déus, e eu dar-t'é dels meus béns, tants, que tu ne seràs paguat—. *M.

183v2 Mes Sent / Feliu, plen de ⁹⁴ Sent Esperit, li respòs, dién: ⁹⁵ —Ho lengua de diable, plena de verí: tu'm blandexs enayxí per so que m'enguan, e m'escarneys per so que'm nolgues, ⁹⁶ e'm promets les tere-nals causes per so que'm tolgues[ses] ⁹⁷ les celestials! Tol-te de mi, malvada temptació, per so car eu no fraytur ⁹⁸ de la tua ⁹⁹ ajuda. Sàpies que negú no'm poyria ¹⁰⁰ tolre de la caritat de Crist—. E quant assò ausí ¹⁰¹ En Rofi, él lo manà batre ab fusts; e après, con él lo messés ¹⁰² en 'i' a càrcer, *M. [Mes] Sent Feliu, confiant en Déu, plen de guaug, ¹⁰³ dix: —Gràcies fas ¹⁰⁴ a tu, Séyer ¹⁰⁵ Jhesucrist, per so car la tua ¹⁰⁶ gràcia s'aprusma ¹⁰⁷ a mi!—. E cantava ab fiança gran, dién: ¹⁰⁸ —Às provat, Séyer, ¹⁰⁹ lo meu coratye, e l'às visitat per la nuyt, e m'às exsaminat, e no és a mi atrobada ¹¹⁰ iniquitat—.

E quant En Rofi ac ausits aquels ¹¹¹ cants, él lo manà ¹¹² metra en una càrcer ¹¹³ ligat. E co ¹¹⁴ no li donés ¹¹⁵ a menyar ni a beure per so que moris, *M. enaprés él lo manà danant ¹¹⁶ si adur, e promès-li motes causes si sacrificava a les ýdoles. Mes Sent Feliu meynspresà les sues promesions, dién: ¹¹⁷ —Si tu'm prometies tot lo cel, ab ¹¹⁸ la multitut dels àngels e'ls delits de Paradís, eu nuls temps ¹¹⁹ no faria a la tua voluntat! ^{119a}—. E quant aysò li ausic dir, En Rofi lo fé roseguar per tota la ciutat, per so que'l seu cors fos tot pesse-

⁸¹ - volentà d'En P: volentat de B. *Fonètica sintàctica*.

⁸⁵ - *curials*, 'homes empleats en la cort'.

⁸⁷ - P: l'B.

⁹⁶ - *nolgues* 'perjudiquis', forma analògica extreta de *noure* NOCERE per ultracorreció (*model* tout - tolt, touga < tolga TOLLERE).

⁹⁷ - tolgues B: tolguesses P.

⁹⁸ - 'freturo'. Veg. Cor. 43a.

¹¹³ - una càrcer P: 'loch mal B.

¹¹⁴ - co P: que hem B (*segurament innovació; més aviat sembla que no s'ha d'esmenar co en com*).

184r1 yat.¹²⁰ Mes, Déus / volent, él estava tot sencer,¹²¹ senes mal, en la vera fe. Per què En Rofi lo manà metra en la càrrecr. *M.

155r1 Enayxi¹²² con Sent Feliu estava en oració. a ¹²³ él aparec / un jovencel vestit de blancs¹ vestimens, dién a él:² —No ayes temor, Feliu, car eu són tramès a tu per Déus Jhesucrist, per so que eu te comfort³— E quant l'ac⁴ tocat, él fo sanat de totes les nafres. E l'autre⁵ dia, En Rofi manà amenar denant⁶ si Sent Feliu, al qual dix enayxi: —Eu vul que tu sacrifics als nostres déus no-mortals, ayxi con nós farem --. Per què En Rofi apelà los noms dels diables davant tots, so és: En Jovis, e N Saturni; e après⁷ él dix a Sent Feliu que fesés aytal, per so que escapés⁸ als turmens. *M.

E adoncs Sent Feliu dix: —O quâls homes són ensegats⁹ per diables! Partí-us¹⁰ dels déus que són feyts per mans d'omes, e cone-xets lo Déu¹¹ viu, qui'ns à formats del lim de la terra!—. E mantenent En Rofi lo fé mot fortment turmentar; mes él estec en diverses tur-mens ses dolor,¹² per so car Déus lo confortava. E quant fo vespre En Rofi lo fé metre en una¹³ càrrecr estreta, en la qual ac, Déus volent, gran clartat,¹⁴ e cantaven-li davant los àngels plamentment.¹⁵ *M.

Per què les guardes coregren a N Rofi, diens as-él:¹⁶ —Sàpies que verament és sér¹⁷ de Déu mot fisel aquel home que nós guardam; e sàpies que nós avem vistes motes maraveles anuyt, e avem ausides vous d'àngels cantans tota¹⁸ nuyt.—. *M.

184r2 Per què, irat, En Rofi manà que fos¹⁹ gitat en la mar / ab les mans liguades. E ayxi co'ls mariners lo volgren en la mar gitar, Sen Feliu cantà, dién:²⁰ —Car la tua²¹ mà adurà a mi; e tenrà mi,²² Séyer, la tua²³ dextra²⁴—. Ayxi, con éls lo agren aduyt dins la mar 'xx' estadis,²⁵ éls lo giteren a²⁶ la mar. E mantenent tots los liguams
155r2 ab què era ligat foren trencats, e anà sobre la mar, peu / exut. E e mig dels àngels, él, ab éls, cantava²⁷ Al'leluya. E ayxi él venc a la nau, e recomtà-los tot so que li era endevengut,²⁸ per què, éls lo pregueren que pregués²⁹ Déus per éls per so que'ls perdonés lurs³⁰ pecats. *M.

Fo dit a N Rofi que Sent Feliu anava mot alegre per la riba de la mar; per què dix als saygs:³¹ —O arlots! ¿Con³² és aysò que vo-

¹. - B; l'à P. (fon. sint).

⁹. - o quals homes P; o cals homes B.

²⁹. - ensegnats P; ensenyats B.

¹⁰. - Partí-us 'partiu-vos, separeu-vos': Partits-vos B. Forma insòlita, veg. Notes Gramaticals.

¹⁷. - sér P; missatge B.

²⁶. - estadis P ('mida equivalent a uns 185 metres'); stasis B.

sautres³³ no ayats obesit als meus manamens?—. E éls li respoyren³⁴ diens: —Sapiats, séyer,³⁴ que nós lo gitem dins la mar, e ab gran compaya³⁵ d'àngels éi és tornat a³⁶ la riba de la mar!—. E adoncs En Rofi, mot irat, manà que ab uncles de ferre li esquincessen³⁷ la carn, per so que ab aquela aunta³⁸ sia apremut. *M.

E quant fo feyt, Sent Feliu fo aduyt davant En Rofi, senes³⁹ maf. E'N Rofi lo guardà, dién:⁴⁰ —O Feliu, veges con són miseri-cordiosses los nostres déus! Vé as-éls,⁴¹ e sacrifica-los, e eu faré-te gran prevere⁴² d'éls—. E Sent Feliu li respòs, dién:⁴³ —Tu serviràs a éls totstemp ab lo teu pare lo diable. E sàpies que⁴⁴ eu serviré e sacrificaré al Déu meu, qui és totpoderós, qui m'a format del lim de la terra, e m'a desliurat⁴⁵ de la mar, quant m'aq[u] est⁴⁶ feyt là gitar!—. E quant aysò ac dit Sent Feliu, En Rofi lo manà tot pesseyar ab arpes de ferre,⁴⁷ per què el se n'anà a Déu alegrement. Fo aduyt lo seu cors a Girona per una femna qui temia mot Déu.⁴⁸ /

184v1

DELS MACABEUS⁴⁹

Macabeus foren 'vii' frares ab⁵⁰ la mare onradora,⁵¹ e ab Heleat-zaro,⁵² prevere, los quals no volien menyar carn de porc per servir la
155v1 Lig. Per què'n sofreriren grans turmens, segons que's recomta en / lo *Segon Libre dels Macabeus* plus plenerament. *M.

És notadora causa que la Glesa oriental fa festa dels sants de cascú testament. Mes la Glesa occidental no fa festa dels sans del Vel Testament, per so cor devaleren⁵³ en Infern; sinó dels Innocens,⁵⁴ per so cor en cascun d'éls és mort Crist. E dels Macabeus fa festa. *M.

Són 'iiii' raysós per què la Glesa fa festa d'aquests Macabeus, yasia aysò que éls avalessen⁵⁵ en Infern. La primera rasó és per so car éls agre onrament⁵⁶ de martiri. Per so car sofreriren més de turmens⁵⁷ que negun sant del Vel⁵⁸ Testament. On, per aysò,⁵⁹ són privilegiats en aysò: que la lur passió sia celebrada. Aquesta

³³. - P: vosaltres no avets B. Autre cas recte plural (conservat en el pronom).

⁴². - B: preve P.

⁴⁶. - e m'a desliurat P: e m deliurà B (potser preferible).

⁴⁸. - m'aqu est P: m'ag[u] est B. O sigui = 'quan est m'ac feyt' 'quan aquest m'hagué fet...'; igual fenomen de fonètica sintàctica que en ig[u]-es 'hic és', Cor. p. 356.

⁵². - onradora PB 'honorable': reverenda V. Sentit passiu, d'obligació, en els adjectius en -dor (-TORIUS), com en notador = notable, esdevenidor = cast. venidero etc.

⁵⁹. - P: és add. B.

raysó se pausa en les *Ystòries escolàstiques*; la segona rasó^{59a} per la representació del menestir;⁶⁰ nombre de 'vii' és nombre d'universitat.⁶¹ *M.

Es, doncs, significat en aquests⁶² que tots los sants pares del Vel Testament són dignes de festa; car yasia aysò⁶³ que d'ells⁶⁴ no fasa festa la Glesa, per so cor avaleren⁶⁵ en Infern,⁶⁶ e per la multitud dels novels sants qui venien, emperò en aquests 'vii' donam tots reverència, per so car per 'vii' és demostrada tota universitat.⁶⁷ *M.

184v2 La 'iii' a rasó és per exempli⁶⁸ a dar als fesels, per so cà[r] per la fermetat d'aquels siam nós ardots⁶⁹ a l'amor de la fe; e que sofriam⁷⁰ / martiri per la Lig de l'Avangeli. ayxí con els lo soferiren per la Lig de Moyssès. La 'iii' a raysó és per la causa del martire, car per la defensió de la Lig soferiren aytals turmens⁷¹ co'ls crestians an sufers per la defensió de la Lig de l'Avangeli.⁷²

155v2 DELS LIGUAMENS DE SENT PERE APOSTOL⁷³ /

La festa de Sent Pere Apòstol, que és dita «Dels Ligamens»,⁷⁴ per 'iiii' causes fo establida; so és:⁷⁵ en memòria del desliurament⁷⁶ de Sent Pere, e en memòria del desliurament d'Alexandri, e per destruir la eror dels gentils, e per empetrar absolució espiritualment dels liguamens.⁷⁷ La primera rasó, doncs,⁷⁸ és en memòria del desliurament⁷⁹ de Sent Pere. Car, segons que's diu en les *Ystòries escolàstiques*, Herodes Agripa se n'anà a⁸⁰ Roma; e aquí el fo mot amic d'En Guay,⁸¹ nebot d'En⁸² Tiberi, l'enperador. *M.

On con⁸³ i' dia fos Herodes en una careta ab En Guay;⁸⁴ les màs levades⁸⁵ envés lo cel, dix: ⁸⁶ —A Déu plagués que⁸⁷ eu vesés la mort d'aquest vel, e que tu fosses seyor de tot lo món!—. Aquestes⁸⁸ paraules ausí lo carter de⁸⁹ Herodes, e recomtà-les⁹⁰ a'N Tiberi. Per la qual causa En Tiberi,⁹¹ irat, fé metre en una càrrec Herodes. En lo qual loc, con el fos costa un arbre⁹² en lo qual era

^{59a}. - menestir, 'misteri' (el de la missa potser): menesterii B; mysterii V. Veg. mester Cor. s. v. Cf. 98r1, 97r2, 107v1 i passim.

⁶¹. - 'Nombre global, que indica una pluralitat indeterminada'. Septenarius enim numerus est numerus universitatis V.

⁷⁰. - sofriam P: soferiam B.

⁷³. - De sancto Petro ad vincula V.

⁷⁴. - Ligaments P: (però deu haver-hi la titlla de nasal sobre la e, encara que no ben perceptible). Ligaments B: vincula V.

⁸¹. - d'En Guay P: de Guay B: Cajo nepoti Tiberii Coesaris familiarissimus V455.20 (però Gayus en l'ed. de Lió 82v2.3ss.): Cajus Caligula.

⁸⁸. - B: Aques P.

⁹². - arbre P: aybre B.

185r1 un musol,⁹⁸ un dels altres caytijs qui eren ⁹⁴ ab él preses,⁹⁵ qui sabia d'aürs,⁹⁶ dix a Herodes: ⁹⁷ —No ayes temor, cor tost seràs desliurat,⁹⁸ e tornaràs a la tua honor,⁹⁹ e faràs estar los teus enemics en enveja,¹⁰⁰ e en aquela prosperitat moràs, tant tost quant ¹⁰¹ tu veyràs altre aytal aucel ¹⁰² sobre tu: ayxí que oltre 'v' dies ¹⁰³ / no poyràs viure ¹⁰⁴. *M.

156r1 Aprés pocs dies En Tiberi morí e N Guay ¹⁰⁵ fo feyt ¹⁰⁶ enperador, qui desliurà ¹⁰⁷ mantenent Herodes de la pressó, e mot honradament él lo tramès per rey en Judea,¹⁰⁸ per so que turmentés ¹⁰⁹ als uns de la Glesa. On ¹¹⁰ quant fo mort Sent Jacme, frare de Sent Joan, per él, a glasi,¹¹¹ enans de la festa de / Pascha, vésent que aysò era molt placent als juseus, en lo dia de Pascha,¹ él pres Sent Pere e'l mès en la càrrec, per so cor lo ¹² volia mostrar al pòbol per fer lur volentat.² *M.

Mes l'àngel de Déu li aparec en aquela nuyt, qui'l deliurà de la presó,³ e manà-li que anés preycar.⁴ On, con ira de rey no sostengua⁵ que's perlonc⁶ la venyansa de la sua aunta,⁷ en lo següent dia lo rey ⁸ fé venir les guardes qui'l guardaven, per so que les fesés ⁹ turmentar,¹⁰ car Sent Pere los era escapat. Mes, Déus volent, no o poc fer, per so que'l solvament ¹¹ de Sent Pere mo nogués ¹² a negun.

DE LA MORT D'ERODES ¹³

Enaprés él se'n devalà en la ciutat de Cesarea, en lo qual loc fo ferit per l'àngel e morí. Recomta En Josephus ¹⁴ que con Herodes se'n devalés ¹⁵ en Cesarea e tots los barons de la terra venguessen a ¹⁶ él, él se vestí una vestidura feyta d'aur e d'argent¹⁷ maravellosament,¹⁸ e al comensament del dia él anà a la plassa.¹⁹ E per la repercusió del sol lo vestiment resplandí tant fort, que nul hom no'l podia guardar.²⁰ Per què les gens li dixerén per lagot: ²¹ —Nós t'avem honrat con a

⁹⁸. - era un musol P: insidebat bubo V455.27.

⁹⁵. - preses P: pres B.

⁹⁶. - d'aürs, 'd'auguris': d'aus B: auguriis V.

¹⁰⁹. - cumque venisset, misit manus V: om. trad.

¹. - vésent que aysò... dia de Pascha BV: om. P (homeotelèuton).

¹². - cor lo P: car lo B: volens producere eum V456.5.

⁶. - Perllongar 'ajornar, admetre dilació'; de temps add. B.

⁷. - On con ira... aunta 'afront' facinus autem regis dilationem non patitur ultionis V.

¹¹. - solanament B: solutio V.

¹². - nogués P: 'va danyar': nolgés B (ultracorrecció).

¹². - Títol que manca en BV.

¹⁸. - B: maravlosament P.

²⁰. - Redueix a aquesta frase uns 50 mots de V.

²¹. - lagot, 'llagot', 'adulació'.

home²² entrò aysí,²³ mes ara disem que est sobre natura humana![—].
*M.

On con²⁴ él sostengués que les gens l'oressen²⁵ con a déus,²⁶
esguardan sobre si²⁷ vesec un mosol, per què conec que prop li era
la mort.²⁸ Per què dix al pòbol: —Oy me! eu, déus vostre,²⁹ mur!³⁰—.
185r2 Sabia él per l'ahurayre³¹ que après 'v' dies devia morir.³² On,³³ man-
tenent, ferit per l'àngel, / per 'v' dies li menyeren³⁴ les sues entra-
les³⁵ verms, e après morí.³⁶ Hon,³⁷ per memòria de tant gran deliura-
ment del príncep dels apòstols,³⁸ e de tan gran maravela de la mort del
156r2 mal home que se n'enseguí,³⁹ la Glesia fa festa dels Liguamens /
de Sent Pere. Per què, en la messa se canta⁴⁰ la pistola en la qual
se recomta aquel desliurament.⁴¹ On,⁴² segons aquesta rasó,⁴³ aquesta
festa deu ésser apelada la Festa dels Liguamens de Sent Pere. *M.

La segona rasó⁴⁴ per què aquesta festa fo establida és per so car
Alexandri papa —qui fo lo 'vi' apostoli⁴⁵ après Sent Pere, he regí⁴⁶
la Glesia— é Hermes, pretor de Roma, qui fo convertit a la fe de
Crist per Alexandri, fo tengut pres per En Quirino, qui era tribuni,⁴⁷
en diverses locs. Per què dix En Quirino a N'Hermes, pretor: —Moit
me maravel de tu, qui est baró savi, per què lexes la tua honor del
teu ofici⁴⁸ e somies altra vida!—. Al cal N'Ermes⁴⁹ dix: —E m
pensava, en lo temps qui és^{49a} passat, aysò que⁵⁰ tu dius, mes ara
o tenc a nient⁵¹—. E N'Quirini⁵² li dix: —Fé a mi provar si és
altra vida, e mantenent eu seré ton discípol⁵³ en la tua⁵⁴ fe—.
Al qual N'Ermes dix: —Sent Alexandri, que tu tens⁵⁵ pres, t'o
ensenyarà mils—. *M.

E adoncs En Quirino, maldient⁵⁶ a N'Ermes,⁵⁷ dix: —Eu dixi
a tu que tu m'o⁵⁸ fesses provar, e ara tu'm tramets a N'Alexandri,
que eu tenc pres e liguat per sos falimens. Verament eu vos⁵⁹ guardaré
ben, e si ab tu o ab él⁶⁰ pusc trobar aysò que eu dix,⁶¹ eu creyré la
tua⁶² fe e'ls seus sermons.⁶³—. Per què N'Ermes⁶⁴ o dix a N'Alexan-
dri. E ayxí con Sent Alexandri estava en oració, l'àngel li venc,
qui l'amenà a N'Hermes en la⁶⁵ càrrec; e enayxí con⁶⁶ En Quirino
los atrobà ensems [e] él se'n meravellà⁶⁷ mot; e ayxí con Hermes

²³. - P: l'aorassen B.

²⁴. - 'l'augurador': l'augurayre B; praedicationem auguris V.

²⁹. - PB: 'en resultà': subsecutae V.

⁴⁰. - messa, 'missa' B (i P, que repeteix ací en): unde et epistola in missa ca-
nitur in qua... V.

⁴⁵. - he regí P 'i va regir': e regí B: rexit V.

^{49a}. - B: om. P.

⁵⁰. - tu P: teue B.

⁶⁴. - Hermes V: En Tribuni PB.

⁶⁷. - B: maravla P.

recomtava a N⁶⁸ Quirino en qual manera Sent Alexandri li avia
156v1 ressucitat son fil, En Quirino dix a N'Alexandri: ⁶⁹—Eu he una fila /
que ha guiterns,⁷⁰ que à nom Na Balbina; e promet ⁷¹a tu que eu
resebré la tua ⁷²fe si tu la'm guarex ⁷³—. *M.

185v1 Al qual dix Sent Alexandri: —Vé là ⁷⁴tost, e aduy-la ⁷⁵a la / mia
càrcer!—. Al qual dix En Quirino: —Aysi t'atrop,⁷⁶ ¿e en qual manera
trobaré ⁷⁷eu là ⁷⁸tu?—. Al qual dix Sent Alexandri: —Vé tu tost,
car aquel qui sà dux mi me'n tornarà ⁷⁹là tost—. E enayxi ⁸⁰En
Quirino adux la sua ⁸¹fila a ⁸²la càrcer de N'Alexandri,⁸³ e cant
él vesec Sent Alexandri,⁸⁴ él se gità als seus peus; e adoncs la sua ⁸⁵
fila pres los liguamens de Sent Alexandri devotament e'ls baysà,⁸⁶
per so que resebés sanitat. A la qual Sent Alexandri dix: ⁸⁷—No
vules, fila, baysar les mies cadenes! Mes serca los liguamens⁸⁸ de
Sen Pera Apòstol diligentment, e quant les auràs baysades,⁸⁹ tu
seràs guarida mantenent!—. Per què En Quirino fé ⁹⁰cercar en la
càrcer on Sent Pere estec ⁹¹pres los seus liguamens. He cant los ac
trobat,⁹² él los liurà a la sua ⁹³fila per baysar. E quant ela ac bay-
sades les cadenes,⁹⁴ mantenent fo guarida.⁹⁵ Per què,⁹⁶ En Quirino
querec perdó a Sent Alexandri, e gità-lo de la càrcer. Enaprés él
se bateyà ab mot gran compaya.⁹⁷ *M.

Per què ⁹⁸adoncs Sent Alexandri establí que aquesta festa fos
celebrada en lo primer dia d'agost. E fé una glesa a honor de Sent
Pere, en la qual pausà los liguamens,⁹⁹ e li mès nom Ligams de
Sent Pere. En aquela festa vénen grans multituts¹⁰⁰ de gens¹⁰¹
que baysen los liguamens.¹⁰² *M.

La ¹⁰³iii^a rasó per què fo establida aquesta festa ¹⁰⁴és: ¹⁰⁵Octo-
vià ¹⁰⁶e N'Anthoni foren tant amics que amdós ¹⁰⁷se devesiren tot
lo món, ayxí que Octovià ¹⁰⁸seyoregés,¹⁰⁹ ves sol-colguant, Lombar-
dia¹¹⁰ e Guàtlia¹¹¹ e Espaya; e que N'Anthoni seyoregés en aurient:¹¹²
156v2 Asia e Ponto ¹¹³e Affrica. On con¹¹⁴ Anthoni¹¹⁵ / fos mot hom luxu-
riós, él deseparà la sor de N'Octovià,¹¹⁶ qui ¹¹⁷era sa muler, e
pres per muler Na Cleopatra,¹¹⁸ regina de Egipte. Per la qual causa,

⁷⁰. - que ha guiterns P: 'que té goll, gotornons': que ha giters B: gutturosam V.

⁷⁶. - aduy-la P: amena-la B: ipsam adducito V.

⁷⁸. - qui sà dux mi, me'n tornarà P: qui sà m'a duy B: me... adduxit, ille me... reducet V.

⁸⁹. - baysades P: baysats B; *potser preferible aquest però és un anacolut versemblant, car pensa en cadenes.*

⁹⁸. - Per què B: Per P.

⁹⁹. - B: om. P.

¹⁰⁰. - liguamens P: ligams B.

¹⁰². - BV: om. P *homeoteleuton des de liguamens a ligams.*

¹¹⁰. - Gàl·lia B: Galliam V.

185v2 irat, Octhovià ¹¹⁸ venc ab gran cavalayria ¹¹⁹ en Asia / contra N'Antoni, e'l sobrà en totes causes. E adoncs N'Antoni e Na ¹²⁰ Cleopatra, vençuts, ¹²¹ fuscaren, e per gran dolor s'auciseren. ¹²² Per què Octovià ¹²³ destruy ¹²⁴ lo regne de Egipte, e'n ¹²⁵ fé provincia de Roma. Enaprés él se'n venc en Alexandria; e, quant la ac tota raubada, ¹²⁶ él se n'anà ab tot a Roma, e fé tant gran mercat de béns que so que d'abans se venia 'iiii' diners, él o fé donar per 'i' diner. ¹²⁸ *M.

On, ¹²⁹ per assò car él avia en tant cregut ¹³⁰ l'emperi, él fo primerament apelat August. ¹³¹ e per él són apelats los tres emperadors «Augusts» qui a él successiren. ¹³² E per aysò fo apelat aquest mes agost, car él ac en lo primer dia la victòria de sos enemics; ¹³³ e era d'abans apelat «Sextus» per so car era lo 'vi' mes, de mars. ¹³⁴ Hon tots los romans comenseran ¹³⁵ de colre aquest dia entrò al«s» dia«s» d'En Theodosi, ¹³⁶ l'emperador, qui comensà a reyar ¹³⁷ en l'ayn de Nostre Seyor 'cccc'xx'xi' ¹³⁸ *M.

Enaprés Na Theodòsia, ¹³⁹ fila de l'emperador En Theodosi, muler d'En Valentinian, per romayria anà en Jherusalem. E aquí un juseu li aportà does ¹⁴⁰ cadenes per yoyes, ¹⁴¹ en les quals estec pres Sen Pere en poder de Herodes. On con ¹⁴² ela se'n tornès a ¹⁴³ Roma ¹⁴⁴ e vesès que'ls romans fesesen festa a ¹⁴⁵ honor dels emperadors gentils, ¹⁴⁶ hac dolor cor hom fassia tanta d'onor a home ¹⁴⁷ dampnat. Mes co ela's pensès ca[r] ¹⁴⁸ ya leu no'ls poyria revocar d'aquela costuma; ¹⁴⁹ perpensan, fé que aquela festa«s» servés, ¹⁵⁰ mes que's fesés a ¹⁵¹ honor de Sent Pere, e que tot / lo pòbol lo-l'apelés ¹ «Los Liguamens ² de Sent Pere». *M.

157r1

186r1

On, ³ agut consel ⁴ ab Sent Pelagi / papa, ela preguà tot lo pòbol que no aguessen memòria del príncep ⁵ dels paguans, mes que aguessen memòria del Príncep dels Apòstols. On con ⁶ a tots plagués, ⁷ ela enseyà les cadenes que adux de Jherusalem al pòbol e al papa. E'l papa li mostrà aquela cadena en què avia estat pres Sent Pere ⁸ en poder d'En ⁹ Neró. *M.

E'n presència del pòbol, maravelosament, abdoes ¹⁰ les cadenes torneren ¹¹ una, ¹² per què'l papa e la regina establiren aquela festa,

¹¹⁹ . - cavalayria 'tropes': compaya de cavalers B (milites 'soldats').

¹²⁶ . - B: raubauda P 'saquejada, passada a pillatge'.

¹³⁰ . - cregut P: 'crescut' avia en tant crescut B: in tantum auxit V.

¹³⁷ . - reyar P: 'regnar' regnar B: regnare V.

¹³⁸ . - Na Theodosa P: Na Theodosia B: Eudoxia V. Confusió dels mss. o del traductor.

¹⁴⁶ . - gentils P: dels gentils B: gentilis V.

¹⁴⁸ . - ela's pensès car P: el los pensàs que B.

¹⁵⁰ . - servés P: se servàs B: sic stare V458.29.

que's fasia per l'emperador, que's fes¹³ per Sent Pere. Per què'l papa ab¹⁴ la regina pauseren¹⁵ la cadena en la Glesa de Sent Pere,¹⁶ e la doteren¹⁷ de mot¹⁸ grans dons e de privilegis; e ayxi éls maneren¹⁹ fer²⁰ festa en aquel dia per tot lo món.²¹ *M.

De quanta vertut²² fo aquela cadena. En l'ayn de Nostre Seyor 'cccc'lx'iv',²³ aparec a un comte de l'enperador Ottoni²⁴ lo diable,²⁵ e fé-li²⁶ ab les sues dens la carn sua²⁷ metexa mengar. Per què adoncs per manament de l'emperador fo aduyt a Sent Johan papa, per so que li ligués²⁸ al col la cadena de Sent Pere; he cant la li ac liguada²⁹ e'l³⁰ col, mantenent fo guarit.³¹ *M.

Adoncs En Theodosi, bisbe Metensi,³² panà³³ aquela cadena e dix que no la gequiria si hom li sabia tolre³⁴ les mans. On con³⁵ sobre aysò fos gran contessó³⁶ entre'l papa³⁷ e'ls autres clergues, l'emperador pausà aquela contessó,³⁸ e empetrà ab lo papa ch'aquel bisbe n'agués un anel d'aquela cadena. *M.

Recomta En Milei³⁹ que en aquel temps aparec en la ciutat de Epirus⁴⁰ un / drach mot gran, qui fo mort per vertut de Sent Donat.⁴¹ Era⁴² tan gran / que apenes lo rosegueren⁴³ 'viii'⁴⁴ parels de bous, entrò al loc on hom lo cremà, per la pudor que el fasia.⁴⁵ *M.

Enaprés lo diable se mostrà⁴⁶ en semblansa de Moysèn, qui ajustà los juseus de totes parts sobre un gran mont qui era costa la mar. On con as-éls promesés⁴⁷ que, peu exut, los faria passar en Terra de Promessiò,⁴⁸ ses —nombre los neguà.⁴⁹ Per què's pensà⁵⁰ Roma que'l diable o agués feyt per venyament de N'Octhovià,⁵¹ car home⁵² no'n fasia festa.⁵³ *M.

La 'iiii'ª rasó per què fo establida aquesta festa és per so cor Nostre Seyor deliurà mot maravelosament Sent Pere dels liguamens d'En Neró,⁵⁴ e as-el donà poder de solvre e de liguar;⁵⁵ nós érem

²¹. - Haec Beda. Idem dicit Sigbertus V: om. trad.

²². - 'cccc'lx'iv': V: 'cccc'lx'. PB. Una altra versió porta «en l'ayn de N. Seyor DI»; P, però no BV, acumula una darrera l'altra.

³¹. - et nihil ex hac provenisset salutis. Acl manca la traducció del passatge següent nimirum ubi nihil latebat virtutis, tandem vera Petri catena producitur et turentis collo imponitur. Tanta autem virtutis pondus dyabolus ferre non potuit, sed mox coram omnibus exclamans abscissit V: om. trad.

³². - En Theodosi, bisbe metensi P: Theodoricus Metensis episcopus V. O sigui 'bisbe de Metz'.

³⁶ i ³⁸. - contessó (= contenció) 'disputa': contesa B; litigium V.

⁴⁰. - Epirum V: Efirus P: Affiro B.

⁴³. - rosegueren P: rossegaven B ('arrossegaren').

⁴⁹. - lon neguà P: innumeros enecavit V: enganà B: 'els féu negar, ofegar' [lon negà (< los negà) és assimilació de fonètica sintàctica (avni normal en mallorquí) J. C.].

⁵⁵. - La trad. omet unes 12 ratlles.

obliguats e tenguts per liguamens⁵⁶ de pecats, per què frayturam que'n siam absolts: on, per aysò, l'onram⁵⁷ nós, Sen Pere,⁵⁸ en aquesta festa, per so que enayxi con él fo absolt⁵⁹ que él nos absolva de tots nostres pecats. *M.

Aquest derer establiment és de gran profit a nós, per so cor él nos pot absoldre⁶⁰ de tots nostres pecats, segons que's lig en la pistola e en l'avangeli.⁶¹ On⁶² alcunes veguades s'atropa que él n'à absolts, segons que és en un miracle de Santa Maria.

157v1 Recomta's⁶³ que en Coloya,⁶⁴ que és ciutat, en lo monestir de Sent Pere era un monge mot fol.⁶⁵ On con⁶⁶ él fòs mort sobtament, los demonis lo-l acusaven, diens⁶⁷ que él avia pecat⁶⁸ totes maneres de pecats. Un d'ells disia: —Eu són la tua cobesesa,⁶⁹ per la qual
186v1 motes causes cobesegest / contre los manamens de Déu—. E l'autre diable cridava: —Eu són la tua⁷¹ vanaglòria, per la qual t'exausaves⁷² contre los homes—. E l'autre cridava: —Eu són la tua mesónegua,⁷³ per la qual pequest⁷⁴—. E aytal[s] feren los autres.⁷⁵ E per
186v1 contrari alcunes / bones obres que avia feytes lo escusaren, diens: ⁷⁶—Eu són⁷⁷ obediència, per la cal obesí⁷⁸ als mayors.⁷⁹ E eu són los cants dels Salms, que él cantava sovèn a Déu!⁸⁰—. Per què Sent Pere, de cuy era lo⁸¹ monge, se n'anà a Déu, e preguà-lo per él. Mes Déus li respòs: —¿No he eu dit, per la⁸² profeta, Séyer, e qui habitarà en lo teu tabernacle? Aquel qui intrarà⁸³ senes taca. Doncs⁸⁴ ¿en cal manera hic poyrà⁸⁵ ésser sals,⁸⁶ co hic⁸⁷ sia intrat ab taca e no aya feyta dretura?—. Mes Sent Pere, per él pregan,⁸⁸ e la Mare de Déu,⁸⁹ Déus donà aquesta sentència: que l'ànima d'él tornés⁹⁰ al cors e que fesés⁹¹ penitència. *M.

Adoncs⁹² Sent Pere, ab la clau que tenia,⁹³ espaordí los diables,⁹⁴ ayxi que'ls diables fuscaren,⁹⁵ e liurà l'ànima a⁹⁶ un monge del monestir, per so que la portés⁹⁷ al cors; qui li⁹⁸ promès per loguer, car él avia l'ànim' aduyta, que⁹⁹ diria per él tots dies lo Salm¹⁰⁰ qui comensa: «Mercè¹⁰¹ ages de mi, Séyer!», e que li escombraria sovèn¹⁰² lo vas. Per què, cant fo ressucitat, recomtà tot so que vist avia.¹⁰³

⁶¹. - *Tros molt reduït per la trad.* V460,611.

⁶⁴. - Coloya 'Colònia'.

⁷². - t'exansaves: P te exalsaves: B exaltasti V.

⁷³. - tua mesónegua B: «teua masorgue» B: 'ta mentida'.

⁸⁶. - sals P: saul B: salvus V.

⁹². - *Qui li promès... anima duyta P:... anima aduyta B: Qui ab eo pro mercede reductionis poposcit ut singulis diebus psalmum miserere... diceret V.*

Ací s'acaba la part establerta i comentada pel Prof. Neugaard. La resta, fins a la fi, és deguda a la Prof. Kniazzezh, i constituï el text estudiat per ella en la seva tesi doctoral de la Universitat de Xicago.

DE SENT ESTEVE PAPA

Esteve papa, con agués convertits mots gentils per paraula e per exemplis,¹ e agués mots corses de sants «sebelits»,² éi fo cercat per
 157v2 En Valeri e per En Gal·li en l'ayn de / Nostre Seyor 'ccclx' per so que'l fessen sacrificar a les ýdoles o que'l turmentessen. E feren aytal establiment: que tot hom que'l liurés, que agués tot so del seu. Per què mantenent 'x' clergues seus foren preses e degolats; e'n lo
 186v2 segent dia Sent Esteve fo pres e fo aduyt al temple d'En Mars perquè haorés la ýdola, o que / rescabés sentència de mort. *M. Mes quant éi «fo» intrat en lo temple,³ mantenent una gran part del temple casec e totes les gens fuscra'n per gran temor que agren, e éi se n'anà al sementerí de Santa Lúcia. E quant a'N Valerian fo dit,⁴ éi tramès a éi mots cavalers, qui'l preseren;⁵ e trobaren-lo la messa⁶ cantan. E quant ac la messa cantada, éls lo degoleren en la sua gleysa.

DEL TROBAMENT DEL CORS DE SENT ESTEVE⁷

Lo trobament del cors de Sent Esteve, primer màrtir, fo feyt en l'ayn de Nostre Seyor 'ccccxvii'.⁸ En lo temps de N'Honorí príncep atrobe's del seu trobament e del seu mudament e'l seu ajustament.⁹ *M. Lo seu trobament fo feyt en aquesta manera: un prevere qui avia nom En Lucià, qui estava en lo terratori de Jherusalem, un disapte yasia en lo seu lit; e ayxí con éi vetlava, un home vel li aparec, qui era molt aut, ab bela cara, ab longa barba, ab bel vestiment

¹. - P: exempli B: exemplo V461.

². - sebelits B: *om.* P: sepeliisset V.

³. - sed cum templum ingressus fuisset V461.

⁴. - fo dit B: *om.* P: quod audiens (Valerianus...) V.

⁵. - P: prengueren B: qui venientes, cum (missam celebrantem invenerunt...) V.

⁶. - P: missa BV.

⁷. - P: De inventione sancti Stephani protomartyris V461.

⁸. - BV: 'ccccxv' P.

⁹. - seu trobament... ajustament P: eius inventio, translatio et coniunctio V461.

ornat de launes d'or,¹⁰ en les quals avia lo seyal de la crou. Era causat ab causes daurades¹¹, e tenia en la mà una vergua d'aur, ab què'l tocà dién:

158r1 --Ab gran diligèntia cerca los nostres vases, per so cor / no coveniment e en loc despitós em sebelits. Ve a'N Johan, bisbe de Jherusalem, e digues-li que'ns paus en pus onrat loc; per so que, quant lo món serà trebalat,¹ que nòs ab nostres pregueres li ajudem.

Al qual dix En Julià² prevere: --Séyer, e qui est tu?--

187r1 --Eu són Gamaliel,³ qui noyrí Sent Paul apòstol, e als meus peus⁴ li enseyè la lig. *M. E sel qui ab mi yau és Sent Esteve, qui fo alebesat per los juseus, e fora la ciutat / fo gitat, per so que fos⁵ devorat per bèsties e per aucels. Mes Aquel lo'n guardà per cuy él avia suferta passió, per què eu ab gran reverència lo resebé e'l sebeli en lo meu vas, qui era nou. *M. E l'autre qui ab mi yau és En Nicodemi, nebot meu, qui de nuyts anà a Jhesù Christ, e fo bateyat per Sen Pere e per Joan. Per la qual causa los princeps dels preveres lo-l auciseren si no fos per amor de mi; esters, tots los seus béns li rauberan e'l deposeren del seu principat e'l bateren greument. Hon con eu l'aduxés a la mia casa, él visc per alguns dies; e quant fo mort, eu lo fi soterrar als peus de Sent Esteve. *M. E'l 'iii' qui ab mi yau és Abias,⁶ fil meu, que quant fo en estat de 'xx' ayns él fo ab mi bateyat e, verge estant, él après la lig ab Sent Paul, discípol meu. La muler mia, Ethea, e'N Selemies, fil meu, són sebelits en autre loc per so cor no volgren resebre⁷ bapisme;⁷ on, trobaràs als lurs⁸ vases tots buyts. E quant aysò ac dit Sent Guamaliel, él s'esvanés denant él.

158r2 Per què Sent Lucià preguà Déus, dién que si era visió de Déu, que li aparegués a la segona nuyt e a la 'iii'⁹ *M. Per què, en la següent nuyt, que fo divenres, altra veguada li aparec ayxí con d'a/bans fé, e demanà-li per què era negligent de fer so que dit li avia. Per què Sent [Sent] Lucian li respòs dién: --Séyer, eu no fuy ne-

¹⁰. - d'or P; d'aur B; gemmulac aureac V.

¹¹. - causat ab causes d. P (calçat amb calçats daurats)

¹. - cum siccitas et tribulatio mundum concusserit V462.

². - cui Lucianus presbiter V462.

³. - Gamabel P; Ego sum... Gamaliel V462.

⁴. - et ad pedes meos legem perdoci V462.

⁵. - fos B; om. P.

⁶. - Abias P; Abibas V462.

⁷. - nostra nequaquam digni sepultura fuere V462; om. en la trad.

⁸. - als lurs P; tots los seus B; (invenies) eorum (tumulos vacuos et inanes) V462.

gligent mes pregué Déus que, si era visió de Déu, que eu o vis en la
"ii" nuyt e'n la "iii" *M.

187r2 E'N Gamaliel li dix: —Per so cor tu t'as pensat si'ns trobaves
co'ns⁹ departi'ries, per semblansa d'aysò que eu t'enseyn o poyràs
veser: eu t'ensenyaré los locs e les reliquies—. Per què él li mostrà
"iiii" cayxós d'aur:¹⁰ la un dels quals era ple de roses vermeleyans;
e'ls autres dos¹¹, de roses blanques, e'l quart era ple de safrà blanc.¹²
*M. E dix-li Sent Gamaliel: —Aquests cayxós¹³ són los nostres
locs¹⁴ e aquestes roses són les nostres reliquies. Lo caxó plen¹⁵
de les roses vermeles és lo loc de Sent Esteve, qui per martiri és
coronat. Los autres dos, qui són ples¹⁶ de roses blanques, són los
locs d'En Nichodemi e de mi, qui cencerament perseverem en la
confessió de Jhesú Christ. Lo quart, qui és ple¹⁷ de safrà¹⁸ blanc,
és de Abias, fil meu, qui resplandí per resplandor de verginitat
e nèdeu exí del món—. E ayxò dit, él se parti d'avant. *M.

158v1 En lo divenres de la següent senmana¹⁹ Sent Gamaliel, irat, li
aparec altra vegada a él dién con era tant fort negligent. Per «què»
Sent Lucian anà en Jherusalem, e recomtà tot so que vist avia, per
orde, al bisbe; per què éls aneren ab d'autres bisbes al loc que li avia
mostrat Sent Gamaliel. E cant comenserem a cavar, la terra se per-
codí e n'ixí bona odor. *M. Per la qual hodor foren guarits 'lxx'
homes, de diverses malauties. En après éls aporteren en la gleysa de
Sion, que és en Jerusalem, les reliquies dels sants ab gran reverència,
en la qual glesa fo ar/diache Sent Esteve. *M.

D'aquest trobament fa mensió Beda dién: —Aquest trobament
de Sent Esteve fo [fo] feyt en aquel dia que él soferí passió; mes les

⁹. - si'ns trobaves departiries P: si'ns trobaries de cons departiries B: si nos invenires, quomodo reliquias singulorum discernere posses V462.

¹⁰. - "iiii" cayxos d'aur: 'cayxes d'aur P: caxes d'aur B: tres calathos aureos et quantum argenteum V462.33. (En tot el passatge que comença aci la transmissió ha estat pertorbada pel fet que l'arquetipus va reemplaçar *caixó* per *caixa* en part de les repetides aparicions d'aquest mot, errada que P i B van complicar en voler reparar-la).

¹¹. - la un dels quals era ple... e'ls autres P: la i^a de les quals era plena... e les autres B.

¹². - e'l quart era ple de safrà blanc P: om. B.

¹³. - aquests cayxós: aquestes cayxes P: om. B.

¹⁴. - locs P: corses B: loculos V462.32 (o sia 'sepulcres')

¹⁵. - cayxós... aquestes cayxós... lo c. plen B: calathos... calathi... calathus V462.34-36: cayxes... aquestes cayxes... la caxa plena P, però a la resta del passatge usa *per tot el masculí*.

¹⁶. - los autres dos qui son ples PB.

¹⁷. - lo quart qui es ple P: l. q. q. és plen B.

¹⁸. - safrà P: soffre B: croco V.

¹⁹. - B: om. P: hebdomadae V463.

187v2 festes són mudades per does rasons. La primera / és per so cor Jhesú Christ és nat en terra per so que home nasqués en lo cel. Per què's covenc que a la sua Nativitat fos ajustada la nativitat de Sent Esteve, qui primerament nasc en lo cel per martiri, après Jhesú Christ; per so que a 'quest orde fos notat que 'i^a festa seguex l'autre. Per què és d'él cantat: ²⁰ «Yaïr nasc Jhesú Crist en terra, per so que Sent Esteve nasqués en lo cel». *M. La 'ii^a rasó és per so cor la festa del seu trobament se fasia pus sol'lempnialment que la festa de la sua passió. E aysò's fasia per reverència de la Nativitat de Nostre Seyor e per mouts miracles que Déus mostrà quant él fo atrobat. Per què la passió d'él és plus digna que'l seu trobament, e per aysò mayor festa'n deu hom fer. On per aysò la glesa mudà la sua festa en aquel temps en lo qual lo col hom ab mayor reverència. *M.

Lo tresmudament de Sent Esteve fon feyt en aquesta manera, segons que diu Sen Augustí. Alexandri, cenador, ab la sua muler, anà en Jherusalem e fé molt bel oratori a Sent Esteve. E quant él fo mort, él se fé sebelir costa lo seu cors. E quant foren passats 'vii' ayns, Na Juliana, muler d'él, se'n volc tornar en la sua terra per so cor los prínceps li fasien motes enjúries, e volc-se'n portar lo cors de son marit. On con ela ho acabés ab lo ²¹ bisbe, lo bisbe li enseyà dos locs d'argent a ela dién: —No'm sé en qual d'aquests dos locs és lo teu marit—. E ela dix: —E'l conec—. E anà abrassar / la caxa en què era Sent Esteve. On enayxí con ela cuydava pendre lo cors de son marit, ela pres lo cors de Sent Esteve.

E quant ela fo puyada en la nau ab lo cors del sant, cants d'àngels là ²² foren ausits e mot bona odor sentiren, e crideren los demonis e feren gran tempestat dién: —Mal nos és après, que Sent Esteve hic passa, qui'ns bat ab foc—. *M.

On, com los mariners aguessen temor, éls reclameren Sent Esteve, per què mantenenent los aparec as éls diens: —Eu són, no ayats paor—. E mantenenent la tempestat cessà. E adoncs éls ausiren vous de demonis cridan: —O príncep malvat, crema la nau, car aquí és l'avversari nostre, Sent Esteve!—. E adoncs lo príncep malvat tramès là 'v' diables, qui cremessen la nau; mes l'àngel de Déu los gità dins en infern. *M. E quant foren venguts en Calcedònia, los demonis cridaven diens: —Lo servent de Déu ve, qui fo alebesat

²⁰. - B: cant P; unde cantatur de ipso V463.22.

²¹. - B: om. P.

²². - cants d'àngels lo foren ausits P; cants d'àngels fo. ausits B: hymni audiuntur angelici V464.

per los juseus—. E ayxi, senes mal, éls vengren a Contestinople, e meseren lo cors de Sent Esteve en una gleysa. *M.

L'ajustament del cors de Sent Esteve e de Sent Laurens fo ayxi feyt. Na Theodòsia,²³ fila d'En Theodosi, l'emperador, fo greument turmentada per los demonis. On con fos dit a son pare, él manà adur la sua fila a Constastinople, per so que fos tocada ab les reliquies de Sent Esteve. Per què'l demoni cridà dién: —Si Sent Esteve no ve a Roma, eu no yxiré d'aquest cors, car ayxi o volen los apòstols—.

159r1 E quant o ac ausit dir l'emperador, él fe, ab los clergues e ab lo pòbol, que Sent Esteve fos aduyt a Roma, e que éls aguessen lo/cors de Sent Laurens. Hon sobre aquesta rasó l'emperador escrisc lo feyt al papa En Pelagi; per què'l papa,¹ de consel dels cardenals volc so que l'emperador volia; per què aneren cardenals a Contastinople e aduyren lo cors de Sent Esteve a Roma, e'ls grecs aneren ab éls per aportar lo cors de Sent Laurens.

188r1 Fo resebut lo cors de Sent Esteve a Càpua² honradament; e'ls capuans / agren lo bras de Sent Esteve e feren a honor d'él la mayor glesa. E quant lo cors fo vengut a Roma, éls velgren portar lo cors a la glesa dels liguamens de Sent Pere³, mes fer no o pogren. E'l demoni cridava en la emfanta dién: —En va vos trebalats! Car él volia⁴ yaser ab son frare Sent Laurens—. Per què fo là aduyt lo seu cors. *M. E quant ne fo tocada l'emfanta, ela fo guarida; e'l cors de Sent Laurens, enquax alegre, se girà e fe loc al cors de Sent Esteve. On co'ls grecs volguessen resebre lo cors de Sent Laurens, éls casegren con a orats; mes per oració del papa e dels clergues éls foren guarits, e emfre 'x' dies foren tots morts. E'ls latins qui volien que'l cors de Sent Laurens fos mudat, foren malautes entrò que'ls corsces foren ensems⁵ sebelits. *M. E adoncs fo ausida una vou del cel dién: —O benaüyrada Roma, que as lo gloriós cors de Sent Laurens espayol e de Sent Esteve de Jherusalem—.

Recomta Sen Augusti en lo 'xxii' libre de la Ciutat de Déu que 'vi' morts foren ressucitats per Sent Esteve. *M. Un enfant qui era mort per una kareta fo aduyt a la glesa de Sent Esteve e mantenent él fo guarit. *M. Fo una monya que era fort malauta, per què

²³. - Eudoxiam V464.

¹. - En Pe. per que'l papa B: *om*, P (*homeot.*): Pelagio papae, papa vero V464.

². - Pacua P: Capuae igitur corpus Stephani recipitur V464.

³. - in ecclesiam sancti Petri ad vincula V464.

⁴. - él volia B: él no volia P: frustra laboratis, quia non hic sed apud fratrem suum Laurentium sedem elegit V464.35.

⁵. - emsems P.

- 159r2 / fo aduyta a la glesa de Sent Esteve; e aquí, en presència de tots, ela morí e après ressucità. *M. Fo una emfanta, en la vila qui à nom Ypó.⁶ que era morta; per què lo pare aportà la sua goncla a la glesa de Sent Esteve. En après el l'aportà e la gità sobre la sua fila, per
- 188r2 què mantenent se levà sus senes mal. Era un home / en la vila que ha nom Hypó. On con ya fos peroliat e mort, el fo aduyt a les reliquies de Sent Esteve, per què mantenent fo guarit e's levà sus senes mal.

DE SENT <DOMENEC>⁷

Domènec és dit enquax guarda de Seyor, ho guardat del Seyor, o és dit Domènec quant a enterpretament del nom que vol dir seyor. És dit guarda del Seyor en 'iii' maneres, so és: guarda de la honor del Seyor, quant a Déu; és dit guarda de la vinya⁸ del Seyor, quant a son prusme; fo guarda de la volentat del Seyor o dels seus manament(s) quant a ssi metex. És dit Domènec enquax guarda per lo Seyor, car lo Seyor lo guardà quant a 'iii' guardamens e estamens, en un dels quals fo primerament layc, en lo segon fo canonge reglar, en lo 'iii' fo baró misatyer. En lo primer lo guardà Déus, e'l fe comensar losablament; en lo segon estament lo fe profitar forment; en lo 'iii' li fe penre perfectió. En la 'iii'* manera fo dit Domenge per enterpretament del Seyor, car Seyor vol aytant dir con donant menasses o donan dós⁹ o donan meyns. En ayxí Sent Domènec fo donan menasses per perdó d'injúries, e fo donan dós per donament de dons. Car no tant solament donà les sues causes als pau/bres, ennans se volc motes veguades vendre per so que donés lo preu.

159v1

Domenge fo duch de l'orde dels preycadors e pare mot noble. E fo d'Espaya, de la vila de Darocha del bisbat d'Osmeca,¹⁰ e fo fil

⁶. - Hypponem V465.

⁷. - *om. el primer Domenec* P: de Sent Domenge B: de sancto Dominico V464.35.

⁸. - B: via P: (custos) vineae (domini) V466.6.

⁹. - *dos* ací és 'dons'. El manuscrit llatí usat a Cuixà duria *donans munus vel donans minus* mentre que el preferit per Graesse (466.13) ho ordena a la inversa (... *minus ... munus*). Voragine tenia ja alguna consciència d'aquestes confusions dels manuscrits, que sovint duïen combinacions com *mun* en lloc de *min*. D'ací que proposi pertot interpretacions alternatives.

¹⁰. - bisbat d'Oscha B: Callarega, Oxoviensis dyocesis V466: (*Oxoviensis* és lliçó errònia per *Oxomensis*, corresponent a *Osma*, ll. *Uxama*, província de Sòria. *Callarega* potser per *Calagurra* = *Calahorra*. Ni aquest ni Daroca no en són gaire lluny, i en part es pot tractar de tradicions un poc divergents, en part de correccions).

188v1 d'En Feliu e de Na Joana. La mare del qual, ans del seu nexement, *M. vesé en somnis que ela portava un cadel en lo ventre, qui tenia una fala cremant en la boca,¹¹ e, quant él fo / nat, a e[la] fo viyares que tot lo món cremés.¹² *M. Fo viyare a una femna que'l tenc a les fons que Sent Domenge agués una stela luent en lo front, que enlumenés tot lo món. Dementre que era emfànt e en guarda de sa noyrissa, él fo atrobat motes veguades en terra, jaén, que desemparava lo lit. *M.

Enaprés él fo tramès en Palència per estudi, per so que apresés de saviesa. E no bec vi per 'x' ayns. En lo qual loc vené tots los seus libres e la rauba del lit e donà lo preu tot als paubres. On con la sua fama cresqués, lo bisbe d'Osme¹³ lo fe ca[no]nonge de la sèu. Enaprés fo prior dels canonges. *M. Sent Domenge estava dia e nuyt en oració, Déus pregan que Déus li donés gràcia que él se pogués tot¹⁴ donar a salut de sos prusmes; e ligia tot dia en lo libre dels sants pare(s), per què él se fé mot perfeit. *M. Enaprés él anà ab lo bisbe a Tholosa, e trobà que'l seu oste era iretye, mes él lo convertí a la fe de Crist e'l fe ésser gran amic de Déu. *M.

159v2 Lig-se / en la gesta del comte de Montfort que, con Sent Domenge presiqués un dia als yretges, él escrisc totes les auctoritats que al·leguà al sermó. Enaprés él liurà aquela carta a un iretye, per so que s'acordés si poyria res dir contre eles. On aquela nuyt, cant los iretyes foren ajustats costa'l foc, aquel enseyà la carta als autre(s) compayós, al qual dixeren los compayós: —Gitem la carta de dins lo foc e si crema, la nostra fe és bona; mes si cremar no pot, presiquem tots la fe de Roma per bona—. Per què els giteren la carta en lo foc. Mes co agués estat per una hora al foc, ses cremament exí del foc, per què n foren tots maravelats. On dix un qui era pus dur que'ls autres: —Gitem-la-y altra veguada per so que mils provem la veritat—. 188v2 E quant la y agren gitada autre ve-/guada al foc, ela exí fora ses cremament, e dix altra veguada: —Gitem-la-y altra veguada e ayxí nos veyrem plenerament la veritat—. Per què la y giteren la 'iii'ª

¹¹. - *cujus mater, ante ipsius ortum vidit in somnis se catulum gestantem in utero, ardentem in ore faculam bajulantem* V466: portava un cadel en lo ventre cremant qui tenia una fala en la boca P (potser l'escriba, havent-se oblidat de posar *cremant* darrere *fala*, l'interlineà, i un copista el posà fora de lloc).

¹². - qui egressus ex utero totam mundi machinam incendebat V466.

¹³. - Osine P: Osca B: episcopo Oxoviensi V467: CorNotes (l'arquetipus devia portar *Osma* (ll. *Oxoma* o *Uxama*) mal llegit com *Osina*. *Osmea* seria una forma alterada per influència de *Daroca* o de *Callarega* o bé *Osca*. Sant Domingo de Guzman nasqué a Calahorra (< CALAGURRIS), del qual *Callarega* ha de ser corruptela, i fou ardiaca d'*Osma*).

¹⁴. - B: tost P: gratiam... qua se totum aliquando salutem... V467.5.

veguada e ela n'ixí ses tot cremament. On co'ls hyretges esteguessen en lur duressa, per destrel sacrament afermeren que degú no dixés so que avien vist de la carta; mes un cavalier qui aquí era o dix públicament. Assò fo feyt a Mont Victorial. *M.

160r1 E quant lo bisbe d'Oscha fo mort e la sua compaya se'n fo tornada, Sen Domenge romàs aquí ab pocs compayós. estan contre los iretges fortment, as éls preýcan la paraula de Déu. Mes los contraris de veritat lo-l escarnien e li escopien desús. a él gitan soyl e aytals causes vils, e li liguaven / pales en lo dôs per esquern. E quant éls li menasaven de mort, él espaordit¹ los responia dién: ---No só eu digne de martiri ni de glòria, ni encara eu no moré an aquesta mort---. Per la qual causa, quant passava per lo loc on lo cuydaren aucir, él passà aquèn ses temor, cantan alegrement. Per què éls, maravelats, dixerent: ---Digues tu, no aurás paor de mort? Què feres tu si t'aguéssem pres?²--- Adoncs él dix: ---Preguera vós que no'm puníssets tost per nafres, mes que ad espau e d'un he d'un³ membres me tolguéssets, e après mostrássets, davant los meus uls, les parts dels meus membres trencats; e a la fi que'm trasquéssets los uls, ayxi mig viu, e'l cors pseyat layxéssets en la sua sanc voludar,⁴ o que de tot lo poguéssets pesseyar ab vostra voler---. *M.

189r1 Con él atrobés un hietge qui, per gran freytura que avia, estava en / compaya dels iretges, él se trasc venal per so que'l preu li donés e que'l deliurés d'aquela eror e de la sua paubresa; e ço⁵ fos venut si Déus no provesís a la sua fraytura en outra manera. *M. Altra veguada una femna avia un frare qui era en captivitat tengut, per què ploran dix-li que ela no avia de què'l pogués desliurar. Per què él, mogut per pietat, dix que era de si metex a vendra per la redemció del catiu. Mes Déus. que l'avía més mester a la redempció espiritual

¹. - Pot haver-hi oblit d'un *no* davant *espaordit*, per part de l'escriba, o bé el traductor no va veure *im-* en el manuscrit, o bé no entengué correctament els mots *imperierritus respondebat* V467.

². - B: aguessen pres P: si comprehendissemus V468.4.

³. - O més aviat *ed un ad un*, forma arcaica igual al cat. modern *i un a un*: e de *it* en *it* B.

⁴. - In suo sanguine volutari V468.8. Occit. ant. *se voludar* 'se rouler, se vautrer' PDPF.

⁵. - E co fos venut si B: on con fos venut si P: Quod et fecisset, nisi inopiae ejus divina misericordia aliter providisset V468. [Si mantenim la lliçó de P podem pensar que els escribes potser van entendre, o àdhuc escriure, *on co fos venut*, e *co fos venut*, o potser *avenut*. O bé possiblement entengueren 'venut' a causa del *venal* precedent, J. C. aconsella preferir la lliçó de B entenent *co* com a *ço* i *venut* com a 'vingut, esdevingut'. La influència indicada de *vendre* i *venal* ajudaria, en aquest cas, a la conservació de la forma arcaica i rara de participi *venut* per *vengut*; Cf. l'º 183, n. 15, per a un *ven* perfet].

de mots catius, no o sostenc. *M. Sent Domènec, dementre que era en les partides de Tholosa, alberguà a les cases d'unes femnes que eren deceubudes per iretges. E aquí, per tota karesma, ab un / compayó éd» dejunà ab pa e ab aygua, e de nuyts él vetlava jasen sobre una taula nua; e ayxi él fe que aqueles femnes vengren a la via de veritat. *M.

Aprés aysò él comensà de l'establiment de l'orde a pensar, qui presiqués per tot lo mon e guarnís la fe cathòlica contre los iretges. On con él estegué en les partides de Tholosa per 'x' ayns, de la mort del bisbe d'Oscha entrò al temps que's fe lo consel de Latrà, ab En Folquet,⁶ bisbe de Tholosa, él anà a Roma al ⁷ consel general. E demanà al papa Innocent que comfermés l'orde dels preycadors a él e als seus sucseydors. On con él no o volgués fer, una nuyt lo dit papa vesec en sompnis que la glesa de Latrà volia soptament caser. On con él ne fos espaordit, él vesec de l'autra part lo baró de Déu Sent Domènec qui li acoria, ayxi que li sotspausava los seus muscles e sostenia tota la glesa que no casia. E quant lo papa fo despertat e entès la vision, lo baró de Déu resebec alegrament la demana de / Sent Domènec. E'l preguà que's retornés als» frares seus e que elegissen alcuna regla que fos ya aprovada, e après que retornés as'él, car él la li conformaria a la sua volentat. *M. Per què Sent Domènec recomtà als seus frares tot so que'l papa li avia dit; per què'ls frares, de grat, qui eren 'xvi' per nombre, feyta invocació del sant esperit, elegren tots ensems la regla de Sent Augustí, qui fo sobirà doctor dels preycadors, e establiren que fessen alguns restreyamens de vida / oltre la regla de Sent Augustí. E cant Innocent papa fo mort e Honori fo elegut en sobirà bisbe, él empetrà la confirmació de l'orde, en l'ayn de Nostre Seyor 'mccxvi, del papa Honori. *M.

Ayxi con él preguava Déus a Roma, en la esgleya de Sent Pere, que él cresqués l'orde seu, él vesec en vesió venir los glorioses prínceps dels apòstols, Sent Pere e Sent Paul. Hera-li viyares que Sent Pere li liurés lo bastó e que Sent Paul li liurés lo libre, e li dixerén: —Ve presicar, car tu est elegut per Déus an aquest ofici—. *M. Enaprés, enfre poc temps, a él era viyares que'ls seus fils eren escampats per tot lo mon e anessen de dos en dos als pòbols preycan la paraula de Déu. Per què se'n tornà a Tholosa e departí los seus frares. E tramès-ne alguns en Espaya e alguns a París e'ls autres en Boluya, e él se'n tornà a Roma. *M.

⁶. - B: Folquer P: cum Fulcone Tolosano episcopo V468.31.

⁷. - B: ab P: ad consilium generale V468.32.

Po un monge qui, enans de l'establiment de l'orde dels preycadors, en vesió vesec la beneüyrada Verge, de ginolós e ab les mans juntes, que preguava lo seu Fil per l'umà linaty. On con Él no la'n volgués exausir, enaprés Él li dix: —Mare mia, què deg⁸ eu fer més, ni deig? Eu tramesí les patriarches e les profethes, e per aysò no's volgren es/menar. Ve doncques as'els!⁹ Sàpies que los tramesi los apòstols e mi, e els los auciren. Tremesí los màrtirs e'ls confes-sors e doctors, e anc no'ls volgren de res creyre. Mes, car no és leu-gera causa que eu a tu alcuna causa denec, eu daré as-els los meus preycadors per lo qual pusquen ésser il·luminats e ncedyats. He si no'ls volen resebre, eu venré / contre els. *M.

Altra veguada [altra] veé aytal semblant de visió en aquel temps, quant 'xii' abats de l'orde de Cistel foren trameses a Tholosa contre los iretges. Mes, co'l Fil resposés a la Mare, que orava, ayxí con deso-bre, dix la Mare: —O bon Fil, no deus fer envés els segons la lur malesa, mes segons la tua misericòrdia—. E adones Él, vencent per les seues pregueres, dix: —A la tua voluntat encara faré eu as'els aquesta misericòrdia, que eu los trametré los meus presicadors qui'ls amonesten e'ls enseyen e, si no's volen convertir, ja més no'ls per-donaré. *M.

Un frare menor qui avia estat longuament compayó de Sent Fransec (sic) recomtà a mouts frares de l'orde dels preycadors que, cant Sent Domènec estava a Roma davant lo papa per la confirmació del seu orde, una nuyt oran vesec en esperit, de Jhesú Crist estan en l'àer, que tenia tres lances en la mà, les quals esbrandia contre lo món.

Mes mantenent venc as-Él davant la sua Mare e demanà-li què volia fer. E Él li respòs dién: —Vec-te que tot lo món és ple de 'iii' vicis, so és de supèrbia e de cobesesa e d'avarícia. Hon per aysò e'l vul destruyr ab aquestes 'iii' lances—. Hadoncs la Verge, estan de ginolós, [e] li dix: —O Fil mot car, mercè / ages, tempra la tua

⁸. - què pux eu fer més, ni deig? *sembla que hagin de ser els mots usats pel traductor*: quid possum vel debeo amplius iis facere? V469: que pusch eu fer ni deg B; que deg eu fer mes ni deig P. [L'errada de P s'explicaria millor si admetés-sim ací *pug* com a grafia arcaica corresponent al cat. modern *puc* (present) o al cat. antic *puc* (pretèrit)].

⁹. - Ve d. as-els sapies... PB: veni ego ad eos, deinde misi apostolos et me et illos occiderunt V469.26 [El text català mostra que el traductor llegia «veni ergo ad eos» ('vés doncs a ells' imperatiu 2 en lloc de perfet 1) i que puntuava el text llatí i l'entenia en la forma que s'ha posat a dalt (o sigui com si fos *misi apostolos et me*), per més que Voragine es proposés dir 'jo vaig venir i vaig enviar els apòs-tols' J. C.]

justícia ab misericòrdia -. E Jhesú Christ li dix: —No veus tu quantes enjùries me fan?— Al qual ela respòs dién: —O Fil, no't vules irèxer. espera'm un poc. Eu he un físel servent e fort combatador qui, corrén per lo món, tot lo món combatrà e a la tua seyoria lo subjugarà. 161r1 E altre servent li daré eu en aujutori, qui's combatrà ab él en/semms contre los pecadors—. Adoncs lo seu Fil li respòs dién: —Mare, vec-te que paguat resebí les tues paraules, mes volria eu veser quals són aquels que tu vols elegir a tan gran offici—.

E adonc ela presentà S. Domènec a Jh. C., al qual Jh. C.¹ respòs dién: —Verament bon e espert combatador e diligent serà aquest que tu dius—. E presentà-li Sent Fransès, lo qual lausà mout.² ayxí con avia feyt Sent Domènec. Enaprés Sent Domènec lo sendemà atrobà lo seu compayó qui avia feyta la visió en la glesa, lo qual no avia més vist nuls temps. He tot so que avia vist en visió, tot o saubé Sent Domènec senes que hom no li o dix. Per què baysan e abrassan [c] Sent Domènec cabec en terra dién: -. Tu est mon compayó e tu correràs ab mi engualment. Estiam ensems e negú adversari no aurà poder en nós—. E recomtà-li tota la visió per orde. E d'aquela hora éls agren un coratye e una ànima en Nostre Seyor; la qual causa maneren servar als seus succeydors. *M.

190r1 Con Sent Domènec agués resebut un novici en l'orde, alscons qui foren conpayós del dit novici lo pervertiren e'l tolgren a Déu; per què demanà que hom li retés les vesti/dures. E quant Sent Domènec o ausí dir, él se gità en oració. E enayxí co'l dit jovencel [lo]³ s'ac los vestimens de l'orde despulats e's vestia la sua camisa, él comensà autament a cridar e a dir: —Oy me! eu sec⁴ tot cremi! Despulats-me aquesta camisa malaseta que'm crema tot!— E ayxí aquel en neguna manera no poc repausar entrò que s'ac despulada 161r2 la camisa e s'ac vestits los vestimens religioses / e fo amenat a la claustra. *M.

Ayxí co Sent Domènec estava en Boluya,⁵ e'ls frares fossen anats dormir, un frare comvers comensà a ésser trebalat per lo diable.

¹. - al qual Jh. Cr. B: *om*. P (*homeot.*): cui Christus V470.17.

². - la. mo. B: laua mout P: sicut et primum pariter commendavit V470.18.

³. - e axí co'l dit jovencel s'ach los vestiments B [l'escriba de P degué començar d'escriure *los vestimens*, i quan s'adonà que s'havia deixat *ac*, l'escriví però no pensà a expuntuar *lo*]

⁴. - P: oy me, eu seg tot cremi B [Com que això no s'entén gaire potser llegirem, *eccl*: en aestuo, en ardeo, en totus exuror; extrahite, extrahite hanc camisam maledictam, quae me totum exurit V470. [En efecte tant *heus* com *ec* es documenten sovint a l'Edat Mitjana com a equivalents del ll. *en* 'veus-aquí'].

⁵. - Bononia V470: Bologna.

E quant o ausí dir frare Ramer, masestra de Lesona, él o recomtà a Sent Domènec. Manà-lo portar davant l'autar, hon, con a penes lo y aportessen 'x' frares, dix Sent Domènec: —Heu te conjur, mesqui, que tu'm digues per què trebales la criatura de Déu, ni co y est intrat— E'l diable li respòs dién: —Eu lo trebal [per so cor ha] per so cor ha perservit. Sàpies que ir bec en la ciutat senes licència e que no seyà lo vi ab lo seyal de la crou, per què adoncs entré en él em manera de moscaló, e'm bec—. La qual causa fo ayxí proada que él avia begut ayxí con dit és. E en aysò estant, lo primer seyal de les matines sonà, per què lo diable qui en él era dix: —No y pusc més estar, que'ls encapulats⁶ se leven—. E ayxí, per la oració de Sent Domènec, lo diable ixi del cors del frare. *M.

190r2 Ayxí con Sent Domènec passava una aygua en les partides de Tholosa, los seus libres li casegren en l'aygua. En lo 'iii' dia un pescador, ayxí com pesca/va, él trasc los libres fora l'aygua, que anc no foren en res afolats, ayxí coh si aguessen estat en un armari. *M.

Con Sent Domènec vengués a un monestir e'ls frares dormissen, no volent éls despertar, oració feyta e les portes clausas, ab son compayó intrà dins lo monestir. *M.

161v1 Autra veguada, que ac haüda gran bregua ab iretyes, com fos vespre e fos ab un convers de l'orde de Cistel, él volc intrar dins una gleysa que era tancada e, oració feyta / per Sent Domènec, sobtament éls s'atroberen dins la gleysa, e aquí éls estegren tota nuyt en oratió. *M.

Quant anava per camí, ans que entrés en alcun ostal, él se tolia la scet en alcuna fo[n]t per so que no casegués en alcuna nota, per son beure, quant seria en l'ostal. *M.

Un escolà qui era mot pecador venc en una festa al monestir dels frares, per so que y ausís messa. E aquel dia Sent Domènec cantà la messa, e quant foren en la ora que degren oferir, l'escolà oferí e baysà la mà ab gran devoció a Sent Domènec. E cant la li baysà, él ne sentí ixi tan gran hodor que nuls temps no l'avía sentida tan gran. Per què adons⁷ él fo mot refredat en lo pecat de luxúria e tornà mot cast. Ho! [n]⁸ con de gran puritat de nedesesa resplandia la sua carn, en tant que la sua maravelosa odor purguava les legeses de la pensa!

*M. Un prevere vesec una veguada Sent Domènec qui estava ferventment ab sos frares, e acordà-sse que estegué ab éls, sol que

⁶. - P ('els encaputxats, els frares'): capuciat V471.12.

⁷. - Recordem que *doncs* és la forma familiar avui per a *doncs*.

⁸. - O quanta munditiae puritate... V471.36.

pusqués aver a sos obs un testament nou. E ayxí con él se pensava
assò, 'i' jovencel li fo denant que portava un testament venal sots
190v1 los vestimens. E quant lo prevere lo vesec, ab gran gaug / lo comprà.
Mes con encara duptés, feyta oració a Déu e feyta la crou sobre lo
libre defora, él obri lo libre e reguardà lo primer capítol que vesé,
e aquel capítol que és en los Feyts⁹ dels Apòstols, quant fo dit a Sent
Pere: —Leva e devala e ve ab éls e no duptes en re, per so car eu los
he tramesi—. On mantenent se levà él e anà-sse'n als freres. *M.

161v2 Co a Tholosa en theologia regís un masestra mot savi, un ma/tí,
ans del dia, quant ac previstes les sues lisós, destret per saun, él
s'adormí en la sua kadir. E fo-li veyares que 'vii' esteles li presentàs
hom. Hon con él se maravelés mot de tan noble present, sobtament
les esteles creseren en tant gran cantitat de clartat que tot lo món
enlumineren. E quant se fo despertat, él se maravelà mot què volia
dir. E ayxí con él intrà en l'escola e legia, Sent Domènec ab 'vii'
frases d'un hàbit vengren al dit masestra humilment e dixeren-li
lur prepausament: que éls volien intrar en l'escola per él a ausir.¹⁰
Per què él se pensà la visió, e pensà-se que éls cren les 'vii' esteles
que avia vistes, ses tot dubte. *M.

Dementre que Sent Domènec estava a Roma, un baró qui era
maestre e deguà de Sent Aviyó d'Orlés,¹¹ qui avia regit a París 'v'
ayns, venc a Roma ab lo bisbe d'Orlés per passar oltra mar. Lo qual
masestra avia aüt en prepausament que, totes causes deseparades,
mesés sa puya en presicar. Mes con aemplir no u pogués, él ausí
dir ha 'i' cardenal que la confirmació de l'orde dels presicadors
190v2 era demanada. E fo costret per Sent / Domènec que li revelés lo seu
prepausament, e mantenent él se pensà que intrés en l'orde. De la
qual causa fo costret per mot gran febra que ac, en tant que no's
pensava hom que n'escapés. E ayxí co Sent Domènec estava per él
en oració, preguan Senta Maria que'l guarís, vec-vos que sobtament
Senta Maria ab does dones aparec a maestra Raynau, qui era en
òbit de mort, a él dién: —Demana a mi so que vols e eu dar-t'o he—.

E ayxí con él se pensava què li demanaria, una de les dones li con-
162r1 selà que res / no demanés, mes que's pausés a la volentat de la Re-
gina de misericòrdia. Hon con él o fessés, la Santa Verge li untà lo
seu cors ab engüent de salut, dién sertes paraules demenstre que l'un-
tava. E quant li untà los rojons, ela dix: —Sien estrets los teus

⁹. - B: en lo feyt P: quod in Actibus Petro dictum est V472.6.

¹⁰. - aucir P.

¹¹. - Reginaldus Sancti Amiani (ed. princ. Arriani) Aurelianensis decanus V472: Orléans.

royons ab cinta de castetat—. E quant li untà los peus, ela dix: —Eu untí los teus peus en aparelament de l'avangeli de pau. E sàpies que en lo 'iii' dia te trametré una ampola plena de restitució de sanitat—. E adones ela li mostrà l'àbit de l'orde dién: —Aquest és l'àbit del teu orde—. Aquesta visió vesec aytambé Sent Domènec, qui estava en oratió. E quant fo dia feyt, Sent Domènec venc as'él e atrobà-lo guarit, e recomtà-li la tenor del feyt. E pres l'àbit que li avia mostrat la Santa Verge: ans d'aquesta visió los frares vestien sobrepellis. En lo ters dia la Mare de Déu li aparec, qui li untà lo seu cors d'un engüent, qui li tolç la febra e li aucís lo vici de cobesesa, segons que él après / confessà, ayxí que après no ac moviment de luxúria.

191r1 Aquesta visió vesec un frare de l'espital, en presència de Sent Domènec, de la qual fo mot maravelat; la qual visió publicà als frares Sent Domènec après la mort de frare Raynaut. *M. Fo tramès frare Raynaut per preycar en Boluya, en lo qual loc cresc lo nombre dels frares. Après aysó, él fo tramès a Paris, e après pocs dies él s'adorní en Nostre Seyor. *M.

162r2 Un jovencel, nabot de N'Esteve, cardinal de Fossa Nova, caec en un clot ab un caval e mantenent él morí. Lo qual fo aportat a Sent Domènec; per què, Sent Domènec lo ressucità / per sa oració. *M.

En la glesa de Sent Sixti avien los frares loguat un masestre per la gleysa a cobrir, lo cal casec sots lo cubert e morí. Mes lo baró sant de Déu fe trer lo cors d'aquel loc e'l fe a ssi adur, e per la sua oració él lo resucità e'l guarí del mal. *M.

En aquela metexa gleysa a Roma, dementre que'ls frares estaven aquí costrets, per nombre,¹ 'xl', els atroberen una veguada un poc pa, lo qual manà deverir Sent Domènec sobre la taula. E dementre que cascun ab gaug trencava una lesqueta² del pa, vec-vos que dos jovencels, vestits d'un metex hàbit e semblans de forma, entreren en lo refretor,³ qui portaven los mantels plens de pa. Lo qual pa doneren a Sent Domènec calan, qui sesia en lo cap de la taula. E mantenent els se esvanesiren, que après no'n pogren negun atrobar, e adones Sent Domènec partí lo pa entre los frares dién: —Menyats, meus frares!— *M.

191r2 Ayxí con Sent Domènec / anava per un camí, él vehé que mout

¹. - per n. B: *om.* P: *dum fratres circiter .x. manerent et quadam vice panis valde modicum invenissent* V473 [s'entén que hi eren més nombrosos del que bonament admetien els recursos del lloc]

². - P: *lesca* B: *buccellam panis frangeret* V473.34.

³. - *refectorium intraverunt* V473.

gran pluya casia, per què el se seya ab lo seyal de la crou. On mantenenent el e'l seu compayó foren deliures de la pluya, que no'ls tocà ni s'acostà as-èls per espasi de 'iii' côdeus.⁴

162v1 Una veguada, en les partidas de Tolosa, el passava en una naveta una aygua, e demanà-li lo nautoner i' diner per loguer. Mes co'l sér de Déu li promesés per loguer lo regne del cel e que seria discípol de Crist, e li dixés que el no portava diners, lo nautoner lo tirà, irat, per la capa dién: —Ho'm laxaràs la capa, ho'm pagaràs un diner—. E adoncs lo baró sant de Déu gardà en lo cel oran, e après el guardà en terra e vesec un diner que / Déus li ac tramès. —Pren, amic, so que'm demanes e lexa'm anar en pau—.

Endevec-se una veguada que Sent Domènec, anan per un camí, qu'el s'acompayà ab un religiós qui era d'autre lenguatge; de la qual causa fo mot dolent car no podia ab el parlar del feyt de Déu. Per què el preguà Déus e ayxí ho empetrà, que'l seu compayó parlà ab el aytant pla co si tots temps fos ab el estat d'un lenguatge. *M.

191v1 Una veguada li fo denant amenat un home qui era endemoniat de 'viii' demonis; per què, el pres l'estola e pausà-la's al col. Enaprès el liguà lo col de l'endemoniat e manà als demonis que d'aquí avant no trebalessen aquel home. Per què els turmenteren mot lo cors e crideren autament diens: —Leyxa-nos anar, no'ns vules turmentar. —Sàpia-*chs* ⁵ —dix Sent Domènec— que eu no vos gequiré anar entrò que m'ayats donada fermansa que d'aysí enant aquí no tornets ⁶—. Hon els li demaneren quines fer/mances li podien els dar, e el los respòs: —Los sants màrtirs, dels quals los lurs corsces repausen en aquestes gleses—. E'ls diables li dixerén: —Aquels nós no'ls podem donar, per so car los nostres mèrits hi contrasten—. He Sent Domènec los dix: —Vós los me podets donar, en altra manera eu no vos gequiré anar que no siats turmentats—. E adoncs els li dixerén que els hi farien tot so que poguessen. E après poc de tems els li dixerén: —Vec-te que nós o avem empetrat, ja sia que nós no ho ajam merit ⁷ qu'els agen fermetat per nós—. Per què el los demanà seyal en que el o pogués conèxer e els li dixerén: —Anats a la capsa en què són pausats los caps dels màrtirs e trobar l'ests enversa ⁸—. La qual causa fo justa e fo ayxí atrobada con els disien. *M.

⁴. - P: coudes B: nec ad spatium trium cubitorum eos contingeret V474.10.
⁵. - sàpies P.

⁶. - sàpies... torns P (però vos... ayats... els demaneren etc.): tornets B: non dimittam vos... nequaquam redeatis V474.32.

⁷. - Ecce impetramus, licet immeriti, quod sancti martires, fidejusserunt pro nobis V475.3. Merit aci, participi del verb cat. ant. *merir* 'merèixer'.

⁸. - les capces... enversa P: la capsa B: capsam... inversam V475.5.

162v2 Una / veguada que él presicava, se giteren als peus d'él 'ii' femnes que eren torbades per los iretyes a él diens: —O sér de Déu, ajuda-nos, si veres causes són aquelles que tu presiques. Sàpies que lonc tems ha que nos òm enceguadas per esperit d'eror—. A les quals respòs dién: —Estats fermes e esperats-vos un poc, per so que veyats aquel seyor que avets servit—. E mantenent eles veseren del mig de si exir un guat molt orible, major que un can, que avia grosses uls e flameyans, e avia lengua nova⁹ e ampla e sagnenta e longua, que li tocava entrò a l'embrígol.¹⁰ E avia la coa curta a ensús levant, ayxí que mostrava tot so que leig era; de les cals causes ixia mot gran pudor. Hon con lo gat los anés engir, enaprés él se'n puyà per la corda a una esquila al cluquer e mostrà tot so que leg avia. Enaprés les femnes feren gràcies a Déu e's convertiren a la fe cathòlica. *M.

191v2 Una veguada que él era en les partides de Tholosa, él vensé alsuns iretyes, los quals devien ésser cremats; e, esguardan entre éls un qui avia nom Ramon Gros, / dix als ministres: —Aquel servat, que no sia cremat ab los autres—. Enaprés él dix a l'iretye: —Sàpies, fil, que eu sé que tu seràs bon home e sant, ja sia aysò que sia tart—. Per què'l gequiren a la sua voluntat e esteu en la eror sua 'xx' ayns. Enaprés él fo convertit e's fe presicador e en aquel sant orde él visc lausablement. *M.

163r1 En ayxí con él era en Espaya ab alsuns frares acompayat, él vesec un drach en vision qui volia asorbir los frares; e quant él o vesec él s'esforsà as'él de contrastar. Enaprés tots aquels exceptat frare Adam e dos conversos, se partiren d'él; per què él demanà a la un d'éls si's volia partir d'él e aquel li / respòs: —Ya Déus no o vula que eu desempar lo cap e que seguesqua los peus—. E mantenent él se donà a horació, per la qual causa foren a Déu tots convertits. *M.

A Sent Sixti, en la ciutat, estava Sent Domenge ab los frares. On con s'optament fos vengut sobr'él l'esperit de Nostre Seyor, él apelà los frares al capítol e denant tots él anoncià que 'iiii' frares d'éls eren moridors, dos en cors e dos en ànima. E après pocs dies dos frares se n'aneren a Nostre Seyor. *M.

Dementre que Sent Domènec estava en Buluya, era aquí un masestre qui avia nom Corat, qui era teotònic,¹ lo qual desiyava

⁹. - lengua nova... longua P: linguam longam, latam, sanguinolentam, protractam usque... V475.14. [El trad. degué trobar la versió *protractus* —*novus* en algun glossari]

¹⁰. - P: al lombrigol B: umbilicum V475.15.

¹. - Conradus Teutonicus V476.6.

mot que intrés en l'orde. E ayxí co Sent Domènec preïcava ab lo prior de la casa de Santa Maria de l'orde del Cistel, en la vigília de Santa Maria d'agost, per gran amistat que él avia al prior, li recomtà tota la sua volentat; mes dix-li que no o parlés a negú dementre que viuríja, dién: ---Sàpies que eu no he res demanat a Déu, en aquesta vida, que Él no o aya a mi donat—. On co'l prior li dixés: —Per aventura, eu moré ennans que tu—. Mes Sent Domènec li dix: —Ans sàpies que viuràs longuament après mi—. La qual causa fo feyta enayxí. E adones lo prior li dix: —Demana doncques, pare, a Déu que't do masestre Corat—. E Sent Domènec li dix: —Greu causa demanes, frare meu—. E quant fo dita la completa, e'ls autres frares foren anats colguar, e él romàs sol en la glesa tota la nuyt en oració. E quant los frares foren venguts a la prima, ayxí co'l frare cantor comensava un cant qui comensa «Jam lucis ordo sidere», sobtament venc masestra Corat e gità-sse als peus de Sent Domènec as'él demanan l'àbit del seu orde que'l li donés, lo / qual resebec humilment. *M.

163r2

Era, en lo sér de Déu, Sent Domènec, gran fermetat de pensa; e avia placent esguardament e era home mot alegre e mostrava gran benignitat. *M. En lo temps del dia, ab los frares seus, negun no n'hi avia plus honest; ni plus cominal en les ores de la nuyt, en vigílies e'n oracions. Ni negú no n'hi avia qui de dia plus estés en oració; e de nuyts, oran, él fasia fonts de làgremes a Déu. *M. Moltes veguades, cant lo cors de Déu se levava en la messa, era ayxí alegrat en sa pensa con si vesés Jhesú Crist encarnat presentment; per la qual causa esteç mot de temps que no ausí messa ab los autres. *M.

Avia de costuma que de nuyts vetlava mot en la glesa oran, ayxí que apenes nula ora² no's pausava en lit. E quant él era mout las, ni avia gran saun,³ él s'adormia davant l'autar, pausan lo cap sobre una péra; e aquí él dormia un petit. *M. Quasouna nuyt resebia de la sua mà propria 'iii' disciplines ab una cadena de ferre, una per si, altra per los peccadors qui eren en lo món, la tersa per aquels qui eren cruciats en purgatori. *M.

192r1

Fo elegut per bisbe en l'avescat de Cossa,⁴ mes él / no hy volia⁵ desamparar oracion, dién que ans gequiria tota la terra que él con-

². - B: nula o rara P: vix aut vel raro V477.5 [potser duia l'arquetipus alguna cosa com *nula nuyt o rara o bé nula ora o rara*]

³. - faun P. 'El son, el fet de dormir', amb forta ultracorrecció, que ha de venir ja d'un copista anterior o del trad., puix que P no l'entengué i llegí f en lloc de s llarga: *Somni interpellaret necessitas* V477.6.

⁴. - Cotoronensem, aliis Citaviensem (ed. princ. Citaverensem) V477.12

⁵. - V477: omnino renuit.

scenotis a neguna electió que d'él fos feyta. *M. Fo demanat per qual raysó volia plus estar a Tholosa en lo bisbat, que a Carquasona, ni en lo bisbat, e él lur respòs que a Tholosa l'onrava hom⁶ en lo bisbat, mes a Carcasona li contrastaven mot. *M.

Un home li demanà en qual libre s'era plus estudiat, per què él li respòs dient que en lo libre de caritat. *M.

163v1 Una veguada, ayxí con Sent / Domènec vetlava en la glesa a Boluya, lo diable li apatec en semblansa de frare; e, enayxí con él se pensà que fos frare, él li dix que s'anés colguar ab los autres frares. Mes lo diable, risén, ab seyals li responia. E adoncs Sent Domènec li demanà qui era él que ayxí li era desobedient. La qual causa volent saber, [per què] encès una candela ha la-làmpesa⁷ e guardà-lo en la cara e conec mantenenent que diable era. Hon con fortment lo blasmés, lo diable li respòs co guausava parlar de nuyts; mes Sent Domènec li dix que legut era al masestre dels frares que parlés. E après él li demanà e'l forsà que li dixer de què temptava los frares en lo cor. E'l diable li respòs: —En aysò que'ls fas tart venir e tost ixir—.

Enaprès él lo menà al dormitor e dix-li de què temptava aquí los frares e'l diable li dix: —En aysò que'ls fas aquí mot dormir e tart levar, e ayxí eu los fas remaner del divinal ofici e'ls fas aver cogitacions no-nèdeses—. Après él lo menà al refretor e dix-li de què temptava aquí los frares. Adoncs lo diable, en les laules saltan, dix que mens e més demanava; per què Sent Domènec li dix què volia dir, e'l diable li dix: —Alcuns frares temti que'ls fas plus menyar per so que pequen, e alsuns que fas meins⁸ menyar per so que sien plus

192r2 débils en l'ofici de Déu a fer e en servir l'orde—. Enaprès él l'aduíx al parlador e dix-li de què i temptava los frares. E adoncs lo diable regirà la lengua e fe mot orible so, per què Sent Domènec li demanà aquellò què volia dir. E'l diable li dix: —Aquest loc és tot meu, car,

163v2 cant los frares són aquí ajustats per parlar, eu / los temti per so que confusament parlen, ses tot aordenament, que la u no espera l'autre—.

Enaprès él l'aduíx al capítol e quant fo denant lo capítol lo diable no y volc intrar mes que dix: —Nuls temps eu no intraré aquí per so cor loc és de maledictió, e tot so que eu guasayn en los autres locs perdi aquí. Car quant⁹ alcú fra[ra]re à pecat per alcuna ne-

⁶. - B: lonrava on P: multos qui me honorant invenio V477.

⁷. - P: làntera B.

⁸. - mes P: meyns B:... plus et minus V.

⁹. - B: om. P.

gligència, mantenent se'n purguen en aquel loc de malediccions—. E quant aysò ac dit, él s'esvani. *M.

Quant Sent Domènec fo prop de la sua mort, estant en Boluya, li fo mostrat en visió lo solvament¹⁰ del[s] cors seu[s]; ayxí qu'él vesia¹¹ un jovencel mot bel, per aquestes paraules si apelant, dient: Vine, mot amat, a mi. Vine al gog¹² qui t'és aparelat—. Per què apelà 'xii' frares del coent de Boluya e davant èls él fe son testament, dién: —Aquestes causes són seles que eu vos vul gequir per dret d'eretat: que ayats caritat e humilitat e que possesats paubretat volenterosament—. E al plus destret qu'él poc vedà que negun de l'orde no agés possessions ni les precurés,¹³ e sel qui o faria que agués la maledictió de Déu e d'él; e d'aysò preguà Déus que ayxí fos con él disia. E après él consolà los frares de la sua mort dient: —No siats torbats del meu departiment, fils meus, car sapiats que eu vos seré plus profitós mort que viu—. E ayxí vengut a la derera ora de la sua vida, en l'ayn de Nostre Seyor 'mccxxi. él s'adormí en Nostre Seyor. *M.

192v1 La cal mort en aquel metex dia e en aquela ora fo mostrada a
164r1 frare / Galè,¹⁴ qui era adoncs prior dels frares presicadors de Brixia e après fo bisbe de la ciutat, / en aquesta manera. Ayxí con él dormia costa'l cluquer¹ de l'esquela, él vesec does escales resplandens que eren sotspausades al cel, los caps de les quals tenia Jhesú Christ e Santa Maria; e per aqueles puyaven e devalaven los àngels, e emig de les escales en la baxea era pausada una seyla, e sobre la seyla sesia un frare ab lo cap cubert. E vesec que Jhesú Christ e la sua Mare tiraven les escales a ensús, tant entrò que'l frare sesén² fo sus, puyat al cel, e fo clausa la ubertura del cel. Per què venc lo dit frare a Boluya e trobà que Sent Domènec era mort en aquela metexa ora. *M.

Un frare, en aquela metexa hora que morí Sent Domènec, qui avia nom Rahó, lo qual era en la vila de Tibur,³ volia cantar messa. On con él agués ausit dir que Sent Domènec era malaute, cant fo al loc que hom pregava per los vius, él volc pregar per él e per la

¹⁰. - P: dissolutio V478: salvament B.

¹¹. - B: venya P: vidit V478.

¹². - loc P: gaug B: gaudia V478 [L'arquetipus duria segurament *algog* i escriuria habitualment *lag* per *lac*, *ceg* per *cec* etc.]

¹³. - P: le(s) si pr. B.

¹⁴. - PB: fratri priori... monstratus est V478.

¹. - P (*hic et supra*): cloquer B.

². - entro que... sesén P:... sen B: donec sedente V478.

³. - Tivoli.

sua salut. E soptament él, ixit fora de sa pensa, vesec Sent Domènec qui tenia una corona en lo cap, de l'aur,⁴ e resplandia de mot maravelosa resplandor. E era acompayats de dos onrats barons qui anaven per la via reyal. Per què él notà lo dia e la ora e trobec que Sent Domènec era mort en aquela ora. *M.

192v2 Hon co'l seu cors yagués per mot de temps sots terra, e per mots miracles no's pogués la sua santetat amaguar, als / fesels venc en devoció que'l pausessen en pus aut loc. On co'l vas fos a penes ab pics de ferre ubert,⁵ del seu cors ixi mot gran e bona odor; la qual odor era sobre tota hodor ben odorant, ayxi que neguna odor natural no sentia hom bé a comparació d'aquela. E no tant solament hixia aquela hodor dels seus osses e de la sua pólvora, ans o fasia 164r2 de la terra en què avia estat, ayxi / que la terra portava hom en longues partides e retenia aquela odor.⁶ E tenc-se tam fort a les mans dels frates aquela santa hodor que per fregar ni per lavar no se'n podia partir, per so que representessen la odor del seu cors. *M.

En la província d'Ongria era un baró noble qui, ab sa muler e ab un fil poc, anà visitar les reliquies de Sent Domènec, en lo qual loc fo mot malaute son fil ayxi que venc a òbit de mort. Mes lo pare pres lo cors del fil he pausà-lo davant l'autar dién: —O Sent Domènec, alegre venguí a tu e trist són eu ara: ab fil hic venguí, ara me n'iré meyns de fil; prec-te que'm retes lo meu gaug—. E quant fo miga nuyt, l'emfant revisc e anà per la glesa. *M.

Un jovencel qui estava ab una dona nobla, ayxi com pescava en una ayga, él casec en l'aygua e morí. E après gran temps lo seu cors fon treyt del flum mort. E la sua dona preguà Sent Domènec que'l li resucités, prometén a Déu que ela iria peus descaus davant 193r1 les sues reliquies e que / daria franquesa al macip. E mantenent lo macip resucità davant tots ⁷ e la sua dona asemplí lo seu vot. *M.

En aquela metexa província d'Ongria fo un baró qui plorava son fil mort e preguava Sent Domènec que li resucités lo seu fil. E quant canteren los pols,⁸ son fil, qui era mort, obrí los uls e dix al pare: —¿Què és aysó, pare, que tu às la cara mulada?— E'l pare

⁴. - També es pot entendre *corona de laur* 'de llorer': *corona quadam aurea laureatum* V479 (*que es prestaria a una interpretació ambigua*). No obstant *de l'aur* (significant 'd'or', 'golden') s'usa en altres 11 passatges del ms., contra 10 casos de la construcció *d'aur*, i hi ha tres casos de *de l'argent* i un de *de l'aram*.

⁵. - *fracto vix ferreis instrumentis caemento* V479.24.

⁶. - B: portava en longues partides retenia aquela odor P: *ut ad longinquas regiones delata... odorem ipsum... retineret* V479.

⁷. - B: *om*. P: *in medium videntibus omnibus* V480.

⁸. - 'Galls': *circa pullorum cantum* V.

li dix: —Fil, aysò són les làgremes del teu pare, qui plorava per so cor tu eres mort e eu romania ses tot gaug—. E'l fil li dix: —Sàpies, pare, que per amor de tu m'ha acabat Sent Domènec que eu són resucitat. *M.

164v1 Un home languit, qui avia estat cec 'xviii' ayns, ac volentat que visi/tés les reliquies de Sent Domènec e, enquax con si volgués anar, él se levà del lit. E sentí-sse ab tanta de vertut que ben anà de gran pas; e aytant quant él plus anava, aytant se sentia més plus fort e que vesia mils, entrò que fo vengut a les reliquies. E mantenent él fo guarit de tot mal. *M.

En aquela metexa província d'Ongria fo una femna que ac volentat que fesés cantar una messa ha onor de Sent Domènec e no trobà degun prevere que la cantés. Per la cal causa ela envelopà en un tessor ⁹ 'iii' ¹⁰ candeles que tenia aparelades e pausà-les sobre un vas; e quant ela ac un poc estat, ela vesec les candeles cremans. Per què mots vengren en aquel miracle veser e estegren tots aquí entrò que les candeles foren cremades, que no cremeren los tissors. *M.

En Boluya fo un escolà qui avia nom Nicholau, qui era mot trebalat per dolor, tant fort que no's podia levar del lit, e no's pensava hom que'n posqués escapar. Per què fe vot a Déu e a Sent Domènec, he pres un blese,¹¹ ab què volia fer una candela, ab lo qual se liguà tot en aviró. E quant se liguà los ginols e'ls autres membres, e-nom de Jhesú Christ e de Sent Domènec, él se sentí guarit. Per què cridà dién: —Eu són desliurat!— E ses tot adjutori él anà plorar de guaug entrò davant l'autar de Sent Domènec. *M. En aquela metexa ciutat fe Déus ses nombre de miracles per Sent Domènec.

164v2 En Cicília, en la vila que és dita Augusta, fo una emfanta que era mot trebalada de mal de péra, en tant que la pensaven talar. Per què la sua mare la comanà a Déu e a Sent Domènec. E'n la següent nuyt, axí con l'emfanta dor/mia, Sent Domènec li estec davant e pausà-li la péra en la mà, de què era mot trebalada; e après él se partí d'ela. E cant l'emfanta fo despertada, ela's trobà guarida, 193r2 e donà la péra / a la sua mare e recomtà-li tota la visió. Per què la mare aportà la péra a la casa dels frares, la qual péra pengeren davant la ymaya de Sent Domènec en memòria de tan gran miracle. *M.

⁹. - manutergio mundo V480.

¹⁰. - quapropter candelas tres V480 (nombre poc visible en P, potser 4 o 5 pals).

¹¹. - cum se filo de quo fienda erat candela... coepit... pectus cingere V48.136

En ¹² Cicília, en la vila que és dita Palàcia, era una femna paubra qui avia un fil paubre de malautia d'escròfules, les quals solen aver los enfants en lo col, per les quals era mot turmentat. On, con sobre aysò no pogués negun remesi atrobar, fe vot a Déu e a Sent Domènec que, si él era guarit, ela'l feria de grat obrar en la gleysa dels frares que's fasia de nou. On, la següent nuyt li aparec un frare qui li dix: —Femna, conexes tu aquesta causa?— Nomenà-li 'iiii' linatyes de causes, vert escur, pilàtum, e suc de porre; e ela li dix que hoc. Hon, aquel frare li dix: —Ve doneques e pren d'aquelles causes e ajusta-les ab suc de porre he pausa-ho sobre cotó ¹³ e après tu o pausa al col del teu fil e serà guarit. Per què quant fo despertada, ela fe aquelò; per què lo fil fo guarit e complí lo vot de la mare. *M.

Fo un home de les partides del Peu del Mont qui era umfiat maravelosament, per què fe vot a Sent Domènec. Al qual aparec Sent Domènec qui li fes ¹⁴ «obrir» lo ventre senes dolor e li'n trasc tot so que laýns avia leig, e enaprés él li seudà ¹⁵ lo ventre e'l guarí perfectament.

En la ciutat que és dita Augusta vengren moltes femnes en la glesa dels frares presicadors, en la festa de la translació ¹⁶ de Sent Domènec, per ausir messa. E quant / se'n foren tornades en lurs / cases, eles veseren una femna qui filava denant la sua porta. Per què eles la repreyren molt humilment que molt fasia mal, car fasia obra servil en la festa de tan gran sant pare. Per què ela, ir[r]ada, respòs dién: —Vosautres qui ests beguines ¹ dels frares, colets la festa del vostre seyor sant!— E mantenent hixiren-li dels seus uls, ab gran pruyment, ² molts verms, ayxí que una seua vesina li'n trasc 'xviii' verms. Per què se n'anà a la gleysa dels frares, e aquí ela confesà mots pecats e fe vot a Déu que yamés no diria mal de Sent Domènec, e que colria la sua festa devotament. He mantenent ela fo guarida. *M.

Fo una monya mot nobla que avia nom Maria, en la vila de Trípolis, en lo monestir qui és dit Magdalena, la qual era mout trebalada per grans enfermetats, e'n la cama era ferida. Per què'n fo trebalada mot per 'v' meses, en tant que quascuna ora se pensava hom que morís.

¹². - Els dos paràgrafs següents PB: no V.

¹³. - *Mot en escriptura dèbil, de mal llegir* P: conus B.

¹⁴. - B: *passatge quasi il·legible en P, on es veu fe seguit de 10 espais esborrats (o esborrats). Una lliçó possible seria fe obrir lo ventre.*

¹⁵. - *I segurament en P, on és il·legible però hi caben 5 lletres.*

¹⁶. - B: translació P.

¹. - P: bizotae V (Gr.) 481.20: brixotae ed. princ.

². - P: pruritu V481.21: brunyament B.

Per què ela orava, ayxí dién: —Oy me, Séyer Déus, eu no són dig-ne que prec tu, ni que tu m'exausesques, mes eu prec lo seyor meu, Sent Domènec, que él sia miyanser entre mi e tu, e él m'enpetre benifeyt de sanitat—. On con longuament ploràs e orés, en quax esmortida estec e vesec Sent Domènec ab dos frares estan, qui intrà dins en la casa davant ela ha ela dién: —Per què desiges tant que tu sies guarida?— E ela dix: —Séyer, per so què eu pogués servir plus devotament al meu Seyor—. E adoncs él li untà / la cama ab un engüent preciós e mantinent ela fo guarida. E dix: —Aquest engüent és preciós e dós³ e mot greu per fer—. De la qual paraula li querec rason la femna, per què li dix: —Aquest engüent és seyal d'amor, qu'és precio/sa causa molt, per so car no's pot comparar per negun preu, e és molt dós per so car neguna causa no és plus dosa que caritat, e és molt greu per so cor leu se pert s' sàviament no és guardada—.

En aquela metexa nuyt él aparec en altra monya que dormia, a ela dién: —Eu he sanada la tua sor—. La qual anà là e trobà-la sanada. E la monya ab cotó⁴ resebé l'engüent ab què era untada, e ab gran reverència cla'l presentà ha l'abadessa e al seu confessor, als quals dix la vision, e con li era pres. Del qual engüent exia molt preciosa odor, per què l'estuyeren ab gran reverència. *M.

En qual manera sia a Déus agradable lo loc en què jau Sent Domènec, ya sia aysò que per mots miracles sia manifest, per un miracle o demostrarem.⁵ Recomta masestre Alexandri de Vidorna⁶ en les sues lectures sobre aquela paraula, «Misericòrdia e veritat vengren envés él et cetera». Diu que un escolà qui estava en Boluya, que era home mot seglar, vesec aytal visió. Era-li viyares que en 'i camp gran estegés e que li casegés⁷ desús gran tempestat.

E ayxí con él fugia a la tempestat, él venc a una casa la qual trobà tancada, e polsan cridà que hom li obrís. Mes una femna qui era dins li respòs dién: —Eu són justícia qui estau aysí. Car la quasa és mia e car tu no est home just, no pots / en aquesta casa intrar—. Per les quals paraules l'escolà se'n partí e venc en una altra casa que li estava de costa, e cridà a la porta que hom li obrís per so que intrés dins.

³. - haec unctio est valde pretiosa, dulcis et difficilis V482.

⁴. - quae cum se sensibili unctione inunctam sentiret, ipsam cum bombice et reverentia multa extersit V482.

⁵. - B: demostreren P: unum miraculum posuisse sufficiat V482.

⁶. - P: Viderna B: magister Alexander episcopus Vindonicensis V482. «Vindonicensis, Vindinum, urbs Galliae Celticae, serius Lugdunensis caput Cenomanorum; hodie Le Mans» Forcellini.

⁷. - B: estegés P: descenderet V482.

165v1 Mes una femna que era dins li respòs dién: —Eu són veritat qui abi'ti aysi e aquesta és la mia casa e no resebré tu aysi, per so car veritat no habita ab aquel qui no l'ama—. Per què's partí d'aquí l'escolà e anà-sse'n a altra casa que vesé de costa aquela. E cridà a la porta per so que hom li obrís, al qual respòs una femna que dins era, dién: —Eu són pau, qui habiti assí, e no és pau en homes mals, mes tant solament en homes de bona voluntat. Mes cor e'm pensi cogitaciós de pau e no de trebal, profitós consel te do. Ve a la mia sor, que als mesquins dóna consel, e fé so que ela't dirà—.

E con él anà là e sonés a la porta, ela, que era dins, li respòs:—Eu són misericòrdia, qui habiti aysi e, si tu vols escapar a la tempestat, ve a la casa en la qual los freres preïcadors de Boluya habiten. E aquí tu atrobaràs estable de doctrina e trobaràs, dins en la grípia, les escriptures, l'asc de cimplitat ab lo bou de discreció,⁸ e Senta Maria qui enlumina, e l'enfant Jhesús qui't salvarà—. E quant l'escolà se fo despertat, él venc a la casa dels freres e recomtà-los per orde la vision. E resebé l'àbit dels presicadors.

DE SENT SIXTO PAPA

Sixtos és dit de asios que vol dir Déus he de estatus, ayxí que él sia enquax divinal estament. Ho Sixtus és dit de sixto sixtis, enquax que él sia ferm e licat en la fe e en la passió e en bones obres.

194r2 / Sixtus papa fo de la nació d'Atenes he fo lo primer filòsof. Mes en après fo discípol de Crist e fo elegut en sobirà bisbe, e fo presentat ab dos diaques seus, En Feel e N'Aguapito,⁹ a N'Deci e a N'Valerian em/peradors. Lo qual, co En Deci no'l pogés a la sua voluntat enclinar, él lo fe amenar al temple d'En Mars per so que li sacrificqués, ho que hom lo mesés en 'i' càrcer. Mes con él no li volgués sacrificar, él fo amenat a la càrcer. Per què Sent Laurens cridava dién derere él: —Hon vas, pare, senes ton fil? On vas, sant prevere, senes ministre?— Al qual dix Sent Sixto: —No't desempar eu, fil, car mayors batales te són degudes. E après 'iii' dies tu'm seguiràs, e ayxí seguirà diache prevere. E entre tant tu pren los tresaus de la glesa, e departex-los en aquels que tu't volràs—. On con él los departís, En Valeri manà que N'Sixti fos amenat al temple d'En Mars per so que li sacrificqués, e si fer no ho volia que hom li tolgués lo cap. E ayxí co hom lo y menava, Sent Laurens cridava après él dién: —No'm

⁸. - ... pabulum doctrinae, asinum simplicitatis cum bove discretionis V483.4.

vules deseparar, pare meu, cor sàpies que eu he donats los teus tresaus—. E adoncs los cavalers queregren los tresaus, per què preseren Sent Laurens. E degoleren Sent Sixto e Sent Felician e Sent Agapito.⁹

DE LA TRANSFIGURACIO DE JHESU CRIST

En aquest dia és la festa de la Transfiguració de Nostre Seyor, e fa hom sanc de Nostre Seyor de vi novel, qu'in¹⁰ pot trobar, en alcunes gleses; e almens prem hom d'un raïm madur al calis. En aquest dia són los rasims benesets e'l pòbol comenagua. E d'aysò és raysó per so cor lo Seyor dix als seus discípolos en lo dia de la cena: —No beuré d'aysí enant vi de serment entrò que beva aquel novel
194vJ en lo regne del meu pare—. Aquela, / emperò, Transfiguració del Seyor, e aquelò que dix novel vi, representa la gloriosa renovació, lo qual ac Jhesú Christ après la resurrecció. E per aysò en aquest
166rI / dia de la Trasfiguració, que representa la resurrecció, és aquest novel vi; no que en aquest dia sia feyta la Transfiguració, ayxí con alscons dien, mes en aquest dia fo manifestada per los apòstols. *M. És dit que la Transfiguració de Jhesú Crist fo feyta en aviró del comensament de ver, mes los discípolos, per lo vedament que'ls fo feyt, la tengren tant longuament celada, e en aquest dia éls la manifesteren. E ayxí és lest en lo libre qui és dit *Mitral*.

DE SENT DONAT

Donat vol aytant dir que és de Déus nat. E aysò és per lo babtisme e per la glorificació e per l'escampament de gràcia, que són 'iii' maneres de generació esperitual de Déu. O Donat és dit, quax per don donat.¹

Donat, ab En Julià l'emperador fo enseyat e noyrít, enayxí que N Julià fo adoncs aordonat en subdiache. Mes con él fo feyt emperor, él fe aucir lo pare e la mare de Sent Donat. Per què Sent Donat se'n fusc en la ciutat Aretina, e aquí él estec ab Sent Ylari monge, e aquí él fé mots miracles.

⁹. - Felicissimo et Agapito V483.

¹⁰. - B: quit P.

¹. - P: quasi dono Dei datus V485: [leg. prob. *per don d'e deu d'at* (haplo + diplografia)]

Car lo pretor de la ciutat, qui avia un fil endemoniat, con l'aduxés a Sent Donat, él comensà a cridar e a dir: —En nom de Jhesú Crist, dic que tu no'm trebals, ni'm mans ixit de la mia cassa. O Donat, ¿per què'm costreyns d'ixir, ab turmens, de la mia casa?—
194v2 E quant Sent / Donat ac feyta oració lo macip fo guarit. *M.

Un baró qui avia nom Eustaci, qui era culidor de les rendes de l'emperador, gequí lo tresaur que avia en garda de la sua muler, que avia nom / Eufrodísia.² Hon con la província fos costreta per los enemies, e'ls tresaus no pusquessen atrobar, éls volgren turmentar un fil seu; per què N'Eustasi se n'anà a Sent Donat. On con Sent Donat se n'anés ab él al vas de la sua muler, [e] quant ac feyta oració él dix: —Eufrodísia, eu te conjur, per l'Esperit Sant, que tu digues a nós hon as pausat lo tesaur—. E mantenent éls ausiren una vou del sepulcre dient: —En l'intrament de la mia casa lo trobarets—. E quant éls foren là, éls lo troberen aquí co ausit avien.

Aprés alscons dies En Sàtir, bisbe, s'adormí en Nostre Seyor e tota la clerecia elec Sent Donat en bisbe. E axí, con un dia ac la messa cantada, lo pòbol comeneguà e'l diache los donec lo sanc de Jhesú Christ. E axí con la lur donava, per gran enpeyament³ de paguans, lo diache casec e trencà lo sant calis; de la qual causa fo él mot trist e tot lo pòbol. E Sent Donat culec lo sagrament del calis e, per sa oració, lo fé tornar en la davant dita forma. Mes lo diable⁴ ne desà una part que'n fo menys del calis per manifestament de la causa. E quant los paguans agren vist lo miracle 'lxxx' se'n bateyeren. *M.

Fo una font que era tam fort enverinada que tot hom qui'n bevia moria de mantenent. On con Sent Donat anés là cavalcan en lo seu ase, per so que l'aygua sanàs⁵ per sa oratió, un drach ixí d'aquí
195r1 mot / terrible, qui s'endresà contre Sent Donat. Mes Sent Donat l'aucís ab un bastó que dusia e per sa oració gità tot lo verí de la font e fe aquí altra font.

Con la fila d'En Theodosi l'emperador / fos per lo demoni mot trebalada e a Sent Donat fos aduyta, Sent Donat dix: —Ix fora, maligne esperit, e no vules habitar en aquesta persona de Déu—. Al qual lo diable dix: —Dóna'm loc per lo quel eu isca, ni on vaya—. Al qual dix Sent Donat: —E on est tu sà vengut?— E él dix: —Eu són vengut de l'erm—. Hon Sent Donat li dix: —Torna-te'n là—.

². - Euphrosinae V485.

³. - paganorum impulsu V485.

⁴. - diache P: deque B: una autem particula a dyabolo absconsa fuit V485.

⁵. - servés P: servàs B: ut oratione sua aquam sanaret V485.

Per què'l diable li dix: — Eu veig lo seyal de la crou en tu, del qual ix foc contre mi. E per gran temor no'm sé què'm fassa ni on vaya. Mes dóna'm loc on eu va[s]sa⁶ e ixir-m'igu-e⁷—. —Ve't que as loc on te'n pots anar: torna-te'n en ton loc—. E percodín tota la casa ixi d'aquí. *M.

Ayxí con hom portava un home mort soterar, un home venc an aquels qui'l portaven dién que aquel home mort li devia 'cc' sols ab carta, per qu'él vedà que hom no'l sebelís. Mes con la sua muler vidoa⁸ o recomtés a Sent Donat disén ploran que aquel home era paguat, Sent Donat se n'anà en aquel loc e, tocan lo mort ab les mans, dix: —Auges-me—. E'l mort li respòs dién: —Eu són—. Per què Sent Donat li dix: —Leva sus e veges què as feyt ab aquest home qui no't lexa sebelir—. E davant tots, él lo reprès del deute e recobrà la carta e la trencà ab les mans. E après él dix a Sent Donat: Mana'm, séyer, que eu torn dormir—. E Sent Donat li dix: —Ve-te'n, fil, en repaus—. *M.

Fo un temps que estec de plaure⁹ 'iii' ayns, per què fo gran carestia. E'ls no-fisels¹⁰ vengren a l'emperador En Theodosi a él demanan que'ls donés Sent Donat, qui per la sua art faria ploura. Per què Sent Donat, per pres de l'emperador, preguà Déus que donés / pluya. E sobtament / plauc abundantment e, tots los autres mulats, él tornà exut a la sua casa. *M.

Co'ls gots destruïssen en lo seu[s] tems Lombardia,¹¹ mots se partiren de la fe de Jhesú Crist. On N'Evandrian,¹² qui era pretor, per so cor era reprès de son renegament per Sent Donat e per Sent Ylarino,¹³ fé ferir los sants e forsar que sacrificuessen a'N Jovis. Mes com fer no o volguessen, él fé ferir Sent Ylarino entrò fo mort, e fe degolar Sent Donat.

DE SENT CIRIACO

Ciriacho fo aordonat en diache per Sent Marcel papa e après fo pres e aduyt a'N Maximí.¹⁴ E fo-li manat a él e als seus compayos

⁶. - vasa... vasa B; vaya... vassa P; vadam... vadam V485.34.

⁷. - Cas de la sonorització de la *c* de *hic* davant de vocal, veg. Cor., s.v.; exir-m'ich-he B.

⁸. - B: undia (*leg.* *viuda més aviat que vidua*) P: vidua V486.5

⁹. - *Sic* PB: annis tribus non pluisset V486.

¹⁰. - B: els fisels P: infidels V487.13.

¹¹. - Italam V486.

¹². - Evadracianus V486.

¹³. - P: Hylariano (*al.* Hilarino) V486.19: Ylari B.

¹⁴. - Maximianum V486: Maxemi B.

que cavessen terra e que l'aportessen en un loc en què fasia obrar l'emperador sobre lurs esquesnes. En lo qual loc era Sent Sadorní¹⁵ vel, lo qual ajudava a portar a Sent Ciriacho. *M.

Enaprés Sent Ciriac fo més en la càrrec e après poc de temps lo pretor lo fe adur en lo loc on lo devia turmentar. En lo cal loc venc sobtament vou ab lud del cel qui dix: —Venits, benesets del meu pare—. E adoncs En Promnian¹⁶ cresec en Déu e's fe bateyar e davant lo pretor el confessà Crist. Per què lo pretor li dix: —E no est tu feyt crestià?— E'N Promnian li respòs: —Sàpies que mal pres m'és, car eu he perduts los meus dies—. Per què'l pretor li respòs: —Sàpies que ara perdràs los teus dies—. E manà'l degolar. E Sent Sadorní e'N Sinceri, con no volguessen sacrificar als déus, foren¹⁷ turmentats e après foren degolats. *M.

La fila d'En Dioclecian, que avia nom Aretina,¹⁸ com fos trebalada per lo demoni, lo diable cridava en ela dién: —No / ixiré d'aysi si no ic ve En Ceriàc¹ diaque—. On con Sent Ceriac li manés
167r1 que ixiés² d'ela, el li respòs: —Si vols que eu ic esca³ / da'm un vayxel en què estia—. E Sent Ceriac li respòs dién: —Vet lo meu cors, intra-y, si pots—. Al qual dix lo demoni: —Eu no pusc intrar en lo teu cors per so cor de totes parts est clos. Mes, si d'aysi'm getes, sàpies que eu faré venir «tu» en Babilònia—. Hon con costret hixís d'aquí, Na Artèmia cridà dién que ela vesia lo Déus que Sent Ciriac preycava. On con Sent Ciriac la bateyés, el visc per la gràcia d'En Dioclecian e de Na Senna^{3a} muler d'él, en la casa que li doneren, segurament. *M.

Enaprés venc lo misatye del rey de Pèrsia a'N Dioclecian, e preguà-lo que li tramesés En Ciriac, per so car la sua fila era endemoniada. Per què Sent Ciriac, per pregueres d'En Dioclecià, ab En Larc⁴ e ab En Smaragdo,⁵ en una nau, alegre se n'anà en Babilònia.

¹⁵. - B: Saturninus V486: sadorní P (distracció de l'escriba per *Sadorní*).

¹⁶. - Apronianus V487.

¹⁷. - B: *om.* P.

¹⁸. - Arthemias V487.

fº 167 ¹. - Cyriacus V487: Serlach B: Caria o Ciriach P (els dos primers cops, després ho posarà bé).

². - Sic P: exís B. [Encara que hi ha més probabilitats que *ixiés* sigui errada per *ixís* (o *ixés?*), no es pot descartar del tot que sigui resultat fonètic del ll. EXI(V)ISSET].

³. - Des d'ací manca en B el foli 195 verso; el ms. reprèn amb el fº 196r = 167v1P.

^{3a}. - Serenae V487.

⁴. - Largo V487.

⁵. - V487: Cinagrado P. [Lliçó evidentment errada: *in* per *m*; i *g* anticipada]

E quant fo vengut davant la donzela, lo diable cridà per la boca d'ela dién: —Fadiguet t'est, Ciriac? — Al qual Sent Ciriach dix: —No són, ans són governat en tots loes per la victòria de Déu—. E'l diable li dix: —Eu t'é sà feyt venir ayxí con eu he volgut—. E adones En Ciriach dix al demoni: —A tu mana Jhesú Crist que isques fora d'aquí—. Hon mantenent ixí defora lo diable, disén: —O nom terrible qui'm costreyn d'ixir!— E ayxí, sanada l'enfanta, ab lo pare e ab la mare él los bateyà. E con éls li donessen grans dons, él no'ls vole penre ni resebre. Mes quant ac dejunats 'xlv' dies en pa e en aygua, él se'n tornà a Roma.

167r2
195v2 E après dos meses En Dioclectà morí, al qual succesi En Maximian, e, irat de la sia (sic) sor Na Artèmia, él pres Sent Ciriach, e nut, / liguat ab cadenes, él lo fé roseguar denant si. E manà a'N Carpasi, veguer seu, que'l forses de sacrificar ab los seus / compayons a les ýdoles, o que l'aucisés ab diverses turmens. On con él li fesés gitar desús lo cap pregunta fosa e'l fesés penyar en lo tortor, él fe [ses] degolar Sent Cirac ab sos compayós. *M.

On con En Carpasi enpetràs la casa de Sent Cirac a derisió dels crestians, en lo loc en què Sent Ciriach bateyava se bayà ab 'xix' compayós. E aquí él fé aparelar grans meⁿnyars, per què sobtament moriren aquí tots. E adones los gentils clausiren les fonts e agren en reverència los crestians.

DE SENT LAURENS

Laurens és dit enquax tenent làurea, que és feyta corona de laur, car sà-enrera d'aytal ram eren coronats sels qui vensien. Aquest aybre demostra victòria contínua, covinable per sa verdor e car ha odor agradable e és mot virtuós aybre. On per aysò Sent Laurens és dit de laur, per so cor él obtenc victòria en la sua passió. On, confós, En Deci dix: —E'm pens que nos èm vencuts—. Ac él verdor en nedesea e en puritat de coratye. Per què dix: —La mia nuyt no ha escurtat—. E ac odor per durabletat de memòria,⁶ on ercampà e donà als paubres. E per aysò la sua justia⁷ està en lo segle dels segles. Sent Maximí⁸ dix en qual manera durarà empertotstemp^s aquela justia; la qual complí lo sant per sa obra, e per son gloriós martiri la consecrà. E ac eficàcia⁹ per la sua virtuosa predicació,

⁶. - odorem habuit per memoriae perpetuitatem V488.

⁷. - sic P: justitia V488.

⁸. - Beatus Maximus V488.

⁹. - eficació P [Errada causada pel mot següent *predicació*]

167v1 per la qual Sent Lucil'lo e Sent Ypòlit e Sent Roman convertí. És
la eficàcia d'aquest arbre que / trenca péra en cors d'ome e ret l'au-
sir als sorts e no tem laomp. Enayxí Sent Laurens trenca cor dur,
196r1 e re/dé espiritual ausiment, e guardà de lamp, la fi dels reprovats.¹⁰

Laurens fo màrtir e fo diache, e fo d'Espaya per linatge, e fo
amenat a Roma per Sent Sixto. *M. Cor, segons que diu masestre
Johan Belet,¹¹ ayxí co Sent Sixto fo anat en Espaya él trobà aquí
dos jovencels, Sent Laurens e Sent Vicens, qui eren homes ben acus-
tumats e mots savis en tots feyts; los quals él amenà ab si a Roma.
En lo qual loc romàs ab él Sent Laurens; e Sent Vicens, son cosí,
se'n tornà en Espaya e aquí él fení la sua vida per gloriós màrtiri.
*M. Enaprés Sent Sixti fe son ardiache Sent Laurens.

En aquel temps En Felip l'emperador e'l seu fil, qui avia nom En
Felip, reseberen la fe de Crist e's feren crestians, per què onraren
mot la glesa de Déu. Hera ab En Felip l'emperador un cavalier qui
avia nom En Deci, e era home mot armós¹² e savi en sos feyts. On
con en son temps se revelés Gàl'lia, l'emperador tramès en Guàl'lia
En Deci per so que la subjugàs a l'emperador. E quant fo là En
Deci, él fé sàviament tot so que li era manat, e a la sua voluntat
ac la terra. Per què él se'n tornà a Roma, e l'emperador l'onrà mot
e hixí-li a carera de Roma entrò a Verona. *M.

196r2 Mes quant mals homes reseben honor, s'ergulesexen. En Deci,
umflat per superbia, cobeseyà d'aver l'emperi e tractà la mort de
167v2 son scyor. On / con l'emperador jagués sots lo seu / papaló,¹³ En
Deci entrà amaguadament en lo papaló^{13a}, e aquí él aucís son seyor
qui dormia [amaguadament]. E les compayes que eren vengudes
ab l'enperador, per precs e per preu, él les convertí a si e'ls amenà
en la ciutat de Règia.¹⁴

E quant aysò ausic dir En Felip, fil de l'emperador, fo fortment
espaordit. E tot lo tresaur de son pare e'l seu él comanà a Sent Lau-
rens as-él disén que si En Deci lo-l aucisia que els donessen lo tresaur
als paubres e a les gleses. E après aysò, En Felip fugí e s'amaguà,
que no'l poc atrobar En Deci; e'l senador¹⁵ de Roma ixi a carera
a N Deci e'l comfermà per emperador. E per so que hom no's pensés
que a tració agués mort son seyor, mes que per rasó de les ýdoles

¹⁰. - protegít a fulmine sententiae reprobtorum V488.

¹¹. - Bolet PB: Belet V488.

¹². - P: hermós B: miles quidam... in armis bellicis multum strenuus et famosus
V489.16. 'Apte per a les armes' (res a veure amb FORMOSUS, és clar).

¹³. - papalo P: papelo B: papilione V489.25 'tenda'.

¹⁴. - et ad urbem regiam gradu concito properavit V489.

¹⁵. - senatus igitur obviam Decio processit V489.

l'agués mort, él comensà de perseguir los crestians cruelment e manà que hom los degolés tots senes misericòrdia. En aquela persecució foren mots milers de màrtirs coronats, entre los quals fo coronat En Felip, fil de l'emperador. *M.

Après assò En Deci fè enquisició del tresaur de son seyor, per què li fo liurat Sent Sixto ayxí con hom qui colia Crist e qui avia lo tresaur de l'emperador. Per què En Deci lo fè metre en la càrcer e fe-lo turmentar, per so que negués Crist e que mostrés lo tresaur. Mes Sent Lorens lo seguia cridan: —Hon vas, pare, senes ton fil?—. Al qual Sent Sixti dix: —No't desempar eu, fil, mes mayors causes te són degudes per sofrir per la fe de Jhesú Christ, e nós qui èm vels

196v1

deven sostenen plus leus causes per Él. / He sàpies que après 'iii' dies me seguiràs, eu qui són prevere, tu qui est diache—. E donà-li los tresaus dién que'ls donàs als paubres e a les gleses.

168r1

Per / què Sent Laurens querec, dia e nuyt, diligèment, los crestians e donà-los del tresaur ayxí co mester los era. *M. E venc a la casa d'una vídua qui avia mots crestians amaguats, la qual avia aúda gran dolor en lo cap longuament. On Sent Laurens, per pausament de les sues mans, la desliurà de la dolor. E als¹ paubres, los peus lavan, donava la sua almoyna. *M. En aquela [hora] metexa nuyt venc Sent Laurens en la casa d'un crestian e trobà aquí un home séc, e ab lo seyal de la crou él li redé lo veser.

On con Sent Sixto no volgués consentir a'N Deci, ni no volgués sacrificar a les ýdoles, él lo manà adur al loc hon hom lo devia degolar. Per què Sent Laurèn coria derere as'él disén: —No'm vules desemparar, pare sant. Sàpies que eu he ya donats los teus tesaurs que'm liurest—. *M. E quant los cavalers li ausiren nomenar los tresaus, els preyren Sent Laurens e'l liuraren a'N Partemi qui era tribun, mes él lo presentà a'N Deci l'emperador. Al qual En Deci dix: —Hon són los tresaus de la Gleysa que tu às amaguats?—. On con él no li resposés, él lo liurà a'N Valeri pretor, que li fesés mostrar los tresaus e'l fesés sacrificar a les ýdoles o que'l turmentés ab diverses turmens. *M.

Enaprès él lo liurà per guardar a un cavaler qui avia nom Ipòlit, lo qual l'enclausí en una càrcer ab mouts d'autres. E avia en aquela càrcer un home gentil qui avia nom Lucil'lo, qui avia perdut lo veser ploran, al qual promès Sent Laurens que li redria lo veser / si cresia en Jhesú Crist e que resebés / baptisme. Per què él li demanà que'l bateyés e mantenent Sent Laurens lo bateyà a él dién: —Totes causes

168r2

196v2

¹. - B: al P: pauperibus, pedes lavans, elemosinam... V490.25.

se laven en confessió—. On con él lo sartifiqués² dels articles de la fe diligentment e él los cresegués, él li gità aygua desús lo cap en) nom de Jhesú Crist, e sobtament recobrà lo veser cel qui era cec. Per què li vengren molts homes sècs als quals redeç lo veser. *M. E assò vesent, N'Ipòlit dix as'él *M.: —Mostra-me los tesaus—. Al qual dix Sent Laurens: —O Ipòlit, si tu creus en Jhesú Christ, eu te mostraré los tesaus e promet-te que auràs vida perdurable—. Al qual dix N'Ipòlit: —Si tu fas so que dius, eu faré so que tu volràs—. On en aquela matexa ora N'Ipòlit cresec en Jhesú Crist e's bateyà ab la sua compaya. E quant fo bateyat él li dix: —Eu vi les ànimes dels justs que s'alegraven—.

Après aysò En Valerian manà a N'Ipòlit que li amenés Sent Laurens, e Sent Laurens li dix: —Anem amdós ensems per so cor a mi e a tu s'aparela glòria—. Per què éls vengren davant lo pretor e fo altra vegada demanat Sent Laurens del tresaur. Per què Sent Laurens demanà 'iiii' dies d'acort, los quals li atorguà En Valerian. En aquels 'iiii' dies Sent Laurens ajustec los paubres rancaloses e sècs e amenà-los en lo palau d'En Salusti, davant l'emperador, disén: —Vec-te que aquests són los tesaus perdurables, qui nuls temps no's mirmen,³ ans crexen. E quant són en tots escampats éls s'atoben en tots. «car»⁴ les mans d'aquests an portats los tesaus en los / cels—. En Valerian li dix: —E què varieges en tes paraules? Sacrifica als déus e pausa les tues arts—. Al qual Sent Laurens dix: —¿Qual deu ésser asorat entre Sel qui aquí à⁵ feyt tot quant és, o sel qui és feyt per Aquel?— Hon En Deci, irat, / lo fé batre ab vergues espi-
197r1 nos[s]es e'l fé mot greument turmentar.

On con él no volgués sacrificar als déus, dix a l'emperador: —O malvat, sàpies que eu he desiyat molt so que tu'm fas—. *M. E adoncs En Deci lo fé batre ab fusts e li fé pausar launes⁶ de ferre cremans en los costats. Per què dix Sent Laurens: —Séyer Jhesú Crist, Déus meu, mercè ayes del teu servent qui, acusat, no t'à neguat,⁷ e demanat de tu, t'é confessat⁸—. En Deci li dix: —Eu sé que tu escarneys per la tua art los turmens, mes no poyràs mi es-

². - sartificàs B: interrogasset V491: sacrifiqués P.

³. - P: mirmen B: minuuntur V491.22.

⁴. - Om. P: in omnibus inveniuntur, horum enim manus thesauros in coelum deportaverunt V481: e quant son tots escampats éls s'atoben en tots aquests les mas d'aquests an portats los tesaus en los cels B.

⁵. - B: om. P: qui fecit V491.27.

⁶. - B: lauses P: ardentes laminae V491.

⁷. - no ta negat B: no ta ni neguat P.

⁸. - de tu eu t'ey confessat B: de tu e te co. P: quia accusatus non negavi nomen sanctum tuum, interrogatus te dominum confessus sum V491.

carnir e jur-te per los déus que si no sacrificues eu te faré punir ab diverses turmens . E adoncs él lo fè batre ab correyades emplo-mades greument. Mes Sent Laurens orava dién: — Séyer Jhesú Crist, pren lo meu esperit—. E adonc en presència d'En Deci él ausí vou del cel dién: —Encara deus tu sofrir grans treballs—. Per què En Deci, irat, dix: —O barons romans, ausit avets los demonis qui àn consolat aquest encantador, qui no col déus [ni temps] ⁹ ni tem turmens ni a paor dels princes ¹⁰ irats—. E après él lo fè batre ab vergues espinoses. E sotsrisén Sent Laurens dix e fe gràcies a Déu he orà per sels qui de costa li estaven.

En aquela ora un cavalier qui avia nom Roman se convertí a Déu e dix a Sent Laurens: —Eu veig davant tu un jovencel molt bel estan, qui't torca les tues nafres ab un lensol. Per què eu te conjur, per Déus, que no'm desempars, mes que'm / bategs tost . *M. En Deci dix a N Valerian: —Eu veg que nós [h]èm venguts per encantament—. E manà-los metre en la càrrec ab N'Ipòlit. Mes En Roman venc davant Sent Laurens ab un orsol ¹¹ d'aygua e resebec d'él baptisme. E quant En Deci o sau/bec, él fè batre En Romà ab fusts; mes con él dixés que era crestià, per manament d'En Deci fo degolat.

E aquela nuyt Sent Laurens fo amenat a N Deci. On con Sent Ypòlit plorés e cridés que crestià volia ésser, Sent Laurens li dix: —Tu ages Jhesú Crist en ton coratge e quant cridaré, tu auges e vi—. *M. Enaprès En Deci dix a Sent Laurens: —Sacrifica en aquests déus nostres, o anuyt seràs ab diverses turmens turmentat—. Al qual Sent Laurens dix: —La mia nuyt no ha scurdad, mes totes causes en lud hi són clares—.

Enaprès En Deci fe adur un lit de ferre, en què fè pausar Sent Laurens estès, e fè metre dejós foc. Per què dix Sent Laurens a N Valerian: — Sàpies, mesquí, que l teu foc dóna refigeri ¹² mes a tu dóna e darà perdurable turment. Per so cor Déus sap que eu acusat no'l negué, e quant eu fuy demanat d'Él, Él confessé que era Jhesú Christ e ara, torat, fas gràcies as-Él—. E dix ab alegre coratye a N Deci: —Vet, mesquí, que eu són torrat d'aquesta part. Gira'm de l'autra e menya'n—. E gràcies faén a Déu dix: —Gràcies fas a tu,

⁹. - Dìplografia.

¹⁰. - princes B: prinses P [en altres passatges *princeps*, potser ultracorrecció deguda a la vacil·lació entre *vengs* (VINCIS) i *vences*].

¹¹. - una vitra B.

¹². - P: refrigeri B: refrigerium V492. [Dissimilació afavorida per una etimologia popular *refer-se*; cf., en sentit oposat, *refretor* REFECTORIUM].

Séyer. per so cor eu he merit que sia intrat dins les tues portes—. E ayxí él gità l'esperit. On, ayxí confós. En Deci ab En Valerian anà en lo palau d'En Tiberi, deseparat lo cors [deseparat lo cors] de Sent Laurens sobre'l foc. Lo qual se'n portà N'Ipòlit. e ab En Just, prevere, lo sebeli onradament¹³ en lo camp / Veraner. Per què los crestians dejuneran 'iii' dies e vetleren 'iii' ploran. *M.

Recomta Sent Gregori en lo libre Dialogòrum¹⁴ que Senta Sabina fo, que ac continència de la sua carn, mes mot pecava per sa lengua. On con aquesta fos sebelida en la glesa de Sent Laurens, davant l'autar del sant màrtir fo per demonis segu[d]ada¹⁵ e estava la una part sencer¹⁶ e l'autra part cremava: ayxí que'l sendemà vic hom la crema.¹⁷ *M.

197v1 Recomta / Sent Gregori de Tors¹⁸ que ayxí con un prevere refasia la glesa de Sent Laurens, ac aquí 'i' bigua que era breus. Per què preguà Sent Laurens que él qui ajudava als paubres ajudés a la sua fraytura. E vesec sobtament que una gran partida li habundà e l'autra partida él trencà menut, ab la cal sanà motes enfermetats. *M.

Fo un prevere qui avia nom Sanctusus,¹⁹ qui loguà molts masestres per refer una gleysa de Sent Laurens, que avien destruyda los lombarts. E fo un dia que él no ac quèls donés a menyar, per què fe oració a Déu que li'n donés, e après la oració él guardà en lo forn e aquí él vesec un molt bel pa. Mes con li fos viyares que no abastés a 'iii' pressones a un ditnar, Sent Laurens, qui no volc que'ls seus masestres defalissen, fe multiplicar lo pa en tant que 'x' dies bastà als masestres. *M.

En la glesa de Sent Laurens a Milà avia un calis de cristal mot bel, lo qual portava 'i' diache a l'autar en un dia de la festa.²⁰ E ayxí con él anava, él casec e'l calis fo tot peseyat. Mes lo diache culec totes les peses e pausà-les sobre l'autar de Sent Laurens e preguà Sent Laurens / que'l refesés. Per què mantenent lo calis tornà tot censer. *M.

¹³. - B: onrandament P.

¹⁴. - B: dialorum P: dialogorum V493.

¹⁵. - mig partida B: a daemonibus secata V494. [El model de P devia portar *seguada* per *segada* 'tallada, partida' SECATA; *segudar* 'perseguir' existia també i el copista va posar aquest per aquell].

¹⁶. - que'l se la vic hom crema (o cramas?) P: quel sent demà... viu... cremar B: mane visibiliter adustio appareret V494.4.

¹⁷. - Turonensis V494. 'Tours'.

¹⁸. - Sanctulus V494.

¹⁹. - diaque 'i' dia a l'autar de festa B.

CONTRA JUTYES

197r2 Lig-se en lo libre dels Miracles de Senta Maria que un jutye, qui avia nom Esteve, er'a Roma ⁷ e prenia servesis.⁸ per què donava mots mals jusesis. E tolc 'iii' cases a la glesa de Sent Laurens e un ort a Senta Agnès, per forsa, e posesí-o longuament. Endevenç-se que s morí e fo aduyt denant lo jusesí de Déu. E quant lo vesec Sent Laurens, as-él anà ab gran indignació he 'iii' veguades él li estrès lo bras molt durament. Per què'n fo mot / trebalat. Senta Agnès ab les autres verges volc contra él guardar, mes enaprés girà la sua cara que no'l volc veser.⁹ E adones lo jutge sentència donan dix: — Per so cor tolc les autruys causes e prenia servisis e venia veritat, sia liurat en lo loc de Judes traydor—. Mes Sent Gitat,¹⁰ lo qual avia mot amat en sa vida N'Esteve,¹¹ anà a Sent Lorens e a Senta Agnès e preguà-los que li perdonessen, e preguà'n Senta Maria.

E fo-li atorquat que l'ànima sua tornés al cors e que aquí fesés 'xxx' dies penitència, e resebé de manament de Senta Maria que dixés lo salmp qui comensa «Benaüyrats són los no tacatz¹² en la via et cetera» cascun dia en la sua vida. On con lo jutye tornés viu, él ac lo bras tot blau e cremat ayxí con si viu ho agués suffert, lo qual scyal li romàs aytant quant visc. E redé tot so que avia tolt e fé penitència, e'n lo 'xxx' dia él se n'anà a Déu. *M.

169v1 Lig-se en la vida de [se]N'Enrici¹³ l'emperador que ayxí con él e Na Regunda¹⁴ sa muler esteguessen verges ensems, una / veguada l'emperador fo gilós de sa muler he la ac en sospita d'un cavalier, per què la fe estar sobre ferres calens 'xv' dies. E quant ela puyà sus dix: —Séyer Déus, tu m'ajuda ayxí con eu són verge—. E ela ausí una vou que li dix: —La Verge Maria t'à desliurada—. Per què anec sobre'l foc ses tot mal. On co l'emperador morís, gran multitut de demonis passeren davant una caseta d'un hermità, qui obrí la finestra e demanà al derer què's fasia. E'l demoni / li di: —Nós hem una compaya de demonis qui anam a l'emperador, qui's deu morir, per veser si trobaríem res en él que sia nostre—.

⁷. - eroma P: era a Roma B: Romae erat V494.

⁸. - pr. -esis P: pr. volentés servesi B: munera libenter accipiens V425.29. ['acceptava donatius, es deixava corrompre']

⁹. - Sancta vero Agnes cum caeteris virginibus eum videre noluit, sed faciem suam avertit V494.

¹⁰. - B: Guitart P: Sanctus autem Projectus V495.

¹¹. - B: sent Esteve P: Stephanus V495.2.

¹². - B: tocats P: Beati immaculati in via V495.

¹³. - P: Eutici B: Heinrich V.

¹⁴. - Konegondis V495.

He l'ermità lo conjurà que tornés as-él. E quant hi fo tornat lo demoni li dix: -No y avem res feyt car, dementre que'ls béns e'ls mals cren sus pausats en la balansa, lo cremat En Laurens aportà una ola d'aur mot de gran pes e, ayxi co'ns era viyares que'ls mals pesessen més, el la gità en la balansa, per què pessà més l'autra part de la balansa. Mes adones eu, irat, trenqué una partida de la ola—. E'l diable apelava ola lo calis que l'emperador avia comprat a la gleysa a honor de Sent Laurens. La qual causa fo ayxi atrobada a la glesa ayxi con él disia, e que l'emperador era mort en aquel dia. *M.

169v2 Recomta Sent Gregori en lo Registre que, ayxi co'l seu predecesor qui era malaute cobesegés anar per la sua salut al cors de Sent Laurens, no sabia on lo's trobés. Per què'l queria e sobtament él obri lo loc en què era e fo vist per trops; per què tots sels qui'l verseren, monges ni autres, foren tots morts enfre 'x' dies. *M. /

Es notadora causa que la passió de Sent Laurens és plus excel·lent que totes les autres dels autres sants en 'iiii' maneres, segons que és atrobat per los dits de Sent Maximí e de Sent Augustí. La primera causa és la crueltat de la sua passió; la segona és en lo atalentament e'n la utilitat; la 'iii'ª causa fo en la sua fermetat e'n la sua fortesa; la 'iiii'ª causa és en maravelosa batala e'n la manera de la victòria.

198r2 Primerament, donques, fo molt excel·lent per la crueltat de la pena, ayxi con diu Sent Maximí bisbe e segons que és atrobat en alguns libres de Sent Ambrós. Car no morí Sent Laurens per breu ni per simpla passió. Car sel qui mor a glasi mor breument, e sel qui és mes en la fornal de foc és deliurat tost, mes él fo cruciat ab moltes e diverses penes. Car as-él no fali mort per turment, mes turment li fali en la fi. Avem lest que'ls sans pares¹⁴ en les flames de les / lurs¹⁵ penes avien dapnatye de boliment quant calciguaven los focs; hon Sent Laurens per aquesta rasó deu aver gran glòria a esguardament dels autres. Per so car si aquels aneren per flames de foc, aquest morí en foc; e aquels causigueren les vies del foc ab los peus, mes aquest hi pausà los seus costats; e aquels de peus preguaven Déus en¹⁶ les lurs penes, mes aquest, gitat en penes, preguà'n Déus ab tot lo cors. *M.

Es notador que Sent Laurens ten la primícia¹⁷, après Sent Esteve,

¹⁴. - P: beatos pueros V, *segurament mal llegit com* beatos patres: que'ls sants B.

¹⁵. - -s *add. marg.* P.

¹⁶. - B: ent P: isti stantes in poena V496.

¹⁷. - *primatum tenere dicitur* V496.

170r1 entre tots los autres martis (sic), non ges per so que mayor pena él aya sostenguda que'l autres màrtirs, con sia lest que molts / ne són que soferiren aytant gran pena e major, mes aysò's diu per 'vi' causes ensems corens.

La primera és per lo loc de la passió, car él pres ¹ passió a Roma que és cap del món, e aquí és la sesila de l'apostoli. La 'ii'ª rasó fo per l'ofici de la preicació, lo qual él compli diligentment. La 'iii'ª rasó fo car él donà lausablament tots los tresors, los quals donà sàviament als paubres. Aquestes 'iii' rasons pausa masestre G. Altisiodorensis. La 'iiii'ª rasó fo per lo seu martiri autèntic e proat, car si's lig que alguns autres agen sufferts mayors turmens, no és tengut per ver, ans hi dupla hom moltes veguades. Mes aquesta passió és molt solempnial en la Gleysa e aprovada, per què molts sants en lurs sermós aproven e comfermen la sua passió. La quinta rasó fo per la dignitat del seu grau, per so cor él fo ardiache de la ley apostoliqua, / après lo qual no ac ardiache a Roma. La 'vi'ª rasó fo per la crueltat dels turmens, per so car soferí molts greus turmens, car él fo torat sobre una gravila de fere. *M.

198v1 En la segona manera fo mot excel·lent la sua passió, en acabament e en profit, per la crueltat de la pena, que'l féu sobirà en gloriificació, e'l féu plus honrat per fama e per opinió, e lausable per devoció e per resemblament noble. Primerament, donques, lo féu sobirà en gloriificació. On diu Sent Augustí: —O perseguidor, tu fust cruel contre lo martire e donest-li palma quant li donest «pena»,² car él ac glòria per los teus turmens—. E diu Sent Maximí e Sent Ambrosi: —Ja sia que'ls seus membres fosen solts per lo foc, no foren solts per fortesa de fe. Él sostenc afolament del cors, mes él / guasayn de salut—. He diu Sent Augustí: —Verament lo seu cors no fo gitat de la fe de Crist per turmens, ans ne fo coronat en glòria—.

170r2 En la segona manera lo fe per fama plus honrador. *M. Diu Sen Maxi³ que Sent Laurens pot hom comparar a gra de mostàsia qui, picat per diverses turmens, merí per gràcia del seu martiri que fos sentida la sua odor. E sel qui d'abans era establí en cors humil, no conegut e vil, après, quant fo trebalat e trencat e cremat, per totes les gleses del món escampà la odor de la sua noblea. Aquest sant és a Déu ayxí placent que'l nexament de Sent Laurens devem

¹. - B: pre P.

². - et auxisti palmam, dum aggeras poenam V497.

³. - Maxemi B: Maximus V497. Cf. cat. Jeroní < Hieronymus.

198r1 i n'ós molt onrar, en lo qual dia resplandex tota la Gleysa del món per les sues flames. E fo él tan clar per la glòria del seu martire que per la sua passió enluminà tot.

En la 'iii^a fo él mot lausabla per devoció. Mes per què sia él ayxi lausador, ni per devoció resebedor. *M. Sent Augusti ho enseyà per 'iii' rasons dient: —Lo benaüyrat baró Sent Laurens devem n'ós resebre ab tota devoció. Primerament car él liurec la sua preciosa «sanc»⁴ per lo Seyor. Enaprés car Déus li donà gran honor quant li enseyà qual deu ésser la fe crestiana, de la compaya del cal los màrtirs àn merit que sien. Per la 'iii' rasó lo devem resebre per so car él fo de tan santa conversació que él trobà la corona de martiri en temps de pau—. *M.

En la 'iiii^a manera lo fè noble per semblament, hon diu Sent Augusti: —Aysò fo la causa de la sua passió, per la qual lo sant baró comvidés los autres d'él a seguir—. En 'iii' causes se mostrà no mudable. En aysò qu'él sofrí fortment los turmens; on / diu Sent Augusti que no pot enseyar melor forma a enseyament del pòbol de Déu que és preycació e martiri; car pus és fort exemplis que paraules, e mayor causa és enseyar per obra que per vou; en lo qual excel·lent linatge de doctrina lo benaüyrat màrtir Sent Laurens era mot resplandent per dignitat, en tant que'ls seus perseguidors o pogren sentir, per la qua[ll]a⁵ sua fortesa, e per exemplis seus, confortà los amics de la fe. *M. Per la segona rasó lo devem n'ós lausar e resebre segons que diu seynt Maximí dient: —Dementre que él vensia ab les flames lo seu perseguidor, mostrà a n'ós que per foc de fe vensam los cremamens d'infern, e que per amor «de Crist»⁶ no temiam lo dia del jusesi—. En la 'iii^a manera lo devem resebre per ardent amor per so cor él enluminà lo món planament. Car Sent Laurens per aquel / lum per lo qual él és encès, e per les flames que él sostenc, escalfà tots los coratges dels crestians. D'aquestes 'iii' rasons diu Sent Maximí: —Per exempli de Sent Laurens hem n'ós cuydats⁷ a martiri, es'em enseyes en la fe e escalfats en devoció—.

170v1

199r1

*M. Per la 'iii^a rason fo mot excel·lent de la sua fortesa, e de la sua fermetat diu Sen Augusti que Sent Laurens estec en Crist entrò a les temptacions e entrò a la demanda del seu perseguidor e entrò

⁴. - *haplografia* de -sa sanc: pretiosum sanguinem... tradidit V497.

⁵. - P: la qual sua... B.

⁶. - et amore Christi diem iudicii non timere V498.12

⁷. - em n'ós cuytats a martiri B: beati Laurentii exemplo provocamur ad martirium V498.

a les sues menasses cruels e entrò a la mort. En la qual lingua mort, per so cor bé avia menyat e ben begut, de menyar e de beure^{7a} tot ybri, no senti los turmens; per què succeïe en lo regne. Fo él tant ferm que no tant solament per turmens no morí, mes / encara per los turmens fo él més perfeyt en la fe e en temor, e plus fervent en amor, e plus alegre en ardor. *M.

Del primer article diu ayxí: —Fo él estès sobre les flames del foc e ls seus costats hi foren moltes veguades girats; mes aytant quant él soferia de pena aytant plus temia él Déus Jhesú Crist—. Quant al segon article diu ayxí Sent Maximí: —Lo gra de mostàcia, quant hom lo pica,⁸ él s'encén en fortesa. Enayxí Sent Laurens, quant soferia passió, él era plus emflamat en la amor de Déu. És novel maravelament que él sia més perfeyt per los turmens, ni que ls greus turmens agen él feyt més devot a Déu—. Quant al ters article diu enayxí: —Lo cor⁹ d'él s'escaiffà en la fe de Crist per gran coratye, ayxí que, meynspresats los turmens del seu cors, plus leuierament los soferí—. *M. En la 'iiii'^a manera fo mot excel·lent e maravelosa la sua batala e la manera de la sua victòria.

Car Sent Laurens, segons que diu Sent Maximí e Sent Augustí, ac'v' focs defora, los quals tots sobrà fortment e ls aucís: lo primer, foc d'infern; lo segon, foc material; lo ters fo carnal cobesesa; lo 'iiii' fo ardor d'avaresa; lo quint fo furor d'aurania. Del primer, de l'amortament del foc d'infern, diu ayxí Sent Augustí: «Anc no poc aucir lo foc, qui durà per un moment creman lo seu cors, que aucís lo perdurable foc d'infern. Encara més, él passà per foc qui li durà per moment, mes él escapà al perdurable / foc d'infern».

*M. De l'amortament del segon foc material diu ayxí S. Maximí: «Él trebalava per corporal / cremament, mes divinal ardor aucís la material ardor. E ya fos so que'l rey malvat li fesés fer gran foc, Sen Laurens l'aucia e no'l sentia per la calor de la sua fe».¹ *M. E diu Sent Augustí: «La caritat de Crist per foc no poc ésser sobrada, car més frèvol era lo foc qui defora cremava que sel que dins lo ensenia».²

^{7a}. - beatus Laurentius... quia bene manducaverat et bene biberat, tamquam illa esca saginatus, et illo calice ebrius factus, tormenta non sensit V498.20. [P, per un lapsus de repetició, en lloc dels mots *e de beure* posa *de turme* B om. ets ultims 116 mots].

⁸. - pica B; proa P; teritur V498.32.

⁹. - BV: cors P.

¹. - fé B; om. P.

². - B: enseya P; accendit V499.

*M. De l'amortament del ters foc de carnal cohesa diu ayxi Sent Maximí: «Vec-vos que Sent Laurens passà lo foc, per lo qual, tot usclat, no fo solat, ans enluminat resplandí; ardia per so que no cremés e'l foc torrat». *M. De l'amortament del 'iiii' foc d'avaresa, so és en qual manera aucís l'ava[re]ssa³ d'aquels que coheseyaven los tresors e la pesceyà, diu ayxi Sent Augustí: - És armat per dobla liguadura home cóbeu d'aver e enemic de fe, ayxi que per avaresa raube l'aur e que per no pietat que'ls tol'a Crist. E enayxi res no guasaya ni res no profita la humana crueltat: e ayxi és sostreyta als seus vens⁴ la matèria mortal. e Sent Laurens qui se n'és anat al cel, e tu defals en les tues flames---. *M. De l'amortament del quint foc de furor d'aurania: so és en qual manera la aurania dels perseguïdors és peyda,⁵ ni a nient tornada, diu ayxi Sent Maximí: «Los ministres foren sobrats per les flames e'l crema[me]nt ha restreta la aurania⁶ del món e entrò ayxi ha profitat lo poder del diable en tant / que'l baró del cel és puyat al Seyor seu gloriós e la crueltat dels perseguïdors és comfossa e turmentada ab lurs focs». E que l'aurania dels perseguïdors sia foc ayxi és demostrat quant diu: «La furor del gentil encesa aparellà la gravila cremant, per so que ab sos mals focs fesés reyar⁷ flames». *M.

199r1

171r2

No és / marvela si aquest 'v' focs foren sobre⁸ Sent Laurens car, segons que diu Sent Maximí, Sent Laurens ac 'iiii' focs en lo coratye per los quals aucisia tots focs forans e ab refrigeri lo domdava, e sobrà⁹ lo [mayor] cremament de la major ardor.¹⁰ Lo primer refrigeri fo lo desirer¹¹ de la celestial glòria. lo segon fo perpensament

³. - avasa P: avaricia B: avaritia V499.

⁴. - subtrahitur inventis tuis materia mortalis V499. [Mal entès com *in ventis* pel trad].

⁵. - és pesseyada B: frustrata est V499.29 [¿Es relacionaria aquest *peida* amb el verb *pair* 'digerir'? Més aviat semblaria, però, que *peyda* sigui una corruptela del *pesseyada* de B, possiblement per alguna pertorbació gràfica deguda a la proximitat immediata del mot *perseguidors*; es podria imaginar una espècie d'haplografia (en el model de P) *pesseguidós pesseyada* convertit en *perseguidors peyda*; el copista de P, no entenent aquest **peyda* l'hauria canviat en *peyda* pensant en el verb *pair*. J.C.J.].

⁶. - aur... aurania P: yrenia B: furentis insaniae... omne mundanae inundantis insaniae V499.31 [*Aurania*, abstracte derivat de l'adjectiu rossellonès corresponent a occit. ant. *auran*, -ana, 'foll, orat'].

⁷. - P: fes ratar B: furor gentilis accensus craticulam praeparat ignitam, ut indignationis suae flammas ignibus vindicaret V499.34. [Potser VINDICARE > *veyar* = *venjar*, mal llegit pels escribes].

⁸. - nec mirum, si hos quinque ignes exteriores superavit V499.

⁹. - B: sobre P: superavit V500.

¹⁰. - ardor B: om. P: majori ardoris incendio superavit V500.

¹¹. - B: derer P: desiderium V500.

de la divinal lig, lo 'iii' fo puritat de consciència. Per aquests 'iii' refrigeris aucís tot foc forà e'l redé fret. *M. Del primer desirer o refrigeri lo qual és lo desirer de la celestial glòria diu en ayxí Sent Maximí: —No poc Sent Laurens sentir en les sues entrales lo foc dels turmens, per so car él poseya per los sens de paradís lo refrigeri—. E diu: Jau davant los peus de l'home malvat la carn torrada, e'l cors de l'ànima no sofer negun turment en terra, lo coratge del qual està en los cels—. *M. Del segon refrigeri, lo qual és pensament de la lig divinal, diu Sent Maximí: —Dementre qu'él pensava los manamens de Crist, tot quant soferia li era fret—. Del ters refrigeri, lo qual és puritat de consciència, diu enayxí Sent Maximí: —Cremà, per feyt, ab totes les entrales lo fort màrtir, mes lo regiment del cel él tractan per refrigeri de consciència, lo venedor s'alegrà—. *M.

199v2

Ac Sent Laurens 'iii' focs dins les entrales, segons que Sent Maximí recomta, per los quals aucís tots los focs defora. Lo primer fo granesa de fe, lo segon foc fo amor ardent, lo ters fo vera conexensa, la cal lo fe rayar¹² ayxí co a foc. Del primer foc diu enayxí Sent Maximí: —En aytant en quant fo en él fe, en aytant refredà la flama del turment. Encara més¹³ lo sér¹⁴ del salvador diem que és foc la fervor de la fe. Hon ligem en l'Avangeli: —Eu venguí metre foc en terra—. Emperaymor d'aysò Sent Laurens, escalfa« en Déu, no sentí lo cremament de les flames. *M. Del segon foc diu ayxí Sent Maximí: Ardía de dins lo màrtir Sent Laurens e defora per lo cremament del cruel jutge, mes mayor era lo foc de la amor de Crist que dins lo torrava—. Del ters foc diu ayxí Sent Maximí: —La cruel fama del perseguidor no poc sobrar lo mot fort màrtir, car él ardía en sa pensa plus forment per los raygs de veritat. *M.

171v1

Ac Sent Laurens entre los autres màrtirs 'iii' privilegis quant al seu ofici. Lo primer és que à vigília tant solament entre los autres màrtirs.

¹² - P: ratyar B: ipsum irradiavit tamquam ignis V500.19.

¹³ - B: en la cara més P. Item: V500 [Sembla que l'escriba de P ho hagi entès malament i afegit l'article (?)].

¹⁴ - l'ésser del salvador disem que és foch la fervor de la ffe B: esse salvatoris ignem fervorem fidei (legimus in evangelio...) V500. [Fins admetent un malentès dels copistes o del traductor és un passatge molt suspecte car lo ser per l'ésser és molt modern (cf. *en son ésser* 175r2.28) i a això s'afegeix la sorprenent alteració en la cara. En tot això ha d'haver-hi una forta corruptela, que tampoc s'arreglaria gaire esmenant en lacarames de P com en las flames. De tota manera és de creure que P entengués «en la cara més lo ser(f) del Salvador diem que...» (en la faç posà el servent de Crist dient...) però no s'explica com s'arribà a entendre tal cosa partint del sentit de l'original].

PER QUE SON MUDADES LES VIGILIES DELS SANTS EN DEJUNIS

Mes les vigílies dels sants són mudades en dejunis per mots desaordonamens. Era costuma sa enrere, segons que diu En Johan Belet, que en les festes dels sants vetlaven los homes ab les mulers e ab les files en les gleses ab lums. Mes, car mots aülteris s'i fasien, fo establít que les vigílies fosen mudades en dejunis, mes lur nom no és autèntic e par, car¹⁵ encara les apela hom vigílies e non ges dejunis.

200r1 Lo segon privilegi fo en les vuytaves, car él tant / solament he Sent Esteve an vuytaves entre los màrtirs, ayxí co Sent Martí ha entre los comfessors. Lo ters privilegi és en lo retornament de les antifenes, car él tot sol e Sent Paul han¹⁶ aytal privilegi, mes Sent Paul la à per excel·lència de predicació e aquest la ha per excel·lència de passió.

171v2 DE SENT YPOLIT /

Ypòlit és dit de yper, que vol dir desús, e dé·litos,¹⁷ que és péra, enquax que él sia sobre péra. Ho és dit de forsa e de polis, que és ciutat. O Ypòlit és dit enquax fort polit, car él fo sobre la péra de Crist ben fonadat per gran fermetat, e fo en la ciutat sobirana per desirer e per volentat; fo él ben polit per crueltat de turmens.

Ypòlit, pus que ac sebelit lo cors de Sent Laurens, se'n venc en la sua casa e donà pau als sers e a les serventes sues, e comenegà-los tots ab lo sagrament de l'autar que hi avia aduyt En Justí prevere. E, messe la taula, ans que res mengés, vengren los cavalers, qu'il preynen e'l meneren a l'emperador. E quant lo vesé En Deci, sots-rién dix a él: —Diges, e no est tu feyt encantador, qui te'n portest lo cors de Sent Laurens?—. E Sent Ipòlit li dix: —Sàpies que eu ho fi, e no con encantador mes ayxí con a crestià—. *M. Adoncs En Deci, mot irat, manà que hom lo despulés de son hàbit que portava, de crestià, e que hom li ferís¹⁸ la sua boca ab péres. He Sent Ypòlit

200r2 li dix: —No m'as despulat, ans m'as vestit—. En / Deci li dix: - Veges

¹⁵. - nomen tamen antiquum est retentum quia... V500. [Potser el model duia *e p co* = *e per ço*; però també es pot entendre *par* com a verb: 'i així apareix (*apar*), perquè encara se'ls dona el nom de vigílies'. I això és el que duu a entendre el text de B: *e apar car*.]

¹⁶. - B: o P: habet V501.

¹⁷. - B: licos P.

¹⁸. - P: macàs B: tunderetur V501.29.

con est tu feyt fol que no as vergoya car vas nud. Sacrifica als déus e viuràs, per so que no peresques ab En Laurens .

172r1 E S. Ypòlit li dix que él cavalecreyaria a Jh. C.¹⁹ Per que En Deci irat lo liurà a N Valerian pretor, e manà-li que's presés totes les sues coses e que l'aucisés ab cruels turmens. Hon, con fos trobat que la sua compaya era crestiana, lo pretor los se fe venir denant si, e ayxí con él los forsava de sacrificar, Sent Ypòlit respòs per tots / éls: —Nós tots volem més morir nèdesament ab Nostre Seyor que si viviem no-nèdesament—. En Valerian li dix: —Linyatge d'omes sers no s'esmena si no per turmens—. E adoncs, davant Sent Ypòlit qui era mot alegre, En Valerian fe batre la noyrisa de Sent Ypòlit ab coregades enplomades tant entrò fo morta. Per què dix Sent Ypòlit: —Gràcies fas a tu, Séyer Déus, car la mia noyrissa as feyta anar davant l'esguardament dels teus sants—. *M. Enaprés, fora la porta Triburтина,¹ En Valerià fe adur Sent Ypòlit ab tota la sua compaya, e adoncs Sent Ypòlit los confortà tots dién: —Freres, no ayats temor, car eu e vós avem un Seyor . Adoncs manà En Valerià que hom los escapsés tots davant Sent Ypòlit, e fe liguar los peus de Sent Ypòlit als coloyns² de dos cavals braus e fe-lo roseguar tant per espines entrò que l'esperit ac a Déu tramès. *M.

200v1 Enaprés En Justí prevere pres los lurs corses e scheli-los costa lo cors de Sent Laurens, mes no poc atrobar lo cors de Senta / Concòrdia per so car fo gitat en i^a clavaguera. Mes un cavalier qui Porfiri avia nom, cresén que Senta Concòrdia agués aur e argent en les sues vestidures, él se n'anà a un home qui escurava clavagueres, qui avia nom Ireneu e era amaguadament crestià, e dix-li: —Eu te diré un secret, prec-te que tu trasques lo cors de Na Concòrdia de la clavaguera, car sàpies que ela ha aur en los vestimens seus—. Per què aquel home li dix: —Mostra'm lo loc e eu faré-ho secretament, e tot so que eu atrobaré aquí te mostraré—. On con él ne 172r2 trasqués lo cors, e res als no y atrobés, lo cavalier se'n partí e N'Ireneu apelà un crestià qui avia nom Abondo, qui aportà lo cors d'ela a Sent Justí, e él lo resebé devotament e'l sebeli costa lo cors de Sent Ypòlit e dels autres sants. *M.

E quant o ausí dir En Valerian, él pres N'Ireneu e Sent Abondi

¹⁹. - cavelereyava B: cui Hippolytus cum diceret se Christo militare V501.

¹. - Tyburtinam V502.

². - cols B: pedes ad colla indomitorum equorum fecit ligare C502. [La grafia *coloyns* (?) és suspecta, en un doble sentit, especialment en el d'haver resultat d'un malentès (occit. ant. *colh* «testicule» PDPF, fr. *couille*, ll. *coleos*, etc. Cf., més avall, *escollat* 'eunuc'). [J.C.].

e, tots vius, él los fe gitar a la clavaguera. Mes Sent Justí pres los lurs corses e'ls sebeli ab los autres. *M.

Aprés aysò En Deci e'N Valerian se'n pugerén en una torre qui avia nom Aurea,³ e agren aquí pensament que turmentassen⁴ los crestians. Mes En Deci fo pres per lo demoni, per què cridava: —O Ypòlit, ab cadenes escampades⁵ me'n dus liguat! —. E'N Valerian cridava: —O Laurens, ab cadenes cremans ligat me tires! —. En aquela ora En Valerian morí. En Deci se'n tornà en la sua casa e, per 'iij' dies, trebalat⁶ per lo demoni, él cridava dién: —Eu te conjur, Laurens, que tu'm toles⁷ un poc dels turmens! —. E ayxí él morí. *M.

200r2 E quant aysò vesec la sua muller Na Crifònia,⁸ totes causes desamparades, se n'anà ab la sua fila⁹ Na Ciril·la a Sent Justí e fe-se a él bateyar ab molts d'autres. E ayxí / con orava Na Crifònia, ela gità de si l'esperit, per què Sent Justí la sebeli costa lo cors de Sent Ypòlit. *M. Enaprés 'xii' cavalers qui ausiren dir que Na Crifònia ab la fila s'era bateyada, éls vengren ab lurs mulers a Sent Justí prevere per so que's bategessen, e batayà-los tots Sent Dionís, qui succeïc a Sent Sixtí. Mes con Na Ciril·la no volgués sacrificar al déus, En Claudi l'emperador la fe estrangolar e'ls cavalers fe degolar, e foren tots sebelits ab los autres sants en lo camp Veran. *M.

172v1 D'aquest màrtir diu / ayxí Sent Ambrosi: —Lo benuyrat màrtir Sent Ypòlit, pensan que Crist era son¹⁰ guidor, vole ésser son cavalier; e'l dux dels cavalers, Sent Laurens, lo pres en sa guarda,¹¹ per què no l'encausà, ans lo seguí; e quant ac despeses los tresaus de la Glesia, él atrobà lo tresaur, non ges¹² sel que'l mal home robava, mes sel que pietat possesia.¹³ Atrobà lo tresaur per so que veres riqueses demanessen, e menspressà l'amor de l'emperador per so

³. - (No entén el passatge llatí:) in currum ascendit aureum V502.

⁴. - que tu B: om. P: pergunt ad amphitheatrum ut crucient christianos V502.

⁵. - PB: catenis asperis vincum me tenes V502. [El ms. llatí usat pel trad. potser duia *catenis aspersis*].

⁶. - tr. B: om. P: triduo a daemone vexatus clamabat V502.

⁷. - P: tules B (= *tuyles* - TOLLEAS): modicum cessa a tormentis V502.36.

⁸. - B: la sua Na Cr. P (o Crisonia, Crifino *infra*): uxor ejus Triphonia V503.

⁹. - fila B: om. P: cum filia sua Cyrilla V503.

¹⁰. - *poc visible* en P: que Jhesu Crist era ver guisador B: verum ducem V503.

¹¹. - vole ésser... en sa guarda P: miles ejus esse maluit quam dux militu comprobati, beatumque Laurentium suae custodiae mancipatus... V503. [El text de P solament pendria un sentit coherent amb esmenes: «vole ésser son ca., no dux dels ca., e St. Lau. pres en sa guarda»; veritat, que no són esmenes de gaire relleu].

¹². - B: ge P.

¹³. - B: possia P: possideret V503.

que fos aprovat ab¹⁴ lo Rey perdurable, e no fugí a la divisió dels seus membres per so que no fos destruyt per los liguamens perdurables.
*M.

201r1 Fo un bover qui avia nom Pere, e ayxí con él volia ha[r]rar en la festa de Santa Maria Magdalena, sobtament un flum se'n portà los bous ab l'arayre, e'l bover fo fortment trebalat, ayxí que foc li cremà la carn e'ls nervis¹⁵ de les cames, que'ls osses li'n parien, e la una cama li casec; e après él anà a una gleysa de Senta Maria e mès la cama en 'i' forat de la glesa, e pregava Senta Maria¹⁶ ploran per lo seu desliurament. E vec-vos que una nuyt Senta Maria ab Sent Ypòlit li aparec en vision e manà a Sent Ypòlit que redés sanitat al boer. Per què Sent Ypòlit pres la cama del forat e tornà-la-li en son loc. [E quant la li tornà en son loc] E quant la li tornà en loc, lo bover hac tant gran dolor que cridà tant fort que tota la sua compaya fe despertar per los seus crits. Per què's leveren tots e veseren qu'En Pere avia does cames ayxí con solia, bonament.

172v2 Examinaren-li co li era pres; on però per tot¹⁷ un ayn él ranqueyà, per publicar lo miracle. *M. E adoncs Senta Maria li aparec e dix a Sent Ypòlit que'l curés perfeytament. E quant / lo bover se des-pertà él s'atrobà sanat, per què se n'intrà en un rescús.¹⁸ *M. E aquí li aparia un diable en forma de femna nua que'l covidava que pequés ab ela. On, con fos trebalat fortment per ela, él pres una estola de prevere e lignà-l'i lo seu col. Per què'l diable se'n fugí e'l cors romàs aquí poyrit, del qual ixí molt gran pudor.

DEL PUYAMENT DE LA VERGE MARIA EN LO CEL

Lo puyament de la Verge Maria en lo cel en qual manera sia feyt és enseyat per un libre que Sent Johan evangelista fè. Quant tots los apòstols foren anats per diverses partides del món, la Verge Maria romàs en 'i' casa que és costa lo mon de Sion, que avia visi-

¹⁴. - P: per B: cum regis perpetui gratia comprobaretur V503.27.

¹⁵. - li crema la care els nervis B: li crema els nervis P: carnibus et nervis tibiae et cruris consumptis V503.34.

¹⁶. - om. P 14 mots. des del primer Santa Maria: tibiam ipsam in quodam foramine ipsius ecclesiae abscondit et beatam virginem... rogavit V503-504.

¹⁷. - em però per tot B: entro per tot P: unde ad publicationem miraculi per annum claudicavit V504.20 [Per ò havia significat 'per això', i on (UNDE) 'd'on, d'ací que'. Per ventura ja el trad. usava *emperò*, o bé aquest sortí fonèticament de l'evolució fonètica de *on-però* J. C.].

¹⁸. - P: en resclusatge B: reclusorium introivit V504.

tats los locs del seu Fil: so és lo loc del bapisme e del dejuni e de la passió e de la sepultura e de la resurrecció e del seu puyament quant se'n puyà en lo cel. Segons que diu Epifano, Senta Maria visc 'xxiii' ayns après la passió del seu Fil. E recomta que la benaüyrada Verge era en estat de / 'xliii' ayns quant conceubec Jhesú Crist: en lo 'xv' l'emfantà e estec ab Él 'xxxiii' ayns, e après la mort de Jhesú Christ visc 'xxiii' ayns. Hon, segon aquest comte, quant ela morí era en estat de 'lxxii' ayns. *M. Emperò pus versemblant és que sia so que's lig en autre loc, que ela visc 'xii' ayns après son Fil e que avia 'lx' ayns quant se morí; e aytants ayns presiqueren los apòstols en Judea, en aqueles partides, segons que és dit en les *Ystòries ecclesiàstiques*.

201r2
173r1 Fo un dia que ela hac¹⁹ tan gran desig del / seu Fil, per què li aparec un àngel ab mot gran resplandor e saludà-la ab honor ayxi con a Mare del Seyor ni co a regina, dién: —Déus te sal, Beneseta, reebén la benediction d'Aysel qui manà la salut a Jacob. Vet un ram de palma, Dona mia, que eu t'e aportada de paradís, e fer-la-às aportar davannt lo teu lit, après 'iii' dies, quant la tua ànima serà hixida del cors. E sàpies que'l teu Fil t'espera ayxi con a mare honrada¹.

E Senta Maria li respòs: —Si eu he trobada gràcia davant tu, prec-te que digues lo teu nom. Mes sobretot te prec que'ls fils e'ls frares meus, los apòstols, sien ajustats ab mi per so que eu los vey a los meus uls corporals e que éls me sebelesquen e, éls presens, reda la mia ànima a Déu. E prec-te que la mia ànima, quant hixirà del cors, / no vey a negun esperit terrible ni maligne ni no agen poder en mi —. E l'àn²gel li dix: —¿Per què desiges a saber lo meu nom, Dona mia, que és maravelós e gran? Vec-te que tots los apòstols s'ajustaran vuy ab tu, qui't sebeliran onradament e en presència d'éls redràs l'esperit a Déu. Car Aquel qui la propheta de Judea portà per un pèl en Babilònia, Él sobtament, ses dupte, poyrà adur los apòstols a tu en moviment.³ E ¿per què as tu paor de veyer los malignes esperits, con tu ages trissat³ lo cap del diable e l'ages desputat del seu poder? Emperò sia feyta la tua voluntat ayxi que no'ls veges—. E aysò dit, l'àngel se'n puyà al cel ab molt gran lum; e la palma que l'àngel li adux resplandia de mot gran resplandor e era la vergua

201v1

¹⁹. - B: om. P.

¹. - ecce autem ramum... quem ante feretrum portare jubeas, cum die tertia de corpore assumeris, nam tuus filius te matrem reverendam exspectat V505.13

². - P: moment B: momento V505. [En llatí *momentum* fou abstracte de *mo-vere*, formació que el trad. calca: el sentir és 'en un instant, o moment'].

³. - P: trencat B: contriveris V505.30.

173r2 molt vert,⁴ mes les fules d'ela cren resplandens ayxí con estela matutinal. *M. /

Fo feyt en aquel temps que, dementre que Sent Johan preicava en Efèsio, que sobtament fo ausit gran brugit del cel e una nul⁵ resplandent sobtament raubí e se'n[t] portà Sent Johan e'l pausà denant la porta de la casa on estava Santa Maria. Per què él se n'intrà dins e saludà la Verge molt onradament. E quant Santa Maria lo vesec, sobtament ne fo esbalausida e per gran gaug que ac se'n plorà fortment e dix a Sent Joan: --Fil, sies menbrant de les paraules del teu Masestre qui'm comanà a tu ayxí con a mare e tu a mi con a fil. Vec-te que eu / són apelada per lo Seyor e deig ixit d'aquesta natura, per què eu te coman la cura del meu cors. He ausit dir que'ls jueus dien entre si, «Esperem-nos, barons freres, entrò que aquela que portà Jhesú Christ sia morta, e prenguem lo seu cors, enaprés nós lo cremem». Mes tu, fil, faràs portar aquesta palma davant lo meu lit quant aportarets lo cors meu al sepulcre --. E Sent Johan li dix: --Mot volria que tots los apòstols fossen aysí per so que nós te sebelissem lausan Déu honradament --. *M. E aysò dién, tots los apòstols foren aportats dels locs on preïcaven, per les nuls, e foren pausats davant la porta de la casa on estava Santa Maria.

E quant se veseren ajustats, éls se maraveleren diéns: --¿Quina causa és aquesta per què'ns ha ajustats aysí lo Seyor ensems?--. Per què Sent Johan ixí a éls dient: --Sapiats, freres, que nostra Dona se deu partir de nós per mort corporal. E guardats-vos quant ela serà morta que negú no's plor, per so que'l pòbol qui o veyria no se'n torb e digua, «Vec-vos aquests com temen mort qui presiquen als autres resurecti/on»--. *M.

173v1 Recomta Sent Dionís, qui fo discípol de Sent Paul apòstol, en lo Libre dels divinals noms, que'ls apòstols s'ajusteren tots quant Santa Maria s'adormí. E él diu que y fo, e diu que cascú fe sermó a lausor de la Verge e de Jhesú Crist. E dix enayxí a Sent Timothéu: --Nós avem conegut, e tu, que molts sants nos ajustem a la visió del cor(s) de la Verge que reseb[r]é Déu:⁶ e aquí era present Sent
202r1 Dionís / e Sent Jacme e Sent Pere e «la gran sobiranesa⁷ dels theologians--. Enaprés fo vist que tots los àngels per ela lausaven Déus,

⁴. - P: verda B.

⁵. - P: nivol B.

⁶. - ad visionem corporis vitae principis et quod Deum suscepit V506.

⁷. - ... Sent Pere e gran so. P: S. Pe. e agren so. B: Petrus et summa et perfectissima theologorum summitas Paulus V506.28.

autament cantan ab resplandens faysós. E mot plasentment cantan, la'n puyeren al cel. *M.

Quant Santa Maria vesec tots los apòstols ajustats, ela benesi Jesú Christ e al mig dels apòstols ela's pausà, e estaven ab làmpeses ardens e ab ciris cremans. En aviró de la ⁱⁱⁱa nuyt Jhesú Christ venc ab tots los àngels e ab los patriarches e ab los màrtirs e ab los confessors e ab lo cor de les verges. E tots éls s'aordenaren ⁸ davant lo lit de la Verge, tots cantan e lausan Déu autament. E ayxí éls tots li feseren, quant la sebeliren, molt gran honor. Car Jhesú Crist primerament comensà cantan dién: —Vinc, eleguda mia, e pausaré eu tu en ⁹ la mia cadira, car eu he cobeseyada la tua persona e la tua belesa—. E ela li respòs dién: —Eu he aparelat lo meu cors—. E adones tots aquels qui eren ab Jhesú Christ venguts comenseren dolsament a cantar diens: —Aysi és aquela que anc no saubec què fos negun faliment, e recebrà fruyt de les santes ànimes-. *M. E ela cantà de si metexa dient: —Totes les generacions me diran beneseta per so cor Aquel qui és pode/rós m'à feyta gran, e'l sant nom d'ÉI—.

173v2

E adones lo Cantor de tots los cantors ab gran noblesa cantà[n] dién: —*Veni de Libano sponsa*: vine de Libano, vine e seràs coronada—. E ela li respòs dién: —Vet que eu venc, car en lo cap del libre és / escrit de mi que eu fassa a la tua voluntat, Déus meu, e car s'alegra lo meu esperit en tu, Déus meu, Salvador meu—. E ayxí l'ànima de Senta Maria exí del seu cors e se n'anà a la *brasa* del seu Fil,¹⁰ per què no sentí neguna dolor de carn ni neguna corrupció. *M.

202r2

E dix Nostre Seyor als apòstols: —Aportats lo cors de la Verge mare mia en la val de Yosaphat e sebelits-lo aquí en un sepulcre nou que aquí atrobarets. E esperats-me aquí entrò al ters dia, que eu torne a vos—. E mantenent la enrevironeren¹¹ flors de roses, so és los onrats màrtirs; e'ls liris de les vals, so és les compayes dels àngels e dels confesors e de les verges. E après éls la cantaven cridan los apòstols, diens: —O Verge mot sàvia, zen qual loc vas, o Dona? Ages memòria de nós—. E adones alguns d'aquels se'n puyaven; la compaya qui romàs, maravelats cantans, aneren envés ela e verseren lo Rey seu qui portava l'ànima de la Verge en la sua brasa. Per què tots maravelats cridaven autament diens: —¿Qui és aquesta

⁸. - el s'acorderen P; els s'aordonaren B.

⁹. - e pausaré eu en tu la mia cadira BP; et ponam te in thronum meum V507.

¹⁰. - et in ulnas Filii advolavit V507.

¹¹. - enreneren P; enrevironaren B; eam circumdederunt V507.

qui se'n puya del desert abundant¹² en delits e és posada sobre'l seu Amat?—. E sels qui la acompanyaven los responien diens: —Aquesta és la mout bela entre les files de Jherusalem, ayxí con la vesès¹³ plena de caritat e d'amor e ayxí alegre és resebuda en lo cel, e en la dextra del Fil en la cadira de glòria és aloquada. *M.

174r1 Los apòstols veseren la sua / ànima ab gran resplandor, que ne-
guna lengua mortal no ho poyria recomtar. E quant 'iii' verges que
202v1 aquí eren agren des/pulat lo seu cors per lavar, lo seu cors resplandí
tant fort que no la pogren guardar ni veser, e fo aquí aquela clartat
tant longuament entrò que'l cors d'ela fo lavat. *M. Enaprès los
apòstols reseberen lo seu cors ab gran reverència e'l pausaren¹
sobre lo lit. *M. E dix Sent Johan a Sent Pere: —Tu portaràs aquesta
palma denant lo seu cors, per so car Jhesú Christ t'a haordonat
per pastor sobre nós—. E Sent Pere li dix: —Tu la deus mils portar
que eu, per so car tu est elegut verge per lo Seyor, e és digna causa
que verge port la palma de la Verge; e encara més, tu frar'est e re-
pausest sobre'l pits del Seyor, e d'aquí fust plen de gràcia e de saviesa.
Per què és justa causa que tu, que resebest tan gran don del seu Fil,
que dós² [h]a aquesta Verge plus d'onor. Per què tu deus portar aques-
ta palma de lud davant lò lit, e eu portaré lo seu cors ab los autres —.
Hoc, e eu —dix Sent Paul— lo portaré ab vosautres—. *M.

E ayxí con èls leveren lo ht, Sent Pere comensà a cantar dién:
—Hixí Israel d'Egipte—. E tots los autres cantaven aquelò metex.
E mantenent Nostre Seyor lo lit cobrí, e'ls apòstols, ab una nul,
ayxí que hom no'ls vesia. E foren aquí presens los àngels, qui cantaven
suaument ab los apòstols, per què tots los homes de la ciutat foren
mols mauguts per lo placent cant que ausien. E corregren fora la
202v2 ciutat per veser què era, e veseren que/h portaven Senta Maria los
discípols de Jhesú Christ, per què tots corregren a les armes diens:
174r2 —Venits-ne tots e / auciam tots los discípols de Jhesú Crist e cre-
mem lo cors qui portec l'enguanador—. *M. E'l príncep dels pre-
veres, assò vesent, fo molt esbalausit e irat dix: —Veus lo tabernacle
d'Aquel qui nós, e tot nostre liyatge, a torbat. Quina glòria receb
ara!—.

¹². - B: abundantment P: quae est ipsa, quae adscendit de deserto deliciis affluens V507.

¹³. - P: vesets B.

¹. - l'escriba de P usa tant o com au en aquest verb: au aci i en 173r2, pausa la mà i pren la palma... e pausa-la; però posada en el paràgraf anterior i en el fº 186v1.

². - dós, *lliçó confusa*, que també podria ser des P: que dons en aquesta Verge B. [En tot cas el sentit és 'que donis més honor a la Verge']

E quant assò ac dit, él pausà la mà al lit per so que gités lo cors en terra. Mes mantenent li sequeren les mans e's tengren al lit, ayxi que él penyà, per què fo molt trebalat de gran dolor que avia. E tot l'autra pòbol que aquí era tornà sèc. E'l príncep dels preveres eridava dient: Sent Pere, no'm desempars en aquestes tribulacions. Ans te prec que tu precés Déus per mi. Menbrar te deu en qual manera eu t'ajudé quant la serventa portera t'acusà—. E Sent Pere li dix: —Nos avem a fer mot, que avem a sebelir aquesta Dona, per què no podem entendre a la tua cura, mes si tu creus en Jesú Christ, que aquesta Dona portà, mantenent seràs guarit —.

E'l príncep li respòs dién: — Eu creu que Jhesú Christ és ver Fil de Déu e que aquesta és la sua Santa Mare d'Él—. Per què mantenent les màs se partiren del lit, mes los brases li romayren secs, e la dolor, que no's partí d'él. *M. Per què Sent Pere li dix: —Baysa lo lit e digues, «Eu creu en Jhesú Christ, lo qual aquesta Dona portà, e après / lo part esteu verge»—. E quant o ac dit³ él fo garit. E Sent Pere li dix: —Pren la palma de les mans del nostre frare, Sent Johan, e pausa-la sobre lo pòbol qui és enecat, e cel qui volrà creyre en Jhesú Christ poyrà vesar en per totstems—. *M.

Els apòstols, qui portaven la Verge, pauseren lo sen cors en lo moniment, e's pauseren costa él. E / en lo ters dia Jhesú Christ venc aquí ab molts àngels e'ls saludà dién: —Pau sia ab vosautres—. E els li respoyren: Glòria sia a tu Séyer, qui sols fas grans maraveles—. Enaprés él dix als apòstols: —Quina onor vos pensats que eu don a la mia Marc?—. E els li dixerén: —Justa causa és, Séyer, que ayxi con tu, veneuda la mort, regnes em per totstems, e que ayxi ressucits tu la tua Mare e que la alocs en la tua dreta part en per totstems—. E assò Él los atorguà. Per què Sent Miéhel fo aquí mantenent, qui se'n portà danant Déu l'ànima de Senta Maria. E adones⁴ lo Salvador parlà dient: —Leva, prusma mia, coloma mia, tabernacle de glòria e vayxel de vida, temple celestial. E ayxi con tu no sentist nula carnal temptació, en ayxi lo teu cors no senta corrupció en lo moniment—. E man ten vent lo seu cors ab l'ànima ixí del moniment e se'n puyà al cel gloriosament ab los àngels. *M. On, con Sent Thomàs no fos aquí present quant hom la sebelia, anc no'n volc res creure que'ls autres li comtesen; per què soptament li venc del cel la cinta ab què era cint lo cors de Senta Maria, per so que cresegués que'l seu cors era puyat sus al cel. E tot l'autre vestiment romàs al vas.

³, - B: *om.* P.

⁴, - s *interlin.* P.

203r2 D'una partida dels vestimens és dit que'n feren / aytal miracle.
 Co'l duc de Normandia agués la ciutat de Carona⁵ assetjada, lo
 bisbe de la ciutat fê seyera en una lansa de la gonela de Senta Maria,
 que hom servava aquí honradament, e ab tot lo pòbol el ixí defora
 contre los enemics. E mantenent los enemics foren enceguats e ses
 174v2 tot pensament. Estava lo bisbe tot espaordit e, quant o ve/seren
 sels de la ciutat, dixeren que jusesi de Déu era e destroyren tots los
 enemics: que desplaç mot a Santa Maria. He fo provat, per so cor
 perderen la gonela de veser e'ls enemics qui cobreren lo veser. *M.

En la revelació de Senta Helisabet és legit que ayxi con ela era
 una veguada raubida en esperit, ela vesé un sepulcre en un loc molt
 luyt qui era molt enluminat, en lo qual avia una semblansa de femna.
 E estaven-li de costa gran multitut d'àngels. E après pocs de temps
 aquela femna se dressava e's levava molt aut. ab los àngels qui li
 estaven de costa. Enaprès venc envés ela un baró del cel maravelós
 qui portava en la dreta part la crou per seyera, e seguien-lo gran
 multitut d'àngels, qui la reseberen alegrement e la'n porteren al cel
 cantan.

*M. En après poc de temps Senta Helisabet demanà l'àngel,
 ab què parlava moutes veguades, d'aquela visió què volia mostrar,
 e l'àngel li dix: —A tu és mostrat⁶ en aquela visió que la nostra⁷
 Dona se n'és puyada al cel en carn e en ossa—. E dix, en aqueles
 revelacions, que as-ela era revelat que après 'xl' dies de la sua mort
 se'n puyà Senta Maria. Car Senta Maria ab ela parlan li dix: —Aprés
 lo puyament del Seyor visquí eu un ayn entir, e aytans dies con són
 après lo puyament⁸ del Seyor entrò al dia del meu puyament. E
 203v1 quant eu m'adormí foren aquí presens tots los / apòstols qui sebeli-
 ren lo meu cors honradament. Mes eu resuscité enaprès al 'xl' dia—.
 Hon con Senta Helisabet demanés as-ela si devien aquellò manifestar
 ni colre, e ela li dix: —No és disedor ha homes carnals, ni enreols,⁹
 175r1 ni no és amaguador als devots ni als fesels—. *M. /

⁵. - P: Carota B: urbem Carnotensium V510. Avui Chartres.

⁶. - B: mostra P: ostensum est tibi V510.

⁷. - B: vostra P: domina nostra V510.

⁸. - aytants dies cant són... al dia del meu puyament B: con són del puyament
 après del Seyor P: tot diebus, quot sunt a die ascensionis usque ad diem meae
 assumptionis, supervixi V510.

⁹. - P: ad homes carnals ni en crans B: nec carnalibus et incredulis revelanda,
 nec devotis et fidelibus abscondenda V510. (Sembla que *erans* estigui per *errants*
 'culpables' però això no convé a *en reols*; hi podria haver relació amb *pels negres*
e revuls de 181r1 però és difícil). [En efecte aquest vol dir 'rull, arriusat' (*crispus*) i
 s'aplica al cabell i no a persona. Més aviat fóra fàcil suplir *carnals ni enreols*
 recolzant en el mot de V. I qui sap si encara hauriem d'abstenir-nos de tot retoc

Ès doncques notador que la gloriosa Verge Maria se'n puyà al cel entirament en cors e en ànima ayxí con la piatosa gleysa o creu. La qual causa afermen mots sants e s'esforsen a provar per manifestes rasons. *M.

Ès la rayson de Sent Bernat que, pusque Déus honrà los preciosos corses sants, so és Sen Pere e Sent Jacme e ls autres, ayxí que as'èls fos loc assignat covinable per honor, no fo maravela si'l cors de Senta Maria aloguà¹ sobre terra per honor lo seu Fil, con tots los autres tengua honrats segons que veseu. *M.

Diu Sent Jerònim que en lo 'xviii' dia de les calendes de setembre se'n puyà als cels Senta Maria. E so que diu del corporal puyament de Senta Maria, la Gleysa mayorment eligi piatosament duptar, que si alcuna causa defenia preumtosament.² Mes que ayxí sia cresedor el o prova en les seguens raysons enayxi: —Si trobs són que dien que en aquels qui ab Jhesú Crist ressuciteren és complida la perdurable resureció, e molts qui disien que Sent Johan és en carn glorificada ab Jhesú Christ, ges nós no devem duptar de la Verge Maria, que fo Mare del Seyor, e que ela no sia ab Él corporalment. *M.

203v2 Sent Augustí comferma assò metex e o prova per 'iii' rasons. La primera rason és la unitat de la carn de Crist e de la Verge Maria, e diu en ayxí: —Podridura e verms és aunta d'umanal condició, de la qual aunta és / guardat Jhesú Crist; per què's convé que la natura de la Verge Maria ne sia exceptada, la qual Jesú Crist és 175r2 provat que pres d'ela—. / *M. La segona rason és la dignitat³ del cors d'ela, per què dix: —La quadira de Déu, e'l tàlem⁴ del Seyor del cel, e'l tabernacle de Crist és digna causa que sia là on Él és. On tant preciós tresaur és digna causa que sia plus servat en lo cel que en terra—.

*M. La 'iii' a rasó és la perfeyta integritat de la sua carn verginal; hon, diu enayxi: —Alegrar te deus, Maria, ab molt gran alegratat per cors e per ànima en lo propri Fil teu. E per lo teu Fil no deus seguir ni aver neguna corruption, con tu no fosses corrup-

fonètic, i equiparar aquest mot al fr. ant. *enrlevre* 'pervers' (cf. fr. ant. *enrede* 'impetuós') que passa per venir d'un (IN)REPROBUS (*REW* 4452-53), per més que no hi ha notícia de l'existència d'aquest mot fora del francès del Nord medieval. O això o *encreols*. J. C.)).

¹. - P: collogà B: super terram esse dicatur V511.5.

². - P: promptuosament B: temere definire V511.12. Cf. *in promptu, prae-sumpto, praeemptio?* (O potser més aviat 'presumptuosament').

³. - B: lignitat P: corporis ejus dignitas V511.

⁴. - B: talent P: thalamum V511.

puda enfantan lo teu Fil gloriós. Per què és digna causa que tu sies ses corumpió, que tan gran gràcia gitest de tu, e que entira vives tu que perfeiya gràcia e vida engenrest a tots, e que sies ab Aquel que portest en lo teu ventre, e ab Sel que tu guardest e noyrist. Ho Maria, Mare de Déu, aministradora e servidora de Déu, no gaus de tu als pensar per què eu no gaus als dir—. En aysò fa so que dix lo sobirà versificador: «O Verge, terra és feyta en los cels: ⁵ la enfantada verga de Yessè, non ges senes cors, mes senes temps, se n'anà en son ésser».⁶ *M.

Ès provat que alegrament se'n puyà la Verge Maria, segons que diu Sent Geral,⁷ bisbe, en les sues Homelies, dién: «Vuy reseberen los àngels en los cels la Verge Maria cantan, e'ls archàngels alegran, e les seyories salmeyan, e'ls principats sons faén, e'ls poders citares tocans, e xerubín e seraphín ymnes diens, qui la haduxeren a la cadira de la sobirana mayestat»—. *M. Puyà-sse ela honradament per so car Jesú Crist venc a ela ab tota la compaya celestial. Hon diu Sent Jerònim: /—Qui és aquest qui abast en ayxò a pensar, en qual manera la gloriosa Verge e regina del món se'n sia / puyada al cel, ni ab quanta devoció sia as'ela venguda tota la cort celestial, ni ab quanta multitut de cants sia aduyta al tron dels cants, ni co ab plasant cara e ab clara la aya resebuda lo seu Fil abrassan, ela exaunsada sobre tota creatura ⁸—. *M.

Ès cresedor que la cavallayria celestial venc per fer honor a la Verge ab molt gran clartat e que la aduxesen entrò a la cadira de Déu, cantan e Déus lausan. E que adones s'alegrés tota la cort celestial e s'alegrarà en tots temps del seu aveniment gloriós. E ayxí la festa que nós fem cascun ayn fan éls continuament quascun dia. E és cresedor que'l Salvador li venc fer honor e que la haloguà ⁹ ab si en la sua cadira; en altra manera jco agra complit so que Él manà en la sua lig dién: —Honra ton pare—?. *M. Puyà-sse'n la Verge excel·lant, hon diu Sent Jerònim: —Aquest és lo ¹⁰ dia en lo qual se'n puyà la Verge en l'autessa del seu Fil, e és alogada en la cadira del seu Fil e està gloriosa haprés Jhesú Christ—.

⁵ - PB: scandit ad aethera V511; sembla que hi ha malentès del llatí.

⁶ - la infanta diu vergueta de Jesse, no ges senes cors, mes senes temps B: virgo puerpera, virgula Jesse, non sine corpore, sed sine tempore, tendit adesce V. 511. Nou malentès.

⁷ - Gerardus V512 (*alii Geraldus et antea Girardus*). Cat. *Guerau*.

⁸ - ela exaunsa sobre creatura P: ela ya és exalsada sobre tota criatura B: super omnem creaturam exaltata V512.

⁹ - colloca B: collocaverit V512.

¹⁰ - haec est dies V512: *om.* PB.

En cal manera ela sia aut pausada en la celestial glòria ni honrada, Sen Girau bisbe o recomta en les seues Homelies dién: — Sol lo Seyor Jh. C. la pot aquesta Verge glorificar ayxi com feyt ho à, per so que per la sua mayestat reseba continuament lausor e honor. És clausa per los cors dels àngels, e és valeyada per les compayes dels archàngels, e és possiodora dels alegramens dels trons,¹¹ e és enrevirada per los alegramens de les seyories. / e és acompayada per los principats, e és abrassada per les potestats, e és enrevirada per les honors de vertuts, seraphin, qui la alegra ab molts plasens cants. E à la glòria «de» Trinitat qui la alegra ab perdurables alegramens, e per la sua gràcia que la enrevirada¹² entenen tots en ela; e l'orde dels apòstols qui la onren ab mots grans lausors, e la gran multitut dels màrtirs qui li soplegen a la Dona [dels confessors],¹³ e'ls confessors e les verges qui la lausen cantan continuament; e'ls inferns li udolen, e'ls diables li criden -. *M.

Un clergue era, e era mot devot e lausava Santa Maria en aquestes pa[ra]ules dién: — Alegra't, Santa Mare, de Déu Genitrix, Verge no tocada,¹⁴ alegra't tu qui per l'àngel resebest gaug. Alegra't tu qui engenrest la clartat del perdurable lum. Alegra't, Mare, alegra't, Santa de Déu Genitrix Verge. Tu sola, Mare no nosseyada, te lausa tota criatura. Genitrix de lud, sies per nós perdurable de Déu Preguadora -. E ayxi con el clergue fo costret per mot gran langor en lo temps de la sua mort, él ac gran paor. Per què, la Verge li aparec dién: — Per què às paor tu, fil, que tantes veguades me denunciast gaug? Alegra't, e per so que perdurablement t'alegres, vine ab mi en glòria -. *M.

204r2 Era un monge mot viciós, mes / avia gran devoció en la Verge Maria. Una veguada que él anava fer aquel pecat que avia acostumat de fer, pascec davant l'altar de la Verge he saludà-la e après él ixi de gleysa. E ayxi con él volc pasar una aygua, él casec en l'aygua e morí.

176r1 Enayxi con los diables se'n portaven la / sua ànima, los àngels i contrevengren per so que la desliuressen. Mes los diables lur dixerén: — ¿E per què ets sà venguts vosautres que no avets res en aquesta ànima?—. E mantenenent la Verge Maria fo aquí present e blasma-los car éls avien raubada e tolta la sua ànima. Mes

¹¹. - thronorum hinc inde possessa jubilationibus V512.

¹². - atque sua gratia in ea tota redundante omnes eidem attendere facit V512.

¹³. - martirum multitudo omnimode supplicat tantae dominae, confessorum exercitus... sibi personat cantum V512-513.

¹⁴. - P: no tocada B: immaculata V513.

éls dixerén que éls l'avien trobat en mala vida. E ela lur dix: --No és vers so que diets. Eu sé que ennans que él anés enloc me saludava, e quant se'n tornava fasia aytal metex. E si diets que hom vos fasa forsa, pausem nostre feyt en lo jusesí del sobirà Rey—. Hon d'aysò con playdegessen davant lo Seyor, al Seyor plac que l'ànima tornés al cors e que's penedés dels seus falimens. Entre tant los frares, ve-sens que les matines se perlonguaven de dir, éls queregren lo sacristà, anan entrò a l'aygua, e aquí éls lo troberen neguat. On con éls lo trasquesen de l'aygua e fos resucitat, éls li demaneren con li era pres, e él lur comtà tot lo feyt. Per què fení en bones obres la sua vida.
*M.

Fo un cavaler mot poderós e ric, qui donà tots los seus béns no sàviament, per què venc a mot gran paubrea. Avia él mot bona muler, qui avia gran devoció en la Verge Maria. Hon con fos prop d'una festa en la qual lo dit cavaler solia dar mots diners, mes con él no agués què donés, ac gran vergoya e fugi-sse'n en un bosch mot desert per gran tristor que avia, per so que no sostengués vergoya. E sobtament un cavaler irot terrible ab un terrible caval li vench.¹

204v1 E'l cavalcador li parlà e li demanà la causa de la / sua tristor, per
176r2 què él li comtà la tenor del seu feyt. On él li dix: —Si / tu vols a mi obesir, tu auràs mayors riqueses que embans no avies—. Per què'l cavaler promés al príncep de tenebres que él faria a la sua voluntat, sol que él li fesés so que li avia promès. E'l diable li dix: —Ve-te'n a la tua casa e trobaràs en aytal loc mot aur e argent e pére(s) preciosos. E vul que tu'm fases asò que aytal dia m'adugues assí la tua muler—. E sots aquela promessió lo cavaler se'n tornà a la sua casa e trobà tot so que dit li avia lo diable. Per què après él comprà los seus palaus e donà ayxí con solia e resemec les suc(s) possessions e ls seus servens. E quant fo prop del dia que avia enprès ab lo diable, él dix a la sua muler que pugés en un caval, per so car avien luyñ as-anar, per què ela tremolan puyà al caval, si comanan a la Verge Maria.

E quant foren luyñ anats, éls troberen una gleysa en la via, per què ela devalà e intrà dins la gleysa sola. E ayxí con ela's comanava a la Verge Maria, sobtament s'adormí, e la Verge Maria ab aytals vestidures, e que semblava ela en les sues faysós, exí de la gleysa e puyà al caval. E la muler del cavaler romàs en la gleysa,

¹. - ab un terr. caval li venc B: ab autre terrible cavalcador li venc P: quidam equus valde terribilis terribiliorem habens sessorem ad eum accessiit V513.21. [Malentès del trad. (o del copista)? Pres per *eques*? O bé el copista afegí distretament *autre* i llavors li esmenaren *caval* en *cavalcador*.]

204r2
176v1

e'l cavaler se pensà que fos sa muler. On con él vengués al loc establít entre éls, lo príncep dels diables venc aquí ab mot gran embrivament.² Mes cant fo prop del cavaler él ac gran temor, per què dix al cavaler: O home no fesel, ¿per què m'as escarnit, ni per qual rasó, con eu t'aya tant de bé feyt? Eu te dixí que tu m'aduxesses la tua muler, e tu as-me amenada la Mare del Seyor, la Verge Maria. Sàpies que eu volia la tua muler per so car me volia vengar d'ela de motes enjüries que / tots dies me fa, e tu as-me / aduyta aquesta, que'm turment e que'm meta en infern³... E quant ausí aysò lo baró, fo fortment esbalausit per gran temor, que anc no li poc parlar.

Mes la Verge Maria li dix: --¿Con est tu tan ausat?,⁴ diable malvat, que gaus nolre a la mia devota? Sàpies que tu'n seràs punit. E ara do eu a tu aquesta sentència: que tu devals en infern per so que ya-més no nolgues a negun qui en mi aya devoció—. Per què'l diable se partí del cavaler ab mot gran ludulament, e'l cavaler humilment se gità als peus de la Verge. Mes la Verge'l blasmà del seu faliment e li manà que se'n tornés a la sua muler, que dormia a la gleysa, e que desemparés les riqueses del diable. Per què'l cavaler se'n tornà a la sua muler que dormia e despertà-la he recomtà-li tot so que li era endevengut. E quant se'n tornat a la casa e ac gitades les riqueses del diable, él e la sua muler penserén de la Verge a lausar devotament, per què la Verge los donà moltes riqueses. *M.

176v2

Al jusesi de Déu fo un home raubit en vesió qui er'agreuyat per mots pecats. Per què'l diable fo aquí qui dix: —Aquesta ànima és mia per jusesi de Déu, e's cert que eu n'é estrument públic—. E Nostre Seyor li dix: —E on às tu l'estrument?—. E'l diable li dix: —Eu n'é carta que Tu diguest de ta boca e manest que durés per tots temps, dién «En qual que ora menyarets, morets per mort». On con aquest sia d'aquel)s nat qui menyeren lo menyar per Tu vedat, per dret de la tua sentència deu morir—. E Nostre Seyor dix: —O home, legut t'és que ages qui parla per tu—. Mes h'home calà e'l diable dix al Seyor: —Eu he escripcion contre él, per so car 'xxx' ayns ha / que eu ne són en possessió e a mi ha obesit con a cer⁵—. He l'home calà e'l diable dix: —Mia és la ànima per so que, si à feyt negun ben, més de mals à él feyts, e'ls mals vencen los béns—.

². - P: abrivadament B: cum impetu nimio V514.12.

³. - aquesta per so que turment e que'm meta en infern B: aquesta e que'm meta en infern P: istam adduxisti, ut me torqueat et ad infernum mittat V514.

⁴. - P: ausar B: temeritate V514.

⁵. - mea est iterum praescriptione, quia eam jam 'xxx' annis possedi et mihi tamquam servus proprius obedivit V515.

Hon co'l Seyor degués donar la sentència, El li assignà dia a 'viii' dies que vengués denant él e que retés rason de tot so que dit és.

On con él se partís d'avant lo Seyor, tremolan e ploran, un ome li venc davant qui li demanà la causa de la sua tristor. E quant la li ac comtada, aquel li dix: —No ayes temor, que eu t'ajudaré baronilment—. Per què aquel home li demanà con avia nom e él li respòs: —Eu he nom veritat—. En après él n'atrobà altra qui li dix que li ajudaria fortment, per què li demanà con avia nom e él li dix que justícia. E en l'uyten dia él venc al jusesí e'l diable «parlà»⁶ primerament, mes verità li respòs dién: —Nós sabem bé que does morts són, una corporal e altra spiritual en infern. On aquela que tu dius, diable, no parla de mort espiritual mes de mort corporal. E és manifest per aysò cor tots homes no són per aquelò jutjats a mort d'infern, ya sia que tots sien nats d'aquels» desobedient«s» qui menyaren—.

E'l diable, vengut de la primera rason, puys parlà de la segona. Per què justícia li respòs dién: —Ja sia aysò que tu l'ages tant posseyt con a sser, emperò rasó te contrastava tota ora e disia que a crusel seyor servia—. A la 'iii' ^a rasó no ac ajudador, per què dix lo Seyor: —Aport-me hom les balances per so que'ls béns e'ls mals sien pesats. E tu pregua la Mare de misericòrdia que t'ajut—. On con él o fesés, la Verge Maria li venc ajudar e posà la sua / mà en aquela part en què estaven los béns. E'l diable vengut, l'ome se penedí e serví Déu humilment. *M.

177r1

204v2

/ Ayxí co'ls crestians de la ciutat de Burges¹ comeneguaven en lo dia de Pascha, ab los enfans dels crestians venc un emfant jueu a l'altar, qui resebé lo cors de Crist. E quant se'n fo tornat a la casa, él dix al pare que ab los enfans ab los quals él aprenia era anat a la glesa e avia comenegal. Per què lo pare lo gità dins en un forn cremant, mes mantenent li aparce Senta Maria qui'l guardà de cremar. Per què la mare de l'emfant per ses clamors fe ajustar mots jueus, e quant veseren l'emfant senes tot mal els li demaneren con era escapat. E l'emfant lur dix: —Sapiats que aquela Dona que està ² sobre l'autar / m'à desliurat del cremament—. E adoncs los crestians enteseren que fos la ymaga de Senta Maria, per què preyeren lo juseu e'l giteren dins en lo forn caut, per què mantenent fo lo jueu cremat. *M.

205r1

⁶. - et daemon ei primum objecit V515.

¹. - B: Burgos P: civitate Bituricensi V515. És Bourges (BITÚRIGES), capital del Berry (BITURIGUM).

². - P: qui sta B.

Foren monges que ans de dia estaven costa una ayga e aquí éls
 comptaven noves de faules e ausiren gran brugit en l'aygua, aytal
 con de nautoners.³ Per què los monges dixeren: —Qui ets vosautres?—.
 E aquels los respoyren: —Nós em demonis qui'n portam l'ànima
 en infern de N'Ambroni.⁴ prebost de la casa del rey de Fransa,
 qui s'ixi del monestir de Sent Gal—. E quant ho ausiren los monges,
 foren mot espauridits, per què crideren mot aut: —O Santa Maria,
 prega per nós—. Els diables los dixeren: —Ben vos avia obs que
 177r2 pregéssets Senta Maria, car sapiats que nós vos voliem neguar en
 l'ayga per so cor vosautres parlats non degudament / en aquesta
 hora—. Per què los monges se'n torneren en lo monestir e'ls demonis
 se n'aneren en infern.

DE SENT BERNAT

Bernat abat és dit de aber, que és pou o font, e de nardus, que és
 erba cauda e humida. Fo él caut en fervent amor he humil en con-
 versació e font en doctrina, e fo pou en pregonesa de ciència. La sua
 vida escrisc En G.⁵ abat del monestir de Sent Theodosi, qui era
 compayó de Sent Bernat, e N'Ermalt, abat de Valbona.⁶
 205r2 / Bernat abat visc⁷ en Berguya e fo fil de mot[s] nobles parens.
 Ac nom lo seu pare En Cecili,⁸ e era cavalier mot bon e a Déu religiós;⁹
 e la sua mare avia nom Alasax¹⁰ que ac 'viii' fils, 'vi' mascles e una
 fila. Los fils foren tots monges e la fila fo monya. E quant avia haüt
 fil, mantenent l'ofria a Déu, e'l noyria ab la sua leyt per so que per
 la sua leyt él fos milor envés Déu. E ayxí con éls crexien, ela'ls fasia
 noyrir en loes erms e'ls fasia donar a menyar grosses menyars con-
 tinuament. *M. E quant ela fo preyn de Sent Bernat, ela vesec en
 visió que portava en son ventre un cadel blanc, en lo dòs rog,¹¹
 qui layrava. On con ela o comtès a un sant baró de Déu, aquel li

³. - P: axi co nauteners B.

⁴. - animam Ebroini... in infernum deferimus V516.

⁵. - PB: Wilhelmus abbas V528.

⁶. - Hernaldus abbas Bonac Vallis V528.

⁷. - P: nasch B: Bernardus in Burgundia... ortus est V528.

⁸. - PB: Coelestinus V528. Potser còpia errònia d'un *Cecili* més acostat, si bé també inexacte.

⁹. - sacculo strenuus nec minus Deo religiosus V528.

¹⁰. - P: Alasays B: Aaleth V528. La forma *Alasax* és una variant de l'evolució pirinenca del nom germànic *Adaltheid*: en els documents rossellonesos del S. XIII hi ha d'altres variants, com *Azaled*, *Azales*, *Alaseu* i *Alazaz*; cf. Cor., *Miscel·l. Fabra* 1943, p. 130 (reproduït en *Est. de Top. Cat.*).

¹¹. - PB: totum in dorso subrufum V528.

respòs prophetizan: --Tu seràs mare de mot noble cadet, qui serà guardador de la casa de Déu, e ladrarà contre los enemics, car él serà mot noble presicador e curarà molts mals ab la sua lengua medicinal de gràcia... *M. Con Sent Bernat fos enfant e fos malaute per gran dolor que avia en lo cap, una femna li venc qui li vole tolre la dolor / ab sos conjurs, mes él irat cridan la fe gitar de la casa; per què l'emfant fon guarit per la misericòrdia de Déu. *M.

177v1

En la sacrada nuyt de Nadal Sent Bernat estava en l'ofici de les matines en l'esglesia e desiyava molt a saber en cal ora de la nuyt nasc Jhesú Christ. Per què, Jhesú Crist li aparec en forma d'enfant; per què, él se pensà, mentre visc, que en aquela hora nasqués. Per què d'aquela ora / enant fo él molt savi en lo scyt de Déu.

205v1

En après él fe un libre a onor de la Verge en lo qual espòs aquela lisó de l'Avangeli qui comensa, «Tramès En Gabriel¹² àngel a la Verge». «E con lo diable vesés lo bon prepausament de l'enfant», hac gran enveja de la sua castetat, per què li fe aver motes temptacions. Car¹³ con él fos enamorat d'una femna, entre si se pensà que gran vergoya devia aver. Per què's gità en un estayn d'aygua gelada e estec aqui tant entrò fo refredat d'aquel mal cobeseyament de la femna. *M.

Enaprès una femna se colgà ab él nusa en un lit; per què, él calan, li deseparà la meytat del lit e en l'autra part él s'adormí. Mes la femna, quan ac un poc estat e vic que él no la tocava, ela¹ palpava e li fe causa per què él la conegués carnalment. E quant ela vesec que res no y podia fer, mot envergoyida se partí d'él. *M.

Una vegada que él alberguava en una casa d'una femna, e la femna vesec que él era molt bel home, ela fo mot enamorada d'él. On con él se [sc] fesés fer lit defora, ela senes vergoya¹⁴ se n'anà as-él. Mes quant él la sentí, mot fortment cridec: --A layres, a layres!-- per los quals crits ela fugí. Per què la compaya se levà e ab lums éls quere/gren lo layre, mes no'l troberen. E quant tots se foren tornats colguar, ela's levà altra veguada e anà-sse'n al lit de Sent Bernat; per què él cridà: --A layres, a layres!--; per què la compaya se levà / e no troberen hom. Aytal metex fe la 'iii'^a veguada. En lo següent dia,

177v2

205v2

¹². - tr. En Ga. B: *om. P (llevat de briell): missus est angelus Gabriel* V528.

¹³. - *Videns antiquus hostis propositum pueri tam salubre, ejus castitatis proposito incidit multosque sibi laqueos tentationis opposuit, cum enim...* V528-529. (Els mots o parts de mot que posem entre < > han desaparegut en P a causa d'una caplletra miniada del foli següent; els restituïm segons V i B; aquest, però, hi posa les variants *on co'l diable... prepaus. de sent Bernat ac gran...*).

¹⁴. - *impudenter* V529.

ayxi con él anava per lo camí. los compayós seus lo repreyren car tantes vegades avia somniats layres la nuyt. Per què, él lur dix: -- Ve-rament, sapiats, que la osta nostra me volia panar lo meu tresaur de castetat, que hom no pot cobrar .

Per què's pensà que no era segura causa habitar ab serpens. E adoncs él se pensà que intrés en l'orde de Cistel. Mes co'ls seus frares li o desconselessen, Déus li donà tanta gràcia que él ab sos frares e ab mots d'autres entrà en religion. Mes En Gerart, frare d'él, qui era mot bon cavalier, no volc creyre que intrés en religion, ans o tenia tot en vanitat. Per què Sent Bernat li dix: --Eu sé, frare meu, que trebal te darà entenement . E pausà-li lo det en lo costat dién: --Sàpies que lansa te traucarà lo costat aquest, per què tu faràs so que eu vul—. E après pocs dies En Gerart fo pres per sos enemics, e nafrat ab lansa, en aquel loc que son frare li tocà ab lo det. Per què Sent Bernat vene as-él, e dix-li cridan: --Sàpies, frare Gerart, que en breu devem intrar en lo monestir—. E aquela nuyt En Gerart fo desliurat de la presó per volentat de Déu. Per què se n'anà a son frare e dix-li: --Mudat he eu mon enteniment. Sàpies que eu vul ésser monge—. *M.

178r1
206r1

En l'ayn de la encarnació de Nostre Seyor 'mexii' fo bastida la casa de Cistel per 'xv' servidors de Déu. Era Sent Bernat en etat / de 'xx' ayns, e ab 'xxx' compayós él entrà en l'orde de Cistel. Mes con Sent Bernat ab sos frares intrés una veguada en la casa de son pare, En Guido, frare d'él, vesec En Vinart ¹ qui juguava en la plasa ab enfans; per què<lo>-lo ² dix: --Eya pur, frare,³ sembla'm que a vós s'esgarden totes nostres possessions—. Per què'l seu frare li respòs enfantilment ⁴ dién: --Vós, donques, aurets los cels e a mi laxarets la terra. Per què no avets ben partit?—. Hon l'emfant romàs alcun temps ab son pare, mes, après, él seguí son frare. *M.

Quant Sent Bernat fo entrat en l'orde, ayxi's donà tot en la

¹. - P: Gitart B: Nivardum V530.

². - per que lo P: per que li B: cui... respondit V. A les combinacions *lo-l(o)* = *lo*, *lo-la* = *la* i altres paral·leles i típiques del llenguatge de P, que estudiem en la nostra Gramàtica (29e), correspon ací una forma de *li-lo*, sincopada, com era normal en tal acompanyament fonètic, en *l'-lo*; que el manuscrit, d'acord amb el seu sistema gràfic, escriu amb una *l* simple = *l'-l*.

³. - P: eya, inquit, frater Nivarde... V530.

⁴. - P: enfaxilment (o -ayil-) B: non pueriliter respondit... V530. Com que en altres passatges la trad. usa les formes *fantil*, *-tivol*, i *fant* (per *infant* i derivats), la inoportuna eliminació del nom (necessari per al sentit) es podria explicar, conjuntament amb l'estranya forma de B, admetent que l'arquetipus duia *non-fantilment*, i que els copistes alteraren aquesta forma, poc corrent, sota la influència dels mots més divulgats: *infantil* i *fàcilment*.

devotió de Déu que en res no usava de sos sens corporals. Ben quant ac estat 'i' ayn en lo monestir, encara él no avia vist si la casa avia buada.⁵ E co motes veguades entrés en la gleysa e n'ixís, en lo cap de la gleysa avia 'iii' finestres e él no's pensava que fos cor una. *M.

L'abat de Cistel tramès freres per edificar lo monestir de Claresvals e donec-los per abat Sent Bernat. On con él estegué aquí en gran paubretat he defalissen menyars, éls menyaven de la faya.⁶ Vetlava mot, ses tota mesura, Sent Bernat, car él cuydava perdre aquel temps quant dormia. Li disia que aquels qui dormen semblava que fossen morts als homes, ayxí con los morts semblen morts envés Déu.^{6a} E quant vesia negun dormir destempradament a penes o podia sofrir, car lo vesia dormir con a seglar. *M. Apenes avia talent de menyar nula ora Sent Bernat, mes per paor de defaliment menyava; e era-li ayxí greu, con si hom lo turmentés; per què él menyava mot / poc. Una veguada per eror bec oli per vi, per què res no'n conec,⁷ entrò / que hom li-o dix, per so car li vesien la boca untada. Autra vegada menyà sagi de porc per mantega,⁸ que res no'n sentia. *M.

Tot so que sabia de les Escriptures avia haprés pensan entre si, per los camps e per los erms Déus preguan, ayxí que no ac altres mases-tres sinó roures e fags. *M. Una vegada ayxí con él orava⁹ la Santa Escriptura li aparec tota esposta. Molt li plasia paubresa en les vestedures, mes legesa no la y podia sofrir;¹⁰ on, disia que fadesa o negligència demostrava sel qui menyspresava sos vestimens. Per què disia que tota hora se devia hom pensar que fesés so que negun no

⁵. - PB: Jam quippe annum in cella novitiorum exegerat et adhuc, an domus haberet testudinem, ignorabat V530.

⁶. - et pulmenta saepius ex foliis fagi conficiebat V530. Avui *faja* 'fruiteta del faig'. És probable que l'original llatí correcte portés *ex bacis fagi* o *ex fructibus fagi* —i que el monjo de Cuixà disposés aci d'un manuscrit millor que els usats en l'ed. Graesse— car les fages són comestibles, però no ho són les fulles del faig.

^{6a}. - aquels q. d. s. q. f. m. a. h., ayxí con los morts semblen morts envés Déu P: dormientes videantur mortui apud homines, quomodo apud Deum mortui dormientes V530.32. ['Tal com els morts semblen persones que dormen en Déu (en la demora o estatge de Déu'). Potser convindria esmenar *semblen morts en semblen dormients*. J. C.].

⁷. - P: conech B.

⁸. - Sanguinem erudum insuper per errorem sibi oblatum pro butyro multis diebus noscitur comedisse V531. També aci és versemblant que *sanguinem* sigui una mala lliçó per *sagimen* que és el que verteix el traductor català, car *sanguinem* és inoportú tractant-se de llard de porc, de mantega o de cansalada. En un pas-satge anterior hom trobat *sagimen* (corromput en *sanguinem* o *legumen* en alguns dels mss. llatins) i *segim* (o *legum*) en els mss. catalans.

⁹. - or[r]java P: meditantí vel orantí V531.

¹⁰. - In vestibus ei semper paupertas placuit, sordes nunquam V531. Doncs *legesa* 'brutícia'.

se'n maravelés. Vestia éi un cilici tots dies amagadament. Nuls temps no's ris en guisa que'n fadegés. *M.

Ac paciència en paraules, en perdement de les causes e en nafra-
ment de son cors, e aysò mostrà per exemplis manifestament. Una
veguada amonestava, per ses letres, un bisbe, amiguablement, que's
tolgués de mal e que fesés ben. Per què'n fo lo bisbe irat e li tramès
una letra dién en son comensament: — Saluts, e no esperit de blas-
phèmia!— enquax que Sent Bernat li agnès escrit paraules de blas-
fèmia. Per què dix: — Eu no cuyt aver esperit de blasphemia, ni no he
mal dit a negun, ni'l li vul aver dit, ni mägerment al princep del
pòbol meu. *M. Un abat tramès a Sent Bernat 'de' marchs d'argent
per un monestir a bastir, mes, ayxi con lo missatge los hi portava,
layres lous li tolgren: ¹¹ e quant éi o ausí dir, anc no dix als sinó que
206v / dix: —Déus ne sia beneset qui a nós ha perdonat as-onor ¹² —. /

*M. Un canonge reglar vene as-él e pregà-lo que'l resebés per mon-
178v / ge. Mes S. Bernat no li o vole consentir, ans li dix que se'n tornés /
al seu monestir; e'l canonge li dix: — ¿Per què as tu perfectió tant
lausada en los teus libres si tu no l'amostres ¹³ a mi? Sàpies que eu
volria tener los teus libres per so que'ls pesegés eu ¹⁴ . E Sent Bernat
li dix: —En negun d'èls tu no as legit que no pots tu viure e ésser
perfeyt en la tua claustra. ¹⁵ Correctió de costumes, no mutamens de
locs, cy eu lausat en los meus libres—. Per què lo canonge irat vene
contra él e ferí'l en la gauta gran colp; per què ¹⁶ Sent Bernat lo
conjurà que no toqués més en neguna manera. *M.

Quant negú volia intrar en l'orde de novel, éi li disia; —Si negú
voleis entrar en l'orde defora, gequits los corsos que avets aduyts
del segle e sol l'esperit entre sà, car la carn ¹⁷ res no profita—. *M.

¹¹. - P: layres los li tolgren B. *Lous* no deu ser errada sinó evolució fonètica de *lo-ls*, paral·lel a *lo-l* per *lo* (veg. la nostra Gram. § 29e).

¹². - benedictus Deus qui nobis peperit ab onere V532. El trad. confongué *onus*, -eris, 'pes', amb *honos*, -oris, i canvià la prep. *ab* en *ad* (> *az*).

¹³. - B: si tu no'ls amostres a mi P: si eam non exhibes cupienti V532.

¹⁴. - P: per so que eu los ppesseyas B: ut eos penitus lacerarem V532.

¹⁵. - PB: non posse te in tuo claustro esse perfectum V532.

¹⁶. - Jutjant pel text llatí i per la coherència del context català, es pot conjecturar que aci l'escriba s'hagi saltat alguns mots; cf. el que V (532) hi intercala: Jam qui aderant in sacrilegum insurgabant sed praevenit eos servus Dei clamans et adjurans... ut nullatenus tangeretur. L'arquetipus podia dur una cosa així: *gran colp, levaren-se 'ls autres e volien-li tornar lo colp, per què Sent Bernat los conjurà qu'om no-l toqués en n.m.* El copista ometria els mots entre *colp* i *colp* per homeoteleuton.

¹⁷. - P: cara B: caro V532. Tal com en la nota 15 del foli 172, la forma de B dóna senyals de la reducció fonètica *-rn* > *-r*, completa avui en certs llocs del Rosselló.

Lo pare d'él, qui era romasut en lo segle, anà al monestir, e aquí
él morí en sa velesa. La sua sor, que avia marit, era paubre,¹⁸ per
què anà veser los seus frares al monestir ab aparelament ergulós
e ab compayia ergulosa. E cant fo dit als frares, anc no la volien
veser. Per què cant ela vesec que negun de sos frares no la volien
veser, ela dix al porter ploran: —Osta, ¿són eu ayxí peccadora que
mos frares no'm vulen veser? Ja és mort per peccadors Jhesù Christ.
Car eu són peccadora, per so deman consel d'omes bons.¹⁹ E si mon
frare menspresa la ²⁰ mia carn, no mensprou lo sér ²¹ de Déu la ànima.
Séyner, / vengua a mi e digua so que's vula, e eu faré lo que'm ma-
narà—.

Per què Sent Bernat ixí fora ab sos frares per ela a veser e dix-
li que desemparés les vanitats del món e que visqués ayxí con sa
mare avia viscut; e après éls se'n partiren. Per què ela se'n tornà
e mudà la sua vida. Ayxí con hermità vivia en lo segle e desemparà /
tota la vanaglòria del món, e fé ab son marit que la desemparà.
Enaprés ela intrà en un monestir. *M.

Una veguada que él fo malaute fortment, as-él fo viyares que fos
aduyt davant Déu. E fo aquí lo diable qui l'acusà fortment, per què
Sent Bernat dix: —Eu confés e dic que no són digne que per mos
mèrits eu aya lo regne del cel, mes per ²² mèrits del meu Seyor, qui
m'o à gasayat per heretat del Pare seu e per mèrit de la sua passió;
per què res no'm pot noure—. E per aquesta rason lo baró sant de
Déu fo solt e retornà-sse en son pensament.²³ *M.

Visc Sent Bernat ab tanta d'abstinència e de trebal que, vetlan,
atenria ²⁴ son cors aytant fort co si fos malaute, ayxí que a penes podia
seguir lo covent. *M. Una veguada que él fo malaute, los frares pre-
gueren Déu per él, per què él se sentí esmilorar ²⁵ e fé ajustar los

¹⁸. - PB: saeculo nupta cum in divitiis et deliciis saeculi periclitaretur V532.
Malentès del trad.

¹⁹. - P: sains B: bonorum V532.30 (ll. *sanctos* > *saints* > cat. arcaic *sents*,
sent).

²⁰. - add. P interlin.

²¹. - la serventa B: ne despiciat servus Dei animam meam V532.

²². - B: om. P.

²³. - et vir Dei in se reversus est V533.

²⁴. - anuya B: corpus suum attrivit V533. Essent *attrivit* del verb *atterere*, és
versemblant que *atenria* sigui alteració del copista per un mot *aterir* que s'ha
perdut en romànic; cf. tanmateix el cast. *aterir* 'consumir de fred' i la nota que
posa Coromines, a la 2ª ed. del *DCEC*, en aquest article; per més que generalment
es creu que aquesta paraula castellana té una etimologia diferent (problema no
resolt).

²⁵. - aliquantulum convalesce se sensit V533.

frases a éls dién: ¿Per qual rason m'enpaytats vosautres²⁶ e no'm gequits anar? Eu vos prec que'm jaquiats anar—. *M.

En motes ciutats fo elegut per bisbe Sent Bernat, e màgerment en la ciutat de Gènuia e de Milà, mes él no volc resebre les elections, dién que no li taynia. Per què los canonges, ab son consel, elegren bisbe qui'ls fo profitós. *M. Una veguada esteç Sent Bernat²⁷ ab los frares de Cartoixa e hiedilicà-los molt en caritat. Enaprés ende-
207r1 veng-se que'l / prior d'aquel loc vesé que la sela en què cavalcava²⁸ Sent Bernat se mauc, per so cor era mal aparelada e era mot vela e paubra. Hon co'l prior o dixés a un dels frares, aquel frare o dix a Sent Bernat, per què Sen Bernat se'n maravelà mot quant la vesé, car de Claresvals entrò a Cartoxa era él vengut que no la avia vista
179r1 ni sabia quina era. E anà costa lo lac de Lesona²⁹ un dia tot, que / anc no'l vesec. E quant fo vespre, él demanà als compayòs del loc, quin era ni on, per què quant éls o ausiren ne foren tots maravelats. *M.

Era hom de gran nom mes él vensec son nom per humilitat de son coratge, ayxí que per res no's podia ergular. Les gens lo tenien per mot honrat hom, mes él tenia si per vil. Estava volenters ab los més humils frares ayxí con si fos lur par frare, ses altra mayoria, que no volia aver neguna honor. Tota hora l'atrobava hom ligén bo oran o escrivén o perpensan, o que enseyava sos frares ab ses bones paraulles. *M. Una veguada que él presicava at pòhol, qui l'escoltava devotament, ac aytal temptació que's pensà que ben presicava, per so cor les gens l'ausien volenters, per què'l tenien per savi. E per la temptació él se gequí del preýcar, mes mantenent se'n tenc per fol, per què volc acabar son sermó malgrat del diable. *M.

Fo un monge qui fo ribaut en lo segle e yoguador; e, maugut per maligne esperit, él volc tornar al segle. Mes con Sent Bernat li demanés de què y viuria, lo monge li respòs: —Eu sé jugar als daus e ab éls poyré viure—. E Sent Bernat li dix: —Si eu te met cabal,¹ vols tu a mi tornar cascun an e que partesques ab mi lo gasayn?—. El monge li dix que hoc volenterossament, per què Sent Bernat li manà liurar 'xx' sous e ab aquels él se n'anà. Aysò fe Sent Bernat per so que'l monge retornés as-él, ayxí con fo feyt en après. Mes lo

²⁶. - congregatis autem fratribus dixit — quid tenetis miserum hominem? V533.

²⁷. - P d'ací en avall, escriu generalment, abreuçant, *Sent Bern.*

²⁸. - calvacava P.

²⁹. - lacum Lausannensem V533.

¹. - P: si tibi capitale commiserò V534.19.

monge perdec lo cabal e, tot comfós, tornà a la porta del monestir. Per què Sent Bernat ixi as-él e aparelà la fauda, ayxí con si volgués resebre la sua part; e'l monge li dix: —Sàpies, pare, que eu no he
179r2 res gasayai, ans he perdut lo cabal e prec-vos / que'm recipiats—. Per què Sent Bernat lo resebec benignament. *M.

Frare Robert qui era son monge, decebut per alcun, se parti d'él. On con Sent Bernat lo volgués revocar a ssi per ses letres, ayxí con él les dictava e un monge les escrivia, sobtament los venc gran
207r2 pluya desús, per què aquel qui escrivia volc pleguar la carta. / Mes Sent Bernat li dix: —Escriu, no ages temor, car so que tu fas és obra de Déu—. Per què lo monge escrisc la carta «n» mig de la pluya, que hanc no li plauc desús, per vertut de Déu. *M.

Sent Bernat fé un monestir en què vengren gran multitut de mosques, tantes que hom no les podia soferir; per què Sent Bernat
les² escomenyà² e'l sendemà matí eles foren totes mortes. *M.

L'apostoli tramès Sent Bernat a Milà a la glesa, e ayxí con él se'n tornava e fo a Papija, un home venc qui li amenà sa muler, qui era endemoniada. Per què lo diable fe que la femna li disia grans
autes dient: —Eu no yc ixi³ per En Ciri ni³ per En Bernat—. Mes Sent Bernat li dix: —No te'n gitarà En Ciri ni'N Bernat, mes gitar-te-n'ha lo Seyor Déus Jhesú Christ—. Per què'l diable li dix:

—O com volenters⁴ ixi³ria d'aquesta femna, mes no puse, per so cor no ho vol lo Gran Seyor—. E Sent Bernat li dix: —¿E qui és Gran Seyor?—. E'l diable li dix: —Jhesús de Nazaret—. E Sent Bernat li dix: —E as-lo tu vist nuls temps?—. E'l diable li dix que hoc; on Sent Bernat li dix: —E on lo vist?—. E'l diable dix que en glòria, e Sen Bernat li dix: —E fust tu anc en glòria?—. E'l diable dix que hoc, e Sent Bernat li demanà co n'era ixit, e'l diable li respòs dién que ab Lucifer n'era ixit. Totes aquestes paraules parlà lo diable
179v1 ab la lenga de la femna. On Sent Bernat li dix: —E no volries tu tornar en glòria?—. E'l diable dix: ---Tart és / de huy més—. E adoncs, lo baró sant de Déu vesén, lo diable exí del cors de la femna. *M.

E quant Sent Bernat se fo d'aquí partit, lo diable tornà en la femna altra vegada; per què lo marit lo seguí tant entrò l'ac atent.⁵ On Sent Bernat li donà 'i^a carta que pengés al col a la femna, en què
207v1 avia escrites aquestes paraules, «E'n» nom de Jhesú/Christ te man,

². - S. Be. lescomenya P; S. Be. les escomerga B; Be. dixit 'excommunico eas' V535.

³. - nic P; non me expellet Syrus nec ejecit Bernardinus V535.

⁴. - B: voleters P.

⁵. - P: aconseguí B; post eum accurrens, quod acciderat indicavit V536.6.

diabre, que tu no trebalas aquesta femna d'aysí enant». E quant lo marit la li ac pausada, mantenent lo diabre ixi fora, que anc puyes no la trebalà. *M.

En Quitània⁶ era una femna mesquina, que era trebalada per lo diabre, per so cor yasia ab ela lo diabre oltra sa volentat, e ayxí éi la trebalà 'vi' ayns. E quant lo sant baró fo là, lo diabre se partí d'ela per paor de Sent Bernat; mes, cant Sent Bernat se'n fo partit, lo diabre la volc fortment trebalar. Per què la femna anec a Sent Bernat e recomtà-li com la volia trebalar lo diabre. Hon Sen Bernat li dix: ---Porta-te'n tost aquest meu bastó e pausa-lo en lo teu lit, e pux fassa aquel mal que pusqua—. Per què quant la femna o ac feyt, e's fo colguada al lit, mantenent lo diabre li venc, mes no li poc res fer, sinó que li menassava; per què la femna o dix a Sent Bernat. On adoncs Sen Bernat fé ajustar tot lo pòbol e manà-los que tots portessen en les mans candeles enceses, e aquí davant tots éi escomenyà lo diabre, e manà-li que no trebalés neguna femna per neguna rasó. Per què la femna fo desliurada del diabre enayxí. *M.

179v2 Sent Bernat fo tramès per l'apostoli en la terr[r]a d'Equitània⁷ per so que consiliés lo príncep d'Equitània a la Glesa. Mes éi no's volc reconsiliar, per què Sent Bernat, cant cantava la missa, lo fe ixi de la glesa ayxí con escomenyat. E quant Sen Bernat dix: ---La pau del / Seyor sia totstemp ab vós—, éi pres lo cors de Déu sobre la padena del calis e portà'l-se'n defora dién: ---Nós te preguam, príncep, e tu nos às meynspresats. Vet lo Fil de la Verge qui és Seyor de la Gleysa que tu perseguex! E vet lo teu jutge, at qual s'aginola tot hom, en les mans del qual venrà la tua ànima! Ara veyrem si'l meynspresaràs, contrasta-li si pots!—. E mantinent lo príncep, en/regesat,⁸ se gità en terra als peus seus, per què lo sant baró lo tocà ab los seus peus e manà-li que's levés sus e que ausís la sentència de Déu. Per què lo príncep se levà tremolan e fé tot so que Sent Bernat li manà. *M.

207v2 Sent Bernat anà en lo regne de Germània per fer pausa d'una gran discòrdia que aquí era nada entre les gens. E ayxí co'l sant baró intrà en la terra, un arcevesche li tramès un clergue onrat per fer honor. E quant lo clergue li dix que l'arcevesche l'avía tramès a éi per honor, e Sent Bernat li respòs dién: ---Autre Seyor t'à sà

⁶ i². - P: d'Eguitania B: apud Aquitaniam V. A causa de la pronúncia contracta de la combinació *a Aquitània*, algú diria també, ocasionalment, *en Quitània*, que hem trobat abans.

⁸. - statimque dux totus irriguit et membris omnibus dissolutis ad pedes ejus protinus prosiluit V536.

tramès—. Per què'l clergue fo mot maravelat e dix que son seyor lo-l i avia tramès, e Sent Bernat li dix aquelò metex que dit li avia: —Ans sàpies que mayor Seyor t'à sà tramès, qui à nom Jhesú Crist—. E quant lo clergue o entès, él li dix: —Digues-me, penses-te que eu me vula fer monge? Ya Déus no ho vula, ans sàpies que no n'é co-ratge—. En aquel metex camí lo clergue resebec lo seu àbit, e li fo molt obedient. *M.

Una veguada ac resebut per monge un cavalier noble, en l'orde e, ayxí con él seguia Sent Bernat, él ac gran temptació; per què estava irat. E ayxí con un frare li demanà per què estava ayxí trist, él li respòs dién: —Eu sé que nuls tems no seré alegre—. Per què
180r1 lo frare o dix a Sent Bernat e Sent Bernat preguà / Déus per él; per què mantenent aquel qui era irat, tornà molt alegre ayxí con dabans era, dién que nuls temps no seria irat. *M.

Quant Sent Maletxies,¹ bisbe d'Ibèrnia, fo mort, Sent Bernat cantà messa per él. E ayxí con él cantava la messa, él conec la sua glòria per revelació de Déu, per què él mudà la forma de la oratió après la comunió dién: —Déus, qui'l beneset Sent Maletxies às en«gualayat² al mèrit dels teus sants, prec-te que dós a nós, qui
208r1 la sua festa / colem, que'l resemblem de vida—. On co'l cantador li dixés que errava, Sent Bernat li di(x) que no erava: —Ans sé bé què dic—. *M.

Dementre que él dejunava la caresma una veguada, li vengren mals homes, qui'l visitaven; per què él los preguà que en aquels sants dies se abstenguessen de mal e de vanitat, mes éls³ li dixerén que per res no se n'estarien. Per què Sent Bernat los fe donar vi a beure dién: —Bevès lo beuratge de les ànimes⁴—. E quant l'agren begut, sobtament foren mudats de mal en ben, ayxí que en tota lur vida serviren Déu. *M.

En après Sent Bernat s'aprusmà a la sua mort e dix als seus frares: —iii^o causes vos gequi, que són servadores per vosautres en tota vostra vida, les quals ey eu observades totstems, so és: que no fesí escàndol, e quant lo vesia, mantenent lo fasia cessar; e anc nul temps no presumigui plus de mi que d'autre, ans ne pensé meyns as-aver; e si nul hom me fé aunta, no'n volguí penre venyansa—. Vec-vos

¹. - P: Maletxies B: Malachius V537.

². - Sic P: as alegrat als mèrits B: sanctorum tuorum meritis coaequasti V537. (Res no es veu en P entre la *n* i la *u*, però és evident que es tracta de *engualayar* (= igualar), mot freqüent en les *Vides*).

³. - add. marg. P.

⁴. - bibite poculum animarum V537.

180r2 que us lexi caritat e humilitat e paciència—. On, con él agués feyts mouts miracles, e agués bastits 'cxi' ⁵ monestirs, e agués compilats mots libres. quant ac viscut 'lxiij' ⁶ ans, l'ayn de Nostre Seyor 'mcl/iii' él s'adormi en Nostre Seyor. *M.

Aprés la sua mort manifestà él la sua glòria a molts e aparec a un abat en un monestir e amonestà-lo que'l seguís. E axí co'l seguia, Sent Bernat li dix: —Vec-te que nós anam al mont de Libano. E tu està aysi, car eu me'n puyaré sus. Per què l'abat li demanà per què y puyaria delà. —Vos o vul dir—. E l'abat dix: —¿E què vols dir tu, pare, que nós cuydam ésser tos sers per sciència? ⁷—. Hon Sent Bernat li dix: —No és aysi neguna sciència ni neguna conoxensa de veritat. Lay sus / és plenesa de ciència, e la sus és vera conoxensa de veritat—. E quant aysò ac dit, no'l vesé puys l'abat; per què l'abat notà lo dia e atrobà que en aquel dia morí Sent Bernat, que fé ses nombre de miracles.

DE SENT TIMOTEU

Timotheu vol aytant dir con temor tenent, o és dit de «temor» ⁸ e de theos que vol aytant dir con Déus, so és que él sia en quax temor de Déu.

Timotheu dementre que era turmentat per lo pretor de Roma, él li fasia gitar caus viva en les plagues, per què Sent Timoteu fe gràcias a Déu. *M. On sobtament li vengren dos àngels de Déu qui li dixeren: —Leva sus lo cap en lo cel e veges—. Per què él guardà ensús e vesec lo cel ubert e vesec Jhesú Christ, qui tenia una corona dobla, dient a él: —Aquesta corona resebràs tu de la mia man—. E quant o vesé, un baró qui avia nom Apol·linaris ⁹ mantenent se fe bategar; per què lo pretor los fé degolar.

180v1 DE SENT SIMFORIÀ /

Simforian és dit de simfonia per so car él fo enquax vaxel de música, gitans de si plasens sons de vertuts, en lo qual foren 'iii'

⁵. - PB: -clx- V538.

⁶. - V: viscu -cliii- P (add. marg. -t).

⁷. - interrogatus ad eo ad quid vellet adscendere: discere inquit volo —Miratus ille— quid inquit vis discere, pater, cui nullum hodie in scientia credimus esse secundum? V538. El trad., o més aviat el ms. Itatí que usava, confondrien *discere* amb *dicere*.

⁸. - vel a timore et theos V538.

⁹. - BV539; Apollinaris P.

causes ayxí con en vaxel de música. Car ayxí con diu Ysodorus,¹⁰ lo sonador deu ésser dur per so que pusca contrastar a les ordes; e deu ésser leuger¹¹ per so cor hom ne continua mils lo son; e deu ésser ample per so que mils asemplesca lo son. Enayxí Sent Simforian fon durs ayxí con vaxel de música, per auctoritat;¹² e fo ample a tots per amplesca de caritat; e fo lens als altres¹³ per auctoritat.¹⁴

208v1 / Simphorià nasc en la ciutat Augustudunensi,¹⁵ e dementra que el era jovencel era mot ben acostumat, ayxí con si fos hom antic. *M. On enayxí co'ls pagans colien la festa de Na Venus, portaven la hídola denant N'Eracli¹⁶ pretor. E quant Sent Simphorià la vesé, no la vole asorar ayxí co'ls altres, per mots dons que li prometia lo pretor, ans dix: —Lo Déus nostre ayxí con sap guasardonar, ayxí sap punir los pecats; per què la vida la qual nós devem pagar al bisbe per deute, li paguem per vot.¹⁷ Plenesa de festa és que hom tema l'esgardament sots jusesi.¹⁸ Los dós vostres panats, mesclats ab docesa de mel, mals verins¹⁹ aparellans a les pences dels cruels.²⁰ E la cobesesa, totes causes avèn, neguna res no posesex; car els²¹ qui són obligats a les arts diablenques, ayxí con mesquís són detenguts en preons.²² E'ls guaus vostres, en semblansa de vidre,²³ cant comensen a resplandir, els trenquen. Per les quals paraules lo jutge irat, donan sentència, manà que Sent / Simphorià morís. *M.

180v2 Ayxí con hom adusia Sent Simphorià al loc per marturiar, la mare sua cridà del mur, aut, on estava, dién: —O nat, nat,²⁴ ages

¹⁰. - Averrois V539.

¹¹. - Iene V539 (però l'ed. princeps de V porta *levis*).

¹². - PB: per austeritatem V539.

¹³. - fo lens als altres P: fo lens per als altres B: fuit lenis aliis V539.

¹⁴. - per mansuetudinem V539. Ací *auctoritat* és sens dubte un lapsus de còpia de P, per repetició, en lloc de *pansea* o d'un derivat dels adjectius *lans* o *mans* (*lansedat?*), que en diversos passatges de les Vides tradueixen *mansuetus*.

¹⁵. - PB: Augustudunensi V539, avui *Autun*.

¹⁶. - Neradi P: Heracium V539.

¹⁷. - P: vitam, quam Christo soluturi sumus ex debito, solvamus ex voto V539.

¹⁸. - Sera poenitudo est sub iudicis timuisse conspectu Ibid. *Festa* deu resultar d'una mala lliçó de *sera* com *feria*, i *plenesa* d'un error *plenitudo* en lloc de *poenitudo*.

¹⁹. - B: vesis P: venena V539.

²⁰. - crusels B: Munera vestra fucata mellis permixta dulcedine male credulis mentibus venena parturiunt V539. *Credulis* mal entès o mal llegit com *crudelis*. *Dòs* = dons, regals = *munera*; *fucata*, mal llegit com *furata*, fou traduït a tort per *panats* 'robats'.

²¹. - els qui P: sels qui B (a preferir?).

²². - dyabolicis artibus obligata miseri lucri detinetur compedibus Ibid.

²³. - vida P: en semblansa de veyre B: in similitudine vitri V539.

²⁴. - nate, nate Ibid. [La vida original de St. Simforià reproduïx aquesta frase en el seu text cèltic; *natos*, encara que de la mateixa etimologia que el ll. *natus*,

208v2 remembransa de la perdurable vida. Guarda a ensús e veges Sel qui reya en lo cel. A tu no és toltà vida, ans és mudada la tua mort en vida—. Enaprés él fo degolat e'l seu cors fo onrat per los crestians e sebelit onradament. En lo qual sepulcre se fasien tants miracles / que'ls pagans li fasien gran onor. *M. Recomta En Gregori de Tors²⁵ que del loc en què fo escampada la sua sanc foren lavades²⁶ 'iii' pères, untades de la sanc, per un crestian qui les mès en una caxa d'argent. On con él les aportés en un castel, e'l castel fos escomprés tot per foc, de mig del foc ixi la caxa ses tot mal.

DE SENT BERTOLOMEU APOSTOL

181r1 Bertolomeu vol aytant dir con fil de penyament²⁷ he con fil de penyador d'aygues.²⁸ E és dit de bar, que és fil, e de tolos²⁹ que és autesa, e de moys que és aygua. On d'aquí és dit Bertolomeu, so és fil de penyador d'ayges, so és de Déu, qui leva les penses dels masestres a ensús, per so que les aygues d'enseyaments escamp sà yos.³⁰ És aquest nom Bertolomeu segons lenguatye de Suria,³¹ non ges de lenguatye ebraic. Per lo primer nom és notat 'iii' maneres de penyament que él ac: fo él penyat, so és levat de l'amor del món; o fo penyat, so és que entès mot en l'amor celestial; o fo penyat, so és levat per gràcia e per aujutori de Déu, ayxí que la sua vida penyés en l'aujutori de Déu e no en los seus mèrits. Per lo 'ii'^a nom és notat la pregonesa de la sua saviesa, de la cal saviesa parla Sent Dionís en³² mesclada / theologia¹ dién: —Lo divina! Bertolomeu diu mota

és mot gâl·lic per dir 'fill', veg. Thurneysen, *Zeitschr. f. Celt. Philol.* XIV, 10 i seg.; Dottin, *La Langue Gauloise*, p. 71n.; Weisgerber, *Rhenania Germano-Celtica*, p. 18. Però avui es creu que la frase cèltica significa 'Oh fill, fill, tingues memòria del teu Déu', no ben bé el que suposa Voragine. J. C.).

²⁵. - P: de Tos B: Turonensis V540, avui *Tours*.

²⁶. - lavades (= sustulit) està per *levades*, amb pronúncia del català oriental = *livades* B, que és la pronúncia rossellonesa *lli-* < *lle-*: tres lapillos sanguine respersos sustulit V540.

²⁷. - B: fil de penyant me P.

²⁸. - filius suspendentis aquas vel filius se suspendentis V540.

²⁹. - B: colos P: et tholos, quod est summitas V540.

³⁰. - P: escampe sa yos B: inferius fundant V540 ('escampi ací baix' *ça jos* = *ça jus*).

³¹. - El concegut nom català antic de *Siria* no es llegeix ben clar en P, com sigui que escriví la S tapant la u: *Ciria* B: est nomen Syrum, non Hebraeum V540.

³². - P: in V: ab B.

¹. - PB: mystica theologia V540 (curiós malentès).

209r1 theologia ésser, e petita; e evangeli [e]lés ample e gran e trencat².
 On vol mostrar lo nom Bertolomeu, segons la entenció³ de Sent
 Dionís, que⁴ per 'i' consideració és més pròpiament se pot negar.⁵
 / «Bertolomeu apòstol venc a la Índia, que és en la fi del segle,⁶
 e intrà en lo temple en què era la ýdola que avia nom Estarot,⁷ e
 estec aquí ayxí con si fos pelegrí. *M. En aquella ýdola estava un
 diable que disia que sanava los enferms, segons que disia: mes él
 no'ls sanava més que'ls gardava de nafres.⁸ On co'l temple fos tot
 ple d'omes malautes e nul respost no pogessen aver de la ýdola, éls
 se n'aneren as-autra ciutat en què colia hom altra ýdola que avia
 nom Bayrit.⁹ E demaneren-li per què no los avia respost N'Astorot.
 E N Beyrit lur dix: —Lo vostre déus és costret ab cadenes de foc,
 per què no pot respirar, ni gausa parlar, d'aquella hora ensà que
 l'apòstol de Déu Bertolomeu hi fo entrat—. E les gens li demaneren
 qui era aquel Bertolomeu, e'l diable lur dix: —Amic és de Déu,
 qui és totpoderós, e per aysò és vengut en aquesta província que
 hic get tots los déus—. E les gens li dixerent: —Digues-nos los seys
 d'él per so que nos lo pusquam trobar—. E'l diable lur dix: —Los
 pèls d'él són negres e revuls,¹⁰ e la sua cara resplendent, e'ls uls grans
 he les nars¹¹ engals e dretes, e la barba longa. És un poc canut e
 és de bon gran e porta una cota blanca de polpra¹² e porta un mantel
 de porpra¹³ e ha 'xxvi' ans que'l seus vestimens no són envelesits
 181r2 ni solats.¹⁴ E pregua Déu 'c' vegades aginolan, / lo dia, e altres 'c'

². - Concisum V, mot que llavors no existia en romanç i que el traductor catalanitzà per un calc improvisat.

³. - Secundum intentionem Dionysii V 'segons la tesi (o aplicació) de St. Dionís'.

⁴. - B: om. P.

⁵. - PB: quod una consideratione possunt omnia affirmari de Deo, alia consideratione magis proprie negari V540. [És evident que s'ha perdut alguna cosa en els manuscrits catalans. Potser l'arquetipus portava cosa així: «per l.^a consideració és dit tot de Déu e per altra consideració més prò. se pot negar», i el model manuscrit comú de P i B saltà d'un *consideració* a l'altre, J. C.]

⁶. - 'Del món, de la Terra': quae est in fine orbis *Ibid*.

⁷. - P: Starot B: Ascaroth V540.

⁸. - P: (senava...) B: sed non sanando subveniebat, sed a laesione cessando V540.

⁹. - P: Berith B: Berith V541.

¹⁰. - P: ruis B: capilli ejus crispí et nigri V541.

¹¹. - P: e les mas B: nares aequales et directae V541.

¹². - P: porpra B.

¹³. - collobio albo clavato purpura vestitur ... pallio albo quod ... gemmas habet purpureas V541.

¹⁴. - PB: 'sollats, tacats': Viginti sex anni sunt, ex quo vestes et sandalia ejus nec veterascunt nec sordidantur V541.

209r2

de nuyts, e van ab él los àngels, qui no'l lexen fadiguar ni cremar,¹⁵ e trobar-l'ets totstemps alegre. ab bela cara. E sap motes causes esdevenidores, e coneix e sap parlar tots lenguatges / e'ls entén; e aysò que eu ara vos dic, sap ya él. E quant lo cercarets, vos lo trobarets, si's vol. e's mostrarà a vos; e si no ho vol, no'l poyrets trobar. E prec-vos que quant vós¹⁶ l'aurets atrobat, que'l preguets que sà no vengua, per so que'ls seus àngels no fassen aquelò a mi que fan al meu compayó—. *M.

Quant les gens l'agren sercat dos dies, no'l pogren trobar. E un dia éls ausiren un endemoniat qui cridava dién: —Ho apòstol de Déu, Bertolomeu, les tues oracions me cremen!—. E l'apòstol li dix: —Cala e ix d'él!—. Per què mantenen l'ome fo desliurat. *M. E quant o ausí dir lo rey d'aquela regió, qui avia nom [A]Pol'lini,¹⁷ mantenen tramès per él per so que li guarís una fila que'l rey avia mala lunasós.¹⁸ E quant Sent Bertolomeu vesec la fila del rey liguada ab cadenes, per so cor se menyava ab les dens,¹⁹ e él la manà desliurar, e mantenen ela fo desliurada d'aquel mal. E adoncs lo rey tramès camels carguats d'aur e d'argent e de péres precioses a l'apòstol.

181v1

209v1

Mes los misatges no'l pogren atrobar. *M. Lo sendemà mati l'apòstol aparec al rey en la cambra, que era tot sols, a él dién: ---¿Per qual raysó m'as sercat tant ab argent ni ab aur? Aquels dons són necessaris an aquels qui queren les causes terenals, mes eu no desig²⁰ neguna causa terenal ni carnal as-aver—. Enaprés Sent Bertolomeu li enseyà la manera de la nostra redempció e enseyà-li con avia Jesú Crist vengut lo diable per maravelosa covinentesa, e per poder e per justí/cia e per saviessa. E fo covinent causa que sel qui'l fil de la verge, so és Adam, qui era feyt de terra verge, avia vengut dementre que era verge, que fos vengut / per lo Fil de la Verge, per què poderosament lo vencé quant lo gità poderosament de la sua seyoria, la qual s'avia presa²¹ lo diable per lo pecat del primer home. On, enayxí con

¹⁵. - PB: fatigari nec esurire permittunt V541. *El trad. o un copista llatí confongueren esurire 'passar fami' amb exurere.*

¹⁶. - La -s interlineada P.

¹⁷. - P: Pol'lum B: Polemius V541.

¹⁸. - P: cum haberet filiam lunaticam V541. *Ès veritat que B porta quel rey avia que avia mal aluneós i podriem creure, per tant, que és el nom d'un mal i que el verb aver el té com a complement directe. Però la bona lligó és la de P; i B ha fet lapsus per repetició: es tracta d'una filla que el rei tenia (i era malalta); mala lunasós MALA LUNATIONIS 'malalta de lunació', 'afectada per les lunacions'.*

¹⁹. - PB: quia accedentes morsibus lacerabat V541. *(entès com si fos quia se dentis morsibus lac.)*

²⁰. - -s- om. P¹: interlin. P².

²¹. - B: sauiosa presa P: quam dyabolus pro deiectione primi hominis usurpavit V542.9.

algun vensedor tramet los seus compayós per pausar lo seu seyal en la terra conquesta dels vencuts, enayxí Crist, vensedor, tramet los seus misatyes per totes parts per so que'n geten los diables e que y pausen lo seyal de Crist justament. Emperò per so car justa causa és que sel qui l'ome, menyan, avia vencut, e'l tenia pres, que per hom dejunan fos vencut e tengut pres. *M. E vencé-lo sàviament en aysò que la art del diable és escarnida per la art de Jhesú Christ.

La art del diable fo aytal que ayxí con l'esperver pren l'aucel, enayxí lo diable [que] raubés —per son vol— Crist en lo desert,²² en lo cal²³ loc, si dejunava senes fam, [que] conegués ses dubte que Crist era Déus; e si fameyava, qu'el vencés per menyar, ayxí con avia vencut lo primer home.²⁴ Mas per so él no poc conèxer Déus, per so car Crist fameyà; ni no'l poc vèncer, per so cor no volc²⁵ obesir²⁶ a la sua temptació.²⁷

On con ayxí presiqués Sent Bertolomeu los sacramens de la fe, dix al rey que si bateyar se volia, que él li mostraria lo seu déu liguat ab cadenes. *M. En lo seguent dia, ayxí co'ls bisbes sacrificaven a la ydola costa'l palau del rey, lo diable comensà a cridar e a dir: Tolets-vos, mesquís, no saerifiquets a nós, per so que no ayats mal ab mi. Car sapiats que eu són liguat / per los àngels de Jhesú Crist, que clofiquaren²⁸ los juseus, per so cor / lo cuydam²⁹ aucir. Mes El captivà la mort, que és regina nostra, e'l nostre príncep, qui és marit de la mort, à liguat ab cadenes de foc—. *M. Enaprés tot lo pòbol liguà ab cordes la ydola per so que la enderoquessen, mes no o pogren fer; per què l'a<pòstol manà al demoni que, ixén de là, <destrohís tota la ydola; e de man<tenent lo diable>, exén de la ydola, tren<cà totes les ydoles> del temple. E sobtament< tots los malalts> foren garits per oració de l'apòstol e³⁰ après l'apòstol

²². - sicut accipiter rapit avem, ita in desertum raperet Christum V542.

²³. - lo cal B: om. P (a causa de loc... loc...).

²⁴. - ipsum ut primum hominem, per cibum devinceret V542.

²⁵. - P: nol poch B.

²⁶. - om. P.

²⁷. - quia ejus tentationi non cessit V542.

²⁸. - P: qui crucificaren B: quem Judaei crucifixerunt V542.

²⁹. - P: cuydaven B (preferible?): putares eum a morte detineri V542.26.

³⁰. - Diversos trossos de les sis ratlles precedents han sofert molt en P, per la miniació d'una caplletra de l'altre foli. En B: per què l'apòstol manà al demoni que exís de la ydola e de mantenenent que destrohís tota la ydola e encontinent lo diable exich de la ydola e trenchà totes les ydoles del temple, e sobtament tots los malalts foren garits per oració de l'apòstol, enaprés l'apòstol dedicà a Deu... B: apostolus autem daemoni praecepit ut inde exiens ydolum comminueret; qui statim exiens, omnia ydola templi per se ipsum confregit; deinde fusa oratione ab apostolo omnes infirmi curati sunt, apostolus autem templum Dei dedicavit V542.

dedicà a Déu lo temple he manà al diable que anés en lo desert.
*M.

Adoncs l'àngel de Déu aparec aquí e fê lo seyal de la crou en 'iiii' angles del temple, ab lo det, dién: —Aysò diu lo Seyor: Ayxi con vosautres tots à mondats de la enfermetat Déus, enayxi nedeyarà Él aquest temple de tota legesa e del diable, que eu vos mostraré. E no agats paor quant lo veyrets, mes que us fasats aytal en los vostres fronts con eu he feyt en lo temple—. Enaprés él los mostrà lo diable negra, ab cara aguda e ab barba longua e ab pèls entrò als peus, ab lones uls flameyans con a ferre caut; e gitava flames pudens con a sofre, de la boca, e estava liguat ab cadenes de foc.
*M. Enaprés l'àngel li dix: —Per so cor tu obesist als manemens de l'apòstol, e pesegest totes les ýdoles, te desliuraré, mes vul que vases en loc que hom³¹ no y estia;³² e està aquí entrò al jorn del jusesi—. Per què lo diable, solt, se n'apà, ab gran brugit, hudulan. E l'àngel de Déu se'n puyà al cel en presència de tots. *M.

210r1 Adoncs lo rey ab la sua muler, e ab los fils / e ab tot lo pòbol, se bateyà e desemparà lo regne e's fe discípol de l'apòstol. Per què
182r1 adoncs tots los bisbes s'ajusteren / e vengren a N'Astriagen¹ rey, qui era frare del rey, e clameren-se de l'apòstol diens que, ab son encantament, avia lo rey pervertit e'ls lurs déus destruïts e'ls temples. *M. Per què lo rey, irat, N'Estriages, tramès 'm' barons armats per penre l'apòstol. E quant l'agren amenat davant lo rey, lo rey li dix:

—Est tu aquel qui às pervertit lo meu frare?—. E l'apòstol li dix: —Eu no l'é pervertit, ans l'é convertit—. Per què'l rey li dix: —Ayxi con tu as feyt al meu frare desemparar los seus déus, e as feyt que cresegua lo teu Déu, enayxi eu te faré desemparar lo teu Déu e't faré sacrificar al meu déu—. Per què l'apòstol li dix: —Eu he ligat lo déu que colia ton frare e eu lo li mostré liguat e l'é forsat que à destruïda la sua ýdola. E si tu pots fer aytal del Déu meu, eu faré a la tua voluntat; si no, eu trencaré los teus déus, e tu que cresegues al meu Déu—. E mentre que aysò disia, al rey fo dit que'l seu déu, En Baldac,² era casut peseyat. *M. E cant lo rey o ausí dir, él s'esquinsà los vestimens, e manà batre l'apòstol ab fusts, e manà que hom l'escorxés tot viu. E'ls crestians mantenen preseren lo seu cors e'l sebeliren honradament. Enaprés lo rey e'ls bisbes, preses

³¹. - B: hoc P: homo V543.

³². - P: sia B: moratur V543.

¹. - P: estriaren B: Astragem V543.

². - P: baudat B: Baldach V543.

per diables, sobtament foren morts. E'l rey qui fo, qui³ avia nom N'Apol'lini, fo aordenat en bisbe, e esteu bisbe lausablament 'xx' ayns e, ple de vertuts, él s'adormi en Nostre Seyor. *M.

210r2 En l'ayn de Nostre Seyor 'ccccxxi', los sarasins preynen Cicilia, e la yla Liparitana, on jasia lo cors / de Sent Bertolomeu. Destruýren e trencaren lo seu sepulcre e'ls seus osses giteren porre. És dit que en aquela yla fo aduyt lo cors de Sent Bertolomeu. de les partides
182r2 d'Índia, en aytal manera. Co'ls paguans / vesesen que'l seu cors era onrat per mots miracles que fasía, mot[s] irats giteren lo seu vas en la mar, lo qual venc per volentat de Déu a la dita yla.

On co'ls sarains escampessen los seus osses, quant els se foren d'aquí partits, l'apòstol aparec en un monge dién: —Leva sus e cul los osses meus, que són escampats—. E'l monge li dix: —¿Per qual rason culeré eu los teus osses, ni darem a tu honor, con tu nos ages gequits delir e no'ns ages donat negun aujutori?—. E l'apòstol li dix: —Sàpies que per molt de temps ha Déus perdonat an aquest pòbol per los mèrits meus, mes con els sien grans pecadors, en tant que'ls lurs pecats cridaven entrò al cel, eu no'ls poguí enpetrar perdó—. E'l monge li [di] dix: —¿En qual manera poyré eu atrobar⁴ los teus osses, qui són escampats entre'ls autres?—. E l'apòstol li dix: —Tu iràs els culer anuyt, e tots sels que seran resplandens con a foc, tu levaràs del sòl—. La qual causa fé devotament. En après él se'n puyà ab els en una nau e portà-los a Benavent, en Pola,⁵ que és archevescat. *M.

Una femna aportà oli per so que'l pausés en la làntesa davant Sent Bertolomeu. He enayxí con ela lo y volia metra, no podia; per què's pensà que no plasia a Sent Bertolomeu. En après ela'l mès en altra làntesa. *M.

Sent Theodorus, abat e doctor, diu enayxí d'aquest apòstol: —L'apòstol de Déu Sent Bertolomeu primerament preycà en Licaònia, e enaprés en Índia, e'n la fi en la ciutat que és dita Albano de la mayor Armènia. Fo primerament escorxat, en après fo escapsat e sebelit. E quant lo tramès preýcar Nostre Seyor, Él li dix, «Ve,
182v1 discípol meu, preýcar, he ix a la batala e no té/mies los perils. Sàpies que eu he complida la obra del meu Pare e són feyt lo primer testi-
210v1 moni. Féts vosautres so que mester és e vulats semblar lo vostre / Masestre e Déu vostre. Pausa la tua sanc per l'autruy sanc e sofer

³. - qui B: aquí P.

⁴. - r. *interlin.* P.

⁵. - P: metropolis Apuliac V544. Pola = *it.* Puglia 'Apúlia'.

passió benignament ayxí con eu». Per què l'apòstol, mout alegre, obesi als manaments de Déu e anà enaxí con lud per il·luminar los tenebroses. E fo donada a él Armènia per partida, que té de [Ab]Eiulat en Agabot.⁶ la qual partida convertí él a Déu benignament. Enaprés fo marturiat ayxí con dit és, e pus él se n'anà en glòria—.

DE SENT AUGUSTI

Augustí hac aquest nom per excel·lència de dignitat o per fervor d'amor o per demostrament del nom. Ac aquest nom per excel·lència de dignitat, car ayxí co l'emperador Augustus era per onor davant tots los autres reys, enayxí Sent Augustí era pus excel·lent que tots los autres doctors. Car los autres són comparats a les 'xii' esteles qui enseyen mot a dretura ayxí con l'estela; mes Sent Augustí és comparat al sol, segons que apar en la pístola que d'él és cantada, dién que «Ayxí co'l sol, enayxí resplandex Sent Augustí en lo temple de Déu». És apelat Augustí per la fervor d'amor; car enayxí co'l mes d'agost és molt fervent e caut per la calor, enayxí él escalfa per lo foc de la divinal amor. Hon él diu, en lo libre de les Confesions, de si metex: —Avies tu sagitat lo cor ⁷ meu ab la tua ca/ritat—.

Ha nom Augustí per demostrament del nom; car él és dit Augustí, de creximent, e de astin, que és ciutat, e de ana que vol dir ensús, e d'a/qui él és dit Augustí, en quax crexent la sobirana ciutat. Per què d'él és cantat, «Cel qui davant los autres examplà la ciutat».⁸ O, segons que és dit en lo glosari, «Augustí és dit gran, benaüyrat e clar». Fo él gran en vida, e clar en doctrina, e benaüyrat en glòria. La sua vida compilà En Posidi, bisbe de Calamensa,⁹ segons que diu Casidorus¹⁰ en lo libre dels Barons nobles.

Agustí fo noble doctor en la província d'Àfrica, en la ciutat d'Àfrica,¹¹ e fo fil d'onests parens. Avia nom son pare Patriton e sa mare Mònica.¹² E fo enseyat sufficientment en les liberals arts, en tant que fo filòsof sobirà. Car tots los libres d'Aristòtil, e de totes

⁶. - abeiulat en a. P: abeuilat entro Agabot B: ab Ejulath usque ad Gabaoth V547; prob. et trad. escriví que te ab Eiulat entrò en Agabot (*mig en llath, i tots dos copistes ho alteraren*).

⁷. - B: lo cors P: cor V549.

⁸. - qui praevaluit amplificare civitatem V549.

⁹. - Possidonius Calamensis episcopus V549.

¹⁰. - Casido P: Cassiodorus V549.

¹¹. - PB: in provincia Africana civitate Carthaginiensi V549.

¹². - patre Patricio, matre Moniacha (*var. Monica*) V549.

les arts liberals, que él poc liger, après per si e entès. Ayxí con en lo libre de les Confesions [e] él metex diu: —Tots los libres de les arts ey eu lests per mí metex e enteses, tots quants eu ne poguí liger. E tot quant és de la art de parlar e de devesir, ni de les figures de mesures e de música e de nombre, ses gran dificultat é eu entesi, ses tot masestre. Saps tu, Séyer Déu meu, que l'acuytament de la mia ententió e de la mia divisió é eu per la tua sobtilesa.¹³ Mes car sciència

211r1

senes caritat / no edifica, ans omfla, per so él casec en la eror dels manixeus, qui disien que Crist fo fantauma¹⁴ e neguen la resurectió. En la qual eror estec 'ix' ayns dementre que era en sa joventut. E fo aduyt an aytal neciessa que él disia que l'aybre del Seyor se plorava cant hom culia les figues. E quant él fo en etat de 'xix' ayns, él legia en un libre d'un filòsof, en lo qual era ensenyat que hom devia

183r1

meyspresar la vanitat del món; e plac-li mot, mes car / no y era escrit lo nom de Jhesú Crist, que li avia lausat la sua mare, él n'ac molt de mal saber. *M. La mare de Sent Augustí se plorava mot per son fil car pecava, e s'esforsava que l'aduxés a la unitat de la fe. Esdevenç-se una veguada, segons que's lig en lo libre de les Confesions, que la mare de Sent Augustí se vesé estar en una regla de fust,¹ mot trista. E estava-li de costa un jove[n]cel² mot bel, que li demanava la causa de la sua tristeia, e ela li respòs que ela estava trista per lo perdemet de son fil. E'l jove[n]cel li dix: —Sies segura que là on tu seràs, serà él—. E mantenent ela's vesé estar costa si lo seu fil e, ayxí con ela li recomtava so que vist avia, Sent Augustí li dix: —Fals,³ mare, que no t'és ayxí dit, mes là on en seré seràs tu—. *M. Pregava la santa dona un bisbe que pregés Déus per lo seu fil, per què'l bisbe li respòs dién: / —Vé-te'n segura, que no és posible que'l fil de tantes làgremes peresqua—.

211r2

¹³. - scis tu, domine Deus meus, quia celeritas intelligendi et discendi acumen donum tuum est V549. [Sembla com si el trad. no ho entengués bé; tanmateix no oblidem la pobresa del romanç primitiu en mots abstractes, i la intermitència gran amb què els usava, altrament donant-los sovint un valor diferent del que els donem avui; ben mirat *subtilesa* i *acuytament* no eren males traduccions (en part calcs) d'*acumen* i *celeritas*; *entenció* es prenía en qualitat de derivat d'*entendre*, i al costat de *divisió* existia *devizar*, que, entre altres coses significava quasi 'ensenyar'].

¹⁴. - P: fantasma B: phantasticum fuisse V549.37.

fº 183

¹. - Vidit se stare in quadam linea lignea, licet tristem V550. [Pròpiament 'estar drete damunt un regle de fusta'. Aquesta i altres frases veïnes deuen ser expressions al·lusives a la rigidesa d'idees dels maniqueus].

². - iou[n]cel B: iouenel P, però *infra* iouenel.

³. - B: falsa mare P: falleris mater V550. [El mot *fals* és verb ('falleixes, t'enganyes') però el copista de P ho entén com a adjectiu aplicat a *mare*, d'on l'alteració].

Con a Cartaya agué enseyada mota retòrica per molts ayns, amaguadament se n'anà a Roma, que no o saubec sa mare, e aquí él ajustà molts discípol. E en aquel temps los milaneses demanaren él per doctor al pretor de Roma, qui avia nom Asímaco,⁴ per so que los lisqués rectòrica. Era bisbe adoncs Sent Ambrosi. E ayxí, a les pregueres dels milaneses, fo là tramès Sent Augustí. E la mare d'él, co no's pogués de la sua presència abstenher, ab gran trebal venc a él, e trobà-lo que no era ben catòlic ni bé manixeu. *M.

Comensà a ésser⁵ privat Sent Augustí de Sent Ambrosi, e ausia sovèn la sua preycatió e la notava diligentment, en aquelò que era contre los manixeus. Una veguada Sent Ambrosi disputà mot contra aquela eror ab Sent Augustí, e'l vencé per manifestes rasons, 183r2 ayxí que / aquela eror gitec del coratge de Sent Augustí. E quals causes après aysò endevengren as-él, e él metex o recomta en lo libre de les Comfesiions, dién: «Con eu te coneguí primerament, tu ferist la enfermetat de l'esguardament, on rayans eu fortment,⁶ tremolé per amor e per eror, e trobé mi luy n' ésser de tu en la regió de dessemblament, ayxí con si eu ausís la tua vou d'aur, «Són⁷ eu menyar de grans, creix⁸ e menyaràs-me, e tu no me mudaràs en tu, ayxí co menyar de la tua carn, mes tu seràs mudat en mi»—. *M.

211v1 On con a Sent Augustí plagués la via de Crist, / e él fos pereós d'anar per vies estretes de vida, Nostre Seyor li mès en voluntat que anés a Sent Simplicia,⁹ en lo qual resplandia la gràcia divinal, per so que d'él apresés de una sancta manera de viure e d'anar en la via de Déu, en la qual l'autre anava; en aquesta manera as-él desplasia tot so que fasía en lo segle, per l'amor de Déu e per la belesa de la casa d'Él, la qual mot amava. Enaprés Sent Simplicia lo comensà de preguar e a dir: —Quants enfants e quantes enfantes ser-vexen a Déu dins la Glesa! ¿No poyràs tu fer aytal con éls, o són éls pus poderoses¹⁰ que tu? Dóna't a Déu e Él penrà-te e Él sanar-t'à—.

*M. Mentre avien aquestes paraules, éls agren memòria de Sent Victori: per què alegre Sent Simplician recomtà en qual manera, per la saviesa, dementre que era gentil, ac una ymaga a Roma, que era gran causa adoncs, e disia que él era crestià;¹¹ e Sent Suplicia

⁴. - Symmacho V550.

⁶. - ser P, *adl. e- interlin.*

⁹. - reverberasti infirmitatem adspectus mei, radians in me vehementer V551.

⁷. - B: fon P: sum V551.

⁸. - greix P: creix B: cibus sum grandium cresco et... V551.7

⁹. - Suplicia PB: Simplicianus V551.

¹⁰. - B: podeloses P.

¹¹. - Unde exhilaratus Simplicianus narrat, qualiter ibidem adhuc gentilis

li dix: —No te'n creu si no't vesia a la glesa de Déu—. E él jogan li dix: —E no fan les parets hom crestià?¹²—. On con él vengés a la glesa, as-él fo donat lo libre per lîger en què era escrit lo cres-en-Déu.¹³ per què él puyà en aut e en auta vou él dix tot lo credo.¹⁴

183v1 Adoncs ven¹⁵ aquí un ho/mne d'Àfrica qui avia nom Poncià, e era amic de Sent Augustí, e recomtà-los la vida de Sent Antonià, qui era mort en Egipte, en poder de l'emperador Contastí. Per què, per exemplis, Sent Augustí s'escalfà mot en la fe, per què él dix al seu compayó Alipren,¹⁶ en quax torbat de pensa, cridan: —Oy!
211v2 e què soferim, ni què ausim! Sels qui no són savis, se leven / e rauben lo cel. E nós, ab nostres savieses, nos neguam en infern—. E car anaven davant él a Déu, él ac vergoya d'èls a seguir. Per què anà en un ort, e's gità sots una figuera, e plorà fortment dién que mal li era après cor tant o tardava qu'él no's convertís a Déu:

—A, Séyer Déus, co m'és après! Car tu est alt en loc alt, e molt pregon en loc pregon. E tu, Séyer, no't partex de nós, e nós, Séyer, a penes tornam a tu. Fe, Séyer, e escomau-nos c'ns revoca a tu. Fu tem mot los meus enpatxame(n)s, ayxí con hom deu tembre ésser enpatxat. Tart, Séyer, t'é eu amat, tu qui as antiqua belesa e tant nova. Tu ercs dins, e cu defores. E aquí eu te queria, e, de costa les beles causes que tu as feytes, eu, molt leyg après tu! E eu no era ab tu, tu m'as cridat e m'as enluminada la mia seguesa.¹⁷ Tu odorest¹⁸ per què eu desig tu. Eu tasté e famegé e sedegí tu. Tu, Séyer, m'as tocat, per què eu són escalfat¹⁹ en la tua pau—. *M. Ayxí con él se plorava, él

ob sui sapientiam Romae, quod maximum tunc erat, statuam in foro meruisset et qualiter se saepius christianum dicebat V551. 'Quan encara era pagà li havien fet per la seva saviesa una estàtua (*imaja*) en el fòrum de Roma, ço que era honor gran, però ja tot sovint deia ell mateix que era cristià'.

¹². - BV: *om.* P vint-i-vuit mots a causa de l'homeotèlèuton *crestià*. Notem que e no l'usen sovint, per traduir el ll. *numquid*, adverbii interrogatiu (no negatiu).

¹³. - BV: *om.* P quinze mots, saltant del primer *cres-en-Déu* al segon.

¹⁴. - P: credo BV; cal suposar, doncs, que en el passatge omès per P el seu model diria també *cres-en-Déu* en lloc del llatínisme *credo*.

¹⁵. - P: adonchs vench B: tunc... supervenit V551. [Tenint en compte que correspondria a l'evolució fonètica del ll. *venit* 'vingué', no es pot assegurar del tot que un passat *ven* sigui forma impossible, però no havent-n'hi altre testimoni és probable que aquesta grafia sigui un lapsus per *venc*. De la nota 5 f° 160 sembla deduir-se un arcaic *venut* per *vengut*: és un pur miratge aquesta analogia? Potser sí J. C.]

¹⁶. - P: alpprum (Alyprum?) B: Aliplum V551.

¹⁷. - sequesa P: enseguetat B: caecitatem V552.

¹⁸. - PB: fragrastí V552.

¹⁹. - scalfat B: exarsi V552: escalfat P. [Forma real? Dubtós. Seria deguda a un compromís entre (*es*)calfar i (*es*)calivar, quasi-sinònims i coexistents en català i occità. *Escalivar* és avui 'coure directament sobre les brases o caliu'; en occità antic trobem també *calivar* 'cremar' i algun cop *escalü* 'cremor, escalfor'].

ausí una vou a si dién: —Porta la lig, porta la lig—. Per què man-
tenent obrí lo libre dels Apòstols en lo primer capítol e'l ligí: —Ves-
titis-vos lo Seyor Déus Jesú Crist—. E sobtament tots duptamens
se partiren d'él, que anc en res de la fe no duptà. *M.

183v2 Enaprés él ac dolor en les dens tant gran que'l parlar ne perdec,
per què él escrisc en unes taules / de cera que tots preguessen Déu
per él que li tolgués la dolor. Mes él ab los autres s'aginolà per Déus
a preguar, e sobtament él se sentí guarit. Per què él tramès per ses
leires al sant baró Sent Ambrosí tota la sua volentat, dién que li
212r1 enseyés qual libre dels libres sants legiria, per lo cal fos ystruyt en
la fe crestiana. /

Per què Sent Ambrosí li manà liger Ysayas propheta, per so
car anuncià l'Avangeli e l'apelament de les gens plus apertament²⁰
que negú. On con Sent Augustí no entesés lo comensament del
libre, él se pensà que tot fos greus enayxí, per què s'estec que no'l
ligí, con él fos plus estruyt en les Santes Escripures. E quant fo
en lo temps de Pascha vengut él fo en estat de 'xxx' ayns. On él
ab son fil e ab N'Elipi,²¹ amic seu, per predicació de Sent Ambrosí
se bateyà. E adoncs Sent Ambrosí e él feren lo cant qui comensa,
«Te Deum laudamus», e'n canteren entrò a la fi del cant;²² e ayxí,
confermat en la fe catòlica, él ²³ renuncià als feyts del segle e no tenc
puy²⁴ escola en lo segle, ans volc viure molt perfeytament, dementre
que visc, en caritat. *M.

Aprés aysò, él estec en Àfrica,²⁵ ab En Nebridi e ab En Evodi
e ab la sua mare. On con él estegués en la porta Tiberina, la sua
mare morí aquí. E après la mort de la sua mare, él se'n tornà en les
sues heretats, en lo qual loc estec mot devotament, oran e dejunan
ab sos compayós. La sua bona fama s'escampava per diverses par-
tides, e tenia-lo hom per maravelós masestre en sos libres e en sos
feyts. Fusc en una ciutat per so que no fos feyt bisbe²⁶ de la ciutat
en què estava, que frayturava de bisbe. *M.

184r1 En aquel temps que él estava a Ypon,²⁷ he(r)' un ²⁸ baró qui /

²⁰. - vocationis gentium praenuntiator aptior videatur V552.

²¹. - Alipio V552.

²². - P: e'l cantaren... B: et usque in finem decantaverunt V553.

²³. - B: e P.

²⁴. - pus P *esmenat en puy*.

²⁵. - P: él stech en Affrica B: ad Africam remeabat V553.

²⁶. - B: *ometia P els mots no i bisbe, i reparà l'oblit interlineant aquell i posant bisbe darrerera ciutat*.

²⁷. - P: Ipona B: Hypponem V554.

²⁸. - he un P: era un B: erat quidam V.

era masestre e avia nom Opo,¹ qui tramès misatge a Sent Augustí que anés as-él per so que ausís les sues paraules, e ayxí él poyria renunciar al segle. E quant o ac ausít Sent Augustí, mantenent anà al masestra; e quant aysò ausí dir En Valeri, bisbe d'Ipona, ni ac ausida la sua fama, oltra la sua volentat lo fe prevere en la sua glesa. E mantenent establí un monestir / de clergues, e comensà a viure ab éls segons la regla qui era establida sots los sants apòstols, del qual monestir són eleguts 'x' bisbes. *M.

E car aquel bisbe era grec e no fos savi en la lengua latina, él donà son poder a Sent Augustí que preiqués en la sua gleysa. On con mots bisbes li fessen enjúria dién mal d'él, él no n'avía eura, sol que él fesés per Sent Augustí so que per si fer no [o] podia.

En aquel temps Sent Augustí vensé En Fortunat, prevere manixeu, e altres iretges donatistes, e'ls fê fugir de la terra. *M. Adoncs Sent Valeri comensà as-aver gran paor que no fos demanat per bisbe en la ciutat augustana,² car motes veguades lo n'agren forsat, si él no's fos amagat en loch³ secret, ayxí que no'l podien trobar. Enaprés él empetrà ab l'arquebisbe que él pogués renunciar a la bisbalia d'Ipona, e que Sent Augustí ne fos bisbe. Mes con Sent Augustí no o volgués, costret e per forsa, resebé lo bispat; per què, dix enaprés que no's devia fer, vivent l'autre bispe, per lo vedament del consili general. Per què, conselà que en lo coseli⁴ dels bisbes establís que tots los establiments dels sens pares⁵ ordonadors se deguessen manifestar per los ordonadors. E dix enaprés, de si metex: —En neguna res no'm senti enayxí letrat⁶ con fas en aysò. Que con eu no fos digne d'éser pausat en loc que tengués lo rem, Déus m'à pausat en / la carreta⁷ en lo regiment de la Glesa. *M.

¹. - erat quidam vir magnarum opum qui Augustino misit V554. [El trad. llegi segurament *magnarum opum* com *magistrum Opum*].

². - coepit autem Valerius formidare ne sibi Augustinus tolleretur et ab alia civitate in episcopum peteretur. [Malentès del trad? Però potser hi ha simplement error del copista en comptes de «per bisbe Augustin a quella ciutat»; el copista pogué descompondre malament *augustina que la ciutat*: eliminà *que* i creient que *augustina* era epítet de *ciutat*, el posaria darrera d'aquest].

³. - en loch B: om. P: nisi eum in locum secretum transire curasset V554.24.

⁴. - P: en lo consel B: in conciliis V554.

⁵. - seus pares P: sants pares B: omnia statuta patrum ordinandis V554. *Sen(t)s* mal llegit com a *seus*.

⁶. - P: no'm senti eu letrat B: in nulla re mihi dominum sentio sic iratum V554. [El ms. llatí que usaven a Cuixà era sens dubte ple de lliçons errades o d'escriptura ambigua i mal llegidora. Ací podem creure que hi llegissin una *s* llarga com a *l*, i una *e* com a *t*, de manera que el trad., veient *litratum* en comptes de *sic iratum* traduí 'letrat', quan el sentit era 'no sento el Senyor tan irat contra meu com...'].

⁷. - B: quarera P: ad amplustre in apice regiminis ecclesiae V554. [Es tracta del rem que servia de governall, timó o arjau].

212v1

Los vestimens d'él e'ls causers e'ls autres ornemens qu'él portava no eren trob nobles ni trop vils, mes que'ls portava trempadament. Per què él dix: —Eu confés que eu he vergoya de preciosa vestidura e per aysò, quant hom la'm dóna, eu la vení, per so car la vestidura no'm pot ésser cominal e'l preu pot-me ésser cominal. *M. En la sua taula s'avia trempadament e, entre les caul's e'ls legums, avia carns per los osts e per los enferms. E plasia-li més / en la taula la lissó e la disputació que'l menyar. E contra la pestilència dels malsdients era enayxí escrit en ela, «Qual que quals volrà mal dir⁹ d'aquels que no seran presens, sàpia que no és digne que menye en aquesta taula». Per què una vegada als uns bisbes qui cren sos amics menyaven ab él en la taula, qui disien mal d'alcunes presones. Per què Sent Augustí lur dix que calessen; si no, él se levaria de la taula o destruyria aquel escrit. *M. Una veguada cuydà él a dinar als uns seus amics, e la un d'aquels era pus cortès que'ls autres e volc intrar en la cosina. On con él atrobàs los menyers frets, él se n'anà a Sent Augustí e demanà-li de quins menyers menyarien; lo pare de les compayes⁹, Sent Augustí, li respòs: —Eu no són mot curós d'aytals menyers. *M.

184v1

Tres causas après enseyà Sent Ambrosi a Sent Augustí, segons que él mateix diu. La primera causa fo que nuls temps no demanés a negun hom sa muler; la segona causa fo que si negú volia cavale-reyar, que no lo lausés; la 'iii^a causa fo que, covadat a menyers, que volunters no y anés. La primera causa li enseyà per so que'l marit e la muler no n'esteguesen mal. La 'ii^a causa li conselà per / so que'ls cavalereyans no fasen maleses,¹⁰ per les quals aja colpa dels autres. La 'iii^a causa li enseyà per so que no perdés la sua manera de temprament. *M.

E fo de tan gran puritat Sent Augustí, e de tan gran humilitat, que dels pecats venials, que nós tenem enquax a non-res, él s'acusava a Déu ayxí con si fossen mortals. Car él s'acusà a Déu per so car él juguava a la pilota quant él devia anar a l'escola, he d'aysò car él no volia apenre per sos parens sinó per forsa de temor de so ma-sestre. E s'acusà a Déu per so cor él ligia volunters faules ni cansós,

⁹. - Cal que cal volrà dir mal B; qual que quals volran mal dir P. [És la -s del cas recte singular, però P ho pren com un plural i posa el verb en aquest nombre].

⁹. - paterfamilias V555. [El ll. *familia*, en el sentit clàssic de 'gent d'un casal' es vulgaritzava sovint com a *mainada* o *compayes*; d'on aquest ús per traduir *paterfamilias* 'cap de casa'; i altres vegades *compaña* en el sentit de 'família, parents pròxims'].

¹⁰. - P: per so que'ls cavalels no fasessen maleses B: ne militantes calumniam exerceant et in eum alii culpam refundant V555.

ayxi con de Encas; e de Na Didona, morta,[quís] plorava, per amor. E s'acusava d'aysò que él panava de la taula o del celer per so que o donés als enfans ab què jogava. E d'aysò s'acusava car él avia enguats per alcun gin^{10a} los enfants a joc. E s'acusava car él pa/nava les peres d'un perer d'un seu vesí. Cant él fo en etat de 'xvi' ayns, él s'acusà car se delitava alcunes veguades en menyar, per què dix: —Séyer Déus, tu m'enseyest que eu resebés los menyars per necessitat, ayxi con hom reseb medicina per necessitat. Mes eu, Séyer, los ey cobeseyats destempradament per rasó del loc per què passen. Quar aquel pas és atalentament d'om, e'l menyar no pot passar alonre sinó là on per forza à a passar. On con salut sia causa de menjar e del beure, ajusta-se ayxi con a serventa golosa, per què nodrex alegretat alcunes veguades la sua contrarietat. Ebrietat és luyñ de me¹¹ e ages-me mercè, Séyer, que no s'acost a mi. Sobremenyar, Séyer, nuls temps no fèu mal al ten servent, emperò mercè ayes de mi que no s'acost a mi. ¿E qui és, Séyer, que no sia raubit un petit fora los termes de necessitat? Aquel qui no u és, és per cert grans, per què deu lausar lo teu / nom. Eu no són d'aquels, car home pecador són—. *M.

Agué si en sospita, Sent Augusti, de l'odorar de les bones odors: «Eu no m'esfors trop de les bones odors a sentir, e quant defalen eu no les requir, mes si [no] són presens no les refugi, ni'n són irat quan[s] les desig de sentir;¹² emperò viyares m'és que eu hi falesca, per so car negun no és segur en aquesta vida: per què, tot hom qui's pot fer de mal bos, no's fassa de millor plus àul¹³—. *M.

Comfesà-ssc Sent Augusti d'ausir, dién: ---La volentat de les aureles m'àn¹⁴ tengut fort enpaytat he subjugat, mes tu, Séyer, me n'às bafut.¹⁵ On quant m'esdevé que més me plàsia lo quant que la

^{10a}. - — *enginy* 'habilitat' veg. glossari.

¹¹. - longe est a me V556: el copista de P llegí a tort *luyñ d'ome*.

¹². - P: no les requir nin són irat quant les pert de sentir B: non satago nimis, cum absunt, nec requiro; cum adsunt, non respuo: paratus iis etiam semper carere V556. [Doncs l'arquetipus potser duia: «quan les deix de sentir», car recordem que de vegades hem trobat *deijar* per *desijar*; passat que admetéssim que el trad. llegia «paratus etc.» com «iratus eas cum desidero», amb *desiderare* 'mancar de'].

¹³. - *bos* i *plus aul* són predicatius: tot el qui de dolent que és es pot tornar bo, guardi's de tornar-se pitjor en lloc de millor (que era). *Bos*, cas recte; *aul* variant coneguda d'*avol* 'malvat'. Aquí B manca dels passatges continguts en els folis 184v2.12 a 185r1.5, y en 185r.1.19 a 185r2.20 P.

¹⁴. - voluptates aurium tenacius me implicaverunt et subjugaverunt V556. P va escriure una l sobre una ratlladura en l'an. És sabut que *voluptas* s'adaptava, en forma aproximada, com *volentat*, i que en la pronúncia rossellonesa *les volentats* de podia sonar sense les dues -s.

¹⁵. - P: sed resolvisti et liberasti me V556. Difícilment seria errada per *solut* (a desgrat del *resolvisti* que tradueix) car el ll. *solutus* no ha deixat descendència

rason c'om diu cantan.¹⁶ eu confès que pec penalment, per què eu adones no volria ausir lo cantador---. *M.

Acusà-sse Sent Augustí de veser, dién que plagut li avia mot can vesia ca ben córer, e quant vesia cans correns a cassa per cams, ni quant vesia les arayes «que» prenien les mosques ab lurs filats; e d'aquests pecats él se confessà a Déu, per so cor ayals causes enpatxen hom e tolen de bons pensamens e d'oracions. *M.

185r1 Confessà-sse Sent Augustí de l'atalentament que él avia d'ausir vanes lausors de vanaglòria, dient: Sel qui vol ésser lausat per los homes qui dién mal de tu no serà[n] defès per homes quan tu, Séyer, jutyaràs, ni serà[n] desliurats¹⁷ quant tu dampnaràs. És lausat home per alcun don que tu li as donat, emperò él s'alegra pus quant és lausat, que no fa del do. Per què nós [h]èm temtats tot dia per ayals temtacions ses tot cessament. Cotidiana fornal és nostra [la] lengua humanal, emperò eu no volria que alcun cresqués lo meu gaug ab la sua lengua, mes ben confès que se'n crex, e'l blasme se'n minva. Alcunes / veguades són trist de les mies lausors, quant hom les lausa, dién que són en mi los béns que no y són --o, si no.¹ pocs -- c'om: los cresca vanament, e'ls asmen e dien que plus són que no són---. *M.

Sent Augustí comfonia mot los iretges per so car els preïcaven entre si que no seria pecar qui aucísia Sent Augustí, lo qual disien que era aucidor con a lop, e disien que sel qui l'auciria que tots sos pecats li serien perdonats per Déus. Meseren-li mots agueyts² per les vics on él devia anar, mes Déus lo guardà de mal ayxí que no'l pogren trobar. *M.

Avia memòria dels paubres Sent Augustí ayxí que tot cant aver podia lur donava francament, e alcunes veguades faïa trencar la vaxela de l'argent que era a Déu deïcada,³ e la faïa donar als paubres.

fonètica (substituit per *solt*, *resolt*, *absolt* etc.). Més fàcil fóra (i d'acord amb la pronúncia rossellonesa) que *has esbatut* sonés *a(s) esbatut*, cf. *esbatre* «dompter», *s'esbatre* «se combattre, s'efforcer» (PDPF).

¹⁶. - me amplius cantus, quam res, quae canitur, moveat *Ibid.* *Quant mala grafia de cantus* 'música de cantar'.

¹⁷. - *Desliuras* amb la *r* suplida entre línies; forma singular de nominatiu. Però el copista de P la té ja per un plural i per tant canvia *serà* en *seran*.

¹. - osine P. Contristor... laudibus meis, cum ea laudantur in me, in quibus mihi ipsi displiceo, vel etiam bona minora vel levia pluris existimantur quam existimanda sunt V557.1ss.

². - sic P: aguayts B: multas ab iis insidias pertulit V557.

³. - lo vaxel de l'argent que era a deu deïcada e la... P: la vixela de l'argent... B: de vasis dominicis... jubebat frangi V557. [La forma del participi i la de B proven que la trad. duïa *la vaxela*, però la innovació del copista de P sembla in-

*M. Nuls temps no volc comprar cams ni vilos, ans refutà motes heretats que hom li gequia, per so car als fils e als parens dels morts disien que eren degudes plus que a él. En aqueles causes que possesia per la Sgleysa no s'adelitava per amor que'ls agués, ans cogitava dia e nuyt de les causes divinals e de les Santes Escripures. No volc aver cura de fer alcun bastiment novel, ans se guardava de tota tristesa corporal, per so que pogués vaguar en estudiar en la santa lizzó continuament; mes no vedava ges que'ls autres no obrassen tempradament. *M.

185r2 Lausava mot aquels qui avien desirer de morir. E sobre aquesta rason él recomtava exemplis de 'iii' bispes, dién que Sent Ambrosi, quant fo prop de la mort, fo preguat que pregués Déus que li perlongués la sua vida, mes él los respòs: —No he eu ayxí viscut que aya vergoya de viure entre vós, ni no temp morir, per so car nós avem bon Seyor—. / La qual resposta Sent Augustí remembrava, e disia d'autra bispe que, con él fos mot necessari a la Gleysa e fos al punt de la mort, fo preguat que él pregués Déus que'l desliurés⁴ de la enfermetat, e aquel li respòs: —Si nuls temps pregué eu Déus d'als, no ho faria d'aysò—. E d'autre bisbe recomta Sent Augustí, del qual disia Sent Sebrià,⁵ que con él fos trebalat de gran enfermetat él preguà Déus que li donés sanitat; al qual bisbe aparec un jovencel mot resplendent, per què ac gran temor, e aquel li dix: —Paor avets de soferir e no volets ixit, què us faré eu?⁶—.

Anc nuls tems no volc aver femna ab si, germana, moler de son frare, ni ses nebodes [ab] que volguessen ab él Déus servir; e aysò fasia per so que d'él ni d'eles no pogués ixit neguna mala sospició entre mals homes; ni nuls temps no volc estar sols ni parlar ab neguna femna, si doncs ela no li agués a dir alcun secret, o él as-cla. *M.

Als seus parens fasia él aytal ben, que no'ls donava per so que fossen rics, mes per so que no freyturessen. A tart volia preguar per alcun de paraula ni per letres per so que no li fos donat o feyt, per amor d'él, so de què no era digne sel per lo qual él pregaria. E moltes veguades disia que'l poder que hom demana apremia hom. E quant preguava per alcun, él trempava en tant les sues pregueres que a

dici que hi havia encara consciència que això i formes com *la braça* o *la ossa* eren plurals, si bé ja antiquats. J.C.].

⁴. - deslurés *amb la i suplida entre línies* P. Per a la importància de tals grafies com a índici indirecte que la grafia *li-* es pronunciava ja *lli-*, veg. Cor., *Entre dos llenguatges*, vol. I, cap. dedicat a la L-, i ací *Gram.* §5a.

⁵. - Cyprianum V557.

⁶. - pati timetis, exire nonvultis, quid faciam vobis? V557.35.

negú no era cargós, mes que merís per sa cortesia de ses pregueres que él fos exausit. *M. Volia moltes vegades entre homes no coneguts causes ausir, més que entre coneguts, dién que entre no coneguts poyria alcuna causa iniqua conèxer, per la qual seria feyt «amic»⁷ de la un, donan sentència justa per él; e dels amics covenria que fos feyt enemic: / d'aquels que condampnaria. *M.

185v1

En moltes gleyes era preguat que y presiqués la paraula de Déu, e alcunes veguades él se partia de la matèria que avia comensada scientment, e adoncs él disia alt assò a Déus aordonat per profit de salut de les gens, segons que él manifestà en un sermó que él fe als manixeus. En lo qual se partí de la matèria que avia comensada, e preicà contre aquela eror, per què convertí a Déu un manixeus per sa preicació. *M.

En aquel temps que'ls gots e'ls romans comenseren aorar ydoles, e'ls no fesels se leveren contre los crestians, Sent Augustí fe lo libre de la Ciutat de Déu, en lo qual enseyà que en aquesta vida devien ésser apremuts los dreturers,⁸ e'ls no piatoses devien florir. En lo qual libre tractà does ciutats de Jherusalem e de Babilònia, e dels reys d'eles, dién que'l rey de Jherusalem era Crist e'l rey de Babilònia era lo diable. E aqueles does ciutats avien does amors, car la ciutat del diable costruys⁹ [e] la sua amor «e la» cresc entrò al meyns-presament de Déu. *M.

En los dies d'él, en l'ayn de Nostre Seyor 'cccxi', los¹⁰ vàndels preseren tota la província d'Àfrica e destroyren totes les gens ses tota mercè. En après éls vengren en la ciutat d'Ipona e la asetjeren forment. Sots aquesta tribulació Sent Augustí fe mot estreta vida e's plorava dia e nyut, per so car vesia lès gens aucir; e'ls autres, que fugien; e les gleses, que eren vídues de preveres; e en les ciutats, que no avia escolles.¹¹ On, entre tots aquels mals él se consolava, per una sentència d'un savi, dient: —No serà gran causa e tu't cuydes que

185v2

⁷. - poterat libere iniquum cognoscere et unum ex his amicum esset facturus V558.

⁸. - detures P¹, dretures P² *interlin.*

⁹. - car la ciutat del diable costreyens e la sua amor cresc entrò al meyns-presament de Déu P: civitatem dyaboli construxit amor sui crescens usque ad contemtum Dei, civitatem Dei amor Dei crescens usque ad contemtum sui V558. El trad. ometé l'acabament i conservà la posició de *costruys* (perfet que traduex *construxit*) darrera el seu complement; el nostre únic ms., no entenent-ho del tot, alterà aquella forma verbal en *costreyens* (de *constrènyer*) i desplaçà partícules.

¹⁰. - lo P, *add. interlin.* -s.

¹¹. - ecclesias sacerdotibus viduatas, civitates cum accolis dissipatas V559.

él apelà los seus frares e dix-los: Vee-vos que eu he preguat Nostre Seyor qu'Él nos desliure d'aquests perils e que'ns do pau, o que'm reseba d'aquesta vida per so que eu no sia costret de veser tantes pestilències—. Per què Déus li donà la 'iii^a causa que demanà, ayxí que en lo 'iiie mes del seti él fo mot trehalat de febra, per què se pausà en son lit. On con él se pensés la sua mort ésser a él donada en do, él se fe escriure los 'viie salms penitencials e ligia-los ploran per so que vaguàs en Déu pus franquament, e que la sua entenció no's pogués [en pagues]¹² enpatxar per negun; e ennans del 'x^e dia del seu eximent, él manà que negun no intrés denant él si no y entrava dones ab lo metge, o quant hom li aportava a menyar. *M.

- 212v2 Un malaute venc a él per so que él li pausés la sua mà desús e que fos curat de la sua enfermetat, e preguà-lo fortment que'l sanés. E Sent Augustí li demanà: —¿Què vols tu, fil, ni què parles; cuydes-te que si eu podia fer aytals causes, que no sanés mi meteix?—. E aquel
213r1 lo preguava que'l sanés dient que en él era / manat en vesió que vengués a él e mantenenent resebria sanitat. On con Sent Augustí vesés la fe de l'home, orà per él, per què l'ome fo sanat. E fe mots d'autres miracles.

- En lo 'xx[v]ii. libre de la Ciutat de Déu recomta él 'iie miracles de si ayxí con d'autre home, dient que dementre que él era prevera de la gleysa d'Ipona él untà 'i^a verge endemoniada ab oli e orà per ela ploran, per què mantenenent fo sanada. En aquel meteix libre diu que él vesé un bisbe qui preguava Déus per un jovencel qui era
186r1 endemo/niat, per què mantenenent fo curat; tot aysò fe él mes no s'i volc nominar.¹ *M. En aquel meteix libre de la Ciutat de Déu diu que ayxí con hom devia talar un home enferm, los amics agreu paor que no's morís per lo tal. On co'l malaute e'ls autres preguessen Déus per él, e Sent Augustí, ses tot tament^{1a} resebé sanitat. *M.

E quant él fo prop de la mort, él enseyà aquest memorial dién que nul hom no devia passar, per sans² que fos, senes confessió e senes lo cors de Déu. E quant fo en la stremera hora de la sua vida, ab tots los seus membres san[t]s, ab entir esguardament,³ en l'ayn de la sua etat que avia 'lxxvi' ayns, que avia estat bisbe 'xlv

¹². - *expuntuat*.

¹. - Aquí B manca 185v2.33 a 186r1.3 P.

^{1a}. - *incidi deberet... ob incisionem... sine incisione* V559.31. 'Operació quirúrgica'.

². - P: *sant B: quantumcunque excellentis meriti* V559.

³. - *membris omnibus sui corporis incolumis, integro adspectu atque auditu*. V559: '*servant íntegres la vista i els sentits*'.

ayns,⁴ davant tots los seus frares, se n'anà en Nostre Seyor; que no fe negun testament, car no avia de què. *M.

Sent Augustí fo lum de saviesa resplendent, e fo bataler de veritat, e guarniment de sc. qui tots los doctors de la Gleysa vensé per sciència e per engyn, lo qual florí ses comparació per exemplis de vertuts e per gran habundància d'enseyaments. On Sent Remigi, qui fa memòria d'alcuns doctors, diu enayxí: —Tots aquests doctors à vensuts Sent Augustí per sciència e per engyn.⁵ Car ya sia aysò que Sent Jerònim diga que aja lests 'vi' mília volums de N'Orígenes, aquest enperò escrisc tans volums que negun hom no poyria escriure de dies ni de nuyts los libres d'él, n'ls poyria hom ligir.⁶

186r2 *M. Sent Volusià, al qual S. Augustí tramès les sues letres, diu enayxí d'él: —A la lig de Déu defal qualque causa que no sabé S. Augustí—. Sen Jerònim escrisc d'él enayxí en una sua letra que tramès a Sent Augusti, dient: —A dos libres teus, instruïts e resplan/dens per beles paraules, é pogu[i]t eu respondre. E certament qualque causa se pot dir ni pendre, per engyn, de les escriptures, és per tu pausat e determinat. Mes prec la tua reverència que tu sostengues que eu lou lo teu engyn—. E Sent Jerònim escrisc enayxí d'él, en lo Libre de 'xii' doctors: «Sent Augustí bisbe, volant per les auteses dels monts ayxí con à[n]guila,⁶ perpensan aqueles causes que són en les rayls dels monts, [e] recomta moltes causes dels cels, e dels espasis de les terres, e de l'aseement de les aygues, per paraules, mot clarament».

En après recomta quanta reverència, e en quanta amor ac él Sent Jerònim; e assò és manifest en les letres que él li tramès, en una de les quals diu enayxí: —Al seyor sant, e beneüyrat papa, Augustí, Jerònim ab tota honor. É eu en tots tems honrada la tua benaüyrança ab honor e, estan en tu, é eu emat lo Seyor Salvador del món—. E diu en 'i^a altra letra: —Sapiat⁷ que eu no gaus tocar alcuna causa dels teus libres, basta'm a mi que eu esprou los meus libres he que no prengua⁸ los autres—. *M. Sent Gregori recomta en una pistola a N'Innocent, pretor d'África, dels seus libres enayxí dién: «D'aysò que tu vols que la esposició de Sent Yob te trameta, són eu mot alegrat per lo teu estudi, mes si volets deliciós esponiment

⁴. - episcopatus vero 'xl' V560.

⁵. - tam ingenio quam scientia viciit V560. *El copista de P* escrivi engyn unes 20 linies més avall, i aci i entremig posà les grafies excrescents enguyn, poguit.

⁶. - Aquí B manca 186r1.35 a 186v1.21 P.

⁷. - volans per montium cacumina quasi aquila V560.

⁸. - absit autem, ut quidquam de libris beatitudinis tuae attingere audeam V560. [Potser confusió d'*absit* amb *scite*].

⁹. - et aliena non carpere V560.

aver, ligets en lo libre de Sent Augustí, qui és de vostra terra, e a comparació d'aquel no demanets lo nostre grut».⁹

186v1 E diu Sent Gregori en lo seu Registre: —En ayxí «se» lig¹⁰ que'l benaüyrat Augustí no volc abitar ab la sua sor dién, «Seles qui són ab ma sor no són mes sors»; doncs, la causela¹¹ gran del savi baron deu ésser a nós instrucció. En la oració qui à nom Prefàccia, que / fe Sent Ambrosí, se lig enayxí: —La tua gradesa e la tua vida d'Augustí à onrat per la tua vertut en totes coses obran, que per negunes promeses de blandimens enguanadors lo sant baró no falí, ans per lo teu esperit ardent fo guardat de vensament, per so car él omplist de tot liyatge de pietat, per so que él fos a tu ara¹² e sacrifici e prevere e temple—. E'l benaüyrat Sent Prosp¹³ diu enayxí d'él en lo ters libre de la Vida contemplativa: —Sent Augustí, bisbe de molt gran engyn e de suaus paraules, savi de letra seglar, en los eclesiàstics trebals gran obrer, en cotidianes disputaciós molt clar, e en tota sua actió ben conpost, e molt subtil en solvre qüestions e en vèncer iretges mot diligentment, e molt cathòlic en la esposició de la nostra fe, e molt savi en examplar¹⁴ de les Escripures canòniques—.

DE LA TRASLACIO DEL CORS DE¹⁵ SENT AUGUSTI

213r2 Aprés aysò, co'ls barbres presesen / aquela terra c'ls sants locs agren destruyts, los fehels preseren lo cors de Sent Augustí e'l porte-[re]ren en Serdeya. E passats 'cclxxx' ayns aprés la sua mort, En Luprandus, rey devot dels longobarts,¹⁶ ausí dir que Serdeya era

⁹. - nostrum furfurem non quaeritis V560.. Cor. Notes: *grut* 'segó' és encara un mot exclusivament rossellonès.

¹⁰. - legitur V560. Potser *lig* 'jo lleigeixo' o potser el traductor escriví *axis lig* (*axi-s lig*), que el copista pronuncia negligentment sense -s (davant sonora), a la manera rossellonesa.

¹¹. - docti ergo viri cautela magna V561.2 [¿Seria, doncs, error de copista per *cautela*? És licit dubtar, més que més no disposant ací més que del ms. P. Però més aviat sembla que, essent aquest un cultisme tan inusitat en cat. arcaic, es tracti d'oc. *caussela* (< *capsella*), fr. *châsse*, 'arca o cofre on es conserven reliques', 'cadàver d'un infant' 'muntura o engast', que el traductor usaria com a traducció improvisada del mot savi *cautela*, entenent-lo en un sentit com 'tapa o embolcall protector' J. C.].

¹². - ut ipse tibi ara et sacrificium et sacerdos esset et templum V561.

¹³. - Beatus igitur Prosper *Ibid*.

¹⁴. - in explanandis scripturis V561.14, però in exemplandis scripturis en l'ed. princeps, fundada en un ms. *afí a l'usat pel trad.* [Innovació antiga que s'explica per l'ús que es feia, en llatí eclesiàstic, del verb *exemplare* 'citar com a exemple' (sobretot com a exemple de moral o de conducta immoral, veg. la nota a l'article *ejemplo* (i l'antic verb *ensemplare*) del DCEC].

¹⁵. - -om. P add. interlin.

¹⁶. - longobars B: Longobardorum V561: longobrats P: formes anàlogues anotades un centenar de folis abans.

despoblada per sarasins, per què el tramès là sol'lempnials misatges per so que aportessen a Papia les reliquies del sant doctor; los quals, per gran preu que'n doneren, ne porteren lo cors de Sent Augustí entrò a Gènoa. E quant lo rey devot o ausí dir, el venc a la dita ciutat ab gran gaug e pres lo cors sant onradament. *M. On co'l mati ne volgués lo cors sant adur, anc no'l progren maure d'un loc entrò que'l rey ac feyt vot que si el gequia maure d'aquel loc que'l rey hi
186v2 faria una gleysa, e'l vot feyt, lo rey / haportà lo cors sant francament.

En après lo rey aemplí so que avia vodat e fe aquí glesa a onor de S. Augustí. Aquel meteix miracle s'esdevenc en lo seguent dia en una vila del bisbe de Tridona,¹⁷ que à nom Caselles. En aquela metexa manera, a honor de Sent Augustí, lo rey bastí una gleysa e donà la sua vil'la ab totes les pertinències als servidors de la glesa de Sent Augustí en per totstemps possesidora. En après lo rey fè gleses en tots los locs en què alberguava, a honor de Sent Augustí, per so que posqués adur lo cors sant là on dur lò volia. E axí el portà lo cors sant ab gran gaug en la ciutat de Papia e l'aloguà en la gleysa de Sent Pere onradament, que à nom Cel d'Or. *M.

Fo un moner¹⁸ qui ac devoció en Sent Augustí, que era trebalat de una enfermetat que à nom fleuma salsa,¹⁹ per què preguà Sent Augustí que'l sanés. Al qual aparec Sent Augustí en vision e palpà-li
213v1 la cama, per què mantenenent fo / guarit. E quant lo moner fo desperatat, el s'atrobà garit, per què fè gràcies a Déu e a Sent Augustí. *M.

Un enfant era mot trebalat de mal de péra, per què daven de consel metges que hom lo y talés. Mes con la mare agués temor de la mort de l'enfant, ela preguà Sent Augustí devotament que li sanés lo seu fil; per què mantenenent l'enfant gità la péra pixan e fo guarit. *M.

En lo monestir de Salmosi²⁰ un monge fo raubit en la vigília de Sent Augustí e vsec una nul resplandent part lo cel. E vsec Sent Augustí seén en la nul, vestit de vestimens bispals, e vsec que'ls seus dos uls enluminaven la Gleysa ayxí con dos rayts de sol e gitava de si mot gran odor. *M.

¹⁷. - *Ciutat de Lombardia, al sud del Po. Episcopatus Terdonensis, quae dicitur Cassellae* V561.

¹⁸. - 'Moliner': molendinarius V562.

¹⁹. - *Phlegma salsum in tibia pateretur* V562.

²⁰. - *In monasterio qui Elemosina dicitur* V562.20. [No sé on és, i no es veu de quina banda està l'alteració en aquestes formes discrepants; cf. els vells noms de lloc i de persona francesos *Saumaise, Saumur, Saumoussay, Semoussac*. Però no és improbable que fos a Borgonya, on es localitzen quasi tots els noms de lloc que cito aquí car el monestir de *Fontanet*, d'on més avall es conten altres miracles agustinians, revelant-hi un focus de devoció a St. Agustí, és també a Borgonya. En tot cas és valuosa la forma de P amb s-, discrepant de l'admesa per Graesse. J. C.J.]

187r1 Sent Bernat s'adormí una veguada que era / en les matines e, dementre que's legia un tractat de Sent Augustí, él vesec un bel jovencel aquí estant, de la boca del cal ixien tan gran multitut d'aygues que tota l'esglesia omplien; e no duptà que aquel no fos Sent Augustí, qui per la font de doctrina reguà tota la Gleysa. *M.¹

Un home donà gran multitut d'aver a 'i' monge qui guardava lo cors de Sent Augustí per so que li donés un det de Sent Augustí. On con aquel pres aquel aver e li liurà un det d'ome mort envelopat en un cendat dién que era de Sent Augustí, e aquel ric hom lo pres ab gran honor e tots dies l'aorava devotament ab la boca e ab los uls, la fo del qual home Déus esguardà, per què li donà un det de Sent Augustí maravelosament e li fé aquel gitar que avia. E quant se'n fo tornat en la sua ter[r]ra, lo det fé moltes maraveles, per què fo dit en la ciutat de Papia. Per què fo demanat lo monge con era haüt e'l monge dix que él li avia liurat un det d'ome mort per gran aver que n'avia aüt. Per la cal causa a provar fo ubert lo vas, e troberen un det meyns de Sent Augustí; per què l'abat depausà lo monge d'aquel ofici e'l ne puní fortment. *M.

En Borgoya, en lo monestir que à nom Fontanet, era un monge qui à nom Huguet. E era mot devot a Sent Augustí, per què ligia sovèn en los libres d'él, e preguà-lo fortment que no'l gequís ixir d'aquest segle sinó en lo dia de la sua festa. Per què lo monge fo trebalat de febra 'xl' dies ans de la festa de Sent Augustí, ayxí que en la vigília de la festa, ayxí con mort, fo pausat sobre'l lit. E mantenenent vengren molts bels barons resplandens ab vestimens blancs, 187r2 qui entraren en la gleyssa del monestir faén processió personalm/ent, e seguia-los un honrat baró vestit ab vestimens bispals. Per què un monge «qui» assò vesec fo mot esbalayt e demanà-los què era ni on anaven. E un d'aquels li dix que aquel bispe era Sent Augustí ab los seus canonges, qui anava al monge seu qui's moria, per so que'n portes/en la sua ànima al regne del cel. Aprés assò aquela honrada processió entrà en l'amfermeria, e quant ac aquí un poc estat, la santa ànima exí del cors e Sent Augustí la'n portà en lo celestial gaug. *M.

Lig-se que dementre que Sent Augustí vivia, él vesec denant si passar un diable qui portava en los muscles un libre, per què él lo conjurà que li mostrés què y avia escrit, e'l diable li dix que pecats d'omes eren que él avia escrits. Enaprés Sent Augustí li manà que si negun pecat seu hi avia escrit que'l li manifestés. Per què'l diable

¹. - Aquí B manca dels passatges continguts en el foli 187r1.8 a 187r2.12 P.

li enseyà lo libre e no y trobà res escrit contra él, sinò que una veguada avia equida la completa per oblit; per què, manà al diable que l'esperés entrò que fos vengut en aquel loc. E après Sent Augustí entrà en l'esglesia e dix la completa devotament ab autres oraciós, e enaprés él se'n tornà al diable e dix-li que lisqués en lo libre. Per què'l diable guardà lo libre e trobà lo loc buyt, per què irat dix: —Leyament m'as enguanat. Mot me penet car t'é lo libre amostrat, per so cor lo teu pecat as delit per tes oracions—. E assò dit, lo diable s'esvanesi. *M.¹

187v1

Ayxí co una femna soferia injúria per alguns homes maliciosos, ela se n'anà a Sent Augustí que li donés consel. E trobà-lo estudian, per què'l saludà ab temor, e él no la guardà ni li respòs. On ela's pensà que per gran santetat que él agués no la volgués guardar en / la cara. Per què s'acostà més a él e li comtà tot son feyt diligentment; per tot so, no li volc respondre, no li volc guardar. Per què ela se partí d'él mot trista. E l'autre dia, ayxí con Sent Augustí cantava la messa, la femna fo aquí e après lo levament del cors de Déu ela fo raubida en esperit e vesé's posada davant la cadira de la Santa Trinitat, en lo qual loc vesec Sent Augustí ab la cara tenén enclina, disputan molt fortment e subtil de la glòria de la Trinitat, e ausi una vou dient: —Quant tu anest davant Augustí, él disputava en-ayxí curiosament de la glòria de la Trinitat, e per aysò él no't vesé. Mes torna a él segurament e trobar-l'as mot piatós, e't darà saludable consel—. On con ela se n'anés là davant él, Sent Augustí lo-la ausi benignament e li donà saludable consel. *M.

Lo marchès de Malespina tenia pres alguns ciutadans de Papia, e no'ls donava a menyar ni a beure, per so que n'agés gran aver, per què eren fortment trebalats. E fo un jovencel entre éls qui ac gran devoció a Sent Augustí e'l preguà que li ajudés. E adoncs, en aviró de miya nuyt, Sent Augustí aparec al jovencel e pres-li la mà dreta e adux-lo entrò al flum de Gravaló, e aquí él li refredà la lengua ab i^a fula de xerment en l'aygua mulada. E fo ayxí senes set, que él, que dabans be'avia la orina, après assò no hegra pipent^{1a} qui'l li donés. *M.

Un prebost d'una glesa ac gran devoció a Sent Augustí. On con

¹. - Aquí B manca 187r2.35 a 187v2.5 P.

^{1a}. - *urinam bibebat...* de *potu nectaris non curaret* V564:... qui'l li donés 'ni que li'n donessin'. En P, en lloc de *pipent*, es podria llegir igualment *piperit*, [això últim és potser més probable, vist que el gall. *pipirete*, l'andal. *pipiripao*, els cast. dial. *pebre*, *alpibre*, *pebrete*, *piperina*, designen, tots, requisits o begudes rebuscades, i deuen ser derivats (tots, o en part, mig-savis, o bé populars mossàrabs) del ll. *piper* 'pebre', veg. DCEC, s.v. *pebre* i *pipiripao*, i ací glossari. J. C.].

187v2 él agués estat malaute per 'iii' ayns, en guisa fo afeblit que nos podia maure d'un loc. E quant fo venguda la festa de Sent Augustí, hom sonà les vespres per la festa d'él, per què él preguà Sent Augustí ab gran dovoció, e adones Sent Augustí li aparec e l'apelà per so nom dient: —Vec-te que eu són / ayxí davant tu, qui m'as apelat tantes veguades. Leva sus tost e canta'm l'ofici de les vespres—. Per què, san, lo prebost se n'ance a la gleysa e cantà devotament ab los autres les vespres autament. *M.

213v2 Ha un home vel nasc un floronche² mot gran entre les espal'les e trebalà'l tam fort que tota la sua forsa perdec. / On con él pregués Sent Augustí que li ajudés, Sent Augustí li aparec en visió que li pausà la mà sobre lo loc enferm, e mantenent él fo sanat. *M. Enaprés aquel home perdec lo veser, per què él preguà Sent Augustí que li rendés lo veser; e un dia, ora de migdia, [e] Sent Augustí li aparec, qui li torcà los uls ab les màs: per què, matinent fo guarit que vesec clarament.

En l'ayn de Nostre Seyor 'dcccxii' alguns barons qu'eren fort enferms, ben 'xl' de Germània e de Gàllia, aneren a Roma per visitar los apòstols. E eren los uns que no's vesien ben, e'ls autres qui avien les màs contreytes; e ayxí con éls passaven per un loc qui à nom Carbonària e foren [ven] venguts al loc qui és dit Cana, qui és luyñ 'iii' milers de Papia, Sent Augustí, vestit con a bisbe, ixí d'una gleysa que és feyta a onor de Sent Cosme e de Sent Damià, qui'ls aparec, éls saludan, e demanà-los on anaven. E éls li dixeran que a Roma anaven, per què él lur dix: —Anat-vo'n en la ciutat de Papia e entrat-vo'n en la sgleysa de Sent Pere que és dit Cel d'Or, e aquí vosautres aurets so que desiyats—. Per què éls li demaneren con avia nom, e él lur dix: —Eu són Augustí, qui fuy bispe d'Ipona—.

188r1 E mantenent no'l veseren, que's fo esvynesit d'enant éls. He mantenent éls vengren en la ciutat de Papia e entreren al monestir de Sent Pere, e quant foren denant lo cors de Sent Augustí, éls crideren dién: —Sent / Augustí, ajuda-nos!—. Per los quals crits los monges e'ls ciutadàs, maravelats, vengren en la sgleysa e veseren que per l'estenement dels nervis¹ exia d'éls mota sanc, tanta que tot quant hi avia era cubert de sanc entrò al vas de Sent Augnstí. E quant / éls foren venguts entrò al cors de Sent Augustí, éls foren perfeytament sanats, ayxí que no'ls aparec què anc mal aguessen. E d'aquí avant la fama cresc de Sent Augustí, per què vengren gran multitut de malau-tes al vas de Sent Augustí, qui se'n partien ben guarits. E gequiren

². - P: florenche B: saevum ulcus V 564.36.

¹. - P: estanament, B: ex nervorum distentione V 565.

aquí tantes ymages, que l'esglesa e les claustres n'eren enpatxades, tant fort que'ls monges les n'agren a partir. *M.

Es notadora causa que, con tres causes sien que són desiya[da]des per los homes mondanals, so és delits, riqueses e honors, anc aquest sant baró no les desiyà, tant fo de gran perfecció. Ans les meyns-presà de tot en tot, segons que és escrit en lo libre qui és dit *Soliloquiorum*; en lo qual, co'l demanés Raon² (a él dient —negunes riqueses tu no desiges?—) e Sent Augustí respon: —Con eu aja 'xxv' ayns, 'viii' ayns à passats que eu no desigé sinó la mia vida solament. E assò m'aconselà un libre d'En Ciceron, que en neguna manera eu no desigés riqueses e que refutés honors—. On en lo dit libre Sent Augustí, demanat per Rason si vol honors, él respon: —Eu confés ara que de tot les he deseparades, que no les vul, e volentats e delits³ meynspreu—. Enaprés demanats per Raó⁴ en aquel libre meteix si li plau muler bela, nèdesa, ben acostumada, rica, e màgerment que ela no't fassa res per què sies irat, e Sent Augustí respon: —Aytal co't vules la m pinta e li'm dóna tots béns, e sàpies que nula res tam poc no'm plau con sa paria, e ay/xí ho é aordonat en mon coratge—. E Raon li diu: —Eu no't deman tu què / as aordonat, mes què'n volràs encara—. E Sent Augustí li respon: —Eu no vul res d'aquests delits ni'ls desig—. Del segon article li demana Rason dién: —E què'm dius dels menyers?—. He Sent Augustí respon: —De menyers ni de beure ni de bayns ni d'autres delits del cors no'm demans; tan solament vul d'aqueles causes que'm són mester a vida, e no sobres—.

188r2
214r2

DEL DEGOLAMENT DE SENT JOAN BAPTISTA

E'l degolament de Sent Johan és establida festa per 'iiii' rasons, que en lo libre Mitral de l'ofici és atrobat: primerament per lo degolament d'él; la 'ii'ª rasó és per lo cremament⁵ d'él e per lo culiment; la 'iii'ª rasó és per lo trobament del cap d'él; la 'iiii'ª rasó és per la translació del det⁶ d'él e per la dedicació de la glesa. On, segons assò,

². - *La raó personificada*: ubi ratio eum interrogat V566.4.

³. - voluptates quoque et divitias contempsit V566. Aci el ms. llatí usat pel monjo rossellonès devia ser millor que el preferit per Graesse, car *delicias* escau millor que *divitias* al present context.

⁴. - demanat per raso B: demanats per mi P (*escrit sobre rasura*): interrogat eum ratio V566. [Anacolut; o pas a l'estil directe lliure, car *raó* és complement agent, cf. infra, i la -s és la del cas subjecte].

⁵. - B: cremant P: cremationem V666.

⁶. - PB: *dei* DIGITUS és un dels rars termes que les Vides usen en una forma verament occitana, i no pas rossellonesa; i encara és possible que a l'E.Mitjana no fos estranya al Rosselló.

aquesta festa és apelada en diverses maneres, car apelada és festa del degolament e del trobament e culement e delectació. Primerament, donques, és celebrada aquesta festa per lo degolament de Sent Johan, qui fo feyt en aquesta manera. Car, segons que's lig en la Ystòria Escolàstica, Herodes Antipas, qui fo fil del gran Herodes, se n'anà a Roma e passa(n) per son frare En Phelip, ab Na «E»rodiade, muller de Felip e, segons que diu En Josef, sor de N'Agripe, éi fe covinensa secretament que éi, en son retornament,⁷ repudi«a»ria la sua muler e penria ela per muler. La qual causa dix a la sua muler, qui era fila del rey Artes de Domàs, per què ela no esperà lo retornament de son marit, ans se n'anà a son pare.

188v1 He'quant Herodes fo retornat, éi tolc Na Herodiaden a N'Phelip,
214v1 per què ⁸ ac per enemic N'Areta e N'Erodes Agripa e N'Phelip; / de la qual causa lo reprès molt S. Johan, per so cor no li era legut, segons la lig, que éi presés la muler de son frare vivent. On con Herodes vesés que S. Johan lo'n reprenia tant fort e que ajustava gran pòbol per sa predicació, éi lo fé metre en una càrrec per so car éi volia plaser a la sua muler. Enaprés éi lo volc aucire per greuge del pòbol qui seguia S. Johan, mes ac temor del pòbol. On con Na Herodiaden e Herodes desiyassen ⁹ molt que posquessen aver ocasió que aucisessen Sent Johan, éis dixeren entre si secretament que Herodes fesés festa del seu neximent, e que jurés a la sua fila que balava qu'él li donàs ¹⁰ tot so que li demanaria, e ela que demanés lo cap de Sent Johan, e ayxí, per lo sacrament, éi auria ocasió que li donés lo cap de Sent Johan; e éi que's lesés irat del sacrament car l'avia feyt.

E que éi aguéa aquesta moxonía¹¹ és vist per so que's lig en les Ystòries Escolàstiques, on se diu ayxí: —Credora causa és que Herodes aja tractat ab la sua muler de la mort de Sent Johan sots aytal ocasió—. E diu Sent Jerònim: —Per aysò jurà Herodes, per so que éi

⁷. - B: Romam proficiscens et per fratrem suum Philippum transitum faciens, cum Herodiade uxore Philippi et, secundum Josephum, sorore Herodis Agrippae secreto pepegit, quod in reditu suo... V567.5; om. (homeot.) P des de *Phelip* a *Phelip* i passa els mots *ab la sor de N'Agripa* a darrere de *secretament* [com que hi ha així mateix desplaçament de *ab* sembla que l'homeotelèuton ve ja del model de P (i fins del de tots dos mss. si bé rectificat pel corrector de B i relocat pel de P). És dubtós si hem de mirar *passan per* com un calc del llatí o bé suplir *passan per* «casa de» o *passan per* «ço de» omissió deguda potser ja a la mateixa causa J. C.].

⁸. - P coincideix ací amb el text de Graesse en oposició a l'ed. princeps, que omet els 8 mots anteriors.

⁹. - B: deuiassen P: desiderantes... occasionem invenire V567. En *Pesperariem destrassen* però es deu haver de *llegir deifassen*.

¹⁰. - quel li d, tot B: que tot P: puellae saltatim... quidquid petierit, se sibi daturum juramento firmaret V567.

¹¹. - P: smaginació B: hanc versutiam et simulationem V567.

214v2
188v2

pogués aver ocasió d'auçir Sent Johan, mes, si la fila li demanés la mort d'él e de la mare, ja Herodes no li o atorguera.¹² Per què, aordonat lo convit de la sua festa, l'enfanta balà davant lo rey, per què plac a tots e per aysò lo rey jurà que li daria tot so que li demanés. On el'enseyada per la mare, demanà lo cap de Sent Johan, de la qual causa se fe mot irat Herodes; per rason del sagrament que volia servar, él fe tolre lo cap a Sent Johan e'l donà a la enfanta; enaprés la enfanta lo portà a la sua mare. Per què Sent Augustí, / d'aquesta falsia, recomta, en un sermó que fe del degolament de Sent Johan / Bartista, aytal exempli *M.: —Fo un home mot feel a cuy eu ausí dir so que eu recomti. Un hom li neguava so que li avia prestat, per què vengren a sagrament e jurà aquel qui li devia, que no li devia res, per què lo bon home perdec lo deute. E dix-me que en après la nuyt li fo vigares que fos denant lo jutye, e'l jutye demanà-li per què avia feyt jurar aquel home, con él saubés que fals juraria, e él li respòs, «Séyer, eu lo fesi jurar per so car me neguava lo deute». E'l jutye li dix, «Melor te fóra que tu perdesses la tua causa que car as morta l'ànima d'él per fals jurament». Per què fo tan fort batut¹³ que cant se fo despertat, él se trobà les plagues en los costats. Mes perdonat li fo, pus que fo esmenat—. *M.

Lo degolament de Sent Johan no fo feyt en aquest dia, ans fo feyt costa la festa de Pascha en l'ayn ans de la passió de Crist, mes per los sagramens de Déu fo enayxí mudat. *M. Ací¹⁴ crida En Johan Crisòstomus dient: —Joan, escola de vertuts, masestra de vida, temperament de santetat, forma de justícia, miral de verginitat, títol de nedesesa, exemple de castetat, via de penitència, perdó de pecats, disciplina de fe! O Johan, mayor que home, par dels àngels, somma de lig, donament de l'Avangeli, vou dels apòstols, scilència¹⁵ de les prophetes, luerna¹⁶ del món, anador davant lo jutye, miyà de tota la Trinitat! qui és liurat al pecador qui jasia ab sa cuyada e a la femna aoltra e és donat a la baladora! *M.

215r1 Del degolament de Sent Johan fo punit mot Herodes, ayxí que'n fo exilat. / Car segons que's lig en la Ystòria Escolàstica, l'autre Herodes Agripa, con él fos baró mot espert e paubre, per gran paubresa caec en desperansa, que se n'entrà en una torre, per so que

¹². - P: atorgara B. Plusquamperfet amb valor de condicional perfet.

¹³. - tam graviter caedi jussus est V568.

¹⁴. - sic exclamat V568.

¹⁵. - P: scilenci B: silentium prophetarum V568. Ultracorrecció rosselloneas típica.

¹⁶. - P: lucerna (*llicó incerta*) B: lucerna mundi V568.

189r1 aquí / morís de fam. On con Erodíades, sua sor, o ausís dir, ela so-
pleguà al seu marit, Herodes Tetrarcha que'l fesés de la tor adur.
E quant él o ac feyt e's dinnaven amdós, Herodes Tetrarcha
s'escalfà mot e fé grans retreys dels benifeys que feyts avia a N'He-
rodes Agripa. Per què Herodes Agripa fo mot irat e se n'anà a Roma.
E quant lo vesé En Gay¹ l'emperador, él lo resebé en² gran gràcia,
en tant que li donà does tetraxies, una de Lisània e outra d'Ebilina,
e'l féu rey coronat de Judea. E quant o ausí dir Herodíades, que'l
seu frare avia nom de rey, ela preguà mot so marit que se n'anés
a Roma e que comprés^{3a} que agués nom de rey. Mes con él fos molt
ric, no la'n volc creyre, per so car més volia delits que honor ab
trebal; mes aprés, vencut per³ prec de sa muler, él se n'anà a Roma
ab ela.

E quant o saubé Herodes Agripa, él tramès a l'emperador le-
tres, dién que Herodes Tetrarcha avia feyta amistat ab lo rey dels
parts e's volien levar contra l'emperi de Roma. E per so que mïls
o cresegués, él li comtà que Herodes avia en les sues ciutats armes
feytes bé a lxx milia homes armats. On quant l'emperador ac lesta
215r2 la letra, él comensà a demanar Herodes de son estament, / e demanà-li
si avia tan gran abundància d'armes en les sues ciutats con él avia
ausit dir, e Herodes li dix que hoc e plus. Per què l'emperador crece
que ver era so que avia ausit dir per letres de Herodes Agripa. Per
què exilà Herodes T[r]etrarcha e donà poder a la sua muler, per
so cor era sor de N'Herodes Agripa, que él amava mot, que se'n
pogués tornar a la sua terra; mes ela volc acompayar so marit en
189r2 exil, / dién que ab él volia aver ben o mal. Per què els foren aduyts
en la ciutat del Leon⁴ e aquí els moriren mesquinament. *M.

Per la segona raon és celebrada aquesta per lo cremament dels
seus osses e per lo culiment: que foren en aquel dia cremats e en
partida culets per los fesels. Per què él enquax soferí lo segon martiri
quant lo seus osses foren cremats. On per aysò la Sglesa, en quax del
segon martiri d'él, fa aquesta festa. Segons que és lest en lo 'xii'
libre de les Ystòries Eclesiàstiques, co'ls discípol de Johan sebelis-
sen lo seu cors en la ciutat de Sebasten, entre Heliseu e Abdies, e
mouts miracles se fesen al seu vas, per manament d'En Jolià rene-

¹. - B: Guan P: Cajo Caesare V569.

². - B: en om. P: in gratiam V569.

^{3a}. - Calca, amb la seva prolongació etimològica, el mot llatí, que aci té encara el valor general 'adquirir, proporcionar-se': ut Romam pergeret et sibi regium nomen compararet V569.

³. - per B: om. P: devictus uxoris precibus V569.

⁴. - P: laho B: Lugdunum V569, avui Lió.

215v1 guat,⁵ emperadors, los gentils escamperen los osses de Sent Johan. On co'ls miracles no ces~~essen~~,⁶ enaprés éls los culegren e'ls cremen e'n feren cenra e lanceren per los camps,⁷ segons que és lest en la Istòria Escolàstica. *M. Beda, emperò, diu en les Cròniques que'ls osses culegren los gentils e'ls giteren plus luyn e ayxí él soferí lo segon martiri per alcuna manera. E assò representen alguns, / qui cremen tots los osses que troben en lo dia del seu neximent, que és en jun. *M.

Enayxí con hom culia los osses de Sent Johan per cremar, monges qui venien de Jherusalem se mescleren ab los culidors amaguadament e se'n porteren gran partida, ab si, dels osses. E'ls aporteren a'N Felip, bisbe de Jherusalem, qui'ls tramès a N'Atanasi,⁸ bisbe d'Alexandria, los repossà en lo temple d'En Serapis, nedegat de tota legesa, e consacrà per gleysa a honor de Sent Johan. Mes ara són colts devotament en la ciutat de Jènoa, segons que enseyà Alexandri 'iii' e Innocent 'iiii', coneguda la veritat, en los lurs previletgis. E Herodes, 189v1 qui'l fé escapsar, e'N Julià, qui fé los seus osses cremar, ne / foren mot fortment punits; de la qual per~~se~~cussió⁹ és dit en la Ystòria de Sent Julian, que és¹⁰ après la Ystòria de Sent Paul. *M.

Per la 'iii'^a rason és celebrada aquesta festa per lo trobament del cap de Sent Johan car en aquest dia, segons que dien, fo trobat lo seu cap. Segons que és dit en lo 'xi' libre de les Ystòries Heclésiàstiques, Sent Johan fo pres e escapsat en lo castel d'Aràbia qui à no' Maceronta.¹¹ On Na Herodias fe aportar lo cap de Sent Johan en Jherusalem e'l fe sebelir sàviament costa lo castel d'Erodes, per so cor avia temor que la propheta resucités si'l cap se tenia ab lo cors, si ab él fos sebelit. *M. En lo temps d'En Marcian Sent Johan revelà 215v2 lo seu cap a dos monges qui vengren en Jherusalem, per què éls / aneren al palau d'Erodes e aquí éls atroberen lo cap de Sent Johan envelopat de silici,¹² de què él anava vestit en lo desert. On con los monges se n'anessen ab lo cap en lo lur monestir, e ayxí co un home de la ciutat qui avia nom Emissa¹³ fugia per paubrea, él s'encontrà

⁵. - jubente Juliano apostata V569.

⁶. - P: cessassen B: cessarent V569.

⁷. - P: la ventaren B: et per agros ventilaverunt V569.

⁸. - P: En Tiofilus bisbe d'Alexandria los pausà B: Athanasio (*ed. princeps*): Anastasio *ed. Graesse*, 570.

⁹. - percussio PB: cujus persecutione V570.11.

¹⁰. - que es B: que P: quac est V570.12.

¹¹. - P: a nom macerona B: dicto Macheronta V572.

¹². - lo cap de S. Jo. envelopat ab sachs B: lo c. de sent envelopat de silici P.

¹³. - Emissenae civitatis... fugiens V572.

ab éls e dix que seria lur compayó. E ayxí con portava lo cap, amonestat la nuyt¹⁴ per Sent Johan, los monges fugens,¹⁵ él se n'intrà en la ciutat de Emissena ab lo sant cap; e aquí, aytant «co» visc, en una balma lo sant cap honrant, él guasayà grans riqueses.¹⁶

189v2 E quant él se dec morir, él revelà lo cap de Sent Johan a la sua sor secretament. *M. He après temps lone Sent Johan revelà lo seu cap a Sent Marcel monge, qui estava en aquela balma, e ayxí fo-li viyares mentre dormia que motes compayes cantessen aut e diéns: —Vec-vos que Sent Johan Babbista ve!—. Enaprés él vesec Sent Johan, que'l portaven dos, un de la part dreia e altra de la part esquera; e tots los autres anaven a él, e él los benesia. Hon con Sent Mar/cel vengués a él de ginolós, Sent Johan lo pres per lo mentó de la barba e'l baysà. E adoncs Sent Marcel lo demanà dién: —Seyor meu, d'on est tu vengut a nós? —. E Sent Johan li respòs que de Sebasten era vengut. On con él fos despertat, él se maravelà mot d'aquela visió.

216r1 *M. Autra nuyt ayxí con dormia, un home venc as-él qui'l despertà; e ayxí con él fo despertat, él vesé una estela resplendent qui estava en la porta de la cambra on él jasia, per la cal se levà. E ayxí con palpar la volia, sobtament ela's mudà / en l'autra partida; peh què él la seguí entrò que ela esteu en lo loc on era lo cap de Sent Johan Babbiste, e aquí él cavà e atrobà una jarra¹⁷ en què era lo cap. *M. On con 'i' home fos e no cresegués que aquell¹⁸ fos lo cap de Sent Johan, él mes en la jarra la mà, per què mantenent li secà e's tenc a la jarra. Mes per oracions dels compayós, él ne trase la mà, mes romàs-li ses tot poder. Enaprés Sen Johan li aparec dient: —Quant lo cap meu serà pausat en la gleysa, tu tocaràs la jarra e adoncs tu resebràs sanitat—. E quant él o ac feyt, mantenent fo guarit de la man. On con Sent Marcel o comtés a N Vilioran,¹⁹ bisbe d'aquela ciutat, éls preseren lo cap mot honradament e'l porteren en la ciutat. Del qual temps a ensà és celebrada festa del degolament de Sent Johan en aquel dia que'l cap fo ayxí onrat e trobat. *M.

Enaprés fo portat en Contestinople²⁰ e d'aquí fo mudat en Fransa

¹⁴ - amonestat l'amie P: admonitus nocte a sancto Johanne V572.

¹⁵ - fugints B: ipsos fugiens V572. *Fugens* és el subjecte singular, *monges* el compl. directe: els monjos de qui fuig l'home de la ciutat.

¹⁶ - et ibi, quamdiu vixerit, in quodam specu sancto caput venerans, prosperitatem non modicam assecutus est V.

¹⁷ - sic (*hic et infra*) P, garra (*semel*) P: gerra B: urnam... hydriam... V573.

¹⁸ - P: aquí B: in ea V573.

¹⁹ - Juliano ejusdem urbis episcopo V573.

²⁰ - P: constasti noble B: Constantinopolim V573.

190r1 en la ciutat de Paylou²¹ en lo temps que reyava lo rey Pipí, en lo qual loc són mots morts resucitats per los seus mèrits. E ayxí con fo punit Herodes, qui degolà Johan.²² e N Julià reneguat qui fe cremar los seus osses, en ayxí fo punida Na Herodias qui conselà a sa fila / que demanés lo cap de Sent Johan, e la sua fila fo punida qu'il demanà, mot greument. ayxí que la terra la obsorbí.¹ *M.

216r2 Per la 'iiii' rason és celebrada aquesta festa per la traslació del det de Sent Johan e per la deificació de la sgleysa. Lo det ab què mostrec Jhesú Christ no poc cremar; per què, aquel / det fo trobat per los monges e, segons que's lig en les Ystòries Escolàstiques, Santa Tecla lo se'n portà e'l conloguà² en la gleya de Sent Mari. *M. Masestra Johan Belet diu que Santa Tecla se'n portà lo det d'oltramar en les partides de Normandia, e aquí ela edificà gleya a honor de Sent Johan, que fo deificada en aquest dia. Per què fo establí per lo papa que aquest dia fós celebrat per tot lo món. *M.

En la ciutat que à nom Mariena,³ en Guàllia, era una femna qui avia gran devoció a S. Johan Bapista, per què preguava Déus sovèn que ela agués de les relíquies de S. Joan. On con ela vesés que res no li profitaven les sues oraciós, ela jurà que nuls tems no menyaria entrò que agués so que demanava. On con ela agués dejunat per alguns dies, ela vesé sobre l'autar lo det de Sent Johan mot resplendent, e ayxí ela reebé lo gran do de Déu. *M. Tres bisbes aneren a ela quant o ausiren dir: hon con cascun volgués penre una part del det, 'iii' gotes de sanc n'exiren, per què'n foren maravelats, de les quals ac cascú una. Per què'n foren molt alegres. *M.

190r2 Theodolina, regina dels lombarts, bastí una gleya en la vila que à nom Odòcia,⁴ costa Milà, a honor de Sent Johan Bapista e li donà grans riqueses. Enaprés, segons que és escrit en la Ystòria dels lombarts, Contastí l'emperador, qui volc penre Lombardia, demanà a un home qui avia esperit de prophecia, / con ixi⁵ de la batala. Per què aquel estec en oració⁶ tota la nuyt e'l matí él li respòs: —Sà-

²¹. - P: payteus B: Pictaviam V573, 'Poitiers', capital del Poitou. La forma semi-occitana *Peiteus* ha restat popular a Catalunya en el nom de St. Llorenç dels Piteus o de Morunys, pel drap *piteu* que s'hi fabricava.

²². - add. marg. P. S'hi veu només el principi del nom.

¹. - P: sorbí B: deglutivit V574.

². - P: colgà B: collocavit V574.7.

³. - P: Maurjena B: Mariennam V574.13, Mauriennem, Namerenam en altres eds. Potser el modern (Saint Jean de) *Maurienne* en els Alps del finesos o savoians.

⁴. - Medoeneae juxta Mediolanum V574.23. Potser Lodi (ant. Laodo)? No deu ser *Modena*, que és a més de 150 km de Milà, i que antigament era MUTINA.

⁵. - ixi^a P: exeria B: de exitu belli quaesivit V574.28.

⁶. - en o B: om. P: nocte orationi vacans V574.28.

pies, Contastí, que la regina fe la glesa a Sent Jo·han, per què
216v1 él pregua continuament per los lombarts; on per aysò no poden ésser
sobrats. / Venrà, enperò, temps que aquel loc serà menspreat e adoncs
éls seran sobrats. La qual causa fo aemplida en lo temps de Karles.
*M.

Un baró de gran vertut, segons que recomta Sent Gregori en
lo libre qui à nom *Dialogorum*,⁷ resebé en sa guarda un diache en
aytal condició, qui era pres per los lombarts: que si fugia, que él
resebés sentència de mort per él. Per què lo sant baró foràs lo diache
que fugís e [que] que's deliurés de la presó, per la qual causa lo sant
baró fo aduyt en un loc per degolar e fo aquí tramès un fort escap-
sador per so que li tolgués lo cap. E ayxí co'l sant baró ac estès lo
col e'l degolador esbrandí l'espasa, ayxí co'l volc ferir, lo sant baró
dix: —O Sant Johan, reeb-lo—. E mantenent lo bras del degolador
fo enregeat⁸ ayxí que tenc lo bras tot dret ab l'espasa envés lo cel.
Per què jurà que nuls temps no feria negun crestià. E adonc lo sant
baró preguà Déus per él e mantenent fo garit del bras.

DE SENT FELIU PREVERE

Feliu prevere e'l seu frare En Dut,⁹ qui era prevere, foren uferts
a'N Dioclecia e a'N Maximia, un dels quals, lo plus vel, fo aduyt
al temple d'En Serapis per so que li sacrificàs. Mes él bufà en la cara
de la ymaya, per què mantenent la ymaya caec; e amenat a la ymaya
de Mercuri, enayxí metex él li bufà e caec. Enaprés él fo aduyt en
190v1 la ydola de Na Diana e fé aquelò metex. En-/ après fo aduyt en l'ay-
bre¹⁰ sacrilegi del solel per so que li sacrificués, per què de ginolós
orà e bufà contre l'aybre, e mantenent l'aybre caec; e¹¹ la ydola
ab la ara e'l temple, tot, trisat. On co'l pretor o ausic dir, él lo manà
216v2 aquí degolar, c'l fé aquí gequir per so / que'l seu cors menyessen los
cans. *M. Adoncs un home confessà que cra crestià e l'anà baysar,
per què fo aquí degolat. On co'ls crestians no saubessen lo seu nom,
éls l'apeleren Sent Ajustat¹² per so cor s'ajustec ab Sent Feliu per

⁷. - ut ait Gregorius in dyalogo V574.

⁸. - P: enregesit B: brachium percussoris irriguit V575.6.

⁹. - P: seu frare En Ffeliu B: similiter nomine Felix V575.16.

¹⁰. - P: albre B: arborem V575.23.

¹¹. - B: a P: et simulacrum... arbore corrueute contrivit V575.25.

¹². - Calc de Adauctum (V575).

resebre la corona del martiri. On co'ls crestians dos¹³ sebelissen en lo clot que avia feyt l'aybre quant casec, e'ls paguans lo'ls ne volguessen gitar, lo diable los pres sobtament.^{13a}

DE SENT SAVIAN E DE SENTA SAVINA

Savian e Na Savina foren fils del noble baró En Savín, mes era paguà, qui engenrà En Savian de la primera muler e de la 'ii'ª él engenrà Na Savina, e apelà-los amdós per son nom. On con En Savian ligís aquel vers qui comensa, «Asperges me», él demanà què volia dir, car no'l podia entendre. Per què él intrà en la sua cambra e's gità en la cenra, vestit d'un ciliciò jaent,¹⁴ dient que més volia ésser mort que si no entenia lo sen d'aquel verset. Al qual aparec un àngel qui li dix: —No't vules turmentar entrò a la mort, per so car tu as atrobada gràcia ab Déus e quant tu seràs bateyat, tu seràs plus resplendent que neu. E adoncs tu entendràs so que ara demanes—. E quant l'àngel se fo d'él partit, él romàs mot alegre e no volc pus aorar alcuna ýdola. / Per què'n fo trebalat mot per son pare e li dix: —Milor és que tu sols muyres, pus que no vols aorar los déus, que si eu moria ab tu—. *M. Per què él fugí amagudament e se n'anà en la ciutàt Trecassina.¹⁵ On con él vengués sobre lo flum de Sayne,¹⁶ él preguà Déus que aquí fos bateyat, per què aquí fo bateyat e li dix Déus: —Ara as trobat so que longuament às desiyat—.

Per què mantenent ficà en terra lo bastó que portava e preguà Déus, per què mantenent fulà e florí davant tots; per lo qual miracle se convertiren a Déu 'mcviii' barons. *M. E quant assò ausí dir l'emperador N'Aurelian, él tramès là mots cavalers per él a penre, e troberen-lo oran, per què agren paor de venir a él. Per què l'emperador n'i tramès qui'l troberen oran. E quant él fo levat de la oració, éls dixeren-li: —L'emperador te desiya a veser. Ve davant él—. E quant fo davant él, co no volgués sacrificar a les ýdoles, él li fé liguar los peus e les mans e'ls fé metre en grans feres.

Per què Sent Savian li dix: —Creix-me los turmens si pots—. *M. Adoncs lo rey manà que fos liguat sobre un escaun e mig de la ciutat,

¹³. - quos cum christiani sepelivissent... pagani eos effodere volentes... a diabolo sunt arrepti V575.

^{13a}. - Aquí B manca 190v1.18 a 191v1.28 P.

¹⁴. - in cinere et cilicio prostratus jacebat V576.

¹⁵. - Trecasinam V576. *Avui Troyes.*

¹⁶. - Secanae V576. *El Sena.*

enaprés él li fé metre foc dejós. He quant lo rey lo vesec en lo foc estar. senes mal, oran, él fo mot maravelat, per què li dix: - Osta, mal home, çno t'abasten les ànimes que as deceubudes, ans vols-nos enguanar ab tos encantamens?—. E Sent Savià li dix: -- Sàpies que motes ànimes e tu sòn encara cresedores¹⁷ Déus Jhesú Crist . . *M. *M. E quant lo rey li ausí dir lo nom de Déu, él lo manà liguar en un pal e'l fe sagitar. Mes les sagetes no'l tocaven, ans estaven en l'àer, e quant assò vesé lo rey él dix: Hon és lo teu Déus? Vengua ara e desliuraré-te d'aquestes sagetes . . E mantenenent «una» de les sagetes ferí lo rey en l'uyl¹⁸ tant fort que l'exorbà. Per què lo rey irat / manà que fos degolat. *M.

191r1

Adoncs Sent Savian preguà Déus que él fos portat en lo loc on fo bateyat, on les cadenes trenqueren e foren les portes ubertes, passà per mig los cavalers e anà là on fo bateyat. E quant o ausí dir l'emperador, él lo manà là seguir e que fos escapsat. E quant Sent Savian vesé los cavalers venir, él anà sobre l'aygua ayxí con sobre terra entrò que fo vengut al loc on fo bateyat. On co'ls cavalers passesen oltra l'aygua ab él, e'l volguessen ferir, éls per paor se n'estegren. Per què él lur dix: —Segurament me ferits e portats-ne de la mia sanc al vostre rey, per so que él cobre lo veser e que conogua la vertut de Déu—. Adoncs los cavalers li tolgren lo cap e Sent «Savià» lo portà enaprés 'xlviii' passes. *M. E quant lo rey s'ac tocat l'ul de que no vesia ab la sanc d'él, mantenenent fo garit, per què dix: —Verament és bos e grans lo Déus dels crestians!—. E quant aysò ac dít, un home qui avia estat orb 'xl' ayns él se fe portar là on lo sant era, e quant ac feyta oració mantenenent vesec. Sofrí passió Sen Savian en les kalendes de febrer. *M. Aysí s'ajusta la ystòria de la sua sor, de la qual fa om festa mayorment.

On con la sua sor, Senta Savina, plorés tots dies lo seu frare e per él pregués les ýdoles, a ela aparec l'àngel de Déu en vision dient: —Savina, no't vules plorar, e desempara tot quant às e trobaràs lo teu frare, qui és pausat en grans honors—. E quant ela fo des-pertada, ela o recomtà a una seua vesina e amigua dién: —Amigua mia, às tu res sentit?—. E aquela li dix: —Hoc, dona, eu é vist un home qui parlava ab tu, mes no sé què't deïa—. E la santa li dix: —Si tu no me'n descobres, eu t'o diré—. E aquela li dix que / no

191r2

¹⁷. - *multae animae et tu ipse per me sunt domino crediturae* V577. [Potser es podria suplir en darrera *cresedores*. Tanmateix, almenys quan els noms d'agent en -dor reemplaçen el participi de present llatí, les *Vides* els donen sovint un règim de complement directe. Llatínisme flagrant en tot cas].

¹⁸. - l'uyn P: regem in oculo percussit V577.

faria: Leva sus, donques, anem . E ayxí amdoes se partiren d'aquí. *M. Per què lo pare les fè sercar, mes co no les pogués «trobar»¹ ab les mas levades al cel dix: — Si tu est Déus en lo cel, destroex la mia ýdola que «no»² m'a pugués salvar los meus fils—. E adoncs Déus ab gran brugit destroí la ýdola. Per què mots, quant o veseren, cresegren en Déu. *M.

Senta Savina se n'anà a Roma e's fe bateyar a Sent Eusebi papa. E aquí ela sanec 'ii' cecs e dos contreyts e aquí ela estec 'v' ayns. E ayxí con dormia, l'àngel li aparec dient: —Savina, ¿qu'è assò que tu fas, que tu ayes deseparades les tues riqueses e que ara vives ayxí en delits? Leva sus e ve en la ciutat de Tresques³ per so que aquí atrobs lo teu frare . E adoncs ela dix a la sua compayona: —No'ns cové que ayxí estiam més—. E aquela li dix: —Dona, e on vols anar? Tu veus que te amen acsí, mes tu vols morir en peregrinatge—. E la santa dona li dix: —Anem, que Déus nos provesirà—. Per què reseberen un pan d'ordi e aneren-se'n en la ciutat de Ravenna. *M.

E aquí eles vengren en casa d'un ric home, en la qual ploraven una fila que avien con a morta. E aquí eles demaneren que om les albergués, per què éls li respoyren: —Dona, ¿e com poyràs tu aysí albergar, con la fila del seyor sia en òbit de mort e tots sien torbats?—. E la santa lur dix: —Ja no morrà per mi enans⁴—. E ayxí ela intrà dins la casa e pres la mà de l'emfanta, on mantenent l'emfanta sanada se levà. E ayxí con éls volgren la santa dona ab éls retenir, ela no'ls o volc consentir. *M. E quant ela fo venguda a un miler costa la ciutat de Tresques, ela dix a la sua compayona que's paus«en»⁵ un poc. E ayxí con el«s» estaven, un baró noble de / la ciutat qui avia nom Licerius veno' envés eles dient: —D'on ets vosautres? . E Senta Savina li respòs: —Eu són d'aquesta ciutat—. E'l ric hom li dix: —E per què'm vols mentir? con eu conegua en tes paraules que tu est pelegrina—. E Senta Savina li dix: —Séyer, veramet són eu pelegrina, qui serqui lo meu frare En Savini, que eu he longuament perdut—. E'l ric hom li dix: —Aquel baró que tu demanes és degolat per Crist no à guayre, e en aytal loc él és sebelit. *M.

Adoncs Senta Savina se gità en oració dién: —Séyer Déus, qui m'às servada la mia casteiat, no'm vules plus fadiguar ab durs camís,

¹. - Cum ergo pater diu fecisset eam inquiri et non invenisset V577.

². - Natos meos salvare non potuerunt V577.35.

³. - Trecas«inam» civitatem V578.4 Segueix tractant-se de Troyes (abreujat en el ms. Ilati).

⁴. - [Aposiopesi? O suplir *enans* «s«anarà» (per haplografia)]. Non propter me inquit, morietur; intrans igitur... V578.13.

⁵. - ut... repausarent V578.

ni leix maure lo meu cors d'aquest loc. A tu, Séyer, coman la mia compayona, que ha sostenguts per mi grans treballs. E'l meu frare que eu no he pugat veser aysi, plàcia a tu, Séyer, que eu lo pusqua veser en lo teu regne—. E quant ac feyta la oració, ela se n'anà «a» Déu.⁶ E cant o vesec la sua compayona, ela comensà a plorar per so cor no avia ab què la sebelis, per què'l dit baró tramès la crida per la ciutat per so que tots venguessen sebelir la femna pelegrina; per què tots la sebeliren honradament.

DE SENT LOP

191v2 Lop nasc de liyatge rial en la ciutat d'Orlés.⁷ On con él resplandís per vertuts, él fo elegut per arcevesche en la ciutat de Senona.⁸ *M. On con tots los seus bèn donés als paubres, un dia ac⁹ feyt gran convit e, ayxi con éls menyaven, vi los falí, per què él dix als servidors: —Déus, qui dóna a menyar als aucels, acabarà la nostra caritat—. E mantencent un home venc qui lur dix que 'c' muigs de bon / vi avia defora a la porta del palau. *M.

Enaprés los ciutadans dixerén mal d'él diens que él era enamorat d'una fíla del seu antecessor, que era verge; per què él denant los malsdiens pres la verge e la baysà dién: —No nosen res a hom altruy paraules, màgerment an aquels qui àn cencer¹⁰ consciència—. On, car él conoxia que ela amava Déu fortment, él la amava purament. *M.

217r1 Co'l rey de Fransa, irat, intrés en Borguya,¹¹ él tramès lo seu senescal contra Senona per so que asetjàs la ciutat, per què Sent Lop se n'intrà en la glesa de Sent Esteve e fe sonar / l'esquela. E quant los enemics la ausíren, éls agren tant gran terror que tots fuscren per paor de mort. E quant ac presa la terra de Borgoya, lo rey tramès altre senescalc a la ciutat de Senona, per què Sent Lop li ixí al camí quant venia ab grans presens. Per què'l senescalc irat no'ls volc resebre, ans dix mal d'él al rey de Fransa per so que'l rey exilàs de la ciutat Sent Lop, qui resplandia aquí per saviesa e per miracles. *M.

⁶. - ad dominum V578.

⁷. - PB: Aurelianum V579. Avui Orleans, abans *Orliens*.

⁸. - PB: Senonensis V579; avui Sens.

⁹. - a P, -c *add. interlin.*

¹⁰. - P: quem propria non maculat conscientia V579.13.

¹¹. - P: Borgonya B: Burgundiam V579.

Enaprés los ciutadans pessegeren, tot, un qui s'era feyt bisbe e tenia lo loc de Sent Lop no dignament, e enpetreren ab lo rey que Sent Lop tornés en la ciutat. E quant lo rey vec Sent Lop, él se gità en terr[r]a davant él e demanà-li perdó, e ab grans dons él lo redec a la ciutat. *M.

Un dia, ayxí co Sent Lop hanava a París, molts homes encarcerats, solts per la sua vertut, vengren envés él. E ayxí con él cantava la messa un dimenge, una péra preciosa li casc del cel en lo calis, e la pres lo rey e la conloguà¹² ab les sues reliquies. *M.

193r1 Co'l rey ausís dir que l'esquela de Sent Esteve de Senona avia maravelós so, él tramès / là per so que hom l'aportés a París per so que él la pogués sovèn ausir. Mes con assò desplaqués a Sent Lop, quant l'esquela fo a París, ela perdec lo seu so. E quant lo rey o ausí, él la manà tornar en l'esglesa de Cenona, per què la 'squela sonà
217r2 ayxí con solia, tam fort que / fo ausida luy n de la ciutat 'vii milers, per què Sent Lop lo-la ac en gran reverència. *M.

Una nuyt, ayxí con él orava, per movement¹ de diables, él se-deyà e manà que hom li aportés aygua freda. On con él entesés lo diable en l'anap, sobtament él pausà lo seu coxí sobre l'anap e aquí él enclausí lo diable, qui hudulà aquí tota la nuyt. E quant fo dia feyt, lo diable, confós, se n'anà. *M.

Una nuyt ayxí co Sent Lop cercava les gleses de la ciutat ayxí con avia acostumat, él se'n tornà al seu palau e aquí él ausí los seus clergues, qui's paleyaven per so car volien pecar am femnes. Per què él se n'intrà en l'esglesa, e orà per éls, e mantenent éls perderen aquela temptació e vengren davant él e li demaneren perdó. En aprés él, clar per motes vertuts, se repausà en pau denant Déu.

DE SENT MAMENTI²

Mamentí fo primerament paguà. E enayxí con él colia [una] una ýdola, él perdec l'ul e la sua mà li secà. E ayxí con él se pensava que'ls déus avia offenduts e's n'anàs al temple per orar la ýdola, un baró li venc envés él, qui era religiós, qui avia nom En Savini, qui li demanà con li era endevenguda aquela enferme[r]tat. E Sent

¹². - P: colliguà B: quam rex inter suas reliquias collocavit V579.

¹. - P: manament B (<menament?); instinctu diaboli vehementer sitiens V580.4

². - P: Mamet B: Mamertino V580. [Potser r canviada en n per influència de St. Aventí? J.C.].

193r2 Mamentí li respòs: - Per so creu que'm sia endevengut car eu he
ofen/duts ³ los déus. Per què eu los vau preguar que'm reten salut—
E'l religiós li dix: —Erres, frare, erres,⁴ frare, si pregues los diables.
217v1 Mes vé-te'n a Sent Germà / bisbe e, si tu vols fer al seu consel, tu
seràs guarit / mantenent—. Per què mantenent se n'anà là e venc
al vas de Sent Aymador ⁵ bisbe e de mots sants. E pausà-se en una
caseta per so car plavia, la cal casa era sobre lo vas de Sent Con-
cordi.⁷ *M.

E ayxí con él dormía, una visió li aparec mot maravelosa, aytal:
que un baró li aparec, qui venc a la porta de la casa, qui apelà Sent
Concordi dient que vengués a la festa que Sent Peregrí ⁸ e Sent
Amador faia(n) ⁹ ab los autres. Al qual respòs Sent Concordi
dient: —No y pusc anar, que un oste ey eu assí que'm cové a guardar
per so que no'l aucissen les serpens que aysí estan—. Per què aquel
o dix als autres e après él tornà dién: —O Sent Concordi, leva sus
e amena am tu En Vivian ¹⁰ subdiache e N Vivà ¹¹ acòllit, per so
que fassen lur ofici, e N'Alexi ¹² guardarà lo teu oste—. *M. E vec
Sent Mamentí que Sent Concordi lo pres per la mà e'l ne menà ab
si, e quant éls foren là venguts, Sent Amador li dix: —Qui és aquest
qui és entrat am tu?—. E Sent Concordi dix: —Aquest és oste meu—.
E Sent Amador li dix: —Geta'l defora, que solat ¹³ és, per què no
pot am nós estar—. E ayxí co'l ne gitaven. Sent Mamentí se gità
en terra denant éls e enpetrà la gràcia de Sent Amador, qui li manà
que se n'anés tost a Sent Germà. *M. Per què quant se fo despertat,
se n'anà a Sent Germà e's gità denant él dién que li perdonés. E ayxí
con él li comtava so que li era endevengut, éls se n'aneren al vas
de Sent Concordi; éls levaren la péra e aquí éls vescren moltes ser-
pens, que avien 'x' peus de lonc e plus. / E ayxí con totes / fugien,
217r2 Sent Germà los manà que se n'anessen en tal loc que no noguessen
193v1 a negun. *M.

Enaprès Sent Mamentí fo bateyat e guarit, e fo feyt monge del

³. - P: offesi B: offendisse V580.

⁴. - P: arres B: erras, frater, erras V580.

⁵. - Germanum V580.

⁶. - Amator V580.

⁷. - Concordiani V580.

⁸. - P: Pelegri B: Peregrinus V581.

⁹. - PB: faciebant V581.

¹⁰. - Vivianum V581.

¹¹. - Junianum V581.

¹². - Elexi B: Alexander V581.

¹³. - quia pollutus est V581.

monestir de Sent Germà, e aquí el fo abat après Sent Aloys.¹⁴ En lo seu tems esteu ab el Sent Mari¹⁵ en lo monestir. On con Sent Mamerti volgués provar la sua obediència, el li comanà lo plus vil ofici del monestir, axí que'l fé pastor dels brúfols.¹⁶ *M. On enayxí con el guardava los bous e les vaques en una yla, el resplandia de tant gran santetat que'ls aucels salvatges li venien en les mas, e un porc salvatge, qui li venc a la cabana per paor dels cans, e tramès-lo'n senes mal. *M.

Enaprès layres lo despularen e se'n porteren los vestimens e mantenent el cridà après els dient: --Tornats a mi, seyors, veus un diner que eu he atrobat! Prenets-lo que per aventura mester l'avets—. E mantenent els torneren a el e tolgren-li un vil drap ab lo diner e'l gequiren tot nud. *M. On con els se'n volguessen anar en les lurs balmes, tota nuyt anaren; e'naprès els vengren a la cabana d'el, per què el los resebec benignament e'ls lavà los peus e'ls donà a menyar ayxí ben co podia. Per què els ne foren mot maravelats, per so que feyt li avien, e adoncs els se penediren mot e's convertiren a la fe. *M.

Una veguada estaven ab el monges joves qui teseren una tesura¹⁷ per so que poguessen «penre»¹⁸ una bèstia qui'ls faia enuyg, e quant fo nuyt la bèstia casec en la tesura. E ayxí con ela estava presa, Sent Mari¹⁹ s'o pensà; per què's levà del lit e anà là. E quant la
218r1
193v2 vesé, el li / dix: --E què fas, mesquina? Fugí tost, per so que / no sies presa—. E mantenent el «la»²⁰ desliurà per so que se'n anés. *M.

Quant el fo mort lo seu cors fo portat en la ciutat de Antisiodoro²¹ e quant sels qui'l portaven faren en una vila, no'l pogren maure d'aquela vila, entrò que un home qui estava pres fon desliurat per la sua vertut. Per què venc al cors, a la ciutat, e ab los autres el portà lo cors; e fo sebelit en l'esglesia de Sent Germà.

DE SENT GELI²²

Geli és dit de e, que vol dir senes, e de gios, que és terra, e de dian, que vol dir clar o seyor; per so car el fo senes terra per meyns-

¹⁴. - Alas B: Allodium V581 (Ollodium *ed. princ.*).

¹⁵. - PB: Marinus V581.

¹⁶. - pastorem eum faciens bubalorum V582.

¹⁷. - PB: laqueos tetendissent V582.

¹⁸. - pendre B: *om. P.*

¹⁹. - Mamertinus V582.

²⁰. - B: *om. P.*

²¹. - P: Altissiodorum V582 = Auxerre.

²² i ²³. - Geli... Gili... P: Geli B: Aegidius V582

presament de les terrenals causes, e fo clar per enluminament de ciència, e divinal per amor qui resembra l'amant per l'amat.

Gili²³ fo engenrat en la ciutat d'Atenes e nat de liyatge rial e fo enseyat en letra quant fo enfant. *M. Enayxí con él anava a la glesa, 'i' home nud jaía malaute en la plassa, a cuy donà la gonela, qui fo mantenent guarit. *M. Enaprés quant los seus parens foren morts, él fe hereter²⁴ Jhesú Crist del seu patremoni. E una veguada ayxí con él venia²⁵ de la gleysa, él encontrà un baró, qui era ferit per una serpent, per què Sent Gili lo guarí, per sa vertut, del verí de la serpent. *M. Quant fo entrat en l'esgleysa, él vesec un home endemoniat qui per sos²⁶ clamors torbava l'ofici, per què Sent Gili lo sanà e'l desliurà del diable. *M.

218r2

194r1

Una veguada que él estava en la riba de la / mar, él vesec nau/to-ners perilar, per què pregà Déus per éls. Hon mantenent foren desliurats e la tempestat cessà, per què los mariners li vengren fer gràcies, e adoncs per los mèrits d'él se n'aneren a Roma. *M.

Enaprés él se n'anà a Àrlet¹ e aquí esteu dos ayns ab Sent Cesari,² bisbe del loc, e aquí él sanà una femna de febra, que la avia suferta 'iii' ayns. Enaprés él *M. se n'anà a un hermitatge e aquí él esteu ab un ermità qui avia nom Verendemi³ longuament, e aquí él desliurà la terra d'esterilitat per los seus mèrits. On, con amdós resplandissen per miracles, per so que no agués vanaglòria de les gens, él se parti d'aquel loc e se n'anà en mayor herimatye. *M.

En lo qual loc trobà una balma e una font mot poca e una cèrvia,⁴ per volentat de Déu aparelades, qui'l noyriren, ayxí que certes hores la cèrvia li donava prou leyt. Mes con aquí cascessen los fils del rey, quant veseren la cèrvia éls la seguiren ab los cans, e lexeren les autres bèsties. E ayxí con los cans la cuytaven fort, ela se n'anà als peus de Sent Geli, per què él se'n maravelà mot car enayxí pantesava⁵ més

²⁴. - PB. *Hereter* és encara ben popular en el Rosselló i alguna altra comarca extrema, però *hereu* en general en el Principat.

²⁵. - B: *om.* P.

²⁶. - P: *ses* B.

¹. - B: Hârlat P: Arelatum V582. Arles-sur-Rhône.

². - Caesario V582.

³. - P: Verondomi B: Veredonio (*alii* Veredemo) V583.2.

⁴. - quoddam antrum et quendam fonticulum reprens quendam nihilominus cervam praeparatam ibidem habuit V.

⁵. - P: pentexava B; mugiret V. *Panteixar* no és bona traducció de *mugir*, però ací escau més aquell; la variant de P és desusada, però no gaire sorprenent, car correspon a l'ètimon P(H)ANTASIARE segons la norma fonètica, essent -S- simple.

que no solia. E ixi fora e quant él fo defora, él ausí los casadors, per què preguà Déus que li servés la sua nana.⁶ Enaprés neguns dels cans no's pogren a él acostar per un get⁷ de péra, mes que se'n tornaven als casadors udolan, e enaxí, car la nuyt sobrevenç, éls se'n torneren a la casa. E'l següent dia éls torneren en aquel loc, e tots huyats, que res no feren, se'n torneren [en] a la casa. *M. E cant lo rey o ausí dir, dubtós, ab lo bisbe e ab gran gent, se n'anà là.

194r2 Mes co'ls cans no's guaus«en»⁸ en aquel loc acostar, e udolan se'n tornessen al rey per l'espesesa / del boscatye, éls enrevironeren aquel loc tot en aviró. Enaprés un d'els gità laíns una sageta per so
218v1 que la sérvia n'xis, mes ayxí co'l sant / baró preguava Déus per ela, la sageta l'⁹ nafrà greument. E axí co'ls cavalers agren aquí feyta carera ab feramens per so que y poguessen intrar, éls vengren en la balma on Sent Gili estava. E quant veseren él, vel canut, vestit d'abit de monge, e la cèrvia que jasia als seus peus, per què lo rey e'l bisbe sols intreren a él e'ls au «tres es»tegren luyn d'aquí,¹⁰ e demaneren-li qui era ni d'on i era vengut ni per què estava en tan espès boscatge ni qui l'avía ayxí nafrat. On con él los resposés a quascuna de les demandes e éls li demanessen perdó umilment, éls dixeren que li farien venir metges qui'l guarrien¹¹ de les nafres, e deren-li grans dons.

Mes él no volc resebre negun metgament, ni'ls dons que li donaven, ans preguà Déus que en tota sa vida no fos guarit. *M. On co'l rey lo vesitès sovèn e resebés d'él menyar de salut, lo rey li donà mot grans riqueses, mes Sent Geli no les volc resebra, ans preguà lo rey que'n bastís un monestir en què estessen monges bonament. E quant lo rey ac feyt lo monestir, Sent Gili, forsat, pres la cura del monestir. *M.

E quant lo rey Carles ausí la sua fama, él l'anà veser e'l resebec honradament e parlà ab él mot secretament e preguà-lo que pregués «Déu per él car ayxí» él avia pecat que no «u gausava»¹² confessar». On con Sent Gili «pregués Déu per lo rey» lo dicmenge seguenç, mentre que cantava la messa, l'àngel li «aparec qui» pausà una carta sobre l'autar, en la cal era escrit lo pecat «del rey ni co li
194v1 era» perdonat per oració de S«ent Gili, sol que»¹³ / d'aquí / enant

⁶. - P: noyrisa B: nutricem V583.12.

⁷. - P: d'un gran treyt B.

⁸. - gausasen B.

⁹. - P: segeta lol B.

¹⁰. - P: els altres luyn d'aquí se apartaren B: caeteris retro stare jussis V583.

¹¹. - garrien B: guriem P¹: guarien P²: 'guaririen'.

¹². - per so car él avia feyt un pecat que no gausava... B.

¹³. - El text de P, esborrat a conseqüència d'una miniatura del revers, l'he restituit segons BV584.

218v2 no pogués en aquela manera pecar e que se'n confessés. En la fi fo escrit que tot hom qui pregués Sent Geli per qualque pecat, sol que's gequis de pecar, saubés per cert que per mèrit de Sent Geli li seria perdonat. On quant l'escrit fo mostrat al rey, mot alegra confessà lo pecat e'n demanà perdó mot humilment. *M.

Enaxí con Sen Geli se'n tornava ab gran honor, quant fo en la ciutat de Nemze¹⁴ él resucità lo fil del príncep, qui adoncs era mort. Aprés alcun temps él denuncià lo seu veniment al seu monestir, e après él se n'anà a Roma.¹⁵ E enpetrà privilegis ab lo papa, e does portes de ciprés en què cren les ymages dels apòstols entretalades, e lexà-les en Tibre¹⁶ al regiment de Déu; *M. enaprès él se'n tornà al seu monestir. E a 'i' contreyt él rendé¹⁷ l'anar, en la vila de Thebiron.¹⁸ E quant él fo vengut al monestir, él atrobà les portes al port de la mar, per què él fe gràcies a Déu, qui les avia aduytes senes mal a port de salut. E après él les pausà a la porta de la gleysa, per honor de la gleysa, en guarniment de la gleysa romana.¹⁹ *M.

Enaprès Déus li fé saber lo dia de la sua mort per l'esperit sant, per què él o dix al seus frares e'ls Preguà que preguessen Déu per él. E axí él s'adormí fiselment en Nostre Seyor, en lo qual loc foren ausits cants²⁰ d'àngels, qui se'n porteren la sua ànima²¹ sus al cel cantan clarament.

DEL NEXEMENT DE LA VERGE MARIA GLORIOSA²²

219r1 Lo nexement de la Vèrge Maria que nasc del trip <de>
194v2 Judà, e ac neyxem<en>²³ de liyada reyal de David. Sent Ma/theu
ni Sent Luch no de/scriven la generació de Maria, mes de Josep
solament, qui no fo en res de la concepció de Jhesú Crist. E aysò

¹⁴. - PB: Nemausensem V584, Avui Nîmes.

¹⁵. - B: él se n'a Roma anà P: es deixava *anà* i l'afegí després fora de loc.

¹⁶. - P: e lexades en Tiber B. Deixà que les portes suressin Tiber avall i aparegueren miraculosament en el port de mar francès proper al seu monestir.

¹⁷. - P: e a 'i' contreyt él retech l'anar B.

¹⁸. - Tyberonem V584, avui Teverone.

¹⁹. - P: en garniment de la sesyla romana B: ostia... in liminibus ecclesiae suae ad decus ecclesiae et monumentum pacti Romanae sedis erexit V584.25

²⁰. - *add.* P *interlin.*: cors B: choro V.

²¹. - BV: *sembia* amina P.

²². - Del neximent de la Verges B. Restituïm segons B les lletres del titol i de la ratlla següent, que en P s'han esborrat.

²³. - P: nexament B.

fo feyt per so car costuma²⁴ era de les Escripures c'om escriqués la generació dels homes e no de les femnes. *M.

Devem saber que la Verge Maria fo vertaderament de liyatge de David: és manifest per assò car l'Escriptura diu Jhesú Crist ac nexement de la sement de David. On con Jhesú Crist sia tant solament nat de la Verge Maria, manifest és donques que la Verge Maria és nada de la sement de David e de la nació de Natan, fil de David,²⁵ car Davit ac entre ls autres fils Natan e Salomó. On en la nació²⁶ de Natan fil de David, segons que diu En Johan Demassà,²⁷ Levi engendrà Melxi, e Pantera Pantre, e Pantre engendrà Barpantre; engendrà Joatcim Barpantre, Joatchim engendrà la Verge Maria.²⁸ *M. De la part de Salamó, Natan²⁹ engendrà Jacob de la sua muler. E mort En Natan, Melxi del trip de Natan, lo qual <fo> fil de Levi c'l frare d'En Pantre, fe nosses ab la muler d'En Natan e mare de Jacob e engendrà d'ela Helí. E ayxí foren frares d'un ventre Jacob e Helí, ayxí que Jacob fo del trip de Salamó e Helí fo del trip de Natan. Enaprés él morí senes enfans; on Jacob son frare, del trip de Salamó, pres la sua muler e engendrà Josep. <Josep>,³⁰ donques, de la natura [d'ela]³¹ fil de Jacob fo del linatge de Salamó, mes segons la lig son fil d'Elí qui fo fil de Natan. Car fil qui nexia, segons natura era fil de l'engrenador, mes segons la lig era fil del primer marit mort de sa mare. *M.

- 219r2 Segons que és dit en la Ystòria Eclesiàstica, e diu Beda en/la sua Crònica, totes les generacions dels hebreus e de les autres gens eren escrites en les arches del temple e aquí les servaven secretament;
- 195r1 per què Herodes / les manà cremar, per so car se pensà que nobla causa li seria si per defaliment de proves podia él provar que Israel pertanxés¹ a la sua generació. *M. Foren alguns qui agren nom domènecs,² qui eren axí apelats per la propinquitat de Crist, e aquels foren nazareus, qui avien en libres la generació de Crist escrita, e aytant quant podien la enseyaven.

²⁴. - PB.

²⁵. - B: *om. P des del primer David al segon.*

²⁶. - P: generació B.

²⁷. - Johannes Damascenus V585.

²⁸. - P: Levi genuit Melchi et Panthar, Panthar genuit Barpanthar et Barpanthar genuit Joachim, Joachim virginem Mariam V585.

²⁹. - *Sic quater, Matan ter P.*

³⁰. - B: *om. P.*

³¹. - PB: Joseph igitur natura est filius Jacob V585.24 (*repetició de dela*).

¹. - P: pertensés B: pertinere crederetur V585.

². - PB: fuerunt tamen quidam dicti dominici, sic dicti ob propinquitatem Christi V585.

Joachim ac per muler Na Esmaria e aquela Na Esmaria engendrã Na Elisabet e Helizabet ³ engendrã Sent Johan Bapista. De Heliud és nat Emineu, ⁴ de Emineu és nat Sent Servasi, ⁵ lo cors del qual és en lo castel de Trajecti, ⁶ que és sobre lo flum qui à nom Mósam ⁷ en lo bispat de Leodòcia. ⁸ *M. Anna ac 'iii' marits, so és Joachim e Cleophàs, frare de Josep, e [de] Salomé. ⁹ Del primer marit, so és Joachim, ac una fila, so és Senta Maria, qui portà Jhesú Christ e fo móler de Josep. E mort Joachim, ela pres per marit En Cleophàs, frare de Josep, e ac d'él outra fila, qui ac nom Maria, e ac per marit n'Alfeo. E aquela Maria ac de so marit N'Alfeo 'iiii' fils, so és Sent Jacme Menor, En Josep Just, qui ac nom Barsabàs, En Simon e N Judas. *M. E quant fo mort lo segon marit de Senta Ana, ela pres autre marit qui ac nom En Salomé, del qual ac outra fila, que ac nom Maria e donà-la per muler a N Zebetzeu, e aquela Maria ac de son marit dos fils, so és Sent Jacme Mayor e Sent Joan Evangelista. *M.

219v1 És maravela en qual manera poc ésser Senta Maria «cuyada» ¹⁰
195r2 de Helisabet, axí con dit és. És manifest que Helisabet fo muler de Zacha/ries, qui era del trip de Levi e, segons la lig, era aquel qui devia aver muler del seu trip e de la sua compaya. E diu Sent Luch que Helisabet ¹¹ fo de les files d'Aaron. Mes és sabedora ca/usa que N'Aaron e N Joyada, qui fo sobirà prevere, amdós, del trip de Judà agren mulers; on los trips dels preveres e dels reys foren ajustats ensems per totstemps e, segons que diu Beda, aquel ajustament se poc fer en plus novel temps, les femnes donades de trip en trip.

Axí con fo manifest de Senta Maria que fo del trip reyal, és manifest que ac parentesc ab lo trip dels preveres. E axí fo de cascú trip; ¹² on volc Nostre Seyor que aquels trips fossen privilegiats e per aysò que fossen mesclats, car lo Seyor era nexedors ¹³ d'aquels trips; per so que Él verament se oferís Rey e Prevere per nós, per què regís

³. - e He, B: om. P.

⁴. - Eminen, alii Aminen V586.

⁵. - Servatius V586.

⁶. - Trajecti V586. Avui Utrecht.

⁷. - Mosam V: Mosani B: Masam P: avui la *Meuse*, neerl. *Maas*.

⁸. - Leodiensi V586. Avui *Liège*, alem. *Lüttich*.

⁹. - Salamo (bis) P: Salamo... Salome B: Anna autem tres viros habuisse dicitur, scilicet Joachim, Cleopham et Salome... Salome V586.

¹⁰. - cosina de Elizabet B: quomodo Beata Maria potuit esse cognata Elizabeth V586.

¹¹. - que ela fo deles files B: et ipsam de filiabus Aaron Lucas fuisse testatur V586.

¹². - axi P: e axi Santa Maria B: itaque Beata Maria de utraque tribu erat V.

¹³. - B: nasciturus V587: vengador P. O *corregir en venidor*?

los seus fesels, combatens en la cavallayria d'aquesta vida, e que après la victòria que'ls¹⁴ coronés. La qual causa és demostrada per lo nom de Crist, qui fo untat, car tant solament los preveres e'ls reys e les profetes eren untats en la lig vela. On nós èm dits crestians, de Crist; e liyatge elegut e rial prevere èm apelats.^{14a} Mes so que's desia que les femnes tant solament fossen ajustades als homes dels lurs trips fo dit per so que'l departiment de les compayes no vengés a confusió, mes cor lo trip de Leví no avia sort entre'ls autres,^{14b} les femnes d'aquel trip podien noceiyar ab qui's volien. *M.

219v2 Sent Jerònim recomta la ystòria de la Verge Maria / dient: —Joatchim fo de Gualilea de la ciutat de Nazaret, e ac Senta Ana per muler, d'Eslem.¹⁵ Eren amdós justs e ses tota repreenciò, e obesien als manaments de Déu fiselment e despenien una part dels lurs béns al temple, e als servidors del temple, e l'autra part despenien en pelegrís e en paubres, e la 'iii'ª part èls retenien a les lurs necessitats—. E ayxí
195v1 èls este/gren 'xx' ayns senes enfans, per què feren vot a Déu que, si Déus los donava enfans, que èls los offerien al servisi de Déu. Per la qual causa cascun ayn anaven en Jherusalem en les 'iii' festes majors, ab la sua compaya, davant l'autar, e aquí él volc offrir la sua oblació. E quant lo vesé lo prevere, ab gran indignació no la volc resebre, e blasmà-lo mot car era gausat venir denant l'autar, dient que no era covinent que, hom qui era culpable de la maledictió de la lig, que offerís oblació al Seyor de la lig, ni no devia estar entre l'autre pòbol sel qui no crexia lo pòbol de Déu.¹⁶ Per què Joatchim, confós, no se'n volc anar a la sua casa, per gran vergoya que ac aüda, e anà-sse'n als seus pastors. *M.

On co aquí estegués per alcun temps, un dia, ayxí con él estava tot sols, l'àngel de Déu li aparec ab gran clartat. E ayxí con él fo torbat de la sua vista, l'àngel li dix que no's temés, dient: —Eu són àngel de Déu qui són tramès a tu per so que eu te digua que les tues pregueres són exausides e les tues almoynes són puyades davant
220r1 Déu. Eu vi la tua vergoya, e ausí la tua onta de la tua¹⁷ exor/quia,

¹⁴. - B: ques P: pugnantes reget et post victoriam coronaret V587.4.

^{14a}. - *Traducció literal*: christianii dicimur et genus electum et regale sacerdotium appellamur V587.8.

^{14b}. - levitica tribus sortem inter caeteros non habebat V587.11.

¹⁵. - P: de Betlem B: ex Bethlehem V587. [*Eslem* potser fou forma real, cf. *lledesme* < ll. *legitimus*; *espertina* < *vespertina*, *escambrilla* < *bescambrilla*, *ivaç* < ll. *vivaci* (dissim. de labials)].

¹⁶. - nec inter foecundos infoecundum, et qui populum Dei non auxit, adtare V587.

¹⁷. - tia *ací* P però teua B (*i* tua P *infra*, *ter*).

que no t'era retreyta justament, car Déus és venyador de peccat e no de natura; e per aysò, quant alcun ventre clausex, fa-o per so que Él maravelosament l'òbria de novel, e que demostra que no és nat de luxúria sel qui és nat, mes que és nat per don de Déu. *M.

La primera ma[n]eja,¹⁸ Sara, de la vostra gent, estec exorqua entrò que fo en etat de 'xc' ayns, enperò ela engenrà Ysach, al qual fo repropmesa la benedictió de totes les gens. *M. E Na Ratxel, donques, ¿no fo longuament exorca? Enperò ela engenrà Josep, qui ac la seyoria de tot Egipte. E plus pròpiament / ¿qui fo plus fort que Samson ni plus sant de Samuel? Emperò aquests 'ii' agren mares exorques. Creu donques als exemplis dels romàs¹⁹ qui són mot examplats e an aüts mots parts maraveloses.²⁰ Sàpies que la tua muler Anna t'enfantarà fila e apelar-l'as Maria. E axí aquela, con tu as dit, ayxí serà a Déu consecrada en la sua infantesa. E serà enquera²¹ plena d'Esperit Sant e no volrà estar entre les gens en lo segle, ans volrà estar en lo temple totstems, per so que hom no's pusca pensar res de mal d'ela. E axí con ela nex de mare exorca maravelosament, enaxí serà d'ela engenrat lo Fil de l'Altissime maravelosament, qui aurà nom Jhesús, e Él darà salut a totes les gens. / E assò serà a tu seyal que ver sia *M.: quant tu seràs vengut a la porta de Jherusalem Àurea,²² Anna exirà envés tu, la tua muler, e serà curosa de so que tu li deus liurar, e adoncs ela s'alegrarà denant tu—

E quant aysò fo dit, l'àngel se partí d'él. Mes con S. Anna se plorés car no sabia on anava son marit, aquel metex àngel li aparec e li anuncià tot so que avia anunciat al seu marit, e dix-li que se n'anés a la porta Àurea de Jherusalem e que isqués al seu marit qui se'n tornava. E ayxí amdós per manament d'él s'ajusteren en aquel loc a éls assignat per l'àngel. E quant se veseren éls, foren mot alegres e foren segurs que aurién 'i' fila, e quant agren Déus aorat, éls se'n torneren en la casa e aquí éls espereren²³ alegrement so que promès los era. *M.

Senta Anna donques conceubé e enfantà fila que ac nom Maria, e après 'iii' ayns éls l'aduxeren ab les oblacions al temple. Eren en aviró del temple 'xv' grases,²⁴ per so cor lo temple era amont bastit, e l'autar que era fora del temple, en què hom faça los olocausts,

¹⁸. - la primera Sera de la vostra gent B: prima gentis vestrae mater Sara V588.

¹⁹. - PB: rationi igitur et exemplis crede V588. L'escriba llatí malentengué *rationi* com si digués *romang* = *romanorum* (amb la sigla de *-orum*).

²⁰. - PB: dilatos diu conceptus et steriles partes mirabiliores esse solere V588.

²¹. - adhuc ex utero matris suae Spiritu Sancto plena V588.

²². - a la porta Au, de Jh. B: Hierusalem ad auream portam V588.

²³. - speraren B.

²⁴. - P: 'xx' gr. B: quindecim ascensiones gradus V.

196r1 e axi no y po'dien anar sinó per gra[s]ses: ¹ en lo plus sobirà loc la Verge puyà ses tot aujutori, ayxí ben con si fos en etat perfeyta. E quant agren deyta ² la oblació, éls laxeren la fila ab les autres verges en lo temple e aneren-se'n a lur casa. *M.

220v1 Enaprés la Verge fo mot perfeyta en santetat, e era tot dia visitada per los àngels e usava tot dia de Déu. ³ En lo 'xliii' ayn de la / sua etat lo bisbe denuncià públicament que les verges del temple, que cren en perfeyta etat de 'xliii' ayns, se'n tornessen en les lurs cases per so que fossen ajustades ab marits. On con totes les autres obeissen al seu manament, la Verge Maria dix que no se'n podia tornar per so cor los seus parens la avien uferta a Déu per Él a servir, e car ela avia vodada virginitat a Déu. Per què adoncs'lo bisbe fo mot en ànsia què'n faria, per so cor l'Escriptura manava servir los vots dignament; per què, no ⁴ li gausava dir que'l trenqués.

On a una gran festa dels jueus él apelà los pus vels e dix-los lo feyt, per què tots doneren aytal sentència: que en aytal causa duptossa fos demanat lo consel de Déu. *M. On con éls tots esteguessen en oració, e'l bispe se n'anà aconselar ab Nostre Seyor, enaprés ixí de l'oratori, en audiència de tots, una vou dient: —Tots ⁵ cels qui són de la sement de David, e són en etat de matrimoni fer, aporten cascú una vergua a l'autar; e aquel del qual la sua vergua germenarà, e'n lo cap d'ela se pausará l'Esperit Sant en semblansa de coloma, ayxí con Ysayas à dit, aquel ses dupte serà qui deu ésser espòs de la Verge—.

196r2 Era entre los autres Josep, de la sement de David, al cal con li fos mot descovinent, per so cor era de vela etat, que él presés tant jove verge per muler, con tots los autres pausesen / les vergues a l'autar, él sol s'aremenà la sua vergua. E no ausiren neguna divinal vou; ⁶ per què lo bispe pensà que s'aconselés ab Nostre Seyor, que li respòs que Josep tant solament, era vengut ⁷ senes vergua e 220v2 aquel devia esposar la Verge. On con Josep / aportés la sua vergua, ela florí mantenent e'n lo cap sobirà de la vergua venc estar una

¹. - P: grasós B: per gradus V588.35.

². - feyta B.

³. - usava tot lo dia de la vesio de Deu B: et ab angelis quotidie visitabatur et visione divina quotidie fruebatur V589.

⁴. - B: om. P.

⁵. - B: dient a tots P: vocem insonuit dicens ut quicumque (de domo David, nuptiis habiles, non conjugati essent... virgas deferrent...) V589.20.

⁶. - unde cum nil divinae voci consonum appareret, pontifex... V589. El trad. desvia l'aplicació de la frase.

⁷. - B: era ve. tant sol. P.

coloma qui devalà del cel, per què fo manifest a tots que la Verge era esposada per Josep.

E quant Josep ac esposada la Verge, él estec en la sua ciutat de Bestlem en la sua casa, e aparelà so que mester era a les núpries, e la Verge se n'anà estar ab d'autres verges en la casa de sos parens, en Natzaret. *M. En aquels dies l'àngel de Déu Guabriel li aparec, dementre que ela orava, e anuncià-li que'l Fil de Déu era d'ela naxedor. *M.

Lo dia de la nativitat de la Verge fo amagat per alcun temps als fesels. Per què s'esdevenc, segons que comta En Johan Belet, que un sant baró estava en contemplació cascun ayn en 'viii' dia de setembre, e ayxí con él estava en oracion, él ausí mot alegra sol'lempnitat d'àngels. On con él demanés a Déu que li fos revelat aquellò què volia dir qu'él ausia cascun ayn en 'viii' dia de setembre e no en autre dia, él resebé resposta de Déu que la Verge Maria era nada al món en aytal dia; e, per aysò, que él o manifestés als fils de santa Esglesa, que tots sien d'un coratge a celebrar aquel dia ab la cort celestial. On con él o manifestés al sobirà bisbe e als autres, aquels conegren la veritat per lurs oracions e per lurs dejunis e per les santes escriptures antigues que'n faïen testimoni. Per què éls establiren que aquel dia fos celebrador per tot lo món generalment. *M.

196v1 Les vuytaves de la Verge Maria no solia hom / celebrar, mes lo papa Innocent quart, qui fo de la nació de Gènoa, establí que fossen celebrades onradament, e fo feyt per aysò. Quant Gregori, qui fo 221r1 lo 'viii', fo mort, los romàs enclausiren / los cardenals per so que pus tost proveïssen de papa a l'Esgleisa. On con éls esteguessen mots dies que no's poguessen concordar, los romans lur faten moltes tribulacions; per què, éls feren vot a la Regina del cel que si éls s'acordaven per los seus ipèrits e que poguessen ésser deliures, les vuytaves d'ela, que hom no colia, establirien que fossen celebrades per tots-temps. E ayxí éls se convengren en lo seyor En Celestí e éls, deliurats, aempliren lur vot per lo papa Innocent; per so cor En Celestí visc poc de temps e per assò no's poc per él aemplir. *M.

Es notadora causa que l'Esglesa fa festa de 'iii' neximens, so és ⁸ del neximent de Jhesú Crist e de Senta Maria e de Sent Johan Baptista; los ⁹ quals 'iii' demostren 'iii' esperitals neximens que nós avem

⁸. - so és del B: so del P.

⁹. - los B: les P, *mot que repeteix darrera* demostren. [Potser, havent el model de P oblidat l'article, l'interlineà un corrector un poc més a la dreta, referint-lo distretament a *festes*, i P el posà en tots dos llocs. J.C.].

ab Sent Johan, en aigua,¹⁰ e ab Senta Maria, en penitència, e ab Crist, que renaxem en glòria. On co'l neximent del bapisme covengua davant anar a la constrictió¹¹ e a la glòria, per assò aqueles 'ii' festes per mèrits an vigílies. On con la penitència sia tot per vigília, no's covenc que Senta Maria que agués vigília, mes que tots aguessen vuytaves, per so cor tots desigen venir a la vuytava de la resurectió. *M.

196v2 Fo un cavalier mot noble e mot devot a Santa Maria, e ayxi
221r2 con él anava una veguada en un torneig,¹² él entrà en un monestir de Senta Maria, que trobà en lo camí, per la messa a ausir. On con hom dixés una messa après autra, aquí él les volc ausir per honor de la Verge. En/aprés él ixi del monestir, e tost él volc anar al loc on volia anar, he vesé cavalers venir que li comteren que mot maravellosament avia cavallereyat en lo torneig. E axí con tots li o com/tes-sen, un cavalier li amenà cavalers prescs dient que eren prescs per él. Per què lo baró savi se pensà que la cortesa regina l'avía honrat cortesament, e manifestà so que li era endevengut a mots, e retornà-sse'n al monestir e aquí él cavalleregà al Fil de la Verge. *M.

Fo un bispe qui avia en gran reverència Senta Maria e per devoció él anava tots dies a la miga nuyt a una glesa de Senta Maria. Per què una nuyt vesec la Verge Maria, ab tot lo cor de les verges, que venc envés él e'l resebec ab gran honor e'l menà a la gleysa on él anava. E vesec que does verges disien: —Cantem a Déu, compayones mies, cantem a honor de la dolsa amor de Crist. Fassa so la boca piatossa—. Los quals verses cantaven totes les antres verges. E ayxi les does verges cantadores canteren aquests dos verses qui seguxen: «Lo primer casec a la baxesa, él, ergulós de la gran lud; enayxi l'ome, car temec,¹³ primer entribucà a la baxesa».¹⁴ On ayxi lo baró sant de Déu fo aduyt ab aytal processió entrò a l'esglesia, e les does verges qui cantaven tota ora denant ab les autres, qui'ls responien. *M.

Fo una femna qui avia perdut so marit, del qual avia un enfant que mot amava. E una vegada aquel enfant fo pres per sos enemics e mès en càrcers, e quant la mare o ausí dir, ela's plorà mot e preguà

¹⁰. - cum Johanne namque in aqua V: ab St. Jo. en l'ayga B: ab St. Jo. euan-gelista P. El qual degué pendre la sigla de -ua per una abreviació d'*evangelista* i llegir *eu-* en lloc de *en-*.

¹¹. - B: constrictió P: natiuitatem baptismi in adultis oporteat praecedere contri-tionem V590.28;... davant anar als meregats a la constrictio: *om.* P el mot desco-negut als meregats que *sembra traduir* in adultis. Veg. el Gloss.

¹². - torneig P: con él anava al terç-nexament B: ad torneamentum vadens V590.

¹³. - P: temé B: tumult V591 (*mal llegit com* timuit).

¹⁴. - tribucà P¹: entribucà P² (*interlin.*): entrebocà B: ad ima ruit V591.

197r1 Senta Maria per lo deliurament de son fil. On con ela vesés que res no li profitàven les sues oracions, ela se n'intrà en una gleysa, en què era la yma/ya de Senta Maria, e axí con ela estava denant la ymaya ela li dix enayxí: —O Verge benafeyrada, mot t'é eu preguada per lo[s] deliurament de mon fil e encara no m'as volguda obesir, per què eu te prec que tu dons lo teu aujutori al meu fil. E si tu no o fas, ayxí co mon fil és a mi tolt, eu te tolré lo teu fil e'l tenré ben guardat per lo meu fil—.

221v1 *M. E quant aysò ac dit, ela pres lo fil de la ymaya, que tenia en la brasa, e'l / se'n portà en la casa, e envolopà-lo en un bel drap de lin, e'l mès en la sua archa, e ac gran gaug per so cor cuydava aver bona peyora de son fil. En la següent nuyt la Verge Maria aparec al fil de la femna e obrí-li la porta de la càrrec e manà-li que isqués fora dién: —Tu, fil, diràs a la tua mare que ela me reta lo meu Fil, pus que eu li he retut lo seu fil—. Per què l'emfant se n'anà a la sua mare e recomtà-li con l'avia deliurat la Verge Maria. Per què la mare ne fo mor alegre e pres lo fil de la ymaya¹ e redé-lo ab honor a la ymaya dién: —Gràcies fas a tu, Dona, car m'avets retut lo meu fil, per què eu vos reti lo Vostre—. *M.

197r2 Era un layre qui fasia layronicis sovèn, emperò él avia Senta Maria en gran devoció e motes veguades la saludava. On, axí con él faia un furt, sels a cuy panava lo preyren, per què fo jutyat a penyar. E ayxí con hom lo penyava, Senta Maria era aquí ab él que'l tenc en les forques viu 'iij' dies, él tenèn ab les sues mans, segons que li era vigares, ayxí qte no sostenc aquí negun mal. Enaprés sels qui penyat l'avien, per aventura passeren aquèn e veseren-lo viu, fasén bela cara. Per què's penseren que no fos estret ben ab lo liguam, on 221v2 lo volgren aucir ab los coltels, mes con / éls lo volguessen colteleyar, Senta Maria lo guardava de tot mal. Per què no li pogren noure, de què foren mot maravelats, e penseren-se que Senta Maria lo defesés de tot mal. E per amor de Senta Maria éls lo despenyeren, e'l gequiren anar senes mal, / per què él intrà en un monestir e aquí él estec al servisi de Déu e de Senta Maria. *M.

Fo un clergue qui amava mot Senta Maria, per què cantava les sues ores mot devotament. On co'ls seus parens morissen e,² con

¹. - Tant ací com més amunt el text llatí porta *imaginem pueri accepit* V591-592.2: lo fil de la ymaya P; lo fil de la Marc de Deu B [Sembla que el trad. ho malentengué invertint els termes. Passat que suposem que l'arquetipus duia la construcció juxtapositiva del català arcaic *la imaja lo fill*, que els copistes, que ja no l'entenien, capgiraren; ço que sembla més versemblant que atribuir aquell malentès a un monjo de certa cultura. J.C.].

². - morissen e no B: morissen con no P.

no aguessen autre hereter, éls lo fessen hereu, éls li gequieren motes heretats. per què fo forsats per los seus amics que presés muler per so que gohernés la sua heretat. E axí con él anava per les sues núp-cies a fer, él atrobà una glesa per lo camí. Per què li remembrà del servisi de Senta Maria e intrà en la gleysa, e aquí él dix les ores de Senta Maria devotament. E axí con él disia les ores, Senta Maria li aparec que li dix enquax greument: —O fol no fesel, que desem-pares mi qui són t'amigua, he reebs altra femna que sia davant mi!—. E per aquestes paraules él fo mot maugut, ayxí que se'n tornà als seus compayós e pres la sua moler, mes quant fo miya nuit él la desemparà e's fusc de la casa e se n'intrà en un monestir de Senta Maria, e aquí él la servi devotament. *M.

197v1

Fo un prevere en una paròxia qui era mot d'onesta vida, e no sabia dir altra messa sinó la messa de Senta Maria, e aquela cantava sovèn a onor de Déu e de Senta Maria. Per què'n fo acusat ab lo bispe, e'l bispe lo fe venir davant si, e denant él lo capelà dix que no sabia dir autre messa sinó aquela de Senta Maria. Per què'l bispe lo re-près molt e'l depausà / de son ofici, a él dient que no cantés messa. Per què en la següent nuyt Senta Maria aparec al bisbe e reprès-lo mot per so car él malmenava tant lo seu capelà, e dix-li que en lo 'xxx' dia moria si no li gequia fer son offici ayxí con solia. Per què'l bispe, cspaordit, anec al capelà e preguà-lo que li perdonés, e manà-li que cantés la messa de Senta Maria ayxí con solia. *M.³⁰

Era un clergue mot va e pecador, mes amava mot Senta Maria e cantava les sues ores estan de peus devotament. E una nuyt él vesé en visió que estava davant la scýla de Déu e ausí que'l Seyor disia an aquels qui li estaven de costa: —Aquel [s] qui'ns guarda de quin jusesi és digne? Vosautres lo jutgats, que eu l'é mot suffert e no he en él trobat negun seyal que's vula penedir—. On adoncs Nostre Seyor donà sentència de dampnació contre él, per què la Verge Maria se levà e dix al seu Fil: —Eu prec, Fil, la tua pietat per aquest, e que tempres la sentència que às donada contre él. Plàcia't que viva e que fassa penitència—. Per què Nostre Seyor li dix: —Eu lo't do, sol que's vula corregir—. Enaprés la Verge dix al clergue: —Ve-te'n e no vules plus pecar, per so que no sies condempnat—. E quant lo clergue fo despertat, él mudà la sua vida e se n'intrà en religió e aquí él fení la sua vida en bones obres. *M.

En la terra de Cicília, en l'ayn de Nostre Seyor 'dxxxvii',³ fo un clergue qui avia nom Theòphilus. E era mayoral d'un bispe e des-

³. - anno domini ·dxxxvii· V593: ·xxxviii· P.

³⁰. - Aquí B manca 197v1.10 a 198r1.34 P.

pensà mot bé les causes eclesiàstiques, en tant que quant lo bispe fo mort tot lo pòbol cridava que éi fos bispe; mes éi no volia ésser bispe, ans volc que autre ne fos aordonat en bispe. / Enaprés lo bisbe lo despensà de son ofici, e venc en tant gran paciència⁴ que, per consel d'un jueu que era mesiner, s'esforsà que pogués cobrar la sua aministració.

Per què'l jueu apelà lo diable e mantenent lo diable li venc, e per consel del diable En Theophilus reneguà Crist e la sua Mare e la fe crestiana e'n fe carta pública sagelada ab lo seu sayel. E cant l'ac sagelada, éi la liurà al diable e's donà al seu servisi; per què lo cendemà En Teophilus fo en gràcia del bisbe, per rasó del diable, per què'l bispe lo tornà en lo seu ofici. *M. Enaprés éi se pensà so que «feit avia,⁵ per què's plorà mot e preguà Senta Maria humilment que li ajudés per la sua pietat. Per què la Verge Maria li aparec en vesion e'l reprès mot del seu faliment e li manà que renegués lo diable e li fe confessar Crist e la fe crestiana.

E axí éi tornà en amor de la Verge e del seu Fil e, per so que éi conegués que deliurat era del poder del diable, Senta Maria li redé la carta que éi avia feyta al diable he la li pausà sobre'l pits, per so que no agués temor del diable, per què En Theofilus fo mot alegrat. E recomtà tot so que endevengut li era al bispe denant tot lo pòbol, per què tots lauseren mot la Verge Maria; e après 'iii' dies lo clergue s'adormí en pau ab Nostre Seyor. *M.

Fo un baró ab la sua muler que avien una fila, e doneren-la per muler a un macip jove; e per amor de la fila éls tenien lo genre ab éls en la casa, e la mare de la fila amà-lo tant que les gens dixeren que'l genre pecava ab ela. On, con ela temés mot la sua vergoya, ela promès a dos homesiers 'xxx' solidos si li estrangolaven lo seu genre. Per què'ls enclausí en lo celer e, per so que posqués fer so que volia, ela tramès so marit fora la casa, e adoncs ela manà al seu / genre que anés trer del vi al celer. E aquí soptament los homesiers l'estrangoleren. Enaprés la sogra lo-l pausà en lo lit de la fila, e'l cobrí ab los vestirs ayxí con si dormís. He quant lo marit d'ela fo vengut e la sua fila, e's foren pausats en la taula per menyar, la mare manà a la fila que despertés son marit e que vengués mengar. On con ela'l sonés e'l toqués, ela vesé que mort era; per què tota

⁴. - in tantam impatientiam est delapsus V593 [al capdavall *paciència* és 'acció de patir'; en aquesta època arcaica tals llatínismes eren poc usats; ignorant si no se li donà aqueix sentit ambivalent val més no retocar gens el text de PJ].

⁵. - quod fecerat V594: vist avia P. En aquest passatge, on no tenim B, és errada evident, dada la tendència del copista a anticipar o repetir lletres.

la compaya fèu gran dol e la sogra se'n plorava axí co'ls autres, con si no'u agués feyt fer; e ac gran dolor del mal que feyt avia, e se'n confessà del mal que feyt avia a 'i' prevere; e après alcun temps lo prevere e la femna se volgren mal, per què'l prevere dix que ela avia mort son genre. On con fos dit al pare del marit mort, é·l l'acusà davant lo jutge, per què'l jutge la condampnà a cremar. He quant ela vesé la sua fi, ela's convertí a la Verge Maria e's n'intrà ploran en la sua gleysa, ela preguan, e'l seu Fil, que li ajudés. Enaprés ela fo forsada que ysqués de la gleysa e fo gitada en gran foc, en lo qual estec en presència de tots senes mal. On co'ls parens del macip se pensassen que'l foc fos poc, éls giteren al foc moltes sermens, e per tot assò ela no soferí en lo foc mal. E quant lo jutge o vesec, é·l ne fo mot maravelat, per què, con la vesés ses tot mal, é·l la redec als seus amics, qui penseren ben d'ela. E après 'iii' dies, Déus volent, Senta Maria lausan, ela se n'anà a Nostre Seyor.

DE SENT ADRIAN

198r2 Adrian fo marturiat per l'emperador En Maximian. *M. On
con En Maximian asorés una ýdola en la ciutat de Nicomèdia, per
222r1 manament d'él / tots los crestians foren a él amenats per forsa e
dix-lur: —No avets vosautres ausit cridar cala¹ pena és pausada
contre los crestians?—. / E'ls crestians li respoyren: —Nós bé la
ausim, mes nós escarnim lo manament de la tua folia—. E adoncs
él, irat, manà que fossen batuts ab nervís cruds e que fossen ale-
besats ab peres. Enaprés él los fé metre en una càrcer. *M. E quant
Sent Adrià, qui era primer en l'ofici de la cavaleyria, vesé la fermetat
dels sants, él lur dix: —Eu vos conjur, per los déus vostres, que
vosautres me diguats quina glòria esperats per aquets² turmens que
soferits—. Per què los sants li dixerén: —Sàpies que uls no la pot
veser, ni aureles ausir, ni cor d'ome pensar so que Déus ha aparelat
als seus fels³ qui l'amen—. E adoncs Sent Adrian venc entre éls
dién: —Escrivets-me ab los crestians per so cor eu són crestià—. *M.

He quant o ausí dir l'emperador, él li fé manar que sacrificués a
la ýdola; mes con él no o volgués fer, l'emperador lo fé metre en una

¹. - P: qual B: qualis V597.

². - Sic P: aquests B.

³. - als seus sels P: a sels qui l'amen B: quod pracparavit dominus diligentibus se perfecte V598.

càrcer ab feres liguat. E quant la sua móler, que avia nom Nadala,⁴ ausí dir que son marit era pres, ela s'esquinsà los seus vestimens; mes quant saubec que per la fe crestiana era pres, ela fo mot alegre. E se n'anà a la càrcer e aquí ela baysà les cadenes de son marit e dels autres, per so car ela era mot humil crestiana, mes que s'era tenguda celada per la persecució dels crestians. On dix a so marit: —Benaüyrat est, séyer meu Adrian, per so cor as trobades les riqueses les quals los teus parens no't gequiren. E d'aqueles freyturaren sels qui motes causes possesexen, quant no serà temps de prestar a renou, ni poyrà hom resebre res a préstet.⁵ E adoncs no poyrà hom negun desliu/rar de pena, lo pare lo fil, ni la mare la fila, / ni'l servent lo seytor, ni l'amic son amic, ni les riqueses lo seu poseydor—. On con ela l'amonestés que menyspresés la glòria terrenal e'ls amics e'ls pa[re]rens, e que agué lo seu cor a les celestials causes, Sent Adrian li dix: ---Vé,⁶ sor mia, al temps de la nostra passió⁷ a nós per so que veges la nostra fi—. E ayxí ela comanà a Déu lo seu marit e'ls autres, e tornà-sse'n a la sua casa. *M.

Enaprés quant Sent Adrià ausí dir lo dia de la sua passió, él anà a la sua casa per fer saber⁸ la sua passió a la sua muler. On, con ela fos fora la casa, una femna li o anà dir, dién que son marit era solt e vengut de la presó. E quant la sua muler o ausí dir, no o crehec, dién: —E qui l'auria pogut absoldre dels liguamens? Ja Déus no o vula que él ne sia absolt, ni que's sia partit dels sans!—. E mentre aysò disia, un enfant seu li venc dién: —Moséyer és vengut, dona mia—.

On, con ela's pensés que fos fuyt al martiri, ela's plorà mot fort e quant vehé él, ela li tancà la porta dién: —Enlà estia sel qui's partex de Déus! Ja Déus no vula que s'acost a mi, ni que eu parle ab él!—. E girada envés él ela dix: —O mesquí senes Déus, ¿qui't forsa de penre so que no as pogut acabar, ni qui t'a partit dels sants, ni qui t'ha enguanat que tu sies partit del covent de pau? Digues-me: est tu fuyt ans de la batala? ni ennans que vesseses lo bataler? Con est nafrat meys de sageta? Sàpies que e'm maravelava si de gent no fesel podia ésser alcun offert a Déu.⁹ Oy me! mesquina, qu'em

⁴. - P: Talia B: Natalia V598; *més enllà* Natalia o bé Na Natalia B. La variant deglutinada *Tàlia* prova que *Nadala* és innovació de P.

⁵. - P: prestech B.

⁶. - P: veni B: vade V598.

⁷. - PB: tempore passionis nostrae accersam te V598.

⁸. - P: fer assaber B.

⁹. - Ego mirabar si ex gente sine Deo et de genere impiorum aliquis offerretur Deo V599.4. B no ho entén i canvia en alcun esser sert de Deu.

222v1 faré, car e'm so ajustada ab / home no fesel? No m'és promès que eu sia apelada per espasi d'una ora móler de màrtir, ans só apelada móler de reneguat. De poc ey aït gran gaug, de so que eu auré aunta per tots temps—.

198v2 *M. / E quant Sent Adrian ausí la sua móler parlar en ayxi, molt¹⁰ s'alegrà e's maravelà mot d'ela, que era bela e jove e nobla, con podia dir tant forts paraules; per què él fo pus volentorós de penre lo martire, per què ausia volenters les paraules de la sua moler. Mes con él la vesés turmentar, él li dix: —Obri'm, dona mia! Sàpies que eu no són fuyt al martiri, ans só vengut per apelar tu, ayxi con eu te promesi—. Mes ela no o cresec, ans dix: —Veyats com ment e'm voi enguanar lo reneguat! O mesquí, fug-te de mi, car si no o fas, eu m'auciré par so que'n sies sadolat—. E ayxi con ela triguava a obrir, él li dix: —Obri'm tost per so car eu m'igué a¹¹ partir e ya, puys, no'm veyràs, e après tu t ploraràs¹² per so cor no m'auràs vist ans que eu me partescas de tu. Sàpies que eu he donades fermanses los sants màrtirs e, si eu no me'n torni tost, éls soferan pena per mi—. E quant assò ausí Na Nadala, ela li obrí e's bayseren mot amdós. *M.

E enaprès ela e él se n'aneren là a la càrrec, e aquí ela estec per 'viii' dies, que torcava les uafres als sants ab bels lansols. E en lo dia establí l'emperador los manà denant si presentar; on, con éls no poguessen anar, ab bèsties foren denant él aportats. E ayxi con los sants eren là aduts, la móler d'En Adrià disia: —Veges, seyor meu, per so que no ages temor quant veyràs los turmens: no ages temor, per so cor poc de temps soferàs pc/na e mantenent tu t'alegraràs ab los àngels—.

E cant Sent Adrià no volia sacrificar a les ýdoles, l'emperador lo fe batre greument, per què Nadala se n'anà a la càrrec on eren los sants a éls dién: —Sapiats que'l meu seyor a ya comensat lo martire—. E ayxi co'l rey disia a Sent Adrian que no dixés mal dels seus déus, e él dix: —E ¿per què no'n diré mal / si ayxi'm turmenta¹ hom per éls, qui no són Déus?—. E'l rey li dix: —Aquestes paraules te fan dir los enguanadors—. E Sent Adrià li dix: —E ¿per què los apeles enguanadors sels qui són enseyadors de vida perdurable?—. Per què Nadala anà recomtar la resposta

¹⁰. - B: mo P.

¹¹. - P: eu m'ig e a B. Cf. Cor. (AELC III, 206 s.v. *hic*; i ací N. Gram.).

¹². - ploreras B: ploras P.

¹. - Si axi men turmenta B: si ayxi menta P: si ego torqueor V599.

de so marit als altres sants. Adoncs lo rey fé batre Sent Adrià greument, tan fort que les entrales li parien; enaprés lo rey lo fé metre en la càrrec ab los altres. *M. Era Sent Adrià hom jove, molt delicat e bel, en estat de 'xxviii' ayns; e ayxí con Senta Nadala lo vesé jaser nafrat en lo sòl de la terra, en la càrrec, ela li mès les sues mans sots lo cap dién: —O séyer meu, beneset est tu per so car tu est digne que sics en lo nombre dels sants. E benaüyrat és, lo meu lum,² per so cor tu soferàs passió per Aquel qui la soferí per tu. No ayes paor, seyor meu, per so que veges la glòria³ d'Él—. *M.

Dit fo a l'emperador que moltes femnes servien als sants, per què manà que hom no les hi gequis intrar. E quant fo dit a Santa Nadala, ela's tolc los pèls e's vestí con a home per so que posqués servir als sants; per què les altres feren aquelò metex per exempli d'ela. Puguà
223r/ Senta Nadala lo seu marit / que quant seria en glòria que pregués Déus per ela que Déus la guardés de tot falimén e que tost la fesés exir d'aquest segle. *M.

Lo rey fé adur denant si 'i⁴ enclutya per so que sobre l'anclutge⁴ fesés trencar les cames als sants e ayxí que morissen. On con Senta Nadala agués temor que Sent Adrià s'espaiódis per to martiri dels altres, ela preguà los ministres que primerament cruciassen lo seu marit. Per què éls li tolgren los peus e li trenqueren les cames, enaprés ela li fé tolre les mans per glòria de martire. E quan fo feyt,⁵ Sent Adrià tramés l'esperit a Déu, e tots los altres qui'l seguiren davant Déu, / e tots per aytal martiri metex. *M. Enaprés lo rey manà que hom los cremés, e Na Nadala pres la mà de son marit e la's mès en lo sè.⁶ E ayxí co'ls corses dels sants foren gitats en lo foc, Senta Nadala se volc gitar ab los altres en lo foc, mes sobtament venc gran pluya que aucís lo foc, per què los corses dels sants estegren ses tot cremament. *M.

². - PB: beatus es lumen meum V600.

³. - ut videas gloriam ejus V600: per so que venges a la gloria ad Él B: veges la sua del P. [El copista anava a canviar-lo en *veges la sua gloria*, i quan tot just havia escrit *la sua*, adonant-se de l'error, es corregí posant *d'él*, però s'oblidà d'escriure *gloria* i d'expuntuar *la sua*. J.C.].

⁴. - enclutya, -tge P: jussit incudem afferri V600.18.

⁵. - B: fey P.

⁶. - P: sench B: in sinu suo V600.27. [Es tracta ací d'una pronúncia d'aquest mot i anàlegs, repetida en d'altres passatges de B, amb el valor fonètic de η, que s'estengué a gran part de la diòcesi de Girona, i que ens explica la forma *fenc* FENUM, que ha predominat avui en la llengua literària, per fugir de l'homonímia, i perquè el *fenc* (= angl. *hay*) és un producte més abundant a la Catalunya humida o del Nordest, i enlloc tant com a la comarca d'Olot, on aquest tipus de pronúncia restà vigent fins més tard que a la resta del país. (J. C.) Cf. Cor. §23, p. 303; i ací la *Gram.*]

Enaprés los crestians feren portar los corses del sans a Contestinople per so que esteguessen aquí entrò que la pau fos renduda a la glesa. Senta Nadala se'n portà la mà de son marit honradament e en tota sa vida ela la tene al cap del lit. *M. Aprés aysò, un noble cavalier tramès honestes femnes a Senta Nadala, per so que la pregues-
223r2 sen que ela fés matrimoni ab él, e Senta Nadala los respòs: —E qui'm poyria donar tant bo marit con eu he? Sapiats que eu no vul marit, mes prec que hom me do 'iii' dies d'espasi per so que'm pusca aparelar—. E ayxí con ela preguava Déus que la guardés de falir, sobtament s'adormí [en Nostre Seyor],⁷ e mantenent un dels màrtirs li aparec qui la comfortà mot, e li dix que se n'anés al loc on eren los màrtirs. Per què cant fo despertada, ela pres la man de Sent Adrian e ab mots crestians ela se n'entrà en una nau. E quant lo cavalier o ausí dir, él la seguí ab mots cavallers per la mar; mes mantenent agren vent contrari, per què no la pogren aconseguir, ans ne periren molts cavallers, per la fortuna del vent. *M.

En ora de miya nuyt lo diable aparec en forma de mariner, ab una nau, als crestians qui anaven ab Senta Nadala, qui lur dix:—D'on venits, ni on anats? —. Els crestians li respoyren: —Nós venim
199v1 de Nicomèdia, e anam-no'n a Contestinople—. E'l di'able lur dix: ---Errats! Anats a la part sinestra per so que pus dret naveguets—. E assò los disia per so que'ls fesés perir en lo pèlec. E ayxí con els volien mudar les veles, Sent Adrià lur aparec, qui lur dix que tenguessen la via que faïen, per so car bé anaven: —E sapiats que aquels qui us conselaven de mudar la via són diables. Seguits mí, quar eu vos mostraré la via—. E quant Senta Nadala vesec lo seu marit, ela fo molt alegra; e ayxí, ans que fos dies, els feren a Contestinople venguts. *M. E cant Senta Nadala fo entrada en la casa ó eren los corses dels sants, ela pausà la mà de Sent Adrian ab lo cors seu, Déus preguan. Enaprés ela s'adormí e Sent Adrian lo-li aparec e, quant la ac saludada, él li manà que se n'anés ab él a la perdurable pau. E quant ela's fo despertada, e ac recomtada la visió en aquels qui de costa li estaven, e'ls ac tots comanats a Déu, ela tramès a Déu l'esperit. E'ls fesels preynen lo seu cors e'l sebeliren costa'l cors de son marit.

⁷. - PB: subito obdormivít V601. Els mots *en Nostre Seyor*, ací inaplicables, deuen ser un afegit d'un copista, induït per la freqüència d'aquesta frase en les *Vides*.

DE SENT GORGONI E DE SENT DOROTHEU MARTIRS

Gorgoni e N Dorothieu eren mot honrats en lo palau d'En Diocleciana en la ciutat de Nicomèdia. Enaprés éls renunciaren a la sua cavalayria per so que pus francament poguessen seguir lo lur Rey e disien que eren crestians verament. E quant o ausí dir lo rey, él ne fo mot irat per so cor él perdia tant nobles cavalers de son palau.

199v2 *M. On «con» per sos precs no'ls pogués a ssi reconciliar, él los fe greument turmentar ab arpes de ferre e'ls fé après lavar ab sal e ab vinagre. On con éls o soferissen alegrement, enaprés él los fé torrar en una gravi/la sobre foc, en la qual los fasia hom jaser, alegres con si jaguessen en un lit de flors, ayxí que no sentien negun mal.

*M. Enaprés lo rey los fé penyar, e fé pausar los corses en terra per so que cans e lops los mengessen, mes los fescels crestians los ne leveren e'ls sebeliren honradament. Aprés mots ayns lo cors de Sent Gorgoni fo aportat a Roma. En l'ayn de Nostre Seyor 'dclxiii' lo bisbe «Metensis, nèt de Pipi»^a rey, lo n portà en Guàl'lia, e'l pausà onradament en lo monestir de Gors.

DE SENT PROT E DE SENT JACINT E DE SENTA EUGENIA

Prot e N Jacint foren donzels e compayós en estudi de filosofia ab Na Eugènia, fila d'En Felip, qui era hom molt noble de Roma e senador; enaprés él fo pretor d'Alexandria e aquí él amenà sa moler, Na Clàudia, e'ls seus fils, En Anituni e N Sergi, e la sua fila, Na Eugènia. Mes Senta Eugènia sabia més que tots en les liberals arts e era mot perfeyta en letres. Sent Prot e Sent Jacint avien ab ela bé estudiat, ayxí que ere(n) perfeys en totes ciències. *M.

200r1 E quant Senta Eugènia fo en etat de 'xv' ayns, ela fo demanada per moler per En Aquilí, fil de N'Aquilin consol, per què ela li dix: —Marit deu hom eligir per bones costumes e no per liyatye^b—. A ela pervenc la doctrina de Sent Paul, per què ela comensà en son coratye ésser crestiana. Era legut als crestians que esteguessen costa Alexandria; on con ela s'anava deportan costa un«a» gleysa dels crestians, ela ausí los crestians cantans e deín: —Tots los déus de les gens an feyts los diables, / mes lo Seyor a feyts los cels—. E adoncs

^a. - episcopus Metensis nepos Pipini regis V602; potser es tracta d'un blanc provisional que el traductor deixà, amb l'intent de trobar la versió romànica de *Metensis* (*Metz*) i *Pipini*.

^b. - ligatye P, cat. ant. *llyatge*, mod. *llyatge*.

ela dix als seus compayós, a'N Prot et a'N Jacint, qui ab ela eren [laquestò que aquests dien[]Aveni nós passat per los sil·logismes del filòsof, emperò¹ tots los argumens d'Aristòtil e de Platon e de Ideas² e d'En Sòcrates. e ls lurs amonestamens, e tot quant canten los poetes e ls maestres, e tot quant se pensen los filòsofs» és enclausit per aquesta sentència que nós ausim. Ara sabem nós, frares, la via de veritat. Seguiam Crist!—. E plac mot a éls, per què ela's³ vestí en forma d'ome e se n'anà al monestir d'on era mayoral Sent Elén, qui no gequia intrar denant si neguna femna. E ayxí con él disputava una veguada ab iretges, con él no'ls pogués apoderar per ses al·legaciós, él fe encendre gran foc dién que aquel qui no cremaria en lo foc que la sua fe fos aprovada. Per què primerament hi entrà Sent Elen e ses mal n'ixí; e co'l iretge no y gausés entrar, per tots los autres fo laýns gitat. *M.

Quant Senta Eugènia fo a él venguda, ela li dix que home era, per què él li dix: —Dretament est tu apelada baró, con tu sies femna e fasses tos feits baronilment—. E aquí ela resebecc hàbit de monge ab Sent Prot e ab Sent Jacint e's fè apelar als frares frare Eugeni. Lo pare e la mare de Sentu Eugènia, mot irats, la feren cercar, mes no la pogren trobar. Per què demaneren a encantadors què s'era feyt de lur fila e éls lurs respoyren que'ls déus la se n'avién portada e pausada entre les esteles. Per què lo pare fé fer una ymaga de la sua fila, e manà a tots que la aoressen. *M.

Senta Eugènia estec en la temor de Déu ab sos compayós; e quant lo prebost del monestir fo mort, ela fo eleguda en aquel offici.⁴ Era adoncs una femna en Alexandria que era nobla e rica, que avia nom Na Melància. Era mot treballada⁵ de febre cartana e quant Senta Eugènia la ac untada ab oli en nom de Jhesú Christ ela fo

¹. - És dubtós si els mots que hem posat entre [] i [] els ajuntava el trad. amb allò que segueix o amb el que precedeix: això és ben possible si entenem *dien* com imperfect (cosa freqüent en els segles XIV-XV i dialectalment fins avui) i darrera hi posem un punt; i és el que correspondria a l'original, car el trad. o el seu manuscrit llatí confon *studuerant* amb *steterant*; dicit ad pueros Prothum et J., qui secum studuerant: philosophorum syllogismos scrupuloso studio transegimus, Aristotelica argumenta... (V602.4f.); en tot cas és clar que *passat per* tradueix *transegimus*. Per a això no és necessari admetre que *emperò* sigui una falta del copista en lloc de *per* (cosa gens inversemblant tanmateix). Cal reconèixer que també és possible que el traductor s'aparti més del sentit de l'original, J. C.

². - Aristotelica argumenta et Platonis ideas et Socratis monita V602.3f. Almenys els copistes ho prenen per un nom propi com *Fidias* i semblants (i és dubtós que ni el traductor vagi escriure *e Ideas de Platon*).

³. - P escriví primer *ela* i afegí la -s entre línies.

⁴. - B: offi P.

⁵. - B: trebalalada P.

223v1 guarida; per què li tramés grans dons, mes no'ls volc resebre. *M. Enaprés la femna se pensà que Senta Eugènia fos home, per què ela la anà veser / soven. On con ela la vesés bela e jove, ela fo mot enamorada de Senta Eugènia, e tramés per Senta Eugènia⁶ que vengués a ela e que la guarís. E quant Senta Eugènia fo denant ela, e li comtà con era d'ela enamorada e preguà-la que jagués ab⁷ ela carnalment, e sobtament la femna anà abraçar Senta Eugènia e la baysà e le preguà que li o fes. Per què Senta Eugènia, mot irada, li dix: —Dretament est tu apelada Melància, on sàpies que'l teu nom vol aytant dir con plena de negror e de traytoria.⁸ On est tu dita negra e escura, fila de tenebres, amigua de diable, duc de solyament, noyriment de luxúria, sor d'ànsia perdurable e fila de mort perdurable⁹—. *M.

223v2 E quant la femna la ausic parlar¹⁰ en axí, ela's tenc per deceubuda e ac temor que la sua malesa fos saubuda. Per què cridà que'l frare N'Eugeni la volia forsar, per què se n'anà a'N Phelip, qui era pretor, e clamà's a él dién: —Un jovencel crestià malvat, per rasó de metgia, intrà denant mi qui'm volc forsar; e si no fos una mia serventa que estava ab mi, él jagra¹¹ ab mi carnalment—. *M. E quant aysò ac ausit lo pretor, mot irat, tramés per Senta / Eugènia e per los autres crestians, que hom los li amenés liguats ab feres. E establí un dia que hom los liurés a bèsties que'ls mengessen. E quant tots foren denant él, él dix a Santa Eugènia: —¿Digues-me, home malvat, à't enseyat lo teu Crist que tu fasses obres de corrupció, ni que forses les femnes?—.

200v1 E adoncs Senta Eugènia, ab la cara baxada envés terra per so que no la conegués, li dix: —Nostre Seyor enseya castetat e tota cen/cerea e a aytals promès donar vida perdurable. E nós te podem mostrar que Na Melància diu falsia. Mes melor és que nós soferiam trebal que si ela, [era]¹² vencuda per nos, era enaprés turmentada. Mes amèn la sua serventa que diu que vesé la nostra malesa per so que veges si mentiria—. Per què lo pretor la's féu

⁶. - enamorada de S. Eug. P: anemorada, per quès pensà co poyria esser ab ell e pensasse que fos malaute e trames per Senta Eugenia B (P *se saltà per homeot. els 5 darrers mots*). [Restituim el text que ens sembla primitiu, suplint el descuït de P i suprimint el que deu ser una interpolació de B].

⁷. - B: a P.

⁸. - P: traydoria B.

⁹. - dux pollutionis, fomentum libidinis, soror anxietatis perpetuae et mortis filia sempiternae V603.33.

¹⁰. - B: parla P.

¹¹. - P: jagera B.

¹². - add. interlin. a tort per P².

venir denant si, e dix que N'Eugeni volia forsar la sua dona. *M.

224r1 E adoncs Senta Eugènia dix: --Temps de calar¹³ és passat, mes ara ven temps de parlar. No vul eu que la mala femna paus crim sobre 'ls servens de Crist, ni que's do glòria de la sua falsia. E per so que veritat sòbre mesonya,¹⁴ e que saviessa sòbre malessa, eu mostraré veritat, no per vanaglòria mes per la glòria de Déu—. E assò dién, ela s'esquinsà la gonela del cap entrò als peus, per què lo pretor vesé que / femna era, e dix a él: --Tu és mon pare e Na Clàudia ma mare, e aquests dos qui estan ab tu són mos frares, e eu són Eugènia, fila tua, e aquests dos són En Prot e N Jacint, qui an ab mi estat—. E quant lo pare la ac coneguda, él la anà abraçar e baysar ploran de gaug que ac; per què la fe vestir de vestits d'aur e la fe mot honrar. *M.

Enaprés foc caec del cel, qui cremà Na Melància¹⁵ ab totes les sues causes. E enayxi Senta Eugènia convertí son pare e sa mare e sos frares ab tota la sua compaya a la fe de Crist. E per aquelò son pare fo depausat de l'offici que tenia e fo feyt bisbe per los crestians; e estant en oració, él fo mort per los enemies de Crist. *M.

200v2 Enaprés Na Clàudia ab sos fils e ab Sent'Augènia se'n tornà a Roma e aquí éls convertiren mots homes a la fe de Crist. Per què l'emperador fé gitar Senta Eugènia en la mar ab una péra liguada, mes ela anava sobre l'ay/gua ab la péra ses tot mal. *M. Adoncs lo rey la fe gitar en un forn caut, mes mantenenent lo forn fo refredat, per què ela estava ses tot mal. *M. Enaprés lo rey la fe metre en una càrcera mot escura, mes ela fo il'luminada.¹⁶ aquí per mot gran lum.¹⁷ resplendent. *M. On con ela estegué 'x' dies que hom no li donés a menyar, lo Salvador li aparec, qui li aportà de mot bel pa, qui li dix: --Pren menyar de la mia mà, que eu són lo teu Salvador, que tu às amat ab tota ta pensa. Sàpies que en aquel dia que eu devalé 224r2 en terra / te resebré—. Per què en lo día de Nadal de Nostre Seyor ela fo escapsada. *M.

Enaprés ela aparec a la sua mare e li dix que¹⁸ digmenge seguent la seguiria, per què lo digmenge, dementre que Senta Clàudia s'era pausada en oració, ela tramès a Déu l'esperit. *M. Enaprés Sent Prot e Sent Jacint foren amenats al temple per què aoressen la ýdola;

¹³. - B: celar P: tempus tacendi transiit V604.

¹⁴. - P: mesorga B.

¹⁵. - B: Malencia P.

¹⁶. - P: enlumenada B.

¹⁷. - P: luu B.

¹⁸. - P: que'l B.

e quant agren oració feyta, la ydola fo tota enfremunada. On con no li volguessen sacrificar, lo rey los fé escapsar, per que foren coronats per martiri.

DE L'EXANSAMENT¹⁹ DE LA SANTA CROU

L'exansament¹⁹ de la santa Crou és dit per so car en aytal dia la fe e la santa crou fo molt exausada. És notadora causa que ans de la passió de Crist lo fust de la crou fo de tan gran viltat. E ayals crous eren leytes de vils fusts que no fesessen fruyt, car, ya fos so que en Monti Calvari les plantàs hom, no faïen fruyt.²⁰ Eren vils per so car eren turment de layres, eren²¹ d'escurtat per so car eren tenebroses e senes tota belesa, era esturment de mort per so car
201r1 aquí eren / homes liurats a mort e era de pudor per so car emig dels corses morts era plantada. Aprés la passió fo mot exansada¹. per so cor viltat passà en preciositat, per què diu Sent Andreu: —Déus te sal, Crou preciosa—. E so que era ses tot fruyt fo mot fètil, per què fon dit en lo libre dels cants: —Puyaré en la palma² e penré dels fruyts d'ela—. E vilesa montà en gran noblesa, per so car la crou, qui era turment de layres, passà que és feyta en los fronts dels
224v1 emperador,³ e escurtat passà en / clartat. E diu Crisòstomus que la crou e les nafres que seran pus resplandens en lo jorn del jusesí que'ls rays del sol. E mort és passada en perdurabetat de vida, per què és dit e cantat que d'aquí on mort nexia que vida n nasqués.⁴ He pudor és pasada en suavesa de bona odor. *M.

L'eixansament de la santa Crou és celebrat sol'lempnialment per l'esgleysa per so car en ela fo mot exansada la nostre fe. *M. En l'ayn de Nostre Seyor 'dxxv', Déus volent, lo pòbol de Déu fo mot trebalat per los paguàs. Per què lo rey de Persa, En Cosdroe,⁵ subjuguà tots los regnes de les terres al seu emperi, e venc en Jherusalem

¹⁹. - P: *ací i en altres passatges B porta exalsament: De exaltatione V605.*

²⁰. - B: fruy P: fructum V.

²¹. - B: cre P.

¹. - P (*notem, però, exausada a la fi del f° 198*): exalsada B (*perrot*): exaltata V605.

². - palpa P: palme B: *adscendam in palmam V605.*

³. - *transiit ad frontes imperatorum V605.*

⁴. - *mors in vitae perpetuitatem, unde cantatur: ut unde mors oriebatur V605.* [L'arquetipus possiblement duria «n'exia que vida n'esqués» (?) si bé *oriebatur* es prestava a totes dues coses i *d'aquí... n' fóra* un poc redundant].

⁵. - PV (606): Corsdre B.

e volc montar al sepulcre de Déu. mes, espaordit, se'n tornà e portàsse'n la part de la santa Crou que avia aquí gequida Senta Helena.

On con él volgés ésser colt axí con a Déus, él fé fer una tor d'aur e d'argent, ab péres precioses lusens, e aquí él aloguà les ymages del sol e de la luna e de les esteles. E per amaguats artificis e subtils, con a Déus, faia, d'aquel cel que avia feyt, plaure aygua, e fé una balma
201r2 sots terra en què estaven cavals qui tiraven caretes, e anaven ena/viró enquax co si mauguessen⁶ la torre e que fessen tro. Enaprés l'emperador liurà lo seu regne a son fil e en aquela torre él volc estar. E pausà's costa si la Crou de Nostre Seyor e manà a tots que hom que l'apelés Déus e, segons que's⁷ lig en lo libre mitral d'oficis,⁸ aquel⁹ rey En Cosdroe,¹⁰ estan en la sua cadira con a Pare, él se
224v2 pausà lo fust de la Crou en la dreta part, en loc de Fil, / e un gual¹¹ en la part sinestra en loc d'Esperit Sant; mes volc que él fos apelat Pare. *M.

Adoncs Eracli¹² emperador ajustà mot gran gent, per so cor se volc combatre ab son¹³ fil d'En Cosdroe costa lo flum Danubii. E assò plac mot a cascú dels princeps que éls se combatessen sobre lo pont e que aquel qui vencera,¹⁴ que fos emperador de tot lo món ses dampnatge de l'autre compaya. E fo cridat per les osts que si negun ajudava a son seyor, que hom li trencaria les cames e'ls brases e'l gitaria hom en lo flum. Enaprés N'Eracli se comanà a Déu e ac devoció en la crou.

E axí co'ls reys se combatien, Nostre Seyor donà la victòria a N'Eracli e li subjuguà tota la ost de l'autre rey a la sua seyoria, en¹⁵ tant que tot lo pòbol d'En Cosdroe se donà a la fe crestiana e resebec lo sant baptisme. E'N Cosdroe no sabia l'eximent de la batala, *M. car con él fos per les sues gens desamat negun no li ho¹⁶ volia dir. Mes N'Eracli se n'anà a él e trobà'l sesén en la

⁶. - PB.

⁷. - B: segons que lig P.

⁸. - P: libre missal dels o. B: in libro de mitrali officio V606.13 [*Missal i mitral* apareixen com a equivalents, encara en altres passatges on no es parla de Pèrsia ni d'Anatòlia].

⁹. - B: quel P.

¹⁰. - PBV.

¹¹. - sic P ('gall'): i: gall B: gallum V606.

¹². - Eraclius V606; *Eradi* aci i més avall PB.

¹³. - P: ab lo B. [És sabut que darrera la preposició *amb* s'usa *so* com a article a les Balears etc.; com que P vacil·la entre *so* i *son* en el possessiu, segurament cal suposar que el traductor usà aci *ab so* en qualitat d'article, forma alterada diversament pels dos copistes].

¹⁴. - P (plusquamperfet amb sentit condicional): *vensiria* B.

¹⁵. - B: e P.

¹⁶. - B: negun no volia P.

cadira de l'aur¹⁷ e dix-li: -- Per so cor tu às honrat lo fust de la
santa Crou, si tu vols resebre baptisme, eu te gequiré viure, e'l
regne poyràs tenir. E si fer no o vols, eu te ferré ab lo meu glasi e
tolré lo cap. On con él no'l volgués obesir, N'Eracli trase l'espassa
e li tolç lo cap, e'l fe sebelir, car era rey. E un fil seu qui estava ab
201v1 él fe / bateyar e, car él lo trase de les fonts, él li donà lo regne del
pare. *M.

Enaprés N'Eracli destruí la tor de l'aur e donà les péres preciosas
per refer les gleyscs que'l mal rey avia destròides. E portà la Crou
225r1 santa en Jherusalem e, ayxi con / él avalà de Mont Olivet e volc
entrar per lo portal per què Nostre Seyor entrà cant dec resebre pas-
sió, sobtament les péres del portal casegren e s'ajusteren con a paret,
per què no poc intrar. E axí con tots se'n maravelaven, l'àngel de
Dèu los aparec sobre lo portal ab lo seyal de la crou que tenia en
la mà, dién: --Quant lo Rey del cel intrà per aquesta porta, quant
venc a la passió, no intrà con a rey, mes axí con a home humil; per
què, Él gequí a les sues compayes exempli d'umilitat --. E aquestes
paraules dites, l'àngel se n'anà. *M. Adoncs l'emperador se plorà
mot e's descausà e's despulà la rauba entrò a la camissa e, ab la Crou
de Dèu, él anà al portal humilment; per què les péres torneren en
lur loc, axí que tots intreren per lo portal. *M.

E doncs la odor que avia perduda la santa Crou, depús que fo
en la tor[r]e d'En Cosdroe,¹⁸ recobrà aquí, axí que totes les gens
ne foren maravelosament sadolades. Per què'l rey devot lausà la
Crou en aytal manera: --*M.

LA ORACIO DE LA SANCTA CROU

Crou plus resplendent que totes les esteles del món! Onradora
per tots e mot amadora¹⁹ e santa! Aor tu, qui sola fust digna de
portar lo preu del món. O fust dols, o dolces clavels, o dolsa espasa,

¹⁷. - P: cadira d'aur B; *després hi ha* tor de l'aur BP. (Tot i que fóra ben conce-
bible una aglutinació de l'article amb *aur* afavorida per una confusió d'AURUM
amb LAURUM, tots dos matèries nobles, això no deu ser tot, car també trobem
de l'argent, de l'aram, i algun més a d'altres passatges del nostre text [i àdhuc en
català central la toponímia prefereix pertot la forma *Font del Ferro* en comptes
de *Font de Ferro*, que predomina en comarques del Nordest J. C.] Veg. N.
Gram. § 73).

¹⁸. - BV (607): Coselroe P.

¹⁹. - Sentit passiu i d'obligació del sufix *-ador* (= ll. *-andus*, cast. *-adero*, 'digna
de ser...'). B no ho entén i canvia en *amada*; cf. *onradora* abans.

o dolsa asta²⁰ portant dolces cargues, salva la present compaya que és ajustada vuy²¹ a les tues lausors e és assignada a la tua seye-ra! . *M.

201v2 Enayxí la santa Crou fo restituïda en son loc; e aquí foren 'iii' homes paralítics curats e 'x' lebrores mondats, / 'xv' cecs il·luminats, 225r2 e'ls demonis foren encausats e mots homes foren / deliurats de diverses langors, e'ls²² miracles antics foren renovelats, e un home i fo resucitat. Enaprés quant l'emperador ac les gleses redificades e ben enriqueïdes, él se'n tornà en la sua terra. *M.

En Constestínople intrà un jueu en la glesa de Senta Sophia e reguardà aquí una himaya de Crist. On con él se vesés tot sol aquí, él trase lo coltel e ferí'n la ymaya de Crist en la gola; per què mantenenent n'ixí sanc, que s'escampà sobre lo jueu e sobre la cara. Per què, espaordit, resebec la ymaya²³ de Crist e la gità dins en un pou, e aprés él fugí. Mes un crestià l'encontrà, qui li dix: —E d'on vés tu, jueu? Algun home às tu mort—. E'l jueu li dix: —No dius ver—. E'l crestià li dix: —Verament tu às feyt omesici e per so est tu solat de sanc—. E'l jueu dix: —Verament lo Déus dels crestians és grans e la sua fe és per totes causes aprovada. Sàpies que eu no he ferit home, més ben ferí la ymaga de Crist en la gola e mantenenent n'ixí sanc—. Enaprés lo jueu amenà lo crestià al pou e trase-ne la ymaya, en la qual aparec²⁴ la nafra entrò al dia de vuy. Enaprés lo jueu se convertí a Déu. *M.

En Síria, en la ciutat de Berut,²⁵ un crestià tenia un alberc sots certa pensió.²⁶ E aquí él pausà la ymaga de Crist crucificat costa'l seu lit, e aquí él fasia ses oracions continuament. E aprés un an él loguà altra casa e gequí aquí la ymaga de Crist per oblit. Enaprés un jueu loguà la dita casa. Un dia él cuydà alguns seus amics e, axí con els menyaven, sel qui era convidat per aventura guardà la ymaga de Crist que era en la paret; per què, irat, menassà en aquel qui l'avia coýdat car tenia la ymaga de Jhesús de Natzaret en la sua casa. 202r1 On / con aquel no agués vista la ymaga, él li jurà que no la avia

²⁰. - dulcis mucro, dulcis asta... V607.23. Hí ha fortes variacions d'ordre i contingut en tot aquest passatge entre P, V i B.

²¹. - P: uy B.

²². - B: e'l P.

²³. - imaginem accepit V608.

²⁴. - P: apar B: adhuc hodie cernitur V. [En algun altre passatge de les *Vides* sembla haver-hi indicis que, en un estadi arcaic de la llengua, s'havia usat (*a*)par com a pretèrit; hi hauria aci, en canvi, una ultracorrecció d'això ? J.C.].

²⁵. - P: Barut B. Els mss. catalans són aci més fidels a la forma viva que els llatins usats per l'ed. Graesse, que donen *Berich* o *Berith* V608 n. 2.

²⁶. - P: poncio B: sub annua pensione hospitium habens V608.

225v1 vista ni sabia que y fos. E aquel que avia convidat lo comanà a Déu / e se n'anà al príncep de la sua gent, e davant éi, éi acusà lo jueu, dient que éi tenia la ymaga de Crist; per què los jucus se n'aneren a la casa d'aquel juseu. E quant agren vista la ymaga, éls aonteren lo jueu greument e giteren-lo mig viu fora lur sinagoga, e caucigueren la ymaga de Crist, ayxí que renovelaven la passió de Crist e les aunes de la passió. E axí con éls li traucaven lo costat, sanc e aygua n'ixí, e axí que'n fo plena una conca que li estava dejós. Per què los jueus, esbalaits, porteren aquela sanc a les sinagogues lurs, on tots malautes que'n fossen tocats eren guarits mantenent. *M.

Adones los jueus recomteron tot aquel feït al bisbe de la terra c's bateyeren tots. E'l bispe pres la sanc e mès-la per ampoles de veyre e de cristal. E demanà qui avia fèyta tam bela ymaga, per què'l crestià li dix: —En Nicodemi la fe. E quant se morí éi la gequí a'N Gamaliel, e'N Gamaliel a'N Çaqueo, e'N Çaqueo a'N Jacob, e'N Jacob a'N Simon, e ayxí fon tenguda en Jherusalem entrò que la ciutat fon destroïda. E d'aquí fo aportada en lo regne d'En Agripe, e d'aquí fo aduyta per los meus parens en la mia terra e, per dret d'eretat, fo a mi gequida. Aysò fo feyt en l'ayn de Nostre Seyor 'ccl' *M.

225v2
202r2 Adones los juseus consecreran totes les gleyes lur e les sinagogues. Per què adonc intrà de costuma que les gleses fossen consacrades,¹ car enans los autars consecrava hom tant solament. Per aysò fo establít per la Gleya que en lo 'v' dia de les calendes de setembre fa hom memòria / de la passió de Jhesú Christ. Per què a Roma fo consecrada una gleya a honor del Salvador / e aquí és servada una ampola ab la sanc de Crist, e'n fa hom adones gran festa. *M.

La vertut de la Crou és mot esprovada per los no fesels en moltes maneres. Car, segons que diu Sent Gregori en lo libre qui és apelat Dialogorum, Sent Andreu, bispe de la ciutat que avia nom Fonda,² gequia ab si estar una monga, per què lo diable la li fé amar, dementre que pensava d'ela, en lo lit. Enaprés un dia un jueu venc a Roma en ora del sol colgant, e no poc atrobar ab qui pogués alberguar, per què's mes en 'i temple de N'Apòl'line per estar. On con éi temés estar en aquel loc pecador, ja fos so que no agués la fe de la crou, éi se pensà del senyal de la crou.³ Quant éi se despertà en la miya

¹ - sacrades P1: con- *add. interlin.* P²; *més enllà* consecrada P; sagrada B.

² - P: Fondana B: Andreas Fundanae civitatis episcopus V609,26.

³ - B: *om. P des d'un crou a l'altre*: quamvis fidem crucis minime haberet, signo crucis tamen se munire curavit V609.

nuyt, él vesec gran compaya de diables qui anaven per ajuda, so li era viyares, d'un príncep; e aquel qui era mayoral scia emig dels autres he demanava a quascun del diables què avien feyt. *M. Aquesta manera de disputació trespassa Sent Gregori per causa de brevetat; mes, per un semblant que avem en les vides dels sants pares, lo podem entendre.

Hon, con un home entrés en lo temple de les ydoles, él vesé lo demoni seent ab tota la compaya sua, qui li estava de costa, davant enclini.⁴ E venc-li un dels diables qui l'aorà, per què'l diable mayor li dix: —E d'on vés?—. E'l diable li dix: ⁵ —En aytal província fuy, e aquí eu he feytes fer moltes batales e grans turbaciós e / he feyta escampar mota sanc; per què t'o són vengut dir—. E'l mayoral li dix: —Emfre quant de temps as tu feyt assò?—. E'l diable li dix: —Emfre 'xxx' dies—. E'l mayoral li dix: —E co y as tant puyat? ⁶—. Enaprés dix an aquels qui de costa li estaven que'l batesen fortment ab vergues. Aprés aquest, autre venc qui l'orà dient: 226r1 —Eu era en la mar e aquí eu / fi grans tempestats, per què periren moutes naus e y moriren mots homes—. E'l diable mayor li demanà enfre quant de temps o avia feyt, e'l diable dix que enfre 'xx' dies. Per què'l príncep lo fe cruelment batre dién: —Às tu puyat? en tant poca de causa tant de temps?—. Aprés aquest, venc lo 'iii' dién: —Eu fuy en una ciutat e fi aquí grans paleges ⁸ en unes nesses, axí que hi fo mota sanc escampada, e l'espòs, que y fi aucir. Per què t'o són vengut dir—. E'l príncep li demanà enfre quant de temps o avia feyt, per què'l diable li dix: —Enfre 'x' dies o he eu feyt—. E'l diable mayor li dix: —E às tu puyat en tant poc 'x' dies?—. Enaprés él lo fe batre greument. Aprés aquest ne venc autre qui dix: 226r2 —Eu he estat en un hermitatge 'xl' ayns, que he trebalat en un monge; e a penes eu l'é feyt pecar en pecat de carn—. Per què'l diable mayor se levà e'l baysà, e li pausà la corona del seu cap ⁹, e'l fe seer ab si dient: —Gran causa as tu feyta—. *M. Ay/tal poc ésser la manera d'aquela disputació que Sent Gregori recomta breument. On, con tots los esperits malignes aguessen dita lur rasó d'aysò que avien feyt, un se levà emig dels autres qui dix que él avia feyt que Andreu bisbe

⁴. - enclini P: *om.* BV (vidit Sathanam sedentem et omnem eius militiam ei adstantem, et veniens unus... V610.7).

⁵. - li dix *add. marg.* P, *no* V (et ille: in illa...).

⁶. - hoc tanto tempore fecisti? V610. Puyat = *punyat* 'maldat, hi has lluitat'.

⁷. - P: às tu tant punyat B.

⁸. - P: breges B: rixas V610.

⁹. - P: de capite suo coronam abstulit et capiti illius imposuit V610.26.: la corona sobre'l cap B (degué entendre que P era alteració del ross, *dessu'l cap*)

s'era enamorat d'una monya, dient que aquelò avia feyt, de les vespres ensà. Adoncs lo príncep lo preguà que'l fesés jaser ab ela per so que él se'n portés la victòria davant tots. E manà demanar qui era aquel qui guausava jaser en lo temple. On, con aquel agés gran paor e'ls diables lo veseren seyat del seyal de la crou, espaordits fuscaren, cridans: —Un home és qui és seyat, mes és buyt de ben—. E en aquesta vou aquela compaya dels mals¹⁰ esperits s'esvanessi. Per què'l jueu venc tost al bispe, e recomtà-li tot, / per orde, so que vist avia. Per què'l bispe, mot trist, gità de la sua casa, e del seu vesinat, totes les femnes, e bateyà lo juseu. *M.

Recomta Sent Gregori, en lo libre qui és apelat Dialogorum, que una monya entrà en un ort e reguardà una laytugua, per què li'n pres talent e, ses que no la seya ab lo seyal de la crou, per oblit, volenterosament la mordé ab les dens; mes, presa per lo diable, ela casec. On con Sent Equici¹¹ vengués a ela, lo diable cridà dién: —Eu què t'é feyt? Eu què r'é feyt? Aysi sesia sobre una laytugua, e venc la monya e menyà-me—. Mes après, per manament del sant baró, ela fo desliurada.

DE SENT CORNELI E DE SENT SEBRIA

Corneli és enterpretat que vol dir entenent la circumcisió, car él entès, e entenent servà, la / circumcisió¹² de les sobrefluïtats «de» les causes legudes e necessàries. O Corneli és dit de corn¹³ e de leos que és pòbol, so és que él sia en quax corns,¹⁴ so és fortessa de pòbol. Sebria és dit de ciprous que és mixtura, e de ana que vol dir ensús; o és dit de cipo qu'és mesclala¹⁵ o eretat, per so car él ac sobirana mistura de gràcia e de vertuts e la heretat dels celestials guaus.

Corneli fo papa e successor de Sent Fabian, e fo exilat ab los seus clergues per En Deci l'emperador. E aquí él resebé letres de confortament de Sent Sebria, qui era bisbe de Cartaya.¹⁶ Enaprès él fo re-

¹⁰. - B: *om.* P: malignorum (turba disparuit spirituum) V611.1.

¹¹. - beatus Equitius V611.

¹². - *Complet en BV, no en P.*

¹³. - B: crou P.

¹⁴. - B: crous P: quasi cornu V595.

¹⁵. - PB: quod est moestitia vel hereditas V595. Sembla ser un mot *mesclalla* 'barreja' poc conegut en català (però occit. ant. *mesclalha* «mêlée, combat...» PIDPF). El trad. prengué *moestitia* per *mixticia*, i de fet el context llatí sembla confondre aquests dos parònims, abans i després.

¹⁶. - P: Cartegenia B: Carthaginensi episcopo V595. 'Cartago'.

203r1 dut¹⁷ de l'exil davant l'emperador. Hon, con él esteguéis mot ferm en la sua fe, l'emperador lo fe batre ab correyades enplomades, e manà que / hom l'aduxés al temple d'En Mars, per so que li sacrificués, o que hom li tolgués lo cap. *M. E axí con hom lo menà là, 'i' cavalier lo pregà¹⁸ que's girés en la sua casa per so que pregués Déus per la sua moler, Na Salústia, que avia jagut paralítica per 'v' ans. On con ela fos sanada per la sua oració, 'xxi' cavalers ab ela e ab son marit cresegren en Déu. Per què tots, per manament d'En Deci, foren aduyts al temple d'En Mars e, con no li volguessen sacrificar, tots foren marturiats ab Sent Corneli. *M.

226v2 Sent Sebríà fo bisbe de Cartaya e'n aquela matexa ciutat él fo presentat al cònsol de la ciutat. On, con per él no volgués partir de la vera fe, él fo tramès en exil; e après ne fo revocat, e fo condemnat a mort¹⁹ per En Galeri cònsol; de què ac gran / gaug Sent Sebríà e'n fe gràcies a Déu. E quant él fo amenat al loc on hom lo dec escapsar, él manà al«s» seus que donessen 'xxv' morabatins al degolador, e pres un drap ab què's cobrí los uls e axí él resebec la corona del martiri.

DE SENTA EUFEMIA

Eufèmia és dita de eu, que és ben, he de fèmia profitabla, honesta e delitabla. Car en aquestes 'iii' maneres és dit ben. Fo ela profitabla als autres per conversació,²⁰ e honesta axí per composició de costumes, e fo delitable a Déu per celestial contemplació. O Eufèmia és dita enquax euffonia,²¹ que és suau sonament. Suau son se fa en 'iii' maneres: so és per vou axí con en cant, e en sonament axí con en cithara, e per bufament axí con a trompa.²² On Senta Eufèmia fe a Déu plasent son ab vou de preïcació, ab tocament per bona obra e ab bufament de devoció.

¹⁷. - retut P: reduyt B: tandem de exilio reductus V595. Potser és *reduit* la lliçó correcta, car *dut* per *duyt* no sembla ser gaire antic; però cal tenir en compte que en el dialecte de les *Vides* el diftong *ui* es reduïa a *ú* (*frut*, *cür*, *mura*, *lutar* etc.).

¹⁸. - lo prega B: *om*. P: rogavit ut ad domum suam deverteret V595. *Girar-se* 'desviar-se, fer un tomb fora de camí'.

¹⁹. - B: fo revocat, e fo revocat a mort P: sententiam capitalem accepit V595.

²⁰. - B: conversio P: conversationem V620.9.

²¹. - B: euphonia V: eufenia P.

²². - B: que deu ser també la forma usual per a P (*trop/pa* per separació de fi de línia i per això negligeix la titlla): organo V620.

203r2 / Eufèmia fo fila de i¹ cenador de Roma. E quant ela vesé los crestians turmentar, en poder d'En Dioclecià, ab diverses turmens, ela se n'anà al jutye e davant él confessà Jesú Crist per Seyor, e confortava per la sua fermetat los coratges dels sants barons. *M. On, co'l jutge aucisès los crestians, él los aucisia los² uns denant los
 227r1 altres per so que, espaordits, sacrificuessen a les ýdoles. / On con él feés escapsar los crestians davant Santa Eufèmia, ela, mot conformada³ en la fe, cridava que ela soferia enjúria per lo jutye. E adoncs lo jutge fo mot alegre, per so cor se pensà que volgués als déus sacrificar. Hon, con él li demanés quina enjúria li fasia, ela li dix: —Con sia generosa e nobla,⁴ ¿con pots los autres ans de mi marturiar, ni'ls fas ans que eu a Crist anar, ni pervenir a la glòria qui'ls és promessa?⁵—. Per què lo jutge li dix: *M. E'm pensava que't fosses perpensada, per la tua noblesa, que fesesses a la mia voluntat—. Per què él la fé metre en una càrcer.

En lo seguent dia ela's clamà mot fort dién con li perdonava hom contra les leys dels emperadors. E adoncs ela fo ferida greument e fo messa⁶ en una càrcer. E aquí intrà ab ela lo jutye, qui la voic forsar, mes ela's defès baronilment axí que li trencà la mà. *M. Enaprés él li tramés lo seu mayoral, e promès-li grans dòs si él li acabava que ela fesés a la sua voluntat. Mes aquel no poc obrir la càrcer, ni la poc trencar ab destrals; per què, pres per diables, a penes poc escapar.

203v1 Enaprés ela fo aduyta / d'aquí, e fo pausada sobre una roda. Era la roda plena de carbons; per què, lo masestre dix als menadors de la roda aytal seyal: —Quant eu sonaré lo tifel,⁷ vosautres rodats e ayxí lo foc s'encendrà, qui cremarà lo cors de la verge—. *M. Mes,
 227r2 per voluntat de Déu, lo ferrament ab què / la roda era temprada li cascò de la mà e fé so, per què los menadors tiraren la roda e axí aucís lo masestre. E Senta Eufèmia estec senes mal. Adoncs los parens del masestre plorans meyren foc a la roda per so que Senta Eufèmia cremés; mes, la roda cremada, Senta Eufèmia fon solta per l'àngel e estec en un loc aut ses tot mal. *M.

¹. - fila del cenador P: fila del senador B: filia senatoris V620.

². - B: lo P.

³. - PB: ipsa eorum constantia amplius provocata V620. *Assimilació de confirmada*.

⁴. - cum sim genere nobilis V620.

⁵. - P: promesa B.

⁶. - P: mesa B.

⁷. - tale signum trahentibus dedit et, quando sonum faceret, simul traherent V621.

Adones N'Apel·lian dix al jutge: —Sàpies que la vertut dels crestians no's pot solvre sinó ab ferre, per què eu te conseil que tu la fasses degolar—. Per què tramès là escales ab homes qui la presesen. E, axí con un la vole penre. él tornà contreyt ayxí que a penes lo'n dux hom mig viu. *M. Enaprés 'i' altra i puyà, e mantenent él fo mudat de son coratge, quant fo costa ela, ayxí que li demanà perdó e ab lo coltel treyt él cridà al jutge que él s'auciria plus volenter que no tocara ela.

Enaprés ela fo aduyta davant lo jutye, e'l jutye manà als seus cancellers que fesessen venir tots los putaners ⁸ joves a ela, per so que la feés escarnir a éls enaxí entrò que defalis per enug. *M. E quant aquel intrà davant ela, él vesec motes verges resplandens costa ela qui oraven ab ela; on per los seus amonestamens él fo leyt crestià. *M. Enaprés lo pretor penyà la verge per los pèls,⁹ e per aysò ela no's mauc del seu perpausament. E ses tot menyar, él la fé metre en la càrcer, per so que en lo 'vii' dia la fesés costreÿer¹⁰ ayxi con a uliva. E enfre los / 'vii' dies l'àngel li donà a menyar, *M. e quant fo pausada entre les péres, per la / sua oració les péres torneren cenra. Per què'l pretor ac gran vergoya car era vencent per la pudcella.¹¹ Per què la manà gitar en 'i' clot, en què fé metre 'iii' bèsties salvatyes que la devoressen. Mes les bèsties, con a domdes, se n'aneren a ela e, ab les coes liguades, eles li feren seÿla en què segués. E quant assò vesec lo jutye, mot se tenc per confós. On, co'l pretor enquax morís per tristéa, lo justier¹² venc, qui vole venyar la onta de son seÿor, e ab un coltel él marturià la santa verge de Déu. Per què'l jutge lo'n vestí de seda, e'l cins¹³ ab una cinta d'aur. *M. E quant él se'n fo intrat en sa casa, un leó lo devorà; e ayxí co'ls seus lo cercaven, a penes ne pogren trobar alguns oses trencats,¹⁴ e ¹⁵ la cinta de l'aur ¹⁶, ab lo vestiment trencat. *M. Senta Eufèmia fo sebelida en Calcedònia honradament e, per los seus mèrits, tots los jueus e'ls gentils de Calcedònia se convertiren a Déu. *M.

⁸. - Omnes petulantes juvenes convocaret V621: les putanes B.

⁹. - per capillos suspendit V.

¹⁰. - PB: inter quatuor magnos lapides sicut oliva constringeretur V621.

¹¹. - O: púnsela B: puella V621.

¹². - P: justicier B: carnifex V622.

¹³. - P: sinch B. 'i' el cenyí'.

¹⁴. - apenes ne pogren trobar alcunes causes trencades PB: vix pauca ejus ossa cum veste scissa et torque aurea repererunt V622. [Sembla provar que quan P veia *coses* en el seu model (ací errada de còpia per *o(s)ses* 'ossos') ho substituïa per *causes*].

¹⁵. - B: en P.

¹⁶. - d'aur... de l'aur PB.

Sent Ambrosi diu enayxi d'aquesta verge: —O verge mancipa, batalera! Eufèmia, qui retenguest¹⁷ la mirta de verginitat e merist ésser vestida de la corona de passió; e per les tues pregueres lo teu enemic és vencut e'l mal adversari teu és sobrat, e fust deliurada de la fornal del foc, e les dures péres fesest tornar cenra, e les bèsties salvatges domdest, e totes les penes sobrest, e'n la fi ab glasi trencada fust e ab la celestial compaya ajustada alegrament! Aquesta santa verge laus a tu, Séyner, la tua gleysa,¹⁸ e prec per nos peca[da]dors e adugua a tu los / nostres vots bonament. AMEN—.

«DE SENT LAMBERT»

/ Lambert fo home de noble linatge, mes pus noble era per santetat de vida. He fo enseyat a letres en sa infantesa, e per la sua santetat era per tots amat en tant que après la mort d'En Teodardo,¹ masestre seu, fo elegut per bisbe en la glesa Tragecensi.² E era mot amat per En Xilderich³ rey, davant tots los autres bispes. *M. Mes quant cresc la malesa dels enveyosses, senes causa lo depauseren de la sua honor e pauseren en la sua sesila En Feramendo.⁴ Per què Sent Lambert se n'intrà en un monestir e aquí él estec per 'vii' ayns bonament. *M.

Una nuyt ayxi con él estava en oració en lo paviment de l'autar, per ignorància él fè un sonet ab stroç daval.⁵ E quant l'abat l'ausí él dix: —Sel qui a feyt lo sonet, adés vasa a la crou—. Per què adoncs Sent Lambert, peus descalces, se n'anà a la crou; e aquí él estec en neu e en gel entrò que'ls frares se foren calfats après matines. On,

¹⁷. - reneguest P: tetenguest B: virginitatis retinens mitram V622.

¹⁸. - B: loes a tu, Senyor, la tua glesa P: haec sacra virgo tibi, domine, ecclesiam tuam commendet V622.

¹. - B: Theodoro P: Theodardum V596.

². - Tranyessensi B: Cregecensi P: Trecensis V596: Trajectensis *ed. princ.* (Avui *Utrecht*).

³. - B: Xilderi P: Childericus V596.

⁴. - PB: Feramundum V596: Ferramendum *ed. princ.*; P dóna *Foramendo* aci i *Feramendus* infra (*Foramendo* B).

⁵. - PB: in pavimento per ignorantiam sonum fecit V596. Cf. *FEW* s.v. *extrorsus*: fr. ant. *a estrós* «aussitôt, entièrement, avec vivacité, tout à fait»; occit. ant. *a estrós* «tout à fait, décidément»; gascó *estrous* «tout à fait». *Ab stroc* deu estar per *ad estroc*, com en occità antic, i pot significar 'tot (avall), ben (avall)' per dessota de (l'altar). També fóra concebible que *bestros* vagi existir al costat de *estrós*, sigui perquè, en llatí vulgar o tardà, hom ho construí amb la preposició *latina ab*, sigui per «canvi de prefix», per tal com coexistien *es-* i *bes-* en romànic amb valors no gaire diferents. *Sonet* 'sorollet, remor'.

con l'abat no'l vesés ab los autres e ausís dir a un⁶ frare que a la crou era, mantenent lo fé denant si venir e li demanà perdó ab tots los monges. E él no tant solament los perdonà, ans los preicà del ben de paciència mot ben. *M.

Après 'vii' àns En Feramendus fon gítat de la bispalia, e Sent Lambert hi tornà per manament del rey Pipí. On, con él resplandís, 228r1 ayxí con d'abans, per feyt e per paraules, 'h' malignes / homes se leveren contre él malament; per què los amics de Sent Lambert los auciren ayxí con o avien perservit. Per què En Dodon, qui era cosí d'aquels morts, per so cor era privat del rey, ab gran multitut 204rb de gens se n'anà a la casa del bispe / e l'asetjà, per so car volia per venyansa aucir Sent Lambert. On, con un enfant o vengués dir a Sent Lambert, qui estava en oració, él, confiant de Déu que'ls venceria, la spasa pres, mes après él se pensà que no ho fasia ben. Per què gità la spasa, pensan entre si que melor li seria que morín lo vencés, que si's solava les sues mans ab la sanc dels malvats. *M. Adoncs lo sant baró amonestà los seus que confessessen lurs pecats e que resebesen la mort pacientment. E mantenent los enemics vengren contre Sent Lambert e estan en oració éls l'ancisen; per què alguns qui n'escaparen de la sua compaya ne porteren lo seu cors amagudament en la sua gleysa e'l sebeliren 'hionra'dament.

DE SENT MATHEU APOSTOL E EVANGELISTA

Matheu ac dos noms, so és Matheu e Levi. Matheu és enterpretat casa de cuytament,⁷ o donador de consel; o és dit Matheu de magnus e de theos que és Déus, enquax que él fos grans a Déus, o és dit de manus e de theos enquax que él sia man de Déu. Fo él don de cuytament per cuytossa conversació,⁸ e fo donador de consel per saludabla preicació, e fo grans a Déu per⁹ perfecció de vida, e fo grans de¹⁰ Déu per la escriptió de la Evangeli. Levi és enterpretat que vol dir pres ho apleguat o ajustat o aposat. Car él fo pres de

⁶. - P: en un B.

⁷. - P: donum festinationis V622.23 [el trad. o el seu ms. llegí falsament *domum*].

⁸. - P: ffo el cuytadament B: donum festinationis per festinam conversionem V622.

⁹. - B: om. P (*haplografia*).

¹⁰. - grans a... grans a B: grans a... grans de P: magnus Deo per vitae perfectionem, manus Dei per evangelii conscriptionem V622. Potser, però, el trad. o el seu ms. llatí confongueren els dos parònims veïns *manus* i *magnus*.

la qüesta del tribut, e fo apleguat al nombre dels apòstols, e fo ajustat
228r2 a la compaya dels evangelistes, e fo / aposat al nombre dels màrtirs.

Matheu apòstol, dementre que preïcava en Etiòpia en la ciutat
204v1 qui à nom / Valdabis,¹¹ atrobà dos encantadors aquí qui avian nom
Çardes¹² e Arfaxat,¹³ qui enguanaven les gents ab les lurs arts, ayxí
que'ls daven malauties e'ls trebalaven greument; e eren tant fort
erguloses que enuax déus se fayen aorar. *M. E quant Sent Matheu
fo intrat en la ciutat, él alberguà ab En Candacis¹⁴ de la regina, qui¹⁵
avia bateyat Sent Phelip, e aquel li dix tot lo feyt dels encantadors.
E disia a les gens que tot so que fasien aquels mals homes faien per
mal de les gens, e que Sent Matheu o faria a lur profit. Enaprés En
Candacis demanà a Sent Matheu con sabia él tants linguatyes parlar;
per què Sent Matheu li dix que quant Sent Esperit devalà sobr'els,
adoncs reseberen aquel saber de totes les lengues. Tot en ayxí con
aquels qui volien, per lur supèrbia, puyar al cel per la Tor,¹⁶ se partiren
per confusió de linguatyes, enayxí los apòstols per tots los linguat-
ges an feyta una torre, no de péres mes de virtuts, per la qual puya
tothom al cel qui cresegua en Déu. *M.

Adoncs venc un home qui dix que aquels encantadors venien ab
dos dracs, qui gitaven foc pudent con a sofre per la boca e per les
narius,¹⁷ qui aucisien tot home. Per què l'apòstol se guarní del seyal
de la crou e, tot segur, él ixi fora a éls. E quant los dracs lo vseren,
sobtament se giteren als seus peus dormens. Aprés dix als encanta-
dors: —E hon és lo vostre poder? Despertats-los si podets. Eu si
228v1 no agués Déus preguat, so que / vosautres cuydàvets ab éls a mi
fer, agren éls feyt a vosautres—. *M. Hon, con l'apòstol manés
en¹⁸ nom de Jhesú Crist als dracs que se n'anesen e que no fessen
204v2 mal a negun, e/mantenent¹⁹ se n'aneren.

¹¹. - Nadaber V622.

¹². - Zaroen V622.

¹³. - P: Arfaxach B: Arphaxat V622.

¹⁴. - apud eunuchum Candacis regipae, quem Philippus baptizaverat V623;
(Ignorem si el trad. escriví alguna versió d'*eunuchus*, que en tot cas no seria *eunuc*,
mot llavors desconegut i mai popular. [Una conjectura menys arbitrària fóra que
ho hagués traduït per *sér* 'serf, esclau', tan freqüent en les *Vides*; i que, confonent-se
les dues -s s-, l'*er* resultant fos descartat pels copistes, sigui prenent-lo per una
partícula sobrerà o perquè, abreujat amb la sigla paleogràfica de *er*, no reparessin
en un traç tan poc visible. En un passatge posterior, 'castrat' es tradueix per
esco(t)lat, i també fóra possible que el vagi posar aci el traductor, però llavors
l'omissió no fóra explicable paleogràficament. J. C.]

¹⁵. - qui P (?): quem V. Sant Felip és el qui l'havia batejat.

¹⁶. - P: Torra B.

¹⁷. - P: per lo nas B.

¹⁸. - B: e P.

¹⁹. - e-m- 'tot seguit' < I(N) MANU TENENDO.

E après él preïcà al pòbol de la glòria de paradís,²⁰ dién que aquí avia habundància de tots béns e defalimens de tots mals e que aquí cantaven los àngels a Déu mot plament. E dix que de paradís terenal era home gitat per pecat, mes per lo neximent de Crist és mudat en paradís celestial. *M. E ayxí con él disia assò al pòbol, sòptament gran brugit se levà, per so car les gens disien que'l fil del rey era mort. On co'ls encantadors no'l poguessen resucitar, éls dixerén al rey que él era raubit en la compaya dels déus,²¹ per què li covenria a fer una ymaja e que li bastís un temple. Enaprés En Candacis fe ben guardar los encantadors e fé venir l'apòstol, qui resucità lo fil del rey. Per què lo rey, qui avia nom Egippus, quant o vesec, él tramès per totes les províncies²² sues dient: —Venits e veyals Déus amagat en semblansa d'ome—. Per què totes les gens vengren ab coronas d'aur e ab diverses sacrificis, per so que li sacrificuessen. *M. Mes Sent Matheu los reprès dient: —O barons, què volets fer? Eu no són Déus, més ben són servidor de Crist—. Per què éls d'aquel aur e d'aquel argent feren una bela gleysa enfre 'xxx' dies. *M.

Enaprés lo rey Egippus, ab la sua muler e ab tot lo pòbol, se bateyà, e Na Efigènia, fila d'él, fo per l'apòstol consecrada, que convertí a Déu més de 'cc' femnes verges. *M. Aprés assò N'Irac²³ succesi al rey e cobeseyà la dita verge per muler, per què promès a l'apòstol la meytat del seu regne si él li acabava que Na Efigènia²⁴ fos sa mólér.

Per què l'apòstol li dix: —Tu venràs digmenge a la gleysa e aquí tu ausiràs, «denan»²⁵ Na Efigènia e les autres verges, con bones ca/uses e dignes sien¹ justes núp/cies. Per què aquel dia lo rey venc a l'esgleysa mot alegre per so cor se pensà que Sent Matheu cosselés a Na Efigènia que'l presés per marit. On, con Sent Matheu parlàs mot del ben² del matrimoni al pòbol e al rey, e a les verges ensems

²⁰. - B: gleysa de paradís P: de gloria paradisi V623.

²¹. - en la compaya dels jueus P:... juseus B: in Deorum consortium raptus fuisset V623. Mala lliçó dels copistes *iudeorum* per *in deorum*; o *iudeus* per *deus*.

²². - B: províncies P.

²³. - P: irrat B: Hirtacus V624.

²⁴. - P: Euffèmia B: Ephigenia V624.

²⁵. - dauant B: om. P: et praesente Ephigenia cum caeteris virginibus V624. [Generalment trobem *denan* usat per P i *dauant* per B. És versemblant que ací *nan* vagi desaparèixer, per haplografia, en el model de P, i que aquest vagi eliminar de com un contrasentit. Alguna vegada també s'hi troba *enan(t)* (freqüent en occità antic), i amb aquest l'eliminació fóra encara més fàcil. J. C.]

¹. - Bona causa sien iustes nupcias B: quam bona sint justa conjugia V624 (ací P *repeteix* e).

². - mot del ben B: mot ben P (*haplografia*): de bono matrimonio diu locutus V.

--per què'l rey lo'n lausà mot, per so cor se pensà que Sent Matheu escomangués la verge a voler matrimoni—, enaprés él repetí al rey e a les verges lo sermó dient: —Con bona causa sia matrimoni quant salvament és tengut, ben sabets vosautres, que si alcun[s] dels sers pren[e] l'esposa de son seyor, que no tant solament seria en la sua ira, ans seria per él punit a mort, non ges per so car auria feyt matrimoni, mes car auria presa l'esposa del seyor e car auria lo seu matrimoni trencat. Enayxí tu, rey, faliries si prenies per muler Na Efigènia que és esposa del Rey perdurable. E veus que és sots lo vel consecrada, doncs con li gausaràs tu tolre la sua esposa, ni la guausaràs tu penre per muler?—.

*M. E quant o ac ausit lo rey, mot irat, se partí d'él. Per què l'apòstol mot ferm ses temor confirmà a paciència tots aquels qui ab él eren e seya Senta Efigènia ab les autres verges e les benesí. E quant él ac dita la messa, lo rey tramès là un degolador qui degolà Sent Mateu costa l'autar ab les mans levades al cel Déu preguan. E ayxi él fo màrtir consecrat a Déu. *M.

E quant lo pòbol o ausí dir, corréen se n'aneren al palau, per lo rey as-aucire, mes a penes foren retenguts per los preveres e per los diaches.

Per què penseren del cors de S. Matheu honradament. *M. Enaprés lo rey temtà S. Efigènia si la poyria aver en neguna manera, ni per encantamens, mes res / no y poc acabar. / Per què fe environiar la sua casa ab foc, per so que ela e les autres verges cremessen, mes l'apòstol aparec aquí, qui aucís tot lo foc e'l mudà al palau del rey e'l cremà tot, que res no y romàs al palau del rey, exceptat què'l rey, qui's n'era ixit ab un seu fil. *M. E mantenent lo diable entrà en lo cors del fil, qui confessà los crims de son pare e's n'anà al sepulcre de l'apòstol; e'l rey tornà lebrós, per què él metex s'aucís ab lo coltel. *M.

Enaprés lo pòbol féu rey lo frare de Senta Efigènia, qui s'era bateyat, qui reya 'lxx' ayns e fe hereter un seu fil, qui cresc mot lo nombre dels crestians e hedificà motes gleses en la província de Eciòpia.³ E'N Çardes e N'Arfaxat se n'aneren en Pèrsia en aquel dia que l'apòstol resucità lo fil del rey, e aquí éls atroberen Sent Simon e Sent Judes. *M.

És notadora causa que 'iiii' causes són pensadores que foren en Sent Matheu. La primera és leugeria d'obediència: car mantenent, quant Jhesú Christ l'apclà, él desemparà la renderia,⁴ ayxi que no

³. - PB: Aethiopiae V625.

⁴. - P: tenderia B: teloneum reliquit V625. [Sant Mateu era publicà o perceptor

relé rasó als seus seyors, ans esteu ab Jhesú Crist perfeïtament. On per aquesta leugieria d'obediència alguns ne reseberen ocasió d'eror, segons que recomta Sent Jerònim en los originals, sobre aquel loc, dién: «Per què, reprèn en aquest loc En Porfiri e N Julià l'emperador o la ystòria de l'istoriayre qui ment, o la folia d'aquels qui de man-
 229r2 te/nent següiren lo Salvador, car ayxí següiren senes rasó tot hom qui's següís».⁵ Mes los apòstols veseren mores virtuts, e mots seyls, de Jhesú Christ, ans que creseguessen en él, e assò no és dupte. Certament la sua resplandor, e la magestat de la divinitat amaguada—que
 205va resplandia en la humanal cara—/ sel qui primerament vesia, per sol l'esguardament, lo podia a si tirar.⁶ Car si en péra preciosa és que tir alcuna causa a ssi, cant plus o poc fer lo Seyor de totes criatures, segons la sua volentat, tots sels que volia.

[On] Segon, «e»⁷ la sua larguesa, car mantenent féu gran covit a Él e'n la sua casa sembla que'l reché volenterós. Lo qual covit, no tant solament fo gran,⁸ ans [o] fo mayor; e assò fo per rason de la sua volentat, car ab gran volentat lo resebé. *M. La 'ii'ª rason fo per raysó del mester, car aquel convit fo demostrament de gran mester, lo qual mester espoh ayxi la glosa sobre Sent Luc, d'aquel qui en la sua casa resebé Crist, que és en lo perdurable delit de volentat.⁹ *M.

de contribucions, i això és *render* en català, mot molt viu, sobretot en les muntanyes rosselloneses, aplicat al qui cobra els drets de pastura (la *Cabana del Render*, nom que es repeteix molt en el Canigó etc.). Aguiló diu que *render* ha significat així mateix 'botiguer de comestibles' però això és poc conegut i deu ser secundari. De més a més, veg. la nota 21, *infra*).

⁵. - següís PB: qui statim secuti sint salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sunt secuti V625.23, *Següís* deu ser lapsus repetitum en lloc de *signés*, *senyés* o *cridés*.

⁶. - majestas divinitatis occulta, quae etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat adspectu V625.

⁷. - segons B: on segons P: Secundum est ejus largitas V625. El copista potser no s'adona que aquí hi ha la segona de les «iiii» causes pensadores que foren en Sent Matheu» (paràgraf precedent).

⁸. - convivium non tam fuit magnum ratione laetae praeparationis, sed etiam fuit magnum primum ratione voti... P. (Es possible que ací s'hagin perdut alguns mots en la traducció com sigui que hi manca algun dels conceptes del text llatí. Podríem suposar que digués «fo gran per rason de mores preparaciós: ans o fo mayor» [però això és un supòsit audaç, car ni en P ni en B no queda rastre de tal cosa, ni es veu una explicació en crítica textual per a aquesta pèrdua. És més probable que el traductor simplifiqués —com sol fer-ho— el retorçiment de les frases de Voràgine. El mot *o*, que posa P davant de *fo*, fa nosa de tota manera (P cau sovint en petites anticipacions); el que fóra més fàcil és que *e assò fo* sigui degut també a una lapsus repetitum de P (*anso fo* - *asso fo*); llavors el text esdevindria simple i clar: *ans fo mayor per rason de la sua volentat*. J. C.]

⁹. - pascitur delectationibus voluptatum V625.36.

Per la 'iii^a rasó, fo grans, per¹⁰ rason dels enseyamens, per so cor aquí li enseyà grans enseyamens ayxí con, «Misericòrdia vole(n): no fraturen¹¹ de metges, sels qui sans¹² són».¹³ *M.

Per la 'iiii^a manera fo gran lo comvit per rason d'aquels qui foren cuydats, car aquí fo cuydats Jhesú Crist e ls discipols d'Él. *M.

229v1 La 'iii^a causa¹⁴ fo la humilitat d'él, que aparec en 'ii' causes. Primerament en so que él se¹⁵ mostrà publican. Los autres evangelistes, ayxí con diu la glo/sa, per causa de vergoya e per honor de l'evangelista, no's pausen nom vulguar. On él, segons que és escrit, just,¹⁶ en lo comensament, és acusador de si, car él s'apelà Matheu e publicà, per so que demostrès que negun convers no's deu desfiar de salut, con de publicà sia feyt soptament apòstol e evangeliste. *M. En la 'ii^a causa aparec la sua humilitat en aysò que él fo mot pacient en les sues injúries. On cant los fariseus murmuraven diens que Crist era devalat ha home peccador, / Sent Matheu los pogra respondra e dir: ---Vosautres ets pus mesquís e ets pecadors, vosautres qui ets fuyts¹⁷ al metge, per so car pensats ésser justs. Mes eu no pusc ara ésser dit peccador, qui són fuyt¹⁸ e vengut al metge de salut, e no li amac¹⁹ la mia nafra—.

205v2

*PER QUAL RAO FOREN MES CANTATS LOS SALMS DE
DAVID E L'AVANGELI DE SENT MATHEU E LES PISTOLES
DE SENT PAUL, QUE AUTRES CANTS, EN LA GLEYSA*

La 'iiii^a causa c'om pot en él notar és la gran sol'lempnitat de l'Avangeli d'él en la Gleysa, car l'Avangeli d'él és més cantat en la Sglesa que negun dels autres, axí co'ls Salms de David e les Pistoles de Sent Paul són més cantades en l'Esglesa que les autres escriptures.

¹⁰. - B: om. P des del primer al segon rasó.

¹¹. - P: frayturament B.

¹². - B: sants P.

¹³. - misericordiam volo et non sacrificium: non egent, qui sani sunt, medico V626.

¹⁴. - la 'iiii^a causa P: l'altre rasó B: Tertium V626; l'arquetipus duria la tersa causa.

¹⁵. - B: om. P: se publicanum manifestavit V626.

¹⁶. - secundum quod scriptum est, justus inprimis est accusator sui V626.8. [Sintaxi violenta en romanç calcant servilment l'hipèrbaton llatí: per justus accusator est sui inprimis].

¹⁷. - fusts al metge P: feyts... B: vos justos arbitantes medicum refugitis V626.15.

¹⁸. - B: fut P.

¹⁹. - no li ama P: no li he amagada B: non ab-condo V626.

De la cal causa ²⁰ és aytals rason, segons testimonis de Sent Johan e de Sent Jacme: tres linatges són de pecats, so és pecat de supèrbia e de luxúria e d'avaresa. Per lo pecat de supèrbia pecà Sent Paul, 229v2 qui ac nom Saul, per / En Saül rey, qui fo mot ergulós, qui perseguí mot la Sglesia; per pecat de luxúria pecà David qui fèu pecat d'aülteri: per aquel pecat fèu aucir Uries qui era son cavalier mot fiell; per pecat d'avaresa pecà Sent Matheu, qui per avaresa fasia leigs guasayns. Fo él render, ²¹ que venia esmersamens e rescibia los guasays que les naus fasien en partida, e'l trebuyt ²² que devien dar: per què, él fo leuder seyaladament. Donques foren aquests, pecadors; mes les lurs penitències plagren a Déu, ayxí que no tant solamenti lur perdonà, ans los donà grans dons de vertuts: car sel qui era cruel perseguidor fèu feel preicador, e sel qui era aülte e omesier fé propheta e salmista, e aquel qui era cóbeu de leygs guasayns fo apòstol e evangelista. On, per aysò, los dits d'aquests 'iii' sòn / tant sòven cantats per nós, per so que negun qui's vula convertir a Déu no's desesper de perdó: per so car veurà aytals venguts, en la gràcia de Déu. *M.

És notador sobretot que, segons Sent Ambrosi, són alcunes causes pensadores en la conversió de Sent Matheu: de la part de Jhesú Crist, qui fo son metge; e alcunes causes, de la part de l'enferm sanat; e alcunes, de la part de la manera del garir.¹ En lo metge, foren 'iii' causes: la saviesa, per què conec la rasil de la malautia;² e bontat, per la cal li donà los metyamens; e poder, per lo qual lo poc tant tost 230r1 guarir. D'aquestes / 'iii' causes diu enayxí Sent Ambrosi, en persona de Sent Matheu: «Ayxí pot tolre del cor meu la dolor, e de l'ànima la malautia, sel qui conex les catises amaguades»; e assò és quant al primer dit. «Eu he trobat metge qui habita al cel, e dejús³ escampa los metyamens»; e assò és quant al segon dit. «Assí pot sols sanar les mies nafres sel qui no sap les sues»; aysò és quant al 'iii' dit. [que fo]⁴ En aquel malaute⁵ sanat, so és en Sent Matheu, són

²⁰ - B: *om.* P: *amplius recitantur, cujus est ratio...* V626.22.

²¹ - P: *tender* B: *telonearius* V626.

²² - P: *tribut* B: *emolumenta redduntur* V626. Del ll. *tributum* (cf. *attribuere, attributum*), però influenciat en cat. antic per *atribuir, atribuit* (Cor. Notes).

¹ - B: *guarnir* P: *modi sanandi* V627.

² - *reyl* de la malautia B: *rasil* de m. P: *radicem morbi cognovit* V627.6.

³ - *et in terris spargit* V627: e de dins escampa PB. L'autògraf duria *de ius*, que l'arquetipus llegí fàlsament *de ins*, i els mss. actuals van canviar en *dins* l'arcaisme sinònim *ins* INTUS.

⁴ - PB. Però és add. del copista de l'arquetipus, que trenca el sentit del context: «hoc quantum ad tertium; in ipso autem infirmo sanato, scil. in beato Mattheo...» V627.13.

⁵ - B: *om.* P.

'iii' causes pensadores, que Sent Ambrosi demostra: *M. Per so car el se despulà perfeïtament la malautia, e al metge estoc agradable, e'n la sanitat resebuda se servà totstems nèdeu; per què, dix: -Seguia Sent Matheu Jesú Crist ya alegre, e alegrament dix: «Eu ja no són publicà, ni no són portat per leugeria, e leugeria m'e despulada pus que e'm vestí Jhesú Crist»; e assò quant a la primera causa. Diu Sent Mateu: «Eu aguí en osi lo meu linatge e fugí a la mia vida; solament seguesc eu⁶ tu, Séyer Jesú Crist, qui sanes les mies nafres»; e assò és quant al segon dit. «¿E qui'm tira de la caritat de Crist, la qual⁷ és en mi?: partirme-n'lia trebal ni tribulació ni fam...»;⁸ e assò és quant al seu dit ters—. *M.

206r2 La manera / del sanar d'él fo en 'iii' maneres, segons Sent Ambrosi. Primerament Jhesú Crist lo liguà ab liguams, enaprés li enpressà⁹ l'escorredor,¹⁰ en lo ters loc / lo mondà¹¹ del poyrit. *M. On, diu Sent Ambrosi, parlan en persona de Sent Matheu: —Liguat só ab lo clau de la fe e ab los feres¹² de caritat. Tol-me, Séyer, los poyrimens dels meus pecats, dementre que m'as liguat ab los liguams de caritat. Segua en mi tot so que y trobaràs viciós¹³ —. E assò és quant al primer dit. —Tot manament teu tenré eu enaysí con a coredor¹⁴ enpressat. E si crema l'escorredor del teu manament, la carn àul poyrida¹⁵ partirà de mi solament; e si mòrt¹⁶ lo teu metgament, almeïns tol tot vici—. Quant al segon article diu: —Veni tost, Séyer meu, tala e tol de mi les amaguades malauties, e nedeya d'aysò que és pudent, ab lo teu lavament—. *M. Quant al 'iii' article se diu que'l seu Evangeli fo atrobat en l'ayn de Nostre Seyor 'd', ab los osses de Sent Barnabé, lo qual Euvangeli portava ab si Sent Bernabé; e quant

⁶. - B: seguesc en tu P: solum te sequor, domine Jesu V627.

⁷. - lo qual P: quae est in me V.

⁸. - Quis est, qui me separat a caritate Dei, quae in me est, tribulatio an angustia an famcs? V627.22.

⁹. - P: expressà B: impressit V.

¹⁰. - PB: cauterium ipsum impressit V627. Cf. nota 14. *Empressar* 'estrènyer' o 'marcar empremta'? Hi ha ací una confusió entre *cauterium* i *escorredor*, que no acabem d'entendre. Cf. occit. ant. *escozer*, *escoire* «irriter», d'on derivaria regularment *escozedor*; i *escorsar*, *escorjar* «écorcher»; i tinguem en compte que el rotacisme -z- > -r- és freqüent precisament en rossellonès i en els Pirineus (Cor., *Est. de Top. Cat.* I, 35).

¹¹. - Occit. ant. *mondar* «nettoyer, purifier»; tradueix aproximadament «putredinem emendavit»; B, no entenent-ho ja, ho canvià en *mudà*.

¹². - = *ferres* 'cadenes, ferros'. *Compeditus* V.

¹³. - *Segar* 'tallar, extirpar'. *Seca* quodcunque inveneris vitiosum V627. B ja no ho entén i ho altera en *seca*.

¹⁴. - P: co es coredor B: sicut cauterium impressum tenebo V627. Cf. nota 10.

¹⁵. - B: poyrida P: putrefacta V427.

¹⁶. - B: mor P: mordet V627 'cou, pica dolorosament'.

lo pausava sobre alcun malaute, per mèrits de Sent Matheu e de Sent Barnabé era, mantenent, deliurat.

DE SENT MAURICI

230v1
206r1 Maurici és dit de mari e de cis, que vol dir home qui geta hodor, e de us que vol dir conselador o cuytat; o és dit de mauron, en grec, que vol dir negre en latí. Car él ac amarguor, en cultivament de misèria, e de dilació de la sua terra; e fo home qui gità les sues sobreffuitats; e fo home dur en soferir los seus turmens; e fo conselador, per so cor él conselà los seus pars cavalers; / e fo cuytant, per fervor e per multiplicament de bo/nes obres; he fo negre per meynspreu de si. La sua passió escrisc En Matheu Enric, arquebisbe del Leon.¹⁷

Maurici estec duc en la regió que ha nom Thebea: per què les gens an nom thebei, per la lur ciutat que à nom Tebea. És aquela regió en les partides d'aurient o d'Aràbia: que és terra covinent per riqueses e és abundant per fruyts e delitable per arbres.¹⁸ És dit que'ls homes d'aquela terra són mot grans de cors e bons d'armes e forts en batala, e són savis per engin e rics de saviessa. Aquela ciutat avia 'c' portals; e fo edificada sobre lo flum qui à nom Nil, qui ix de paradís; de la qual és dit Thebea, ciutat t[r]encada per portes.¹⁹ En aquela ciutat preicà Sent Jacme, frare del Seyor, la paraula de Déu; e'ls enseyà la fe de Christ perfeytament. *M.

On, con En Dioclecian e N Maximian volguessen la fe de Crist destruir de tot, éls trameyren, per totes les províncies, aytals letres, là on crestians estaven: —Si'ls autres²⁰ convenia a termenar o ésser saubuts, e tot lo món era [ajustat] a la una part ajustat, e solament Roma era de l'autra part, tot lo món, vengut, fugiria,²¹ e sola Roma romandria, con ajustament de sciència^{21a}. ¿Per què, donques, vosautres, qui ets pòbol,²² contrastats als seus manamens, e contre los seus

¹⁷. - Leo B: Eucharis Lugdunensis archiepiscopus V628. 'Lió' ¿Caldria separar potser, analitzant-ho, com de Lleó(n) a causa de l'estranyesa que aci ens ha d'inspirar l'ús d'un article? Cf. els fets reunits en les *N. Gram.* § 5b.

¹⁸. - P: aybres B.

¹⁹. - centum jacet obruta portis V628.

²⁰. - si aliquid determinari oporteret aut sciri V628.

²¹. - P: fugera B.

^{21a}. - P: e sol Roma ro. com aj. de sc. B: sola Roma in culmine scientiae remaneret V629.2. [Idea confusa, però no sembla que s'hagi d'esmenar, cedint a la temptació de veure, en la partícula *com* o *con*, algun substantiu equivalent de *culmen*].

²². - P: qui sots poch pòbel B: vos parva plebecula V629.

230v2 establiment ayxí folament vos ergulats? O rescobets / la fe dels déus
nostres, o serà donada sentència de dagnació contra vós—. E cant
los crestians agren resebuda aytal letra, éls ne trameyren los misatges
206v2 senes tot respot. *M. Per què adoncs En / Dioclecian e N Maxi-
mian, irats, trameyren per totes les províncies que tots venguessen
ab armes, per so que subjuguessen los rebel·les qui eren contre l'em-
peri. E foren portades letres al pòbol de Thebea; lo qual pòbol
red[r]ia, segons lo dit de Déu, a l'emperador so que seu era, e re-
d[r]ia²³ a Déu so que era de Déu. Per què, ajusteren grans gens de
cavalers eleguts, —so és 'vi' mília 'dclxvi'—, e'ls trameyren als enpera-
dors, per so que en justes batales los ajudessen, e que no moguessen
lurs armes contra crestians, ans los deflessen. De la qual compaya
era duc Sen Maurici, qui era baró noble e senes colpa, qui fo sobirà
vencedor e fort. *M.

Enaprés En Dioclecian tramès En Maximian contre les gens de
Guàl·lia, ab mot gran compaya, ab la qual compaya ajustà los
cavalers de Thebea. Per què Sent Marcel·lí papa los preguà que
enans se gequissen aucir a glasi que éls venguessen contre la fe cres-
tiana. On con totes les compayes passesen los monts d'Alpis, l'em-
perador lur manà que tots aquels qui ab él eren sacrificuessen a les
ýdoles, e que's juresen contre tots aquels qui eren contre l'emperi,
e màgerment contre los crestians. E quant los sants cavalers o ausi-
ren, 'viii' mília se'n trieren de la sua ost, e's pauseren en un bel loc,
231r1 costa / lo flum de Rose.²⁴ E quant o ausí En Maximia, él tramès als
cavalers a dir e manar que sacrificuessen a les ýdoles ab los autres
cavalers, mes éls li respoyren que no ho podien fer, per so cor éls
avien la fe de Crist. *M. Adoncs l'emperador tramèt là cavalers
as-éls diens que'ls fesesen sacrificar als déus ho que'n degolessen la
207r1 desena part d'éls. Per què,²⁵ los sants cavalers esteyren²⁶ lo col, e's /
cuyteren mot que per éls fossen morts.

Adoncs Sent Maurici se levà e'ls dix: —Mot m'alegri ab vosautres
per so car vos ets aparellats de morir per la fe de Crist; per què eu
he servat lo manament de Crist, qui dix a Sent Pere, «Met lo teu
coltel en la colteleria».¹ Tots siats d'un coratye. Les gonelas avem

²³. - P: retia... retia B: reddebant V429.

²⁴. - P: Rosse B: juxta Rhodanum V629.

²⁵. - que B: om. P.

²⁶. - sancti igitur cum gaudio capita extendentes... ad mortem pervenire pro-
perabant V629.37. *Esteyren* (< *estesren*) Pf. 6 del verb *estendre* (singular *estès*).

¹. - en la co. P: en lo foyra B: in vaginam V630.5. Per a *foire* 'beina', veg.
Gloss.

vermeles de sanc, e seguiam-nos los uns los autres e trametam aquest respost a l'emperador: *M. «Cavalers èm, emperador, teus, e resebem nós les armes de defensió de la causa pública;² e no és en nós bausia ni paor. Sapiats que no desempararem la fe de Crist»—. On, con assò ausís l'emperador, él manà que la desena partida ne degolàs om. E quant fo feyt, lo seyerer pres la seyerera e's pausà entre los cavallers dién: «Lo gloriós duc nostre, En Maurici, à parlat de la glòria dels nostres cavallers; e per assò pres les armes que en³ aytals contrastem. Get la nostra itan dreta aquestes armes carnals e armem-nos de virtuts e trametam a l'emperador aytal resposta: «Cavallers èm

231r2

nós, emperador, teus, mes èm servents / de Crist. De tu aguem la cavaleyria; e d'Él, avem que siam senes colpa. De tu avem loguer de nostre trebal, mes d'Él avem comensament de vida. Per què, nós èm aparellats de soferir turmens per Él, e ya no'ns partirem de la sua fe per res»—. *M.

Adoncs, lo mal emperador manà a la sua compaya que enrevironessen aquels cavallers, per so que negun no'n pogués escanar. Per què, foren valeyats los cavallers de Crist per los cavallers del diable, e per les lurs mans foren tots peseyats e cauciguats ab los peus dels cavals: e ayxí éls foren màrtirs de Déu consecrats. E, per volentat de Déu, mots n'escaparen; e presiqueren lo nom de Déu en'autres regions, e en'autres partides cavallereya/ren gloriosament. *M.

207r2

Dels quals foren En Solutor e N'Aventor e N'Octavus, en la vila de Taurí; e N'Alexandri en la vila de Bèrguamo; e N'Segon, en la vila de Ventamila, e'l benatyrat Cohtastí e N'Victor e molts d'autres.

Hon, co'ls homesiers departissen la pre[s]sa e ensems se dinnessen, un home vel qui avia nom En Victor, passà per aquí per aventura, e cuýderen-lo que's ditnès ab éls. Mes él lur demanà con podien menyar entre⁴ tants homes morts. On, con él ausís dir, a un home, que per la fe de Crist eren morts, él sospirà e's plorà fort, e dix que mot fóra benaüyrat si ab aquels fos mort. *M.

On con éls ausièn d'él que crestià era, mantenent l'espeseyeren. Enaprés lo cors de Sent Innocent, qui fo d'aquela compaya e fo gitat en l'aygua de Rose, per En Dominaci de Gennavès, e per En Grat e per En Gustà e per En / Protasi, qui foren bisbes d'aquel loc, ab los autres bisbes, en la lur glesa són sebellits. *M.^{4a}

231v1

². - B: casa publica P: reipublicae V630.

³. - P: ad B. = pres les armes per ço que a(d) aitals... *En aytals està per aytals 'a tal gent, contra tal gent'.*

⁴. - P: demest B. Preposició rossellonesa 'entremig', veg. Gloss.

^{4a}. - Ací manca en B el fragment de P 207r2.23-207v1.22.

En lo qual bastiment fo un gentil qui era masestra, qui obrava en lo dia del digmenge e'n les autres festes. Per què li aparec la compaya dels sants, qu'il raubir[er]en, e'l ne repreyren mot, per so cor obrava en lo dia del digmenge, co'ls autres pensesen en Déu a servir, e él sol obrava. Per què, coregit d'aquel pecat, él se n'anà a l'esglesia e's fe bateyar. *M.

207v1 Una femna liurà lo seu fil a l'abat del monestir en què jaïen los cors sants; quí morí[ren] enfre breu temps; per què, ela lo plorà fortment. A la qual aparec Sent Maurici, dién per què plorava enayxí lo seu fil, e aquela femna li dix: -- Sapiats que aytant quant eu viuré no'm laxaré de plorar—. Per què Sent Maurici li dix: -- No'l vules plorar con a mort, ans sàpies que él habita / ab nós e, si o vols provar, sies tu demà e tots dies a les matines, e aquí tu ausiràs ab los autres monges él, cantan altament --. Per què ela o fe e ausí lo seu fil autament cantan. *M.

Lo rey Guturànic gequí les pompes del segle; per què, donà tot quant avia als paubres e a les gleyses; e après él tramès un prevere qui li aportés de les reliquies dels sants. On co li n'aportés, la nau en què anava perí, e él escapà ab la capsa de les reliquies. *M.

En l'ayn de Nostre Seyor 'dcccclxiii', un monge, per pres de Quarles, enpetrà d'En Nicolau papa los corses de Sent Urbà papa, e de Sent Tiburci màrtir. E quant se'n tornà, él visità la sglesia dels sants màrtirs, e enpetrereren, ab l'abat e ab los monges, que'l cors de Sent Maurici e'l cap de Sent Innocent se'n portessen en la ciutat de Antisiòdoro;⁵ e'l pauseren en l'esglesia que Sent Germà los avia feyta e desicada.

231v1 DE SENTA JUSTINA

Justina és dita de justícia: per so ela redec a cascun so que seu era: so és a Déu obediència, e al sobirà prelat reverència, e als seus pars concòrdia, e als mentres de si disciplina, e als enemics paciència, e als mesquís e als turmentats compasió.

Justina fo verge de la ciutat d'Antioxa, e fo fila del prevere de les ýdoles. E sesia tots dies a la finestra; *M. e ayxí con ela ausia lo diache ligén l'avangeli, ela's convertí per él. On con ela o dixés a son pare e abdós dormissen, Jesú Crist los aparec ab los àngels

⁵. - Antissiodurum V632 (Ileg. Autiss-); avui Auxerre.

207v2 dién: —Venits a mi, e eu dar-vos-he⁶ lo regne del cel—. E cant se foren despertats, lo pare e la mare ab / la fila se feren bateyar. *M.

231v2 Aquesta Justina verge fo mot trebalada per En Sebrìà, mes ela'l convertí a la fe. Aquel En Sebrìà fo encantador en sa enfantesa; on, con fos en etat de 'vii'⁷ ayns, él fo consecrat per sos parens al diable. Per què, él usà d'aquela art d'encantament: e les femnes faýa tornar en manera de bèsties, e moltes autres causes maraveloses fasia. On, con él fos enamorat de Senta Justina, él apelà lo diable per so que vengués a él, e'l preguà que li fesés aver Senta Justina. Per què lo diable li dix: —Per què m'as apelat?— E'N Sebrìà li dix: —Eu am una verge dels gualileus. ¿Poyràs fer que eu la aya per so que eu fassa d'ela a la mia volentat?— E'l diable li dix: —Eu, qui l'home gitè de paradís, e fi que Caym aucís son frare, e que'ls juseus auciren Jesú Crist, e mols / homes é torbats, ¿no poyré eu fer que una enfanta pusques tu aver a la tua volentat? Pren tu aquest enguent, e geta-lo defora, en aviró de la sua casa. E eu, qui sobrevenré, faré que'l seu cors⁸ s'encendrà en la tua amor, e forsar-la-he que fassa a la tua volentat —. En la seguent nuyt lo diable entrà en ela, e fé que'l seu cors⁸ fo mot escomaugut en amor d'aquel. *M. Mes quant ela o senti, devotament s'encomanà a Déu, e seýa lo seu cors ab lo seyal de la crou; per què, lo diable, espaordit, fugí e se n'anà a'N Sebrìan. E'N Sebrìan li dix: —E per què no m'as amenada aquela verge?— E'l diable li dix: —Eu veg en ela un seyal per lo qual perdé tot lo meu poder⁹—. *M.

208r1 Per què, En Sebrìà lo desemparà, e n'apelà autre qui fos més fort; e'l diable li dix: —Eu he ausit¹⁰ lo teu manament, e he vist lo no-poder d'aquel meu compayó; mes eu t'o esmenaré e compliré la tua volentat. Iré a ela e faré que ela aja volentat de fer a la tua volentat, ayxí que tu la tengues a la tua volentat—. Per què'l diable venc a ela e esforsà-se que la feés pecar; mes ela's comanà a Déu e's seýa ab lo seyal de la crou e bufà¹ contre'l diable; on, mantenent se partí d'ela. Per què'l diable, confós, fugí a'N Sebrìà, e'N Sebrìà li dix: —E on és la verge que eu te mané a mi adur?— E'l diable li dix:

⁶. - B: dirvos he P: dabo V632.

⁷. - BV: xvii. P.

⁸. - P: cor BV. És la -s del cas subjecte.

⁹. - omnis virtus in me deficit V633.

¹⁰. - eu he ausit P: eudi B: audivi V. B té una curiosa tendència a no usar per al passat altres formes que el pretèrit simple.

¹. - insufflans V633.

232r1

—Sàpies que eu són vengut, e no't gaus dir con; eu he vist en ela un seyal / terrible, e mantenent eu perdé² lo poder. *M.

208r2

232r2

Adoncs En Sebrìà lo gequí anar, e l'escarní, e féu-se venir lo príncep dels diables, a cuy dix: —Quina és la vostra vertut poca, que ayxí vos apoder una femna! — E'l diable li respòs: —Eu iré a ela e treballar-la-he ab greus febres e li faré venir de diverses diables—. E en ora de miya nuyt, é'l li venc en forma d'una verge, e li dix: —Eu coheseg viure ab tu castament, emperò eu vul saber quin mèrit n'aurem—. Per què la santa verge li dix: —Mots béns n'aurem e pocs trebals—. E'l diable dix: —E ¿què és assò que Déus mana, «Crexets e multiplicats e omplits la terra»? Sàpies que e'm tem, compayona bona, que si nós estam en verginitat que no venguem contre la paraula de Déu, e que per nostra desobediència venguem en greu jueis; e que d'aysò de què nós pensam as-aver guasadó, que n'ayam turment—. *M. Adoncs la santa verge sostenc grans temptaciós, en son coratge, d'amor; per què lo diable se partí d'ela. E la santa verge se pensà qui fóra aquela qui avia ab ela parlat tant; e pensà-se que'l diable era, per què's seyà ab lo seyal de la crou e, mantenent, ela fo deliurada de tota temptació. Enaprés lo diable li venc en forma d'un / jovencel mot bel, e intrà-sse'n en la cambra d'ela; e'n lo seu lit é'l se pausà, e l'abràssà³ folament; per què, Senta Justina se seyà / del seyal de la crou e'l diable s'esvanesí. *M.

Adoncs lo diable la trebalà mot, Déus volent, e aucís motes gens, ab bèsties;⁴ e dix, per endemoniats, que gran mortaldat venria per tota Antiotxa si Na Justina no prenia marit; on con la ciutat sostengués grans tribulacions, gran res de gens se'n vengren als parens de Na Justina, qui pregueren éls que donessen marit a lur fila, e ayxí que deliurarien tota la ciutat de gran peril. Mes, con Senta Justina no y volgués consentir, tots li menasseren de mort; per què ela preguà Déus fortment, per la lur mortaldat, e mantenent los deliurà d'aquella pestilència. *M.

Enaprés, lo diable se mostrà en forma de Senta Justina, per so que la sua fama solés; per què se'n venc a'N Sebrìà, en forma de Na Justina, e ayxí con a femna é'l lo baysà. Per què En Sebrìà fo mot alegre e dix: —Ben sies venguda, Justina, qui est pus bela que neguna femna—.

². - amisi V633.

³. - en sa brassa P: abrasà-la B: impudenter in ejus lectulum prosiliuit et in ejus amplexus ruere voluit V634. Encara que P entén 'es posà en els seus braços' (amb plural arcaic *braça*), es tracta segurament d'una interpretació errònia o eufèmica del que posem.

⁴. - P: vestis B: et plures cum gregibus et armentis occidens maximam mortalitatem... futuram praedicebat V634. Malentès del traductor.

208v1 E quant En Sebrìà nominà aquel nom, lo diable s'esvanesi, per què En Sebrìà se tenc per escarnit e romàs mot trist e mot enamorat de la santa verge, e vetlà a la sua porta longuament. On, con él se mostrés en forma de femna, e en forma d'ocela,⁵ per son encantament, quan venia a la porta de Santa Justina no's podia mostrar sinó a la sua forma pròpria. *M. N'Acladi per la sua art se mudà en forma de pàsser,⁶ e's pausà a la finestra de Santa Justina, mes mantenent lo vesé la santa verge que era En Nacladi. On con él fos mot espaordit, per so cor no podia volar ayxí con solha, e Santa Justina o conec: e ac temor que, si s'enderoquava, que crebés; per què lo'n fè avalar ab una esquala, e l'amon/està que's tolgués de la sua folia, per so que no fos punit ayxí con a mesiner.⁷

232v1 Hon, ayxí vengut, lo diable a N Sebrìà se'n tornà, e estec davant él confós; *M. per què, En Sebrìà li dix: —E no est tu vengut? ¿Quina és la vostra vertut, mesquís, que no podets apoderar una femna?; ans vos ha ela venguts vilment; mes eu te prec que'm digues en què és lo seu poder—. E'l diable li dix: —Si tu'm jures que no't partesques de mi, e't diré en què és la vertut de la sua victòria—. En / Sebrìà li dix: —E per què t'o juraré? —E'l diable li dix: —Jure'm, per les mies vertuts grans, que no't partesques de mi—. En Sebrìà li dix: —E't jur que no'm partiré de tu—. Adoncs lo diable, enquax segur, li dix: —*M. Aquela pudsela me mostrà lo seyal de la crou, per què eu mantenent perdí tot lo poder meu e la mia vertut—. En Sebrìà li dix: —Doncques major és que tu lo seyal de la crou—. E'l diable dix que mayor era en totes causes, —e nós tots qui ayxí⁸ èm, cruciats per foc que no's pot aucire—. Per què En Sebrìà dix: —Eu, doncques, seré amic de la crou per so que no vengua ha aquela vostra pena—. Adoncs lo diable li dix: —Tu m'às jurat per les mies vertuts, per les quals nul hom no's pot perjurar, que tu no't partiràs de mi—. *M. Per què En Sebrìà li dix: —A totes les tues vertuts renunci, e'm guarnesc del seyal de la crou—. E mantenent lo diable se partí d'él.

En Sebrìà se n'anà al bisbe; qui ac d'él gran paor,⁹ per què li

⁵ - e en forma dauçela B; e en f. de donçela P: quandoque in avem V.

⁶ - mutatus in passerem V635.

⁷ - tamquam maleficus V635.

⁸ - et nos et omnes, quos hic decipimus, tradet igni inextinguibili cruciandos V635.

⁹ - P. Frase que no correspon al sentit del text llatí: ad episcopum ivit, quem videns episcopus et credens eum venisse ut christianos in errorem mitteret V635-636. [Possibl.e! ms. llatí usat pel trad. s'havia saltat aci mitja dotzena de mots (posant potser *ad episcopum* [] *venisse et eum in pauorem mitteret*, amb errada *pauorem* per *errorem*); o fóra cosa del ms. català? J.C.].

208v2

dix: —O Sebrìà, sies content d'aquels qui fores són: sàpies que non pots res¹⁰ fer contra aquels qui són en la Sglesa de Déu, car no és vencedora¹¹ la vertut de Crist—. En Sebrìà li dix: —Ben sé eu que no és vencedora la vertut de Crist—. E recomtà-li tot so que li era endevengut, e fé-se a / él bateyar. E profità mot en vertuts e'n sciència, en tant que quant lo bisbe fo mort él fo aordonat en bispe. E pausà la santa verge en un monestir, e la fé abadessa de moltes autres verges. *M.

232v2

Sent Sebrìà trametia sovèn ses letres als màrtirs, e'ls confortava en lur martiri. On, co'l comte d'aquela regió ausís la fama de Sent Sebrìà e de Senta Justina, él los fe venir e demanà-los si volien sacrificar als seus déus. / Mes con éls estessen fermes en la fe de Crist, lo rey los fé metre en una padela¹² plena de pegunta e de grex cremant. Mes éls no'n sentiren negun turment. *M. Enaprés lo prevere de les ýdoles dix al pretor: —Vules que eu estia costa éls e mantenenent eu los venceré a totes lurs vertuts—. Hon quunt él fo costa la padela cremant, él dix: —Grans és lo[s] déus Hercules, «e'l» pare dels déus [d]En Jovis.¹³ E mantenenent foc ixí de la padela, qu'il cremà. *M. Adoncs Sent Sebrìà e Senta Justina ixiren de la padela, e'l pretor los fe degolar; on, co'ls lurs corses jaguessen als camps per espasi de 'vi' dies, enaprés éls foren portats a Roma; mes ara són en Placència.¹⁴ E sofriren passió 'vii' dies en les kalendes de febrer.

DE SENT COSME E SENT DAMIA

Cosme és dit de cosmos, que és forma per so cor él formà als autres exempli,¹⁵ e fo ornat per virtuts e nèdeu de tots vicis. Damià és dit de dama, que és una bèstia mot domda e suau. Damià és dit de dogma, que és doctrina, e de ana,¹⁶ que vol dir ensús; o és dit de adamio que és sacrifici; o Damià és dit enquax mà de Déu. Car

¹⁰. - que nom pots res P: sapies que non pots res B: nihil enim poteris adversus ecclesiam V636; *non* > *nom* davant labial.

¹¹. - 'vencible': invicta est enim virtus Christi V636.

¹². - P: panna B: sartaginem V. Tant *panna* com *puella*, sobretot aquell, són usats avui a la Catalunya francesa.

¹³. - magnus es Deus Hercules et pater Deorum Jupiter V636.

¹⁴. - Valencia P: Palencia B: Placentiae V636. Potser el trad. catalanitzà en **Plaença*, ço que explicaria alhora l'error de P i el de B. Hipòtesi força insegura perquè no és indispensable.

¹⁵. - P: él fo forma als autres per exempli B: fuit enim forma aliis in exemplum V636.

¹⁶. - V: de diana P.

209r1 él ac suavesa / en sos feyts, e enseyà sobirana doctrina en predicació,
e fo sacrifici en mortificació de carn, e fo man de Déu en cura medi-
cinal. *M.

233r1 Cosme e N Damià foren frares, e nasren en la ciutat de Egca,
e foren fils d'una femna mot religiossa, qui avia nom Theodora. *M.
Aquests dos sants foren enseyats en art / de medicina, e sauberen-ne
tant, per vertut de Déu, que hom garien de totes malauties e les bès-
ties, ses tot preu que no'n volien. On con una femna qui avia nom
Pal·làdia agués despès tot quant avia en¹ metges, ela anà als sants
barons e mantenent éls la guariren perfeytament. Adoncs la femna
tramès un present a Sent Damià; on con él no'l volgués resebre, ela'l
conjurà fortment que o resebés, per què él o pres per amor d'ela.
E quant Sent Cosme o saubec, él manà que hom no pausés lo seu
cors ab sel d'En Damià. *M. En la segent nuyt Nostre Seyor aparec
a N Cosme e as-él Él escusà lo seu frare del do que avia pres.

Enaprés En Lícias ausí la fama dels sants barons, qui era cònsol
de la ciutat, per què'ls² fe a ssi venir. E demanà-los lurs noms,
ni de qual terra eren, ni què sabien. Per què los sants li dixeren:
—Nós avem nom Cosme e Damian e avem autres frares, que an nom
Antimus e N Leòncius e N Pròpius.^{2a} E nos èm d'Aràbia e èm cres-
tiàs—. Adoncs lo cònsul lur manà que li amenessen lurs frares e que
sacrifiquessen a les ýdoles; mes con éls no'u volguessen fer, él los
manà turmentar. *M.

209r2 Enaprés él los manà gitar liguats en la / mar, mes mantenent éls
foren deliurats per los àngels e foren aduyts davant lo pretor. *M.
Per què'l pretor lur dix: —Per los déus grans, vos conjur, vosautres
encantadors: que eu vos destruiré en nom del déu de N'Adrian—.
E adoncs dos demonis foren aquí presens, qui'l turmentaren greu-
ment, per què él cridà dién: —Prec-vos, barons sants, que preguets

233r2 Déus vostre per mi—. E quant éls / agren feyta oració a Déu, los
demonis se partiren d'él. *M. Per què lo pretor lur dix: —Vist avets
en qual manera los nostres déus són contra mi irats, per so car
eu'm³ pensava que'm partís d'éls. Per què, eu no vos gequiré maldir
d'éls—. E adoncs él los fé gitar en gran foc, mes lo foc no'ls fé mal,
ans cremà cels qui'ls volien cremar. *M. Enaprés él los fé penjar en

1. - B: e metges P.

2. - per quel fé P: per que los fé B.

2a. - Antimus e N leocius P: Leoncius e N Propius B: Antimus, Leontius et
Euprepus V637; però *Antinus* i *Eupempius* en l'ed. princeps.

3. - em P¹; cum P² (*interlin*).

lo tortor, mes éls foren guardats de mal per los àngels de Déu, e ses tot mal éls foren aduyts davant lo pretor. *M.

Enaprés lo pretor fé metre los 'iii' freres en la càrrec, e fé clauficar⁴ Sent Cosme⁵ e Sent Damià, e alebesar,⁶ al pòbol, mes les pères que'l pòbol los gitaven⁷ tornaven envés éls e'ls nafraven. *M. Adoncs lo pretor, irat, fé adur los 'iii' freres de la càrrec e'ls fe estar costa la crou. E après, éls presens, él fé sagitar a 'iiii' cavalers Sent Cosme e Sent Damià, mes les sagetes tornaven envés éls e'ls nafraven, e no tocaven los sants barons. *M. On co'l pretor se vesés confós en totes maneres, él fo mot irat, per què fé degolar tots 'v' los sants barons. On co'ls crestians fossen membrants de la paraula que dix Sent Cosme, so és que no fossen sebelits en un loc, éls se penseren on los sebelissen. E ayxí con éls estaven en pensament, un camel

209v1

venc a éls / qu'ls dix que tots los sants fossen sebelits en un loc. *M. Un pagès dormia en un camp ab la boca uberta, per què una serpent li entrà en lo ventre;⁸ e quant se fo despertat, él se'n tornà a la casa. Mes quant fo feyt vespre, él ac gran torsó; per què, cridà fortment e reclamava Sent Cosme e Sent Damià que li ajudessen. On con la dolor li cresqués, él se n'anà a la gleysa dels sants, e aquí él s'adormi. E ayxí con dormia la serpent li ixí del cors. *M.⁹

Un baró volc fer un lunc viatge; per què, él volc comanar la sua moler a Sent Cosme e a Sent Damià; e donà-li seyal que ela degués totaora creyre, si él li manava res. Aprés assò, co'l diable saubés aquel seyal, él venc en forma d'ome a ela e fe-li lo seyal que'l marit li avia feyt dient: —To marit m'a tramès a tu que e't dugua a él—. E ela li dix: —Eu ben conesc lo seyal, mes eu són comanada per él a Sent Cosme e a Sent Damià, e si tu'm jures sobre lo lur autar que ses mal me dugues là a él, eu me n'iré ab tu—. Per què lo diable li o jurà ayxí con ela avia dit; per què'l seguí. E quant éls foren en un aut loc, lo diable la volc enderocar de la bèstia per so que morís. E quant ela o sentí, ela cridà dién: —Ho Déus de Sent Cosme e de Sent Damià, ajuda-me! A vós, Séyer, me só creseguda, per què eu l'e seguí—. E mantenent los sants foren aquí, que la desliureren, e'l diable s'esvanesi. On dixerén a ela: —Nós èm En Cosmè e'N Damià, a cuy t'est comanada, per què nós èm venguts a tu—. *M.

⁴ - P: crucifigi V638.5; clouficar B (que potser és la forma etimològica, dissim. de crozficar > cloufi-).

⁵ - Come P¹; Cosme P² (interlin).

⁶ - P: lapidar B; lapidari V638.

⁷ - P: lus gitaven B.

⁸ - P: in ejus ore ingressus est V638 (en alguns mss. ventrem).

⁹ - Aquí B manca 209v1.12 a 209v1.35 P.

233v1 En Felici papa, qui fo besavi ⁹ de Sent Gregori, en honor de Sent
 209v2 Cosme e de Sent Damià, fê/fer una nobla esglesa a Roma. E'n aquela
 glesa un baró servia als sants màrtirs, al qual avia càncer menyada
 tota la cuxa. E ayxi con él dormia, Sent Cosme e Sent Da/mià li
 aparegren qui li aporteren d'un enguent; la un dels quals dix a l'autre:
 —D'on pendré carn ab què pusquam omplir lo loc qui és buyt
 per puyriment?—. E l'autre li respòs: —Vuy és sebelit en lo sementiri
 de Sent Pere un home de Ethìòpia:¹⁰ e prenguem d'aquela, ab què
 ompliam assò qui buyt és—. Per què éls se n'aneren là al sementiri ¹¹
 e preynen la cuxa d'En Mauri, e en aquel loc en què estava la cuxa
 purida éls pauseren la cuxa d'En Mauri, e cureren la nafra ab lurs
 enguents; e la cuxa del malaute éls pauseren al cors d'En Mauri.
 E quant lo baró fo despertat, co's sentís senes dolor, él pausà la mà
 en la cuxa e no y trobà ges de mal. Per què, él ac gran gaug e, alegre,
 él ixi del lit e recomtà a tots con era guarit. Per què, aquels trameyren
 al sepulcre d'En Mauri, e troberen aquí la cuxa de l'home malaut.¹²

DE SENT MICHEL ARCHANGEL

Michel Archàngel vol aytant dir consagrada sol'lempnitat: e és
 dit aparació e victòria e deïcació e memòria. *M. La aparició d'él
 en motes maneres és mostrada. Primerament aparec en lo Mont
 de Guàrgano.¹³ En la terra de Pola ¹⁴ és un mont qui a nom Guàrgan,
 costa la ciutat qui a nom Sispont.¹⁵ En l'ayn de Nostre Seyor 'cccxc'

⁹. - fo bé savi B: fo s'avi P: attavus V639. Celius Felix de la familia dels Anici, avi del papa Gregori I el Gran, fou també papa, des de 483 a 492. Abans de rebre el diaconat, l'any 472, havia tingut dos fills. Si preferíssim la lliçó s'avi de P, seria, doncs, clar que s'avi conté l'article vulgar i mallorquí s' (IPSE), tot i que el corrector del ms. B alterà el text no entenent que un papa pogués tenir descendència. Tanmateix com que Voragine posà *attavus*, per més que en la realitat es tractés d'un *avi*, potser és més probable que la lliçó de B estigui menys alterada del que sembla i que el trad. posés *besavi*. Llavors fóra P el qui mutilà l'expressió, mogut per l'article «mallorquí» que ell usava vulgarment, i la intervenció de B (o de l'arquetipus) es limitaria a separar enradament en dos mots *be savi*. Expliació més satisfactòria encara.

¹⁰. - B: Eciopia P.

¹¹. - P: cimitiri i més *amunt* cimiteri B.

¹². - *coxam Mauri praecisam et coxam praedicti viri, loco illius, in tumulo positam, repperunt* V639.24.

¹³. - P: Garga B: Gargano V642.

¹⁴. - P: Poyla B: Apulia V642.

¹⁵. - P: Sipontina B: Sypontus V642; on avui hi ha Manfredòria. Cf. el nom del poblet i parròquia de *Sispony*, a Andorra, segurament basco-aquitànic i sense relació etimològica, la reminiscència, però, del qual, pot explicar la forma alterada per P.

233v2 en la dita ciutat era un baró qui avia nom Guàrguan, del qual baró aquel mont resebec nom; ho segons que's troba en alguns / llibres, aquel baró resebec son nom d'aquel mont; en lo qual mont estaven mots bous e motes fedes.¹⁶ M.

210r1 Endevenç-se una veguada que en aviró del mont pasturava aquel bestiar; e un bou d'aquels qui aquí eren se parti dels / autres e se'n puyà en la autesa del mont. On con él no tornés a casa ab los autres, lo seyor del bestiar lo fe cercar e troberen-lo en l'autesa del mont, costa la porta d'una balma. E ayxí con lo veseren tot sols, un li trase una sageta, mes la sageta tornà enrere e nafrà sel qui la ac treyta.¹ Per què los ciutadans d'aquela ciutat, mot torbats sobre aquel feyt, se n'aneren al bispe per demanar consel d'aquela maravela. Per què'l bispe los fe dejunar 'iii' dies; e amonestà-los que tots ne demanessen Déu què era. *M. Aquelò feyt, Sent Michel aparec al bispe e li dix: —Sàpies que aquel hom és nafrat, per la mia volental, ab la sua sageta. Eu són Michel Archàngel, que ey establít que aquel loc no sia cultivat, e que tot sia guardat. E volguí-o proar, per aytal juesí,² mi ésser guardador d'aquel loc—. Per què mantenent los ciutadans e'l bispe se n'aneren en aquel loc a gran honor, e no y gauseren³ entrar, ans se pauseren en oració defora les portes. *M.

La 'ii'ª aparició sua fo en aviró dels ayns de Nostre Seyor 'dccx', en lo loc que à nom Tomba.⁴ Costa la mar, 'vi' milers de la ciutat,⁵ Sent Michel aparec al bisbe de la ciutat; e manà-li que en aquel loc / hedifiqués una gleysa, e que, ayxí co's fa en lo Mont de Guàrgan, que ayxí's feés aquí memòria de Sent Michel Archàngel. *M. On co'l bispe se pensés en quin loc bastiria la gleysa, Sent Michel li dix que en aquel loc la feés on trobaria un bou amagat per layres. Enaprés lo bispe duptà de l'amplesa del loc, per què li fo manat que aytant fos grans co'l bou bé enrevironéssen⁶ aquel loc on estava [he re-vironessen].

¹⁶. - P: ovoleo B: ovium V642.

¹. - P: avia tirada B.

². - P: jusey B: hoc volui probare indicio V643. És clar que el ms. llatí usat a Cuixà duia altres errades tan naturals i tan clares com la de *iudicium* per *iudicium*.

³. - guasceren P: gausaren B.

⁴. - Tumba V643. *Mont Tombe*, a Normandia, nom antic de l'illa on sorgeix el Mont Saint Michel i el vell santuari de Saint Michel de la Tombe.

⁵. - ab urbe Apricensi V643 (*alii legunt Abriacensi*). Avui *Avranches* (o *Évreux*?, cf. els ètimons *Abrincates* i *Eburóvices*).

⁶. - P: enrevironasen aquel B: quantum videret taurum in circuitu pedibus intrivisse V643. És doncs evident que la trad. (que no és literal) usa *bou* com a subjecte d'un verb en plural, sigui per conservació del cas recte arcaic, sigui per

210r2 Eren aquí does roques que no's pogren moure per poder d'omes. *M. / Adones Sent Michel aparec a un home e dix-li que anés en aquel loc e que maugés les roques, per què l'ome se n'anà là e moc⁷ les roques leugerament. E quant fo hedificada la gleysa aquí, éls hi aporteren la meytat del pali e del marbre que Sent Michel avia pausat en l'autar de Monte Guàrgano. On *M. con éls agessen fraytura d'aygua, éls feren un trauc en una roca, per manament de l'àngel, per lo qual ix vuy molta aygua. Aquesta aparició se féu en lo 'xvii' dia⁸ de novembre; per què'n fa hom aquí festa, e s'i fan mots grans miracles. *M.

Aquel mont és claus en aviron per la mar; mes does veguades lo dia s'obre la mar, e's fa aquí camí.⁹ per què pot hom intrar. *M. On con gran compaya de gens anessen a la gleysa, una femna preyn¹⁰ hi anà. E ayxí con éls passaven lo camí de la mar, una ona de la mar los percodí fortment, per què per temor les gens fuscaren en la riba de la mar; mes la femna preyn^{10a} / no poc fugir, ans fo pressa¹¹ per la mar. Mes Sent Michel la defés de tot mal; ayxí que emig del pèlec enfantà son fil, e'l pres e, tenent en la sua brassa, l'aleyta. Enaprés la mar s'obrí e la femna tenc son camí alegrement.¹² *M.

234r2 La 'iii' aparició, que's fe a Roma, se fe en lo temps de Sent Gregori papa. Car con Sent Gregori establís que hom cantés latanies per unes grans pestilències que craxen sobre les gens; e que hom orés per la salut del pòbol, devotament; él vesce sobre un castel, qui avia nom Memòria de N'Adrià, l'àngel de Déu, qui tenia un coltel sancnent¹³ e'l torcava e'naprés † ne feria. †¹⁴ Per què Sent Gregori entès

la pronúncia vulgar rossellonesa de -s caduca entre dues sonores. El traductor (o almenys tots dos escribes) segurament no reparava que s'acaba de parlar d'un toro, i pensava en el lloc comú folklòric de l'espai que una jovada de bous pot llaurar en un dia.

⁷. - P: mauch B: facile rupes movit V643.

⁸. - om. P¹, add. marg. P².

⁹. - e fa aquí camí per que B: e's fa aquí per que P: iter praebens populo aperitur V644.

¹⁰. - P: preyns B.

¹¹. - capta fuit V644.

¹². - cum puero laeta exivit V644.12.

¹³. - P: sangenós B.

¹⁴. - PB: tergebāt et in vaginam mittebat V644. [Fóra incomprendible que l'error vingui d'una incomprensió o innovació del traductor: si l'àngel cixuga el coltel i el papa en dedueix que s'ha acabat la pesta no és possible que la traducció suposés que el ferir reprenia. Hi ha evident error de còpia de l'autògraf per part de l'arquetipus i aquell duria, fidelment: *torcava enaprés en foire-l metia* o simplement *torcava en foire-l metia*. Potser les lletres -*elmet*-eren poc visibles o interlineades, i llegint-se en *foiria* l'arquetipus entengué en *feria*, sigui perquè no veié aquestes lletres o perquè en l'escriptura menuda de l'interlineat això fos entès com *enaprés*. J. C.]

210v1 que la pestilència s'era d'èls partida e que Déus avia exansada la lur / oració. Per què él fe fer aquí una gleysa a honor de Sent Michel, per què aquel castel és apelat castel del Sant Àngel. Aquesta aparició e aquela que's fe en lo Mont de Guàrrigano és celebrada en mayg. *M.

La III^a aparició fo que's fe¹⁶ e's trobada en les compayes dels àngels. Car la primera compaya d'èls és dita epifania, que vol dir sobirana aparició; la migana és dita iperpayà;¹⁶ la darrera és dita ipopayà¹⁷, que vol dir josana aparició. E és dita jeraxia de jea, que vol dir sacre, e d'arcos que vol dir princep, enquax sagrat principat. Cascuna de les jeraxies d'èls contenen en si 'iii' ordes. Car la sobirana conté en si cherubin e'ls trons; e la miyana conté en si, segons que diu Dionís, les seyories e les vertuts e'ls poders; la 'iii'ª conté en si lo principat e'ls archàngels e'ls àngels. *M. La ordinació e la disposició d'aquestes causes se pot veser per semblant en los terenals principats. Car los ministres qui sots un rey aministren, / los uns aministren costa'l rey, en la sua persona, ayxí con a cambrers e conselers e assessors.¹⁸ Semblants són d'aquests los ordes de la primera jeraxia. Són alguns qui an oficis al regiment del regne en comú, que no són assignats a cert loc del regne per regir, ayxí con són prínceps de cavalers e jutges de cort; semblants són d'aquels los ordes de la 'ii'ª geraxia.

Són alguns qui són pausats a regiment d'alcuna partida del regne, ayxí con prebost e batles e aytals menors oficials, e aquests són semblants als ordes de la 'iii'ª geraxia. *M. Los 'iii'ª ordes, doncs, de la primera geraxia, son resebuts¹⁹ en quant éls estan costa Déus, e²⁰ a Él se convertexen. On con a ssò són 'iii' / causes necessàries: so és sobirana amor, e assò és quant a l'orde de seraphin, que vol dir ardent; e perfeyta conoxensa, assò és quant a cherubin, que vol dir plenessa de ciència; e perpetual escomprement o usament, e assò és quant als trons, que vol dir seyla, car en eles sèn Déus, e's repausa,²¹ dementre que éls en si fa repausar. *M.

Los 'iii' ordes de la miyana geraxia són resebuts en quant an a

¹⁶. - PB: quarta apparitio est, quae consistit in gerarchiis ipsorum angelorum V644.

¹⁶. - PB: epiphania... media dicitur hyperphania V644.

¹⁷. - ultima dicitur hypophania, id est inferior apparitio, V644.

¹⁸. - e a sos P: e accessos B: et assessores V644.

¹⁹. - son r. B: om. P: tres igitur primae gerarchiae accipiuntur, in quantum assistunt et ad ipsum convertuntur V645.4.

²⁰. - B: om. P.

²¹. - P: pausa B.

234r2 ésser denant lo rey e a la universitat dels homes en comú. Aquest regiment està en 'iii' causes, so és en davant anar e en manar. E assò pertayn a l'orde de les seyories, al qual s'esguarda que sia davant los autres sotirans, e que'ls endreç en tots menesters divinals e que'ls man totes causes. E assò és demostrat en Çacharies, en lo 'v' capi/tol, en lo qual loc un àngel dix as-autre: — Cori e parla²² an aquest enfant dient—, etcetera *M. E està en obrar, e assò pertayn a l'orde de les vertuts, a les quals res no és no-posible, que no sia feyt so que és manat, per so cor a èls²³ és donat poder sobre les greus causes que pertayen al menestir divinal. On per assò los és donat que fassen miracles.

*M. E aquel regiment està en costreyer les causes enpatxans, e en causes que sien costretes. E assò pertayn a l'orde dels poders, que an a costreyer los contraris poders: que fo demostrat a N Tobies, segons que's lig en 'viii' capítol, on és dit que Raphael religuà lo demoni en lo desert sobirà.²⁴ *M. Los 'iii' ordes de la derera²⁵ gerarxia són reebuts segons que an regiment determenat. Car los uns són en una provincia, e aquels són de l'orde de principat, ayxi con era lo príncep de Persa, qui era denant tots los persienes, del quad és ligit en Daniel en lo 'x' capítol. E alguns / són deputats al regiment de multitut, ayxi con és d'una ciutat, e aquels són dits archàngels. Alguns són deputats a regiment d'una perso[so]na e aquels són dits àngels; e són dits denunciar poques causes per so cor lur ofici és termenat a un home. Los archàngels són dits denunciar mayors causes, car mayor és lo ben d'una multitut que no és d'un home. *M.

235r1 / Sent Gregori e Sent Bernat s'acorden ab Sent Dionís en l'assignació dels ordes de la primera gerarxia, mes ben se desacorden en dos ordes, segons que apar en la assignació de la miyana e de la derera gerarxia, so és en lo principat e'n les vertuts. Car Sent Gregori e Sent Bernat agren autre pensament, segons que és resebuda la miyana gerarxia en prelatió, e la derera a ministració. La prelatió dels àngels és en tres maneres, car davant los esperits dels àngels són los àngels;¹ e aquels són dits seyories e són davant los bons homes; e aquels són dits principats e són davant los demonis; e aquels són dits poders. E's l'orde e grau de dignitat.² *M.

²². - currc et loquere V645.

²³. - ad els B; a el P: iis datum est V645.

²⁴. - deser s. P¹ (-t *add. interlin.*); in deserto superioris Aegypti V645.

²⁵. - derera P; derrera B.

¹. - P: ... son los archangels B; praesunt enim angeli angelicis spiritibus V646.

². - et ordo et gradus dignitatis in his patet V646.

Lo ministeri [és] en 'iii' maneres és: un que és en obrar, e altra en enseyar mayors e menors causes. Lo primer és de vertuts, e'l segon és dels archàngels, e'l ters dels àngels. *M. Enaprés és dita victòria en motes maneres, car és victòria³ de l'archàngel Sent Michel e dels autres àngells, segons que és trobat. La primera fo sela⁴ que Sent Michel donà als sispo<nt>ans en aytal manera. Aprés alcun temp pus que fo trobat aquel loc, los neapolitans, qui eren gentils, agren batala contra los sispo<nt>ans e'ls binve<nt>ans,⁵ qui eren luyt 'i' milers de Sispont. Los quals demaneren 'iii' dies d'esdvi,⁶ per lo consel del bispe, per so que dejunessen 'iii' dies e que / demanessen adjutori al lur patró Sent Michel. Per què en la 'iii'^a nuyt Sent Michel aparec
211r2 al bispe e li dix que les sues pregueres / eren exausides, e li promès
235r2 que auria victòria, e li manà que's combatés la quarta ora del dia ab los enemics. E quant lur vengren encontra, lo Mont de Guàrgano tremolà tot fortment, e agren grans lamps, e fo gran escurtat en l'autessa del mont, en tant que 'de' barons dels enemics foren morts per lo lamp e per les sagetes; e'ls autres, per verlut de l'archàngel, dessempararen lur error e's feren crestians. *M.

La 'ii'^a victòria que Sent Michel archàngel optenc fo quant gità Lucifer ab los seus compayós del cel, de què és espost aquelò que's lig en Apocalipsis: —Feyta és batala en lo cel, et cetera—. Con Lucifer demanés la engualtat de Déu, l'archàngel Michael, qui portà la scyera de la compaya del cel, venc e gità Lucifer del cel ab tots cels qui ab él eren, e'ls enclausí en aquest àer tenebrós entrò al jorn del jusesi. Ayxí que no'ls és legut estar en lo cel, ni en la sobirana⁷ partida de l'àer, per so car és loc clar e delitable; ni en terra, ab nós, per so que no'ns⁸ trebalen trop, mes que estan en l'àer que és entre lo cel e la terra; per so que cant guardaran al cel e veyran la glòria que an perduda que n'agen dolor, e quant veyran los homes là sus puyar, là d'on éls són devalats, que per enveya sien turmentats. *M.

Mes alcunes veguades, per volentat de Déu, devalen a nos per nostre exercici. On segons que és mostrat en alguns sants barons,

³. - B: *om*. P *des d'un victòria a l'autre*: multiplex autem victoria ipsius archangel Michaelis et angelorum invenitur V646.

⁴. - P: *seyta* B: *prima est, quam...* V646.

⁵. - P: *benivetans* B: *beneventanos* V646.

⁶. - P: *'iii' dies d'espasi* B: *triduo inducias petierunt* V646.

⁷. - *sotirana* P: *senrana o seurana* B: *superiore* V647. [És singular la forma de B; cf. aranès i gascò *neuri*, occit. *noirir*, NUTRIRE? Postular per a l'autògraf una forma **soirana* fóra però, molt audaç. J.C.J.]

⁸. - nos PB: *ne nimis nos infestarent* V647.

211v1
235v1

sovèn volen en aviró de nós con a mosques ayxí que tot l'aer omple-
xen. Car segons que diu Aymo, e'ls autres doctors nostres so an pen-
sat, que aquest / àer és ayxí ple / de demonis e de malignes esperits
con és lo raig del sol de menut de pols. E ja sia assò que éls sien mouts,
segons que diu Orígenes, la lur compaya mirvam⁹ quant los vencem,
ayxí que aquel qui és vensut per alcun sant, d'aquí avant no'l pot
temtar d'aquel vici. *M.

La 'iii'^a victòria és, que an los àngels contra'ls demonis quant se
combaten per nós e'ns¹⁰ deliuren de lurs temptaciós, car en 'iii' mane-
res nos deliuren de lurs temptaciós.¹¹ Primerament refrenen lo poder
dels demonis, segons que's lig en Apocalipsis, en lo 'xx' capítol,
de l'àngel qui liguà lo demoni e'l mès en abís. E en Thobies se lig
en lo 'viii' capítol del diable qui fo liguat en lo desert sobirà. E aquesta
reliquació no és altra causa sinó refrenament del poder d'él. En la
'ii'^a manera refredan la cobesesa: que és sagelat¹² en Gènesis en lo
'xxxii' capítol, on és dit que l'àngel tocà lo nervi a Jacob, on mantenent
li marfà. *M. La 'iii'^a és memòria de la passió de Déu que enpren
en les penses dels homes. E assò's¹³ significat en Apocalipsis on
és dit: —No vulats noure et cètera—; e en Hecexiel, en 'vi' capítol,
dién: —Signa tau¹⁴ en los fronts dels barons plorans—. Tau és letra
feyta en manera de crou e sels qui'n són seyats no temen l'àngel
percuient. On aquí és dit: —Aquel sobre'l qual vosautres veyrets
tau no l'auciats—. *M.

235r2
211v2

La 'iiii'^a victòria és la qual Sent Michel és avedor¹⁵ d'Antecrist
cant l'aucirà. Car adoncs Sent Michel, príncep gran, se levarà per
los eleguts, ayxí con ajudador e defenedor contre Antecrist e estarà
contra él, segons que's lig en Daniel en lo 'vii' capítol. Enaprés
Antecrist, segons que diu / la glosa d'Apocalipsis, en lo 'xiii' / ca-
pítol, sobre aquel loc on diu: —Eu vi un dels caps d'él mort; se fe-
yerà¹⁶ mort, e estarà amagat per 'iii' dies, e après él apparrà¹⁷ dient

⁹. - P: minvam B.

¹⁰. - B: e'n P.

¹¹. - Sic P. No pensem a eliminar els tres últims mots com a lapsus repetitui: per més que no figuren en B, aquest també ometé els sis anteriors (és, doncs per l'homeotèleuton *temptacios*, i l'arquetipus devia dur-los tots 9).

¹². - P: segelat B: quod significatum est V647. [No és massa estrany que hom vagi provar d'usar el verb hereditari *segellar* per traduir el llatínisme *significar*, atès que SIGILLUM era el diminutiu normal, en llatí arcaic, de *signum*. J. C.]

¹³. - e asso sig. P: e asso es sig. B.

¹⁴. - Ezech. IX: signa Thau in frontibus... V647.

¹⁵. - auedor B: anedor o apedor P: habiturus V647.

¹⁶. - vidi unum de capitibus ejus occisum; mortuum se finget... V648.

¹⁷. - B: appara P: apparebit V648.

que és resucitat. E per la sua art se farà portar per l'aer als demonis, per què les gens l'aoraran per les maraveles que farà . *M. Enaprés él puyará a Mont Olivet, ayxí con diu la glosa sobre aquel loc, en la segona pístola als thessolonicenses,¹⁸ en lo segon capítol: que diu que Nostre Seyor l'aucirà, et cètera, en aquel loc, ayxí con él estarà en la sua tenda, en la sua cadira,¹⁹ del qual²⁰ Jhesú Crist se'n puyà. *M. Sent Michel venrà qui l'aucirà; de la qual batala e de la victòria és entès, segons Sent Gregori, aquelò que és dit en Apocalipsis quant diu: —Feyta és batala en lo cel per Sen Michel, et cètera . Aquela paraula és esposta²¹ de 'iii' batales de Sent Michel, so és de la batala que ac ab Lucifer quant lo gità del cel, e de la batala que ha ab los demonis qui nos trebalen. *M.

En la 'iii'ª manera aquesta festa és dita deicació de Sent Michel, per so cor aquest dia lo dit loc en lo Mont de Guàrgano fo deicat per Sent Michel, segons que él revelà. Cor cant los sisponsans se'n feren tornats de la mort dels lurs adversaris, els dubteren si gausarien entrar en aquel loc, per què lo bispe se n'aconselà ab lo papa. *M. En Pelagi, qui li respòs dién si hom devia deicar aquela gleysa, que màgerment la devia hom deicar en lo dia que agren la victòria que en autre; —emperò si plau en/ altra manera a Sent Michel, demanem-li'n la sua voluntat—. *M. Per què l papa e'l bispe e'l pòbol dejuneren 'iii' dies, e'n lo 'iii' die Sent Michel los aparec dién: No us serà mester a vosautres que deiquets la gleysa que eu he edificada, car eu la e deicada—. 236r1

E manà-los que [en] en lo dia seguent entre/ssen en aquel loc ab lo pòbol, e que oressen he saubessen que él lo(s) seria patron especial e que o sentirien. E donà-los aytals seyals de la consecració: so és que pugessen els de la part d'aurient e aquí els trobarien peades¹ d'ome enpresades en marbre. *M. Per què matí lo bispe e tot lo pòbol se'n vengren al loc; e intrans, els troberen gran balma e 'iii' autars, dels quals los dos eren ves austral² e'l ters era ves aurient, honrador,³ qui era cubert ab un pali rog. E quant agren cantades lurs messes e agren tots comeneguan, els se'n torneren en lurs propis locs ab gaug. Enaprés lo bispe hi tramès clergues qui aquí servissen Déu 212r1

¹⁸ . - theolocenses P: tolossenses B: Thessalonicens V648.

¹⁹ . - cadira ('tron') PB: stabit in papilione et in solio suo V648.

²⁰ . - del qua P: del cal B: contra quem V648.

²¹ . - intelligitur V648.

¹ . - P: pityades B: vestigia hominis V648.

² . - B: autre P: duo in australi parte V648.

³ . - PB: venerandum quidem et rubeo pallio circumtectum V648.

continuament. *M. En aquela balma ix mot bela aygua dolça, de la qual beven les gens quan an comeneguat. e'n són guarits de diverses malauties. Adones lo sobirà, quant assò ac ausit dir, establí que aquest dia fos celebrat per tot lo món, a honor de Sent Michel e de tots los sants esperits. *M.

236r2 En la 'iiii^a manera aquesta festa és dita memòria de Sent Michel, en la cal festa fem memòria de tots los àngels he generalment los onram tots. Cové-nos que nós los onrem en moltes maneres per so cor éls són nostres guardes e nostres ministres, e frares e ciutadans ab nós; e són portadors de les nostres ànimes al cel, e representen les nostres ànimes a Déu. / e són cavalers nobles del Rey perdurable, e consoladors de les nostres tribulacions. *M.

212r2 Primerament, donques, los devem honrar per so cor són nostres guardes: car a tot home són donats dos àngels: un mal, per exercitar: e altra, bon, a guarda d'ome. Car la guarda del bon àngel és assignada a home en lo ventre e en lo neximent. E quant és nat, mentre viu, / en aquests 'iii' estamens és necessària a home la guarda de l'àngel; car dementre que és en lo ventre pot ésser condemnat, e quant és nat, ans que sia gran, pot ésser condemnat leunem, e quant és gran pot ésser leugerament enpatxat per pecats. Car lo diable fa assò en home jove: la rason li arapa ^{4a} e l' ^{4a} enguana per sabenties: e la voluntat li envolopa per blandimens, la vertut li opprem ⁵ per forsa. On per assò li fo mester a home que'l bon àngel li fos assignat per guarda, per so que l'enseyn e l'endrès contre falsia, error; e l'enseyn[a] a bé a fer contra los blandimens; e que'l defena contra obprement ⁶ e violència. *M.

Lo profit de la guarda angelical se pot assignar en home en 'iii' maneres. La primera és que fassa perfeyta l'ànima en ben de gràcia: e assò fa l'àngel en ànima en 'iii' maneres. Primerament tot tot enpatxament de pecat d'ome, e assò és assignat en Exodo quant l'àngel ferí lo primer nat de Egipte. En la 'ii^a manera li tol peresa e l'escomau a ben a fer, que és significat en Çacharies en lo 'iiii' capítol: —L'àngel de Déu m'escomauc, enquax home qui's desperta de dormir—. En la 'iii' manera envia la lud de penitència, que és significat en Tobies en lo 'v' capítol de l'àngel qui l'adux e'l redux. *M.

^{4a}. - rationem seducit per astutias, voluntatem allicit per blanditias, virtutem opprimit per violentiam V648.

^{4b}. - e li enguana P. És sabut que en occità clàssic i en català arcaic *e li* s'apocopava en *e'l*, però en copiar-se P en el S. XIV això ja estava antiquat. Veg. n. 16 al f° 225.

⁵. - oppren P: aprem B: opprimit V649.

⁶. - obprement P: abprement B: ab oppressione contra violentiam V649.

Lo 'ii' profit és d'ome que l'àngel lo guarda que no cau en ⁷ mal de colpa: e assò fa l'àngel en 'iii' maneres. Primerament que enpatxa lo pecat que no's fassa, e assò és significat en Balaam, quant anava per maleir lo pòbol ⁸ d'Irahel, que fo enpatxat / per l'àngel. En la 'ii' manera lo guarda quant li blasma los mals que feyts ha, e li diu que se'n parta, ⁹ e assò és significat en los libres dels Jutges en lo 'ii' capítol; en lo qual loc, con l'àngel blasms los fils d'Irahel, / per so car eren dobles de coratye, els crideren e ploreren. En la 'iii' manera lo guarda home a el faén forsa, per so que's tola ¹⁰ de mals que són presens, e assò és significat en la violenta eductió de Loth ¹¹ e de la sua muler, so és de costuma de pecat. *M. La 'iii' causa que l'àngel fa a home és que, si cau per pecat, que en après lo'n fassa levar, e assò fa l'àngel en 'iii' maneres.

Primerament amonesta hom que aya contricció, e assò és significat en Thobies, en lo 'xi' capítol, en lo qual loc Thobies hac enseyament de l'àngel, del fel, per lo qual és entesa contricció: Untà los uls del cor al pare.¹² En la 'ii' manera fa home purguar per confessió, per la boca: que és significat en Ysaïes, en lo 'vi' capítol, en lo qual loc se diu que làvies ¹³ d'Isaïes són purguades per l'àngel. En la 'iii' manera fa hom alegrar l'àngel a fer satisfeció, segons que's diu per Sent Luc en lo 'xv' capítol, en lo qual loc se diu que major gaug és en lo cel sobre un peccador qui fassa penitència, que sobre 'xcix' justs qui no freytoren de penitència. *M. La 'iiii' causa que l'àngel fa en home és que'l guarda que no caya ¹⁴ moltes veguades en pecat ni en mots peccats, aytantes veguades co hom és escomaugut per lo diable a pecat. E assò fa en 'iii' maneres: refrenan lo poder del diable e afreolín cobecsa, e donan a nós memòria de la passió de Déu. De las quals causes és sobre dit. *M.

⁷. - que no cau e mal de colpa P: q. n. cau en culpa B: ut non cadat in malum culpae V650.1.

⁸. - ad maledicendum Israel pergens, ab angelo impeditus est V650.

⁹. - P: partescha B: ab eo recedat V650.3.

¹⁰. - P: tula B.

¹¹. - Loth B: Lat P: in violenta educatione Loth et uxoris ejus de Sodomis V650.7.

¹². - linivit patri oculos, scilicet cordi V650.

¹³. - que les vies P: que los labis B: purgando labia ad confessionem, quod signatum est Isaiac -vi-, ubi per angelum labia Isaiæ purgantur V650.14. Antic plural neutre *la làvia*, innovat en *les llàvies*, cf. *les necessàries*, ja documentat en les *Vides* al costat de les formes primitives *la braca*, *dura cervella*, *aquesta verba*; occit. ant. *las cervelas*, cat. *les braces*, *les verbes*, i les formes transaccionals encara vives en italià *le labbra*, *le braccia*, *le uova*, *le ossa*, o, amb valor col·lectiu, cat. *la ossa*, *la fruita* etc., cast. *tiene mucha labia*, fr. *la lèvres* (= *el llavi*).

¹⁴. - PB.

236r2
212v2

Per la segona rasó devem nós honrar los àngels per so car éls són ministres car, segons que's diu en lo Libre dels Ebreus, en lo primer capítol, los esperits són amínistradors. Car per nós són tots trameses: ¹⁵ los sobiràs són trameses als / miyans, e'ls miyans als sotirans, e'ls sotirans ¹⁶ són trameses / a nós. Aquest tramelement perlayn a la bontat divinal, car en aysò és manifestada la bontat divinal quant Èl ama la nostra salut, en assò que Èl trame[n]t los mot nobles esperits qui són ab Èl ajustats, per gran caritat a nós, a precurar la nostra salut. E per la lur caritat los devem nós honrar, con éls agen a nós gran caritat en so que desigen la nostra salut. Per la qual causa dix Hysaías: --Vet-me, Séyer, tramet-me --. *M.

E'ls àngels nos poden ajudar per so car éls vesen que nos frayturam de lur aujutori, e vesen que'ls mals nos ¹⁷ contrasten. On per assò que a nós sien trameses, la lig o demana de l'angelical caritat. En la 'ii^a manera són trameses los àngels a la fraytura humana, per so que aflamen l'atalentament d'ome a hamor; on, en aytal figura és ligit que foren trameses en carretes ¹⁸ de foc. *M. Enaprés són trameses los àngels a enluminar l'entenement d'ome, e assò és significat en Apocalipsis, en lo 'x' capítol, en l'àngel qui avia lo libre ubert ¹⁹ en la sua mà. Per la 'iii^a rasó són trameses los àngels a nós, per confirmar en nós tota causa de perfectió entrò a la fi, e assò significat és en lo ters libre dels Reys en lo 'xix' capítol, en lo qual loc se diu que l'àngel aportà pa ha Elies e un anap d'aygua; per què, menyà e anà en fortesa per aquel menyar entrò al mont de Déu Orch. *M.

213r1

Per la 'iii^a rason, honradors són los àngels per nós per so cor éls són frares e ciutadans ab nós.²⁰ Car tots los eleguts són resebuts als ordes dels àngels, alguns als sobirans e alguns als miyans, segons que an mèrit, ja sia que Senta Maria sia sobre tots los àngels. La qual causa diu Sent Gregori en una sua ²¹ homelia; car, segons que diu, són alguns qui cobeseyen poques cau/ses, mes d'assò no's gequen

¹⁵. - per nos son tots tramesi B: per nos son trameses P: omnes enim propter nos mittuntur V650.20.

¹⁶. - superiores... medios... infimos V650.

¹⁷. - BV650: no P.

¹⁸. - B: careres P: in curru igneo V650.33.

¹⁹. - uber P¹: ubert P².

²⁰. - ipsi sunt fratres et concives nostri V651.1.

²¹. - sia P: seua B. Sembla que formes possessives femenines *sia*, *tia*, tingueren alguna circulació en rossellonès medieval si bé solament se'n troba alguna en P, no en B. Més amunt ha sortit un cas de *tia* per *tua*, al costat de molts d'aquest; analògic de *mia* - *meu*; no manquen *sia* ni *sieua* en alguns parlars occitans.

237r1 d'enunciar als frares: aquesti coren¹ en lo nombre / dels àngels.

Són-ne d'autres qui poden penre e anunciar sobiranes causes dels secrets celestials: aquests són ab archàngels e són cels qui maravelloses seyals fan e obren valentment, e aytals són ab vertuts. Són-ne d'autres qui fan fugir los malignes esperits per virtut d'oració e aytals són ab poders. Són-ne d'autres qui, recebudes virtuts, trespassen los mèrits dels eleguts: e són principats, ab los frares eleguts, e aytals són ab prínceps per mèrits sortits.² Són-ne d'autres qui fan ayxí en si metexes que tots lurs vicis seyoreyen, ayxí que per lur nèdesa vida són apelats déus entre homes; per què fon dit a Moysès: - Eu t'é establí déu de Farahó---. E aytals estan ab seyories.

Són-ne d'autres en los quals està N. S. ayxí con en sa cadira seent e examina los feyts dels autres; per los quals, dementre que la santa Esglesa és regida, moltes veguades, d'alcuns, no ferms feyts, tots eleguts són vists ésser curats, e aytals estan ab los trons. Són-ne d'autres qui són pus plens de la caritat de Crist que'ls autres, e aytals per la sort de lurs mèrits són nombrats en³ cherubín, car cherubín és dit plenesa de ciència, ayxí co Sent Paul és ple de lig. Són-ne d'autres qui tant solament an lur desirer per amor de sobirana contemplació en lo desirer de lur faedor, ayxí que res no cobeegen en aquest món, mes que per sola amor de perdurabetat són⁴ pascuts de les terenals causes que geten de lur pensament. Per què totes causes temporals trespasen per pensa a l'amat, so és Déus, e arden; e, per la lur ardor, repausen. Car aman arden, e parlan~~en~~se~~n~~en,⁵ e qualsque que éls toquen per paraula, mantenen los fan es/calfar en l'amor de Déu. Per la qual causa aytals reseben entre seraphín la lur sort. *M.

213r2

237r2

Per la 'iiii'^a rasó són honradors los àngels per so / cor són portadors de les nostres ànimes al cel, e aysò fan en 'iii' maneres. Primerament la vida apa[ra]relan, ayxí con diu Maletxies en lo 'iii' capítol: —Eu trameti l'àngel meu⁶ qui aparelarà les vies davant la tua cara—. En la 'ii'^a manera per la via aparelada que'ns donen al cel, ayxí co's

¹. - P: aquests són B: hoc annuntiare fratribus non desistunt, isti... currunt V651.

². - electis fratribus principantur, et hi cum principatibus meritum sortiuntur V651.13; 'esdevenen principats = són elevats al grau de prínceps, l'obtenen en sort per llur mèrit'.

³. - P: membrats ab B: hi inter cherubin numerum acceperunt, quia cherubin plenitudo scientiae... V651.

⁴. - B: om. P: solo aeternitatis amore pascuntur V651.26.

⁵. - parlan seen e qualsque que P: parlan s'ensenen e tals que B: amando ardent, loquendo accendunt et quosque verbo tangunt ardore [*leg.* ardere] protinus in dei amore faciunt V651.28.

⁶. - Ecce ego mitto angelum meum V651.

diu en Exodo en lo 'xxiiii' capítol dient: —Eu te tramet l'àngel meu qui't guarda en la via e adur-t'a en la terra, la qual eu promesi als pares teus—. En la 'iii'^a manera nos aloguen en lo cel, ayxi con diu Sent Luch en lo 'xv' capítol dient: —Feyt és, dementre que's moria lo paubre, e era portat per los àngels en lo sè d'Abraam—. *M.

Per la 'v'^a rasó són honradors los àngels per nós, per so cor els són portadors de les nostres oracions davant Déu. Car els representen primerament a Déu les nostres ora[ci]ons ayxi co's diu en Thobies, en lo 'xii' capítol: —Quant oraves ab làgremes e schelies los morts, eu porté la tua oració al Seyor—. *M. E davant Déu al·leguen per nós, ayxi co's diu en Job, en lo 'xxxiii' capítol, dient: —Si 'l'àngel serà qui parla una de les semblans⁷ causes, e que anunci la engualtat de l'home, Déus aurà mercè d'él—. E Çacharies diu en lo primer capítol dient: «L'àngel d'Él dix: O Séyer de les compayes,⁸ ¿entrò quant no perdonaràs des ciutats» (en Jeremies diu 'de les ciutats de Judà')⁹, de les quals est tu irat? Aquest és ja lo 'lxx' ayn!¹⁰ *M.

Los àngels de Déu nos ajuden, a nós renuncian la sentència de Déu, ayxi co's diu en Daniel en lo 'ix' capítol, on és dit que Guabriel a
213v1 él volan dix: —Del / comensament de les tuas pregueres és ixida la paraula—. E diu la glosa, so és la sentència de Déu e ensegueix-se: —Eu són vengut per so que eu te contradigua, car tu est baró de desirers—. D'aquests 'iii' diu Sent Bernat sobre los cants dient: —Discorre l'àngel miyà entre l'amat e l'amada, volentats oferén e dós, escomou ela e apagua él¹¹—. *M.

Per la 'vi'^a rason los devem nós honrar, los àngels de Déu, per so
237v1 car els són cavalers nobles del Rey perdurable. Ayxi co's diu/en Job: —E no és nombre, de cavalers d'Él—. Car ayxi con vesem en los cavalers d'alcun rey, que alguns d'els estan en la sala del rey e acompanyen lo rey a la sua honor e canten solàs al rey —e alguns guarden les ciutats e ls castels del rey e els combaten los enemics del rey— aytals con aquests són los cavalers de Crist. Car alguns són en la sala rial, so és en lo cel empire, e aquí acompanyen totstemps lo Rey

⁷. - Es basa en el mateix manuscrit llatí que l'edició prínceps: si fuerit pro eo angelus loquens unum de similibus, ut annuntiet hominis aequitatem; [altres manuscrits duen un text que sembla preferible (loquens, unus de millibus, 'ni que sigui sols un entre milers' Graesse 652.6). *Parla i anunci son subjuntius.*]

⁸. - Domine exercituum V.

⁹. - B: de les ciutats deiuna P: urbium Juda V652. Sembla que P ha omès les *ciutats*, mots presos per un lapsus repetitiu.

¹⁰. - quibus iratus es? iste jam septuagesimus annus est. La glosa de Jeremies no figura en el text llatí preferit per Graesse V652.9.

¹¹. - vota offerens, referens dona, excitat istam, placat illum *Ibid.*

dels reys. E canten totstemps a la sua honor e a la sua glòria cants d'alegretat dién: —Sant, sant, sant, Seyor, benedictió e clartat e saviesa és ab tu per totstemps—. E assò's lig en Apocalipsis en lo 'vii' capitol. E'ls autres guarden les ciutats e les viles: aytals són cels qui a nos són assignats a guardar l'estament de les verges e dels ¹² continens e dels mulerats e'ls religioses; ayxí con diu Ysayes: —Sobre'ls murs teus, Jherusalem, é establides guardas—. Los autres combaten los enemichs de Déu, so són los demonis, ayxí co's diu en Apocalipsis: —Feyta és batala en lo cel. Michel e'ls àngels d'él se són combatuts ab lo drach—. *M.

- 213v2 Per la 'vii' rasó són honradors per nós, per so cor són / éls conso-
ladors de les nostres tribulacions; ayxí con diu Çacharies en lo
primer capitol: L'àngel qui parlava en mè bones paraules de con-
solació—. En Tobies se diu, en lo 'v' capitol:—Tu sies de fort coratge,
et cètera—. E assò fan los àngels en 'iii' maneres. Primerament con-
fortan, ayxí co's diu en Daniel, en lo 'x' capitol, dient: —Con Daniel
237v2 casegués, l'àngel lo tocà dient, «No ages temor, pau sia ab tu, / com-
forta't e sies fort»—. *M. En la segona manera nos donen consolació,
nos conservan en nostra paciència, ayxí con se diu en lo salm: —Als
àngels seus a Déus manat de tu, que't guarden en totes vies—. E
en autre loc se diu: —En les màs te portaran e't guardaran—. *M.
En la 'iii' manera nos donen consolació en refredan la nostra tri-
bulació, que és significat en Daniel en lo 'iii' capitol dient: —L'àngel
de Déu devalà ab 'iii' enfans en la fornai, e'ls féu en lo mig de la
fornai, enquax vent de ros, bufar ¹³—.

DE SENT GERONIM

Jerònim és dit de gear, que vol dir sant, e de nemus o de norma,
que és lig. On és dit en la sua legenda que Jerònim és enterpre [ta]tat
sacrada lig, car él fo sant, so és ferm, o nèdeu, o tent ¹⁴ de sanc, o a
sacrat ús assignat, ayxí co'ls vaxels ¹⁵ del temple eren dits sants per
so car eren a sagrat ús assignats. Fo él doncques sant, so és ferm en
bones obres, e nèdeu en pensa per puritat, de sanc tent per pensa ¹⁶

¹². - B: de les P: custodientes statum virginum, continentium, conjugatorum... V652.29.

¹³. - P: en cays vent de ros buffant B: et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantes V653. ('Féu bufar en ells, dins de la fornai, un vent fresc de rosada').

¹⁴. - tent P ('tenyit'): tench B: sanguine tinctus V653.

¹⁵. - P: vixells B: vasa (templi) V. ['Recipients o vasos sagrats'. «Vixell» s'usa encara a l'alt Pallars per a certs attells de guardar vi. J.C.].

¹⁶. - per dominicae passionis meditationem V653.21.

de la passió de Dèu: e fo a sagrat ús per esposició e enterpretació de la sacra escriptura; e és dit bosc.¹⁷ de boscatye, en lo qual estec
 214r1 alcun tems; e és dit lig per la sua reglar.¹⁸ / disciplina, que enseyà
 als seus monges; o per so car esposà.¹ la sacrada lig e la enterpretà.
 238r1 / Jerònim fo fil de N'Eusebi, qui fo noble baró del castel d'Es-
 tridon,² qui té de les afinitats.³ de Dalmàcia e de Pannònia,⁴ e aquí
 él nasc. E mentre que él era enfant se n'anà a Roma, e après en letra
 gregua e de latina e de hebraica, de tot perfeytament. Ausí de gramà-
 tica En Donat, e en retòricha.⁵ En Victorino, masestre; c'n les di-
 vinals escriptures se exercitava dia e nuyt: e d'aquí posà.⁶ so que
 puyt escampà abundantment.⁷ *M.

Un temps fo que él ligia de dies Tul'li e de nuyts Plató, per so cor
 no li plasia liger en los libres de les prophetes; on, hora.⁸ de miya
 nuyt, una veguada, en aviró de miya caresma, fo mot trebalat per
 febra sobtament: tant fort que, 'l cors refredat, la sua vida en lo
 pits solament s'atrobava. E ayxí con hom li aparelava so que mester
 li era al soterar, sobtament fo aduyt davant la cadira del Jutge e fo
 demanat de quina condició era. Per què él dix que cra crestià, e'l
 Jutge li dix: —Tu mens, que ans est ciceronià.⁹ e no és crestià: car
 là on és lo teu tresaur aquí és lo teu cor—. Adoncs Sent Jerònim calà,
 per què mantenent lo Jutge lo manà greument batre. Adoncs Sent
 Jerònim cridà dient: —Mercè ages de mi, Séyer!—. E sels qui de
 costa li estaven preguaven lo Jutge que li agués mercè e li perdonés.
 Él jurà dient: —Séyer, si eu he aut nuls temps negun libre seglar ni
 ligi en éls, ayxí m'ages con si t'avía eu neguat—. E per aquest sagra-
 214r2 ment él fo laxat. On soptament revisc e trobà's tot bayat de làgre/mes,
 238r2 e trobà's greument batut; per què, / aprés, él ligí ab gran estudi en
 los libres divinals. *M.

Quan él fo en estat de 'xxxix' ayns él fo ahordonat en prevere
 cardenal en la gleysa de Roma; e quant fo mort En Liberi papa,

¹⁷. - per esp. de la sacra escriptura e es dit enterpretacio e bosc P: per scrip-
 turae sacrae expositionem et interpretationem V653.

¹⁸. - P: propter regularem disciplinam V653.

¹. - esp. la B: el es de la P: quia sacram legem exposuit V.

². - Poblet avui desaparegut, segurament no lluny d'Aquileia (prov. Údine).

³. - confinia tenet V654.

⁴. - B: Pannomia P: Pannoniae V654.

⁵. - B: en rectori P: in rhetoricis autem Victorinum V654.

⁶. - P: pres B: hausit V654 (o sigui 'poà' 'extragué líquid').

⁷. - habundament P: abundantment B: abunde V654.

⁸. - B: onoraua P: cum... Platonem avidè legeret, eo quod... non placeret,
 circa mediam quadagesimam V654.

⁹. - cirenomia P: ciceronian B: Ciceronianus V654.

tota la clerecia cridà dién que Sent Jerònim era digne que fos papa. Mes, con él blasmés la leugeria d'alcuns monges e d'alcuns clergues, aquels ne foren mot endignats e li doneren tot trebal que pogren, e l'escarniren per una gonela de femna, segons que diu En Johan Belet. *M. Ayxí co Sent Jerònim se levà a les matines, axí con avia acostumat, él se vestí una gonela de femna que li avien pausada al cabès¹⁰ los seus enemics, per so cor se pensà que fos sua, e ab aquela vestit se n'anà a la gleysa. Aquelò feren los seus¹¹ enemics, per so que hom se pensés que él tengués femna en la sua cambra. E quant Sent Jerònim s'atrobà ayxí vestit, él conec la lur folia; per què's partí d'èls e anà-sse'n al bispe de Contestinople, qui avia nom En Gregori Nazareu,¹² e ab él après de la santa scriptura.

Enaprés él se n'anà en un hermitatge e aquí él soferí mots trebals; segons que él recomta a N'Eustoxi¹³ dient: —Aytant con eu esteguí en l'ermitatge, tot sols, deguastat¹⁴ per la calor del sol; lo qual mot desplaui als monges, e'm pensé que fos en los delits de Roma. Mes los meus membres haorien¹⁵ mot lo vestir del sac, e la mia carn escaldada que semblava de sarasin, e eu qui'm plorava tot dia. E quant volia dormir eu avia a jaser tot nud; dels menysars eu no't vul dir, ja sia que'ls emferms usen d'aygua / freda e que sia luxúria resebre alcuna causa cuyta. Manifest és que'l meu lit era acompanyat d'escorpis¹⁶ e de bèsties salvatges; moltes vega/des era eu en los lits de les infantès,¹⁷ mes per nul moviment corporal lo meu cors no era maugut. E ayxí ploran continuament, eu domdava la mia carn. Lo dia ajusté ab la nuyt, que no'm cessava de plorar ni de pensar

238v/

214v/

¹⁰. - al c. P: al c. del lit B: vestem mulieris quam aemuli juxta lectum posuerant V; gonela P¹, go. de femna P² *add. marg.*

¹¹. - B: los seu P.

¹². - Confusió de llocs, Gregorium Nazianzenum V654.35. [És més que dubtós que sigui lliçó errada per *Nazaren*: avui encara són populars a les Terres catalanes ètnics semblants de pobles nostres, com *cananeu* 'habitant d'Alcanar', indici de la gran propagació que aconseguiren *hebreu*, *cananeu*, *hereu*, *farisen* (vulgar *faritzeu*) etc. J.C.].

¹³. - Custixi P: Eustaxi B: Eustochium V655.

¹⁴. - in illa vasta solitudine, quae exusta solis ardoribus horridum monachis praestat habitaculum V655.

¹⁵. - P¹, r (*add. interlin.*): adorriren B: horrebant sacco membra V655.5.

¹⁶. - PB [Avui *escorpi* a l'Alt Empordà i proximitats; -t afegida com en *prèmit*, *gènit*, *trènit* etc., que de vegades és -c (*ràfec* o *ràfic*, *tàver* - *tàvec* etc.), i accent desplaçat com en *Font-rubí*, *Querrubí*, (*Ri*-) *Rubí* etc. J.C.].

¹⁷. - saepe choreis intereram puellarum V655. [És massa suposar que això vingui d'un inexplicable malentès del traductor: és evidentment al distret copista de P que se li'n van anar els ulls al mot *lit* escrit una línia més amunt; l'autògraf podia dur *bals*, algun mot de sentit semblant, com *en los jocs* o qualsevol quasi-sinònim de forma més semblant, qui sap si *en tragits* etc. J. C.]

pensamens tot sol causes¹⁸ desertes. E, segons que a mi és testimoni Déus, après mots trebals m'era viyares que eu fos ab mot grans¹⁹ compaycs d'àngels. E quant aquí aquí estat en penitència per 'iili' ayns, eu me n'aney al castel qui a nom Betlem .

E aquí él se posà con a bèstia sàvia²⁰ en la grípià del Seyor per estar, e aquí él tenia la sua bliblia²¹ clausa, la qual avia él feyta ab mot gran trebal, e'n los autres libres él religia. E tots dies dejunava entrò al vespre, e aquí él ajustec mots discípol's. E en lo seu sant prepau-sament él estec 'i' ayns e 'vi' meses: que no fe als, cor traslatar les san-tes scriptures. E ayxí él estec en sa virginitat entrò a la fi. *M. Ja sia que en aquesta ligenda sia dit que él estegués tots temps verge, él emperò escrisc enayxí d'él metex a'N Panmasci:²² --La vergenitat davant porti en lo cel, non jes per so que eu l'aya: mes car me maravel car eu no la he --. Fo él fadiguat per tant gran lassament que no's podia levar, ans se pausà en un seu lit qui penyava ab cordes en una bigua, per so que d'aquí enseyès él enayxí com poyria l'ofici del monestir.²³

238v2 Un dia, ayxi con Sent Jerònim se'ia ab sos frares, per ausir la santa lissó, subtament un leon ranqualós entrà en lo monestir. E quant lo vaseren tots los autres fuscaren, mes él anà él / resebre con si fos osde,²⁴ per què'l leó li enseyà lo peu de què's dolia. E adones Sent Jerònim apelà los frares e fe-li lavar lo peu diligentment e li fé cercar²⁵ 214v2 la nafra / de què's dolia. E quant o agren feyt, éls li troberen la planta del peu nafrada per 'i' espina, e aquí lo laon fo curat dili-gentment. Per què lo laó estec ab éls axí com bèstia domda.²⁶ *M.

¹⁸. - Cogitationum conscientiam pertimescebam et, mihi iratus et rigidus, solus deserta penetraabam V655. Potser suplir *tot sol e causes desertes*. Però P i B coincideixen a no posar tal conjunció; i com que 'pensar coses desertes' és idea incoherent, que no lliga, i suplir el cultisme *penetrar* fóra molt anacrònic, a fi d'explicar-nos l'errada i l'ús fraseològic potser fóra lícita la hipòtesi que el nostre monjo hi introduí una noció ben rossellonesa, el mot *cauce* 'desert calcarí' 'altiplà pedregós' (CALCINUM): llegiríem *ni de pensar pensamens tot sol <è> causes deserts* o bé *ni de pensar entrans tot sol en causes deserts*. És sabut que els *cauces* són un fenomen geològic típic de l'Alt Rosselló, la rodalia de Salses - Calce i totes les Corberes i l'Alt Llenguadoc: n'hi ha molts al Nord d'Illa, pocs kilò-metres al N-E. de Cuixà, Cor Notes.

¹⁹. - B: grans P.

²⁰. - La trad. catalana coincideix ací amb l'ed. prínceps de Voragine: *prudens*; la de Graesse prefereix *domesticum*.

²¹. - P: blibia B: bibliothecam V655. Potser ja el trad. de Cuixà, més aviat que el copista, entengué malament el mot llatí.

²². - Pammachium *Ibid*.

²³. - menestir P: monastir B: officium monasterii V655.

²⁴. - P: oste B: hospiti V655.

²⁵. - PB: inquiri V655.

²⁶. - P: domestica B: domesticum animal V656.

Adoncs Sent Jerònim se pensà que Déus l'agués a éls tramès per lur profit per què, de consel dels frares, éi li comanà aquest ofici: que éi amenés un asa que tenien per leya a portar a la pastura, e aquí que'l cargués. Per què'l leon menà ayxí con bo pastor l'ase a la pastura tots dies e aquí éi lo guardà diligentment. E quant éi devia menyar ni ab l'ase a la casa tornar, éi o fasia ayxí con si fos home raonable. *M.

Una veguada que éi era ab l'ase a la pastura, mercaders passeren per aquel loc ab camels; e, car veseren l'ase estar tot sol, éls lo se'n mene[ne]ren, per so cor lo leó dormia. E quant lo leó fo despertat, con no trobés l'asa, éi anà groyín en diverses partides. On con no'l pogués trobar, mot trist, se n'anà a la casa del monestir e no guausà dins intrar per gran vergoya que avia. On con los frares vesessen que pus tart que no solia era vengut, e senes l'ase, éls se penseren
239r1 que per fam agués menyat²⁷ l'ase, per què éls no li volgren dar / a menyar, ans li dixerén que tornés menyar la part que li era remaüda²⁸ de l'ase, si volia menyar. On con éls duptessen si avia mort l'ase, éls aneren a la pastura per veser si trobarien negun seyal de la mort de l'ase; con no trobessen negun seyal, éls o torneren dir a Sent Jerònim.

Adoncs Sent Jerònim li manà que per son offici aportés de la leya; per què, los monges li pauseren de la leya de sobre, ayxí con si fos ase, e'l leó la portà pacientment. Un dia, ayxí con éi ac feyta la sua obra, éi se n'anà a la pastura; e anà en diverses partides per so cor
215r1 de/siyava saber què's siria feyt l'ase. E ayxí con éi guardava luy, éi vesec mercaders ab camels¹ carguats e ab l'ase qui venc primer; per so car ayxí era costuma d'aquela regió que'ls camels ligua hom ab una corda en un asse, qui'ls guia per so que tenguen camí. E quant lo leó conec l'ase, éi se n'anà ab gran enbrivament a l'ase, per què tots los homes fugiren; e per lo gran brugit que éi faía éi se'n menà los camels e l'ase carguats al monestir. E quant los frares o veseren, éls o aneren dir a Sent Jerònim, per què éi lur dix: —Augats, frares cars, lavats los peus als vostres osdes e'ls donats a menyar, e après, vós esperats la volentat de Déu—. Adoncs lo laó anà mot alegre per lo monestir e's gitava de gaug denant los monges, ayxí con si agués falit e que's fos *emenat*.² Adoncs Sen Jerònim manà als monges
239r2 dient: —Anats, frares, / e donats so que mester sia als vostres osdes—.

²⁷. - meyat P: menjat B.

²⁸. - P: romasa B: quae tibi remansit V657.

¹. - ab c. B: *om.* P: negotiatores cum onustis camelis V656.

². - amenat P: esmenat B: quasi de perpetrata, quam non fecerat culpa, cauda alludens, veniam postulabat V657.

E axí con él disia aquestes paraules, lo porter li venc qui li dix que ostes avia a la porta qui volien veser l'abat. E quant él fo a éls anat, éls se giteren als seus peus e li demaneren perdó del lur faliment; per què. él los levà de terra benignament e'ls manà que rebessen lo lur e que gequissen l'autrui.³ Adoncs éls lo pregueren que's presés la meytat de l'oli per benedictió; per què él lo manà resebre, e promeseren a él e als frares que cascun ayn los ne darien aytant per tots temps, éls e lur hereters. *M.

215r2 En tems antic cascun clergue cantava en l'esgleysa so que's volia, per què En Theodosi l'emperador preguà En Damasci⁴ papa que él aordonar feés l'ofici de la gleysa a alcun savi home. On con él saubés Sent Jerònim mot instruyt en lengatge grec e en ebraic, e que cra mot perfeyt en tota sa/vicsa, lo papa li manà que aordenés l'ofici de la Glesa. Adoncs Sent Jerònim departí lo sautiri per fèries e a cascuna fèria él assignà un nocturn propri, e que hom dixerés Glòria Patri en la fi de cascun salm. Enaprés él aordenà les Pistoles e'ls Euvangelis per tots los dies de l'ayn, ni co's cantessen ab l'autre ofici, ayxí co's diu, estirs lo cant. E aquel ofici aordonat, él tramès de Bestlem a Roma al sobirà bisbe, e fo per él e per los cardenals mot aprovat e per tots temps autenticat. Aprés assò él basti un sepulcre en la porta de la balma en què jac Nostre Seyor; en lo qual fo sebelit quant ac viscut 'xc' «uit»⁵ ayns e 'vi' mescs. *M.

239v1 En canta reverència ac él Sent Agustí manifest és en les letres que li tramès, en una de les quals escrisc en aytal manera: «Al seyor mot amat e cultivament de la santa caritat, a'N Jerònim, N'Agusí saluts ab deguda honor». En altra [letra] l'oc»⁶ escrisc enayxí: —Sent Jerònim fo prevere mot savi en grec, en lati e en hebraic, qui visc tots temps en locs sants, estudian en santes escriptures, ayxí que per les sues nobles paraules resplanxí d'aurient entrò a sol colguant ayxí con sol—. *M. Sent Pròsper⁷ / parla en les cròniques d'él enayxí: —Jerònim fo prevere en Bestlem, e aquí él estava a tot lo món clar, e fo molt de gran engín e per son estudi serví a tota la Gleysa—.

³. - P: l'alre B.

⁴. - P: Damasus V: Dami B.

⁵. - P om. vit per *haplografia*: nonaginta octo annis et sex mensibus V657.

⁶. - Sic P: per epistolas tali modo scripsit, domino... Hieronymo Augustinus, alibi quoque de eo sic scribit... V657.27. [El és, doncs, complement; i Sent Agustí, subjecte; després, no és cap missiva sinó passatge d'una obra de St. Agustí. Potser, més que malentès del trad., hi ha interpolació del distret escriba de P, que repeteix *letra* indegudament i llegeix *li* en comptes de *loc*. Aquest paràgraf manca en B desgraciadament. J.C.J.]

⁷. - B: prosp P: Prosper V657.

215v1 *M. Isidorus diu, en lo libre dels Enterpretamens, enayxí: —Jerònim fo mot savi en 'iii' linguatyes, la enterpretació del qual és resebuda davant totes les autres, per so car él enterpretà e parlà molt clarament e verdadera. *M. En diàlogo d'En Severi, discípol de Sent Martí, qui fo en aquel temps, escrisc en aytal manera: —Jerònim ac mèrit de fe / e dot de * vertuts, e fo molt instruyt en latí e en ebraic e en grec, en tant que nul hom no era comparats de saber ab él. E ac totstemps batala ab mals, e hiretges l'agren en hoy per so cor él los era contrari, e clergues l'agren en osi per so car él reprenia la vida d'aquels qui vivien mal. Mes per los bons era mot amat e honrat. Trebalà tots temps en lissós e en libres, ayxí que no avia repaus dia ni nuyt que no ligís ho que no escrisqués—.

DE SENT REMIGI^{9a}

Remigi és dit de <re>mige,⁹ que és guiador de nau o rector, o és dit de *remis* que són estrumens ab què hom mena les barques. E és dit de gion què és luytament, per so car él governà la Gleysa de peril de naufrag, e la adux al port de paradís, e per ela luytà contre los emparamens del diable. *M.

215v2 Remigi convertí lo rey de França e la gent de França. Lo rey avia una moier qui avia nom Kotaldina,¹⁰ qui cra molt bona crestiana, e volia so marit convertir a la fe, mes no o podia fer. On con ela agués un fil del rey, mantenent lo volc bateyar, mes lo rey li o vedà. Hon con ela'n fos mot irada, a penes o poc acabar ab lo rey, per què ab gran gaug bateyà son fil. E mantenent, quant fo bateyat, l'enfant se morí, per què'l rey dix: —Ara apar que Crist és vil Déus, qui no l'a pogut fer viure con él agués reebuda la sua fe, e'n fóra mot exansada si visqués—. Adoncs la dona li dix: —Sàpies, séyer, que Déus nos ha feyta gran honor, / car Él ha volgut resebre lo fruyt primer que nos avem haüt de nostre cors, e à donat al teu fil lo regne qui és ses tota mesura—.

Enaprés ela conceubé e enfantà autre fil, que fe bateyar, ab

⁹. - do de virtuts B: dot do vertuts P: dotem virtutum V658.11.

^{9a}. - Aquí B manca 215v1.12 a 216v2.9 P.

¹⁰. - A *remige* V659. [Avui encara s'usa *remi(t)gers* —a tota la costa al Nord de Barcelona almenys —en el sentit del ll. *remiges* 'remadors, remers, els qui voguen en una barca'; com que *-rs* es reduïa a *-s* per via fonètica ja en el S. XIV, l'únic canvi ha estat traslladar l'accent, com si fos l'adjectiu *mitgers* 'intermediaris' proveït d'un prefix. El copista de P (únic ms., car B no copià aquesta vida), a la inversa, s'abstingué d'escriure *re-*. J.C.].

¹⁰. - Chlotildín V659.

grans precs que'n fe al rey; e mantenent l'enfant fo malaute ayxí que hom no's pensava que'n posqués escapar. Adoncs lo rey dix a la regina: --Verament és dèbil lo teu Déus qui no pot fer viure negun qui sia bateyat en son nom. Sàpies que si 'm' filis avies e tots los bateyaves, tots morien—. Mes emperò après lo fil guarí, axí que après son pare regnà. Enaprès la regina s'esforsà que convertís so marit a la fe e él li contrastava; mes con él fos convertit en l'autre festa qui és après Aparici *M., e's dit que lo rey dava'mt dit, qui avia nom Lodovic, volgués la gleysa dotar, él dix a Sent Remigi que ayta'mt con él enrevironaria anan, dementre que él dormiria, que'l rey li o daria. E ayxí fon feyt. Mes con un home agués un molí enfre los termes de Sent Remigi, lo moner quant vesé anar Sent Remigi costa'l molí, él lo'n gità cruelment. Per què Sent Remigi li dix: --Amic, no't sàpia greu si nós avem aquest molí—. E mantenent, assò dit, la mola del molí se girà a envers, per què'l moner cridà après Sent Remigi dient: --O servent de Déu, veni e ajam engualment lo molí—. E Sent Remigi li dix: --Sàpies que eu ne tu no l'aurem—. E mantenent lo deglotí la terra. *M.

216r1 Con Sent Remigi sabés que gran carestia seria de viandes, él ajustà gran multitut de blat. Mes alguns homes rurals qui eren enbriacs lo li cremaren per esquern. E quant Sent Remigi o ausí dir, él anà là, e car faia gran fret él s'escalfà e dix: --Totstemp és bon foc; mes sels qui asò an feyt, e'ls lurs dexe'n/dens, seran tots homes crebats en los colós e les femnes seran gotornoses, que auran guilerns sots la gola¹—. Per què ayxí endevenc en aquela vila, e fo entrò que per Carles foren tots escampats. *M.

És notadora causa que aquela festa de Sent Remigi que's fa en lo mes de giner, és feyta del dia que él morí, mes aquesta és la festa de la traslació del seu cors. Ayxí con hom portava lo seu cors après de la sua mort en la gleysa de Sent Timoteu e de Sent Apol'linari, quant lo cors fo costa l'esgleysa de Sent Cristau él pesà tant que hom no'l poc dur ni maure d'un loc; per què, forsats, pregueren Déus que'ls demostrés si volia jaser en l'esglesia de Sent Cristau, on jasién moltes relíquies de sants. E mantenent éls porteren lo cors leugerament e'l pauseren aquí honradament. *M. En lo qual loc, con mots miracles fesés, los clergues examplaren la glesa e li feren 'i' bel vas, en què'l pausesen derere l'autar. Mes no'l pogren maure. On con éls se pos(e)-sen en oracion, en ora de miya nuyt tots s'adormiren; en lo sendemà, que la Gleysa diu kalendes d'autubri, éls atroberen lo sepulcre ab

1.- In genitalibus rupti, feminae gutturosae erunt V660.

lo cors de Sent Remigi, que's fo mudat per los àngels en aquel loc on els lo volien pausar. Enaprés lonc tems, en aquel metex dia fo mudat en una capsa d'argent.

DE SENT LEODEGUARI

216r2 Leodeguari dementre que él resplandia per vertuts él merí que fo feyt bisbe de la gleysa d'Endusa.² On con lo rey En Clotari³ morís, Sent Leodeguari fo molt trebalat per lo regiment del regne, per què, per la volentat / de Déu e per consel dels prínceps, En Xílderico, qui fo frare d'En Clotari, fo feyt per tots rey; mes [En] N'Ebroín,⁴ Teodorico, qui era frare d'En Xílderico, s'esforsava que fos rey, non ges per profit del regne, mes cor era del poder gitat e per tots era aïrat. On con él agués vergoya de la ira del rey he dels prínceps, él demanà licéncia al rey e se n'intrà en un monestir. On con él li o agués atorguat, e tengués lo seu frare En Theodoric ben guardat, per so que no fesés alcuna causa contra'l regne, per santetat e per providéncia del bispe tots avien gran pau. *M.

Haprés alcun temps lo rey, per consel de mals homes e maleïts, fo tant maugut contre lo baró sant de Déu que en totes maneres lo volia aucir; mes lo sant bisbe resebla la sua ira en paciéncia e abressava los seus enemics. E après él fe ab lo rey que cantés la messa en lo dia de Pascha, en la ciutat en què eren. E fo-li dit que'l rey lo volia fer aucir en aquela nuyt, ayxí con avia tractat, mes él per tot so no fo esperdut, ans en aquel dia menyà ab lo rey en la taula e ayxí él fugí al perseguidor, que enaprés se mès en un monestir per Déu a servir, e serví mot a N'Ebroín qui estava amaguat en àbit de monge. *M.

Aprés poc de temps lo rey morí, e N Theodoric fo feyt rey. Per què Sent Leodeguari, per precs del pòbol e per manament de l'abat, se'n tornà en la sua bisbalia e se'n menà ab si N'Ebroín,^{4a} qui fo fet senescalch del rey qui fo pus mal home que no era d'abans, e ab tot son poder s'esforsava que pogués aucir Sent Leodeguer; per què li tramès cavallers qu'il presesen. E quant o saubec Sent

². - *Eduensi ecclesiae* V660. *Ayri Autun*.

³. - *Ací i més avall* dotari P: *Clotarii* V660.

⁴. - Sembla llegir-se *-oni* en P, que hi anteposa un altre *En*. Més avall es llegeix *N'Ebr-* (quatre o cinc cops, sense l'aglutinació), i un cop *Nenbr-*. En tot cas és *Ebruwin* (> *Ebroin*) la forma real d'aquest nom germànic. *Ebroinus Theodoricum... praeficere nitebatur* V661.

^{4a}. - e se'n menà ab si N'Ebroín P: ac *Ebroius* protinus apostatavit V 661. *Malentès*.

216v1 Leodeguer, ayxi co volia fugir, quant ixi de la ciutat, los cavalers lo preiren e li trasquen / los uls. *M. Aprés 'ii' ayns Sent Leoder (sic) fo aduyt a son frare En Guari en lo palau del rey, e aquí él respòs als escarnimens que li deïa N'Ebroïn saviament e suau, per què lo malvat manà alebesar En Guari ab pères e fe menar Sent Leodeguer descaus per una ribera en què avia pères agudes tot dia. On con li fos dit que en aquel turment lausava Déus, *M. él li fe tolre la lengua e après él lo liurà en una guarda qui'l guardés, per so que'l fesés turmentar ab diverses turmens. Anc lo sant baró no perdec lo parlar, ans preïcava e orava sovèn, he dix en qual dia exiria d'aquesta vida él e N'Ebroïn, ni con moririen. *M.

Enaprés gran lud li enreviròna lo cap en manera de corona. On, co molt(s) la vesezen, éls demaneren al sant bispe quina maravela era aquela. Adoncs él se gità en oració e fe gràcias a Déu, e amonestà tots aquels qui aquí eren que mudessen lur vida «n» mils.⁵ *M. E⁶ quant assò ausí dir N'Ebroïn, mot irat, li tramès 'iiii' degoladors qui'l degolessen. E ayxi con éls lo menaven, él lur dix: —No us és mester, frares, que mots siats fadiguats, acsi⁷ complits la volentat d'aquel qui vos ha a mi tramesi—. E per aquestes paraules los 'iiii' degoladors foren mauguts a pietat, que's giteren als seus peus e li demaneren perdó. *M. E'l quart degolador, quant l'ac degolat, mantenent fo pres per lo demoni qui'l gità dins en un foc e aquí él morí mesquinament. *M.

216v2 Aprés 'ii' ayns N'Ebroïn ausí dir que'l sant baró era enobleýt per molts miracles, per què tramès là un cavaler per so que vesés si era vers. E quant lo cavaler fo là, él ferí en lo vas ab lo taló molt ergulosament dient: —Muyra hom qui creu que home mort / pusca fer miracles—. Per què mantenent fo pres per lo diable e morí sobtament, e ayxi per la sua mort él lausà lo sant baró. *M. E quant o ac ausit dir N'Ebroïn, ja fo més irat e s'esforsà de minvar la fama del sant. Mes ayxi co'l sant avia dit, N'Ebroïn morí a mala mort tot pesseyat. Soferí passió Sent Leodeguer en l'ayn de Nostre Seyor 'dclxxx'.

239v1 / DE SENT FRANCESC

Francesc ac nom Johan primerament, mes après se fe apelar Francesc, lo qual mudament se fe per diverses rasons. Primerament

⁵. - Ut in melius vitam mutarent V662.

⁶. - a P.

⁷. - acsi o atsi P (*perspicue*): sed hic implete desiderium ejus V662.

239v2

*M. per rasó del miracle que és notador, per so cor sabé parlar en lengua francesca * per miracle de Déu. On, és dit en la sua legenda que per so car él era ple de la ardor del Sant Esperit, él parlava ardens paraules en languatge francesc. Per la segona rasó fo apelat Francesc per rasó de l'ofici divulgat; on, és dit en la legenda que per la divinal providència venc aquel nom, per so que per singular e per no acostumat / nom la opinió del mester d'él pus tost fos conegut a tot lo segle.⁹ Per la 'iii'^a rasó fo apelat Francesc per rasó de acabament seguidor per so que per ¹⁰ aquellò fos donat a entendre que él per si e per sos fils fesés francs los sers del diable. Per la 'iiii'^a rasó fo apelat Francesc, per so cor él fo hom de gran coratge, car francès és dit de fermetat de coratge, per so cor en éls és feretat natural e granesa de coratge. Per la 'v'^a rasó fo apelat Fransesc per rasó de virtuositat que ac en paraules, car la paraula d'él talava vicis en manera de destal. Per la 'vi'^a fo apelat Francès per rasó d'onestat que ac en sa conversació. Dien alguns que francescs / són apelats alguns seyls que són feyts en manera de destal, e porta'ls hom a Roma, davant, los cònsols per terror e per honor. *M.

217r1

Francesc fo servent e amic de l'Altisme e nasc en la ciutat d'Ecís,¹ he fo mercader e visc vanament en lo segle entrò que fo en etat de 'xx' ayns; mes Nostre Seyor lo corregí. *M. Ab gran flagel d'enfermetat él tresmudà sobtament de mal en ben, ayxí que per esperit de profecia resplandí naturalment. On con él fos pres una veguada ab homes mots de Perusa, e fo més en una càrrec; los autres, dolens, él sol s'alegrava. Per què'n fo reprès per los autres preses, e adoncs él lur dix: —Sapiats que eu m'alegri per so car² encara seré eu aorat ayxí con sant per tot lo segle—. Una veguada *M. anà a Roma per causa de devoció e adoncs él se despullà lo seu vestiment, e's vestí los vestimens d'un paubre, e après él se pausà denant la glesa de Sent Pere entre els³ paubres; e aquí él menyà paubrament ab los paubres,

⁹. - P: *francesca* B: *linguam gallicam* V662.12f. L'adjectiu *francesca* és un arcaisme extraordinari. B l'elimina però també posa *Francès*, en tot aquest paràgraf, per al nom propi, i aquesta és forma avui molt estesa en el País Valencià etc. Ja en els trobadors occitans clàssics es troba normalment *franceza*. Més avall, des de la fi del f° 214, P usa ja, en canvi, 6 o 7 vegades, el masculí *Francès* per al nom propi. Fins i tot davant vocal, en el f° 217R1 i 2, per tant no és degut a la fonètica sintàctica.

¹⁰. - ut ex singulari et insueto nomine opinio mysterii ejus toti citius innotesceret orbi V662.34.

¹⁰. - B: *om.* P: ut scilicet per hoc daretur intelligi V662.35.

¹. - PB: *Assisii* V663.

². - B: *om.* P.

³. - entre els B: *om.* P: *inter pauperes* V663.

e aquelò metex fera en la sua vila si no [li] fos per vergoya dels seus conoxens. *M.

240r1 Lo diable s'esforsa mot que'l posqués partir del seu prepausament, e fé que el agués en son coratge⁴ una femna geperuda que era de la sua ciutat; e si no se n'abstengués el pequera ab ela, mes el fo confortat per Déus e ausí una vou dient: --O Francès, tu pren⁵ amargosses causes per doces e meyns/presa tu metex si cobeseGES mi as-aver ni a conóxer--. *M.

217r2 Una venguada encontrà un home lebrós. / On con tots los homes l'aguessen en osí naturalment, el per voluntat de Déu lo correc baysar; e cant el l'ac baysat no'n vesec gens;⁶ per què el se n'anà a la casa dels lebroSES e'ls baysà les mans e'ls donà a cascun diners. *M. Una venguada intrà en l'esgleysa de Sent Damià per preguar Déus e aquí el parlà ab la ymaya de Jhesú Crist, maravelosamente, ayxí que la ymaya li dix: --Ve e refé la mia casa, que veus que's destroex--. Per què, d'aquela ora enant, ac mot fermament la sua ànima en la passió de Crist. E après, el ac gran cura de refer la glesa, per què vené tot quant avia, e donà los diners a un prevere; mes lo prevere⁷ no'ls gausà aremenar ab si per paor⁸ dels parens; per què, Sent Francès los gità davant,⁹ ayxi con si fos pols. *M. Adoncs co'l¹⁰ pare o saubés, mantenent lo pres e'l liguà, e'l tenc pres entrò li ac aduyts tots los diners. E's despuà la gonela, que li gità davant e, ayxí nud, el se n'anà a Déu e's vestí un cilici. Enaprès el apelà un baró simple, que reebé axí con si fos son pare, e preguà-lo que pus que son pare lo malesia que el lo benesis. *M.

240r2 Fo un temps que un seu¹¹ frare carnal lo vesec en tems d'ivern vestit de vils draps, e que estava en oració tremolan, per què dix a un home: --Digues a'N Francès que't vena una gota d'aygua de la sua suor--. E quant Sent Francès o ausí, el li respòs alegrement dient: --Verament / sàpies que eu la vendré al Seyor meu--. *M.

217v1 Un dia, ayxi con el ausia aqueles paraules que Nostre Seyor dix als discípols cant los tramès preÿcar, mantenent el s'esforsa que el o servés ab tot son poder: per què's descausà e's vestí d'una vesti/dura

⁴. - corratge P: cor B; cordi V.

⁵. - BP¹ (prens P² add. interlin.): sume V663.

⁶. - P: ges B; post hoc ille statim disparuit V663.

⁷. - mes lo pre. B: om. P (homeotel.).

⁸. - P: arremenar per temor B: et ille timore parentum recipere recusaret V663.

⁹. - P: vilment B: coram ipso... tamquam pulverem... V663.35.

¹⁰. - Article usat com a possessiu de noms de parentiu, potser per llatinisme.

¹¹. - B: un sent frare carnal P: frater ejus carnalis V664.

servil, e's sins¹² d'una corda per correya. *M. Una veguada anà per gran neu per una selva, e aquí él fo pres per layres, qui li demaneren qui era, per què él lur dix e'ls respòs dient que él era crida¹³ de Déu; éls lo gitaren vilment en la neu¹⁴ diens: --Jau aquí, rústic,¹⁵ crida de Déu!-- . *M. Molts homes nobles, clergues e lecs, meynspreada la pompa del segle, s'ajusteren ab él; per què, Sent Francès lur enseyà que aemplissen so que enseyava l'avangeli, e que reebessen paubretat e anessen per la via de la santa simplicitat. *M. Sent Francès escrisc la regla de l'avangeli a ssi, e als seus frares que avia, e en aycels que après auria, e après él la fe conformar¹⁶ al papa Innocent. En après él preicà ferventment la paraula de Déu per les ciutats e per los castels. *M.

240v1 Fo un frare qui de fora en si era vist con † eximera; †¹⁷ mes era hom mot singular, en tant que volia tenir silenci, ayxí que no parlava, ans se confessava ab senyals.¹⁸ On con él fos lausat per sant, Sent Francès dix: --Calats, frares: no lausets, neguex¹⁹ en mi, feyemens de diable. Sia amonestat que's confés does veguades en la setmana,²⁰ e si no o fa sapiats que él és temptat per temptació de diable c'ns enguana fraudulentment -. E ayxí co'ls frares lo n'amonestaven, / él se pausà lo det en l'aurela, e manà lo cap enayxí con si volgués dir que res no'n faria; per què, après pocs dies, él ac enfermetat, que gitec per la boca, e fení la sua vida malament. *M.

217v2 Una veguada lo sant baró fo mot huyat ayxí co anava per un camí; per què, puyà sobre 'i' ase; adoncs son compayó, qui avia /

¹². - P: sínch B: pro corrigia mutavit funiculum V664.10 (*preterit fort de cenyir < ll. cinxir*).

¹³. - P: praeco Dei V664. En el sentit de 'herald, panegirista, nunci', i els altres ho prenen en el sentit de 'agutzil, esbirro'.

¹⁴. - P (*potser amb un petit signe darrera la -u*), B: in nivem projiciunt V664.

¹⁵. - B: rostit P: rustico, praeco Dei V664. Cf. f° 221v1.

¹⁶. - PB: confirmavit V664.

¹⁷. - con ayximera P: cum eximera B: Frater, quidam erat, quantum a foris videbatur, eximiae sanctitatis sed tamen admodum singularis, qui tanta distractione silentium observabat ut... V664.20. ¿Potser deia con ayxí sant o con eximí en santetat, i els copistes, no entenent-ho, ho deixaren en suspens i s'oblidaren d'esborrar-ho? Més que passatge dubtós em sembla corromput i difícil de restaurar. Cf. el cat. ant. cimera (variant ximera, veg. DCEC)? Per ventura en qualitat de cosa alta i simbòlica. [Més aviat, però, es diria que potser usaven exime, eximi (o algun derivat) com a terme confessoral de gent devota, d'ocasió i poc conegut, i que havent posat com exime mes era hom... una haplografia féu que es deixessin mes (exime era...), però adonant-se de la falta i escrivint-ho després de nou, es descuidaren d'expuntuar l'error, CorNotes].

¹⁸. - B: ab seyal P: sed nutibus confiteretur V664.

¹⁹. - Nec mihi in eo diabolica figmenta laudate V664.23.

²⁰. - P: monetur semel vel bis in hebdomada confiteri V664.25; que's confés parlan... B.

nom frare Leonart, dix entre si: —Con eu sia aytambé uyat con él, bé's pensaren nostres pares²¹ que eu degué's mils cavalcar que él: —E adoncs lo sant baró devalà de l'ase e dix al frare: —No's cové que eu cavale e que tu vages a peu, per so cor tu fust de pus noble linatge—. E adoncs lo frare, esbalayt, se gità als peus de Sent Francès e li demanà perdó. *M.

Una veguada li venc davant una femna nobla molt espertament, per què alenia²² mot fort. Adoncs él li demanà què demanava e ela li respòs: —Hora per mi, pare, per so car eu no pusc acabar lo meu prepausament bon que avia comensat, per so cor mo marit m'o enpatxa e no vol que eu servesca en neguna manera Jhesú Crist—. Per què Sent Francès li dix: —Ve, fila, e sàpies que tost resebràs en ton trebal consolació. E denuncia a to marit de part de mi, e de Déu totpoderós, que ara és vengut lo tems de salut e d'engualtat—. E quant la femna li o ac dit, lo marit fo mudat sobtament, ayxí que promès a viure castament. *M.

240v2 Fo un pagès, qui era en un loc soli/tari, qui avia gran set; per què Sent Francès li acabà ab Nostre Seyor que en aquel loc on estava ixi²³ una font d'aygua bona. *M. Fo un frare a cuy dix aytal secret Sent Francès per revelació de Sent Esperit, qui'l fasia parlar, dient: —Uuy és²⁴ un servent de Déu sobre terra, per lo qual no laxarà Déus venir fam sobre los homes—. E ayxí fo, senes dupte, con él dix, mes quant él fo mort, tota la condició se mudà en contrari; cor après la sua mort Sent Francès aparec al frare dient: —Ja és venguda fam, la qual no venc mentre que eu visquí sobre terra per la voluntat de Déu. *M.

218r1 En / la festa de Pascha los frares apareleren les taules plus noblament que no solien, ab blanques tovaes e ab anaps de veyre. E quant les vesé Sent Francès, él tornà a enrere e pres un capel d'un home

²¹. - P: parens B: parentes V664.

²². - P (*lliçò ben clara*): alenaua B: concito gradu occurrit, cujus lassitudinem et interclusos anhelitus miseratus... V664.36. [Com que un verb *alenir* no es troba en altres passatges de les *Vides* ni n'hi ha notícia, que sapiguem, en altres textos catalans ni occitans, és possible que *alenia* sigui un error de copista per *alenaua*. De tota manera, és una formació possible].

²³. - P: va exir B.

²⁴. - B: auges un servent... P: dicens: hodie est aliquis servus Dei super terram propter quem, quamdiu vixerit, non permittet dominus famem saevire V666.10. *Auges*, doncs, està per *hodie* de l'original; per tant és una extraordinària ultra-correcció en lloc d'una *lliçò uuiet* o *uoles* (= avui és: occit. *uoi*, cat. ant. *(u)ui*) mal llegit com si fos *oges* o *ouges* (AUDIAS). Irònic: 'avui hi ha un servent de Déu...'.
 331

paubre qui era aquí adoncs, e pausà'l-se¹ al seu cap e tenc un bastó en la mà e ayxí él ixí defora. E après él sonà a la porta dient c'om li donés almoyna per amor de Déu, per què'l feren intrar dins e pausà-se en terra tot sol. E quant o vescren los fracos, éls ne foren mot maravelats. Él lur dix adoncs: —Eu viu una taula aparelada honradament, mes no coneguí que fos de paubres qui anassen per portes. *M.

Amà tant paubretat en si e en los autres que él apelà paubretat dona sua; e avia gran enveja de tot home que él vis plus paubre de si, per so car temia que fos per él sobrat. On con encontrés un home paubre una veguada él dix al seu compayó: —Gran vergoya nos ha feyta la paubresa d'aquel paubre e la nostra paubresa ha mot represa, car per les mies riqueses e eu eleguda paubretat per dona mia, emperò més relud paubretat en aquest home que en nós—. ¹⁸ Una veguada passava un paubre davant Sent Francès e ac gran pietat d'él, e adoncs lo seu compayó li dix: —Ja sia que paubre sia d'aver, per aventura non ha pus ric de volentat en tota la provincia—. Per què Sent Francès li dix: —Despulat-vos tost la gonela e donats-la al paubre, e gitats-vos als seus peus a él dient que tu li est colpable—. E mantenenent lo frare fe so que Sen Francès li avia manat. *M.

218r2 Una veguada vengren 'iii' femnes, semblans en vestir e en cara,² envés Sent Francès / e saluderen-lo en aytal manera: —Ben vengua la dona Na Paubretat³—. E quant l'agren ayxí saludat, mantonenent se foren partides davant él, que pus no les vesec. *M.

241r2 Una veguada que Sent Francès venc en la ciutat d'Aretii, aquí se fo escomeguda gran batala; e adoncs él vesec, del borc, mots demonis qui s'alegràvan sobre terra, per què apelà lo seu compaynó, qui avia nom Silvestre, e dix-li: —Ve a la porta de la ciutat e mana als demonis de part de Déu totpoderós que isquen de la ciutat—. E adoncs lo frare se n'anà a la porta e cridà: —Eu vos man de part de Déu e del nostre pare, Sent Francès, que vosautres / iscats tots de la ciutat—. Enaprès tots los ciutadans agren gran concòrdia e amor entre si. Lo denant dit En Silvestre, dementre que era prevère seglar, vesec en somnis una crou d'aur que ixia de la boca de Sent Francès, e'l cap de la crou tocava al cel e'ls, brasses de la cron, esteses, tocaven, en ample, de cada part del món. Per què adoncs En Silvestre desemparà lo món e semblà en sos feyts lo sant baró qui era perfeít. *M.

¹. - B: pausasse P.

¹⁸. - Aquí B manca 218r1.29 a 218r1.39 P.

². - facie per omnia et habitu similes V665. Ací coincideix amb l'ed. Graesse, mentre que la princeps porta *fatuae*.

³. - B: la dona de paubretat P: domina paupertas V666.

Ayxi con Sent Francès estava en oració, lo diable l'apelà per son nom 'iii' veguades, e con Sent Francès li resposés, lo diable li dix: ⁴ —No és negun pecador e'l món que, si's vol convertir, que Déus no li perdó; mes tothom qui si metex aucisa ab dura penitència,⁵ no trobarà ⁶ perdó negun tems -. E adoncs lo sant baró conec per revelació de Déu la falsia del diable. On co'l diable vesés que ayxi no'l podia enguanar, él li donà greu temptació de carn. E quant lo sant baron la sentí, él se despullà la gonela e ab una corda él se baté
 218vi fortment dient: —Eya, frare asc, / ayxi't cové estar e ayxi't cové ésser subjuguat al flagel—. Mes co la temptació mala ⁷ se partís d'él, él ixí fora e tot nud él se gità en gran neu e pres la neu en manera de pilota, e 'vii' glevés él n'ajustà, que's pausà sobre si, e adoncs lo seu cors se repausà, per què él dix de les glevés de la neu: —Aquesta
 241vi / major és la tua móler e aquestes 'iiii' són los dos fils e les does files tues e les autres does són lo servent e la serventa. Cuyta't donques que tots e totes les vèsties,⁸ per so cor moren de fret. Mes si la una d'eles te trebala, més que no aurà acostumat, ab enug, tu sics servent d'un seyor—. E adoncs lo diable se partí d'él confós, e Sent Francès, Déu glorifican, se'n tornà en la sua seyla. *M.

Una veguada Sent Francès esteu ab lo seyor En Leon, cardenal de Santa Crou, per pres del cardenal. E ayxi con él estava una nuyt, diables li vengren qui'l foriren greument, per què él apelà lo seu compayó e dixli tot lo feyt dient: —Los diables són sayons ⁹ de Nostre Seyor, los quals ha destinats Él a punir los nostres falimens, emperò eu no'm remembri que li aya negun nelet que¹⁰ per misericòrdia de Déu e per satisfacció eu no l'aya lavat. Mes per aventura Él ha gequits venir contra mi los seus sayons, per so cor eu estau¹¹ en les corts dels grans barons, e per aventura los meus frares qui són paubres no an de mi bona sospita per so cor se poden¹² pensar que eu aja

⁴. - li dix B: lix P.

⁵. - P: ... ausia... B: *quicumque semet ipsum poenitentia dura necaverit* V666.
 18. 'Si es mata fent una penitència massa severa'.

⁶. - B: trobaran P.

⁷. - PB: *sed cum tentatio nequaquam discederet* V666. Malentès del ll. *nequaquam* per *nequam*.

⁸. - P: vestes B.

⁹. - P: saigs: castaldi V666. Forma extraordinària en català, on solament es troba *saig*, veg. *DCEC* s.v. *sayón*. Degué pronunciar-se *sajons*. ¿Analògica de *laire lladre*, plural antic *lairons*(*ladr*-)?

¹⁰. - que P. Darrerà una ratlleta que sembla una i però pot ser un traç sense sentit, per rebllir la línia.

¹¹. - P: he stat B: *quia maneo* V667. Pres. 1 del verb *estar* en rossellonès.

¹². - B: ponden P.

grans delits . Per què gran matí el se partí del cardenal e se n'anà al seu monestir. *M.

218v2 Una veguada que el estava en oració el ausí sobre'l terat de la sua casa compaynes de diables que corrien ab gran brugit, per què ixi de fora e's seylà ab lo seyal de la crou dient: / —Eu vos dic de part de Déu totpoderós ha vosautres demonis que tot so que a vos és legut fassats en lo meu cors, o sostendré / volenterossament; cor con mayor enemig no aya que'l cors, vosautres me venyarets del meu adversari dementre que d'el per mi peudrets venyansa . Per què los diables, confosi,¹³ s'esvanesiren. *M.^{13a}

Un frare qui fo compayó de Sent Francès fo raubit una veguada estant en oració e vesec entre les seyles del cel una cesila plus digna e de maravelosa glòria resplendent. E ayxí con el se maravelava a cuy estoyava hom aytal nobla cadira, el ausí una vou dién: —Aquesta seïla fo d'un dels prínceps qui casegren en terra del cel e ata és aparelada a l'humil En Francès—. Enaprés el se levà de la oració e demanà a Sent Francès dient: —Què t penses de tu, pare?—. E Sent Francès li respòs: —Ès-me viyares que eu sia gran peccador—. He mantenent l'esperit dix en lo coratye del frare: —Sàpies que vera fo la visió que as vista, car ha la seyla que és perduda¹⁴ per superbia, levarà humilitat home humil—. *M.

Una veguada Sent Francès vesé en la visió de Déu sobre si, serafín crucificat, qui li empresà los seus seyls del crucificament, enayxí manifestament que semblava que fos crucificat, ayxí que ac los seyls de la passió en les màs e en lo costat e en los peus, mes el los amaguava en tal manera que hom no'ls li podia veser. Emperò alguns ne foren qui'ls veseren en la sua vida, mes en la mort lo's veseren tots generalment. He que aquels seyls fossen vers per mots miracles fo demostrat, dels quals abasta que'n contem assí dos.

219r1 *M. /

En Pola¹ fo un baró qui avia nom Roger, e pausà-sse denant la ymaga de Sent Francès e, enayxí con el estava, el se pensà dién: —¿Seria ya ver que Sent Francès resplandís per aytal miracle, o seria piatós escarniment, o seria maestria que aguessen trobada los frares?—. E ayxí con el se pensava assò, sobtament ausí an so enquax que si una balesta trasqués un cayrel e sentísse nafrat en la mà si-

¹³. - P: confusi.

^{13a}. - Aquí B manca 218v2,9 a 218v2,27 P.

¹⁴. - Pretèrit passiu representat per un present passiu, com en llatí, tot i que no és fàcil que fos un llatinisme artificial (cf. Cor. § 61).

¹. - P: Poyla B: Apulia V.

242v2 nestra. Mes con él no vesés forat en lo guant que portava en la mà, él se trase lo guant de la mà e vesec en la palma gran nafra de què li ixià gran ardor, e dolor tant gran que a poc no moria. Mes con / él se penedis de son pecat e confessés que vers eren los seyals de Sent Francès, ayxi con él preguava Déus e Sent Francès, mantenent, fo desliurat. *M.

En lo regne de Castela fo un baró qui avia gran devoció en Sent Francès. Ayxi con él anava a la completa, alguns homes,² qui aguaytaven autre per aucir, lo nafreran en òbit³ de mort, e aquel qui l'ac nafrat en la boca ab lo coltel fugí, per què de motes parts li vengren motes gens qui playegren lo mort. E quant fo miya nuyt la squela sonà dels frases e adones una vou cridà: ---Oy me, séyer, leva e ve a les matines, car la squela l'apela---. Adones aquel home levà la mà e trase-se lo coltel e'l gità, vesent de tots, mot luyt de si e mantenenent aquel home, guarit, se levà dient: ---Sent Francès és a mi vengut e ha⁴ pausats los seus seyals de la passió sobre les mies nafres, e per la lur suavesa les mies nafres m'a⁵ guarides e sanades maravelosament---. *M.

219r2 En la ciutat de Roma eren una veguada / Sent Francès e Sent Domènec davant lo cardenal d'Ostia, qui fo enaprés apostoli, e dixlurs: ---¿Per què no fem de vostres frases bispes e prelats qui, per enseyament e per exempli, valguessen més que'ls autres?---. Adones fo, entre los sants, de respondre, lingua contessó,⁶ emperò Sent Domènec respòs: ---Séyer, els són honrats en bo grau, los meus frases, si o sauben⁷ conoxer, e ya per mon voler eu no'ls ne daré poder que ya agen altra corona de dignitat---. Aprés aysò respòs 242r2 Sent Francès dient: ---Séyer, per so / són apelats los meus menors, que no's⁸ guausen fer mayors---. *M.

Sent Francès fo hom simple con a colom, omper la sua simplicia⁹

². - B: *add. marg.* P (només es veu -mes).

³. - ad obit de mort B: en abit. P. Però se sol trobar *en òbit*, com en el f° 218r1 i altres passatges de P.

⁴. - B: *om.* P.

⁵. - P: nafres han [o més aviat *ha'm*] B.

⁶. - Fit inter sanctos de respondendo longa contentio, vicit tamen... V668.22.

⁷. - P: ssabien B: si cognoscunt V668. Sens dubte per *saben* car el sentit és de present. [Seria impossible d'explicar-se tal forma en català, ni que sigui fronterer o rossellonès: res de comparable en cap llengua romànica antiga, ni en occità antic. Com que en el passat fort el cat. *sabé*, *sabés*, és la forma que respongué sempre a l'occitana *saup*, *saubé*, *saubés*, i aquesta apareix de vegades en les *Vides* en lloc de la catalana, hem de creure que era un occitanisme i així ens expliquem que el copista la posi ací per ultracorrecció maquinal].

⁸. - no P¹: no's BP² (*interlin.*).

⁹. - P: simplesa B.

preguava totes les criatures que aguessen amor a lur criator. Preyçà als aucels, e fo ausit per éls; e si bé'ls se tocava no's partien d'él senes licència. *M. Una veguada que él preyçava, aurèndoles¹⁰ cantaven, per què él les manà calar he caleren. *M. A Portícula, costa lo seu estudi, una ciguala cantava en una figuera sovèn, per què lo sant baró estès la mà e apelà-la dién: —Sor mia ciguala, veni a mi—. E obedientment aquela li venc en la mà, e li dix: ¹¹ —Canta, sor mia ciguala, e lausa lo teu Seyor . Per què ela cantà e no's partí d'él senes licència.

219v1 *M. Perdonà¹² a luernes e a lanteses e a candeles ayxi que no volc solar ab la sua mà la resplandor. Anava él sobre pères ab gran reverència per esguardament d'aquel qui és dit Pera. Levava los verms de la carrera por so que aquels qui'n passarien no'ls calsiguessen. E a les abeles, quan fasia gran fret, l'asia donar mel e bon vi per so que no perissen per rasó de les / glases.¹³ Apelava totes les bèsties per nom de frare. Era mot plen de maravelós¹⁴ gaug, per l'amor dél criator, cant él guardava lo sol e la luna e les esteles, e les comvidava en l'amor del criator.¹⁵ Él vedava que hom no li fesés gran corona dient: . Eu vul que'ls meus frares simples agen part¹⁶ en mi—.

242v1 Una veguada¹⁷ que Sent Francès passavá per Pola, atrobà una gran borsa¹⁸ plena de diners en la via e, quant la vesec lo seu compayó, él la volc penre per so que la donés a paubres. Mes Sent Francès no li'n donà leer¹⁹ dient: —No és legut, fil, que hom que tola / l'autruy²⁰—. Mes con lo frare la volgués mot resebre, Sent Francès orà un poc e après él manà al frare que presés la borsa, que era plena d'una gran colobra, per sa oració. E quant lo frare la sentí,²¹ él ac paor, mes per la obediència e per lo manament del sant baró él pres²² la borsa e mantenenent la serpent n'ixí. Adoncs Sent Francès

¹⁰. - PB: hirundines V668. Rossellonisme típic.

¹¹. - P: e'l (dix) B.

¹². - Parcit (ileg. *parsit*) *Ibid.* 'planyia, respectava llur claror sense apagar-la'.

¹³. - gleyces P; gleses B: glacie hyemali V669; vegeu FEW.

¹⁴. - maraveles P; maravellos B: miro et ineffabili gaudio replebatur V669.

¹⁵. - P: ... cum solcm... et stellis intuebatur, et eas... V669.6.

¹⁶. - part B: par P: partem habeant in capite meo V669.

¹⁷. - El trad. se salta el text llatí des de V669.8 a V670.32.

¹⁸. - P: bossa B.

¹⁹. - P: leser B. 'Donar lleure, permetre' (LICERE, d'ací cat. *allerat*).

²⁰. - P: que tolga so del seu <a> altre B.

²¹. - P: E quant lo frare pres la borsa, él sentí que era colobra, per què hac gran pahor B.

²². - él portà la borsa PB: bursam manibus capit V670.

li dix: — Sàpies, frare, que diners no són als sers de Déu cor
diables e colobres venino [s]ses—. *M.^{22a}

219v2 Un frare cace en gran temptació, per què's pensà que si él avia un
escrit de la mà de Sent Francès que mantenenent se partiria d'él la
temptació, mes con lo frare no li o gausés dir, una veguada Sent
Francès l'apelà a él dient: —Aporta'm, fil, una carta e tinta per so
cor eu hi vul escriure alcunes lausors de Déu—. E quant les hi ac
escrites él li dix: —Pren aquesta carta e guarda-la diligentment
entrò al dia de la mia mort—. *M. Dementre que Sent Francès
jasia enferm, aquel frare se pensà que la / mort s'aprusmava a Sent
Francès e pensà's que gran consolació auria si après la mort d'él
avia la gonela de Sent Francès. E après poc de temps Sent Francès
l'apelà, dient a él: —A tu liuri la mia gonela, ayxí que après la mia
mort sia tua plenerament. *M.

Una veguada que Sent Francès era en Alexandria de Lombardia
alberguà ab un baró mot honest, qui'l preguà que menyés de tot
aquelò que hom li avia pausat davant per la observació de l'Avan-
geli. On con él li o consentís, aquel bon home li anà aparelar un capó
qui avia 'vii' ayns. E axí con els menyaven, un home no feel lur demanà
l'almoyna²³ per amor de Déu. E quant Sent Francès ausí lo nom de
Déu beneset, él li tramès un membre del capó e l'ome no feel l'estoyà
entrò l'endemà. E ayxí co Sent Francès presicava, aquel home mos-
trà lo membre del capó dient: —Veyats quines carns menya aquest
Francès que vosautres onrats per sant! Sapiats que él me donà aysò—.
Mes co'l membre del capó fos vist per tots en semblansa de pex, per
tot lo pòbol fo blasmat ayxí con hom aurat. Per què envergoyit
li demanà perdó, e adones la carn tornà a la sua natura. *M.

242v2 Una veguada que'l sant baró seia en la taula e parlava de la
paubresa / de Senta Maria e del seu Fil, sobtament él se levà de la
taula sanglotan dolorosament, e, ploran e tot mulat de làgremes,
él menyà lo pan que li era romaüt.²⁴ *M. Gran reverència donava
Sent Francès a les màs dels preveres qui avien poder de sacrificar
lo cors de Déu, per què motes veguades disia: —Si a mi venia un
220r1 sant del cel e un prevere paubre, ans iria / baysar les màs al prevere
que no faria al sant, e diria al sant: —Espera't, Sent Laurens, car
aquestes màs tracten¹ la paraula de vida e posseixen² alcuna causa

^{22a}. - Aquí B. manca 219v1.28 a 219v2.7 P.

²³. - B: aymoyna P. elemosinam 671.18.

²⁴. - P: romangut B. Amb -s- caduca, per romasut, romàs.

¹. - B: trenquen P; contrectant V671. 'Palpen, tenen contacte'.

². - B: posexen P.

oltra la humanitat—. *M. Sent Francès resplandi en sa vida per mots miracles, car los pans que el benesia guarien mots malautes quant n'aviem menyat. E fe tornar d'aygua vi e un home malaute qui la tastà mantenent fo guarit. E fé mots autres miracles. *M.

Con el s'aprusmés als seus estremis dies, el fo malaute longuament e, axí con el estava en un loc bas,³ el se fe estar tots los frares costa si e posà les mas sobre cascú e'ls benesi; e enayxí co en la cena de Déu, el donà a cascú un bocí de pa he coýdava⁴ totes les criatures a lausor de Déu. E la mort, que era terrible e aýrosa,⁵ preguava ab lausor e, a ela corrent, la cuýdava al seu osdal⁶ dient: —Ben sia venguda la mia sor la mort—. E quant el fo vengut a l'estremera hora de sa vida el s'adormí en Nostre Seyor. *M. Hadoncs un frare vesec la sua ànima en manera d'estela, e semblant de la luna en quantitat, e del sol en resplandor.⁷ *M.

243r1 Lo ministre dels frares / en Terra de Labor, qui avia nom Augustí, fo pausat en òbit de mort axí que avia perdut lo parlar. E adoncs quant Sent Francès morí, el cridà dient: —Espera'm, pare, que eu me'n vau ab tu—. E adoncs los frares li demaneren què deïa, per què el dix: —E no veets vosautres lo pare nostre, Sent Francès, qui se'n va al cel?—. E mantenent el s'adormí en pau ab Déu e seguí Sent Francès. *M. Una dona qui avia en gran devoció Sent Francès se morí; e axí co'ls clergues cantaven en aviró del⁸ lit, sobtament 220r2 ela's levà al lit e apelà un d'els dient: —E'm vul / confessar, pare. Sàpies que eu fóra morta e mesa en gran càrcer per so cor no avia confessat aquest pecat que e't diré ara. E per oració de Sent Francès m'es atorguat que l'ànima és tornada al cors, per so que e'm confés e que trop perdó dels meus pecats. E quant eu l'auré confessat, eu auré repaus verament—. E quant ela's fo confessada e fo absolta de sos pecats, ela s'adormí en Nostre Seyor. *M.

Alcuns frares de Nocera⁹ pregueren un baró que'ls prestés una careta;¹⁰ per què aquel, endignat, lus respòs: —Ans escorxaria eu dos de vosautres ab Sent Francès, que no us prestaria la mia careta—.

³. - P: bays B: super nudam humum poni se fecit V672. *Bas* per *baix*, forma morta a en el català arcaic (a penes cap resta en la toponímia), però més viu en occità, on predomina en la llengua antiga.

⁴. - P: covida B: invitabat V672.

⁵. - P: assirosa B: exosam V672. Derivat de *airar* AD-IR-ARE.

⁶. - P: hostel B: hospitium V672.

⁷. - B: quantitat del sol era en resplandor P: similis lunae in quantitate, soli in splendore V672.

⁸. - P: costa lo B.

⁹. - PB: Vicera V672.26.

¹⁰. - PB: plaustrum V672. 'Carreta'.

243v2 Mes après, quant o ac dit, él se'n pe/medic mot per so cor temia la ira de Déu. *M. Enaprès lo seu fil fo malaute ayxi que fo en òbit de mort. E quant vesec lo seu fil mort, él se gità en terra e, ploran, él preguava Sent Francès dient: —Eu que pequé contra tu, séyer, per què'm¹¹ deuries turmentar, prec-te, séyer, que'm retes lo meu fil—. E mantenenent lo seu fil ressuscitec dient: —Con eu fos mort, Sent Francès m'adux per una via longua e scura¹² e après él m'aloguà en 'i' verger mot bel e dix-me, «Torna-te'n a ton pare, que no't vul plus retenir»—. *M.

Un paubre devia diners ha un ric home e preguà-lo per amor de Sent Francès que li perlongués lo terme en què'l devia pagar. Per què aquei li respòs: —Eu t'enclausiré en tal loc que'N Francès ni autre no't poyrà ajudar—. Per què'l mès en 'i'^a càrrec escura, e après poc de temps Sent Francès li aparec, qui trencà la càrrec e les cadenes e'l portà a la sua casa senes mal *M.

220v1 Fo un cavalier qui disia mal dels miracles de Sent Francès e de les sues obres. E enayxi con él juguava als daus, mot irat dix als / autres qui li estaven de costa: —Si Sent Francès és sant, 'xviii' puns venguen als daus!— e mantenenent hac en cascun dau 'vi' puns, e ayxi li aparec 'viii' veguades. Enaprès irat dix: —Si ver és que'N Francès sia sant, 243v1 vuy caya lo meu / cors per glasi; mes si no és sant, eu sia senes mal!—. E quant se fo levat¹³ del joc, él féu enjúria en un seu nabot, per què aquei seu nabot li trencà les entrales¹⁴ ab lo coltel e l'aucis. *M.

Un baró avia perduda la cama, ayxi que no la podia maure, per què preguava Sent Francès en aytal manera: —Ajuda'm, Sent Francès, ages memòria de la mia devoció e del servesi que eu t'e feyt, car eu te porté en lo meu ase e't baysé los peus e les mans; e vet que eu són trebalat mot—. Adoncs Sent Francès li aparec ab un bastó qui semblava crossa de contreyt, e tocà-li lo loc en què avia la dolor per què esclatà la postema e fo guarit. Mes totaora li romàs lo seyal del fust sobre'l loc en què avia mal. E ab aytal seyal solia Sent Francès seyar les sues letres.¹⁵

¹¹. - 'I per això'.

¹². - P: e escura B: per viam longam et obscuram me ducens V672.35.

¹³. - leva P¹: levat P² *interlin.* Més avall *trebala mot*, suplert en la mateixa forma.

¹⁴. - P: antràmenes B: in viscera patui transfixit V673.15.

¹⁵. - El text català salta des de 673.24 a 674.7 (ed. Graesse).

Aquí B. manca 220v1.26 a 225v2.17 P.

220v2 Pelàgia fo de la ciutat d'Antioxa, e fo mot riqua de grans riqueses e bela de cors, mes vestia's vanament e era vana de coratye e no era nèdesa de cors. *M. Una veguada anava ela mot vanament per la ciutat, axí que no portava res sobre si cor aur e argent e péres preciosses, ab mot bones odors e seguia-la gran compaya d'emfants e d'enfantes qui eren mot ben vestits. E axí con la vesé lo sant pare / qui avia nom Nonus, bispe de Elipòleos que ar'à nom Damia-ta,¹⁶ él se plorà per so car ela volia plaser més al món que a Déu.

Per què él, ploran, se gità en terra dién: —Ho Déus mot aut, perdona a mi peccador per so cor l'ornament d'una fol femna en un dia de tota la mia vida ha sobrada tota la mia certessa; aquel hornament d'aquela fol¹⁷ femna me confondrà davant l'esguardament de la tua Magestat, per so cor ela s'és enbelesida ab gran estudi per les terenals causes, e eu, Séyer Déus no mortals, prepaus de plaser a tu, mes per ma negligència no'u he complit—. *M. E après él dix an aquels qui ab él eren: —En veritat vos dix que Déus adurà aquesta causa contre nós en jusesi per so car ela's pinta axí diligentment per so que plassa als terrenals peccadors; e nós, qui ém negligens de plaser al celestial Espòs—. E axí con él disia assò él s'adormí, e fo-li viyares que una coloma pudent¹⁸ negra volés trop en aviró del bispe qui cantava messa; e axí con él manà als crèstians que se n'anessen, la coloma s'esvanesi e après la missa ela torna a él, e él la pres, qui la mès en un vayxel d'aygua e d'aquí ela ixi nèdesa e blancha, e volà tant aut que anc veser no la poc hom. *M.

221r1 E quant él se fo despertat él preicà a la gleysa en presència de Na Pelàgia, per què ela fo mot mauguda a pietat en tant que ela li tramès unes letres dient: —Al sant bisbe discípol de Crist Na Pelàgia, de-xeble del diable, saluts. Si tu est verament discípol de Crist, qui devalà del cel per los pecadors, axí con he ausit dir, eu te prec que tu reebes la femna peccadora que's penet de sos peccats—. Enaprès él li rescrisc enayxí: «Eu te / prec que tu no asags la mia humilitat, car eu són home peccador. Mes si verament te desiges a salvar no poyràs mi veser tot sol, més bé'm poyràs veser entre'ls autres».

On con ela vengués a él davant molts, ela's gità als seus peus ploran dient: —Eu són Pelàgia que són pèlec d'iniquitat, versant per deco-

¹⁶ - que ara nom Damia-ta P: quae nunc Damietta vocatur V674.

¹⁷ - P: unius meretricis ornatus V674.9f.

¹⁸ - coloma pendent negra P: columba nigra et foetida V674.

rement de pecats. He eu són abis de perdiçió e són devorament e las de les ànimes e he molts homes deceubuts. e ara ho é tot haorit . . E adoncs lo bispe la demanà dient: --*M. Co as nom?—. E ela li dix: —Eu són apelada Pelàgia, mes per la pompa dels vestits són apelada Marguarida—. Adoncs lo bispe la resebec benignament e li donà penitència de salut, e la instruí en la temor de Déu e la bateyà. Per què'l diable cridà dién: -- Ho con gran violència sostenc eu per aquest vel decaüt! O violència, o velesa mala! Malaset sia aquel dia que contrari és nat a mi, per so car la mia esperansa és trencada --.

*M. Una nuyt axí con Senta Pelàgia dormia, lo diable venc, qui la despertà dient: --Dona Marguarida, quin mal t'é eu feyt? No t'é honrada eu de totes riqueses? Eu te prec que'm digues en què t'é feyt ton enuyg e eu satisfer-i'ey a la tua voluntat. D'una res te prec, que no'm desempars, per so que'ls crestians no m'agen en àhonta¹ . . E adoncs ela's seyà e bufà envés lo diable, per què s'esvanesí. *M.

221r2

En lo 'iii' dia Senta Pelàgia ajustà tot quant avia e donà-ho a paubres. Aprés pocs dies, que negun no ho saubé, Senta Pelàgia se'n fugí de nuyts e se n'anà a Mont Olivet, e aquí ela reebé àbit d'ermità; e aquí ela estec² en una poca casa e serví a Déu en mota / abstinència; e agren-la les gens en gran fama, e la apelaven frare Pelagi. *M.

Aprés assò un diaque del dit bispe venc en Jherusalem per visitar los sants locs e dix-li lo bisbe que queregués un hermità qui avia nom Pelagi e que'l visités, con él fos servent de Déu. E quant aquel diaque ho ac feyt, mantenent Senta Pelàgia lo conec, mes él no la poc conóixer per la sua magresa. Al qual dix Senta Pelàgia: —És viu lo bispe?—. E'l diaque li dix: —Hoc, séyer—. E Senta Pelàgia li dix: --Digues-li que prec Déus per mi, car verament és apòstol de Déu—. Enaprés lo diaque se partí d'ela. *M. En lo 'iii' dia él tornà a ela e sonà a la porta de la caseta; on co negú no li resposés, él obrí una finestra e vesec Senta Pelàgia morta, per què tost ho anà dir al bispe. Per què'l bispe ab tots los clergues e tots los monges vengren aquí per so que fesessen honor a la santa dona. On con éls trasquessen lo cors d'ela de la caseta, éls troberen que femna era. Per què'n foren maravelats e'n feren gràcies a Déu e sebeliren lo seu cors honradament. Morí ela en lo 'viii' dia en intrant d'uytubrí.

¹. - *Opprobrium christianis* V675.29. Forma de compromís entre la catalana antiga *onta* i l'arcaic o occit. *aunta*.

². - *estec* (es llegeix així o bé *estes*, que no fóra acceptable gramaticalment): *in parva cella se collocavit* V675.

221v1 Marguarida fo apelada Pelagi e fo verge mot bela e rica e nobla. E fo mot guardada per sos parens e ben instruïda en bones costumes, en tant que resplandia per honestat e no volia ésser vista per negun home. *M. Enaprés ela fo demanada per muler per un jovencel noble e, de voluntat de cascuns dels parens, foren aparelades les nosses ab moltes grans riqueses. / On co'l dia de les nosses fos vengut, éls celebreren ab gran gaug la festa de les núpcies. E la verge, Déus volent, se pensà lo dapnatye que faria si perdia la virginitat, que seria gran ses comparació; per què ploran se gità en terra e meynspresà los gaugs d'aquesta vida con a fems. Per què aquela nuyt, vestida con a home, se'n fugí e luyn, en un monestir, ela venc e dix que avia nom Pelagi. Per què fo recebuda per l'abat per monge, e fo en l'orde ben estruïda e visc tant santament que, quant fo mort lo governador de les monges, de consel dels pus vels e de l'abat, fo feyta prelat de les verges. *M.

On con ela los aministrés tot so que los era mest(er) en cors e en ànima, lo diable n'ac enveya e pensà-se co la poyria enpaytar en la sua aministració. On con i^a verge que era fora del monestir pequés ab un home e s'enpreyés, quant fo grossa, que no ho poe celar, les³ monges e'ls monges n'agren dolor gran e vergoya, e fo ayxí dit per tots⁴ que Senta Pelàgia la avia enpreyada. Per què fo condemnat per tots e'l giteren fora lo monestir. Per què ela se n'anà a una balma de roqua e aquí fo enclausa con a monge malvat; e li donaven pa d'ordi e aygua tant solament, e ayxí éls la turmentaren. Mes Senta Pelàgia o sostenc en paciència bonament, ayxí que no n'era torbada, ans ne fasia gràcies a Déu humilment, e's confortava per exemplis de sants continuament.

221v2 On, con ela conogués⁵ lo dia de la sua mort, ela o fè saber a l'abat e als monges per letres, en aquesta manera: «Eu fuy nada en aquest segle de noble linatge e fuy apelada Marguarida. E per so que eu passés lo pèlec de / temptaciós, e'm fesí apelar Pelagi. E no he mentit per alguns a decebre, segons que eu he mostrat; ans de crim é obteguda vertut e he feyta penitència senes colpa. Per què eu vos prec que pus aquels homes no'm conegren, que les santes sors mies me sebelesquen. E sia escusació de la vida l'amostrament de la morta, e que coneguen la femna verge, la qual avien jutjada los calomia-

³. - los: omnes virgines et monachos V677.

⁴. - ab omnibus condemnaretur V677.7.

⁵. - Sic vel conegués P: cognovisset V677.14.

dors per altre». Aquestes paraules ausides, los monges e les monges aneren a la balma e entre les verges veseren lo seu cors e eles conegren que ela era verge. Per què tots ne feren penitència e la sebeliren honradament en lo monestir de les verges.

DE SENTA TAYSYS

Taysis fo putana, segons que's lig en les vides dels sants pares, e fo tant bela que mots homes ne vèngan en gran paubrea per ela; e'ls seus aymadors, per gelosia que avien los uns dels autres, se nafraven. *M. E quant aysò ausí dir un abat qui avia nom Pannúcius,⁶ él se vestí ayxí co hom seglar e ab 'xii' diners él anà a ela a la ciutat d'Egipta e donà-li los diners, en quax co si volgués jaser ab ela. Per què ela ans que volgués penre los diners li dix: —Entrem-no'n en la cambra—. E quant fo entrat en la cambra, ela'l coydà que's colgués en un noble lit ab ela. Per què él li dix: —Si aysí ha altra cambra, anem-no'n là—. E ela li dix: —Sí à: una en què negú no intra. Emperò si tems Déus, no és loc qui's pusqua amaguar a la deïtat d'Él—.

222r1 E quant l'abat la ausí parlar enayxí, él li dix: —Saps tu que sia ⁷ Déus?—. E ela li dix: —Eu sé / que Déus és, e segle endevenidor, he turment de peccadors—. Per què l'abat li dix: —Sí tu donques saps tot so que dius, per què as feytes perdre tantes ànimes? Sàpics que per los teus falimens e per los autres seràs condemnada—. E quant assò ausí la santa dona, mantenent se gità als peus de l'abat ploran e dién: —Sàpies, pare, que eu sé ésser penitència e he confiansa que eu auré remissió dels pecats si tu pregues Déus per mi. E deman-te 'iii' ores d'alonguament, enaprés eu hiré là hon tu vules e faré so que'm manaràs—.

On con l'abat li establis cert loc en què li vengués, ela pres tot so que avia guasayat per peccat e portà-ho enmig de la ciutat e fe aquí venir lo pòbol dient: —Venits, vosautres qui pecquets ab mi, e veyats con cremaré eu tot so que m'avets donat—. Valia l'aur que ela avia 'xl' liures; e quant tot ho ac cremat ela se n'anà al loc que l'abat li avia assignat. Per què él la més en 'i' monestir e la enclausí en una claustra. E après él li tancà la porta de la caseta, e la sagelà ab plom e gequí-li una finestra per què hom li donava a menyar; e manà als autres del monestir que li donessen del pa e de l'aygua.

*. - *Més avall* Pannucio, *aci* Pannacius P: Pafuntius V677; *però cf. it.* Pannunzio, *nom més conegut*.

⁷. - 'que existeixi Déu, sé que Déu existeix'.

On con l'abat se'n partis d'ela, hela dix-li: En qual manera deig haorar eu Déus?—. -No est tu digna— dix l'abat —que nomens lo nom de Déu, ni no deus aver lo nom de Déu ni de la Trinitat en la tua boca:¹ és plena d'iniquitat e les tues mas són solades d'iniquitat. No faces als més que esties de ginolós e que quarts ves aurient e que digues, «Tu qui m'as feyta, mercè ayes de mi».

222r2

E quant ela ac estat iii' ayns enclausa, l'abat En Pannúcio «ac compassió»² d'ela, per què se n'anà a l'abat qui avia nom Antoni, per so que li / demanés si auria Déus perdonats los peccats en aquela dona. E quant N'Antoni ac ausida la rasó, él manà als seus discípolos que tots se pausesen aquela nuyt en oració³ per so que Déus perdonés los seus peccats per la sua penitència: «Per so cor tu as aüda aquela temor en ton co[r]ratye».⁴ E quant él lo-la ac treyta d'aquel loc, ela visc 'xv' dies e après ela se n'anà en Paradís. *M.

L'abat qui avia nom Effrem, volc una altra femna semblant, a Déu convertir. On con aquela volgués fer pecar Sent Efrem, Sent Efrem li dix: —Seguex-me—. On, con ela lo seguís en un loc en què avia gran multitud d'omes, él li dix: —Seu assí per so que eu jagua ab tu—. E ela li dix: —Con poyria aysò fer davant tants homes?—. E él li dix: —Ben deuries aver mayor vergoya del teu Criator, qui revela los amaguamens de tenebres, si tu as vergoya d'omes—. Per què ela, confossa, se parti d'él.

DE SENT DIONIS

Dionís vol aytant dir con fortment fugent, o és dit Dionís de dia que vol dir ensús. E vol dir levament, en quax que él sia segons does maneres ensús levat, so és cors e, segons ànima. O és dit de Na⁵ Diana que és Na Venus, so és la deuesa de belesa, he de si, que és Déus, enquax que él sia bel a Déus. E, segons que alcús dien, él és dit de dionísia que és, segons que diu Isodorus, una péra negra

¹. - *P es devia saltar una frase com* ni estendre les mas al cel, car la tua boca...: sed nec ad caelum manus expandere quoniam labia tua iniquitate plena sunt V678. [O bé, com que una frase tan retòrica estranyaria en l'estil planer del nostre trad., potser bastaria suplir «en la tua boca, «qu'és plena d'iniquitat», i una fàcil haplografia explicaria l'omissió. J.C.].

². - *Om. P: condoluit abbas Pafuntius V. O bé dol(c)-se i haplografia.*

³. - *El text català se salta ací 19 línies del text llatí.*

⁴. - Non propter poenitentiam tuam remisit tibi Deus peccata tua, sed quia timorem semper habuisti in animo V679.

⁵. - O es dit dona Diana P: vel dicitur a Diana V680.

222v1

que val contra enbriaguessa. Fo el froment (sic)⁶ fugent del món per⁷ perfeyt renonciament. E fo el levat ensús en contemplació de les [per les] perdurables causes. E fo bel a Déus per belesa de virtuts. He / valc als peccadors contra la hebrietat dels lurs vicis.

Hac el mots noms en lo món ans que fos convertits, car el fo apelat a Theosefas, so és savi del Seyor; e per los savis dels grecs és apelat Patrigiontiran,⁸ que vol dir en lati ad'a del cel,⁹ per so car el volà en lo cel ab la ala esperitual d'entenament maravelosament; e lo apelat Macari so és benaurat; e és apelat per la sua terra Jònicus. Jònica, segons que diu Pàpia, és una lengua dels grecs, ho jònice és un linyatge de columnes redones, o jònicum és peu da vers que ha does sillabes breus e does longues. Per què és demostrat que el fo maravelós rectòric per ben parlar, e fo sustentador de la Glesia per doctrina, e fo breu a ssi per humilitat e loncs als autres per caritat. *M. Sent Augustí diu, en lo libre de la Ciutat de Déu, que *jònicum* és linatge de filòsofs, e aquí el deve sex iij linatyes de filòsofs: so és *ytàlico* que és de la part de Lombardia, e *júnico* que és de la part de Grècia. On con Sent Dionís fos sobirà filòsof, per assò fon dit *jònico*. La sua passió e la vida dictà En Metodi en grec, mes en lati N'Atanasi qui guardava los libres de l'apostoli.

222v2

Dionís Ariopagita fo convertit a la fe de Crist per Sent Paul apòstol, e ac nom Ariopagita per lo carer de la ciutat en què el estava, qui avia nom enayxi, Ariopagus, e era lo carer d'En Mars en lo qual era lo temple d'el. Los savis de la ciutat d'Atenes apelaven quascun carer per los noms dels déus que els colien, e per assò lo carer en què colien En / Mars apelaven Ariopagum, car En Mars fo apelat Ario; e'l carer en què colien Pan apelaven Panòpagus,¹⁰ e axí de les autres. Ariòpagus era un carer pus excel·lent dels autres, per so car aquí era la cort dels nobles he les escoles de les liberals arts. En aquel carer estava Sent Dionís, qui era gran filòsofs,¹¹ e per plenesa dels divinals onramens e per saviessa [fo apelat] Teosofus,¹² so és Déus-sabent, era apelat; e era ab el N'Apol·lòfanus, qui era filòsofs. E eren aquels dits epicuris qui pausaven benaüyransa d'ome en sola

⁶. - Com, damunt, fortment = vehementer V680.11.

⁷. - per *sembla estar expuntuat en P, però cf.:* fuit ergo vehementer fugiens de mundo propter per perfectam abrenuntiationem V680.

⁸. - Pterigiontuurani V680 [— gr. *pterýgion tâ uránu* 'ala del cel'].

⁹. - ala coeli V680; aqua del cel P.

¹⁰. - en quel colien Pariopagum apelaven Periopage P: vicum in quo colebant Pan, vocabant Panopagum V681.

¹¹. - Dionysius maximus philosophus V681.

¹². - Coesefus P: Theosophus V681.

volentat¹³ del cors. E aquels eren dits estoici qui la pausaven tant solament en la vertut del coratye. *M.

En lo dia de la passió de Jhesú Crist, con fossen feytes tenebres sobre tota la terra, los filòsofs qui eren en la ciutat d'Atenes no pogren trobar causa per què's fasia, en les causes naturals. Cor adoncs no fo natural escurtat del sol el per so cor la luna no era endret¹⁴ del sol el (car adoncs se fa escurtat del sol cant la luna li és endret): la luna era adoncs de 'xv' dies e ayxi era luyn del sol; e per so car escurtat natural del sol no podia durar per 'iii' orcs. *M.¹⁵

223r1 Lig-se en les Istòries Escolàstiques que'ls filòsofs dixeren que déus de natura soferia trebal. E lig-se en autre loc que éls dixeren: —O l'orde de natura s'és girat, o'ls elemens menten, ho déus de natura sofer trebal e'ls elemens an d'él compassió—. *M. En autre loc se lig que Sent Dionís dix: —Aquesta nuyt de què nós nos maravel·lam significa que vera lud és endevenidora al segle—. E adoncs los savis d'Atenes feren una ara d'autar a¹⁶ aquel déu, e pauseren-li nom, / «Ara del Déu no conegut». En cascú dels autars¹ escrivien lo nom de cuy era, per so que'l coneguesen cant daurien[t] sacrificar a éls. On con les gens volguessen fer oblaciós de bèsties an aquel autar del Déu no conegut, los filòsofs lur dixeren: —No fraytura de les vostres bèsties, mes aginolats-vos denant l'autar d'él e sopleguats-li, per so cor él no quer oblacions de pecadors mes devociós de cof[r]ratges—. *M.

On con Sent Paul vengués en la ciutat d'Atenes, los filòsofs desputeren ab él. Alguns li disien: —Què vol assí dir semenadors de paraules?²—. E'ls autres disien: —Él sembla que sia denunciador d'orde «de» novel·s diables—. Per què l'ameneren en lo carer dels filòsofs e li dixeren: —Noveles causes nos dius, per què volem saber què vol ésser so que tu dius—. Hon con Sent Paul s'agués esguardats tots los autars, entre los autres vesec l'autar del Déu no conegut, per què dix als filòsofs: —Vosautres colets sel que no

¹³. - corporis voluptate V681.

¹⁴. - 'Davant per davant, enfront'.

¹⁵. - La trad. catalana se salta el text llatí des de 681.24 a 682.27, ed. Graesse.

¹⁶. - e P.

¹. - autres P.

². - quid seminator verborum hic vult dicere? V683. Com que el copista de P sovint anticipa les particules, és fàcil que el trad. vagi escriure *¿Què vols, semenadors de paraules, assí dir?* Confoses fonèticament la -s i la s-, semblaria un hipèrbaton, que el copista desfèu. Cf. el que ha passat en la ratlla penúltima de la columna 1.

conoxets. Eu vos dic que aquel és vers Déu, Sel qui fe lo cel e la terra—.

*M. Enaprés el dix a Sent Dionís, per so co'l³ vesia plus savi que'ls autres en deïtat: —Digues-me, Dionís, qui és aquel Déu no conegut?—. En Dionís li dix: —Aquel és ver Déus qui no és demostrat entre'ls autres déus, mes per nós és conegut e és venidor al segle endevenidor, e reyarà per tots temps—. E après Sent Paul li dix: —E és home o és tant solament esperit?—. E Sent Dionís li dix: —Él és Déus e home, mes per so és no conegut [per so] car la sua conversació és en lo cel—. He Sent Paul li dix: —Sàpies que Aquel és Sel que eu preïc, qui devalà del cel e pres carn humana / e sostenc mort e ressucità al ters dia—.

E con S. Dionís disputés d'aysò ab S. Paul, *M. un home séc passà per la via denant éls, per què S. Dionís dix a S. Paul: —Si tu dius an aquel home qui no s'veu que ve[n]g[ua], en lo nom del teu Seyor Déus, e veu,⁴ mantenent c'l creyré, sol que digues en ayxí, «E(n) nom de Jh. C. nat de la Verge, qui fo cloficat he mort e resucità e se'h puyà al cel, home veyes adés, bonament».^{4a} —No —dix Sent Paul— tu ho digues en aquela manera—. E con Sent Dionís o dixés, mantenent l'ome séc vesé, per què Sent Dionís, ab Na Domària muler sua e ab tota la sua compaya, se bateyà. E fo feyt fièl e fo istroït en la fe per Sent Paul, per 'iii' ayns. Aprés el fo feyt bispe d'Atenes, e aquí presican convertí la ciutat, e⁵ la mayor part de la region, a la fe de Crist. *M. E diu-se que Sent Paul li revelà aquelò que el vesec quant fo raubit entrò al ters cel, segons que Sent Dionís recomta ent mots de locs, per què el parla tant manifés dels ordes dels àngels e dels oficis que semblava que el o agüés tot vïst entrò al 'iii' cel. *M.

Resplandí per esperit de profecia Sent Dionís, segons que apar en la pistola que tramès a Sent Johan avangelista mentre estava en la yla de Patmos exilat, en la qual dix: —O verament amat, alegrat! Verament est tu deïrador.⁶ Sàpies que tu seràs en breu en la terra d'Àsia, e faràs aquí semblamens del bon Déus, e ls liuraràs, après tu, an aquels qui seran, ab tu—. *M.

223vi El fo ab los apòstols quant Santa Maria morí en Jerusalem, segons que el recomta en / lo libre dels divinals noma. Enaprés, con el

³. - Per so lo vesia P.

⁴. - Si dixeris huic caeco in nomine Dei tui, vide, et viderit, statim credam V 683.20. 'Si uis a aquell home que no hi veu, que hi vegi, i hi veu...'.
^{4a}. - in nomine J. Christi... qui... ad coelum adscendit, vide V683.25.

⁵. - a P.

⁶. - P: desiderabilis V684 = desirador 'digne de ser desitjat'.

ausís dir que Sent Pere e Sent Paul fossen encarcerats per En Neró ha Roma, él fe un bispe en la sua bispalia e après él anà visitar a Roma los sants apòstols. Mes con éls fossen moerts ja quant él fo a Roma, e aquí fos bispe Sent Clement, él lo tramès en Fransa. E aneren ab él Sent Rústic ⁷ e Sent Eleuteri, e ab éls él venc a París e aquí él convertí mots homes a la fe de Crist, e y fe motes gleses en què aloguà mots clergues en diverses ordes. *M.

Resplandia en él tant gran gràcia celestial, que motes veguades que'ls bispes de les ýdoles venien, per él a auer, ab tot lo pòbol ab armes, mantenent quant lo vesien avien perduda lur mala volentat e's gitaven als seus peus, o fugien per gran temor que avien davant él. *M. Mes co'l diable n'aguès gran enveja, per so car él crexia la fe de Crist, él escomoc En Domecià l'emperador tant fort, que l'emperador manà que tot crestià fos forsat de sacrificar als déus ho que fos cruciat ab diverses turmens. *M. Adoncs venc a París un pretor qui trobà Sent Dionís qui preïcava a les gens, per què mantenent lo pres e'l fe liguar bé ab unes regnes, él e Sent Rústic e Sent Eleuteri. Mes co'ls sants de Déu estegessen forts davant él en la fe de Crist, una femna nobla venc davant éls dient que'l seu marit, En Lubi, era decebut per aquests encantadors; per què lo pretor fe venir aquel home, e car estava en la confessió de Déu, no justament lo pretor lo fe aucire. *M.

223v2 Enaprés él fe batre los sants a 'xii' cavalers, e'ls fé metre en grans cadenes. En lo seguent dia, Sent Dionís fo estès sobra una gra/vila ⁸ de ferre cremant, e fe hom foc dejós, sobre la qual cantava a Déu dién: —Lo teu servent ama la teua paraula cremant—. *M. Enaprés él fo gitat davant bèsties salvatyes qui avien mot itejunat. On con eles correguessen contre él per devorar, él se seyà del scyal de la crou, per què les bèsties torneren domdes. *M. E après él fo gitat en un forn caut, mes mantenent fo lo foc mort e él lo ses tot mal. Enaprés él fo pausat en una crou e aquí fo longuement cruciat. Enaprés fo mès ab mots d'autres fesels en una càrcer; e enayxi con él lur cantava messa e'ls comeneguà[t]s, Jhesú Crist li aparec ab gran clartat, qui pres lo pa a él dién: —Pren assò, car amic meu, car ab mi és lo teu gran esmersament—. *M. Aprés assò, éls foren amenats al jutye, qui'ls fe fortment turmentar, e'ls fe tolre los caps ab destrals, éls la Trinitat confessan.

⁷. - Rostic P: Rustico V684. Cf. f° 215 n. 15.

⁸. - super cratem ferream... extendit V684.35. *Gravilla*, encara usual en el Rosselló i Ripollès per 'graela'.

E mantenent lo cors de Sent Dionís se levà, e pres a portar lo seu «cap»⁹ ab l'àngel qui'l guiava, e clartat de Déu qui li anava davant. E portà-lo dos milers luyñ del loc¹⁰ qui és dit Mont dels Màrtirs, entrò al loc on ara és, per la sua electió. E per voluntat de Déu aquí foren ausíds cants d'àngels. *M. Per què mots qui'ls ausíren creegren en Déu. E la muler del pretor En Lubí,¹¹ qui avia nom Làrtia,¹² dix que era crestiana; per què fo aquí degolada e bateyada en la sua sanc. Un seu fil qui avia, Rog,¹³ cavaleireyà ab 'iii' emperadors a Roma, e après él tornà a París e's bateyà e s'acompayà ab los religiosses. On con lo pretor se pensés que'ls crestians sebelisen los corses de
224r| Sent Rústic e de Sent Eleuteri, él los manà gitar en l'ay/gua de Sayna. Adoncs una femna honrada coýdà los pretors a dinar, e ayxí con éls se dinnaven, ela'ls panà los sants corses e'ls sebeli en un seu camp; e, après la persecucion, ela'ls acompayà al[s] cors de Sent Dionís,¹ Soferi«ren» passió en l'ayn de Nostre Seyor 'xcvi'. Era Sent Dionís en etat de 'xc' ayns. *M.

En la ciutat d'Àrlet² cantava missa Sent Règulus³ bispe, en lo dia que Sent Dionís morí, e, enayxí con él disia la oració en que són nomenats los apòstols e'ls màrtirs, él nomenà Sent Dionís e Sent Rústic e Sent Eleuteri. On con él se pensés que éls visquessen, mot se maravelà car los ac nomenats, con no fossen escrits los noms en lo libre. E ayxí con él estava, él vec 'iii' colomes que estaven sobre la crou, e avien los noms dels sants escrits ab sanc en lo pits; per què, él se pensà que'ls sants morts eren.

DE SENT CALIXTO PAPA

Calixto papa soferí passió per l'emperador N'Alexandri en l'ayn de Nostre Seyor 'ccxxii', en aquel temps que la ciutat de Roma, en

⁹. - caput suum V685.

¹⁰. - leo P: deportavit a loco qui dicitur mons martirum V685.

¹¹. - Lubrii V685.

¹². - Laertia V685.

¹³. - filius autem ejus nomine Virbius V685. (Sembla que *nom* hagi estat oblidat pel copista. Però potser valdria més admetre que ja no figurava en l'original llatí usat a Cuixà, car essent *roig* molt corrent com a designació del pèl rogenç o de l'home que té pèl rogenç (angl. *redhead*, *reddish*), el copiador d'aquell original o bé el trad. català pensarien que *uirbius* era *rubius* i aquest traduiria així. CorNotes.).

¹. - corpori beati Dionysii honorifice sociavit V685.

². - Arelatium V.

³. - V685,30: Ragulos P.

la plus nobla partida, per volentat de Déu, fo cremada; e la sinistra mà de l'aur⁴ d'En Jovis fo fossa. He adones tots los preveres aneren a N'Alexandri l'emperador, e li dixerén que hom sacrificués als déus, qui eren irats, per so que fossen paguats per los sacrificis. *M. E ayxi con éls lurs sacrificaven, un diyous matí que'l cel era serè. foc venc del cel, qui aucís 'i'iii' preveres de les ydoles e cremà la ara d'En Jovis; e'l cel s'escurçí, per què lo pòbol de Roma fugí fora de la ciutat. / *M.

224r2

On con En Palmaci cònsul ausís dir que N Calixto, ab los seus clergues, estava amaguat part Tibre,⁵ preguà que'ls crestians, per los quals se fasia aquel mal, que fossen de la ciutat gitats. Per què En Palmaci (sic), rehebut poder, se n'anà là ab cavalers, mes mantenenent foren tots enceguats; per què, espaordit, o anà dir a l'emperador. Adones l'emperador manà que'l dia de dimercres s'ajustés tot lo pòbol e que sacrificuessen a N Mercuris, per so que él lur dixés éls què'n farien. E dementre que ho faïen, una verge del temple, que avia nom Júlia, raubida per lo demoni, cridà: —Lo Déus d'En Calixti, que és Déus ver, [qui] és indignat contre vós per los vostres solamens⁶—.

*M. E quant o ausí En Palmaci, él se n'anà part Tibre en la ciutat de Ravenna, a Sent Calixto, e's fe a él bateyar, e la sua muler e tota la sua compaya. E quant o ausí dir l'emperador, él lo fe penre a N Cimplician senador, per so que ab blans paraules lo tornés a la fe. Mes Sent Palmaci perseverà en la fe de Crist. *M. Per què li vene un home qui avia muler contreyta, e promès-li que si la guaria que él creiria en Jhesú Crist. E quant En Palmaci ac per ela Déus preguat, cla fo guarida; per què, se n'anà a Sent Palmaci dient: —Bateya'm en nom de Crist, qui m'à tenguda la mia mà e m'à sanada—. Hadones Sent Calixto venc, qui la bateyà ab lo seu marit e ab mots d'autres. E quant o ausí dir l'emperador, él los fe tots degolar. E fe estar Sent Calixto que no menyà ni bec, e'l fe tots dies batre ab vergues e après él lo fe gitar en un pou, liguat ab 'i'^a péra. E N'Asteri prevere lo sebelí en lo / sementiri d'En Calipodii.

224v1

⁴. - incendio concremata et sinistra manus Jovis aurea liquefacta V686. [El text de P coincideix ací amb el llatí de Grasse, mentre que la princeps suprimeix *aurea*. Observem aquest cas extrem de generalització de l'ús de l'article amb *aur*].

⁵. - trans Tiberim V687.4.

⁶. - qui nostris est pollutionibus indignatus V.687.13.

⁷. - Defaement P: directione vestigiorum... in se delevit vestigia mundanae totius affectionis V688. Probablement el model llatí duia *deletione* en lloc de *directione*, de la qual cosa fóra indici el *delevit* següent; fins i tot si admetem que Voràgine solament volgué dir que el lleó, sense esborrar enterament les seves

DE SENT LEONART

Leonart, hodor de pòbol, és dit de leos, que és pòbol, e de nardus, que és erba ben hodorant; per so car, per odor de bona fama, trasia a si lo pòbol. E Leonart és dit de leon per so car leó à 'iiii' causes en si. *M. Primerament à fortessa en son pits e en lo cap; enayxi Sent Leonart ac fortessa en lo pits per refrenament de males cogitacions, e en lo cap per contemplació de les sobiranes causes. *M. Enaprés lo leó ha saviesa en does causes: en obrir los uls quant dorm e en defaement ⁷ de les peades quant fug; en ayxi Sent Leonart vetlava, per trebal de feyt; ⁸ e vetlan dormia, per repaus de contem-plació; e en si ⁹ deli les peades de tota mondana affectió. *M. E'l leó ha gran vertut en vou, per so car la vou d'él en lo ters dia fa levar lo leonet quant és nat mort,¹⁰ e a tota bèstia fa fermar lo seu anament; ¹¹ e enayxi Sent Leonart fe levar mots morts en pecats, e mots qui vivien bestialment fermà en bones obres. *M. À'l leó temor en lo cor, car él tem does causes: brugit de rodes e flames de foc. Enayxi Sent Leonart temé e, temén, esquivà lo brogit del món, e per assò se'n fugí en lo desert; e fugí al foc de la terrenal cobecsa, per què meynspreà les sues causes, en so que hom li donà per amor de Déu.

224v2 Leonart fo bateyat per Sent Remigi, archabispe de Rems, qui l'enseyà en la san'ta fe en l'ayn de Nostre Seyor 'd' E avien-lo establít sos parens en la cort del rey de Fransa, e ac-lo en tant gran gràcia lo rey, que tots aquels que vesitava en les càrcers mantenent éran deliurats. *M. On con la fama de la sua santetat cresqués, lo rey lo fe loncs temps estar ab si, per so que li donàs un bispat; mes él no'l vole, ans se n'anà ha Orlés ab son frare En Lifarda preïcan; en lo qual loc estegren en una casa ¹² alcun temps. On, con En Lifardus volgués estar tot sol sobre la riba de Lígeris,¹³ Sent Leonart se n'anà «a» Aquitània per amonestament de Sent Esperit.

petjades, les tapa una mica, de manera que no es vegi en quina direcció ha anat, el fet és que hom entengué que les esborrava, com ho donaven a entendre els casos de *delere* següents (cf. repetició de la idea a la vida de Sant Lluç, V693.32, aci f° 226v1). *Defaement* està doncs per *desfae-*, derivat de *desfer* (les *petjades*). CorNotes.

⁷. - per laborem actionis V688.

⁸. - en ayxi P (lapsus repetitii): et in se delevit vestigia mundanae totius affectionis V688.9.

¹⁰. - mart P: leunculum natum mortuum V688.

¹¹. - omnem bestiam figere facit gradum V688: 'atura, deté (pel terror) la marxa de les altres bèsties'. P¹ havia escrit *e tota bestia*: P² add. a interlin.

¹². - in quodam coenobio V688.

¹³. - El Loire.

E aquí él preicà e fe mots miracles, e estec en una selva costa la ciutat de Limotyes; en la cal avia una sala del rey qui era aquí feyta per rasó de casa.¹⁴ *M. Esdevenç-se una veguada que'l rey anà aquí cassar ab la regina, per delit,¹⁵ e quant la regina fo là, ela ac gran dolor del part que portava. On, co'l rey e la compaya fossen mot trebalats¹⁶ del mal de la regina, Sent Leonart passà per aquel loc e aust lurs vous d'aquels qui's ploraven, per què intrà davant la regina. On co'l rey li demanés él qui era, èl li dix que discípol de Sent Remigi; per què'l rey lo preguà, con él fos discípol de sant baró, que pregués Déus per la regina per so que agués gaug de so que portava. Adoncs Sent Leonart preguà Déus per ela e mantenent fo deliurada. E co'l rey li donés mot aur e argent, anc él no'l volc penre mes preguà-lo que ho donés a paubres, dient: - Eu no fratur de res d'aquelò que tu'm donés; mes que vul Déus servir en alcun boscatye per meynspreament del món—. On co'l rey li volgés / donar aquel bosquatye, él li dix: —No'l vul tot, mes aytant con eu n'auré mester—. Per què lo rey lo li donà a la sua voluntat. *M.

Enaprés Sent Leonart se aquí un monestir e aquí él estec longuament ab dos monges, ab los quals fe aquí gran abstinència. On con l'ayga los fos luyt un miler, él fe fer aquí un pou en lo qual troberen aygua, per la sua oració; e apelà aquel loc Nobiliaco² per so car per noble rey fo a él donat. Resplandí aquí per tants miracles que tot hom qui fos pres, qui'l pregués de son desliurament, mantenent, les cadenes rotes, ses tot embarc era deliure; he d'aytals estaven ab él mots que servien Déu. *M. Set persones del seu liyatye veneren tot quant avien, e se n'aneren a él; e ab él éls servien³ Déu ab mots d'autres. Enaprés Sent Leonar, mot clar per vertuts, se n'anà a Déu en lo 'x' dia de novembre. *M.

En lo qual loc, con él i feés mots miracles, fo revelat als clergues d'aquel loc que, car aquel loc era estret per les gens qui aquí eren e venien, que fessesen en autre loc gleysa, e aquí que portessen lo cors de Sent Leonart. Per què éls e'l pòbol dejuneren 'iii' dies e estegren en oració e, ayxí con guarderen, éls veseren tota la terra cuberta

¹⁴. - ubi erat aula regia causa venationis constructa V688. [Ací, doncs, *casu* és 'caça' [pavelló de caça], mentre que en el paràgraf anterior *casa* estava per edifici conventual].

¹⁵. - regina illuc causa dilectionis egressa V688.4f

¹⁶. - trebala P¹: -ts add. P² interlin.

¹. - ell dix... lo rey li P¹: el li dix... lo rey lo li P² add. interlin.

². - Nobiliacum V689: Nabil- P.

³. - P¹: serviren P²: serviebant V689.

de neu, e veseren que'l loc en què volien repausar Sent Leonar era ses neu, per què'l muderen aquí. En lo qual loc fa Déus mots miracles, segons que pots veser per los ferres qui aquí són. *M.

Lo vescomte de Limoyes fe fermar una cadena, a terror dels mals homes, en una sua tor, la qual cadena, quant la avia hom liguada en lo col d'alcun home, per ela era mort turmentat.⁴ Endevenç-se una veguada que un servent de Sent Leonart fo liguat ab aquela /
225r2 cadena. Hon con él se morís,⁵ él reclamà Sent Leonart⁶ que'l desliurés, e mantenent Sent Leonart li aparec vestit d'una vestidura blanca dient: —No ages temor, que no moràs. Leva sus e porta aquesta cadena en la mia gleysa, e seguex-me, car eu iré davant tu—. Per què aquel home pres la cadena e la portà a la gleysa de Sent Leonar, e recomtà a tots que Sent Leonart l'avía deliurat e amenat ab la cadena aquí. E aquela cadena penyà davant lo seu vas. *M.

Un baró qui estava en lo loc que Sent Leonart tenia feyt⁷ fo pres per un mal home, qui dix entre si: —(Aquest Leonart)⁸ solva⁹ tot hom pres qui'l reclama. Tot ferre fo en davant él ayxí con «cera»¹⁰ en foc. On, si tu'l lligues ab ferre, En Leonart lo deliurarà; e si'l podies ben guardar, 'm' s'ovos^{11a} n'auries de reensó.^{11a} Meti'l donques a la mia tor, e aquí él metré en un clot pregon, que aquí faré, liguat ab grans ferres; e de-sobre'l clot eu pausaré una archa de fust, en què faré jaser homes armats; e si En Leonart lo deliure dels ferres, almeys romandrà sots terra—. Per què, ayxí con él s'o pensà, o fe. E l'ome reclamà Sent Leonart, qui li aparec e regirà l'archa en què estaven los homes armats. E ayxí con a morts él los enclaus dejós l'archa, e dix al seu servidor qui estava aquí, en gran clartat: —Dorms o vetles? Eu són Leonart que tu desiges—. Per què, aquel li dix: —Séyer, ajuda-me—. E mantenent, trencades les cadenes, él lo trase de la torre e'l menà, parlan ab él, entrò al seu loc. *M.

Un pelegrí ayxí con venia de Sent Leonart fo pres e mes en una

⁴. - non una sed quasi mille mortibus angebatur V690. *Mort* pot ser lliçó errònia de P per *mor*.

⁵. - 'S'estava morint': cum fore ultimum spiritum efflaret V690.

⁶. - Leonar P: -rt P² add. *interlin.* Deixem la grafia com en el ms. en cada cas.

⁷. - in loco sancti Leonardi Nobiliaco habitans V690.15ss.

⁸. - Leonardus iste omnes absolvit V.

⁹. - Grafia oriental per *solve* SOLVIT.

¹⁰. - omnis vis ferri ante eum, velut cera ante ignem liquescit V.

^{11a}. - Mille solidis V.

^{11b}. - [Ací s'intercalen els mots *scio igitur quid faciam* en V. Però no cal pensar a postular una omissió per part de l'escriba de P, car *meti'l* és òbviament un imperatiu (que no fóra lícit d'esmenar) i això prova que la trad. ha girat d'altra manera la redacció, fent que el baró s'adrexi en imperatiu a si mateix. J.C.].

sitya, per què él los preguava que'l gequissen anar per amor de Sent Leonart. Mes éls li dixerén que no'l gequirien anar si no's / resemla fort ben. Per què aquel home lur dix: ---Entre vós sia e Sent Leonart, con vosautres sapiats que e'm són comanat a él---. En la seguent nuyt Sent Leonart aparec al seyor d'aquel castel e manà-li que gequis anar lo seu pelegrí. E quant lo cavalier fo despertat, él se pensà que fos somni so que vist avia, per què res no'n vole fer. En l'autra nuyt Sent Leonart li o manà e res no'n vole fer. En la 'iii^a nuyt Sent Leonart pres lo pelegrí e'l trase fora'l castel e mantenent la meytat del castel casec e aucís mots homes, que negun no'n romàs sinon lo cavalier ab les cuxes trencades, a la sua confosió.

Un cavalier fo pres en Bretaya, per què reclamà Sent Leonart, e mantenent, vesent tots, él li aparec emig de la casa e li trencà les cadenes e les li pausà en les màs. E per mig d'aquels él lo'n trase, per què'n foren tots esbalausits. *M.

Fo autre Sent Leonart qui fo d'aytal vertut e d'aytal santetat, e jau a Corbiac. On con él fos prelat del monestir él fo tant homil que tots n'avien enveya. On con tot lo pòbol vengués a él, alguns emveyoses dixerén al rey En Clotari¹² que si él no y prenía consel, En Leonart daría a él e al regisme de Fransa gran dapnatge, ab aquels que él convertia a ssi. Per què lo rey manà que fos gitat de la terra. E quant los cavallers foren a él, éls li dixerén que s'ervien sos discipols.¹³

E quant lo rey o saubec, él se'n penedec mot e li'n demanà perdó, e exilà aquels qui li avien mal dit, e'ls tolc les sues causes, e amà mot Sent Leonart. Enaprés, (per precs)¹⁴ d'él, él fe tornar los cavallers qui avien mal dit d'él en / lur loc e'ls reté les lurs causes. E aquel Sent Leonart enpetrà ab Déus que tot hom pres qui'l reclamés, que fos solt mantenent. *M. On con él se pausés¹⁵ en oració, una serpent se pausà costa él, qui'l trocà¹⁶ dels peus entrò al cap,

¹² - dotari P: Clotario V691.

¹³ - quod se suos futuros discipulos sponponderunt V691.

¹⁴ - et sanctum Leonardum valde dilexit et vix ad preces sancti detractores dignitati pristinae restituit V691.25. Omissió de P justificable per una espècie d'haplografia.

¹⁵ - pensés P: dum autem quadam die orationi incumberet V691.

¹⁶ - qui li tocà P: serpens quidam maximus a parte pedum usque in ejus sinum tetendit V691. [El nostre ms. únic (car aquest paràgraf fou suprimit en la versió de B) porta ací *tocà*, mot que no s'entén. Pensem a esmenar en *tesé*, perfet de *tendre* (cf. *tetendit* en el text original), però aquest verb no és intransitiu ni el seu passat fóra així sinó *tés*, i esmenar *tocà* en *s'estès* o *se tés* fóra canvi massa fort. El mot *trocaren* que B usa amb el mateix valor en el f° 250r1 ens dóna la clau de l'enigma, veg. gloss., s.v. *traucar*. D'altra banda ja hem vist en la n. 46

e per tot so el no's levà de la oració. E quant el ac complida la oración, el dix a la serpent: — Eu sé que del comensament de la tua creacia¹⁷ dónes trabal als homes, segons que tu pots, per què si t'és donat poder sobre mi, fe contre mi so que't vules—. E adoncs la serpent li casec morta als seus peus. Aprés aysò, con el hagués mesa pau entre dos bispes qui's volien mal, el dix que'l sendemà se morria.

243v1 DE SENT LUCH EVANGELISTA

Luc vol aytant dir con 'sí metex levant', o és dit Luchas de lud. Fo el si levant de l'amor del món, elevan si en l'amor de Déu. Fo el lud del món per so car tot lo món à enluminat, segons que's diu per Sent Matheu en lo 'v' capítol: —Vós sots lud del món—. Lud és del món lo solet, la qual lud à en son asseement gran autessa, segons que's lig en Ecclesiàstic en lo 'xxvi' capítol, dient: —Lo solet ixent en lo món en les auteses de Déu—. E'n esguardament de delit ayxí co's diu en Ecclesiàstic: «O con dós lum le delit bós seus movemensj...»¹⁸ Segons que diu Esdras en lo segon capítol dién: —Gran és la terra e aut és lo cel e'l còrs del solet és leuger—. E à feyt lo solet gran profit car, segons que diu lo filòsofs, home engenrà home e solet. Enayxí Sent Luc ac autesa per celestial contemplación, e ac leugeria per fervent / predicación, e ac profit per escripcion de doctrina.

226r1

Luchas, sirian de la nassió d'Antiotxa, fo mot savi en arts de medicina e fo un dels 'lxxii' discípol's de Jhesú Crist, segons que
243v2 alguns dien; he fo home de gran perfecció en bona vida, quant / a Déu e quant a son prusme, e quant a ssi matex e al seu ofici. E en figura d'aquestes 'iiii' ordinacions¹ és depens² en forma de 'iiii' faysós: so és en faysó d'ome e de leó e de bou e d'àguila; e quascuns d'aquests avien 'iiii' cares e 'iiii' penes³ aysí co és dit per Eçexiel

al fº 211 que P substitueix les antigues formes de datiu apocopat *e-l*, *qui-l* per *e li*, *qui li* (veg. *N. Gram.* § 35). J. C.]

¹⁷. - cracia P¹; creacia P² (e *interlin.*): creationis tuae V691. Veg. *N. Gram.* §§ 44 i 5a.

¹⁸. - Dulce lumen et delectabile est oculis videre solem, in motu velocitatem... V692. *Cita parcial.*

¹. - P: causas B; optime ordinatus fuerit, quantum ad Deum et quantum ad proximum et... V692.20.

². - P: depent B; quatuor facies habere describitur, scilicet... V692.25.

³. - e penes P; e 'iiii' pennas B; et quatuor pennas V 692. [No s'entén bé què volia dir Voràgine amb el mot *penna*. Ni el sentit de 'ploma' ni el de 'ala' no convenen gaire a les tres primeres figures o *faysós*. De tota manera tinguem en compte que el llatí tardà i el romànic confongueren en un sol mot *penna* 'ploma, ala etc.']

en lo primer capitol. E per so que nós mits o veyam, diguam ayxí: *M. És una bèstia qui ha cap cayrat axí co fust cayrat. E imaginem⁴ en cascuna partida una faysó: de la part d'ins⁵ la faysó de l'home e de la part dreita la faysó del leó e de la part sinestra la faysó del vedel e de la part derere la faysó de l'àguila; que aparia sobre les ales, per l'endument⁶ del col, que ha lonc; e per assò és dit que era de sobre. He quascuns d'aquests avien 'iiii' penes, car cascuna bèstia ymaginem⁷ ésser cayrada, e en cors cayrat sien 'iiii' angles, e'n escun⁸ angle era una pena.

Per aquests 'iiii' corses animats són figurats 'iiii' avangelistes, escun dels quals an 'iiii' faysós en escrivén; so és de la humanitat e de la passion e de la ressurectió e de la divinitat, mes a escú és donada certa faysó. Segons Sent Jerònim, Sen Matheu és figurat en forma d'ome, per so cor principalment⁹ tractà de la humanitat de Crist; e Sent Luc ha figura en forma de vedel, per so car 226r2 el / tractà de la santetat¹⁰ de Crist; Sent March a figura de laó, per so car manifestament tractà de la resurrectió. *M. Los cadels dels 244r1 leons, segons que diu, estan morts entrò al 'iii' dia que són nats, / mes per lo groyimeal del leon en lo 'iii' dia se moven. E per assò és figurat en forma de leon, car el comensà en brugit¹¹ de prefacacion. E Sent Johan és format en forma d'àguila per so car pus aut escrise de la deïtat de Crist que negun.

E Jesú Crist, del qual tots aquests escrisquen,¹² fo home nat de la Verge e fo vedel en la passió e leon en la ressurectió e àguila quant se'n puyà. *M. Per aquestes 'iiii' faysós en les quals és demostrat Sent Luc, ayxí con escun autre avangeliste, és enseyat que el fo en

i *pinna* 'merlet' 'punta', i que els descendents romànics d'aquest mot complex han passat a significar, possiblement, 'penya, rocassa', i en tot cas a designar certes parts dels edificis: panys extrems de la teulada, costats de la part lateral etc. (d'on els derviat *penal*, *penalera*, *penell*, ll. *pinnaculum* etc.). És possible que aci tinguem una accepció no llunyana de la idea de 'façana' o 'costat d'edifici', potser usual en l'alta Itàlia, cf. *REW* 6514.2, *DCEC* s.v. *peña*. En tot cas és clar que el traductor s'ha limitat a calcar en la forma *pena* aquest mot del seu model baix-lati, i que ens en podem fiar per a l'estudi de la història lexical catalana. J.C.].

⁴. - B: cap cayrat e imaginem P: caput quadratum, ut lignum quadratum V692.

⁵. - PB: potser a esmenar en *d'enans*: a parte anteriori faciem hominis V692.

⁶. - P: endusament B: productionem V692. Derivat d'un verb *endur* = ll. *inducere*, en el sentit de *producere* 'prolongar'.

⁷. - B: ymaginem P.

⁸. - B: cascuna P.

⁹. - principaliter V693 'des del principi o començ'.

¹⁰. - P: de Christi sacerdotio V693.6.

¹¹. - B: bugit P.

¹². - P: scripsen B. Dissimilació.

226v1
244r2

'iiii' maneres aordonat. Car per la faysó que ac d'ome sembla que fo dretament aordonat quant a son prusme, que deu per rasó istruir¹³ e per suavesa a ssi tirar e per franquesa noyrir: car home és bèstia rasonable e suau e franc. *M. Per la faysó de l'Àguila és enseyat que fo dretament aordonat quant a Déu, per so car en él esguardà l'ull¹⁴ de l'enteniment Déus per contemplació; e per lo bec se mostrà l'atalentament que él ac a Crist: fo él agut per pensament e quant fo vel feyt él fo foragitat per novela conversació. *M. Àguila veu fort subtilment, axí que esguarda lo sol ses tot escurçiment e, quant és en aut levada, veu los pexes de la mar en lo mig de l'aygua; e'l bec, quant l'a sobrelong, ayxi que li fassa nausea cant menya, ela'l fregua en una péra, per so que pus covinent l'aya a son poder;¹⁵ e és torrada¹⁶ desús per la calor del sol; e quant és vela ela's geta ab gran enbrivament en una / font, e enayxi ela geta de si velesa; per la calor del sol consumex la escurtat dels uls e n'aleuya les pexes.¹⁷

*M. Per la faysó del leó és demostrat que él fo dretament aordonat cant a ssi, per so car él ac noblesa per honesta conversació de costumes, e ac saviessa per esquivar los espiantens dels seus enemics, e ac passió per compassion dels turmentats. *M. Leó és bèstia generosa per so car és rey de les bèsties; per so és savi car él desfà les pesades¹⁸ sues, quant fug, ab la coa, per so que no sia trobat; e sofer passió per so car continuament a cortana.¹⁹ Per la faysó del bou o del vedel *M. és demostrat que Sent Luc fo dretament haordonat quant al seu ofici que ac d'escriure l'Avangeli, car anec davant Sent Matheu, per so car comensà en lo neximent de Crist e'n la sua infantesa, e ayxi per orde tractà entrò a la fi dels feyts de Crist. Comensà él sàviament per so car comensà après los dos evangelistes, per so que él complís so que els gequirien, e que no parlés d'aquelò que els aurién tractat. Él parlà del temple e del sacrifici, axí con apar en lo comensament, en lo pug e'n la fi. Bou és bèstia tardiva e a la unglà fcsa; per què, és entesa discreció. *M.

¹³. - istruit P: instruych B: debet ratione instruere V693.

¹⁴. - B: lud P: quia in eo oculus intellectus contuetur Deum per contemplationem V693.21. [Prob. el trad. posà *Déu* darrera *esguardà*, i l'escriba (com sovint li ocorre) se'l deixà i el posà després massa enllà. P, de més a més, canvià *lul* 'l'ull' en *lud*.]

¹⁵. - P: a son menyar B: sic usui cibandi habilem efficit V693.

¹⁶. - B: tornada (?) P: exusta insuper a calore solis V693.

¹⁷. - P: e aluya... B: et pennas alleviante V693.

¹⁸. - P: petyades B: vestigia V693.34.

¹⁹. - B: cartona P: quia quartanam patitur V693.35.

Mes en qual manera Sent Luc sia haordonat segons aqueles 'iiii' ordenacions, per la sua vida és enseyat. Primerament fo él aordonat quant a Déu. En 'iii' maneres és haordonat home quant a Déu [en 'iii' maneres] segons Sent Bernat: ²⁰ per afecció e per cogitació e per entenció; la afecció deu ésser santa e la cogitació nêdesa e la entenció dreita. Ac Sent Luc la sua afecció santa / per so car él fo plen de Sent Esperit; per què, diu Sent Jerònim en lo pròlec: «Mori en Betània Sent Luc ple de Sent Esperit». *M. Enaprés ac Sent Luc la cogitació nêdesa per so car / él fo verge de cors e de pensa; en què és notada nêdesa de la cogitació d'él. Enaprés ac él la sua entenció dreita per so car él queria en tota res que fasia la honor de Déu. D'aquests dos béns, és dit en lo pròlec dels feyts dels apòstols, dién que senes crim estec en verginitat e assò fo quant a la nêdesesa de la cogitació. E volc servir al Seyor quant a la dretura²¹ de la sua entenció. *M.^{21a}

Fo Sent Luc aordonat quant a son prusme. A nostre prtisme èm nós hordonats quant li donam so que prenem. 'iii' causes són que nós devem a nostre prusme, segons que diu En Ricart de Sent Victor, so és nostre voler e [n] nostre feyt e nostre poder, per què li ajudem e'l conselem. Quant a asò fo Sent Luc ahordonat, per so cor él donà a son prusme en aujutori. *M. E aysò par per so car él estec ab Sent Paul en totes les sues tribulacions ayxí que no's partí d'él e li donà son aujutori en prefcació, segons que's diu en la 'ii' pístola que tramès Sent Paul a N Timotheu en lo 'iiii' capítol dient: —En Luc és ab mi encax ajudador e defenedor—. Per què és notat en qual manera li donà aujutori, per so que és dit que no's partí d'él. *M. Enaprés donà la sua conoxensa Sent Luc a son prusme quant li donà la doctrina de l'Avangeli, que él escrisc a utilitat de son prusme, e d'aysò fa él testimoni en lo seu pròlec: —«Vist és ha mi, e és enseguit del comensament, que t'escrivia per orde a tu, Theòfilo, bona/ment, per què tu conegues la veritat d'aqueles paraules de les quals est tu instruyt»—. 227r1

*M. En qual manera donà él lo seu saber en consels, manifest és per aquela paraula que diu Sent Jerònim en lo pròlec, dient que les paraules foren medicina de l'ànima lànguida. *M. Sonà Sent Luc lo seu voler en desirers, e apar per so car él desirà la salut perdurable a son prusme, segons que diu als colocenses en lo 'iiii' capítol dient: «Saluda-us [vós] En Luc metge; so és perdu-

²⁰. - P: primerament fo él enseyat quant a Déu en 'iii' maneres segons Sent Bernat B: primo igitur ordinatus fuit quantum ad Deum, tripliciter autem ordinatus homo quantum ad Deum (secundum beatum Bernardum) scilicet... V694.

²¹. - dreita P: dretasa B: rectitudinem V694.

^{21a}. - Aquí B. manca 226v2.15 a 227r1.14 P.

nable salut vos disia ¹. *M. En la 'iiii'² manera mostrà éi lo seu aordonament en ² donan adjutori; e assò apar car éi resebec Jhesú Crist enquax peregrí en son ostal, e li donà tot adjutori de caritat. Fo éi compayó d'En Cleofàs dementre que anaven en Emaús. segons que alguns dien. *M.^{2a}

Enaprés Sent Luc fo bé aordenat quant a ssi metex: 'iii' causes són que haordonen tot hom a ssi metex, segons Sent Bernat, c'l fan ³ sant, so és: vida temprada e feyts justs e sèn piatós. E quascun d'aquests membres se deveixen en 'iii' maneres, segons Sent Bernat. *M. Vida temprada serà si vivem continentment ⁴ e con ha compayós e humilment. Lo feyt nostre serà just si és dreturer per bona entenció e savi per mesura e fructuós per hedificació. Lo sèn nostre serà piatós si la nostra fe sent Déu sobiranament savi e sobiranament bon.⁵ Per so que per lo seu poder creseguam nós ésser ajudats en la nostra emfermetat; e per la sua saviessa creseguam nós coregir la nostra ignorància, e per la sua bonessa creseguam nós delir la nostra iniquitat. *M.

227r2 En totes aquestes causes fo Sent Luc ben aordonat: per so car primerament ac éi vida temprada, / e assò en 'iii' maneres, per so cat éi visc continentment. Car, segons que diu Sent Jerònim en lo pròlec sobre Sent Luc, anc éi no ac moler ni fil. Enaprés visc con a compayó e assò és notat per so que és dit d'éi e d'En Cleofàs; la compaya és notada d'éi en assò que són dits discipòls, so és disciplinats e ben acostumats. *M. Enaprés Sent Luc visc humilment e és demostrada la sua humilitat, en assò que'l nom ⁶ del seu compayó, En Cleofàs, espressà e'l seu calà, car per humilitat se'n gequí. *M. Enaprés Sent Luc ac feyts justs per entenció e fo discret per temprament; per què és mostrat en forma de bou, qui ha la ungla fessa: per què és demostrada vertut de discreció. E fo fructuós per edificació, en tan que per tots era amats. *M. Sent Luc ac sèn piatós per so car cresec, e'n lo seu evangeli confessà éi Déu ésser sobiranament poderós e savi e bo. *M.

¹. - P (disia -- disija): exoptat V695.

². - B: e P.

^{2a}. - Aquí B. manca 227r1.21 a 227v1.40 P.

³. - el fo sant P: et sanctum faciunt V695.

⁴. - si niuen continuament... P: si continenter, si socialiter, si humiliter vixerimus V695.

⁵. - si fides nostra sentit Deum summe potentem, summe sapientem, summe bonum V695. Es deu haver de llegir *sobiranament*; si bé sense descartar del tot la possibilitat d'una construcció arcaica, però l'omissió s'explica pel fet d'estar *sobirana* a la fi d'una ratlla.

⁶. - en asò que el venc del seu compayó P: quod nomen socii sui V695.

Sent Luc fo ben aordonat quant al seu ofici: l'Avangeli. En aquellò par en qual manera fo aordonat, per so cor lo seu Evangeli resplandex per veritat e és ple de mota hutilitat e és enbeleyt per mota honestat e és autenticat per mota actoritat. *M. Primerament, donques, lo fe resplandir per mota veritat. És en 'iii' maneres veritat, so és veritat de vida e de justícia e de doctrina. Veritat de vida és aseguament de màs a la lengua; [de] veritat de justícia és aseguament de sentència a la causa; veritat de doctrina és aseguament de causa a entenement. Per aquestes 'iii' maneres de veritat resplandi éi lo seu Evangeli.⁷ car aquestes 'iii' maneres de veritat són enseyades en l'Avangeli⁸.

227v1 *M. E en/seyà Sent Luc per exempli que aquestes 'iii' maneres de veritat avia en si e que enseyava los autres.

Enseyà Sent Luc que Jhesú Crist avia aquesta veritat per testimoni dels adversaris; segons que apar en l'Avangeli de Sent Luc en lo 'xxviii' capítol dient: «Masestre, nós sabem que dretament parles e enseyes; vet la veritat de doctrina! E no rcebs la persona; e vet la veritat de justícia! En veritat la »⁹ via de Déu enseyes. Vet veritat de vida, car bona vida és dita via de Déu!». *M. Enseyà Sent Luc en lo seu Avangeli aquestes 'iii' maneres de veritat. Primerament enseyà veritat de vida, que enseyà los manamens de Déu, on és dit: «Amaràs lo Seyor teu Déu» e «fe assò he viuràs». E en lo 'xviii' capítol se diu: «Demanà éi]: qu † vas † faén vida perdurable posseire—?». ⁹ *M. E ensequex-se: «Los mandamens de Déus as coneguts e que dien 'No auciràs'».

Enaprés enseyà veritat de doctrina e, car a alguns qui pervertien¹⁰ veritat de doctrina, disia en lo 'ix' capítol: «Mal és a vos, fariseus, qui preïcats que la menta e la ruda és delmadora,¹¹ e tota erba menyadora, e laxats lo juscí e la caritat de Déu!». Aquí matex diu: «Mal és a vos, savís de ligis, per so cor portats la clau de ciència». *M. Enaprés Sent Luc enseya veritat de justícia, per què diu en lo 'xxx' capítol: «Redets so que és de Sèsar a Cèsar

⁷. - hac triplici veritate ipsum evangelium fulcitur V696. Malentès de *fulcitur* com si fos *fulget*. Potser *el lo* està per *en lo*, o bé per *e'l* (que un copista hauria volgut modernitzar en *en lo* i no completà l'esmena).

⁸. - Et non accipis personam; ecce veritas iustitiae, sed in veritate viam Dei doces V696.

⁹. - interrogavit cum quidam princeps dicens, magister bone, quid faciens vitam aeternam possidebo? V696. [Text interpolat o mal' llegit per un copista; potser *què res* o *quina res* (o *causa*) *faén...*]

¹⁰. - pervencien P: pervertentibus V696.

¹¹. - delmadora P: qui decimatis, id est decimando praedicatis, mentam et rutam et omne olus V696. *Menjadora*, *delmadora*, adjectivus passivus, d'obligació, 'ha de ser menjada, delmada'.

e què és) de Déu a Déu». Diu en lo 'xxv' capítol: «Los meus enemics, qui no volen que eu regne sobr'els, amenats-los-me sà e auciets-los davant mi». E diu-se en lo 'xliii' capítol del juesí: «Als malvats és disidor: —Partits-vos de mi, obrers d'iniquitat»—. *M.

227v2 L'Avangeli de Sent Luc és ple de mota utilitat, per què aquel / fo metge qui l'escriu, a demostrar que l'avangeli nos mostraria medicina profitabla. Són 'iii' maneres de medicina, so és curativa, preservativa¹² e confortativa. Aquestes 'iii' medicines diu Sent Luc en l'Avangeli que donà a nós Jhesú Crist. Medicina curativa és aquela que cura hom de malautia, e assò és penitència que cura totes malauties espirituals. Aquesta medicina «diu que» nos enseyà¹³ lo Metge celestial, cant diu en lo 'liii' capítol: «Sanar los contrits de cor e preicar als catius remissió de pecats». E diu en lo 'v' capítol: «No vengui apelar los justs». Medicina confortativa¹⁴ és celsa que crex / sanital, e aquesta és observació de consels; car consels fan home melor e pus perfeyt. Aquesta medicina nos ha aparelada lo metge quant diu¹⁵ en 'xviii' capítol: «Ven tot quant as e dona-ho als paubres». Medicina preservativa és que fa hom perseverar en bé,¹⁶ e aquesta és esquivament d'ocasions de pecats e de males compayes. Aquesta medicina mostra lo metge que és per Jhesú Christ liurada, quant diu en lo 'xii' capítol: «Guardats-vos del levat¹⁷ dels fariseus» so és del lur umflament, e axí ensenya que hom¹⁸ esquiua mala compayia. *M.¹⁹

E pot-se dir que l'Avangeli de Sent Luc és ple de mots profits, per so car en el és tenguda tota virtut de saviessa. E d'aysò diu enayxi Sent Ambrosi: «Sent Luc escomprèn la ystòria en lo seu Evangeli de totes les virtuts de saviessa, car ha enseyada la natural e del Seyor encarnació ésser feyta ab l'Esperit Sant». E Davit enseyà la natural saviessa quant dix: «Tramet l'esperit teu e seran creats». 228r1 E quant enseya les tenebres que foren feytes en la / passió de Crist e que la terra tremolà e'l sol s'escurcí. E enseya causes raonables

¹². - pr(a)eservativa B697.10: perseverativa P.

¹³. - hanc medicinam dicit medicum coelestem nobis exhibuisse cum ait 'iv. capitulo... V697.13.

¹⁴. - P: confortiva B; meliorativa V.

¹⁵. - P *posa aquests dos mots darrera capítol*.

¹⁶. - P: quae praeservat a casto, et haec est vitatio occasionum... V. No és possible de decidir si la intrusió de la idea de *perseverar* és només de P o bé ja (almenys en part) del traductor.

¹⁷. - a fermento V.

¹⁸. - ymflament e axi ensenya com B: umflament e ay sciència que hom P: attendite a fermento Pharisaeorum etc., ubi edocet malorum consortia evitare V697.

¹⁹. - Aquí B. manca 227v2.30 a 228r1.33 P.

Sent Luc en assò que en aqueles benaüyranses istruí hom en bones costumes. E enseya causes raonables quant diu: «Qui és fiel en poca causa, en gran seria». Senes aquestes 'iii' maneres de saviessa, la nostra fe no pot saber lo mester de la Trinitat. *M.

Encara més, l'Avangeli de Sent Luc és enbelesit per mota belesa; car la manera d'él e del seu parlar és mot bela. E a ssò que alcun aja belesa en son dit són 'iii' causes nesceràries, que enseya Sent Augustí: so és que plasa a hom e que sia manifesta e que mova hom en ben. On, per so que plasa, deu hom parlar aordonadament;¹ e per so que sia manifest, deu hom parlar apertament; e per so que mova hom, deu hom parla² ab fervor. Aquestes 'iii' maneres ac Sent Luc en escriure e'n preïcar de les virtuts primeres. He' diu en la 'ii' Pís-tola als Corintis, en lo 'viii' capítol, dién: —Tramessem nés ab él lo frare—. Diu la glosa, so és: «Barnabas o Sent Luc, del qual és lausor en l'Avangeli d'él per totes les gleyses». [an] En assò que és dit d'él, «de la sua lausor», és notat que él parlà ordonadament.² E en assò que diu «per totes les gleyses» és notat que parlà apertament. E que ab fervor aya parlat és manifest que él ac cor ardent, on díx: —E no és lo nostre cor ardent en nós?—. *M.

L'Avangeli de Sent Luc és autenticat per auctoritats de mots, car per moltes auctoritats fo autenticat, per so que per la paraula fo aordonat. Ayxí co's diu en Jeremies en lo 'xxxi' capítol, dién: «Los dies vénen —so diu lo Seyor— he faré a la cassa de Irael e a la casa de Judà
228r2 covinensa novela, no segons la covi/nensa que eu fiu ab los pares d'éls,³ mas aysò serà covinensa que eu faré ab la casa d'Irael». Aprés aqueles dies⁴ díx lo Seyor: —Eu daré la mia lig en les entrales⁵ d'éls—. Segons la letra, parlà de la doctrina de l'Avangeli, qui fo conformat per lo Fil. On, és dit en aquel metex Avangeli en lo 'xxi' capítol: «Lo cel e la terra trespasaran, mes les mies paraules nò pasaran».

Fo l'Avangeli de Sent Luc per l'Esperit Sant espirat; on diu Sent Jerònim, en lo pròlec sobre Sent Luc: «Per movament de Sent Esperit escrisc Sent Luc en Acaya aquest Avangeli». E fo lo seu Avangeli per los àngels figurat e especialment per aquel àngel, del qual és dit
245r1 en Apocalipsis, en lo 'xxiii' capítol, / dién: «Eu vesí l'àngel volan per mig del cel, qui avia l'Avangeli perdurable». *M. L'Avangeli de Sent Luc és dit perdurable, per so car és feyt per lo perdurable,

¹. - ornat V698. *Lleg.* (a)ornadament?

². - debet loqui cum fervore V698.

³. - B: del P: cum patribus eorum V.

⁴. - BV: *om.* P.

⁵. - P: in visceribus V: en les ventrales B.

so és Crist, qui és perdurable. E aquest Evangeli profetizà Eçexiel propheta quant dix que la un dels animals avia faysó de vedel, per lo qual és significat l'Avangeli de Sent Luc, ayxí con dit és. E quant dix Eçexiel, en lo segon capítol, que avia vist lo libre qui era escrit d'ins e de fora, en lo qual eren escrites les lamentacions, profetizà per aquel libre l'Avangeli de Sent Luc, qui és escrit d'ins e de fora, en lo qual és contenguda la lamentació de la passió de Crist, e'l dictat⁶ de la resurrecció, e'l mal de la perdurable dagnació. *M.

228v1 Fo l'Avangeli de Sent Luc per la Verge manifest, car la Verge l'avía conservat en son coraty e diligenment lo dix als escrividors. On diu la glosa: tot quant ela ausia del Seyor, ni feyt d'Él ni per Él, retenc en memòria, per so que quant seria temps de preïcar e de / escriure la encarnació, que ela ho enseyès, als queredors, sufficientment.⁷ On Sent Bernat asigna rasó per què l'àngel anuncià ha Santa Maria la concepció d'Elisabet, dién: —Per assò fo anunciat lo concebament de Elisabet a la Verge Maria, per so car ela ara enseyàs lo temps del neximent de Sent Johan Baptiste e de Jhesú Crist. On los avangelistes la demaneren de motes causes, e ela los ne certificava; e especialment és dit de Sent Luc que él anà a ela ayxí con a arca⁸ del testament, e per ela fo certificat de motes causes, e màgerment d'aqueles causes que ela sola sabia, ayxí con de la anunciació de l'àngel e del neximent de Crist, de les quals causes solament parla Sent Luc. *M.

245r2 L'Avangeli de Sent Luc fo a él dit per los apòstols per so car Sent Luc no / fo ab los apòstols en los miracles de Jhesú Crist. Per assò él escric l'Avangeli ayxí co'ls apòstols li disien, segons que él diu en lo pròlec, dient: —Nós escrisquem axí co'ns enseyeren cels qui ab Él foren en lo comensament del seu sermó—. On, con en does maneres se fasa testimoni, so és de vista e d'ausida, per assò Nostre Seyor volc aver 'iii' testimonis de vista, so és Sent Matheu e Sent Johan, e dos d'ausida: Sent March e Sent Luch. E per assò car pus ferm és testimoni de vista que d'ausida, són los dos Avangelis qui parlen de vista pausats estremers en lo libre, e'ls autres qui parlen d'ausida són pausats en lo mig, per so que dels autres reseben fermetat, qui són més certs per vista. *M. Fo mot aprovat l'Avangeli de Sent Luch per Sent Paul en assò que él l'al·leguava per conformar

⁶. - carmen resurrectionis V.

⁷. - sufficienter universa, prout essent gesta, posset explicare quaerentibus V699.5.

⁸. - ad archa B; ad archam V699.14; a carta P.

228v2 los seus dits; per què diu Sent Jerònim en lo / libre dels Barós Nobles que l'Avangeli de Sent Luc és aprovat ⁹ per Sent Paul.^{9a}

DE SENT CRISANT

Crisant fo fil d'En Polemi, baró noble, qui fo enseyat en la fe de Crist, ayxí que no li poc fer orar son pare a les ýdoles. Per què, son pare lo fe enclausir en una cambre ab 'v' donçeles que li fessesen compayia, per so que'l fessesen peccar per lurs paraules. *M. On con él pregués Déus que no fos sobrat per carnal cobesesa, mantenent les donçeles foren adormides, ayxí que no menyaven ni bevien, mes quant foren fora la cambra eles se desperteren e menyeren. *M.

Adoncs fo preguada Na Daria, que era verge mot sàvia, que entrés davant Sent Crisant, vestida con a donçela, per so que'l convertís als déus e al seu pare. E quant fo davant él, Sent Crisant la représ dels vestirs que avia ni vestia; per què ela li respòs que ela no's vestia per neguna ufana, mes per so que per sa belesa pogués él convertir als déus e a son pare. On, con Sent Crisant la represés per so cor ela colia aquels enguanadors e fasedor«s» de falsies, ni femnes malvades, Na Daria li respòs: —Los filòsofs onren los elemens e'ls an nomenats per noms d'omes ¹⁰—. Per què En Crisant li dix: —Si un home honra la terra con a deuesa, e altra la cava e la ara con a payès, més darà la terra al payès que a l'autre qui la honrarà con a deuesa. E aytal metex te dic de la mar e dels autres elemens—. *M. Adoncs Sent

229r1 Crisant fe matrimoni ab Na Daria, que's fo / per él convertida.

E molts ne convertiren d'autres, car éls convertiren En Claudi, qui'ls cassava,¹ ab tota la sua compaya, e ab mots cavalers. Per què En Crisant fo pres e més en una càrcer pudenta per En Numerian l'emperador, e Na Daria fo mesa en un «loc» on estaven les putanes, e un leó guardava la porta de la casa en què estava.² Enaprés foren là trameses homes joves qui la corompessen; *M. per què lo leó ne pres un terriblement, mes la verge li manà que'l gequis venir a ela, e mantenent ela'l convertí a Déu; per què él correch per la ciutat, tant dient: que Na Daria era deuessa. Adoncs foren là trameses

⁹. - provat P; aproat B; approbat V699.32. Però cf. supra; el trad. simplifica aci el text llatí.

^{9a}. - Aquí B. manca 228v2.2 a 229r1.31 P.

¹⁰. - philosophos per nomina hominum elementa sanxisse V700.24.

¹. - qui prius ejus tortor fuerat V700.

². - lupanari traditur, sed leo, ab amphitheatro fugiens, ostiarius lupanaris efficitur V701.

cassadors qui presesen³ lo leon, mes tots foren preses per él e'ls pausà davant los peus de la verge, e foren per ela convertits. Adoncs lo pretor fe fer gran foc a la porta de la casa on estava la verge, per so que Na Daria fos cremada ab lo leó. E quant lo leó o vesé, él ac temor e groyí, mes la verge li dix que se n'anés e no agués paor de mal. *M. On, co'l pretor agués feyts molts turmens a Sent Crisant e⁴ Senta Daria, e negun no'ls fesés mal, enaprés él los fe metre en un clot en terra, e aquí él los fe cobrir ab terra e ab péres, e'ls fe màrtirs de Crist.

DE 'XI' MILIA VERGES

Once milia verges soferiren passion en aquesta manera. *M. Fo un rey en Bretaya mot bo crestià, qui avia nom Not o Maurus; e aquel ac una fila que ac nom Orseta,⁵ que era mot bela e sàvia e bé acustumada, en tant que n'era mot gabada. On co'l rey d'Anglaterra 229r2 fos trop / poderós e motes nacions subjugués al seu regne, quant ac ausida la fama d'aquesta verge, él s'apclava benaüyrat en totes causes si él podia dar per muler al seu fil la dita verge,⁶ e'l seu fil se n'esforsava mot. Per què lo rey tramès sollempnials misatges al 245v1 pare de la verge, que li promeyren molt de ben si trametia / la verge al rey; e si no la li trametia, que li'n venrien grans dampnatges.

Per què lo rey fo molt ansiós, e's pensà si li liuraria sa fila an aquel qui colia les ýdoles, e màgerment cor ela no y volria consentir; he d'au. tra part él temé mot la malesa del rey. Per què ela, espirada per S. Esperit, conselà al pare que consentís al voler del rey sots aytal condició: que aquel rey jove, e'l pare, li donessen 'x' verges, elegudes per ela, per compayia; e que donàs a ela e a quascuna de les autres, 'm' verges; e que'ls donés 'iii' ayns d'esduy⁷ per so que cresegués⁸ e que conformés la sua virginitat; ⁹ e aquel rey, qui seria son marit, que's bateyés e que fos instruït en la fe dins aquels 'iii' ayns. E quant

³. - preseren P: ut leonem capiant V701.

⁴. - a P: et V701.

⁵. - Orceta P: Ursola B: Ursulam V701.

⁶. - beatum se per omnia fatebatur, si praedicta virga suo unigenito copularetur V701.

⁷. - P: d'espasi B: inducias V702.

⁸. - B: cresqués P.

⁹. - inducias triennii sibi daret ad dedicationem suae virginitatis V702. La versió catalana interpreta (raonablement però ampliant): que els donés tres anys de termini, durant els quals ell es convertís al credo cristià, i ella es decidís (o confirmés) al lliurament de la seva virginitat.

lo rey d'Anglaterra ausí la resposta, mot ne fo paguat, per què fe tot so que la verge demanà ses tot defaliment. *M.

Adoncs lo pare de la verge aordonà que la fila. que él mot amava, agüés onrada compayia, e ajustà de motes parts motes verges e mots barons. E vengren-li mots bisbes qui la volgren acompayar, entre los quals fo En Pàntulus qui era bispe de Basília,¹⁰ qui's amenà a Roma e, d'aquí retornat, enaprés ab éls reebé martiri. *M.

229v1 Emperò Senta Gerasina,¹¹ qui era regina de Cicília e era muler del rey cruel,¹² lo qual ela domdà¹³ ayxí / con ayel, tramès letres a la sor d'En Maurici bispe e a Na Daria, mare de Senta Orseta, e al rey son pare, secretament, del feyt con era feyt. Per què la dona mantenent se n'anà là ab 'iiii' files sues, Irabila¹⁴ e Na Juliana e Na Victòria e N'Àurea,¹⁵ e ab un seu fil, qui avia nom Adrian. E descomparà
245v2 tot lo regne a un seu fil, / e anà-sse'n per mar entrò en Anglaterra; per consel de la qual ajustava hom de diverses partides motes verges, de les quals era ela guovernadora. Enaprés ab eles totes sostenc martiri. *M.

La regina, aparelada ab les verges e ab cavalers ayxí con dit era, ab barches e ab despeses, revelà los seus secrets als cavalers. Per què, éls feren parenceries per celar la voluntat de la regina;¹⁶ per què, venien motes gens honrades¹⁷ per los cavalers a veser¹⁸ e, maravelats, de gran gaug s'alegraven.¹⁹

On con Na Orseta agüés totes les verges [e] a la fe de Déu convertides, en espasi d'un dia, per bon vent que agreu, vengren al port de Guàf'lia qui ara's dit Tiel'la,²⁰ e vengren en Colònia.²¹ E aquí aparec un àngel a Senta Orseta, e dix-li que là tornarien totes ensemps, e aquí resebrien corona de martiri. Per què d'aquí se partiren, a monicion de l'àngel, e se n'aneren a Roma. Mes primerament ariberen

¹⁰. - B: Assia P: Basileensis episcopus V702.

¹¹. - BV: Gerasia P.

¹². - quiel P: cruel B: crudelissimum V702.

¹³. - B: domnà P.

¹⁴. - P: Bisbala B: Babilla V702.

¹⁵. - Autea PB: Aurca V702.

¹⁶. - Resumeix i interpreta (?) diverses frases de l'original llatí, entre elles *plerumque fugam simulant omnique genere ludorum exercituae...* V702.30.

¹⁷. - B: aurades P.

¹⁸. - B: vincer P.

¹⁹. - *Confluebant proceres et primates ad tam grande spectaculum, et omnes admiratione et gaudio replebantur* V.

²⁰. - ara es dit Ciella B: era dit Cicila P: Tyella dicitur V: 's forma elidida de és present d'ésser, amb s emmudida en P per fonètica sintàctica.

²¹. - Colònia B: Colloya P: Coloniā V702.

a la ciutat Basilia,²² e aquí els gequiren les naus, e après eles se n'aneren a Roma a peu. Per lo qual aveniment lo papa, En Ciriaco, fo mot alegre, per so car él era nat en Bretaya e motes de les verges eren ses parentes; per què, les resebè ab tota la clerecia a gran honor. *M.

229v2 En aquela nuyt al papa / fo revelat que él resebria ab eles corona de martiri; per què él o tenc celat, per so que bateyàs alcunes d'eles
246r1 que²³ bateyades no eren. / Mes con él vesés temps covinable e agués regida la Gleysa un ayn e nou setmanes, après Sent Pore, en presència de tots él revelà lo seu prepausament e renuncià a la dignitat e al seu ofici. On con tots l'escridessen, e màgerment los cardenals, qui's pensaven que él falís, per so car él gequia la bispalia, e seguia aqueles femnes fades²⁴ (so'ls era viyares). [mes] él per so no esteu que un sant baró qui avia nom Ametos no pausés en son loc, en la bispalia a regir. E car él deseparà la seyla apostolical malgrat de la clerecia, tots los clergues rayren²⁵ lo seu nom del libre dels bispes, e tota la cort romana agren en gran osi²⁶ totes les verges.²⁷ *M.

Enaprès dos mals prínceps de la cavalayria romana, qui avien nom En Grau²⁸ e N'Africà,²⁹ per so car veeren que mota gent anaven a les verges, agren temor que per eles no cresqués la religion crestiana. Per la qual causa sauberen lo loc on eles volien anar, e trameyren misatge a N Juli, qui era cuyat lur e era príncep de gran gent, que ab grans gens venguessen contra eles e que les pesseyessen, com fossen crestianes, quant serien vengudes a Coloya. *M.

Enaprès Sent Ciriac ixí de la ciutat ab gran multitut de gens e ab totes les verges. E seguí-los En Vicens,³⁰ prevere e cardenal, e N Jacme, qui era de Bretaya archabispe, e N Maurisci, bispe de Lanican
246r2 e avoncle³¹ de Na Babila e de Na Juliana, e N / Florari³² bispe de
230r1 Luca, e N Subplici,³³ bispe de Ravenna. / *M. Tots s'ajusteren ab

²². - B: Basileam V; Basilica P.

²³. - B: *om.* P 5 mots, *des d'un que a l'autre*.

²⁴. - post quosdam mulierculas fatuas ire vellet V703.

²⁵. - P: raseren B.

²⁶. - agren en gran osi P: ... ohit B: omnem gratiam... amisit V. Cat. ant. *oi* ODIUM; canviat en *osi* segons la fonètica fronterera catalano-occitana; B dona el tractament zero, normal en català, i afegeix *-i*, com en *gènit*, *trènit*, *prèmit*, *nòlit* etc. Avui encara s'usa la variant *ois* en el sentit de 'nàusees'.

²⁷. - omnemque gratiam quam sacer ille virginum chorus in curia Romana habuerat, a tempore illo amisit V703.

²⁸. - Maximus V703. Sembla que el monjo cuixanenc vertí *Maximus* en el seu equivalent *Gran*, i el copista l'identificà amb *G(ue)ran*. CorNotes.

²⁹. - african B: afica P: Africanus V703.

³⁰. - B: Nices P: Vincentius V703.

³¹. - P: uncie B: avunculus V703.

³². - Follarius V703. ³³. - Sulpicius V703.

les verges. Ètèreus,¹ qui era espòs de Senta Orseta, qui estava en Bretaya, fo amonestat per Déus en visió que pregués la sua mare que's fesés crestiana. Car mantenent que son pare fo bateyat, en lo primer ayn morí e él succesi al regne. *M. On con les santes verges ab los bispes se'n tornesen a Roma, Ètèreus fo amonestat per Nostre Seyor que se n'anés en Coloya a la sua esposa per so que ab ela reebés victòria de martiri. Per què obesí als divinals amonestamens, e fe bateyar la sua mare, e ab ela e ab la sua sor Na Florentina² e ab Clement bispe, se n'anà a les verges e s'acompayà ab eles per resebre martiri. En Màrculus, bispe de Grècia, ab una sua naboda qui avia nom Constància,³ fía d'En Doroteu, rey de Constantinople,⁴ per amonestamens de Déu se n'anà a les santes verges acompanyar. *M.

Enaprés, tots se n'aneren en Coloya, e aquí éls foren asetyats per los ongres,⁵ qui ab gran clamor los pesseyeren tots, ayxí con lop fa fedes.⁶ E quant totes foren mortes, exceptat Na Orseta, lo príncep venc envés ela per la sua belesa, e consolà-la de⁷ la mort de les verges e promès-li que la penria per muler. Mes con ela no o volgués fer, él se vec meynspreat, per què la aucís ab una sageta e axí ela acabà lo seu martiri. *M.

Una verge qui avia nom Còrdula, per gran temor que ac, s'amaguà en una nau, mes lo cendemà s'oferí aytal [martiri] e resebec la corona del martiri.⁸ *M. Mes co no's fesés festa / d'ela ab les autres, per so cor ab eles no volc morir, ela après lonc temps aparec a una resclusa, he / manà-li que après lo dia de la festa de les verges, còlgués la sua festa. Totes soferiren passió en l'ayn de Nostre Seyor 'ccxxxviii' *M.

Un abat empetrà un dels corses de les verges de la abadessa, e

¹. - Eterrens P: En Tereus B: Ethereus V703.

². - BV: Florencia P.

³. - B: Constacia P: Constantia V704.

⁴. - Constanople P: Constanti Noble B.

⁵. - ab Hunnis V.

⁶. - P: oveles B.

⁷. - B: consola de P.

⁸. - sed in crastinum sponte morti se offerens martyrii coronam suscepit V704. [El text de P està més o menys alterat; almenys és segur que el primer *martiri* és degut a una interpolació; és possible, de més a més, que *aytal* sigui també corrupte; passat que aquest mot, partint de la idea de 'tal com és' (fr. *tel quel*, cast. *tal cual* 'sense canvi') es pogués emprar com a traducció de *sponte* 'espon-tàniament' - 'sense forçar-se'. Però segurament res no hi ha tan versemblant com admetre la lleu exmena *s'oferí al tayl* 'a la degolladissa': recordem els molts exemples que ja hem trobat de *ta(y)lar* 'obrir el ventre, escorxar', *tayl* 'incisió o greu perforació quirúrgica'. J. C.]

promès-li que él la aloguaria en la sua gleysa en bela capsa d'argent. Mes con la tengués un ayn entir sobre l'autar, en una capsa que no era d'argent,⁹ una nuyt dementre que l'abat d'aquel monestir cantava les matines ab los seus monges, aquela verge devalà de l'autar corporalment e fe enclinada vènia a l'autar e, per mig del cor, davant tots los clergues, ela's partí d'aquí. On con l'abat vesés que en la capsa no agués res, tost se n'anà en Coloya e recomtà tot lo feyt a l'abadesa; e troberen lo cors de la verge en aquel loc on l'avien pres. Enaprés l'abat se'n tornà al seu monestir. *M.

246v2 Fo un religiós qui avia gran devoció en les verges e, enayxi con él fo malaute, una d'eles haparec e demanà-li si la conoxia, per què él li dix que no, ans fo mot maravelat de la sua vista. E adoncs ela li dix: —Eu són una de les verges que tu as en gran devoció, e si tu dius per nós 'xi' mília pater nostres, sàpies que en la ora de la mort t'aurem nós en guarda e en protection ... Per què él fe aquellò que ela dit li avia. / Enaprés él se fé peroliar¹⁰ al seu abat e, ayxi co l'untaven, les santes verges li vengren. On con l'abat li demanés què era aquellò que vesia, lo religiós li comtà la promessió de les verges; per què ab eles se n'anà davant Déu.

230v1 DE SENT SIMON E DE SENT JUDAS /

Simon vol aytant dir co hobeidient o poissant¹¹ tristes. Hac él¹² ab si 'ii' sobrenoms car él fo apelat Simon Çelotes he Simon Cananeu, per un carer¹³ de Gualilea en lo qual Jhesú Crist mudà l'aygua en vi. E vol aytant dir con cananeu car aytant volia dir cana con çelus. Ac él obediència, per exsecucion dels manamens; e hac tristesa dels turmentats, per compassió; e ac gilosia de les ànimes, per fermetat de fervor. *M.

Judes vol aytant dir con confessant o gloriós. O Judes vol aytant dir con alegre donant, car él ac confessió de fe, e glòria del regne, e alegre del perdurable guaug.¹⁴ Ac él en si mots sobrenoms, car él fo apelat Judes d'En Jacme, so és frare d'En Jacme, car él fo frare

⁹. - en una capsa d'argent P: en una causa que no era d'argent B: in capsa lignea tenuisset V704.

¹⁰. - B: peroliar P: inungi V705.

¹¹. - poant P: pausant B: ponens V705.

¹². - hac él B: om. P: hic habuit duplex cognomen V705.

¹³. - Cananeus a Cana vico Galilaeae V. 'Suburbi' o 'barri', com en la institució medieval dels carrers de Barcelona. CorNotes.

¹⁴. - interni gaudii V706 (ed. Graesse). Però la versió tradueix com si fos *aeterni*.

d'En Jacme menor. Enaprés ac el nom Tadeu¹⁵ que vol aytant dir con aprenent príncep.¹⁶ Ho és dit Tadeus de tarea¹⁷ e¹⁸ Déu; car tarea és dita ésser vestidura rial, car el fo vestidura rial per ornament de vertuts, per la qual pres lo príncep Crist;¹⁹ o Tadeus és dit en quax candeus,²⁰ so és gran Déus per adobcion.²¹ E és apelat Lebeus que vol dir cor, o coroles que vol dir cultivador de cor. La lur passion escrisc en ebraic Abdiés, bispe de Babilònia, qui fo feyt bispe per los apòstols.

247r1 / Simon Cananeu²² e N Judes foren frares d'En Jacme menor e
230v2 foren fils de Na Maria d'En Cleophàs, que fo muler de N'/Alpheo. *M. En Judes fo tramès a N'Abagar,²³ rey en la ciutat de Edissa, per En Tomàs, après la assensió de Jhesú Crist. És legit en la ystòria eclesiàstica que'l davant dit rey Abaguar tramès aytals letres a Nostre Seyor Jhesú Crist, dient: —Abaguar fil d'Eucania a N Jhesú Crist, Salvador Benaüyrat, qui aparec en lo loc de Jherusalem, saluts. Eu ey ausit de tu e de les tues sanitats, que tu fas senes metyamens e senes erbes, e que tu fas veser los cecs per ta paraula, e'ls rancaloses anar, e que mondes lebrotes e fas morts resuscitar. Les quals causes ausides,²⁴ me pensé que tu foses una causa de does: so és que tu sies Déus que sies avalat del cel, qui fas aytals causes, o'que sies fil de Déu. Per què eu te preguaria que tu venguesses a mi, per so que cureses la mia enfermetat. Per so con és dit a mi que'ls juseus²⁵ murmuren contre tu e't volen aucire;²⁶ veni donques a mi, que eu he una ciutat que abastará a mi e a tu—.

*M. Per què Jesú Crist li respòs enayxí: —Benaüyrat est, Abaguar, car as en mi cresegut con no m'ages vist; car escrit és de mi que sels qui no'm vesen [e] creyran en mí, e sels qui'm veyran [e] no'm creyran. D'aquelò²⁷ que tu'm pregues que eu vengua a tu, sàpies que a mi cové que complesca aysò per què eu són tramès

¹⁵. - B: *ací i en tot aquest passatge P porta cadeu, carea, cadeus: Thaddeus, Thadea etc. V706.*

¹⁶. - *apprehendens principem V706.*

¹⁷. - *Només en part coincideix amb el text de l'ed. prínceps.*

¹⁸. - B; a P: et V.

¹⁹. - *per quam apprehendit principem Christum V706.*

²⁰. - *quasi tam Deus V706.*

²¹. - *aobcion P: adobcio B: adoptionem V706.*

²². - B: Caneu P.

²³. - B: Agubar P: Abgarum regem Edessae V706.

²⁴. - B: *om. P: quibus omnibus auditis V.*

²⁵. - (enfermetat) es dit a mi per so que'ls juseus P: es dit a mi quels jueus B: nam et illud comperi quod Judaei V706.

²⁶. - P: aucire B.

²⁷. - d'aq. B: quello P: de eo autem V.

- 247r2 e que après sia rebut per Aquel qui m'a tramès. Mes / quant me'n
seré puyat, eu trametrey un dels meus discipòls ha tu qui't cur de
la tua malautia—. *M. On con Abaguar no pogués vèser Jesú
Crist, el tramès un pintor a El qui li figurés la sua faysó per so
que la vis. Mes quant lo pintor vesec la resplendor de la sua cara,
231r1 no poc bé El guardar / per la sua resplendor. per què no la poc
figurar ayxí con dit li era. Per què Jesú Crist pres un drap de li que
portava, e pausà l-se en la cara, per què romàs figurat ayxí co'l rey
desigava.

EN QUAL MANERA ERA FIGURAT JHESU CRIST

- En qual manera era figurat Jesú Crist lig-se en una ystòria antiqua.
Hac El bones oïles¹ e longua cara e fo enclí per senyal² de maduresa.
Fo aquela letra que Jesú Crist tramès al rey Abaguar de tant gran
vertut que no podia viure negun iretge ni negun paguà en la ciutat
de Edisa, ni nul home no'l podia noure; ayxí con dit és en lo títol
de Sent Thomàs apòstol. *M. Fo, donques, tramès Judes («
Abaguar rey —ayxí con Jhesú Crist li o avia promès— per Sent
Thomàs. On, quant fo davant el, dix que el era lo discipol que Jesú
Crist li avia promès. N'Abaguar rey vec en la cara de Sent Judes una
maravelosa resplendor, per què aorà Déu dient: —Verament est
tu discipol de Jesú, Fil de Déu, qui'm dix, «Et trametrey alcun dels
discipòls meus qui't cur e't dé vida»³—. Per què Sent Judes li dix:
247v1 —Si tu / creus en lo Fil de Déu, tot so auràs que desiges—. E N'Abaguar
rey li dix: —Sàpies que eu creu, e volemters peseyaria eu los
juseus qui l'an crucifigat—. On con Abaguar fos⁴ lebrós, Sent
Judes pres la letra de Jesú Crist e tocà-li'n la cara, per què mantenent
fo guarit. *M.

- Sent Judes preicà primerament en Messopotàmia e en Ponto,
e Sent Simon en Egipte. Enaprés vengren amdós en Pèrsia e troberen
aquí dos encantadors que avia gitats Sent Matheu de Eciòpia, qui
231r2 avien nom Çaroen e Arfaxat. / *M. Adoncs En Baradach,⁵ qui era
duc del rey de Babilònia, volc anar fer batala contra'ls juseus,⁶ e

¹. - P: celes B: fuit enim bene oculatus, bene superciliatus, longum vultum habuit V707.15.

². - B: seyla P: quod est signum maturitatis V707.

³. - qui't cur en ta vida P: qui't curarà et darà vida B: qui te curet et tibi vitam praestet V707.33.

⁴. - B: for P.

⁵. - B: Baradar P: Baradach V708.

⁶. - Contra indos V. Ací i més avall el text llatí parla dels hindús, però el trad. devia llegir *iud[ea]s* en el seu ms., i tradueix *ju(s)ews*.

no'n poc aver negun consel dels seus déus. Per què se n'anà a la ydola d'una altra ciutat, qui li dix que'ls seus ⁷ déus no li podien respondre, per los apòstols qui hi eren venguts en la ciutat. Per què lo duc los fe cercar, e quant los ac trobats, el lur demanà per què eren venguts.⁸

E'ls apòstols li responyren: —Nós em ebreus, mes [h]èm sers de Jhesú Crist e em venguts assi per la vostra salut—. *M. Adoncs lo duc lur dix: —Quant eu seré tornat, vos ausiré ⁹—. Per què los apòstols li dixeren: —Melor és ara nos auge per so que conegues Sel per lo qual tu poyràs vèncer, o que trops los rebel·les paguats¹⁰—. E'l duc lur dix: —Eu veyg que vosautres ets més poderoses que'ls déus nostres. Per què eu vos prece que'm diguats co'm pendrà de la batala—.

247v2 Adoncs los apòstols li dixeren: —Per so que tu conegues que'ls teus déus són mesongers, lur mana ¹¹ / que't responen, per so que nós t'o provem, quant t'auran respost, que éls t'an mentit—. *M. E adoncs los déus seus li dixeren que gran dampnatge penrien de ¹² cada part; per què los apòstols comenceren a riure. E'l duc lur dix: Eu he temor, e vosautres riets?—. Per què los apòstols li dixeren: —No ages temor car pau és sà entrada ab nós, e demà, hora de tèrcia, venran a tu los misatges dels juseus, e dir-t'an que éls volen ésser teus e viure en pau—. Adoncs los bispes de les ydoles comense-
231v1 ren a riure, e dixeren al duc: —Per so't dien aquests que no ayes temor, [per so] que tu no't guarts e que sies vencut per los teus enemics—. / E'ls apòstols li dixeren: —Nós no't diem que t'espers un mes, mes un dia solament; e sàpies que demà seràs tu vencedor a la tua volentat—.

Adoncs lo duc los fe tots guardar, *M. per so que per l'exi-
ment del feyt los vertaders sien onrats e'ls mesongers sien punits. On co'l sendemà fos tot ver so que'ls apòstols avien dit al duc, lo duc volc cremar los bispes, mes los apòstols li o vederen. Per què lo duc ne fo mot maravelat car no'ls gequien cremar e car no volien re penre del lur [faliment].¹³ Per què dux-los lo duc al rey dién: ¹⁴ —O rey, aquesti són déus amaguats en semblansa d'o-
mes—.

⁷. - B: que'l seu P.

⁸. - B: veguts P.

⁹. - P: auciare B: audiam vos V708.

¹⁰. - P: pagats B: vel certe rebelles pacatissimos invenire V708. 'Apaivagats, pacífics', accepció que és més llatina que catalana.

¹¹. - P: mana B: jubemus V.

¹². - B: da P: multum populum hinc inde ruiturum V.

¹³. - no volien re penre del lur faliment P: no volien res pendre del lur B: de bonis illorum aliquod recipere nollent V708.

¹⁴. - Potser l'escriba va malentendre *duxit* per *dixerunt*, i després va introdu-

248r1 On co'ls bispes f'ossen airats per los encantadors, éls dixeren al duc qu'els [bispes] eren homes malignes qui subtilment volien venir contre'l regne.¹⁵ E adoncs lo duc / lur dix si's volien disputar ab éls, e'ls encantadors li dixeren: —Si tu o vols veser, —nós presens, sàpies que ya no poyran parlar¹⁶—, venguen davant nós aquels barons savis ben parlers, e si guausen parlar davant nós, tu diges que nós em fòls—. Per què ab mots d'autres foren aduyts davant los encantadors e mantenenent éls foren muts ayxí que no pogren parlar. Adoncs dixeren los encantadors al rey: —Per so que tu sàpies que nós em déus, nós los gequirem parlar, mes ya no poyran anar, [mes] enaprés nós los farem anar, mes ya no poyran veser—. E quant as-sò agre'n feyt los encantadors, lo duc amenà aquels con a confuses denant los apòstols, per què los apòstols lur dixeren: —† Si vosautres vos gequits de¹⁷ colre ýdoles e colats e aorets † un sol Déus no vesible e que nos vos fassam lo seyal/de la crou en los vostres fronts, mantenenent poyrets confondre los encantadors—. *M.

231v2

E quant éls foren seyats ab lo seyal de la crou, éls se n'intrerren al rey davant los encantadors. On con los encantadors no'ls pogues-sen sobrar, mot irats, feren venir motes serpens. Per què'l rey fe venir los apòstols, per què los apòstols se ompliren los mantels de les serpens¹⁸ e les giteren sobre los encantadors diens: —En nom de Nostre Seyor no¹⁹ morets, mes per les vostres²⁰ serpens secrets nafrats e cridarets—. On con les serpens mengessen les lurs carns, éls udolaven²¹ con a lops, per què'l rey e'ls autres pregueren los apòstols que'ls gequissen aucire a les serpens; per què'ls apòstols lur respoyren: —Nos / em trameses per so que redugiam los morts a vida, no ges que'ls vius gitem en mort—. E quant los apòstols agre'n orat, éls maneren a les serpens que's tolguessen ab tot lur verí dels encantadors e que se'n tornessen als lurs locs propis d'on eren vengudes.

248r2

ir *encantadors* com a subjecte. Tunc dux valde miratus, quod eos occidi non permitterent et quia de bonis illorum aliquid recipere nollent, eos ad regem ducit dicens: isti, rex, sunt Dii latentes in effigie hominum V708.

¹⁵. - Frases idèntiques en P i B.

¹⁶. - PB: si vis videre quia nobis praesentibus loqui non poterunt V709.

¹⁷. - B: si vosautres gequits sies de P.

¹⁸. - B: *om. P 19 mots, per homeotelèuton, des de serpens fins a l'autre serpens*: statimque ad jussum regis venientes apostoli pallia sua de serpentibus impleverunt et in magos projeceerunt V709.

¹⁹. - B: *om. P*: non moriemini V709.

²⁰. - B: nostres P: dolorum vestrorum mugitus dabitis V709.

²¹. - ellis udolaven B: e udolessen P: cum ergo serpentes carnes eorum comederent et ipsi tamquam lupi ulularent V709.25.

*M. E quant les serpens tireren lur verí a ssi, los encantadors agren plus de dolor que no avien d'abans, cant lur menyaven les carns; als quals dixeren los apòstols: —'iii' dies sentirets dolors, mes en lo ters dia serets guarits, sol que us partiats de les vostres maleses—. On con éls esteguessen 'iii' dies senes beure e senes menyar e senes dormir, turmentats de gran dolor,²² los apòstols vengren a éls diens: —No vol Déus servidors forsats. Per so, levats sus senes mal, e fets tot so que us vulats—. Per què éls, estan en lur malesa, fugiren als apòstols e escomogren tota Babilònia contre éls. *M.

Aprés assò, la fila d'un duc conceubé d'un home qui yasia ab ela e ac un fil, e dix que d'un diaque qui era home sant lo-l avia ahut, 232r1 qui la avia forsada. On co'ls / parens de la femna¹ volguessen aucir lo diaque, los apòstols li vengren e demanaren de l'emfant quant avia que era nat, per què éls dixeren que en la primera hora del dia era nat. *M. Adoncs los apòstols lur dixeren: —Aportats davant nós l'emfant e'l diache—. E quant tot fo feyt, los apòstols dixeren a l'emfant: —Digues, emfant, en nom de Jhesú Crist, aquest diaque si és ton pare—. E l'emfant respòs: —Sàpies que aquel diaque és sant e cast, ayxí que nuls tems no solà la sua carn—. On co'ls parens 248v1 demanessen als apòstols / qui seria culpable d'aquel crim, los apòstols lur respoyren: —Nós no t'o devem dir, ni devem acusar negun—. *M.

En aquel temps s'esdevenç que does bèsties salvatges devoraven tota causa que'ls venia davant, per què los apòstols aneren a eles en² nom de Déu e les feren donides con a fedes. On co'ls apòstols se volguessen partir d'aqueles gens, per prec's d'éls romayren aquí un ayn e 'iii' meses, enfre lo qual espasi bateyeren més de 'xl' mília homes e reys e prínceps. *M.

Los davant dits encantadors se'n vengren a una ciutat que avia nom Mair³ on estaven 'lxx' bispes de les ýdoles, e escomaugren les gens contra los apòstols, diens que si venien en la ciutat que'ls forcessen de sacrificar als déus o que'ls aucissesen. On co'ls apòstols venguessen a la dita ciutat, vengren tots los bisbes e'l pòbol, qui preseren los apòstols e'ls aduxeren al temple del sol. Per què'ls diables crideren, diens: —Què us han feyt los apòstols de Déu viu a

²². - P: sens turmentar B: cum ergo tribus diebus sine cibo et potu ac somno doloribus nimium cruciati mansissent V709.

¹. - P: los p. de la fadrina vo. B: parentes diaconum occidere vellent V710.10.

². - B: c P.

³. - P: Mayr B: Samir V710.

vós ni a nós? Sapiats que nós cremam depús que éls foren sà entrats—.
 232r2 *M. E quant agren una pessa ca/lat, los apòstols dixeren:⁴ —Per
 so que sapiats que aquestes ýdoles són plenes de demonis, nós lur
 manam que esquen d'eles e quascun trenc la sua ýdola—. E man-
 248v2 tenent dos diables ⁵ ixiren de les ýdoles, davant tots, qui trenqueren
 les ýdoles e crideren fortment. E quant / o veseren los bispes de les
 ýdoles, éls vengren contra los apòstols e ls espeseyeren tots. Mes
 con lo cel fos ben serè, foldres ⁶ vengren del cel qui cremeren e des-
 truïren lo temple e cremeren aquels dos encantadors. E'l rey fe apor-
 tar ⁷ los apòstols en la sua ciutat; e a lur onor él fe fer una gleysa
 mot nobla.

⁴. - B: los apostols els dixeren P.

⁵. - P: dos diables negres, nuus e orribles de cara B: statimque duo Aethiopes nigri et nudi V710.

⁶. - P: lamps e trons B: fulgura V710.

⁷. - B: e'l rey fe cremar P: rex autem corpora apostolorum ad suam urbem transtulit V711.

232r2 En ayxi co Àfrica tramès a nós Sent Feliu, en ayxi Alamaya a nós tramès Sent Narsís, flor de Paradís, per so que per lur doctrina sia il·luminada la ciutat de Girona. Alegra't donques, Girona, per so car as perservit que aguesses aytals nobles doctors, qui t'an il·luminada ab lo lum de la fe, ab lo qual t'an feyta resplandent. *M.

Sent Narsís passà per la ciutat que a nom Augusta en Alamaya preïcan e oran. E per temor d'En Dioclecian, qui perseguia los fecls de Crist, Sent Narsís fugia; per què, se n'intrà, ab lo seu diaque, a la puta⁹ qui avia nom Affran.¹⁰ E quant e la vesec los honests

barons, ela's pensà que volguessen peccar ab ela, per què aparelà de menyar, ayxi con avia acostumat, ab les sues 'iii' pudeses.¹¹ E quant Sent Narsís volc menyar, el comensà a orar, per què N'Afram ne fo molt maravelada

232v1 car nuls temps no ho / avia ausit. On demanà d'el qui era e fo'l dit¹² que el era bispe de crestians, per què ela's gità als seus peus dient:

248v2 Narcís¹ fo avesque de Jherusalem e fo hom de gran santetat e de gran passiença. E sdevench-se una vegada en lo dia solempnial de la vigila (sic) de Pascha que defalí oli a les lanteses, per què fo denunciat a Sant Narcís per los ministres; e Sant Narcís ferm manà posar de l'ayga als ministres e posar a ssi. E quant la y agren portada, el la benesí e manà-la metre a les lanteses, e de mantenent la nata de l'ayga en grexesa de l'oli tornà, e rétech pus bel lum e pus clar que no era acostumat. E per testimoni del feyt, per molts freres religioses és stat reservat d'aquel oli.

E après Sant Narcís se'n fugí en lo desert en loch on no fos conegut, per què los avesques [n]u ordonaven (sic) en loch de l'altre, qui avia nom Dinus.

Ffo Sent Narcís d'Alamanya. E axí co el passava per la ciutat (sic) qui ha nom Augusta en Alamanya, preïcan e oran, per temor d'En Dioclecian qui perseguia los crestiàs, el fugia ab lo seu diaque. Per què se n'entrà per ventura a casa d'una putana qui avia nom N'Afran. E quant ela vesé los honests barons, ela's pensà que vol-

—Séyer, eu no són digna que tu sies ab mi, car non ha plus peccadora en tota la ciutat que eu són—. Per què Sent Narsis li dix: —Lo meu Salvador no's pot solar per negun tocamet, la santetat del qual nedeya d'ome totes legees. Per què tu, fila, reeb en tu lo lum de fe per so que, purificada de tots pecats, pusques del meu intrament aver alegretat perdurable—. Per què N'Afran li dix: —E eu qui he fets més pecats que no he pèls e'l cap, co poyré ésser nèdesa?¹³—. E Sen Narcís respòs: —Tant solament creu e bateya't e seràs salvada—. *M.

Adoncs N'Afran aparelà les sues pudceles e ls dix: —Aquest és bispe dels crestians, e à'm dit que si eu creu en Jesú Crist e'm bateyg que seré nèdesa de mos pecats. Què us hen és viyares?—.

Adoncs les donceles li respyren: —Tu est nostra dona e sàpies que nós farem tot so que tu volràs—. *M. Enaprés fo nuyt, per què Sent Narcís lausà Déu ab lo seu diaque; e axí, Déu lausant, él passà la nuyt.

E quant fo dies feyt, los perseguidors cerqueren Sent Narcís, mes ela lur dix que anat se n'era a sacrificar. Per què los perseguidors se partíren d'aquí, d'un enfora, qui

guessen peccar ab ela, per què apparelà [t] menyar axí com avia acostumat ab les sues 'iii' punseles. E quant Sent Narcís volch menyar, él comensà / ad orar. Per què N'Afran ne fo molt marave-llada, car nul temps no ho avia ausit, on demanà d'él qui era. E fo-li dit que él era bisbe de crestians, per què ela's gità als seus peus disem: —Sényer, eu no són digna que tu sias ab mi, car no n'à pus peccadora en tota la ciutat co eu són—. Per què Sant Narcís li dix: —Lo meu Salvador no's pot solar² per negun tocamet, la santetat del qual nedeya d'om totes legees. Per què tu, fila, reseb en tu lo lum de la fe, per so que, purificada de tos pecats, pusques «aver» del meu intrament alegretat perdurable—. Per què N'Afran li dix: —E eu qui he feyt més de pecats que no he pèls al cap, con poré ésser dene-yada?—. E Sent Narcís li dix: —Tant solament creu e bateya't e seràs salva—.

Adonchs N'Afran apelà les seues donceles e dix-lus: —Aquest home és bisbe dels crestians e à'm dit que si eu creu en Jhesucrist e'm bateig que seré nèdesa (sic) de mos pecats. Què us en és viyares a vosautres donze-lles?—. Adonchs les puncelles

romàs ab eles, al qual ela comtà tot lo seu feyt, mes no li dix que éls fossen homes honests; per què aquel lur dix: — Sàpies que éls són crestians, qui's seych ab seyal de la crou en lo front—. Enaprés, aquel se n'anà e recomtà tot lo feyt an aquels qui'l querien. *M.

232v2 En/aprés N'Affran se n'anà a la sua mare, qui avia nom Ylària, e dix-li: —Lo bispe dels crestians venc a mi, per so car no sabia on intrava, e per tota nuyt no fe cor lausar Déu, e nós ab él. E quant fo miya nuyt lo lum se morí, per què eu cuytosa lo volguí encendre e no poguí; e adoncs lo diache seu me dix, «No vules querer lum qui's pusca morir, mes ara't serà mostrada lud que no pot morir». E aprés lo bispe orà dient, «Vení, lud vera del cel! Amostra la tua cara e serem sals». E adoncs venc resplendor del cel con a sol, ab gran tro, que no's partí d'él entrò fon dies. He quant lo bispe ac fenida sa oració él lur manà respondre «amén», per què eu me gité als seus peus e li dixí, «Gran aunta as pressa car est intrat en mi, per so car eu són femna peccadora». Per què él me dix, «Eu són intrat là on Déus volc». E quant fo ora de iiii^a, a mi vengren los

li dixeren: Tu est dona nostra e sàpies que nós farem tot so que voiràs. Enaprés fo nuyt, per què Sent Narcís lausà Déus ab lo seu diaque. E axí, Déu lausan, ells passaren tota la nuyt.

E Sant Narsis se n'anà a la case de la mare de N'Affran, per què fo aquí gran gaug. E ela estant als seus peus lo pregà disent: —Eu te prech, sényer, que tu'm fasses nèdesa de mos peccats, car^s heu é mots peccats [e
249r2 h] Je molt servit e / Na Venus—. Per què Sant Narcís se'n plorà molt e dix al seu diaque En Ffeliu: —Leva sus, fil, e pregem Déus que alà on ha abondat iniquitat que y sobreabonde gràcia—. E axí co ells oraven, 'í' diable negre brugí fortment disent: —O Sant Narcís, ¿què ha a tu que fer de les mies serentes que eu he aüdes en la mia companyia? Lo teu Déus ànimes nèdeses vol e ama. Aquestes mies són, e no poden ésser d'altre. No entri eu là on castetal regna—.

/ Adonchs Sent Narcís li dix: —Eu te man, dimoni, que'm respones de ço que eu te demaneré. ¿Saps tu lo Senyor meu Jhesú Crist de Natzaret qui fo pres e batut e scopit en la cara, e malme-

persegidors, qui l'ercaven per so que l'aucísessen, mes eu los amagué demest la leya e he temor que encara aquel loc no sia sercat. Per què si tu o vols, mare mia, eu los faré venir aysi, car él m'a promès dient. «E't faré crestiana per so que'ls pecats <te> sien delits». E quant ac ausit assò la sua mare, ela fo mot alegra dient: —Déus vula que ayxi sia con tu dius—. E N'Afran li dix: —Eu los amenaré aysi—.

E quant fo nuyt, Sent Narsís se n'anà a la cassa de la mare de N'Afran, per què fo aquí gran gaug. E ela estant al seus peus lo preguà dién: —E't prec, séyer, que tu'm fasses nèdesa de mos pecats, car eu he mots peccats, e avem mot servit a Na Venus—. Per què Sent Narsís se'n[t] plorà mot, e dix al seu diaque En Feliu: —Leva sus, fil, e preguam Déus que là hon ha abundat iniquitat...²⁴

nat; e ab fel abeurat⁴ e ab vinagre: e clavelat en la crou, e mort e sebelit, e que res-sucità al 'iii' jorn? Saps tu aysò ésser feyt?—. E'l diable li dix: —Bé volria eu que'm fos legut que no o saubés, car aquela ora que Él fo crucifficat, ho nostre príncep fusch de la cara d'Él e's mès en lo temple de Déu. E per aquelò lo cobriment del temple trencà, per so car no poch soffrir la virtut del Perseguidor. E adonchs les roques se trencaren e'ls monuments se obriren e's livaren los sants barons qui veseren aquest feyt. E'l príncep nostre fo pres per Él e ligat ab cadenes de foch. Adonchs Sent Narcís li dix: —Satan, què vol dir comensament de mort? En Satan —Narcís li dix— diges-me quins feliments avia /
249r/ feyts Jhesú Crist per què Él sofferí tants turments?—. E'l diable li dix: —Nul temps no peccà—. On Sent Narcís li dix: —Donchs si nul temps no peccà, per què sofferí tants turments?—. E'l dimoni li dix: —O bisbe mentidor, ¿per so m'as obligat per sacrament que eu aucisa lo meu amich o que eu vasa en abís?—. Adonchs lo dimoni anà alà tot confús en abís, e Sent Narcís se n'anà en Espaya e aquí stech 'xv' meses. E vench en la ciutat de Gerona, en lo qual loch convertí a

Déu molt poble en spasi de
l'iii anys.

Enaprés él fon marturiat
ab lo seu diaque En Ffeliu.
E en axi co cantaven la missa,
fo nafrat en la gola e en lo
muscle. E'l seu cos sta sens
tota correpció entró al dia
de vuy. E la sua ànima és
a Déu ajustada en lo celes-
tial regne.

Enaxí con Àffrica tramès
a nós Sent Ffeliu, enaxí Ala-
manya nos tramès Sent Nar-
cís, flor de Paradís, per so
«que» per lur doctrina sia
enlumina «da» la ciutat de
Girona.

Alegra't donques, Girona,
per so car as perservit
que ages aytals nobles doc-
tós qui t'an enluminada ab lo
lum de la fe, ab lo qual t'an
feyta resplendent!

¹. - Des d'ací comença el text de B (f° 249R2.9).

². - 'sollar, tacar'. Selar ms.

³. - can.

⁴. - abeuratge B. L'escriba innova interpretant 'i amb fel per a beuratge, com a beuratge'.

⁵. - En aquest punt tant el ms. P com B insereixen la Vida de Sant Narcís, que no forma part del text llatí de Voragine. Però P en dóna una versió incompleta en comparació de la de B; i, de més a més, omet enterament la breu història de Sant Quintí i la introducció de la de Sant Eustaqui. Hem pensat que seria interessant de donar aquí, en forma sinòptica, una al costat de l'altra, la versió de P i la versió de B.

⁶. - omesa.

¹⁰. - Uns 15 km. a l'Oest de la ciutat de Girona i a l'esquerra del Ter, hi ha avui encara el santuari de Santa Afra, freqüentat pels devots. Potser *Afran* és la vella forma d'aquest nom, en cas complement, tal com *Stephania*, -anis (cf., però, Cor., *Est. Top. Cat.* II, 248, 257) J.C.

¹¹. - omesa.

¹². - fo el dit P. Potser a causa del següent *él*, i alhora modernització de la coneguda apòcope arcaica del pronom datiu.

¹³. - omcsa.

¹⁴. - Ací (f° 230V2.41) s'acaba el fragment de Sant Narcís que figura en el ms. P.

DE SANT QUINTI

249v2

Quinti fo de noble linatge de Roma e vench-se'n a la / ciutat de Ambiana¹ e aquí él fèu molts miracles; per què, él fo pres per lo pretor per manament de Maximia, qui'l batech entrò a la mort e mès-lo en l'ª càrker. Mes l'àngel de Déu lo deliurà; per què, él se n'anà enmig de la ciutat e aquí él presicà lo pòbol; per què, fo pres altra vegada e turmeñtat e batut ab nervis durament, e escaldat ab oli e ab pega. On co él stegés ferm e scarnís lo pretor, mantenenent li fèu metre caus viva ab vinagre e ab mostia² a la bocha. Mes co él estegés ferm en la fe, él fo aduyt en Ormede,³ e aquí éls li meseren 'i' ['i'] claus, qui li trocaren⁴ del cap entrò les cuxes, e meseren-li'n'y entre los peus e les mas. Enaprés éls lo degolaren e gitaren lo seu cors en lo flum.

E aquí él estech amagat 'iv' anys. Aprés aquel temps, lo seu cors fo atrobat per 'i'ª femna noble de Roma en aytal manera: enaxi co ela estava en oració 'i'ª nuyt, l'àngel li aparech, que li dix que anà[r]s al castell de Naormanda,⁵ e que cercàs en sert loch lo cors de Sent Quinti e que'l sebelís onradament. On co ela vengés al dit loch ab gran companya, quant hac feyta oració, ela vesé lo cors de Sent Quinti nadar sobre l'ayga sens tota correpció. E quant l'ach sebelit, ela's vesé,⁵ per què ela fe aquí una glesa ad honor d'él. E aprés ela se'n tornà a Roma.

DE SANT EUSTAXI

Eustaxi avia nom d'abans Plasent, e fo masestre dels cavalés (sic) d'En Trayà l'emperador. E stava continuament en obres de mise-

¹. - Ambianum V711; Amiens.

². - 'Mostassa': Calcem, acetum et sinapium in os projecti V712.3. Cf. *mostalla*, valencià i català antic, en lloc del cat. central *mostassa*; probablement hem de suplir *mostària*.

³. - apud Veromandum V712.4, centre de l'antic *Vermandois*, en la Gàl·lia Belgica, dept. Aisne. Més avall *castrum Veromandum* està traduït castell de Na Ormanda (pot haver-hi alhora influència de *Normandia*).

⁴. - Cf. *trocà* P 225vb (nota 16). Duos clavos a capite usque ad crura... infigans V712.5. [En tres versions de la Vida de Sant Quinti, en baix llatí gal·licà anteriors al segle XII, en aquest passatge es llegeix «Ricciouarus jussit... *tarincas* duas quae a cervice usque ad crura ejus attingerent... quae... in Quintini corpus fuerant confictae»: Ant. Thomas, *Mélanges de Philol. Fr.*, 193-195; DCEC s.v. *tarugo*, IV 395b 12ss., s.v. *tranca* 541.16ss., mot potser pre-romà i segurament relacionat en l'origen amb aquests mots castellans i d'altra banda amb l'occit. *trancar* 'perforar', fr. *trou(er)* id., cat. *trau(c)* 'forat' i potser amb el cast. ant. *trocle* 'travessar' (DCEC IV 593) J.C.

⁵. - B: sepulturae beneficio lumen oculorum recepit V712.13: 'hi veié, recobrà la vista'.

250r1 ricòrdia, mes ýdoles adorava; e havia muller, qui era ad él semblant en / ses obres; de la qual hac 'ii' enfans, que fe noyrir a gran honor. E car él stava en obres de misericòrdia, él meresch que vench en la vida de salut.⁶

234r1 / Ayxí con él cassava un dia él s'atrobeç ab mots servis,¹ entre'ls quals ne vesec un mayor qui's partí dels autres e se n'intrà en lo boscatge. E axí con los autres cavalers seguien los autres cervis, N'Estaxí sols seguia per lo boscatye aquel cervi mayor; per què'l cervi se'n puyà en una gran muntaya. Adoncs N'Eustaxí se pensà co'l poyria penre, e ayxí con él lo guardà, él vesé entre'ls corns² del cervi la forma de la Santa Crou, que era plus resplandent que'l solel, en la qual era la ymaya de Jhesú Crist. E adoncs lo cervi li parlà dient: —O Eustatxi, e per què'm persegueys? E't só aparegut per la tua gràcia, en semblansa d'aquesta bèstia. Sàpies que eu són Jhesú Crist, que tu ignores. Les tues almoynes pugen davant mi, e per aysò veni a mi e ayxí eu auré tu cassat, qui cuydaves cassar mi—.

E quant ho ausí N'Estaxí fo molt espaordit, e caec del caval en terra. *M. E après una ora él se levà de terra dient: —Mostra-me, Cervi, so que'm dius, e eu creyré en tu—. E Jesú Crist li dix per lo cervi: —Eu, Eustaxí, són Crist, qui he feyt tot lo cel e terra, e lud partí de tenebres;³ e he establits los temps e'ls dies e'ls ayns; e he format home del lim de la terra; e per la sua salut són eu aparegut en terra, e són crucifigat e mort e seblit, e resucité al 'iii' die—. Adoncs N'Eustaxí se gità en terra dient: —Eu creu, Séyer, que tu est Aquel qui a feyt tot quant és, e converteys a tu sels qui erren—. Per què lo servi li dix: —Doncs si tu creus, ve al bispe de la ciutat e fe't bateyar—. E N'Eustaxí li dix: —Vols tu, Séyer, que eu digua assò a la mia muler e als meus enfans?—. Adoncs lo servi li dix: —Tu fe fer as-éls so que tu faràs. E demà tu vi assí e eu dir-t'e què / faràs. 234r2 *M.

E quant él fo vengut a la sua casa e ho ac dit a la sua muler, la sua muler dix: —O séyer meu, sàpies que la nuyt que és passada ausí eu una vou a mi dient, «Demà venrets a mi tu e'l teu marit e'ls teus fíls». Per què eu conec ara que Él és Déus Jesú Crist—. He quant fo miya nuyt éls se n'aneren al bispe de Roma, qui'ls bateyà ab gran

⁶. - *Fins aci només en B, des d'aci PB.*

¹. - *gregem cervorum* V712.

². - *P*: entre les banes *B*: inter cornua V713.

³. - *B*: e lud per departir de te. *P* (*diplografia*): qui lucem oriri feci et a tenebris divisi V713.10.

gaug, e mès nom a'N Plaent ⁴ N'Eustaxi, e la sua moler apelà Na Teòspita, e'ls fils Aguapito e'N Teòspito. *M. E quant fo dia feyt N'Eustaxi anà a la cassa, e quant fo prop del loc el gequí los cavalers a l'autra part, e mantenent el vesec aytal vision con solia; per què el se gità en terra dient: —Eu soplec a tu, Séyer, que'm manifests so que m'as promès—. Per què Déus li dix: —Benaüyrat est, Eustaxi, car as reebut lavament de gràcia: car ara as sobrat lo diable, ara t'aparà la tua fe.⁵ E'l diable s'armarà contra tu, per què't covenrà que sostengues molts trebals, per so que sies humiliat de les vanitats del segle, e que sies exansat en les espirituals auteses; per què, tu està fortment en la fe, ayxí con Job féu en les sues temptaciós. E cant tu seràs humiliat, eu venré a tu, qui't daré gran glòria. / E digues-me si vols ara soferir trebal, o en lo endevenidor segle? —. E N'Eustaxi li dix: —Séyer, ayxí sia feyt con tu volràs, mes vules que eu aya paciència en mes temptaciós—. Hadoncs Déus li dix: —Tu està fort en tes temptaciós e la mia gràcia guardarà les vostres ànimes. *M.

Enaprés N'Eustaxi se'n tornà en la sua casa he recomtà tot lo feyt a la sua móler. E après pocs dies gran mortaldat vene a la sua compaya, que tots los aucis. / *M. Enaprés loncs dies ⁶ tot lo bestiar li morí. Una nuyt hom li robà la sua casa e els n'ixiren tots nuts faén gràcies a Déu. E ayxí els perderen tot quant avien; per què, lo rey e'ls cavalers foren mots irats de la sua pèrdoa, per so car el era mot bo cavalier.

Enaprés els se meseren en una nau, que fusqueren ⁷ per vergoya que agren. On co'l seyor de la nau vesés la belesa de la sua muler, mot ne fo enamorad; e quant els foren vençuts al port, lo seyor de la nau lur demanà que paguessen lo nòlit. On con els no aguessen de què pagar lo poguessen, el s'aremenà la moler ⁸ de N'Eustaxi, per so que jagués ab eia. Mes N'Eustaxi li contrastà a son poder, per què lo seyor de la nau manà als mariners que'l gitesen en la mar, per so que pogués aver la dona a son voler. Per què Sent Eustaxi li gequí la sua muler, e ab los enfants, ploran, el se n'anà dién: —Mal m'és vengut a mi / e a vós car vostra mare és liurada a tiom estrayn—. *M.

⁴. - Placidus V713: *nom ja usat abans, sempre que porta* Eustaxi P: *Plasent ací i a la introducció però altres cops*, Eustaxi B.

⁵. - *Modo diabolium superasti, modo eum, qui te deceperat, conculcasti, modo apparebit fides tua* V713.

⁶. - P: *alguns dies* B: *aliquod temps* V714. *Potser alguns fou mal copiat com alguns*.

⁷. - P: *fuscren* B.

⁸. - P: *els s'eremenaren* B: *jussit pro nautico detineri uxorem* V714.

E quant foren ⁹ venguts a una ayga gran, él entrà ab un dels fils en l'aygua per passar, e gequí l'autre en la riba de l'aygua. E quant él fo enmig de l'aygua ab lo fil, un lop vene qui se'n portà l'autre enfant en un boscatye; per què él pausà l'emfant que portava e seguí lo lop. Adoncs un leó vene, qui se'n portà l'autre fil, e quant o vesec él n'ac tan gran dolor, que en l'aygua se pensà gitar si Déus no li ho vedés. *M. On con pastors vesezen que'l leon ne portés un emfant viu, éls lo seguiren ab cans, e per voler de Déu lo leó gequí l'emfant.

234v2 E alguns boers encauceren lo lop / que li tolgren l'emfant senes mal.

E aquels pastors e'ls boers estaven en i^a carera ¹⁰ e noyriren los emfants. Mes assò no sabia Sent Eustaxi, ans n'estava tot trist, dient: —Ara són eu despulat de tot gaug e de tota honor, que no he cavalers ni fils ni neguna compayia, per què'm membre so que'm dix lo meu Seyor, dient que eu soferia grans temptaclons, axí con Job; mes eu e més de mal que él no ac, per so car eu no he res, ni amic ni parent, e he perduda la mia muler. Per què't prec, Séyer, que'm dós repaus en les mies tribulaciós; e pausa, Séyer, guarniment en la mia boca per so que no declin lo meu cor en paraules de malesa, e axí que fos gitat / de la tua amor—. E assò dient, él se n'anà a les gens d'un carer,¹¹ e guardà-los los camps per cert loguer que n'ac de 'xv' ayns. E'ls seus fils eren noyrits en autre carer, e no sabien que éls fossen frases. E Nostre Seyor guardà la sua moler, que no pecà ab nul hom, ans fení bonament ses tot pecat. *M.

251r1

En aquel temps l'emperador e'l pòbol de Roma foren mot trebalats per lurs enemics, per què'ls remembrà de la noblesa de N'Eustaxi. Per què l'emperador tramès molts misatges per diverses partides del món qui'l serquessen, e'ls promès mot de bé si'l trobaven. *M. Per què,¹² dos cavalers qui l'avien privat vengren al loc on él estava. E quant Sent Eustaxi fo vengut dels cams e vesec los cavalers qui ab él solien estar, él fo mot irat, per què dix: —Séyer Déus, axí con eu veig aquests mos privats, que eu no cuydava veser, tu'm dóna gràcia que eu veyia ¹³ la mia moler. Dels meus fils no't prec, car ben sé que / bèsties salvatges los an menyats—. *M. E adoncs una vou li dix: —Ages esperansa, Eustaxi, car tost tornaràs en la tua honor e rese-

235r1

⁹. - P: foren B.

¹⁰. - estaven en i^a carera P: es. en i^a matexa carrera B: de uno vico fuerunt V715.

¹¹. - ad quendam vicum V715.

¹². - B: om. P.

¹³. - B: veyia P: videre possim. Ací è escrita a la manera balear, fenomen que altres vegades trobem en B.

bràs tos¹ fils e la tua moler—. On con él se'n tornés ab los cavalers, anc éls no'l conegren. E quant l'agren saludat, éls li demaneren si conoxia un pelegrí qui avia nom Eustaxi, qui avia moler e dos fils, e él lur respòs que no'l conoxia. Mes él los albergà en la sua casa, e
 251r2 / N'Eustaxi lur servia e's plorava per so car li membrava del seu estament. E'ls cavalers, qu'il guardaven, disien entre si: —Bem fort sembla aquest home N'Eustaxi. Guardem si auria una nafra en lo cap que pres en la batala e, si la y à,² él és—. Per què lo guarderen e veseren que él era; per què'l corregren baysar e'l demaneren de la sua moler e dels fils; per què él lur dix: —Mos fils són morts e la mia moler és pressa—, *M. Adoncs los cavalers li dixeren la volentat de l'emperador e'l vestiren de nobles vestimens. Enaprés éls se covengren a l'emperador,³ e quant lo vesec él lo coreg baysar, he Sent Eustaxi li recomtà con li era pres. E après l'emperador li comanà l'ofici que solia tenir, e'l fe mayoral de la terra de Licia,⁴ per què él la defes baronilment⁵ contre'ls enemics de l'emperador. *M.

E manà a la terra en què eren noyrits sos fils que li tramesesen cert nombre de cavalers, per què los governadors d'aquela terra elegiren sos fils per mayorals d'aquela lur compaya. Per què cant él los vesé bos e esports e ben aordonats de costumes, fo mot alegre, e'ls cuýdà, con ha homes estranys, a la sua taula. E après él ixí a la batala contre los enemics, e venc albergar en aquel loc on estava sa muler
 235r2 paub/rament. E per volentat de Déu los seus fils albergueren en aquel loc ab la lur mare, mes no sabien que fos lur mare. E ayxí con éls recomtaven de la lur infantesa, la lur mare ho escoltava diligentment, e dix lo mayor:

251v1 —Re als no'm remembra de / mon pare sinó que era masestra dels cavalers, e que la mia mare era mot bela; e agren dos enfants: eu e un autre qui era mot bel; e membre'm que intrem en una nau e anem no sé on;⁶ e quant isquem de la nau, la mia mare romàs en la nau, per què'l nostre pare, qui'ns portava, se'n plorava. He venc en un flum, e passà ab un frare meu, plus jove que eu, l'aygua. E gequí mi en la riba del flum; e ayxí con él volc mi penre per passar, un lop venc qui se'n portà l'autre enfant e, anans que a mi fos vengut,

¹. - resebraras tots P: recobraras tos B: filios et mulierem recipies V715.

². - si laya P: si la y ha B.

³. - P: éls vengren a l'emperador B: ad imperatorem devenerunt V716.

⁴. - *¿Lysia, ciutat de l'illa de Creta?* de Licia P: manca en BV (statimque ad magisterium militiae trahitur V716.16).

⁵. - P: baronivolment B.

⁶. - anem no'm sé on B: anem nos en P: nescio quo euntes V716.

un leó venc qui me'n portà en un boscatge. Mes pastors me desliuraren del seu poder, e'm noyriren, ayxi con tu saps. E ayxi eu no pusc saber de mon pare què s'és feyt, ni de son fil-. E quant assò ausí lo frare menor el li dix: —Sàpies que eu són ton frare, car so que tu'm dius me dixerén sels qui'm noyriren, que a un lop me tolgrén—. E après asò éls se bayseren mot. E per les lurs paraules lur mare se pensà que éls fossen sos fils. *M.

En l'autre dia la dona se n'anà al masestre dels cavalers a él dient: —Prec-te, séyer, eu que tu mans que eu sia aduyta en la mia terra. Sàpies, séyer, que eu són de Roma—. E assò dién, lo seu marit la conec, per què la baysà mot alegrement, e abdos lauseren Déu humilment. *M. Adoncs ela li dix on eren los lurs fils, e él li dix que bèsties salvatges los li avien tolt, e dix-li co ni en qual manera. Per
235v1 què ela / li dix: —Ans, sà/pies, séyer, que éls són en la mia casa,
251v2 segons que eu los aug dir a tu ni a éls—. Per què él los fe yenir e com-
tar davant si co'ls era après, e adoncs él conec que sos fils eren, per
què'ls correc baysar. *M.

Adoncs tota la ost fo mot alegre del vengement dels enemics, e del trobament dels enfants que Sent Eustaxi avia feyt. E quant éls se'n foren tornats a Roma, En Trayà l'emperador fo mort, he fo emperador N'Adrià, qui'l reebec honradament, per la victòria que agren haüda, e'n fe grans coýts.⁷ *M. En lo següent dia l'emperador se n'anà al temple de les ýdoles ab éls e manà-los sacrificar als déus per la victòria que avien haüda. Per què N'Eustaxi li dix: —Sàpies, séyer, que eu coli Jesú Crist e a Él sols fas sacrifici—. *M. Adoncs l'emperador irat fe él e'ls seus fils e sa muler pausar en un arenal,⁸ he après él los vole fer devorar a un leon, mes lo leó s'acostà a éls humilment. Adoncs l'emperador fe escalfar lo bou de l'aram,⁹ e quant fo caut él los fe dins metre, per què éls Déus preguan se n'ane-
ren en Paradís. *M. En lo ters die éls foren treyts del bou ses tot cremament que no agren en re. E'ls crestians los sebeliren honradament en 'i loc mot honrat, e aquí éls li feren bela gleysa. Éls soferiren passió en lo dia que hom diu kalendes de noembre.

DE LA FESTA DE TOTS SANS

La festa de tots sants fo establida per 'iiii' causes: primerament
235v2 per la deicació d'un temple; per la 'ii^a rasó se fe per / complir so

⁷. - en fe grans corts PB: et magnum convivium praeparavit V718.

⁸. - PB: in arena statuit V718.

⁹. - bovem aeneum incendi fecit V718.9.

251r1 que no és de bé feyt; ¹⁰ per la 'iii'^a / rasó fo establida per escusar les nostres negligències; per la 'iiii'^a rasó fo establida per so que nós pus leugerament enpetrem per les nostres oracions la nostra entenció.

DEL PANTEON DE ROMA CON FO FEYT

Primerament donques fo establida aquesta festa per la deicació d'un temple. Co'ls romàs seyoregessen tot lo món, éls bastiren un gran temple enmig del qual éls alogueren una ýdola. E pauseren diverses ýdoles en aviró, per cascuna província, que guardaven dretament la mayor ýdola del temple. Per so, quant alcuna província se revelava contra Roma, mantenent per art d'encantament la ýdola d'aquela província girava l'esquena a la ýdola mayor, e ayxí demostrava que aquela província s'era revelada contra la seyloria de Roma; per què los romàs trametien les lurs compayes, per so que'ls subjuguessen a la lur seyloria.

Emperò no abastà als romans que aguessen aquel temple tant solament, ans ne feren¹¹ diverses temples a tots los déus, per demostrament que éls seyoreyaven lo món per éls. Mes car cascuna ýdola no podia aver son temple, éls feren fer un temple mot bel a honor de tots los déus e'l[s] apeleren Panteon, que vol dir temple a tots los déus; e és dit de *pan* que vol dir tot e de *teos* que vol dir déus. Los bispes, donques, dels romans dixeren, per decepció del pòbol, que éls apelés[sen] a ssi Na Cibile,¹² que era mare dels ¹³ déus, si volien aver victòria de totes les gens, e que fessen un gran temple als seus fils.¹⁴ E feren fer aquel temple redon, per so que per aquela forma fos demostrada la perdurabilitat dels déus.

236r1 Mes car no pogren / fer la volta ab encéndries,¹ per la sua granesa,
252r2 éls ompliren tot lo temple / de terra ab diners mesclats; e quant lo temple fo acabat, éls deren licència que tothom ne trasqués la terra e que fos seu tot so que y trobarien. Per què la terra fo tost treyta defora, per la gran multitut de gens que'n traïen. Enaprés los romans

¹⁰. - propter omissorum suppletionem V718.14f.

¹¹. - B: foren P.

¹². - Na Atibile P: Na Antibisbe B: Cybele V719.

¹³. - B: del P.

¹⁴. - Pontifices enim ydolorum ad maiorem populi deceptionem finxerunt quod sibi a Cybele, quam omnium Deorum matrem vocabant, fuerit imperatum ut, si de omnibus gentibus vellent victoriam obtinere, filiis suis templum magnificentum fabricarent V719.

¹. - P: exendries B: quia latitudo testudinis insustentabilis videbatur V719.

feren una piya² d'aram sobraurada e pauseren-la sus al temple. E dien alguns que en aquela piya eren depentes totes les províncies maravelosamente. E quant alcun era a Roma él podia vesar envés qual partida era la sua província. He aquela piya caec del temple après alcun temps, per què romàs una ubertura al temple sus aut en l'autesa. *M. En lo temps de Foca l'emperador, con la fe de Jesú Crist reyés en la ciutat de Roma, En Bonifàs papa cmpetrà aquel temple de l'emperador. E gitan totes les ýdoles, en lo 'iiii' dia de mag él lo consecrà a honor de Senta Maria e de tots los martis³ e l'apelà loc de Senta Maria; e ara és apelat Senta Maria la Redona.

Encara adons la Gleysa no fasia festa dels confessors e, car en aquela festa venien gran multitut⁴ de gens, per defaliment de vianda no podien aqui celebrar la festa. Per què un papa, qui avia nom Gregori, mudà aquesta festa en lo primer dia de novembre per so car adoncs és mayor habundància de viandes que en autre temps, per so cor hom ha venimiat e maxonat.⁵ E establí que per tot lo món fos celebrat aquest dia ha honor de tots sants onradament. E ayxí lo temple, qui era hedificat a totes les ýdoles, és ara⁶ deícat a tots los sants; e aquí són tots lausats. *M.

236r2 Per la 'ii'ª raysó fo establida / aquesta festa, per què hom complís
252v1 so que no auria feyt. Car adoncs nós laxam mots sants en l'ayn de què no fem festa ni neguna memòria; car no podem fer festa de tots los sants per so car són mots, e per la nostra freulesa e per la brevesa del temps, que no y bastaria. E per aysò la Gleysa ho à aordonat raonablement, que almeyns feés hom aquesta festa a honor de tots sants.

PER QUE FO ESTABLIT QUE HOM FESÉS FESTA DELS SANTS

Mes per què sia establít que nos fassam festa dels sants en terra, Masestre Guillem n'asigna 'vi' rasons. La primera és per honor de la divinal magestat: car quant nós fem honor als sants nós honram Déus en⁷ éls, qui'ls santificà. *M. La 'ii'ª rasó és per so que éls ajuden a la nostra enfermetat, car nós no podem aver salut per nós metexes,

². - P: pinya B: pinnam V719 (*variant* pineam).

³. - P: martris B: martires V719.

⁴. - B: mutitut P.

⁵. - P: messibus et vindemiis celebratis V719.3f: 'ha veremat i segat (collit)'. VINDEMIARE, MESSIIONARE.

⁶. - B: era P: nunc dedicatum est V720.

⁷. - B: e P: illum specialiter honorat, qui eos sanctificavit V720.

e per assò nós frayturam de les pregueres dels sants; per què, nós los devem honrar per so que éls nos ajuden. És legit en lo 'iii' libre dels Reys, en lo primer capítol, que Bersabé obtenc per les sues pregueres lo regne al seu fil. *M. Per la 'iii'ª rasó los devem nós honrar per lo creximent de la nostra segurtat, so és que per la glòria que nós donam als sants en les lurs festes la nostra speransa e la segurtat sia creguda.⁸ Car si homes mortals són ayxí honrats per Déus, esperansa podem nós aver que Déus nos pot ayxí honrar con éls. *M.

252v2 Per la 'iiii'ª rasó los devem nós honrar per exempli dels nostres re-
semblaments, car quant nós fem festa dels sants, nos em mauguts
236v1 per exempli d'éls e condemnem les terenals causes e desiyam les celestials. *M. Per la 'v'ª rasó fem nós festa dels sants / per lo deute / que és entre nós he éls. Car los sants fan de nós festa en lo cel per so car gaug és als àngels de Déu e als sants quant un pecador fa penitència. Doncs, digna causa és que, pus que éls fan festa de nós en lo cel, que nós la fassam per éls en terra. *M. Per la 'vi'ª rasó fem nós festa dels sants en terra per la precuració de la nostra honor. Car quant nós honram los sants, adoncs fem nós la nostra causa, e la nostra honor percuram. Car la festa d'éls és dignitat nostra; car quant nós honram nostres freres, nós metexes honram;⁹ car caritat fa totes causes comunes, e totes les nostres causes són celestials e terrenals e perdurables. *M.

Estirs les dites rasons ne pausa autres rasons En Johan Demassan en lo 'iiii' libre, en lo 'viii' capítol, dient per cal raysó los sants e les lurs reliquies són honradores engualment, e les unes rasons són de la lur dignitat e alcunes de la preciositat d'éls. Car la dignitat d'éls és en 'iiii' maneres: car éls són amics de Déu e fils de Déu e són guisadors nostres.¹⁰ He pausa aytal actoritat de la primera rasó: diu Sent Johan en lo 'xiii' capítol, «Ya no diré vosautres ésser sers, mes amics». De la 'ii'ª raysó diu Sent Joan en lo 'v' capítol: —Donà ha éls poder que fossen feyts fils de Déu—. De la 'iii'ª rason és dit en la Pistola als Romàs, en lo 'viii' capítol: —Si són fils, hereters donques són—. De la 'iiii'ª rason diu enayxi: —Quant trebalaries¹¹ que tu trobesses un guiador qui t'amenés al rey mortal, e que parlés per tu denant él!—. ¿No devem donques honrar nós los guiadors

⁸. - P: *crescud* B: *augmentetur* V720.

⁹. - P: *nos metexi honram* B.

¹⁰. - P: *ipsi sunt amici Dei, filii Dei, heredes Dei et duces nostri* V721: *hereters de Deu* B.

¹¹. - *quantum labores* V721.18.

236v2 de tot lo liyatge, qui / parlen denant Déu per nós? Hoc, e'ls devem fer bel temple. *M.

253r1 Les autres rasons són preses quant a la preciositat dels corsces d'èls; per quèn / paussa 'iiii' rasons En Joan Demassan, e Sent Augustí n'i pausa la 'v'^a Per què és manifestada la preciositat dels sants corsces: car los corsces dels sants foren aparelament de Déu e temple de Crist e odor d'espirtual enguent e font de Déu e orga de l'Esperit Sant. *M. Són los sants temple de Crist, per què és dit que per enteniment habita Déus en lurs corsces d'èls. Hon diu l'apòstol que'ls corsces nostres són temples en què habita l'Esperit Sant. Déus és esperit, con seria que hom no honrés lo temple animat de Déu? E d'aysò diu Crisòstomus: «Home s'adelita en edificaciós de parets,¹² e Déus en conversacions de sants». Per què dix la profeta: «Eu, Séyer, amey la tua belesa, la qual no és en belea de marbres, ans és en varietat de gràcies dels vivens».¹³ E la belesa dels homes adelita la carn, mes la belesa de Déu vivifica l'ànima; e la belesa d'ome decep los uls d'om, la belesa de Déu edifica lo nostre coratye e l'enteniment en per totstemps. *M. E'ls corsces dels sants són hodors d'espirtual enguent, on és dit les reliquies dels sants geten enguent de bones odors de si metexes.

237r1 E assò negun no descrea,¹⁴ car si Déus fé ixir aygua de roca e de péra ferma, e de la bara¹⁵ de l'asse quant donà a beure a Samson sedeyan, bé és semblant que pusca fer ixir engent de bona odor de les reliquies dels sants, a nostra salut. *M. Foren los sants font divinal, on és dit: «Aquests vivens en veritat ab franca presència estan ab Déu». / He Jesú Crist donà a nós font de les reliquies dels sants, en motes maneres, per la nostra salut. *M. Foren los sants orgua del Sant Esperit, segons que / Sent Augustí diu en lo libre de la Ciutat de Déu, dién: «No són meynspresadors los corsces dels sants, ans só mot honradors per so car l'Esperit Sant usava d'èls mentre vivien ayxi com d'orgua en bones obres». On dix l'apòstol: «Quin esperiment querets d'El, qui parla en mi?». E és dit de Sent Esteve que no podien contrastar a la saviesa e a l'esperit que parlava en él. E diu Sent Ambrosi: «Assò és mot preciós que home, feyt orgua de la divinal vou, e ab corporals labis, diu les celestials paraules». *M.

Per la 'iii'^a rasó fo establida aquesta festa per escusar les nos-

¹² - B: parens P: in aedificatione parietum delectatur V721.

¹³ - dels v. B: de les v. P: quem praestat varietas viventium gratiarum V721.37.

¹⁴ - P: menyscrea B.

¹⁵ - P: barre B: maxilla V722.

tres negligències, ya sia que nós fassam festa de pocs sants, aqueles fem negligentment, e motes causes i laxam de fer per negligència que nos for deuriem: que per negligència avem nós re¹ oblidat? en aquesta general festa o podem nós tot complir² e'ns podem purguar de la nostra negligència. Aquesta rasó és assignada en lo sermó que vuy és recomtat en les gleyses, en lo qual és ayxí dit: -- Establit és que en aquest dia aya hom memòria de tots los sants, per so que aquellò que hom no ha feyt en les autres festes dels sants, per negligència e per alcun empaytament, sia feyt e complit en aquest dia—.

*M.^{2a}

237r2 És notadora causa que 'iii' diferències són dels sants del novel testament, que nós colem per tot l'ayn e vuy los recolem tots ensems, per les nostres negligències a nedeyar, so és: apòstols e màrtirs e confessors e verges. E aquests / són significats per 'iiii' partides del món, segons que diu Ràbanus, so és: los apòstols per aurient, e'ls màrtirs per migdia, e'ls confessors per aquiló, e les verges per sol colguant.

La primera, donques, diferència és dels apòstols, la excel·lència dels quals és manifestada per assò car éls són mayors que'ls autres sants en 'iiii' maneres. Primerament en demostrament de dignitat, per so car éls són prínceps savis de la Gleysa cavallereyan. E són poderossos assessors del perdurable jutge, e són dösses pastors del foc de Déu.³ Car aytals comvenia que fossen eleguts a l'humà linatge a regir: que aguessen en si tot ben, que fossen dolces per so que misericordiosament nos resebessen, e que fossen poderoses per so que fortment nos defesessen, e que'ns amenessen per la via que amena hom a la ciutat de Déu. E foren mot resplandens per lur manifest poder, segons que diu Sent Augustí: —⁴M. Als apòstols donà Déus poder sobre natura perquè la curessen; e'ls donà poder sobre demonis per so que éls los gitessen d'om; e'ls donà poder sobre'ls elemens per so que'ls nudessen; ⁴ e sobre les ànimes per so que les solvessen de pecats; e'ls donà poder sobre la mort per so que la meynspresesen; e'ls donà poder sobre los àngels per so que consecressen lo cors de Déu—. He agren prerogativa los apòstols de santetat, on, per la gran santetat d'éls e per la planesa de la lur gràcia,

¹. - re P; res B; quidquid... V.

². - quidquid humana fragilitas (per ignorantiam vel) per negligentiam seu per praeoccupationem rei singularis in sollemnitatibus sanctorum minus plene peregrisset, in hac sancta observatione solvatur V722.29.

^{2a}. - Aquí B manca 237r2,35 a 237v2.9 P.

³. - fòc 'fòc, ramat': dulces pastores dominici gregis V723.

⁴. - ut ea mutarent V723.13.

la vida e la conversació de Crist relud en éls ayxí con en miral, e és conegut en éls ayxí con sol en la sua resplandor.

237v1

E d'aysò diu Crisòs/tomus: ---Tramès Jh. C. los apòstols ayxí co'ls raigs del sol en suavetat de la sua hodor, per què en éls fo coneguda la potència de Crist—. *M. És mostrada la lur excel·lència per eficàcia de la lur hutilitat, de la qual utilitat diu S. Augustí parlan dels apòstols: ---De † benaüyransa †⁵ e de no savis e de pocs són ennobleïts e il·luminats e són multiplicats los lurs cars parlars e'ls mots clars eng[u]ins⁶ dels mot savis masestres—. *M.

La ii^a diferència és dels màrtirs, la dignitat dels quals és manifestada per excel·lència, per so car éls soferiren passió en motes maneres; e especialment en 'iii' maneres, segons que diu Sent Bernat dient: «En 'iii' maneres és martiri senes sanc, so és: escassetat en abundància, la qual ac David; e larguessa en paubretat, la qual enseyà Thobies, e la vidua [e] castetat, en juventut, de la qual usà Josep⁷—. *M. E segons que diu Sent Gregori, martiri és en 'iii' maneres senes sanc, so és: paciència en ses⁸ tribulacions; on diu: —Senes ferre⁹ podem ésser màrtirs si guardam paciència en nostre coratge verament—. E que ayam compatiència dels turmentats; per què diu: —Qui mostra dolor en autruy necessitat la crou porta en la pensa—. E co aya amor dels enemics; on diu: —C'om¹⁰ sófria aunes e ama hom sel qui ha hom en osi [he] martiri és en amaguada cogitació¹¹—. *M.

237v2

En la segona manera és mostrada la excel·lència dels sants per la hutilitat. És de part dels màrtirs remissió de tots pecats e acomolament de mèrits e percepció de perdura/bla glòria. Aquestes does causes an comprades al preu de lur sanc, on per assò la lur sanc és dita preciosa. Del primer e del segon diu Sent Augustí¹² en lo libre

⁵. - ex abjectissimis, ex imperitissimis, ex paucissimis nobilitantur V723. [La unió coordinada d'aquest mot amb els dos següents ens ensenya que tradueixen el mot *abjectissimi* del text llatí, ço que demostra que en aquest passatge, on disposem d'un sol ms., hi ha alguna corruptela, almenys en la terminació: no sembla, però, que basti suposar *benauyrats* o *benelits* en el sentit eufèmic; *baxs* i *humils* tenen forma molt diferent; *ben(en)ujats*, *rebaxats*? J.C.].

⁶. - praeclarissima ingenia V723.28.

⁷. - quam exhibuit Tobias et vidua castitas in juventute, qua usus est Joseph in Aegypto V723.36. Viduus, -a, amb valor adjectiu 'buit' > 'abstinent'.

⁸. - Article? Scilicet patientia adversorum V724.1.

⁹. - frer P: sine ferro V724.

¹⁰. - con P.

¹¹. - ferre contumeliam, odientem diligere, martirium est in occulta cogitatione V724.5. *Sófria*, *ama* (= *ame*), subjuntius.

¹². - es dita del primer e del segon dit preciosa diu Sent Augustí P: ideo eorum sanguis dicitur pretiosus... de primo et secundo dicit Augustinus... V724.

de la Ciutat de Déu, dién que és plus preciosa causa que mort, per la qual pecats són perdonats e mèrits ne són acomolats. E diu sobre Sent Joan: «Preciosa és la sanc de Crist senes pecat, car Él fe la sanc dels seus sans¹³ preciosa, per los quals Él donà la sua sanc; e si Él no la fesés preciosa [per los quals Él donà la sua sanc], no fóra dita preciosa la mort dels sants en esguardament de Déu». *M. E diu En Cibrià: ¹⁴ «Martiri és fin de faliment e és terme de perils e guiamment de salut e masestre de paciència e ca[s]sa de vida».

253v1 De la 'iii'^a rason diu S. Bernat que 'iii' causes són que / fan preciosa la mort dels sants: repaus de trebal, gaug de noveletat.¹⁵ segurtat de perdurabetat. De la part nostra és dobla la utilitat per so car a nós són donats en exempli a combatre. *M. E diu Crisòstomo: —O tu, crestià delicat, est tu cavaler si't penses que pusques vènsen senes batala ni aver victòria? E [x]ercita les tues forses ab fortesa e combat-te fortment en la batala del món. Pensa't la covinensa e esguarda la condició e coneis cavalayria; car per aquela covinensa se són combatuts e per aquela¹⁶ condició an tots vencut e per la cavalayria an ahuda victòria . *M.

238r1 Los màrtirs són a nós donats per patrons ad ajudar, per so que éls ab los mèrits lurs e per les lurs oracions nos ajuden. De la primera rasó diu Sent Augustí dient: «Ho / molt gran pietat de Déu! [e] Mèrits de màrtirs [qui] vol ésser nostre adjutori,¹ e'ls iximina² per so que nos struesca;³ à los màrtirs trisats per so que'ns guasany, e'ls cruciamens d'éls vol que sien nostres profits». *M. De la 'ii'^a rasó diu Sent Gerònim, dels màrtirs dient: «Si éls oraven per nós en lurs turmens, quant més preguen Déus per nós ara que són coronats en glòria». Lig-se que un home, Moysès, enpetrà perdó a sis-sens milia armats de Nostre Seyor; e Sent Esteve preguà per sos enemics e'ls enpetrà perdó; e Sent Paul diu que a él foren donades 'cclxxvi' ànimes en una nau; doncs ben és semblant que ara preguen per nós més. *M. Los sants màrtirs soferiren turment ab fort coratge.

¹³. - B: *om.* P: fecit tamen ipse etiam suorum sanguinem pretiosum V724.

¹⁴. - B: Cilician P: Cyprianus V724.

¹⁵. - g. d. noveletat B: g. d. volentat P: gaudium de novitate V724.

¹⁶. - B: la P: hac conditione V724.26.

¹. - PB: martirum merita nostra vult esse suffragia V724.

². - P: illos examinat V724.32.

³. - P: per so que nos struescha B: per s. q. n. seruescha P: ut nos erudit V724.

⁴. - a los m. trisans p. so q. mo guasan P: e ha los martirs cecats per so que gasany B: illos conerit ut nos acquirat V724. *Trissar* que en passatges anteriors té el sentit de 'triturar, desgastar', aci és 'martiritzar'.

253r2 On diu Sent Augustí / que l'ànima dels màrtirs fo resplandent per caritat e aguda ⁵ per veritat, e reprenén ⁶ sobre les compaynes qui la combation, [e] giteren en terra lur adversaris. E diu Crisòstomus que'ls màrtirs estegren plus forts que'ls lurs tortoradors e venceren los membres pesseyats. *M.

La 'iii^a diferència és dels confessors, la dignitat dels quals e la excel·lència és manifestada per aysò car éls an Déus confessat, en 'iii' maneres, so és: ab cor e ab boca e ab obra. Car la confessió del cor no abasta senes confessió de boca, ayxí con diu Crisòstomus, per 'iiii' rasons, dient: «Raïl ⁷ de confessió és fe ⁸ de coratge e confessió de cor és fruyt de fe. E aytant con la raïl de l'aybre és viva en terra, leva l'aybre rams e fules, e si assò no fa, cert és que la raïl és seca. En ayxí aytant quant fe de coratge és entira, engendra confessió en la boca; mes si la / confessió és marfa ⁹ en la boca, saber pot hom que la fe del cor¹⁰ és secada». *M.^{10a} Quant a la 'ii^a rasó diu:

238r2 --Si a tu profita creyre ab coratge e que no't confés davant los homes, donques al no feel profitará si confessa Crist en son coratge, ja sia que no'l crea. On si res no profita aquel senes fe confessan, ni tu no profitaràs creén senes confessió—. *M. Quant a la 'iii^a rasó diu enayxí: «Si abasta a Jesú Crist car tu'l coneix, ja sia que no'l confés davant los homes, abasta donques a tu si Christ te conox, ja sia que Él no't confés davant Déu; mes si no t'abasta la sia (sic) conoxensa, ni a Él no abasta la tua fe solament». *M. Quant a la 'iiii^a rasó diu enayxí: «Si a tu abasta tant solament la fe del cor, Déus tant solament t'agra criat lo cor. Mes Déus t'a fcyta la boca per so que ab lo cor lo cresegues e que ab la boca lo confés». *M.

En la 'iii^a manera són confessats los confessors de Déu per obra, mes en qual manera alcun confés Déu per obra o'l neg, Sent Jerònim o enseya; sobre aquela paraula à confessat si conèxer Déus dient: --Crist és saviessa, justícia e veritat, santetat e fortesa. És neguada per folia saviesa, e per iniquitat justícia, e per mossènega ¹¹ veritat, e per legesa santetat, e per vanitat fortesa. E quant que quant nos èm vencuts ¹² per vicis o per pecats, aytantes veguades negua
254r1 hom Déus; e quant / nos fem bé, confessam Déu—. *M.

⁵. - B: a vida P: acuta veritate V725.

⁶. - P¹: reprenien P² (i *add. marg.*).

⁷. - P: rasiu B.

⁸. - B: om. P: radix confessionis fides est cordis V725.

⁹. - PB: marcida V725.

¹⁰. - cors P: fidem cordis V725.

^{10a}. - Aquí B manca 238r2.3 a 238r2.17 P.

¹¹. - B: mosenegua P.

¹². - vensuts B: venguts P: vincimur V725.

La 'iiii^a diferència és de les verges, la dignitat de les quals e la excel·lència és manifestada primerament car eles són esposses del Rey perdurable. *M. Per la 'ii^a rasó car eles són comparades als àn/gels; on diu Sent Ambrosi: Mayor és la victòria de les verges que dels àngels, car els són senes carn, mes les verges se combaten en carn e an victòria—. *M. Per la 'iii^a rasó és mostrada la lur excel·lència en aysò que són pus nobles que'ls autres feels. E diu Sent Sebrà: —Virginitat és flor de germenament eclesiàstic e honor e ornament de la gràcia spiritual. E són ymaya ses corrupció de Déu, e són la plus nobla partida del foc¹³ de Jhesú Christ—. *M.

Per la 'iiii^a rasó és mostrada la excel·lència de les verges en aysò que són denant los mulrats, e aquela excel·lència és manifestada per motes comparaciós. Car la castetat de matrimoni enpreya'l ventra, mes aquesta enpreya la pensa. *M. E diu S. Augustí: —Plus generosa causa és elegir vida en carn,¹⁴ per so cor semblam los àngels, que¹⁵ no és que ab carn cresca hom lo nombre dels mortals. He és pus benayrada causa créxer en bona pensa que no és créxer en ventre, car aquella partureys fils de dolors e aquesta fils de gaug e d'alegretat. E aquesta continència no és nuls temps exorca, ans és habundant mare de fils de gaug. E la casta maridada omplex la terra de fils e aquesta lo cel—. *M. Diu Sent Jerònim: —Les núpcies omplen la terra, e vergenitat Paradís. E aquela és de gran trebal, mes / aquesta és de gran repaus—. E diu Guilabert¹⁶ que virginitat és cilenci de cures e pau de carn e redemciós de vicis e principats de vertuts. *M.

Diu Sent Jerònim a'N¹⁷ Palmaci: —Aytant ha entre núpcies e virginitat quant ha entre pecar e ben fer, / e aytant quant ha de bé a mils.¹⁸ Car castetat de matremoni és comparada a espines e aquesta a rosses. *M. E diu Sent Jerònim a¹⁹ Estaxi: —Eu «lau» les núpcies per so car verges engentra a mi, mes ligi d'espines la rosa e l'aur de la terra e la péra preciosa del muscle²⁰—. Per la 'v^a raysó és manifestada la lur excel·lència en assò que són molt privilegiades, car les verges an corona aurèola e quanten eles soles cant's nous e s'alegraran per vestimens ab Crist e van après Él. *M.

¹³. - P: folch B: gregis V726.

¹⁴. - PB: eligit in carne vitam V726.

¹⁵. - B: qui P.

¹⁶. - P: Gelabert B: Gilbertus V726.

¹⁷. - en P.

¹⁸. - de be en uls P: en be en mils B: quantum inter bonum et melius V726.

¹⁹. - e P: ad Eustochium V726.

²⁰. - laudo nuptias, sed quia mihi virgines generant, lego de spinis rosam, de terra aurum, de concha margaritam V726.

Per la ⁱⁱⁱⁱa rasó és establida aquesta festa per so que nós pus leugerament enpetrem so que demanam ab nostres oracions. Car enayxí con nós oram vuy tots los sants, enayxí tots pregunen Déus per nós. E ayxí nós empetram plus leugerament la misericòrdia de Déu, per so car éls tots pregunen Déus per nós. Pregunen per nós los sants per mèrit e per feyt. Per mèrit pregunen per nós quant nos ajuden per mèrit, e per feyt pregunen per nós quant cobeseyen aemplir los nostres vots, e aquellò fan per la volentat de Déu a complir.

E que los sants pregunen per nós *M. és demostrat en una visió que fo vista en lo seguen ayn d'aquesta festa quant fo establida. Co'l gardador de la gleysa de Sent Pere agués per devoció tots los autars enrevironats, e agués pregats tots los sants que li ajudessen, enaprés él se'n tornà a l'autar de Sent Pere e aquí él se pausà un poc. E aquí él fo raubit e vesec lo Rey dels reys qui estava mot aut e'ls àngels qui li estaven en aviró. E après él vesec venir la Verge de les verges ²¹ ab mot bela corona e la seguien gran multi/tut de verges; e quant / la vesec lo Rey, Él se levà per ela e la fe seser costa si. Enaprés vench ¹ un vestit de pèl de camel, ² e seguien-lo gran multitud d'omes veyls onrats.

Enaprés venc un home vestit con a bisbe e seguien-lo mots d'autres ayxí vestits ³ con él. Enaprés venc gran multitud de cavalers, après los quals venc gran multitud de gens, e tots vengren davant lo Rey de ginolós Él oran. E aquel qui era vestit con a bisbe comensà a dir les matines, e'ls autres tots qui'l seguien. Enaprés l'àngel qui duïa la guarda de la gleysa li espòs la visió dient que la Verge qui anava a la primera compaya era la Mare de Déu. E aquel qui era vestit de pèl de camel era Sent Johan Baptista ab les patriarches e ab les prophetes. E aquel qui era vestit con a bispe era Sent Pere ab los autres bispes. E'ls cavalers eren los confessors, qui vengren tots davant lo Rey, per assò car los mortals lur faÿen honor en aquest dia; per què éls li'n faÿen gràcies e'l preguaven per tot lo secle. *M.

Enaprés l'àngel l'adux en autre loc e mostrà-li diverses maneres de gens qui yaÿen en lits d'or e estaven en taules de delits; e mostrà-li autres gens nuses e fraytuoses ⁴ qui frayturaven d'ajutori e dix-li: —Aquest loc és purgatori e aquels qui són en aquela benenansa

²¹. - verges P *add. marg.*: virgo virginum V727.17.

¹. - B: *om.* P: post hoc advenit quidam V727.

². - de pilis camelorum V727.21.

³. - B: vestit P.

⁴. - B: fraytuosses P.

- 254v2 són ànimes que són ajuda/des per mots adjutoris que an de lurs amics; aquels frayturoses són aquels dels quals hom no ha cura—. Per què li manà l'àngel que tot assò recomtès al sobirà bispe e que establís après la festa de tots sants, festa que hom pregués Déus e'ls sants per les ànimes dels / morts.

REMEMBRANSA DE TOTS LOS FEELS QUI SON MORTS

Remembra(n)sa se fa ⁵ de tots los feels qui són morts en aquest dia de vuy per la Gleysa; e és axí establí, per so que per generals beneficis sien ajudats sels qui no poden aver los specials ⁶ així con és mostrat en la dita revelació. On de does causes specials ⁷ se pot assí veser: primerament de les ànimes purguadores, e la segona dels adjutoris d'èls. *M. En aviró de la primera rasó són venedores ⁸ 'iii' rasons: primerament qui són aquels qui són purguats; la 'ii'ª per cal són purgats; ⁹ la 'iii'ª, hon són purguats.

'iii' maneres són d'aquels qui són purguats. Los primers són aquels a qui ha hom donada penitència per satisfer e's moren ans que o agen complit; mes ¹⁰ si avien tanta contricció que abastés a delir lo peccat, tots deliures se'n passarien en glòria, ab que no aguessen feyta satisfaction, car contricció es gran satisfacció ¹¹ de peccat. *M. Diu Sent Jerònim que davant Déu no val tant mesura de temps con dolor de sos peccats, ni abstinència no val tant de menysars con mortificació de vicis. [a] Mes sels qui no són contrits per Déus, e's moren ans que agen complida lur penitència, aytals van en / purgatori e aquí són turmentats forment, si donques alcun lur amic no satisfà per éls.

- 255v1 Mes en aysò que aquel mudament vala, són 'iiii' causes nessesàries. La primera de part d'aquel qui fa lo mudament, car no's deu fer senes auctoritat de prevere. La 'ii'ª causa és de / part d'aquel per lo qual se fa el mudament, so és la nessesitat d'él, car en tal estament deu ésser que él no pusca satisfer per si e que fraytur d'ajuto-

⁵. - remembrament se fa B: remembrasa P: commemoratio... instituta est V.

⁶. - B: espirituals P: qui specialia habere non praevalent V728.

⁷. - B: espirituals P: de duobus autem hic specialiter V728.

⁸. - B: venedores P.

⁹. - la 'ii'ª per cal son purgats B: om. P (homeot.): secundo per quos purgantur V728.

¹⁰. - B: me P.

¹¹. - car co. es g. satisfaccio B: om. P (homeot.): quia contritio est maxima pro peccato satisfactio V728.27.

ri. La 'iii^a causa és de la part d'aquel en lo qual se fa lo mudament: so és caritat,¹² car mester li és que el sia en caritat que fassa haquesta satisfacció ésser meritòria e satisfactora. La 'iii^a causa és de part de la pena, so és deguda partida,¹³ així que menor pena sia mudada en mayor. Car pus satisfà a Déu la pena pròpia que la estraya. *M.

Són 'iii' maneres de pena, so és pròpia e volenterosa, e aital satisfà mayorment; la 'ii^a és pròpia mes no és volenterosa, que és en purgatori; la 'iii^a és volenterosa mes no és pròpia ayxí con és dit en lo dit mudament, e aquela satisfà meyns que la primera per so car no és pròpia, emperò més fa que la 'ii^a per so car és volenterosa. Mes ja sia assò que aquel muyra per lo qual és la satisfacció resebuda, no està per so que no sia cruciat en purgatori, mes pus tost és deliurat per so car la sua pena e la satisfaccion dels autres és per Déus reebuda en pagua. On si el sostenia pena en purgatori per espasi de dos meses, en tal manera pot ésser ajudat que serà deliurat enfre un mes. E aquellò que's fa de bé per el més que no deuria, retorna en profit dels autres e d'aquel qui fa lo bé. *M.

255r2 / La 'ii^a manera de gens que avalen en purgatori són aquels qui an / satisfeyt ans que muren per lurs pecats, a coneguda del confessor; mes que la satisfaccion no abasta, per la ignorància del prevere qui la
239v2 li donà meno(r) a fer que no devia. On aitals, si / no satisfan per contrició, an a purgar en purgatori aquellò de que no an satisfeyt complidament. Car Déus, qui conox les maneres e les mesures dels pecats e de les penes, ajusta sufficient pena per so que alcun pecat no romangua no punit. *M. La penitència que és donada al peccador o és mayor o engual o menor. Si és mayor, adoncs aquellò que plus és feyt per lo peccador li és en creximent de glòria; si és engual, abasta a perdonament de colpa; si és menor, adoncs és complida per la vertut de la divinal justícia. *M. De aquels, emperò, qui's peneden a la fi, auge so que diu Sent Augustí: —Bateyat [e] a una ora ix segur¹⁴ de aquest segle; e hom fiel qui ben viu ix segur d'aquest segle; e sel qui fa penitència e és reconciliat dementre que és sans, segur ix d'aquest segle; mes aquel qui fa penitència en la sua fi, si higu'ix¹⁵ segur, eu no'n són cert. Doncques té¹⁶ so que és cert e lexa so que no és cert—. Aysò diu Sent Augustí per aytal rasó, car

¹². - ex parte illius in quem fit commutatio, scilicet caritas quia necesse est ipsum esse in caritate V729.2. 'Satisfacció orientada envers la caritat'.

¹³. - PB: debita proportionabilitas V729.

¹⁴. - ix segur B; om. P: baptizatus ad horam securus hinc exit V729.

¹⁵. - P: si yeh ix B.

¹⁶. - B: de P: ergo tene V729.

aytals més se peneden per necessitat que per voluntat, e per temor de pena més que per amor de glòria. *M.

255v1
240r1 La *iii*^a manera de gens que avalen en purgatori són aquels qui porten leya, erba seca¹⁷ ab si, so són aquels qui esta(n) en aviron de les lurs riqueses, entre si emperò tenen Déus ab carnal atalenta-ment. On aytals seran cremats ab los lurs carnals desirers, que són comparats a leya e a erba seca, lo qual foc, si bé no s'és perdurable, maravelosament és greus, car mayor és que neguna pena que hom sofèria¹⁸ en aquest món. *M. En aviró de la *ii*^a rasó, so és / per cals són purguats, [e]és sabe/dor que aquela purguacion e puniment se fa per àngels mals e no per bons. Car los bons àngels no trebale-
los bons, mes los bons los mals, e ls mals los bos; és, emperò, cresedor piosament que ls bons àngels visiten sovèn los lurs freres e ls ciu-
tadans¹ [los lurs] e llur donen consolació e ls pregunen que en pacièn-
cia soliren² lurs trebals.

E an altra remesi de consolació per assò que cert(s) són que esperen glòria esdevenidora e an certea de glòria; menor certea emperò que aquels qui són en glòria, mes an-la mayor que aquels qui són en la via.³ La certea emperò d'aquels que són en glòria és ses tot esperament e senes temor, per so car no esperen glòria co l'agen present, ni an paor que la perden. Mes la certesa d'a-
quels qui són en la via és per contrari, so és que la poden perdre,⁴ mes la certesa d'aquels qui són en purgatori és per miya manera, per so car és ab esperança que la esperen as-aver, mes és senes temor per so car an lur franc albire conformat e saben que no poden plus peccar. Dien[s] alguns que aquel puniment no's fa per mals àngels, mes per manament de la divinal justícia, que ls dóna turment. *M.

En aviró de la *iii*^a rasó, so és on sien purguats, és sabedora causa que són purguats en un loc costa Infern qui a nom Purgatori, segons la opinion d'alguns; ya sia que alguns dien que és en l'àer o en la tòrrida zona,⁵ so és⁶ endret la via del solei. Mes enperò per la divinal dispensació són a diverses locs assignats, algunes veguades, e assò per motes rasós; so és per lur leu puniment e per so que tost

¹⁷. - lignum, foenum et stipulam secum ferunt V730.

¹⁸. - P: sóffria B.

¹. - PB: et concives suos V730.

². - P: sóffrien B.

³. - sed majorem quam illi qui sunt in via V730.18.

⁴. - B: penre P.

⁵. - la corida zona P: la torra dasona B: torrida zona V730.32.

⁶. - B: om. P.

240r2 sien deliurats e per la nostra / instructió, e per so car hom ha en cert
 255v2 se fa per lo lur leu puniment, / segons que és revelat en alguns, per
 gràcia, que alguns ànimes eren punides en ombra.⁷ Per la 'ii'ª rasó
 se fa per so que pus tost sien deliurats, per so que pusquen als autres
 revelar lur fraytura, e que'ls pusquen demanar adjutori per so que
 pus tost isquen de pena. *M.

Segons que és ligít, que alguns pescadors ⁸ de Sent Theobalt presen-
 ren en autumpne un gran glas ⁹ per pex, de què foren més alegres
 que si fos pex per so car lo sant bispe era mot trebalat per dolor que
 avia als peus, per què éls li pauseren lo glas als peus, qui li donà
 gran refrediment. *M. Un dia éls ausiren una vou d'ome ixi del
 glas, per què la conjurà lo bispe que li dixés què era, e la vou li respòs
 dient: —Eu són ànima que són en aquest glas turmentada per mos
 peccats, e poyries me deliurar si disies 'xxx' dies comínuament messes
 per mi—.

On con él agués dites 'xv' meses e s'aparelés per dir una mes-
 sa, soptament s'esdevenc que tots los homes de la ciutat agren
 entre si barala, per què'l bispe se gequí de la messa a dir per pausar
 la barala. E quant hac mesa pau entre les gens, él se n'anà vestir
 altra veguada per la messa a dir. E quant ac dites les does parts de la
 messa, gran ost venc en aviró de la ciutat, per què él tost desemparà
 la messa. Enaprés con él agués dites totes les messes exceptat la 'xxx'ª,
 240v1 ayxí con él volc complir aquela, tota la vila e la casa del bispe fo
 compressa de foc. Per què li dixeren los ser/vecials que's gequís de
 256r1 la messa ha dir; per què él dix no faria si tota la vila sabia cremar. E
 quant él ac dita / la messa lo glas fa fos e'l foc què les gens vesien fo
 serrat ses tot dapnatge que no donà. *M.

La purguació de les ànimes, en terç loch,¹⁰ se fa per la nostra ins-
 tructió, per so que nos coneguam que après aquesta vida és donadora
 gran pena als peccadors; així con s'esdevenc a Paris: fo que masestre
 Sila preguà un seu compayó qui era en òbit de mort, que après la
 sua mort li aparegués per so que li contés son estament. Per què
 après pocs dies li aparec vestit d'una capa de perguamí tota escrita
 de soffismes, e de sots era folrada ¹¹ de flames de foc. Per què, dema-

⁷. - B: obra P: umbra V731.

⁸. - B: peccadors P: piscatores V731.

⁹. - frustum magnum glacies V731.

¹⁰. - en cert se fa P: en cert loch B: tertio, propter nostram instructionem, ut
 scilicet magnam poenam... V731.24.

¹¹. - B: florada P: flammis ignis tota confecta V731.

nat, dix: —Aquesta capa pesa plus sobre mi que si portava una torra.¹² e és-me dada que eu la port per la glòria que eu me dava en fer sofismes. E les flames del foc que tu veus porti eu per les péls delicades que eu portava. E aquesta flama me crema fort—. On co'l mestre jutjàs per leu aquesta pena, l'ome mort li dix que estesés la sua mà per so que sentís la leugeria de la sua pena. On con él li gités una gota d'aygua sobre la mà de la sua suor, sobtament li tresforà¹³ la mà així con si fos sageta, e'n fò greument cruciat. Per què'l mestre espaordit se n'intrà en un orde per fer penitència. *M.

240v2 Per la 'iiii^a rasó se fa purguació en cert loc, per so car aquí l'à on¹⁴ hom peccat. Ayxí con diu Sent Augustí, les ànimes són punides en aquels locs en què pequeren; ayxí con és manifest per un exempli que recomta / Sent Gregori en lo 'iii' libre qui és apelat Dialogorum dient: «Un prevere així co's bayava sovèn, un home que él no conoxia li servia. On con un dia li donés per son trebal un pa beneset, l'ome li dix, «E per què'l me dones, pare? Aquest pa és sant, per què eu no'l poyria menyar. Sàpies que eu fuy seyor / d'aquest loc alcun temps e per les mies colpes m'és assignat que eu estia aisi. Per què eu te prec que tu ofèries aquest pa per los meus pecats a Déu totpoderós, e sàpies que eu seré deliure quant tu seràs per Déus exaustit. On adoncs no'm trobaràs aysi quant tu venràs aysi per bayar». Per què lo prevere cantà tots dies messa tota una setmana a Déu per l'ànima d'aquel home e quant él tornà al bayn no lo y trobà—. *M.

Fa's per la 'v^a rasó en cert loc Purgatori, per oracion d'alcun sant, així con és ligit que Sent Patrici enpetrà cert loc de purgatori en terra, la ystòria del qual atrobaràs après la festa de Sent Beneset. *M.

En aviró de la 'ii^a rasó, so és de l'adjutori dels morts, són vese-dores does o¹⁵ 'iii' causes: primerament del lur adjutori; la 'ii^a, d'aquels per los quals se fa[n];¹⁶ la 'iii^a, d'aquels [per los quals]

¹². - B: terra P: turrin V731.

¹³. - P: transforà B: perforavit V732.

¹⁴. - l'a on B: om. P.

¹⁵. - does o P [mots estranys a VB i segurament a la versió original catalana: és probable que siguin deguts a l'escriba de P, o a un corrector intermedi, que no cntengué la distinció entre la 2.ª i la 3.ª causa. Aquesta distinció ha quedat incomprendible en la versió del nostre traductor, que desconeix l'ús de *per a* i tradueix les preposicions llatines *pro* i *per* al català, totes dues, mitjançant el cat. *per*; escrivi V: primo de ipsis suffragiis, quac fiunt, secundo de his, pro quibus fiunt, tertio de his, per quos fiunt. En la 2.ª causa, *per* vol dir 'per a (qui), a profit de (qui)']

¹⁶. - El singular *adjutori* tradueix el plural *suffragia*; *fan* en lloc del correcte

per qui's fa. On és notadora causa que 'iiii' maneres són d'ajutori que profiten als morts: so és oració de fèels amics, e donament d'almoynes, e sacrificis he dejunis. E que oració lur profit és manifest per exempli d'En Pascaci: del qual recomta Sent Gregori en lo 'iiii' libre, qui és apelat Dialogorum; dient *M. que, con Sent Pascaci fos baró de maravelosa vertut /, vehé que dos foren eleguts en apostolis per consensó, mes enaprés en 'i' d'aquels se covench¹ la Gleysa.

Mes En Pascasi, per eror, ajudà pus a l'autre, depausat, e en aquela entenció perseverà entrò a la mort. E quant fo mort un endemoniat tocà la dalmàltigua que hom li avia pausada desús, e mantenent fo sanat. *M. Aprés lonc temps, co En Girmà, bispe de Càpua, se bayàs per necessitat,² él atrobà aquí En Pascasi diaque estant, per què'n fo mot esbalaït; e demanà-li què fàia aquí, e él li dix que per rasó de pena era aquí pausat. E preguà lo bispe que pregués Déus per él, dient: —Sàpies que tu poyràs conóixer quant seràs exausit per Déus, en aisò que quant venràs aysí no'm trobaràs—. On co'l bispe pregués Déus per él, e après pocs dies tornés als³ bayns, anc no trobà En Pascasi. *M.

256v1 Con sien agra/dables als morts les oracions dels vius és manifest per assò. Enaysí con un home passava per un sementiri,⁴ él disia un salm qui comensa «De profundis». On con una veguada l'encausesen sos enemics per lo sementeri, mantenent los morts se leveren, qui tengren cascú estrument de què avien obrat mentre vivien, e'l ne defeiren baronilment, per què los enemics li fugiren espaordits. *M.

E que donament d'almoynes profiten als morts manifest és per so que's lig en lo libre dels Macabeus. On se diu que'l fort baró Judas tramès 'xii' milia dragmes d'argent en Jerusalem, per so que hom les oferís per los pecats dels morts, per so cor él se pensava⁵ justament la resurrecció dels morts. *M. Quant profiten les almoynes als morts és hatrobat per aquel exempli que recomta Sent Gregori en lo 'iiii' libre qui és dit Dialogorum, dient que un cavaler morí, mes sobta-

fa és inconseqüent (cf. després *fa*) però potser no es deu a una errada del copista sinó a vacil·lació del traductor, originada per aquella dualitat.

¹. - B: coven P.

². - balneum ob gratiam sanitatis petivisset V.

³. - B: al P.

⁴. - P: cimitiri B.

⁵. - 'xii' millia drachmas argenti misit... pro peccatis mortuorum, juste et religiose de resurrectione cogitans V733.28.

ment resucità. E recomta que un pont era, e sots aquel pont passava una aygua negra pudent, e part lo pont eren prats delitables d'erbes ben odorans ab flors ornades, en lo qual loc estaven homes vestit[s] de blanc.

256v2 E era aytal provament en lo pont: que quant alcú pecador passava lo pont, él casia de dins en lo flum pudent; mes los justs passaven d'oltre en lo loc delitable. *M. E aquí él vesec un home, qui avia nom Pere, defora pausat e liguat ab gran pes de ferre. On con él li demanés per què era aquí, a él fo dit: —Per assò sofer aquesta pena assi car él nafrava les gens per delit plus que per venyansa ni per obediència d'alcun—. *M. E vesec aquí autre home en forma de pelegrí qui passà mot ardidament. On / con volgués passar autre home,⁶ qui avia nom Esteve, quaqu fo he'mig del pont, él casec entravessat en lo pont en partida e en partida daval.^{6a} Mes adoncs lo tiraven alguns barons terrenals a enyós, e altrés sants barons vestit[s] de blanc lo tiraven a ensús. He enaixí co aquesta luyta's fasia, aquest home qui assò vesia se pensà què volia dir aquelò que vesia d'aquel home turmentat, he no's poc pensar què seria. En què⁷ li fo donat a entendre que aquel home avia pecat carnalment, mes que avia feytes almoynes en sa vida. Per què li ajudaven les ànimes justes. *M.

241v1 E que sacrificis profiten / als⁸ morts per mots exemplis és enseyat. Recomta Sent Gregori en lo 'iiii' libre qui és apelat Dialogorum, dient que un monge seu qui avia nom Just, qui era pausat⁹ en òbit de mort, avia 'iii' morabitins amaguats, que enseyà. Per què, ploran per aquel pecat él morí. Enaprés Sent Gregori lo fé sebelir als frares en un femoràs,¹⁰ ab los 'iii' morabatins, diens: —Ton aver sia ab tu en perdicíó—. Enaprés Sent Gregori manà a un monge que cantés messes per aquel mort tots dies entrò a 'xxx' dies. On con él ho fessés, en lo 'xxx' die lo monge qui era mort aparec a un monge, qui li demanà con li estava. E aquel li respòs: —Entrò aysi ey eu mal estat, mes ara m'està ben¹¹ e vuy e reebuda comunió—. *M.

Atrobat és que les messes profiten als morts e als vius. Lig-se enaixí: —Co un home cavava mena d'argent sots una roca, la roca casec, qui aucís los seus compayós, mes él romàs viu dins en un

⁶. - B: autre *anticipat* davant volgués P.

^{6a}. - Aquí B. manca 241r2.29 a 241r2.40 P.

⁷. - mes que *ms.* (a causa del *mes* que següent): in quo datur intelligi V734.17.

⁸. - B: al P.

⁹. - qui... qui... B: *om.* P *el primer*.

¹⁰. - ininterquilinio V734.25.

¹¹. - jam modo bene sum V.

balma e no'n poc ixit. On con la muler se pensés que fos mort, tots dies fasia cantar messes per él, e oferia per él un pa e un orsol¹² de vi, ab una candela tots dies. A la qual lo diable aparec en forma humana 'iii' dies e demanà-li on anava. On con ela li dixés per què anava, lo diable li dix —No t'i qual anar, que la messa és dita—.

E així ela estec 'iii' dies que no fo a la messa. Un home, après aysò, cavà en aquel loc on hera l'ome viu en la balma, e ausí 'i' vou qui li dix, —Suau¹³ obre, que una péra me vol caser sobre'l cap—. 241v2 Per què aquel, espaordit, apelà mots / homes e tornà cavar. E ausí 257r1 sem/blant vou, per què éls dixerén —E qui est tu?—. E él lur dix, —Suau cavats que una péra'm vol caer desús—. Per què éls caveren en altra part entrò foren as-él e troberen-lo san senes mal. E demanaren-li, quant fo¹⁴ fora, con li era estat, ni co avia tant viscut, e él lur dix, «Sapiats que cascun dia avia un pa e un orsol»¹⁵ de vi ab una candela encessa, exceptat 'iii' dies—. E quant la muler o ausí dir, mot ne fo alegre, e conec que de la sua oblació avia viscut; e que'l diable la avia deceubuda aquels 'iii' dies, per què no fe cantar la messa. *M.

Sent Gregori recomta que enaixí co un nautoner perilava en la mar, 'i' prevere cantava una messa per él. Enaprés aquel nautoner ixi senes mal de la mar. On, con sos amics li demanessen con era escapat, él dix que, dementre que él era en la mar tot las, un home li venc qui li donà un pa. E quant l'ac mtenyat él fo mot confortat; per què, venc nadan a una nau qui li passà de costa. E fo atrobat que aquela ora cantà per él¹⁶ la mesa que él ac lo pa. *M.

E que dejunis profiten als morts és provat per Sent Gregori dient: «Les ànimes defontes són deliurades en 'iiii' maneres: per sacrificis e per pregueres de sants e per almoynes d'amics e per dejunis de parens». *M.

En aviró de la 'iii'ª rasó --so és d'aquels per los quals se fan les dites causes-- só vesedores 'iiii' causes: primerament qui són aquels a qui poden profitar, la 'ii'ª per què ls deu profitar, la 'iii'ª si'ls profita a tots engualment, la 'iiii'ª los adjutoris que hom los fa co'ls pot hom saber si'ls profita.¹⁷ /

¹². - P: *ampoleta* B: *urceum* V734.38.

¹³. - PB: *plane percutias* V735.

¹⁴. - PB.

¹⁵. - orsol P: un ursol o empoleta B: *urceus* V735.

¹⁶. - per el P: lo clergue B: la versió original duria totes dues coses (illa hora panem habuit, qua pro eo sacerdos hostiam immolavit V).

¹⁷. - El text del manuscrit P s'interromp ací, a la fi del foli 241v2. S'hi han perdut nou folis del manuscrit original. Continuem el text de la versió catalana usant

/ De la primera rasó, so és d'aquels als quals pot aprofitar, és sabador, segons que diu Sant Augustí, que tots aquells qui ixen d'aquesta vida o són molt bons, o fort mals, / o són bons e mals. Los ajutoris qui són fets per sels qui són mot bons, són feyts de gràcies. E'ls ajutoris qui són feyts per los mals, és consolació dels vius. E sels que són feyts per sels qui són bons e mals, són seusaments. Aquells són dits fort[s] bons qui s'optament après la mort se'n van en glòria. E són 'iii' maneres d'aquels, so són: enfànts bateyats e martís e barons qui pensaren de pla servir a Déu més que al món. E si algun orava per aytals, enjúria los faria, ni si'ls dóna algun ajutori; car enjúria fa a màrtir qui ora per màrtir. Mes si algun ora per algun sant ignorantment axí que no's pensàs que fos en paradís, adonchs aqueles oracions serien feytes de gràcies¹ e darien mèrit en aquel qui oraria; segons aquellò que és dit per lo propheta discent: «La mia oració serà convertida en lo meu sen».² E a aytals és ubert lo cel quant moren.

E és significat per aquells 'iii' als quals fo ubert lo cel. Car ubert fo a Jhesú Crist quant fo bateyat: per què, fo dit que Jhesú Crist, orant quant fo bateyat, lo cel li fo ubert; per què és significat que cel és ubert a tots los bateyats, pauchs e grans; car lo bapisme purga hom de tots peccats per virtut de la passió de Jhesú Crist. Enaprés fo ubert lo cel a Sent Steve, quant fo lapidat, segons que's diu en los Feys dels Apòstols, en lo 'viii' capítol, discent: «Eu veig los cels uberts». Per què és significat que cel és ubert a tots los martís, axí que quant se moren, mantenen se'n puyen al cel. Enaprés fo ubert a Sent Johan, qui fo home perfeyt, segons que's diu en l'Apocalipsis, en lo 'iiii' capítol, discent: «Eu veig la porta uberta en lo cel»; per què, és significat que'ls barons perfeys qui feren penitència de lus peccats se'n puyen al cel quant ixen d'aquest món e regnen aquí en per tostemps.

Mes / aquells qui són mals sobiranament se'n van ad infern, per què hom no deu orar per éls. On diu Sen Augustí: «Si eu sabia que mon pare fos en infern, no oraria més per él que per 'i' diable». Mes si hom orava per 'i' dampnat e que hom se pensàs que fos en purgatori, res no li profitaria a deliurament ni a mirmament de pena.

el manuscrit B des del f° 257v35, que ens dóna el final del capítol *Los Feels Morts*, i les històries de Sant Teodor, Sant Martí, Sant Bres, Santa Cicília i Sent Clement. Coincidint, però, amb la interrupció de P hi ha un fragment de V (unes 25 línies d'imprès, 735.32-736.17) que no trobem en cap dels dos manuscrits.

¹. - Gratiarum actiones V736.35 'accions de gràcies, acte de donar gràcies'.

². - No es tracta de *seny* sinó d'una variant de *si*, *sina*, ll. SINUS: oratio mea in sinum meum convertetur V736.36.

Car en infern no ha redempció. Aquels són dits mals e bons qui no han complida lur penitència e per mort no la poden complir. E ad tals (sic) proffita qui's ajuda. En aytals ajutoris fasedors ha acostumat la Glesa 'iii' nombres de dies e 'xxx' dies de aneversari, e d'aysò és assignada rasó en lo libre missal de l'officiis.³ És observat de 'vii' dies per so que les ànimes venguen al perdurable repaus del disapte, e que tots lus peccats lus sien perdonats que feren en vida; «lo qual se fa» per 'vii' dies «per so» que's sien perdonats los peccats que feren ab lo cors, que és de 'iiii' humós, «e» ab la ànima, en què són 'iii' ⁴ forses.⁵

257v2

De la segona rasó, —so és per què's deu a ells profitar los ajutoris dels vius— és disedor. Primerament los deu profitar per rahó de la utilitat,⁶ car éls són 'i' cors ⁷ ab aquels de la glesa cavelereyant. On per aysò deven ésser los béns comuns ad éls. Per la segona rasó ⁸ lus deven ajudar per rahó de la dignitat.⁹ És queredor d'aquels ad-jutoris si profiten a tots cominalment. On, és de saber que si aquels ajudaments se fan, és esperansa que més profiten an aquels per qui's fan que als altres, / mes si's fan en comú, més profiten en aquels per qui's fan que als altres, qui més han merit en aquesta vida si an necessitat.

De la 'iiii' rasó és queredor, so és en qual manera poden saber los morts que nós lus ajudem. On diu Sent Augustí que aysò poden saber en 'iii' maneres. Primerament per revelació de Déu e per manifestament de bons àngels. Cor los àngels qui aysí són ab nós, o vesen nostres feyts, en 'i' moment lus o poden manifestar. E poden-ho saber per les ànimes qui ixen d'aquest món e se'n van ad éls, que's ho poden manifestar.

És a saber per quals se fan aquels ajutoris. És sabedor que profiten si's fan per aquels qui són en caritat, car si's fahien per homes mals, no profitarien en res. On és lest que enaxí co 'i' cavaller estava en son

³ - ecclesia consuevit triplicem numerum dierum maxime observare, scilicet septenarium, tricenarium et anniversarium; et ratio horum assignatur in libro de mitrali officio. V. 737.34.

⁴ - 'iiii' B: tres V 738.

⁵ - El traductor, o més aviat l'escriba, es deixa tants mots en aquest passatge que resulta intel·ligible si no hi fem les addicions indicades entre « », guiant-nos per V (737-738): qui per septem dies ducitur, vel ut iis remittantur peccata, quae egerunt cum corpore, quae consistunt ex quatuor humoribus, et cum anima, in qua sunt tres vires.

⁶ - primo ratione unitatis, V737-738.

⁷ - cars B: unum corpus V738.

⁸ - De tertio, V738.

⁹ - Secundo, ratione dignitatis V738.11.

lit ab sa muller, la luna entrava en la cambra molt clara. Per què's marevelà car ¹⁰ home rasonable no obesia a son creator,¹¹ e axí co él disia mal d'un cavaller qui era mort. fon ¹² provat soptament: aquel qui era mort intrà dins la cambra, e li dix: —Amich, no vullés mal dir de negun, e perdona'm si eu ey feyt res contra tu—. On co'l cavaller li demanàs co li estava, él li dix: — Sàpies que per diverses penes són cruciat per so car trenqué 'i sementeri e aquí naffré 'i home e li tolguí 'i^a capa. E aquela eu porti desús, qui'm pesa més que 'i mont—. E pregà-lo que fahés fer oraciós per él. On co'l cavaler li dixés si volia que'n fes Déus pregar ad aytals preveres, él li dix que no, mes en 'i hermità / aytal. Aprés aquestes paraules, lo mort li dix: —Sàpies que de aquest dia a 'ii' anys morràs tu—. Aprés él se esvenesich c'l cavaller mudà la sua vida en mils. E aprés él se dormí en Nostre Senyor.

En aysò que dit és, que'ls ajutoris dels mals homes res no profiten, és entenedor si donques no són sacraments † que'l mort aja lixades,¹ e aqueles se deven manbes² pagar, per so que no s'esdevenga axí con fo en «un» home. Ffo 'i cavaller en 'i^a batala de Carles «Many»,³ qui's devia combatre ab los mores; per què, pregà 'i seu cosí que si moria en la batala, que venés 'i caval seu e que'l preu donàs als paubres. On co'l cavaler morís en la batala, lo caval plasech mot al cavaller, per què'l s'arcmenà. Per què, aprés poch temps, lo mort li apparech, axí co sol resplendent dient: —O cosí, sàpies que per 'viii' dies me fesest estar en purguatori, per so cor no donest aquellò als paubres, axí co eu t'avía dit. Sàpies que greument ne scràs punit, car vuy se'n portaran la tua ànima diables, e eu me'n vau a Déus—.

¹⁰. - Ací i en algun altre passatge sembla que *car* estigui usat en el sentit de ll. clàssic *quare* 'per què' (d'interrogació indirecta), puix que tradueix *quomodo* de V738.36. Vegeu la nota següent.

¹¹. - B mostra ací, força esborrat, un mot de set lletres, sens dubte aquest. *Quomodo homo rationalis creatori suo non páreret* V738.36.

¹². - Queden borrosos els dos mots (de 4 i de 3 lletres): *cuidam militi defuncto...* detraheret V738.

¹. - El text català escurça molt el text original, força més llarg (739.15ss.); i d'altra banda B es deu saltar mots escrits pel traductor, cosa denunciada ací pel canvi de gènere. Potser simplement, en lloc de la creu, hem de restituir *si no són sacraments* «o misses» que'l mort aja lixades.

². - *maybes* Ms. Potser llegir *manybes*. Es tracta de *manbes* 'tot seguit'. Quae tamen continuo dispensare debent, ne sibi contingat quod cuidam contigisse legitur V739.19.

³. - *in bello Caroli Magni cum Mauris* V739.20.

DE SANT TEODORO

Teodorus sofrí i^a passió en la ciutat de Mautina⁴ sots En Diocle-
cià e'N Maximia emperadors. On co'l pretor dixé[r]s a Sent Teodori
que sacrificàs a les ýdoles e que tornàs a la sua cavaleria, Sent Teo-
dorus li respòs discent: --Eu cavalereg al Déus meu e al seu Fil—.
Donchs dix lo pretor: --Lo teu Déus ha Fil? Poyria'l eu veser? --.
258r2 E Sent Teodorus li dix que hoc e poyria ad Él anar. En / après lo
pretor manà a Sent Teodori que sacrificàs a les ýdoles; per què
Sent Teodori intrà dins en lo temple una nuyt, e ab foch él cremà
lo temple. On, co fos accusat, lo pretor lo fèu metre en i' càrcer, per
so que aquí morís de fam. E aquí Déus li aparech dient: --Ages
confiança en mi, serveut meu, car eu són ab tu—. E adonchs vengren
ab él gran compaya de barons vestits de blanch[s], qui lausaren
Déus ab él. E quant sò⁵ veseren les gardes, spahordits fuscen.

Enaprès Sent Theodorus fo treyt de la càrcer e fo-li manat que sa-
crificàs a les ýdoles, per què él dix: -- Si'm cremàvets e'm turmentà-
vets ab diverses maneres, eu no negaria lo meu Déus—. Per què'l
pretor lo fèu penyar en i' bastó e'l fèu tot scorxar ab arpes de ferre.
Enaprès él li dix: --¿Vols ésser ab nós, Teodori, o ab lo teu Cristi?—.
E Sent Teodori li dix: --Eu vul ésser ab Jhesú Crist—. Per què'l
pretor lo fèu metre en i' foch, e aquí él tramès l'esperit a Déu. Mes
lo cors d'él no poch cremar.

DE SANT MARTI BISBE⁶

Martí vol aytant dir co batala tenent contra vicis e peccats. o
Martí és dit encays que él sia màrtir. Fo él màrtir per voluntat e per
mortificació de carn. La vida d'él scrish Sent Severi.

Martí «nəsch⁷ en lo castel dels Pantoñiàs, de Ssamaria; mes
él fo noyrit en la ciutat de Papià, en Lombardia,⁸ ab lo seu pare,
qui era tribun dels cavallers sots En Contestí e'N Julià emperadors.

⁴. - Marmanitanorum; ciutat d'Asia Menor, V740.

⁵. - lo Ms. (*o lleg. o?*).

⁶. - En la vida de Sant Martí la versió catalana almenys l'únic text que en
tenim, el del ms. B) canvia força detalls importants del text de Voragine, sobretot
en el que es refereix a l'acció dels personatges i en particular cap al mig d'aquesta
vida, cf. especialment V746.30-747.30 i la n. 2 al f° 259B; cf. també, ja abans,
la nota 1 al f° 258B.

⁷. - visch Ms.: Sabariae Pannoniorum oppido oriundus V741.

⁸. - intra Italiam, Papiæ V741.22.

E aquí é'l cavalereyà, mes no de grat, per so cor per Déus era en infantesa spirat. Axí que quant hac 'xii' anys, fusch a son pare:⁹ e se n'anà a la glesa e's fe crestià: e, de son voler, agre estat en hermitatge si pogés star sans.¹⁰ / Mes co'ls emperadós agessen establít que'ls fils cavalereyassen per los pares vels. Sent Martí fo costret que cavelereyàs per son pare quant fo en hetat de 'xv' anys.

Él no volch aver cor 'i' servidor, e en aquel servia moltes vegades Sent Martí,¹¹ axí que'l descausava e li torcava¹² les sabates. Un temps *M. d'ivern, passava Sent Martí per 'i' portal, e aquí é'l encontrà 'i' home paubre tot nuu. Per què, Sent Martí li donà ab la spasa la meytat del mantel que portava, e l'autra é'l s'abrigà.¹³ E en la següent nuyt é'l vesé vestit Jhesú Crist de la maytat del mantel que avia donat al paubre, e ausí que disia als àngels qui li stavén de costa: —En Martí m'a vestit d'aquesta vestidura—. Per què'l sant baró se fe bateyar humilment quant fo en etat de 'xviii' anys. Mes per progueries dels seus cavallés, cavalereyà 'ii' anys.

Co'ls barbres fossen venguts en Gàl·lia, En Julià l'emperador tramès molts dinés als cavallés de la terra per aparelar. Mes co Sent Martí no volgués cavalereyar, no volch rescbre l'aver,¹⁴ ans dix a l'emperador: —Eu son cavaller de Crist—. Per què l'emperador li dix: —Aysò no dius tu per neguna religiò, mes per paor que has de la batala—. On Sent Martí li respòs: —Sàpies que eu no «o» fau per neguna temor, ans sàpies que demà estaré eu en la batala desgarnit d'armes, de fust e de ferre, mes eu seré garnit del senyal de Crist e trespasaré'n¹⁵ los garniments dels enamichs. E donats-vos bé garda de mi¹⁶—. Con s'era en lo següent dia, los enamichs lus trameseren missatges que'ls darien tot quant avien e que'ls / jequis-sen anar. Per què appar que per mèrits de Sent Martí foren vensuts, senes mal.

Enaprés, llixada la cavaleria, Sent Martí se n'anà a Sent Ylari, bisbe de Payteus.¹⁷ e fo per é'l adordonat ad acòlit. E venéh-li en volentat que vesitàs sos parens, qui eren gentils. E axí co é'l anava

⁹. - 'Fugi del seu pare, li fugí'. In vitis parentibus ad ecclesiam fugit V741.25.

¹⁰. - Nisi carnis infirmitas obstitisset V.

¹¹. - Cui tamen Martinus serviens saepius ministrabat V. En aquel 'a aquell'.

¹². - calceamenta detrahebat atque torcebat V741.30.

¹³. - partem pauperi tribuens, reliquam partem rursus induit V742.2.

¹⁴. - donativum recipere noluit V742.

¹⁵. - Trespasaran Ms. signo crucis, non clipeo protectus aut galea, hostium cuneos penetrabo securus V742.18.

¹⁶. - S'aparta de l'original, com si un ms. d'aquest dugués *dare custodiam jubete* en lloc del text de Graesse *unde custodiri jubetur*... V742.19.

¹⁷. - Pictaviensem episcopum V742.23. *Pictavis*, avui *Poitiers*.

ad éls, éi soferi molts trebals, car quant fo entre les montayes d'Albis,¹⁸ layres li donaren saut. On co la 'i' lo volgués ferir ab 'i' destrai, éi los vensé abdós e'ls ligà les mas; enaprés éi los convertí a la fe de Déu. E quant éi fo vengut a Milà, lo diable li apparech en forma humana e demanà-li on anava. Per què éi li respòs que éi anava là on Déus volia. E'l diable li dix: —Sàpies que'l diable te contrastarà—. Per què Sent Martí li respòs: —Déus és lo meu ajudori, per què eu no tem res que fer-me pusques—. Sent Martí convertí la sua mare; e'l seu pare e'el seu frare romaseren a la lur error.¹⁹

On co la eretgia arriana cresqués per tot lo món, e éi sol fos tot fisel, publicament fo foragitat de la ciutat, batén. Per què se n'anà a la ylla que ha nom Galinera,²⁰ e aquí éi estech ab 'i' prevere,²¹ E aprés éi se'n tornà a Milà. E aquí éi bastí 'i' monastir, mes d'aquí fo gitat per los bisbes dels arrians; en lo cal loch li donaren erbes enverinades a menyar, per què's sentí gran dolor. Mes per la sua oració fo deliurat de tot mal.

Co Sent Martí ausís dir que Sent Ylari era tornat de l'exil, éi li axí (sic) a carrera; e costa Payteus éi aordonà 'i' monastir. On co en lo monestir gequis 'i' home qui era solament crestià,²² cant aquí retornà éi lo trobà / mort; que no fo bateyat. E mantenent éi lo resuscità per la sua oració. Recomtà aquel home quant fo resuscitat que quant éi era mort, estava en lochs escuts¹ e vesé que 'i' àngels disien al Jutge: —Aquest home és sel per què pregara² En Martí—. —Per què³ los fo manat que vui me retessen a Sent Martí⁴—.

On co'l poble de Tos⁵ frayturassen de hisbe, éls tots demanaren que fos feyt bisbe En Martí. Mes alsceuns bisbes hi contrastaren, entre'ls quals fo 'i' qui avia nom Defensor. Ligí en lo Psaltiri 'i' vers disent, «Ab la boca dels enfans laytenchs tu, Déus, acabest la

¹⁸. - Inter Alpes V742.

¹⁹. - matrem convertit; pater vero in errore permansit, V724. Els plurals *romaseren i lur* són indici que un ms. anterior a B devia portar alguna cosa com *e'l seu pare e'l seu frare romaseren*... Aquest afegit no figura en V i degué estar interlincat i difícil de llegir. Un corrector posà aci *e* entre línies com, si provant de llegir-ho, i no veient-ho, hagués renunciat a completar-ho.

²⁰. - ad insulam Gallinariam V743.

²¹. - pretor Ms.; cum uno solo presbitero V743.

²². - monasterium ordinavit... quendam... catechumenum haberet V743.8.

¹. - obscuris locis deputatus fuisset V743.13: *lochs epares* Ms. (?); [mal llegit segurament en un model que duria damunt la *c* la sigla de *ur*, que B prengué per *ur* i anticipà erradament].

². - *Plusquamperfet*. Est suggestum hunc esse, pro quo Martinus oraret V.

³. - Ms. *repeteix per darrere que*.

⁴. - per ipsos duos reduceretur et Martino vivus redderetur V743.

⁵. - plebs Turonica V743; avui *Tours*.

lausor⁶ per so que destrues l'enemich e'l defensor». Per què aquel En Defensor fo foragitat per tots, e Sent Martí fo feyt bisbe per tots.

Enaprés, co el no pogés sofferir lo brugit de les gens, el se n'anà luny de la ciutat 'i' miles, e aquí el bastí 'i' monastir, en lo qual loch estech ab gran abstinència ab 'lxxx' discípols; ⁷ car aquí negun no bevia ví, sinó per necessitat, e vestien mots aspres vestiments. Enaprés, en moltes ciutats foren elegits per bisbes los seus discípols. Lig-se que Sent Martí ressucità 'i' mort per so cor la mare del mort lo'n pregava, per què Sent Martí lo ressucità, en presència de molts gentils, per les seues oracions. Per lo qual miracle tots los gentils se convertiren e obesiren al sant baró.

259r2 Obesia a Sent Martí lo foch e l'ayga. On, co lo foch cremàs 'i' a casa que era costa altra casa en què estava Sent Martí, [e] Sent Martí se'n puyà sobre la casa e fe que les flames del foch se giraren en altre / part e no feren mal en la casa. Una vegada 'i' a nau peria sobre la mar, per què 'i' mercader, qui no era crestià, cridà disent: ---Déus de Martí, ajuda-nos!---. E mantenent éls agren bon temps. Els aybres obesiren a Sent Martí, cor 'i' a vegada que el destroïch 'i' temple de diables, el volch talar 'i' pi que era deïcat al diable; mes quo⁸ als uns homes li contrastassen, 'i' d'aquels dix: ---Si tu has fiansa en lo teu Déus, nós talarem aquest aybre e tu'l resebràs sobre tu. E si ab tu és lo teu Déus, axí co tu dius, ja no't farà mal---. E quant l'aybre fo tallat, el volch caser sobre el, per què el se senyà ab lo senyal de la crou e l'aybre casech en altre part, sobre los hòmens no fisels qui cuydaven star en loch segur. E quant agren vist lo miracle, éls se convertiren a Déu bonament.

Moltes bèsties obesiren a Sent Martí; cor enaxí co cas seguien 'i' a lebra, el manà als cans que se'n gequissen de seguir-la e mantenent se'n gequieren. E una serpent *M. que passava 'i' a ayga nadan obesí a Sent Martí qui li dix: ---Ed te man, en nom de Jhesú Crist, que te'n tornes a l'altre part!---. Per què la serpent se'n tornà.

Ffo Sent Martí de molta humilitat, cor 'i' a vegada baysà 'i' mesel molt orrible a París e'l benesich, e mantenent el fo mundat. Cant el estava en la glesa, el sesia en 'i' a sela⁹ e no volia seser en la cadira

⁶. - Ab ore infantium et lactentium, Deus, perfecisti laudem... V743.23.

⁷. - V743.26: xxx Ms.

⁸. - que (?) Ms.: arborem pini... vellet excidere, obsistentibus rusticis et gentilibus, unus eorum dixit V744.28.

⁹. - Nunquam cathedra usus est... sedebat autem in sellula rusticana, quos tripodes vocant V745.10.

bisbal. Ffo Sent Martí *M. de gran dignitat: car él és appellat par dels apòstols, e aysò fo per la gràcia del Sant Sperit qui devalà sobre ell; axí co fèu als apòstols.

259v1 Per què, los apòstols lo vesitaven soveny. Una vegada *M. que Sent Martí stava / tot sol, En Severí e N Gal, qui estaven de fora la sua cambra, ausiren molts homes qui parlaven ab él, per què, demanaren ad él què era. On, él lus dix: —Sapiats que Santa Agnès e Santa Tecla e Santa Maria vengren a mi; e moltes vegades són venguts a mi Sent Pere e Sant Paul—.

Ffo Sent Martí home de gran pasciència. Car él avia tan gran pasciència en totes coses que, co él fos sobíran bisbe, no's volia venyar dels clergues que disien mal d'él, ni'ls gitave de la sua caritat. No fo algú qui anch lo veés yrat ni trist ni risén; e no parlava sinó de Cristí. E avia en son cor pietat. Ffo Sent Martí home de gran compassió envers aquels qui falien, car a tots sels qui's penedien perdonava humilment. On co'l diable'l represés,¹⁰ cor perdonava en aquels qui's tornaven a peccats, Sent Martí li respòs: —Si tu, mesquina bèstia, te volies penedir, eu pregaria Déus que t'agés mercè—.

Ffo Sent Martí de gran pietat *M. envers los paubres. Enaxí co él anava i' dia en la glesa, i' paubre nuu lo seguí, per què Sent Martí manà a l'ardiacha que vestís lo paubre. Mas co l'ardiacha [l]o perlongàs,¹¹ de feyt Sent Martí se despullà la sua gonela e la donà al paubre, e manà-li que se n'anàs. Enaprés, co l'ardiacha li dixés que s'aperelàs de dir la missa, Sent Martí li dix que no «o» podia fer entrò que la gonela fos venguda. On co l'ardiacha vesés lo paubre, irat se n'anà al mercat e comprà i'a gonela curta per 'v' carlins e gità-la devant lo pobre de Sent Martí iradament. E 259v2 adonchs Sant Martí le's vesti secretament: e toca/ren-li les maneges entrò als cotses¹² e era-li longa entrò als ginols; e axí, aprés, él cantà la missa. E axí quant cantava missa, i'a mola de foch li apparech desús,¹³ stant en presència de tots.

Ffo Sent Martí *M. home de tant gran poder contre lo dimoni

¹⁰. - diable l'opresés Ms. Cum diabolus Martinum reprehenderet, cur semel lapsos ad poenitentiam reciperet V746.26.

¹¹. - Cum hoc ille facere distulisset, ingressus Martinus... tunicam illi tribuit... V746.34. El text català ací (i en altres passatges d'aquesta vida) s'aparta bastant de l'original llatí, en el que es refereix a l'acció de cada personatge, sobretot en el passatge V746.30-747.6.

¹². - cujus manicae usque ad cubitum... protendebatur V747.

¹³. - Globus igneus super caput eius apparuit V747.7. Tot i el vestiment estrany, el poble el veu, mentre canta aquella missa, coronat per una aurèola de foc.

en aysò que'ls ¹⁴ gitava de tot loch. Car una vegada lo diable trebava 'i' ¹⁵ vaca, en tant que ela, irada, vench envers Sent Martí, axí co' el anava per son camí. Per què el la manà ¹⁵ star, e stech.

Efo Sent Martí *M. home de gran suptilitat envers los diables, car mantenent los conexia co'ls vesia, en qualque forma que fossen: per so car lo diable en diverses maneres li apartia. E 'i' dia li apparech en forma de rey, vestit de porpre rial e ab corona d'aur ben ornat disent: --Coneys,¹⁶ Martí, aquel que tu cols! Eu són Jhesú Crist, qui son devalador en terra, e vul-me demostrar a tu primerament—. Adonchs Sent Martí li respòs disent: —Nostre Senyor Jhesú Crist no dix que vingués vestit de porpra ni ab corona d'aur; per què eu no creyria Jhesú Crist si no'l vesia en son àbit de la passió—. E mantenent lo diable s'esvenesich.

Sent Martí *M. sabé e revelà lo dia de la sua mort als frares. Entretant ¹⁷ vesità l'aveschat de Condony¹⁸ per so que pusqués passificar los debats e contrasts que eren entre les gents. E d'aquí el gità los diables e'ls fèu anar en lochs deserts.¹⁹ Aprés aysò el estech en la terra molt frèvolment e enseyà als seus discípolos la sua mort, per què els tots ploraren, disents: —O pare, ¿per què nos desemparas ni aquíns jaquiràs desconsolats?—. / Per què el oran plorà disent: --Sényer Déus, si eu son necessari al teu poble, no recús lo trebal meu, mes sia feyt a la tua voluntat—. On co' el fos mot trebalat per febra, el fo pregat per los discípolos que jagués en bon lit senes cilici, per què el lus respòs: --No's covén, fils, que crestià muyra sinó en cilici e en senra—. E aysò disia gardan en lo cel, Déus lausan. E co' el agés jagut molt de subines, los seus discípolos lo pregaren molt que's repausàs de la 'i' costat, per què el lus dix: --Gequits-me star, que eu vul més gardar en lo cel que en la terra, per so que'l meu sperit sia endressat a Déu—. E aysò disent, el vesé lo diable que li contrastava, per què el li dix: --¿Què fas assi, bèstia cruel? No pots trobar res de mal en mi; en lo regne del cel seré resebut—. En aquesta vou,¹ en l'any de Nostre Senyor 'ccccxlvj', en etat de 'lxxxj' any, el tramès lo seu esperit a Déu. E la sua cara resplandí axí con cors glorificat. E foren ausits molts àngels qui cantaven, Déu lausan plasantment,

¹⁴. - erga daemones pellendos V747.

¹⁵. - Menà Ms.: ipsam sistere jubet V747.21.

¹⁶. - Imperiatu: agnosce V747.34.

¹⁷. - Interea V748.7.

¹⁸. - Candacensem dyoecsin V748.8.

¹⁹. - Desertas peterent regiones V748.13.

¹. - Et in hac voce anno... spiritum Deo reddidit V748.31.

Al seu passament s[a] ajustaren lo pòbol de Payteu e de Tors, qui agren gran brega del seu cos. E ora de miga nuyt, les gents de Payteus s'adormiren. per què aquels de Tors² se'n portaren lo seu cors alegrament.

260r2 Sent Severí monge, qui scriesch la sua vida, s'adormí après matines; e aquí apparech-li Sant Martí vestit de blanch ab la cara resplicant, que tenia 'i' libre en la mà dreta. On co èl lo vesés puyar al cel, èl se despertà. Enaprés èl sabé que Sant Martí era passat d'aquest segle en aquela nuyt. En aquel mateys dia, Sent Ambrosi, bisba de Milà, dementre / que cantava la missa, se dormí entre la pístola e la prefàcia. On, co negun no'l gosàs despertar, e'l subdiaque volgués dir la pístola, après 'iii' hores lo despertaren disent que mot avia dormit. Per què, èl lus dix: —No us vullats torbar! Sapiats que'l meu frare Sent Martí és anat a Déu, e eu sòn hançat³ a la sua sepultura, e no he pogude (sic) complir la derrera oració per ço com m'avets despertat -. Adonchs aquels notaren lo dia e la hora, e trobaren que Sent Martí era mort e passat en aquela ora.

Los reys de Ffrança solien aver en costuma que portaven la capa de Sant Martí en les batales, e sels qui la portaven e la gardaven eren apelats capelans. Après la mort de Sent Martí, Sent Perpètuus examplà molt la sua glesa, e en aquela èl volch mudar lo cors de Sant Martí. Mes dejunaren abans e oraren per 'iii' dies, e en neguna manera no pogren moure lo seu cors. On co èls lo volguessen jequir, 'i' home vel, mot bel, lus apparech ad èls disent: —Per què us tardats? ¿No vesets Sent Martí qui és apparelat † qui's vol mudar †⁴ si'l volets mudar?—. Adoncs, ab aquel home vel⁵ èls mudaren lo cors molt yversosament e pausaren-lo en aquel loch on are és celebrat. Après aysò aquèl home no s'és vist. Aquesta translació és celebrada en lo mes de juliol de ladonchs ensà.

DE SANT BRES

Bres fo diaque de Sant Martí e fo home qui hac gran enveja de Sent Martí e li fasia grans enuigs. Una vegada que 'i' paubre demana-

². - a Turonicis... ad urbem Turonicam... deportatur V749. B *copia* cors, a *tori*, el *segon*.

³. - ejus funeri interfui V749.

⁴. - En lloc dels mots entre creus la traducció devia portar *que vos aiud*. Una diplografia del copista de B ha corromput un poc el text. Non videtis Sanctum Martinum paratum juvare vos, si manum apponitis? V750.1.

⁵. - El copista del ms. s'havia saltat *ab* i el posà tres mots més enllà. Ille cum iis manum supposuit et cum summa velocitate sepulchrum levaverunt V750.2.

260v1 va Sant Martí, Sent Bres li dîx: *M. Bé'm sembles, si / demanes en aquel hom senes sen, car axí com a fat garda al cel—. On co'l paubre agés tot so que volgués de Sent Martí, enaprés Sent Martí apelà Sent Bres dient: --¿D'on t'és vengut a tu, Bres, que tu digues que eu sôn senes tot seny? -- E Sent Bres li respôs [que] per vergonya: Que no [avia] o he dit⁶—. E Sent Martí li dîx: --E penses-te tu que eu no ho ausís quant tu ho desies al frare? Verament, sàpies tu que eu he enpetrat ab Déus que tu sies bisbe aprés mi, mes moltes injúries sostendràs en la bisbalia --. E quant Sent Bres o ausich, él dîx: --¿No he eu ver dit que aquest és aurat?--.

Emperò aprés la mort de Sant Martí, *M. Sent Bres fo elegit en bisbe, per què él stech en bones obres. E ya t'os so que él fos er-gulós, él vivia castament. E quant él ach stat bisbe 'xxx' anys, 'i' femna que li lavava los draps consebé 'i' fil e l'enfantà. Per què tot lo pòbol s'ajustà ab péres a la porta de la sua casa disent: --Longa-ment avem dissimulada la tua luxúria per la pietat de Sent Martí, e, malvat, nos has feytes baysar les tues mas solades—. Mes tot aysò negava Sent Bres fortment disent: Aportats-me l'enfant!--.

E quant lo li agren aduyt, quant fo en etat de 'xxx' dies, Sent Bres li dîx: --E't conjur, per lo Fil de Déu, que tu diges davant tois si t'è eu engenrat --. E l'enfant dîx: --No est tu mon pare--. Enaprés tot lo pòbol li dîx que li dîxés e li demanàs de qui era fil, mes él n'o volch fer, disent que no li calia.⁷ Per què tot lo pòbol li dîx: --Tot aysò has tu feyt per encantaments. Sàpies que ja nós / no aurem fals pastor --. *M. Enaprés lo pòbol no estech per tot aysò que no fassessen gran injúries a Sent Bres e'l gitaren de la bisbalia. E axí fo complit so que Sant Martí avia dit. Adonchs Sen Bres ploran se n'anà a l'apostoli, e aquí [es] estech 'vii' anys⁸ e fe penitència de so que avia feyt a Sent Martí. Lo pòbol fèu bisbe en Justinià e'l trameseren en Roma per so que defesés lo bisbat contra Sent Bres. E quant fo en la ciutat de Versel⁹ él se morí, per què'l pòbol fou bisbe N'Ermeni.¹⁰

⁶. - ille prae verecundia se dixisse negaret V751.

⁷. - 'No li importava a ell': non est hoc meum; feci quod ad me pertinuit V751.26.

⁸. - Flens papam adiit et VII annis ibidem permanens... paenitendo... V751.36.

⁹. - in civitate Vercellensi V752.

¹⁰. - Armenium praefecit V752. Queden encara 8 ratlles en V, *om.* B.

Sicilia verge fo de molt noble liyatge de Roma e fo noyrida en sa enfantesa en la fe de Crist. E tenia saladament¹¹ la fe de Crist e no cessava dia ni nuyt de oracions a dir. E pregava Déus que li gardàs la sua virginitat. On co ela fos sposada a N Valerian e fo dia stabilit que hom fasés les núpcies, ela vestich 'i' cilici en la carn e de-sobre vestia bels vestiments, bé ornats d'aur e de péres pressioses. E co tots los autres cantassen a la sua lausor, ela cantava en son coratge a Déu dient: —Sia feyt, Senyor, lo meu cor e'l cors meu senes tacha, per so que no sia confosa!—. Enaprés vench la nuyt *M., que's colgà ab son marit, e dix-li: —O molt amat e car amich meu, e't diré 'i' secret si'm jures que ho tenges secret—. Per què En Valerià li o jurà que no diria per neguna necessitat. Adonchs ela li dix:

—Sàpies que eu he 'i' àngel de Déu per amor, qui ab gran amor garda lo meu cors. E si él sent que tu'm tochs per amor de neguna legesa, mantenent te ferrà¹² e perdràs la flor de d'agra'dable /joventut;¹ mes si coneix[s] que tu m'ams sencerament, sàpies que él amarà tu, axí con a mi, e't mostrarà la sua gràcia—. Adonchs En Valerià *M. fo, per volentat de Déu corregit, per què dix: —Si tu vols que eu cresega en tu, mostra'm l'àngel e, si eu coneix que sia ver àngel, eu faré so que tu dius ni vols—. E Na Secília li dix: —Si tu creus en Déus e't bateges, tu poràs veser l'àngel. Per què tu iràs 'iii' milas fora la ciutat en la via que ha nom Àpia, e diràs als paubres que aquí trobaràs que eu t'é tramès ad ells e que't mostren lo vel Urbà, en qui has a dir ton secret. E quant tu auràs feyt so que eu t'é dit, e tu veyràs l'àngel—.

Adonchs En Val'lerià anà a Sent Urbà bisbe e atrobà-lo amagat entre los² sepulcres dels martis. E quant li hac dita la sua volentat, Sent Urbà dix ploran: —Senyor Déus *M. Jhesú Crist, qui est semenador de cast consel, pren la sement dels fruyts que semenest en Santa Secília! Vet que ha convertit lo seu marit, cruel com a lahó, e l'à domdat com a àngel!—. E mantenent 'i' home vel lus aparech, vestit de vestidures d'ome joven, que tenia 'i' libre scrit ab letres d'aur. E quant lo vesé En Val'lerià, ausí él ligit:

¹¹. - Caecilia... absconditum semper evangelium Christi gerebat in pectore V771.

¹². - Ferre Ms.: Statim feriet te V772.10.

¹. - la flor de la gran noble joventut Ms.: et amittes florem tuae gratissimae joventutis; si autem cognoverit... V772.11. El copista creuria veure † a grād † oble (dues lletres il·legibles i alguna altra de mal llegir).

². - ols B: intra sepulchra V772.

—i Senyor, i^a fe, i^a baptisme, i^a Déus: Pare de totes coses—. E quant hac aysò ligit *M. lo veyl li dix: —Creus que aysi sia o y duptes?—. Adonchs aquel li dix: —No és pus ver sots lo cel—. E mantenent En Val'lerià fo bateyat per Sent Urbà.

261r2 E quant se'n fo tornat, él atrobà Santa Cicília que parlava ab l'àngel en la cambre. E / adonchs l'àngel, que tenia 'ii^{es} coronas de roses, de flors de liris en les màs, donà la una a Santa Cicília e l'altr'a En Val'lerià disent: —Aquestes coronas gardats ab nèdeu coratge, car de Paradís les vos é aduytes. E no's marferan ni perdran lur odor, ni les poyra[n] veser negun si no viu castament. E tu, Val'lerià, car has cresegut bo consel, demana què vols—. Per què Sent Val'lerià dix: —No vul res en aquesta vida sinó: e'l meu frare sia ab mi convertit a la fe de Cristi—. Per què l'àngel li dix: —A Déu plau la tua demanda e abdós venrets ad Él ab victòria de martiri—. *M.

Après aysò entrà En Tiburci, frare de Val'lerià. E co sentís gran odor de roses dix: —Molt me maravel, car ara senti eu ten gran odor de roses ni de liris en aquest temps. Sapiats que eu me senti tot mudat en mon enteniment —. Adonchs En Val'lerià li dix: —Nós avem coronas de roses e de liris que tu no pots veser; mes sents la odor per la mia volentat. E si tu creus en Déu, tu les poyràs veser—. En Tiburci li dix: —Dius-me ver, o somies?—. E'n Val'lerià li dix: —Nós avem stat en somnis, mes ara stam en veritat. E sàpias que l'àngel m'a dit que tu veyràs assò ab nós si est purifficat e creus en Déus verament—. Al qual Na Cecília *M. li dix: —Si aquesta vida era tant solament, justa causa seria que la teméssem perdre. Mes autra 261v1 n'i ha, —e 's melor, que no's pot perdre— que'ns amostre lo Fil / de Déu, que totes causes que feytes són [lo] ha feytes lo Fil de Déu, e l'Esperit Sant les ha animades. Per què'l Fil de Déu, quant fo vengut en terra, per [que] paraules e per miracles nos ha mostrat que autra vida és—.

*M. Per què Sent Tiburci li dix: —Tu dius que i^a Déus és, e après dius que són 'iii'—. E Santa Cecília li respòs disent: —Enaxí co en i^a saviesa d'ome són 'iii' causes,³ so és enteniment e memòria e ngin, enaxí en la deïtat són 'iii' persones—. Adonchs comensà de l'aveniment del Fil de Déu e de la passió a presicar, e mostrà motes covinenteses⁴ de la passió d'Él, disent: —Per aysò lo Fil de Déu fo tengut pres, que'l linatge hmanal fos deliurat de peccat; e Él, qui és beneset, és maldit: per què, home maldit aconseguirà

³. - cases B: sicut in una hominis sapientia sunt tria V774.14.

⁴. - coveninteses Ms.: congruitates V774.16.

benedicció; e fo escarnit per so que home fos deliurat de scarniment de diables, e resebé corona de spines en lo cap per so que de nós tola la sentència mortal; e resebé fel amar per so que sanàs home de peccat del dolç menyar, ffo despulat per so que cobris lo despulament de nostres parents, e fo penyat en la crou per so que tolgés la desobediència que fon feyta en lo fust—. E adonchs Sent Tiburci dix al frare seu: —Mercè ages de mi, e prech-te que m'amens en aquel home de Déu per so que reseba lavament dels meus peccats—. E quant fo él bateyat, él vesé motes vegades l'àngel de Déu, e tot / so que demanava obtenia.

Enaprés En Val'leria e 'N Tiburci fasién molt de ben e sebelien los corses sants que aucesia N'Almassi, pretor. Per què N'Almaci lus demanà co gausaven sebelir sels qui per él eren dampnats. Enaprés los sants foren aduyts 'iiii' miles luny de la ciutat a ⁵ la ydola d'En Jovis. E car no li volien sacrificar, éls foren degolats. Adonchs En Maxemí *M. dix per son sagrament que él avia vist los àngels en hora de la passió dels sants resplandents, e que les lus ànimes exiren d'éls axí co verge de camobra ⁶ e se'n puyaren al cel.

On co N'Almaci ausís *M. dir qu'En Maxemí s'era feyt cristià, él lo féu batre ab correyades enplomades entrò que'l sperit n'exí. Enaprés lo seu cors sebelí Santa Cecília costa los corses de Sent Val'leria e de Sent Tiburci. E adonchs N'Almaci pres totes les lus riqueses e fé davant si star Santa Cecília e manà-li que sacrificàs a les ydoles o que resebés sentència de mort. E adonchs ela convertí sels qui la volien degolar e'ls féu bateyar a Sent Urbà. Per què N'Almaci féu venir devant si Santa Cecília e demanà-li de quina condició era e ela li dix:

—Eu son francha e nobla—. A la qual dix N'Almaci: —E't deman de la tua religió—. E Santa Cecília li respòs: —Fola és la tua demanda, per so car tu vols mi enclausir de dos causes per una ⁷—. Per què N'Almaci li dix: —On as tu haüda tanta d'audàcia de respondre?—. E Santa Cecília li dix: —Eu la é de consciència bona e de fe no fenta—. A la / qual dix N'Almaci: —Tu no saps eu de quin poder son—. E ela li respòs: —Lo teu poder és encays ventre ple de vent—. Per què N'Almaci dix: —Tu m'as dites moltes de injúries—. E Santa Cecília dix: —Eu no't cuyt dir enjúries si't dich

⁶. - e B.

⁶. - animas eorum quasi virgines de thalamo exeuntes quas in gremio suo in coelum angeli detulerunt V775.34; puyaven B.

⁷. - stultum sumit initium, quae duas responsiones una putat inquisitione concludi V776.16.

veritat—. E N'Almaci li dix: —O femna no físel, no saps tu que heu he poder d'aucir-te o que't fassa viure?—... tu dit, ans és falç.¹ —dix Santa Cecília—, car vida tu no pots tolre als vivens, ni la pots dar als morins. E axí tu est ministre de mort e no de vida—. E N'Almaci li dix: —E't man sacrificar als déus!—. Per què Santa Cecília li dix: —Eu no sé hon as perduts los uls ni per què apeles les pedres déus—.

Adonchs N'Almaci la fé star en 'i' bany cremant d'ayga bolent, en lo qual estech senes tot mal. E quant o saubé N'Almaci, éi la² menà³ degolar; e no li poch hom tolre lo cap per res; per què, ela visch 'iii' dies, e donà tot quant avia a paubres, e comanà tots cels que havia convertits, a Sent Urbà, disent: —E't prech que tu fasses glesa⁴ de la mia casa—. Enaprés ela tramès la sua ànima a Déu. E Sent Urbà la sebelí entre'ls bisbes e fê de la seua casa molt noble glesa.⁵

DE SENT CLEMENT PROLECI

Clement és dit de Cleos, que és glòria, e de mens, que és pensa, encays que éi hac gloriosa pensa e nêdesa de tota lagesa e ornada de tota virtut. O és dit Clement de clemència, per so car éi fo piadós e misericordiós.

«VIDA» DE SANT CLEMENT

262r2 Clement fo bisbe e fo de mot bon linatge de Roma. E hac nom / son pare Faustinian e la sua mare Maridiana. E ac dos freres, la 'i' dels quals ac nom En Fausti e l'altre En Faustin.⁶ On co la sua mare fos molt bela, lo frare de son marit ne fo molt anemorat. On co molt la trebalàs e ela no li voigués consentir, ela's pensà que se'n partís de la terra per alcun temps, tant entrò que aquel se fos tolt d'aquela error. E per so que's posqués partir de la terra [cla] ab volentat

¹. - Cal suplir uns mots *no ver* o bé *no's ver so c'* (= *no es ver ço que*) saltats, per l'escriba: *contra veritatem publicam probo te nunc esse mentitum* V776. [Suposant que hagués escrit *'àscontra veritat so c'* (amb *a* mallorquina compendriem encara millor l'oblit, per homeotelèuton J. C.).

². - le B: *eam* V776.

³. - *jussit* V776.

⁴. - *glosa* B: *ecclesiam* V77.

⁵. - *casa...* noble casa B: *domum suam in ecclesiam... consecravit* V777.

⁶. - *unus Faustinus, alter Faustus* V777.5f. Però el ms. llatí de Cuixà podia portar-ho en genitiu; p. ex.: *erant eis nomina Fausti et Faustini*; i el traductor hi mantindria formes semblants.

de son marit, ela li dix que avia feyt 'i' sompni aytal, e'l li recomtà en aquesta manera: —Eu, senyor, vi que 'i' home m'estava davant que'm dix que eu ysqués de la ciutat ab mos fils, e que stegés tant entrò que él me manàs tornar. E si aysò no fasia, eu morria ab mos fils—. E quant aysò ausich lo seu marit, él fo molt spaordit, per què tramès la sua muller ab sos fils, ab molta gent, a la ciutat de Atenes, per so que aquí stes e que fesés ensenyar a sos fils. E retench lo menor fil ab si, qui avia nom Clement, per son solà[r]s.

262v1 E axí co la dona anava per la mar en 'i'ª nau, la nau perí e ela senes sos fils casech sobre 'i'ª rocha e pensà-sse que sos fils fossen perits. Per què, ela plorava e cridava fortment, axí que per hom no's volch aconsolar. On co femnes li estegessen de costa, 'i'ª li dix que son marit jove era perit en la mar, e per amor d'él no avia volgut pendre marit. On co per aquestes paraules resebés alcuna consolació, enaprés ela visch mot paubrement; e, d'aysò que ela acaptava, ela donava a menyar a la sua / osta, que era contreyta. E quant axí hac stat 'i' any, son marit tramès sos missatges en la ciutat de Athenes, per ço que la vesessen, per saber co li stava. Mes éls nul temps no tornaren ad él. Enaprés, con altres n'i tramesés e retornassen ad él disent que no l'avien trobada, e ell gequí son fil, En Clement, en poder de tutós e anà cercar la sua muller e'ls seus fils. Mas nul temps no tornà a la sua terra, e Sent Clement stech 'xx' anys senes pare e mare, que no sabé on s'eren.

E enfre aquel temps hac molt studiat en filosoffia, e desiyava molt saber co pogés aver salut a la sua ànima, en tant que volch ésser struít en la fe de Crist per Sent Bernabàs, qui presicava en Roma. E après se n'anà a Sent Pere. E co Sent Pere li demanàs del seu linatge, ni con li era après de son pare e de sa mare, él li dix que la sua mare era morta ab sos frades en la mar, segons que's pensava, e que son pare era mort per tristor, o ere (sic) perit en la mar. E quant o ausich Sent Pere, él plorà.

262v2 Una vegada vench Sent Pere en aquela yla en què stava Na Mcridiana, mare de Sent Clement, en lo qual loch avia 'ii' columpnas de veyre molt grans. E quant vesé la dona Sent Pere, él la blasmà mot per so cor mendigava e no obrava ab ses màs. Per què ela li dix: —Sàpies, senyor, que eu volria ésser més morta que viva—. —Auges, dix Sent Pere, / e no saps tu que les ànimes són perdudes d'aquels qui s'aucien?—. Per què ela li dix: —Déus volgés que a mi fos sert que les ànimes visquessen après la mort dels cors! Car si eu ho sabia, eu volria ésser morta, sol que agés vists los meus fils 'i'ª hora—.

On co Sent Pere li demanàs la causa de la sua tristor, e ela

li recomptàs per orde. Sent Pere li dix: "l' enfant és entre nós qui ha nom Clement, qui recompta tot so que tu dius de son pare e de sa mare—. Adonchs ela li dix: —Eu són sa mare!—. E pregà Sent Pere que'l li mostràs tost. A la cal dix Sent Pere: —Tu no pots veser l'enfant entrò siam fora de la ylat: intrem-no'n en la nau—. E quant ela fo en la nau e vesech son fil, e ela'l correch baysar e abressar. Per quèn fo él molt irat per so cor no sabia que fos sa mare. On, encays co si fos aurada,⁷ la gità luny de si. Per què Sent Pere li dix que la onràs, que sa mare era. Per què, correch, e ploran l'anech abressar e baysar. Enaprés Sent Pere sanà la seua hosta d'ela, que era contreyta. Enaprés la dona demanà a Sent Clement on era son pare, e él li respòs: —Dona, él anà sercar tu e hanc puy no'l vi—. Aprés aysò Sent Pere se n'anà a Roma e jequí en son loch. En Clement, bisbe.

E quant Sent Pere fo mort, él fo elegit per sobirà bisbe. Mes él no volch resebre la elecció entrò que "li" n'i ach aüts aprés Sent Pere. E aprés él fo feyt bisbe de Roma per forsa. E ministrà tant santament que tot lo pòbol cristià, juseus e gentils, l'avien en gran reverència. E avia scrits tots los paubres de les relligiós,⁸ e tots sels que él batejava, gardava de tota fraytura.⁹

263r1

/ Co él conegràs Na Domicil'la, verge e neta de Domicià l'emperador, e Na Teodora, muller de Sisinni, amich de l'emperador, e les fesés viure castament. En Sisinni per gelosia entrà a la gleysa,¹ aprés la sua moler,² amaguadament, per so que³ volia saber per qual raon intrava tant sovèn en la gleysa la sua moler. *M. He cant Sent Clement ac fenida⁴ la oració. En Sisinn fo tornat cec e sòrt soptament, e mantenent él dix als seus fils: —Gitats m'ig tost—. Per quèls enfants aneren envés la porta de la gleysa e no'n pogren ixit. *M. E quant o vesé Senta Theodora ela lus demanà què volien fer cor així anaven. E'ls enfans li dixeren: —Sapiats, dona, que nostre pare és cec e sòrt tornat, e volem-lo d'aysí gitar e no podem—. Adoncs ela preguà Déus que so marit pogués tornar a la sua casa, e aprés la sua oració ela dix als seus enfans: —Amenats vostre

⁷. - durada Ms.: tamquam insanientem mulierem V780.

⁸. - provinciarum V784.

⁹. - Singularum inopes provinciarum nominatim scriptos habebat, et quos baptismi sanctificatione mundaverat, non sinebat publicae fieri mendicitati subiectos V784.

¹. - Reprèn aci el text de P.

². - P: muler B.

³. - per so car B.

⁴. - B: sentida P: at vero a Sancto Clemente oratio fusa est et a populo responsum est V784.27.

pare a la vostra casa—. E quant se'n foren anats, ela ⁵ recomtà tot lo feyt a Sent Clement, per què lo sant anà a la casa de son marit e trobà'l ⁶ que no vesia ni no ausia res. Mes mantenent cobrà l'ausir e'l veser per mèrit de Sent Clement. E quant él vesec estar Sent Clement costa la sua moler, él tornà aurat e pensà-se que fos escarnit per encantament. Per què manà als seus servens que retenguessen ⁷ Sent Clement e que'l liguassen e, liguat, que'l rosseguessen.⁸ *M. Adoncs éls liguercn colonnes e péres qu'estaven en terra e pensaven aver liguat Sent Clement ab los seus clergues. Adoncs Sent Clement dix a 'N Sisinnio: —Per so cor tu dius que péres són Déus, as merit que rossegues pères ⁹—. Per què él li respòs: —Ya res no't valrà ta moxonía. E't tenc ben liguat e sàpies que així't faré morir—.

250r2 *M. Adoncs Sent Clement se partí d'aquí, e preguà Senta Theodora que no's gequis d'orar entrò que Déus agués visitat so marit. E així con ela estava oran, Sen Pere apòstol li aparec / dient: —Sàpies que ton marit scrà salvat per tu, així con à dit lo meu frare Sent Paul dient, «Lo marit no feel serà salvat per la moler feel»—. E quant 263r2 aisò ac dit, / él se partí d'ela. *M. Adoncs En Sisinni ¹⁰ apelà la sua moler a ela dient que pregés Déus per él, e que li feés venir Sent Clement. E quant li fo vengut davant, él lo instruí en la fe de Crist e'l bateyà, ab 'ccciii' presones de la sua casa. E per él creegren motes presones nobles en Jesú Crist, que eren de la paria de l'emperador.¹¹ *M.

Adoncs lo comte del tresaur de l'emperador ¹² donà mot d'aver c'ls escomauc contra Sent Clement, per què En Mamentí, pretor de la ciutat, fé venir davant si Sent Clement e reprès-lo mot cor així vivia. Per què Sent Clement li dix: —Eu disig que tu aguesses rason ab tu. E yassia aysò que mots cans nos ladren, e no'ns poden tolre que nós no siam homes raonables, e éls són cans no raonables, e a ssò que fan ni dien contra nós no saben ¹³ què's fan—. *M. Adoncs En Mamentí rescric tot lo feyt a 'N Trayan l'emperador, qui li manà que'l feés sacrificar als déus o que l'exilàs oltra mar. Adoncs lo pretor ploran dix a Sent Clement: —Déus t'ajut, Sel que tu cols!

⁵. - B salta uns 65 mots, des de (*Theodora*) ela fins a l'altre ela.

⁶. - anà a la... que no vesia P: anà alà e vesé que no vesia B.

⁷. - P: retesessen B.

⁸. - roguessen P: rossegassen B: traherent V785.

⁹. - saxa trahere meruisti V785.10.

¹⁰. - Sisinnius V785.

¹¹. - nobiles et amici Nervae imperatoris V785.20.

¹². - Tunc comes sacrorum pecuniam multis dedit V785.21.

¹³. - no's saben B: no o saben P.

Vé-te'n oltra mar —vet una nau— ab tot so que mester as—. E ab mots clergues él se n'anà en l'exil. *M.

E quant lo pretor fo ab él vengut¹⁴ en la yla de Ponto,¹⁵ él atrobà aquí plus de 'mii' crestians qui estaven aquí exilats. He quant veseren Sent Clement, éls ploreren tots, per què él los consolà dient:

Sapiats que Déus m'a tramès a vosautres e no per mos mèrits, mes per so que eu sia participant ab vosautres en la vostra corona—.

250v1 *M. Adoncs tots li dixerén que l'aygua que bevien / avien a dur de luyn per 'vi' milers; per què, él los fé tots orar, per so que Déus Jesú

263v1 Crist los donés / aygua en aquel loc on estaven. E així con éls estaven oran, él vesé un ayel estant ab lo peu levat e anà-sse'n a él e dix-li: —En¹⁶ nom del Pare e del Fil e del Sant Esperit, cavats assi!—. E per feriment de l'ayel aquí ixi un flum d'aygua. Adoncs Sent Clement dix a tots: —L'embrivament del flum alegra la ciutat¹⁷—. Per aquel miracle *M. vengren homes mots a él, e reseberen baptisme e destruyren los temples de les ýdoles, e enfre un ayn éls edificaren per la província 'xxv' gleyses.

E après 'iii' ayns En Trayan l'emperador, qui ausí aquestes novelles, tramès là un governador *M. qui pres Sent Clement e, ab una àncora liguat, él lo fé gitar en la mar dient: —Ja no'l poyran d'uy més¹⁸ colre per déus—. E enayxí con tots los feels estaven en la riba de la mar, tots pregueren Déus que'ls mostrés lo cors del sant màrtir.

*M. E mantenent la mar dececà per espassi de 'iii' milers, per què éls anan troberen un temple de marbre feyt per Déus. E aquí éls troberen lo cors de Sent Clement en un vas de péra, e l'àncora de costa él;¹⁹ e là fo revelat als seus discípolos que no se'n portessen lo cors de Sent Clement. *M. He en cascun ayn, en lo dia de la sua festa, la mar s'execa en²⁰ aquel loc, e entrò la riba, per espasi de 'iii' milers, e està ayxí per 'vii' dies que no's clausex, e y intra qui's vol. *M.

263v2 En una festa sua venc una femna / ab un enfant poc e estec aquí 'vii' dies. En lo 'vii' dia, ayxí con l'emfant dormia, ela sentí venir les undes²¹ de la mar, per què espaordida fugí e gequí l'emfant. Enaprés

¹⁴. - B: vegut P.

¹⁵. - *Ponza*, illa que es troba en la mar Tirrena no lluny de la costa d'Itàlia. Encara avui hi ha mancança d'aigua a Ponça, i per això la importen d'Itàlia en vapors de transport, com vaig veure jo mateixa.

¹⁶. - B: e P.

¹⁷. - *fluminis impetus laetificat civitatem Dei* V786.

¹⁸. - *poyras duy mes B: poyran deu mes P: jam non poterunt ipsum pro Deo colere* V786.

¹⁹. - e l'à. dec. él B: *om*, P: et ancoram juxta eum V786.29.

²⁰. - P: se secha B: *ad tria milliaria mare recedit et siccum iter advnientibus* tribuit V786.32.

²¹. - P: la onda B.

250v2 ela's / plorà per lo perdement de son fil. per què cercà per la riba de la mar ploran, per vesar si poyria trobar lo seu cors. E co no'l trobés, ploran ses tota esperansa, se'n tornà a la sua casa e estec trista per tot aquel ayn. Aprés l'ayn ela anà là on la festa de Sent Clement ab l'autra gent. E cant fo en la gleysa, ela trobà son fil en aquel loc on l'avia gequit, que dormia, e levà'l sus de terra ab gran gaug. E demanà-li con li avia estat e l'emfant lus dix: --Sapiats que eu no eug aver dormit cor un dia—. *M.

Recomta En Leó, bispe d'Ostia, que en lo temps d'En Michel enperador un prevere qui avia nom Esteve venc a Tersona e demanà al pòbol d'aqueles causes que él trovava en les ystòries de Sent Clement si eren veres. Per què éls li respoyren que res no'n sabien, per so cor lo miracle de la mar era cessat per lo peccat de les gens. --Esters²² avem ausit dir que'l seu temple fo destruyt per los barbres—. *M. Adoncs lo prevere se n'anà a la ciutat que a nom Geòrgica,²³ e ab lo bisbe e ab tots los clergues²⁴ él anà cercar les reliquies de Sent Clement en una yla on se pensà que fossen. E aquí éls caveren²⁵ en loc on troberen lo cors de Sent Clement ab l'àncora ab què l'avia hom liguat e gitat en la mar. E d'aquí éls lo porteren a Tersona, e d'aquí lo porteren a Roma e'l pauseren en l'esgleysa que ara és apelada de Sent Clement honradament.

264r1 / DE SENT GRISOGON²⁶

251r1 Grisegon fo mes en una càrcer per manament d'En Dioclecian, e aquí él vivia de les almoynes de Santa Anastàsia. *M. On con lo marit seu pausàs en una càrcer Senta / Anastàsia, ela tramès a N Grisogon, qui l'avia ensejada, aytal escrit: --Al sant confessor de Crist, En Grisogon, de Na Astàsia, saluts. Sapiats que'l meu marit me té presa con a encantadora greument, per so que eu mura. E yassia assò que eu aya gaug de la mia mort, emperò eu sòn mot trista per so cor les mics causes sòn deguastades per leges pressones. Déus te sal, baron de Déu, e ages mercè de mi---. Al qual respòs Sen Grisogon: --Guara't¹ que no sies torbada per assò, cor hom te

²². - P: estirs B.

²³. - Georgian V787.

²⁴. - B: P salta des de lo a clergues (homeot.).

²⁵. - B: cavaveren P.

²⁶. - Crisogonus V788: PB Griso- (en P, però, 1 vegada *Grisegon*, i una altra *Grisg-*, rectificat entre línies).

¹. - P: garda't B: vide quod non conturberis V788. -- Occit. ant. *garar* 'guar-

fa mal en la tua vida, e d'assò no seràs enguanada. E sàpies que tost auràs so que vols, ayxi que après nuyt escura auràs vera clardat per totstems. Déus te sal e pregua Déus per mi—. *M. On con Senta Anastàsia fos mot costreta en la càrcer per so cor hom no li donava mig conduyt,² ela's pensà que's moria e tramès a Sent Grisogon aytals letres: —Al confessor de Crist, En Grisogon, de Na Anastàssia saluts. Sapiats que la fi ve, del meu cors. Ages remenbransa de mi per so que la mia ànima reeba Aquel per lo qual eu sostene aquels treballs . . *M. E Sent Grisogon li respòs dient: —Totstems és que tenebres són ans que clartat a nós, e après malautia esperam sanitat, e vida après mort. On totes les causes d'aquest món contràries són e[n] enclausides per una fi, per so que hom / no s'alegre ni's do tristor de mal ni de ben. Per què, serventa de Déu, està aparelada al servici de Déu —. *M.

264r2

251r2

Enaprès En Dioclecian fe venir davant si En Grisogon e manà-li que sacrificqués als déus, per què Sent Grisogon li respòs: —Eu aori un Déus en lo cel e menyspreu les tues dignitats així con brac³—. Adoncs En Dioclecian, irat, lo fèu degolar, lo cors del qual sebelí / En Celsus prevere.

DE SENTA KATHERINA

Katerina és dita de cata, que vol dir tot, e de ruïna, en quax que vula dir universal ruïna. Car tot edifici de diable caec en ela, car en ela caec edifici de supèrbia per la humilitat que ac, e de carnal cobesesa per la sua verginitat que servà, e de cobesa humanal per so cor totes causes mondanals meynspreà. O és dita Catherina de cadeneta, per so car ela fe a ssi cadena per bones obres, per la qual puyà al cel. *M.

Katerina fo fila d'En Costi rey e fo molt sàvia en totes les liberals arts. *M. On con En Maxensi l'emperador fes venir tota la gent, rics e paubres, en Alexandria, per so que sacrificuessen a les ýdoles, e'ls crestians no'ls volguessen sacrificar, él los ne puní. *M. En aquel tems era Senta Caterina en etat de 'xviii' ans e estava en lo palau; e, així con ela ausí lo brugit, ela tramès mesatge per veser què era;

dar'. Que *guarar* no és un descuit d'escriba per *guardar* és segur majorment trobant-se el mot partit per la fi de la ratlla i amb la *r* al començament de la següent. Veg. REW 9508. Germ. *waron*.

². - mig c. P: a menyar B: sic artaretur ut vix ei panis quadrans daretur V788.24.

³. - P: brach B: quasi lutum contemno V789.

e quant o saubec, ela pres alcuna compaya del palau e seyà-sse del seyal de la crou e anà-sse n'là, e vesec que mots crestians eren turmentats car no volien sacrificar. Per què mot irada dix a l'emperador:

264v1 —Mots de / bés auries en aquest segle e en l'autre si't volies, ni si tu conoxies lo Criator dels cels, e que't tolguesses dels⁴ déus—.

E estant davant la porta del temple, ela disputà molt de la fe ab él e'l vensé raonablement. *M. He après ela dix: --E't vul dir aquestes paraules, així con hom savi: ¿per qual raysó as feyta ajustar aquesta

251v1 multitud de gens / per colre la folia de les ýdoles? ¿As tu maraveles d'aquest temple qui és feyt per home, ni del seu ornament qui's vira així con a vent? Bét⁵ pots marvelar mils del cel e de la terra e de la mar, e de tot so que en eles és, tant bel e tant resplendent, que an durat⁶ del comensament del món a ensà senes tot minvament.⁷ Per què demana qui o a tot feyt e cant l'auràs conegut, tu l'aora e'l glorifica, car Él és Déus dels déus e Seyor dels seyors-gans—. *M. On con de la inoarnació del Fd de Déu disputassen sàviament, l'emperador esbalaýt no li poc respondre, mes que li dix: —Cala, femna, lexa-nos senir aquest sacrifici, e enaprés nós te redrem respost -. E manà que fos aduyta al palau e que hom la gardés ben. E marvelà's mot de la sua saviesa he de la sua belesa, per so cor era molt bela.

E quant l'emperador fo vengut al palau él dix a Senta Catherina: —Nós ausiem les tues paraules e fom molt marvelats de la tua saviesa, mes car nós érem ocupats en los sacrificis dels déus no ho poguem entendre. Per què eu ara vul saber del teu linatge quals és?—.

264v2 Adoncs Senta Catherina dix: —Escrit és: «No't laus, ni no't vules encolpar tu metex». Assò fan los fols, los quals trebala vanaglòria. / Dic-te lo meu linatge e no perumflament ni per vanaglòria, mes per amor d'umiltat. Sàpies que eu són Caterina, fila d'En Costi⁸ rey, que són noyrida així con tu veus. Totes les riqueses del món e eu meynspreades e són venguda al meu Seyor Jesú Crist. E'ls déus que tu cols no poden a tu ajudar ni als autres—. A la qual dix lo rey:

251v2 —Si així és con tu dius, tot lo món / erava e tu sola⁹ dius veritat. Con tota paraula estia en boca de dos o de 'iit' testimonis, si tu eres àngel o vertut celestial encara nul hom no't deuria creyre, tu qui

⁴. - B: del P.

⁵. - bet B: ben P.

⁶. - B: durada P: qualiter a mundi initio usque ad finem... V790,21.

⁷. - P: mirmament B.

⁸. - P: fila del rey Contesti B: Costi regis V791.

⁹. - arra e tu sola B: era e tu sols P: totus mundus errat et tu sola verum dicis V791.

est femna frèol.¹⁰ Al cal dix ela: -E't prec, emperador, que no't leys vèncor a la tua ira, car no deu estar en coratge d'ome savi turbació trista, e així o diu lo poeta; que si tu't regeys per ton coratge, seràs rey, e si't regeys¹¹ per cors, seràs sér—. Adoncs lo rey li dix: -Segons que eu veg, per la sabentia nos cuydes enceguar ab los exemplis dels filòsofs. Per què eu vul que tots los masestres de la mia terra venguen en Alexandria e que disputen ab tu—. *M.

Per què vengren en Alexandria 'l masestres qui cren mot savis, als quals dix l'emperador: ---En poder de nós és una pudsela que és mot sàvia e confon tots nostres savis, e diu que'ls nostres déus són diables; he si la sobrats,¹² ab gran honor vos n'irets en les vostres partides—. Adoncs éls dixerén: ---Vengua davant nos e nós farem-li conóixer que anc nuls no vesec més homes savis—. *M. E quant la verge saubec que's devia ab éls disputar, ela's comanà a Déu e estec-li denant un àngel de Déu qui li dix que esteguéss forts, car ela'ls sobraria e'ls faria màrtirs de Déu. *M. On con ela fos aduyta denant los masestres ela dix: --- / ¿Per qual volentat, emperador, contrepauses 'l masestres a una femna, e'ls promets guasardó per volentat que an de aver¹³ victòria? E a mi no promets res si'ls venci, ans me forces de la batala. Mes Déus Jesú Crist serà ab nos, qui és esperansa d'a-quels qui's combaten per Él -. *M.

265r1

252r1

On con la verge disputés / ab los masestres sàviament e confusés¹ lurs déus per manifestes rasons, e éls foren tots confuses e no's saberen què's dixessen, ans estegren con a muts. *M. Adoncs l'emperador fo mot irat contre éls e blasmà-los vilment dient con cren veneuts per una pudsela tant nèsciament; per què, la un d'éls li respòs enayxí: ---Sàpies, enperador, que nul hom no'ns poc sobrar nuls tems per saber, que mantenenent no fos sobrat. Mes aquesta pudsela en què parla lo Sant Esperit de Déu nos ha maravelosament convertits, així que no podem ren dir contre Crist, ni o sabem fer. Per què, emperador, nos èm comvertits a Jesú Crist; si doncsques no'ns mostres altres rasons, que fossen melors, dels teus déus²—. E quant aysò ausí l'emperador él fo mot irat contre éls, e manà-los cremar

¹⁰. - P: frevol B: fragilis V791.

¹¹. - B: P om. des del 1r. al 2n. *regeys*; si animo rexeris, rex eris, si corpore, servus V791.

¹². - B: trobats P: quam si superaveritis V791.

¹³. - B: P salta des de *(p)er v(o)-* a *(v)er v(f)-*: pro victoria remunerandos promittis V.

¹. - confosés B: confus P: confutaret V792.

². - nisi probabiliorem sententiam de diis, quos usque modo coluimus, protuleris V792.19.

emig de la ciutat. Mes la verge los confortà e'ls instruí en la fe. On con éls fossen seyats³ de la crou, éls foren gitats en lo foc e així éls rederen les ànimes a Déu, que un pèl d'èls no's fo cremat.

On con éls fossen sebelits per crestians, l'emperador dix a la verge: —Ho verge generosa, dóna consel a la tua joventut⁴ e seràs apelada per tot lo regne dona mia, e faré aorar la tua ymaya així con déus emig de la ciutat a tots—. *M. Al qual dix la verge: —No'm diges aytals causes c'om no deu pensar: eu⁵ són esposa de Crist, e Él és la mia glòria e la mia amor, e no'm poyrien tolre d'Él turmens ni mort—. *M. Adoncs él irat dix que hom la batés ab vergues espinoses tota nua; / e après, que om la mesés en una càrrec escura e aquí que fos turmentada per fam 'xii' dies. *M. Enaprés lo rey anà per alcunes causes fora la sua regió, e la regina, per gran amor, se n'anà a la ve/rge ab lo princep dels cavalers. En Porfiri, en ora de miya nuyt.

Així con la regina entrà en la càrrec, ela vesec mot gran clartat e vesec àngels qui untaven les nafres a Senta Catherina. Adoncs la verge lur preicà los perdurables gaugs e'ls dix⁶ que éls serien convertits a la fe e que aurién la corona del martiri. He quant tot assò ac ausit En Porfiri, él se gità als peus de la verge e resebec la fe ab 'cc' cavalers. *M. E per tots los 'xii' dies Jesú Crist li trametia què menyar del cel per una coloma mot resplendent. Enaprés Déus li aparec ab gran multitut d'àngels e de verges dient: —Regonex, verge, lo teu Criator per lo qual tu sofers grans trebals. Està ferma car Éu són ab tu—. *M.

E quant l'emperador fo vengut, él la fe venir davant si e, con él la vesés mot bela, él se pensà que hom li agués donat a menyar en la càrrec, per què ela li dix: —Sàpies que eu no he res menyat que hom m'aya donat per 'xii' dies, mes Jesú Crist m'a sostenguda—. *M. A la qual dix lo rey: —E't prec que tu fasses assò de que eu te pregui e sàpies que eu no't cug aver per serventa, ans te vul aver per regina, e per la tua belesa reyaràs en lo meu regne—. Al qual dix la verge: —E't prec que tu'm diges lialment qual deig eu elegir, entre Déus totpoderós, qui és gloriós e bel, ho tu, home mortal, vil e leyg⁷—. *M. Adoncs l'emperador dix irat: —De does causes elig: la una

³. - signo crucis muniti V792.25.

⁴. - PB: juventuti tuae consule V792.

⁵. - B: e P: ego V.

⁶. - B: dixerent P: aeterna ei gaudia praedicavit et ad fidem convertens martirii coronam eidem praedixit V793.

⁷. - potentem et decorum vel infirmum, mortalem, ignobilem et deformem V793.23.

sacrifica als déus per so que vives; ho t'aparela de soferir turment—. E ela dix: —Aytals turmens co't vules me fe, ses trigua, car eu desig a sacrificar lo meu cors a Èl, així con Èl fe per mi—. *M.

265v1 Adoncs / un pretor aurat conselà al rey que feés trencar Senta
252v1 Catherina enfre 'liii' rodes de ferre clavades ab clavels haguts, / per
so que tots los crestians ne fossen espaordits. Adoncs la verge preguà
Déus que per ⁸ son plaser fos que aqueles rodes fossen destruydes,
per convertiment del pòbol. E mantenenent vene un àngel qui remenà ⁹
aqueles rodes per tal vigor que 'liii' mília gentils destruy. E quant
la regina o vesec, qui tenia celat son coratge, mantenenent ne repès
greument l'emperador. Per què l'emperador irat manà degolar la
regina e li fe tolre les mameles.¹⁰ E així con ela era amenada al mar-
tiri, ela preguà Senta Catherina que pre[n]gués per ela e Senta Cathe-
rina li respòs: —No't temes, regina amada per Déus, car vuy auràs
regne perdurable e auràs lo Rey de glòria per espòs—. Adoncs la
regina preguà los degoladors que tost la degolessen, per què éls la
degoleren tost fora la ciutat. E N Porfiri sebeli lo seu cors honra-
dament. *M.

On con del seu cors fesés demanda l'emperador e no'l trobés,
él ne fe molts ¹¹ turmentar. Per què En Porfiri cridec emig de tots
dient: —Eu són aquel qui he sebelida la serventa de Crist, e he ree-
buda la fe de Crist!—. Adoncs En Maxensi fo mot irat e dix: —O
mesqui!¹² con t'és après que N Porfiri, qui era ton secretari e amic,
és decebut!—. E així co'l rey ho recomtava als cavalers, aquels li
respoynen: —Sàpies que nos èm crestians e aparellats de morir—.
*M. Adoncs lo rey irat manà que tots fossen degolats ab En Porfiri
265v2 e que hom gequis los corses menyar / als cans.

Enaprès él apelà Senta Catherina dient: —Yassia assò que la
regina ages feyta morir ab ton encantament, si'm vols creyre ¹³ e't
faré dona en lo meu palau. Sacrifica als déus o perdràs lo cap—.
252v2 *M. Al qual dix Senta Catherina: —Fé de mi tot so que't / vules,
que eu no t'obesiria de res—. Per què lo rey irat la manà degolar.
E així con ela era aduyta al loc per marturiar, ela preguà Déus dient:
—O esperansa e salut dels creens, o honor e glòria de les verges, Jesú

⁸. - PB: ut ad laudem sui nominis et conversionem populi circumstantis ipsam machinam dissiparet V793,35.

⁹. - P: remanà B: cum tanto impetu divellendo concussit V793.

¹⁰. - P: tetes B.

¹¹. - B: mot P.

¹². - O me miserum, ecce Porphyrius, qui erat amicus, animae meae custos, et totius laboris solatium, deceptus est! V794,17.

¹³. - B: volets cr. P: si tamen resipueris V.

Crist Rey, prec-te que tot hom qui aja memòria de la mia passió, ni'm preguarà qualque ora per sa nescecitat, que él aja so que volrà—. *M. E mantenent ela ausí una vou dient: --Veni, amada mia e esposa mia, que la porta del cel t'és uberta. E tots cels qui colran la tua passió auran dòs del cel ayals con éls desiyaran justament—.

En après quant ela fo degolada, leyt li ixi de la nafra. He mantenent los àngels la porteren 'xx' jornades sus en lo Mont de Sinaý, e aquí éls la sebeliren onradament. E dels seus osses ix continuament oli, ab lo qual són guarits mots homes débils. En qual manera sia punits¹⁴ En Maxensi per aquest faliment és dit en la ystòria de l'atrobament de la crou. *M.

És notadora causa que Senta Catherina apar maravelosa en 'v' causes: primerament en saviessa, la 'ii^a en parlar, la 'iii^a en fermetat, la 'iiii^a en nêdesa castetat, la quinta en privilegi de dignitat. *M. Primerament apar maravelosa Santa Catherina en saviesa, car en ela fo tota esperansa¹⁵ de saviessa, car ela ac saviesa entellectual¹⁶ en conoxensa de les divinals causes, e assò és manifest cor ela provà un Déus sol ésser e provà que'ls déus de les gens són falses. *M. En la 266r1 'ii^a manera hac conoxensa natural en conóixer les causes soliranes, / per la qual ac¹⁷ disputat contre l'emperador, segons que és manifestat. *M. Ac la 'iii^a saviessa, que és dita matemàtica, en meysprea- 253r1 ment de les terenals causes, / car aquesta sciència ac Senta Catherina quant lo seu coratge restrencs¹ de tota material amor, e d'aquesta sciència usà quant animà la regina que meynspresés les causes d'aquest món e que soferís martiro² per Déu. *M.

La sciència que és dita pràctica és devesida en 'iii' parts: en ètica e'n econòmica³ e'n pública.⁴ La primera enseya enformació⁵ de costumes e c'om se guarnesca de virtuts,⁶ per què pertayn a tots. La 'ii^a, qui és econòmica, enseya con deu hom governar les compayes, per què⁷ pertayn als pares de les compayes. La 'iii^a, que és

¹⁴. - sien punits P: sia punit B: punitus fuerit V795; *sien*, errada de còpia a causa de l'aparença plural del cas subjecte *punits*.

¹⁵. - omnis species philosophiae V795. Sembla que el traductor llegeix *spes* en lloc de *species*.

¹⁶. - B: conventual P: intellectualem V795.

¹⁷. - a disputat P: ha disputat B.

¹. - restrencs o restrencs P: restench B: abstraxit V795: [RESTRINXIT].

². - B: marti P.

³. - P: (aci i després) *etonòmica* P: e en comica B: oeconomiam V796.

⁴. - P: plubica B: politica V796.

⁵. - PB: Prima docet mores infirmare V796; deu ser error del ms. preferit per l'ed. Graesse.

⁶. - et se virtutibus exornare V796.

⁷. - docet familiam bene componere et pertinet ad patresfamilias V796.

pública, enseya ben a regir les ciutats e'ls pòbols e la causa pública, per què pertayn als rectors de les ⁸ ciutats. Aquestes 'iii' sciències ac Senta Catherina. La primera ac en assò que's compòs de bones costumes e d'onestat. La 'ii' ac en assò que ben regi la sua compaya lausablament, e ac la 'iii' en assò que sàviament instruy l'emperador.

*M.^{8a}

Lògica és devesida en 'iii' partides: en ciència demostrativa e en provabla e'n sofística. La primera pertayn als filòsofs, la 'ii' als rectòrics e als dialètics, la 'iii' als sofistes. Aquestes 'iii' ciències ac Senta Catherina quant conclausí ⁹ en diverses maneres l'emperador.

*M.

En la segona manera fo maravelosa Santa Caterina en ben parlar, car ela ac gran habundància en preïcan, segons que apar en les sues presicacions.¹⁰ He fo mot sàvia en ses rasons, segons que apar quant dix a l'emperador: --Meraveles-te tu d'aquest temple qui és ab mäs feyt?--. E fo mot suau en atrer, així con En Porfiri e [en] la regina, los quals convertí a Déu per sa suavesa. E fo de gran fermetat en vèncer,¹¹ segons que aparec en los maestres que vencé poderosamente. *M.

253r2 En la / 'iii' manera fo maravelosa Senta Caterina en la sua fermetat, per so car ela fo mot ferma en les menasses que hom li fe, en
266r2 assò que / ela les meynspreà; e fo mot ferma que no volc peccar, per dós que l'emperador li promesés; e fo mot en los turmens ferma, per so cor ela'ls sobrà, segons que aparec en les rodes que se girar. *M.

En la 'iiii' manera fo mot maravelosa Santa Caterina en la nedeza¹² que ac de castetat, car ela servà castetat en assò que pot perilar.

EN CANTES MANERES POT PERILAR CASTETAT *M.

Car en 'v' maneres pot perilar castetat: en riqueses, en oportunitat,¹³ e en leueria, e cant hom pot fer a la sua voluntat, e en belesa. Entre totes aquestes causes Senta Catherina servà castetat, car ela ac gran alluència de causes per so car ela succeïe a mots rics parens; e ac gran oportunitat de pecar per so car fo dona de si metexa e conversava entre'ls seus servens; e ac etat juvenil; e fon franca he deliura

⁸. - de les B; *om.* P¹, les P² *interlin.*: pertinet ad rectores urbium V796.10.

^{9a}. - Aquí B manca 253r1.23 a 253r1.30 P.

⁹. - per varias conclusiones... cum Caesare disputavit V796.

¹⁰. - B:... cacions, *add. P marg.*, en part *invisible*: praedicationibus V796.

¹¹. - P: en venser B: in convincendo V796.

¹². - BP¹: nedeesa *add. P² interlin.*: munditia V796.

¹³. - en o. B: *om.* P: oportunitas inducens V796.37.

a la sua volentat, per so cor sola romàs en lo palau; e ac belesa maravelosamente. *M.

En la quinta manera fo maravelosa en lo privilegi de la sua dignitat, car alguns privilegis foren especials en alguns sants mentre's morien, so és: visitacions de Crist, lo qual fo en Sent Joan avangelista; e decoriment d'oli, lo qual fo en Sent Nicholau; e'n escampament de sanc, lo cal fo en Sent Paul; e'n aparelament de sepulcre, lo cal fo en Sent Clement; e'n exausiment de demandes, lo qual fo en Senta Margarida quant preguà Déus per aquels qui aurién memòria d'ela. Tots aquests privilegis foren en Senta Catherina, la qual sia menbrant de nós. Amen.

DE SENT SADORNÍ

253v1 / Sadorní fo aordonat en bispe e fon tramès en la ciutat de Tholosa. *M. Thotes les ýdoles, quant él intrà en la ciutat, perderen lur poder que no pogren parlar. Per què un dels gentils dix que si no aucisien Sent Sadorní no obtenrien res que volguessen dels hurs déus. Per què éls preynen Sent Sadorní, e liguèren-lo en¹⁴ un taur, e'l-li feren rossegar:¹⁵ tant que perdé lo cap. E preynen lo seu cors dues femnes amaguadament e l'amaguèren en un loc pregon, per paor dels gentils, e après él fo mudat en un loc / plus honrat. *M.

266v1 Fo autre Sadorní qui fo turmentat per lo pretor de Roma en moltes maneres e fo degolat. *M.

Fo autre Sadorní en Àfrica, qui fo frare de Sent Sàtir, qui soferi martiri ab lo seu frare davant dit, e ab En Revocat, e ab la sua sor Na Felicitat, sor d'En Revocat, he ab Na Perpètua; la passion dels quals és colta en altra tems. *M. On co'l preconsul lus dixés que sacrificuessen a les ýdoles, e éls fer no o volguessen, él los fe metre en una càrrec. E quant o ausi lo pare de Senta Perpètua, él anà a la càrrec dient: —O fila, e què as feyt? As desonrat lo teu liyatge: anc nuls tems no fo hom mès, del teu liyatge, en presó—. E quant ausí dir que crestiana cra, él li volc trer los uls ab los dets e ixí fora e cridà. *M. Enaprés Senta Perpètua vesec aytal visió, la qual recomtà e'l sendemà als seus compayós: —Eu he vista una escala d'aur mot auta, drete entrò al cel, e era tant estreta que no'n pogra

253v2 puyar sinó una presso/na poca. En la part drete e en la sinestra eren

¹⁴. - P: ab B.

¹⁵. - B: roseguar P.

ficats coltels de ferre bé aguts, e estaven enaixí que tot hom qui'n puyés no's podia girar que no guardés en lo cel dretament. Era sots aquela un drach mot ferotge e gran e, per paor d'aquel, tot hom avia paor de puyar. E vesia Sent Sadorní puyar per aquela escala entrò sus aut¹⁶ e que reguardava nós, dient, «No ayats paor d'aquel dragó,¹⁷ ans puyats segurament, per so que puscats ésser ab nós»—. E quant assò ausiren los seus compayós, tots feren gràcies a Déu per so car se conegren apelats al martiri. *M.

Enaprés, quant éls foren davant lo jutge, el parlà a part ab Senta Felicitat dient: «Tu as marit?». E ela li respòs: —Oc, mas no'l preu res—. A la qual dix lo jutge: —Ayes mercè de tu per so que vives, con tu sies prenys¹⁸—. Al qual dix ela: —Fe de mi so que't vules, car nuls tems eu no faré a la tua voluntat—. Adoncs los parens d'ela li
266v2 aporteren un enfant que avia, poc, a ela diens: —O fila mia, / mercè ayes de nós e de to marit, qui no viurà après—. Adoncs ela estava plus fort en son enteniment, he lur dix: —Parti-us¹⁹ de mi, enemics de Déu, que no us conec—. E quant lo pretor vesec la sua fermetat, vilment batuts los fèu metre en una càrcer. *M. On co'ls sants fossen mot trists de Senta Felicitat, car era preyn 'viii' meses avia, tots oren per ela, per què sobtament enfantà un fil. Enaprés lo pretor fe devorar Sent Sàtir e Senta Perpètua a leons, e Sent Revocat e Senta Felicitat a leoparts. Sent Sado²⁰ni fe degolar.

DE SENT JACME ENTRETALAT

254r1 / Jacme màrtir ac sobrenom Entretalat;¹ e fo de mot noble li-natge e plus noble per fe. E fo de [mot noble]² liyatge dels perciens, e nasc en la ciutat Elape. Él fo fil de crestians e ac muler mot bona crestiana. *M. Era privat del rey de Persa, e era primers³ entre'ls nobles.

Endeveno-se que per conseyl del rey aorà una ýdola, e cant ho ausiren dir la sua mare e la suà móler, eles li escriescen diens: —Ho obedient a déu mortal, deseparat as Déus qui és vida, e has⁴

¹⁶. - P: en sus alt B: usque sursum V798.

¹⁷. - P: drach B.

¹⁸. - B: pres-sa P (partiò de línies abans de sa: deu estar per *prens*).

¹⁹. - P: partis vos B: discedit V799.

¹. - intercisus V799.11f.

². - PB: no V.

³. - P: primes B: inter optimates primus V799.

⁴. - B: és P.

mudada veritat en mesonya;⁵ e as deseparat lo Jutge dels morts e dels vius. Per què sàpies que nós t'aurem con hom estrayn—. E quant ac lestes Sent Jacme las letres, él plorà dient: —Si la mia mare ni la mia muler són a mi estrayes,⁶ quant més me serà Déus estrayn! . On con él se turmentés mot per la sua error, lo misatge⁷ venc al rey qui li dix que N Jacme era crestià. Per què'l rey l'apelà e li dix:

—Digues-me si est nazareu⁸—. Al qual dix Sen Jacme: . No vul ésser encantador . E co'l rey li menassés, él li respòs: . No ha paor de les tues menasses, car la tua ira passa sobre mi així con vent sobre péres—. Adoncs lo princep li dix: —No vules parlar folament per so que no mures a mala mort—. Al qual dix Sent Jacme: —Assò que tu dius no és mort, ans és son, pus que tost resucita hom—.

267r1 E'l rey li dix: —No t'enguans en assò que digues que la mort / sia saun,⁹ ans sàpies que ls grans emperadors temien morir—. Al qual dix Sent Jacme: —Eu no tem mort per so car de mort esper venir a vida—. *M. Adoncs lo rey donà aytal sentència contre él: que per 254r2 terror dels autres fos tot pesseyat. On con un home se plorés per / la sua passió, él li dix: —No us vulats plorar sobre mi, mes sobre vosautres metexes, per so cor eu me'n vau en glòria e vosautres aurets turmens perdurables.

Adoncs los justisiers li tolgren lo det¹⁰ mayor de la mà dreta. *M. Per què Sent Jacme¹¹ cridà: —Ho Nazareu Deliurador, reeb lo ram de l'arbre de la misericòrdia tua, car¹² per lo cultivador de la tua viya és talat lo brot de la serment per so que més germèn e que plus habundantment sia coronat—. Al qual dix lo justicier: —Si tu vols fer a la voluntat del rey, él te perdonarà—. Adoncs Sent Jacme li dix: —Si la serment brota per mils podar, cant mils deu brotar l'ome feel, qui és brot de la vera serment¹³ de Crist—. *M.

⁵. - P: a marsónegua B: in mendacium V.

⁶. - P: ab a mi strany B.

⁷. - nuntius venit ad principem, qui diceret V800. També en el text llatí aquesta és la primera menció d'aquest *nuntius*, mot que de tota manera s'havia de traduir *missatge* en català antic (no *missatger*).

⁸. - P: natzareu B.

⁹. - mortem esse somnum V800.13: 'que la mort sigui son, sigui adormir-se': la coneguda ultracorrecció *o* > *au*.

¹⁰. - PB: pollicem manus ejus dextrae V800.

¹¹. - B: Sent Ja P.

¹². - reseb lo ram de l'aybre de la misericòrdia tua, car B: reeb lo ram de l'arbre de la viya és talat lo brot car P: suscipe ramum arboris misericordiae tuae, nam a cultore vineae sarmentum absciditur vitis V800.

¹³. - P: xirment... xerment B: sarmentum V.

Adones lo justicier li tolc l'autre dit,¹⁴ per què Sent Jacme dix: --Reeb dos rams que plantà la tua destra, Séyer—. Enaprés li tolc lo 'iii' e Sent Jacme dix: --De 'iii' temptacions són yo¹⁵ deliurat. Beneset sia lo Pare e'l Fil e'l Sant Esperit! E ab los 'iii' emfants qui foren gitats del foc confessaré a Tu, Séyer. E en lo cor dels màrtirs cantaré al teu nom, Jesú Crist¹⁶ —. *M. Enaprés li tolc autre det lo justicier, per què Jacme dix: --O defencedor dels fils d'Irael, qui est pronunciat en la 'iiii'^a benedictió, reeb del teu servent la confessió del 'iiii' dit, així con en Judà la recebest del beneet¹⁷—. *M. E quant li tolc lo / 267r2 'v' det, e el dix: --Complit és lo meu gaug—. Adones¹⁸ los justiciers li dixeren: --Perdona a la tua ànima per so que no peresca, he que no ages dolor si perts una mà—. Adones Sent Jacme dix: --Quan los pastors tonen les fedes ¿no sabs tu que la lana los tolen e que'ls gequexen lo cors? Doncs si la bèstia vol gequir la lana, en quant 254v1 més deg yo voler que liure lo meu cors per Déus!—. / *M.

Adones los justiciers li tolgren lo dit menor de la mà sinistra,¹⁹ per què Sent Jacme dix: --Tu, Séyer, com fosses gran, volguet²⁰ ésser poc per nós. On per assò yo ret a Tu lo meu cors que Tu reemist ab la tua sanc—. Adones li tolgren lo 'vii' dit, per què el dix: --'vii' veguades lausé Tu, Séyer, en un dia—. *M. Enaprés li tolgren lo 'viii' dit, per què dix: --En lo vuytè dia fo circumcís Jesú Crist. En lo vuytè dia és circumcís²¹ lo ebreu per so que trespàs²² a les leguals maneres. Per què plàcia ha Tu, Séyer, que a Tu pas l'ànima del teu²³ servent, per so que yo veyà la tua cara—. *M. Enaprés li tolgren lo 'viiiid' dit, per què dix: --En la 'ix'^a hora liurà Jhesú Crist en la crou l'esperit. On yo,²⁴ Séyer, en la dolor del novè dit me confés a Tu e't fas gràcies—. *M. Enaprés li tolgren lo 'x' dit, per què Sent Jacme dix: --Lo 'x' nombre és en los manamens e iot és la primera letra del nom de Jesú Crist—. Adones dix un qui de costa li estava: --Ho molt amat, digues so que volrà lo cònsul, per so que vives—. Als cals²⁵ dix Sent Jacme: --No vul aver neguna simulació,

¹⁴. - P: det (ací i pertot) B.

¹⁵. - P: eu (ací i pertot) B.

¹⁶. - al P: lo B: in choro martyrum psallam nomini tuo, Christe V800.35.

¹⁷. - tanquam in Juda benedicti V800.38.

¹⁸. - Adones P: adons B: tunc V800.39.

¹⁹. - P: sinestra B.

²⁰. - P: volguesch B.

²¹. - B: fo circumcít P.

²². - P: trespàs B: ut transcat ad legales caerimonias V801.

²³. - B: tu P.

²⁴. - P: eu B.

²⁵. - P: als quals B: quibus Jacobus dixit ací tradueix per plural tot i que,

car negun qui paus la mà a l'arayre e quart a enrere, no és covinent al regne de Déu—. *M.

Adoncs los justiciers li tolgren lo dit major del peu dret, per què Sent Jacme dix: —Lo peu de Crist fo foradat, que n'ixi sanc—. Enaprés els li tolgren lo segon dit, per què dix: —Gran dia m'és aquest davant tots dies: vuy iré al Déus fort²⁶ convertit—. *M. Enaprés els li tolgren lo 'iii' dit e'l li giteren davant, per què rien dix Sent Jacme: —Ve, dit, als teus compayós e repausa't ab els—. 254v2 Enaprés li tolgren lo 'iiii' dit, per què dix: — / ¿Per què és trista, 267v1 / la mia ànima, ni per què'm torbes? Espera en Déu car encara't confessaràs a Él, o Salut de la mia cara he Déus meu!—. *M. Enaprés li tolgren lo 'v' dit, per què dix Sent Jacme: —Ara comensaré a dir al Seyor per so cor m'à feyt²⁷ digne que eu sia compayó als seus servens—. *M. Adoncs los justiciers li tolgren lo dit menor del peu sinistre, per què Sent Jacme dix: —Ho dit poc, conforta't car los grans e'ls pocs an una resurrecció; car no perirà un pèl del cap, aytampoc seràs partit dels teus compayós—. *M. Enaprés li tolgren lo det segon, per què Sent Jacme dix: —Destruïts la vela casa car plus resplandent serà aparelada—. *M. Tolgren-li lo 'iii' dit e'l quart, per què dix: —Comforta'm, Déus de veritat, per so cor en Tu he yo ma speransa—. Tolgren-li lo 'v' dit, per què dix: —A Tu'm sacrific—. *M.

Adoncs els li tolgren lo peu dret, per què dix Sent Jacme: —Ara oferé do al Rey celestial per lo qual yo sofrir—. Enaprés els li tolgren lo peu sinistre, per què Sent Jacme dix: ²⁸ —Tu est qui fas maraveles: exausex-me, Séyer, e salva-me!—. *M. Tolgren-li la mà dreta, per què dix: —Per la tua misericòrdia, Séyer, ajuda-me—. E quant li tolgren la sinestra mà él dix: —Tu est Déus, qui fas maraveles—. *M. E quant li tolgren lo bras dret él dix: —Lausa, la mia ànima, lo Seyor en la mia vida; he ²⁹ cantaré al meu Déus aytant quant yo seré viu—. Tolgren-li lo bras esquerre, per què dix: ³⁰ —Environat m'an les dolors de la mort e en nom del meu Seyor seré venyat en eles—. *M. Enaprés li tolgren la carn de la dreta cuxa entrò a les anques. Adoncs Sent Jacme cridà per gran dolor disent: —Séyer Déus, Jhesu Crist, 255r1 ajuda-me, car environat m'an dolors e'ls plors de la / mort—. E

abans, del plural féu un singular: quidam de adstantibus dixerunt V801 (potser en part es tractava de casos rectes o d'ultracorreccions d'aquest).

²⁶. - ad Deum fortem conversus ibo V801.

²⁷. - B: cor me feyt P: quoniam me fecit V801.

²⁸. - B: om. P.

²⁹. - P: e B.

³⁰. - B: di P.

267v2 dix als justiciers: Ab carn novela me vestirà Déus, que / no poyrà ésser per vós nafrada—. *M.

Adoncs los justiciers lo gequiren per enuyg. Aprés poc de tems éls li tolgren la carn de la cuxa sinestra, per què Sent Jacme cridà dién: -- O Seyor Seyorador, exausex-me, Tu qui est Seyor dels vius e dels morts! Tots los meus membres me són toltz, per què eu són caedor així con casa que no ha columpnes en què's sofèria. Exausex-me, Séyer Déus Jesú Crist, he tre¹ la mia ànima de la càrcer--.

E enaixí con él disia assò un dels justiciers li tolc lo cap. Els crestians² sebeliren lo seu cors onradament. Él soferí passió en les kalendes de dcembre.

DE SENT PASTOR ABAT

Pastor abat estec mots ayns en l'ermitatge en gran abstinència, per què respandí per religió e per santetat. *M. On co³ la sua mare e'ls seus frares lo volguessen veer —mes no podien— un dia que anava a la gleysa se mostreren a él; per què, él fugí e's n'intrà⁴ a la caseta sua e tancà ben la porta. Per què la mare estant en la porta ploran dix que⁵ obrís, per què Sent Pastor venc a ela dient: —E per què crides, vela?—. E quant ela ausí la vou d'él, ela cridà plus fort, ploran he disén [ploran e disien]:⁶ —Eu vul veser vós, fil meu. Quina causa és si eu vos veig? ¿No són eu vostra mare, que vos he aleytat he ara són canuda?—. A la qual dix Sent Pastor: —¿Vols-nos assí veser, ho en l'autre segle?—. E ela li respòs: —Si eu ara no us veg ¿eu's veyré en l'autre segle?—. Per què Sent Pastor li dix: —Si tu pots soferir que aisi no'ns veges, per cert nos veyràs en l'autre se/gle—. Per què ela dix: —Si eu vos pusc veser là, no us vul veser assí⁷—. *M.

255r2 Co'l jutge de la província desigés a veser Sent Pastor e no'l pogués
268r1 veser, él pres lo fil de la sua sor així / con malfaytor e'l mès en una càrcer dient: --Si'N Pastor ve e pregua per él, e'l gequiré—. Per què la mare de l'emfant venc a la porta de Sent Pastor ploran e cridan.

¹. - P: trau B: educ V.

². - B: cresti P.

³. - B: om. P.

⁴. - P: e sen entra B.

⁵. - P: que li o. B.

⁶. - amplius clamabat flens et dicens V803.

⁷. - si vos visura sum illic, nolo vos videre hic V803.17.

On con él no li volgués respondre, ela li dîx: —Si tu havies entrales ⁸ de ferre e no avies neguna compassió, almeys deuries aver mercè de la tua sanc. Ages mercè d'un fil que eu he!—. F. Sent Pastor li dîx: —E eu no he engenrat negun fil—. Per què ela ab dolor plorà e se n'anà al jutge e'l jutge li dîx: —Fe almeys que'm digua que'l desempar—. *M. Adoncs Sent Pastor dîx: —Digues-li que escrute ⁹ ben la sua colpa, segons leys, e si és digne de mort muyra; en altra manera fassa'n so que's vula—.

E enaixí él enseyà als seus freres: que's guardesen e que aguessen discrecion: obres són de les ànimes; paubretat, tribulació e discreció: són obres de vida solitària.¹⁰ Escrit és: si s'éran aysí aquests 'iii' barons: Noè, Job e Daniel etcètera. Noè ac pressona de nul posseïdor,¹¹ Job dels trebalats, Daniel dels savis. E si does causes à en osi tot monge, él pot ésser deliurat d'aquest món —. Adoncs son frare li demanà qual causes eren aqueles, per què él dîx: —Aya en osi repaus de carn e vanaglòria. E si vols aver repaus en aquest segle e en l'endevenidor, tu digues en tota causa, «Qui són eu?» e no jutges negun—. ^{12a}

255v1 *M. Co [a] un frare de la congregació fesés injúria, [son frare de] l'abat,¹² de consel d'un home solitari, lo gità del monestir. On co enquax desperat se plorés, l'abat lo fe venir / a ssi, e'l consolà bonament e'l tramès an aquel home solitari dient: —«Dè tu ausí parlar, per quèt cobesegé de veser ¹³ e prec-te que vengues a mi—. E quant fo vengut a él, Sent Pastor li dîx: —*M. Dos homes eren qui tenien homes morts denant si, e la un desemparà lo seu mort e anà plorar lo mort de l'autre—. E quant aysò lo solitari ausí he o entès, él ac compassió de les paraules. On con un frare dixés a Sent Pastor que era torbat e que volia desemparar lo loc, per so cor avia ausides paraules d'un frare que no l'avien hedificat, Sent Pastor li dîx que no [o] cresegués aqueles paraules per so cor no eren veres. Mes lo solitari dîx que veres eren, e cresia-o per so car fesel era aquel frare qui li o avia dit. *M. Al qual dîx Sent Pastor: —No és feel

⁸. - P: ventrales B.

⁹. - PB.

¹⁰. - Docebat autem fratres sic dicere: custodire et se ipsum considerare et discretionem habere, operationes sunt animae; paupertas, tribulatio et discretio sunt operationes solitarii vitae V803.33.

¹¹. - pressona de nul po. P: press. d'umil po. B: personam habet nihil possidentium V803.36. *Pressona* 'representació'.

^{12a}. - Aquí B manca 255r2.37 a 255v1.22 P.

¹². - *Sic ms.: (falta B en tot aquest §): Cum quidam frater de congregatione offenderet, abbas, de consilio cuiusdam solitarii, eum expulit V804.5.*

¹³. - Eu t'ausí p. Ms.: audiens de te videre te desidero, fatiga igitur te usque ad me V804.7.

cel qui t'o ha dit, car si fos home feel ya no't dixerá aitals paraules.—
E «él»: ¹⁴—. Eu l'é vist ab los meus uls—. *M.

Fo un frare qui avia feyt gran pecat e volch ¹⁵ fer penitència per
'iii' ayns, e demanà a Sent Pastor si seria trop e él li respòs que molt
seria: —Frare don-te penitència per un an ¹⁶—. E aquels qui de costa
li estaven, dixerén, no cor entrò ¹⁷ 'xl' dies, mes Sent Pastor li dix:
—Mot és e basta que hom se peneda ab tot son coratge e que fassa
penitència per 'iii' dies, e enaixí resebrà Déus. *M. Fo demanat, d'a-
quela paraula qui diu «Qui s'irex contre son frare senes causa»,
co s'entenía. E Sent Pastor respòs: —De tota causa que't vula agreu-
yar ton frare, no t'irasques contra / él entrò que't trasca l'uyl dret.
E si en altra manera ho fas, tu seràs irat contre él senes causa. Mes
si alcun te vol partir de Déu, per assò te pots iréxer contra él ¹⁸—. *M.

268r2

255v2

Enaprés dix Sent Pastor: —Sel qui és quere/lòs ¹⁹ no és monge,
ni sel qui és irós no és monge, ni sel qui ret mal per mal no és monge,
ni cel qui és ergulós no és monge, ni parlar no és monge. Mes és
monge ver cel qui és humil totstemp e pans e ple de caritat, e à
la temor de Déu davant los uls e en tots locs, he no peca—. *M.
E dix més Sent Pastor: —Si són 'iii' homes en un loc, e que la un se
repaus, e l'autre que sia malaute e fassa gràcies a Déu, e l'autre que
sia ministre d'èls ab cencer ²⁰ voluntat, aquests són així co en una
obra—. *M.

Un frare se clamà a Sent Pastor dient que avia motes cogitacions e
en aqueles perilava, per què él dix: —Gita't sots l'àer tot nud, estén
lo seyal ²¹ e pren vent—. He aquel li dix: —No pusc—. Per què Sent
Pastor li dix: —Aytantpoc pots vedar a les cogitacions que no y
entren, mes teu és que'ls contrastes ²²—. *M. Fo demanat per un
frare què faria d'una heretat c'om li avia gequida, e Sent Pastor li
dix que aprés 'iii' dies tornés a él. On co y tornés, él li dix: —Si eu
te dic que ho dós a l'esgleysa, ²³ fer n'an convits; e si eu dic que o
dós a paubres, segur seràs. Fe'n so que vules, que eu no he causa—.

¹⁴. - Et ille: ego vidi oculis meis V804.

¹⁵. - B: vol P: volens paenitere triennio V804.22.

¹⁶. - Et quaesitus, si annum juberet, ait: multum est V804.

¹⁷. - PB: dicebant usque ad XL dies... V804. Sembla 'no sinó fins a (40 dies)'
'no més enllà de (40 dies)'.

¹⁸. - co. él B: pro hoc V805.31: ab él contra él P. [Escriu distretament *ab el*,
després ho posà bé i no esborrà *ab el*].

¹⁹. - P: clamators B.

²⁰. - P: ab seu voluntat B: ex sincera voluntate V805.

²¹. - P: senyal B: expande sinum V805; hom l'legí erradament *signum* en lloc
de *sinum*, quan el sentit seria 'exhala el pulmó i després reprèn l'alè escampat'.

²². - P: contrasts B.

²³. - P: dons a la glesa B.

DE SENT JOAN ABAT

Joan abat, co En Epifani²⁴ estequés per 'xl' ayns en l'ermitatge, él li demanà quant n'avia profitat per assò, per què él li dix: —Depux que fuy ermità no'm tocà sol mentre menyava—. E Sent Joan li dix: —Ni mi no vesé irat—. *M. Autre semblant se lig aquí metex que, con N'Epifani bispe donés carn a N'Ylari, él li dix: —Perdona'm, sàpies que depús que eu vesti aquest àbit no mengé res que fos mort—. Al qual dix lo bispe: —Depús que eu pressí aquest àbit no gequí alcun / dormir qui agués res contra mi, ni eu no dormí que res [no] agués contre alcun¹—. Al qual dix aquel: —Perdona-me, que melor est que mi—. *M.

Volc Sent Joan viure en manera d'àngel, so és que no volc res obrar, mes que estec en contemplacion e despulla-sse, e així él estec en l'ermitatge per una setmana. On con él agués gran fam, e mosques e vespes lo nafrassen, él se n'anà a la porta e sonà-y a la casa de son frare, per què él li respòs dient: —Qui est tu?—. E él / dix: — Eu són En Joan, ton frare—. E aquel li dix: —No est tu mon frare, que N Joan, mon frare, àngel s'és feyt, per què no venria entre homes—. He Sen Joan li dix: —Verament eu són—. Mes per so él no li volc obrir, ans lo gequí trebalar² entrò al matí. Enaprés li obrí dient: —Si tu est home, mester t'és que obres si vols viure, e si tu est àngel, per què vols intrar en casa?—. Adoncs Sent Joan li dix: —Perdona'm, frare, que eu he pecat—. On con él se morís, son frare lo preguà que li gequis alcuna paraula breu en loc d'eretat, per què él ploran li dix: —Nuyls temps eu no fesi³ a la mia volentat, ni no enseyé alcun⁴ que no'l fes primer⁵ de mi—.

DE SENT MOYSEN ABAT

Moysèn abat dix a un frare qui li demanà sermó: —Seu en la tua cela e Déus enseyar-t'à totes causes—. *M. Co un monge vel,

²⁴. - B: Epifania P: Johannes abbas, cum Episius per annos quadraginta in eremos habitasset, interrogavit eum quantum... V805.15. [El text de V no és clar en l'ed. Graesse; sembla que la versió catalana, en canvi, es basés en un ms. llatí més correcte i que *Epistius* sigui corruptela d'*Epiphanius* que apareix tot seguit. *Epifània*, P, deu ser ultracorrecció rossellonesa J. C.]

¹. - nec dormivi habens aliquid adversus aliquem V805.

². - P: trebellat B: affligi V ('patir' cf. després *obres*).

³. - P: fi B.

⁴. - P: alcu B: nec aliquid docui V806.

⁵. - P: no'l fesés primers de mi B: quod prius ipse non fecerim V806.

256r2 malaute, se'n volgués anar en Egipte per so que no agrengés sos frares, l'abat En Moyssèn li dix: --No hi vases, que cauries en pecat de fornicació . Per què irat dix: --Mort és lo meu cors e tu'm dius aquestes paraules!—. E co' el hi ⁶ anés, una verge li servi per devocion; e quant el fo confortat, el la forsa e n'hac / un enfant. Enaprés lo monge vel pres l'enfant en la brassa, e un dia que era gran festa el intrà ab l'enfant davant tots en l'esglesa. On con tots ploressen el dix: --Veets aquest enfant! l'il és de Na Desobediència.⁷ Guardats-vos, frares, car assò he eu feyt en la mia velesa. E preguats ⁸ Déus per mi—. E tornà-sse'n a la sua caseta, estan en lo seu prepausament primer. *M.

268v2 Un autre home vel dix a un autre: --Mort són .-. E aquel li dix: No't confius de tu entrò que esques ⁹ del cors: car si tu / dius que mort est, lo diable és viu .-. *M.

Co un frare pegués, los monges trameyren a l'abat En Moyssèn,¹⁰ qui pres una esporta plena d'arena e venc a ells.¹¹ On co'ls frares li demanessen què era, el dix: --Los pecats són costa mi coreadors e eu no'ls veig; e són eu vui¹² jutyar vengut los autres—. E quant assò ausiren los monges, els perdoneren al frare. *M. Semblant causa se lig de l'abat Prior.¹³ On co'ls frares parlessen d'un frare culpable, aquel calava. On con el presés un sac d'arena ple derere e'n portés un poc d'aquela mesexa davant, els li demaneren què era. Per què el dix: --Aquesta arena molta aport per los meus molts pecats que port darrera¹⁴ per semblant que eu no'ls me consir, ni'm dul per els. E aquesta poca d'arena que eu porti davant són los pecats del frare,¹⁵ e'ls pensi tot dia, con yo degués mils portar los meus davant e d'els pensar, e per els Déus preguar—. *M.

Con l'abat Sen Moyssèn fos <feyt>¹⁶ clergue, lo bispe dix: --Abat, tu est feyt blanc—. Per què el dix: --¿Són eu blanc d'ins o de fora?¹⁷—.

⁶. - B: o no el anés P: cum ergo ivisset V806.

⁷. - P: de Na Obediència B: filius est inobedientiae V806.

⁸. - P: pregau B.

⁹. - P: isques B.

¹⁰. - miserunt ad abbatem Moysen V806.23. 'L'enviaren a buscar'.

¹¹. - B: el P: eos V806.23.

¹². - vuy B: viu P: veni hodie aliena iudicare peccata V806.

¹³. - de abbate Priori V806.

¹⁴. - B: de-ra P (en la partió de ratlles): quac post me ferens V806.

¹⁵. - B: om. P els cinc mots anteriors: modica vero arena sunt peccata fratris ante me posita V806.

¹⁶. - factus fuisset clericus V807. Feyt manca tant en B com en P, errada que s'explicaria millor admetent que l'arquetipus grafíes *fez fos clergue*, ço que els copistes pendrien per una espècie de díptografia.

¹⁷. - B: e defora P: a foris, domine, purpura, utinam intus! V807.5.

256v1 On co'l bispe lo volgués provar, él dix als clergues: - Quant eu iré a l'autar, vosautres lo gitats fora vilment—, e après, que'l seguíssen per ausir què diria. E així con éls lo gitàvan¹⁸ fora, éls li dixeren: —Ixi¹⁹ fora, sa/rasi negre . On enaixí con él ixia de fora, él disia: —Ben t'an feyt negre e t'an solat ab cenra, car con tu no sies home ¿per què gauses estar al mig dels homes? ²⁰—.

DE SENT ARSENI

269r1 Arseni, dementre que estava en son palau, él preguà Déus que fos endressat a la sua salut. E ausí una vou: --Arseni, fug als homes e seràs salvat—. *M. Per què él fe vida de monge e, enaixí con él orava, / él ausí una vou dient: —Arseni, fug e cala e repausa't—. Lig-se aquí metex, d'aquest repaus demanador,²¹ que con 'iii' freres fossen feyts monges, la un elec²² aytal obra a fer: que'ls descordans duxés a pau; lo segon visitava los malautes; lo 'iii' volia estar en pau. *M. Lo primer enayxi trebalan per los trebals dels homes no podia a tots plaser.²³ On així vengut per trebal, venc al segon frare, lo qual atrobà defalent de coratge, així que no podia acabar lo manament. Per què, acordans, vengren al 'iii' qui vivia sols, al qual recomtaren lurs tribulacions. Per què él més aygua en un anap dient: --Guardats en l'aygua con és escomauguda e tèrbola²⁴—. Enaprés él dix: —Guardats ara co és repausada, con és clara e bela—. Enaixí con éls la gardaven él lur dix: —Enaixí és ²⁵ d'aquels qui estan mest ²⁶ los homes, qui per ²⁷ lo lur torbament no poden ²⁸ veser los lurs pecats; mes quant hom se repausa, pot veser los seus peccats—. *M.

Un home trobà altra qui estava en un ermitatge així con bèstia, que menyava erbes e estava tot nud e, de corentes, él anà derrera ²⁹

¹⁸. - P: gitaren B.

¹⁹. - PB.

²⁰. - Sembla com si aquesta història hagués quedat motilada ací, tant en la versió catalana com en el text llatí, que també acaba abruptament: *Projicientes autem cum foras dixerunt: —bene tibi fecerunt cineratae et caccabatae, quia, cum homo non sis, quare te in medio hominum dare praesumsisti?— Haec in vitis patrum V807.*

²¹. - *quiete appetenda V807.*

²². - P: elegi B.

²³. - PB.

²⁴. - torbada B.

²⁵. - B: *om.* P.

²⁶. - PB: qui in medio hominum consistunt V807.6f.

²⁷. - B: per que P.

²⁸. - B: podien P.

²⁹. - B: dera P.

256v2 él qui li fugia dient: —Es/pera-me que per Déus vos seguesc³⁰—. E aquel li dix: —E eu te fugí per Déus—. E quant se fo desputat él l'esperà dient: —Per so cor t'as desputada la matèria del món t'ey eu esperat—. Per què aquel li dix: —Digues-me: con seré eu salvat?—. E aquel li respòs: —Fug als homes e cala—. *M.

269r2 Una femna nobla e vela venc a l'abat Sent Arseni per so que'l pogués veser. lo qual fo preguat per En Theòfil archabispe que's mostrés a el'en nenguna manera no o volc / fer. Enaprés ela anà a la sua caseta e aquí ela'l trobà denant la porta estan e gità's als seus peus. Mes él la'n levà ab gran indignació dient: —Si tu vols veser la mia cara, veges-la—. Mes ela, envergoyida, no la poc veser; a la qual dix Sent Arseni: —Digues-me, con tu sies femna, con as tu feyt tan gran ausar? Car quant tu seràs a Roma tornada tu diràs a les autres femnes que tu as vist l'abat N'Arseni, per què aqueles venran a mi e'm volran veser—. Per què ela li dix: —Si Déus vol que eu torn a Roma, eu faré que ya no yc venrà neguna. Mes prec-te que tu precs Déus per mi e que ages memòria de mi tots temps—.

A la qual dix él: —Eu prec Déus que't get de mon coratge, que eu no aya memòria de tu—. Per què ela irada venc a la ciutat e per gran tristea que ac, car així li ac respost, ela ac la febra. E quant ho³¹ ausí³² dir l'archabispe, él venc a ela per conortar e ela li dix: —Eu irada morré—. Per què l'arcevesque³³ li dix: —No sabs tu que tu est femna e que l'enemic trebala los sants per femnes? Sàpies que l'abat te dix aqueles paraules per aquelò; esters sàpies que él pregua Déus per la tua ànima³⁴—. E així reebuda consolació, ab gaug se n'anà a la sua casa. *M.

257r1 Lig-se d'un autre pare sant / que així co'l discípol seu disia a él: —Envelesit ets, N'Abat: nós anem un poc per lo món—. E l'abat li dix: —Nós anem là hon femnes no ha—. Per què'l discípol li dix: —E on és loc en què no aya femnes si loc desert no és? Anem, donques, en loc solitari—. *M.

Fo un frare qui ac a passar a sa mare una aygua, per què s'envolopà les mas ab un drap; al qual dix ela: —E per què t'as cubertes les tuas màs, fil?—. E él li respòs: —Carn de femna és foc e, si eu tocava la vostra carn, per aventura la mia ànima aurla memòria de les autres femnes—. *M.

³⁰. - sequest P: sequesch B: sequor te V807.

³¹. - B: om. P.

³². - P: ausich B.

³³. - P: arquabisbe... arcabisbe B.

³⁴. - propterea senex haec dixit; nam pro anima tua semper orat V808.20

Sent Arseni visc en tota la sua vida del trebal de les sues màs. Tenia en lo sè¹ 'i' drap ab què's torcava les sues làgremes. Tota la nuyt estava enson² e'l matí, quan³ era ab lo papa, era tot t³ las, per què volia dormir; mes él disia al son: —Veni, servent mal—. E un poc él dormia seén, mes mantenent se levava e disia: —Abasta a monge si dorm una ora —. *M. Co'l pare de Sent Narseni fos noble senador, en lo derer dia de la sua vida fe testament e gequí gran heretat a Sent / Arseni. E quant Sent Arseni vehé lo testament que li ac aduyt En Magistrià, él lo volc trencar, mes En Magistrià se gità als seus peus e preguà-lo que no o feés, qu'él se trencaria lo cap. Al qual dix N'Arseni: —Eu fuy mort ans que mon pare morís. On con él sia ara mort, co m'a feyt hereter?—. Per què gequí lo testament e la heretat, que no la volc penre. *M.

269v1

Una veguada ausí una vou dient: —Veni, e eu mostrar-t'ey les obres dels homes—. E amenà-lo en un loc he mostrà-li un home negre de Eciòpia, qui trencava leya e fassia gran saumada, tal que no la podia portar. Enaprés él / trencava plus leya, e metia-la a la saumada, e assò féu longuament. *M. Enaprés él li mostrà un home qui posava aygua d'un lac e metia-la en una cisterna traucada, per què tornava l'aygua en lac; e així cuydava omplir la cisterna e'l lac exequar. *M. He mostrà-li un temple e dos barons qui portaven un fust en 'i' cavals entravessat, e enaixí con éls volien intrar en lo temple no podien, per lo fust que portaven entravesat. Enaprés él li espòs tot aquelò dient: —Aquels són sels qui porten enquax⁴ lo jou de justícia ab supèrbia e no s'umilien, per què romanen defora lo regne de Déu. Aquel qui trenca la leya és home qui és e'n mots pecats e no's vol tolre de pecats, ans n'i ajusta. E aquel qui posa l'aygua és home qui fa bones obres, mes cor ne fa de males él pert les bones obres. *M.

257r2

Quant era feyt vespre lo disapte, él gequí lo sol derere si e estenia les mas envés lo cel, així estan entrò al matí del digmenge, entrò que'l sol li donava en la sua cara, e així él estava en oració.

¹. - P: sench B: sinu V808.

². - P: estava ensaun B: Totam noctem insomnem ducebat *Ibid*.

³. - [Estranya corruptela en el text: car ni en la versió original ni en la versió catalana no hi ha altre esment del «papa»; mane autem facto, cum propter naturae lassitudinem dormire vellet, dicebat somno... V808.4f. B dóna *lassas*. Per ventura el text català original duia alguna cosa com «quan era ab lasá(t)s par que volia dormir...». *Lassets* abstracte = *lassitudo* amb el sufix cat. arcaic -etz -ITTES i les grafies orientals o amallorquinades *lasàs* = *lassets* i par = per: analitzat això per un copista com *ab la sas par que...* un altre ho entendria com *ab lo san(t)s pare* = *ab lo papa* i una conjectura seva faria la resta].

⁴. - qui porten encays B: qui po. lo jou enquax P: qui portant quasi jugum justitiae cum superbia V809.18.

269v2 / Agaton, abat, per 'iii' ayns tenc que's metia una péra en la boca⁶ per so que calés. *M. Un frare, així con entrà en un monestir, él dix entre si: --Tu e l'ase sies en un estament; enaixí con l'ase sofer enjúries e no respon e està que no parla, enaixí o fe tu—. *M. Un autre frare mentre menyava lo levà[va]⁶ hom de la taula, que res no disia.⁷ E fo-li demanat per què calava e él dix: --Eu he pausat e mon coratge que eu sia engual al ca, que mentre menya lo geta hom
257v1 fora / que res no diu—. *M. Fo demanat Sent Aguaton qual vertut era major e él respòs: --E'm pensí que no sia major trebal con és preguar Déus, car los enemics totstemp trebalen hom que trenquen ha hom la oracion. E tot home reseb alcun repaus en sos trebals, mes sel qui preguar Déus fa obra de gran batala—. *M. Un frare demanà a Sent Agaton en qual manera viuria ab los frares, per què él li dix: --Tu està ab els així con lo primer dia e no reebes fiança, car ela és engendradora⁸ de totes passions—. E dix plus: --Si home irós resucitava morts, no plau a alcun, ni a Déu, per la sua⁹ ira—. *M.

Un frare irat dix entre si: --(Si) eu sols estava, en ira no'm mauria així leu¹⁰—. Una veguada que él omplia un orsol d'aygua, mantenent fo versat, e omplí'l la segona veguada e mantenent fo versat, e omplí'l la 'iii'¹¹ veguada e fo manves versat, e irat trencà l'orsol. Per què él se pensà que per lo diable d'ira era enaixí escarnit, on dix: --Eu són sols he ira me vençs; tornar-me'n'ey als frares, car en tot loc he trebal e paciència; per què és mester l'ajutori de Déu—. *M.

Fóran dos frares qui estegren per mots ayns ensems que anc no s'irasquen.¹² Una veguada dix la un a l'autre: --Fassam nos paleya¹² així con fan los homes del món—. E l'autre respòs: --No'm sé co's fassa barala—. E'l frare li dix: --Tu pausa un codèrcol¹³ entre mi

⁶. - Possiblement digué primer *tenc una péra que metia en la boca...* i P anticipà *que's metia* (costum que li és freqüent): per triennium lapidem in os suum mittebat V809.6f.

⁶. - P: o livave B: a mensa expulsus nihil respondit V.

⁷. - PB.

⁸. - engendra P: engendra B.

⁹. - B: lliçó dubtosa en P, probablement *sa*. O sigui si un hom és irós no plau a ningú, ni que sigui capaç de ressuscitar morts.

¹⁰. - Si solus habitarem, ad iram non cito moverer V810.12.

¹¹. - P: irasquen B: poterant ad iracundiam provocari V810.19.

¹². - P: pelega B: litem V.

¹³. - P (lliçó no ben segura): capero B: laterculum V810.

e tu e digues que teu és; e eu diré que no és, ans és¹⁴ meu, e així fer-s'a comensament de barala—. Per què éls pauseren lo codèrcol¹⁵ entr'am-dos; e dix la un: —Meu és—. E l'autre dix: —No és, ans és meu—. E l'autre dix: —Si teu és, pren-lo e vé-te'n—. E així per res no's pogren desa/venir. *M.

257v2

270r1

Era l'abat / Sent Aguaton savi a entendre e no era peressós [a entendre ni] a treballar.¹⁶ Era escàs en son conduyt e en vestir e dix una vegua[da]: —Segons la mia voluntat, nuls temps no dormí ni retenguí en mon cor dolor contre alcun, ni laxé dormir negun qui agués alcuna causa contra mi—. *M. Quant se dec morir Sent Aguaton, él estec en un loc ab los uls uberts e co'l sonessen¹⁷ los frares él responia: —Eu estau davant lo juesí de Déu—. Per què éls li dixeren: —E as tu paor?—. E él lur respòs: —Sapiats qu'eu treballat ab tot poder en servir los manaments de Déu, mes home só e no'm sé si an plagut les mies obres a Déu—. Per què éls li dixeren: —E no't confies en les tues obres per so cor són segons Déu?—. E él dix: —No o presumesc entrò que eu sia davant Él, car no és aytal lo juesí de Déu co'l juesí dels homes—. *M. On con éls lo volguessen plus demanar, él lur dix: —Mostrats caritat e no vulats ab mi parlar car eu són ocupat—. E quant o ac dit él tramès ab gaug l'esperit a Déu. [he vesien los frares l'esperit a Déu] E vesien los frares él enayxí con hom qui vol comanar a Déu sos amics.

DE SENT BARLAM E DE SENT JOSAFAT

Barlam, del qual compilà la súa istòria En Joan Demasan¹⁸ ab mot gran estudi, obran ab la divinal gràcia dient que Sent Josafat lo rey convertí¹⁹ a la fe de Crist. *M. On con tot Índia fos poblada de crestians e de monges, un rey se levà poderós qui avia nom / Avenir, qui perseguia los crestians, e ls monges màgerment. Esdeven-se que un amic del rey qui era primer en lo palau del rey, maugut per divinal gràcia, deseparà lo rey e's fe monge en un monestir. E quant lo rey ho ausí dir, irat lo fe cercar per diverses locs e quant l'agren atrobat, / él lo's fe adur davant si. On co'l veés vestit ab vil

258r1

270r2

¹⁴. - B: eu diré que ans meu P: dico, meum est, tu autem dic, non, sed meum est V 810.22.

¹⁵. - P: capero B: testa V810.

¹⁶. - sapiens ad intelligendum, impiger ad laborandum V810.

¹⁷. - P: sonassen B: pulsaretur V810.

¹⁸. - Johannes Damascenus V811.

¹⁹. - P: convertí lo rey B: Sanctus Josaphat regem ad fidem convertit V811.8.

gonela, e magra per fam, el li dix: —O fol, ixit de pensa!¹ Co as tu deseparada honor per aunta e t'est feyt!² joe d'emfants? —. *M.

Al qual dix aquel: —Si tu desiges ausir aquesta rason, geta de tu los teus enemics—. Per què'l rey li demanà qui eren aquels enemics e aquel li dix: —Sàpies que ira e cobeesa són tos enemics, car aquests enpayten que veritat no és vista. Mes estia ab tu saviessa he engualtat—. Al qual dix lo rey: —Així sia feyt con tu dius—. *M. Per què aquel li dix: —Los no savis meyspreen aqueles causes «que són, e celes» que no són, així³ con si eren, s'esforsen dè penre. Mes aquel qui no tastara la dolcea d'aqueles causes que són, no poyria d'aqueles causes que no són apenre la veritat—. Enaprés li parlà de la encarnació de Jesú Crist e de la fe. *M. Al qual dix lo rey: —Si eu no t'agués promès que eu partiria ira del meu consel, sàpies que eu te fera ara cremar. Leva sus e fug e ya més no't veyas—. Per què'l baró trist se partí d'él.

Enaprés lo rey, qui no avia fil, hac un fil mot bel qui ac nom Josafat. Adoncs lo rey ajustà gran multitat de gens que sacrificassén als déus per l'emfant,⁴ e apelà 'lv' astrologians als quals demanà de son fil qual seria. Per què tots li respoyren que él seria gran en poder e seria⁵ gran ric-hom. Un savi d'éls dix: —Aquest enfant, séyer rey, no serà en lo / teu regne rey, ans serà en un altre regne molt melor rey. Car sàpies que él serà de la fe crestiana cultivador per la qual tu persegueys aquel nome.⁶ *M. Quant aysò ausí lo rey, mot irat él fe fer fora la ciutat un palau mot bel, e aquí él pausà l'emfant per estar, e donà-li compayós mot bels emfants qui esteguessen ab él. E manà-lur que no li parlessen de mort ni de velesa ni de malautia ni de paubrea ni de res que li pogués donar tristor, mes que li dïxessen causes per què s'alegrés, per so que no's pensés alcuna causa de les causes endevenidores. E manà lo rey que si negú dels servidors
258r2
270v1
era malaute, que mantenenent fos gitat fora e c'om n'hi pausés autre. E / dix-lur que no li feessen mensió de Jesú Cristi. *M.

¹. - Veg. la nota 12 del foli següent.

². - B: e est P: ecce, ludum puerorum te fecisti V811.

³. - ea quae sunt despiciunt, quasi non sint, ea vero quae non sunt, quasi sint, apprehendere moliantur V811. El copista, copiat el primer *son* saltà a l'altre i, adonant-se en part que faltava quelcom, interlineà *no* abans de *son*.

⁴. - lenfat P: lenfant B.

⁵. - B: sera P.

⁶. - illius, quam persequeris, christianae religionis, ut aestimo, futurus est cultor V812. Si el traductor entengué bé el sentit del text llatí, tal com ens el dona l'ed. Graesse (*quam persequeris*) hauriem d'entendre que *per* i *aquel home* són interpolacions. Però com que en això coincideixen P i B, potser el ms. llatí de Cuixà duia *quem* en lloc de *quam*, i el trad. entengué que es referia al cristià expulsat (?).

En aquel temps era un baró crestià ab lo rey, amaguadament,⁶ qui era príncep dels nobles barons del rey. On con aquel anés a la casa⁷ ab lo rey, éls troberen un paubre qui avia lo peu afolat per una bèstia, per què estava yaén en terra^{7a} e preguà lo cavaler que'l reebés ab sí, per co cor él li poyria profitar en alcuna causa. Al qual dix lo cavaler: —Eu volenterós te reseb, mes no'm sé en què'm sies profitós—. Per què aquel li dix: —Eu són metge de paraules e sé donar metzina⁸ a tot hom qui sia nafrat per paraules—. Tot assò tenia a nient lo cavaler, mes él lo resebé per Déu. *M. Foren alguns barons mals qui per enveja acuseren lo cavaler al rey diens que él declinava a la fe dels crestians, e s'esforsava de tolre lo regne a él, ab compayes que ajustava a ssi: —E si tu vols assò saber que així sia, tu sies ab él per secret e digues-li que aquesta vida és tost l'enidora, per què / tu vols desamparar la glòria del teu regne he que vols resebre àbit de monge, los quals tu as nesciament perseguits;⁹ e adones tu veyràs què't respondrà—.

258v1

*M. On con lo rey feés tot so que li era conselat, aquel hom, ignorant¹⁰ d'aquela falsia, se plorà, e lausà mot aquel estament al rey, e li parlà de la vanitat d'aquest món, e conselà-li que així visqués con li disia. E quant lo rey ausí que ver era so que hom li avia dit, molt irat no li volc respondre. Per què'l cavaler conec que'l rey no resebja bé les sues paraules e, espaordit, él se parti d'él e recomtà tot lo feyt al metge que tenia de paraules. *M. Al qual dix: —Sàpies que'l rey se pensa que tu li ages dit aquellò per so que li vules tolre lo regne. Vesti't con a monge e f'e corona, e gran matí tu intra davant él, e quant lo rey te demanarà què vols dir, tu li respondràs, «Vet-me, rey, que eu són aparelat de seguir tu e, yassia que la via on tu cuydes anar sia greus, pus que ab tu eu vasa, leugera'm serà. E així con tu m'aguest per compayó en les tues benenances,¹¹ així m'auràs per compayó en tos treballs. *M. Vet que són aparelat»—. E quant lo cavaler ac feyt aquellò que li fo enseyat, així con és dit, lo rey fo esbalausit mot, e reprès molt los fal/saris qui avien acusat lo cavaler, e honrà més que no solia lo cavaler.

270v2

E'l fil del rey, qui fo noyrit en lo palau, fo grans e mot saví. *M. E maravelà's molt per què l'avía son pare enclausit; per què él o

⁶. - vir quidam christianissimus, sed occultus V812.

⁷. - ad venandum ivisset V812.

^{7a}. - Aquí B manca 258r.2.25 a 258r.2.33 P.

⁸. - medelam V812.

⁹. - B: seguits P: hactenus fueras persecutus V812.

¹⁰. - B: ignorat P: ignarus V812.

¹¹. - B: benances P: in prosperis V813.

258v2 demanà a un servent seu, a el dient que molt era trist per so cor no podia ixit fora, en tant que no li sabia bo res que mengés. E quant lo pare o saubec, el li fê apa/relar cavals covinables¹² he compayes que li balesen davant, e fe que no encontrés res que li tornés a enug. *M.

Així con el anava un dia deportan, el encontrà un lebrós e un home cec, per què demanà quins homes eren e'ls compayós li respoyren: Aquels són homes malautes—. Per què el lur dix: —He pot hom aver aytal mal con els?—. He els li respoyren que no. —Doncs — dix el —són saubuts aquels qui o deven aver, ho u an tots cominalment?—. Adoncs els li respoyren: —E qui pot saber aquelò qui és endevenidor?—. E que per aquelò el fo mot ansiós d'aquels mals, per so car no'u avia acostumat. Altra veguada vesec una femna vela ruada, corba anan, e que parlava balbament per les dens que li eren caütes,¹³ per què maravelat dix per què era aytal haquela femna. On els dixeren que per velesa li era endevengut.¹⁴ Per què el demanà quina¹⁵ seria la sua fi e els li respoyren que la mort. On el dix: —E és mort d'alcuns o de tots?—. E els li respoyren que de tots. Per què el demanà quant podia hom viure e els li dixeren que hom vivia 'lxxx' ayns he 'c',¹⁶ e après hom se moria. *M. On per assò lo jovencel casec en gran pensament, mes davant son pare se retia alegre e desiyava molt ésser enseyat con pogués ben viure. *M.

271r1 Un monge qui era mot perfeyt / estava en un desert, en la terra de Sennaar,¹⁷ qui avia nom Barlam e sabia per l'Esperit Sant tot so que s'asia per lo fil del rey. Per què pres àbit de mercader e venc en aquela ciutat, e dix al noyridor del fil del rey:¹⁸ —Eu són mercader de péres precioses he é'n una a vendre que fa veser los cecs e ausir los sòrts, he fa los muis parlar e dóna saviesa als fols. E si tu me menes al fil del rey, eu la li liuraré—. / *M. Al qual dix lo corvicial del fil del rey: —Tu as cara d'om madur, mes les tues paraules no s'acorden ab la saviesa. Mes, con eu aya conoxensa¹ de péres a conóxer, mostra'm

259r1

¹². - cavalers covinables he compayes P: cavals he companyós B: equos idoneos et choros plaudentes V813.

¹³. - P: que avia perdudes B: quendam valde senem, rugosam habentem faciem et dorsum incurvatum et cadentibus dentibus balbutiendo loquentem V813.31.

¹⁴. - B: qui seria P. Però l'omissió de -na s'explica perquè qui és a la fi de la ratlla i el copista va oblidar la resta del mot.

¹⁵. - P: per velesa li eren casudes B.

¹⁶. - in octoginta vel centum annis V813.

¹⁷. - PV (814.3): en la terra de Sent Nasar B.

¹⁸. - B: noyrodor del fil/rey P (la línia acaba amb fil): paedagogo filii regis V814.

¹. - P: saviesa B: cum lapidum notitiam habeam V814.11.

aquela péra, he si és aital con tu dius, lo fil del rey te donarà motes honors—.

Al qual dix Sen Barlam: —La mia péra ha aquesta vertut, que si hom no ha san esguardament² e no serva castetat,³ sel qui la veu mantenent pert la vista. Per què, co eu veyia que tu no as sans los uls, e aya ausit dir que'l fil del rey sia cast e que à sans los uls e bels, as-él la mostraré e no ha tu—. Per què'l servicial li dix: —Sí així és, no la mostres a mi, car sàpies que eu són peccador—. *M. He après él ho fe saber al fil del rey e tost él menà Sent Barlam al fil del rey, e'l fil del rey lo resebec ab honor.

Adoncs Barlam li dix: —Rey, tu as ben feyt per so cor no as entès de la part⁴ aparén defora. Car un rey gran anava una veguada en i^a careta sobraurada⁵ e encontrà alguns mal vestits e magres, e mantenent él devalà de la careta e's gità als peus d'èls e'ls aorà. E quant se fo dressat / él los corec baysar; e quant o veseren sos compayós, èls ne foren mot irats, mes no gauseren repenre lo rey. E recomtaren al frare del rey en qual manera lo rey avia ahontada la dignitat rial, per què'l feyre⁶ del rey ne reprès mot lo rey. Era costuma que, quant negun era liurador a mort, lo rey trametia a la casa d'aquel la crida, ab una trompa, an aquelò assignada. Per què'l vespre venent, él fe sonar la trompa denant la porta del frare, he quant él l'ausí él fo desesperat de sa vida, per què no dormí aquela nuyt, ans fe son testament.

E quant fo dia feyt, vestit de negre, él venc a les portes del palau ab la sua moler e ab sos fils, / per què'l rey lo fe intrar davant si dient, «O fol, si la crida del teu frare, contre'l qual tu no as feyt res, as tu tant temuda, per qual raó eu no tembré les crides del Seyor meu qui, ab⁷ plus sonabla trompa, me signifiquen mort e'm denuncien l'aveniment del terrible jutge?». *M. Enaprès él fe fer 'iiii' capses e fe sobraurar les does de fora e fe-les omplir d'osses pudens d'omes morts; e les autres 'ii' él fe untar desús ab pegunta e fe-les omplir de péres precioses. E apelà aquels grans homes qui s'erén clamats a son frate, e demanà-lur quals capses eren plus precioses, per què aquels li dixerén que aqueles que eren sobreaurades valien més.

². - son esg. P: qui non habet sanam oculorum aciem V814.

³. - B: castat P: castitatem V.

⁴. - PB: quia de foris parvitati apparenti non attendisti V (*Graesse* 814); parvitati (*ed. princ.*). Però en el ms. llatí del nostre traductor es devia llegir *partit*.

⁵. - P: sobre daurada B.

⁶. - frare... frare B: frare... feyre P: frater... frater V.

⁷. - B: ha P: qui sonabilius tuba mihi mortem significant V815.3.

Adoncs lo rey les fe obrir e ixi'n gran pudor, als quals dix lo rey, «Aquestes són semblans an aquels qui són gloriosament vestits, mes de dins són ples de vicis». *M. Enaprés el fe obrir les autres, de les quals ixi maravelosa odor, per què lur dix lo rey, «Aquestes són semblans an aquels paubres que eu honré car, ya fos so que fossen vestits de vils vestimens, éls eren plens d'ins de bones odors e de bones virtuts. Mes vosautres guardats tant solament aquelò que defora / és, e no us pensats aquelò que dins és». —On dix Sent Barlam al fil del rey: —Ben as tu feyt qui as mi resebut, segons que fe aquel rey—. *M.

Enaprés Barlam li comensà a dir de la creació del món e del faliment de l'home e de la encarnació del Fil de Déu e de la passió e de la resurrecció —e d'aysò el li fe gran sermó— e del jorn del jusesi e dels guasardons dels bons. E parlà mot dels mals, e d'aquels qui servien a les ýdoles, e pausà'n aytal exempli dient: —*M. Un sagitari / pres una auceleta que a nom rossinol;⁸ e, així con el la volc aucir, lo rossinol parlà dient, «Qu'è't profitarà, home, si mi aucís,⁹ que no poyràs lo teu ventre de mi omplir? Mes si'm volies gequir, e't daria 'iir' manamens e, si'ls guardaves diligentment, gran utilitat ne poyries aver». Per qu'el sagitari fo esbalaït per les sues paraules e promès-li que'l gequiria anar:si li disia aquels manamens. Per què l'aucela li dix:

«Nuls temps res que apeure no's pot, no t'esfors d'apenre, ni de causa perduda que no's pot recobrar nuls temps no't dules, ni paraula no cresedora nuls temps no creseges. Aquestes 'iir' causes guarda e estar-t'an bé». *M. Adoncs lo sagitari lo gequí anar, per qu'el rossinol volan per l'ayre dix a el, «O home, e co mal consel as haüt, cor gran tresaur as vuy perdut. Sàpies que en lo meu ventre ha una péra preciosa mayor¹⁰ que un ou d'estrucs».¹¹ E quant lo sagitari o ausí, el fo mot irat cor la avia gequida anar, e volia la penre dient, «Veni a la mia casa e eu fer-t'é totes cortesies, e après eu te gequiré a la tua volentat». *M. Al qual dix lo rossinol, «Ara sàpies que e't conec per fat, e d'aquelò que eu te dixí no as re tengut, en assò que as mal de mi, que as perduda, e m'as volguda penre con tu fer no'u poguesses, e as cresegut que eu aya en mi mayor / péra que eu tota no són».¹² En assò són fets aquels qui's confien en les ýdoles, qui són feytes per homes, e les aoren—. *M.

⁸. - P: aucela... rossinyol B: aviculam parvam, nomine philomenam V815.

⁹. - P: aucius B.

¹⁰. - margarita V815.37.

¹¹. - P: estrus B: struthionis V815.

¹². - La traducció d'aquesta llegenda oriental, i fins els mots catalans de la

Enaprés Sent Barlam comensà a disputar contra la falsa vanitat del món e a presicar, e dix-ne mots exemplis dient que aquels qui desigen los carnals desirers e lexen morir les lur ànimes de fam són semblans a un home qui fugia davant / la bèstia que ha nom unicorn per so que no'l deforés.¹³ Per què caec en un loc escur, e així con él casia él se pres a un arbre poc e pausà los peus en un loc que no era ferm; e així con él guardà, él vehé does rates, un¹⁴ blanc e autre negre, que rosien les rasius de l'aybre, e era ya prop que l'avien tot rós.

En lo fons del loc escur él vesec un drach terrible qui gitava foc e'l volia ab la gola uberta devorar. E sobre'l loc en què tenia los peus él vesec 'iiii' serpens que traïen fora'l cap. E així con él levà los uls él vesé un poc de mel que decoria dels rams d'aquel aybre e, oblidat dels perils en què era pausa«t, él se donà a resebre aquela poca dolsor d'aquel arbre. —Devets saber— dix Sent Barlam al fil del rey —que unicorn té figura de mort, que persegueix home tots temps e cobeseya de penre. Lo loc escur és lo món, qui és plen de mal. L'aybret és la vida de cascun home, que's consumex per les ores del dia e de la nuyt, enquax per la rata blanca e per la negra, he s'aprus-

versió, se superposen amb el tema central d'una de les novel·les en vers de Cerverí de Girona, «La Faula del Rossinyol» (veg. l'edició crítica de Cerverí per JCoromines i B. Sitarz Fitzpatrick). Com que la faula de Cerverí s'escriu pels mateixos anys (o molt pocs anys després) que les *Vides Raux.*, tant pot ser que el poeta conegués ja un manuscrit de les *Vides*, com que hi hagi coincidència casual, cosa que en principi sembla més convincent. Hi ha encara una tercera alternativa i és que els traductors rossellonesos de Voragine recordessin de memòria la Faula de Cerverí o una altra redacció catalana en vers del Barlaam i a això es deguin les coincidències verbals; alternativa que sembla la menys versemblant car la confrontació amb Voragine demostra perfecta coincidència entre el text llatí d'aquest i la versió rossellonesa, i no obstant crida l'atenció que en el present passatge reaparegui 5 vegades una rima en -ut (*haüt, perdut, tengut, perdut, cresegut*) i que en el primer lloc estigui formant dos versos perfectes de 9 síl·labes: «e co mal consel has haüt / cor gran tresaur as vuy perdut». ¿També això és casual? Altrament hi ha encara en el llenguatge d'aquesta llegenda un altre indici d'un origen oriental directe del text català: en el començament, en el foli 258r1 l'expressió *ixit de pensa* (inusitat en el català i en el romànic de tots els temps) apareix amb el sentit de 'foll, dement'; en el model llatí de Voragine l'expressió és bastant diferent «mentis perditæ» (811,17) mentre que hi ha una colpidora igualtat semàntica amb l'eslau *s-uma-sédsij* de sentit i composició idèntiques: això es comprendria si hi hagués calc semàntic d'una font oriental comuna. Concedit que es tracta d'un indici menut, i que pot ser novament casual. En fi, tot plegat fa pensar. Però seria bo d'estudiar-ho tot millor J. C.

¹³. - devoraretur V816. Però cf. *devorar* infra.

¹⁴. - Manca de concordança en el gènere. ¿Usaria el trad. *dos rats*, alterat per P aci i més avall? Potser simplement hi ha distracció del trad., que primer hi introduiria un femení i després vertiria servilment el masculí llatí (*mures*) *unum album et unum nigrum* V816.17. B omet tot aquest paràgraf.

ma al tament.¹⁵ Lo cors de les 'iii' serpens és cors compost de 'iiii' elements per los quals se solve¹⁶ en l'ajustament del cors no haordonat. Lo drach terrible és la boca d'infern, qui cobeseya nós tots a devorar. La dolcea del ramet és lo fals delit del món, per lo qual és hom enguanat, així que no guarda hom lo seu peril—. *M.

Enaprés él comtà autre exempli d'un home qui avia 'iii' amics, dels quals amava la un plus que si, e'l segon aytant co¹⁷ si metex, e'l ters meyns que si, enquax que res no l'amava. On, pausat en gran peril e citat per lo rey, él corec al primer amic e demanà-li son adjutori e dix-li con l'avia amat totstems, e aquel li respòs: —Ho home, 260r1 no'm sé qui't sies. Fu he autres amics, ab qui'm cové vuy / alegrar, qui són mos amics. Liur'it, enperò, 'ii' cilicis en què ayes què obrar¹—. *M. On, així confús, él anà a l'autre, so és al segon, he demanà-li adjutori e aquel li respòs: —No'm leu ara que e't pusca ajudar, que moltes ànsies he; esters² bé t'acompararé entrò a la porta del palau e après eu me'n tornaré a la mia casa per fer mos negocis³—. *M.

On, així trist e desesperat anà al ters amic, ab cap enclí, dient: —No he boca ab què't parle per so car nuls temps no t'amé així con degre, mes, mot trebalat e descomparat⁴ per mos amics, e't prec que tu'm dós⁵ lo teu adjutori e que'm perdós—. On aquel, alegre, dix: —Certament, tu est mon amic car. On sàpies que eu iré ab tu denant lo rey, e fermaré e preguaré per tu, així que no't gequiré en les màs de tos⁶ enemics—. Per què dix Barlam al fil del rey: —*M. Sàpies que'l primer amic és les possessions e les riqueses, per les quals és home en gran peril, e quant se mor lo seyor, no'l volen seguir. Lo segon amic és la muler e'ls fils e'ls amics, qui seguexen hom entrò al vas solament, enaprés éls curen de lurs negocis. Lo 272r1 'iii' amic és fe e esperança e caritat e almoyna e les autres bones obres que fem / forsats, e aqueles nos seguexen davant Déu e fermen contre los diables, per so que'ns deliuren—. *M.

Enaprés dix Barlam: —Costuma fo en una gran ciutat que tots ayns elegien un home estrayn en príncep, qui regia la ciutat a la sua

¹⁵ - calament P: incisioni appropinquat V816.

¹⁶ - quibus inordinatis corporis compago dissolvitur V816.

¹⁷ - B: plus que P: tantum quantum se V816.

¹ - PB: malentès? o llicò errònia en el ms. llatí: *operare po operiri*: ut habeas quibus valeas operiri. V817.

² - P: estis B.

³ - PB: negotiis V.

⁴ - deseparat P: desesperat B: ab amicis destitutus V817.

⁵ - tum dos B: tu dos P.

⁶ - de tots enemics P: dels teus enemics B.

volentat. E així aquel estant en grans delits, los ciutadans se levaven sobtament contre él e tiraven-lo tot nud per tota la ciutat. Enaprés éls lo trametien en 'i^a yla en la qual no trobava què menyar, ni què vestir, e així era costret per fam e per fret. *M. Enaprés los ciutadans / feren altre rey qui, quant saubé⁷ la custuma, él ajustà mots tresaus e tramès-los en aquela yla on los gitava hom, après lur tems; e quant l'agren là tramès, él visc d'aquelò que y ac ajustats (sic) en grans delits.⁸ *M. On deus saber que la ciutat és aquest món, e'ls ciutadans són los prínceps de tenebres qui'ns enguanen ab lurs falsies e ab los delits del món, e'naprès, per mort, nos geten en tenebres. Mes aquel qui ajusta les riqueses són aquels qui donen lurs béns als paubres, los quals aduen hom al perdurable gaug—. *M.

On con Barlam agués perfeytament estruït lo fil del rey, él lo volc seguir e gequir son pare. Per què Barlam li dix: —Si assò vols tu fer, tu seràs semblant a un jovencel que, con no volgués esposar per moler una femna nobla, vesec 'i^a verge, fila d'un home paubre, trebalant e Déus lausant, a la qual él dix, «Què és assò que tu fas, femna? Con tu sies paubre, con pots tu fer gràcies així a Déu con si t'avia donat molt?». *M. Al qual dix aquela, «Enaixí con poca medicina moltes veguades / deliura hom de gran mal, enaixí faement de gràcies fa que són donats a hom grans dòs. Mas so que defora nós és, no és nostre, mes so que en nós és, és nostre.⁹ Sàpies que eu he reebudes grans causes de Déus en assò que m'à feyta a la sua ymay, e m'à donat enteniment e m'a apelada a la sua glòria e m'à uberta la porta del seu regne; on,¹⁰ per aytals dons e tant grans don-li gràcies grans».¹¹

E per la sua saviesa, lo jovancel la demanà per moler al pare d'ela, lo qual dix, *M. —Tu no pots penre per moler la mia fila, per so cor tu est fil de rich hom e de noble, e eu són paubre—. On con lo jovencel la volgués fort, l'ome vel li dix: —Sàpies que eu no la't pusc dar que la te n'amens a la / casa de ton pare, per so cor eu no he més fila—. Per què'l jovencel li dix —Eu vul ab vós estar—.

⁷. - PB.

⁸. - B: gran delits P.

⁹. - hacc... quae extrinsecus sunt, nostra non sunt, sed ea, quae in nobis sunt et nostra sunt V818: frase trad. com indiquem però B i P n'ometen cada un la meitat (homeot.). P els 9 primers mots i B els 8 últims.

¹⁰. - B: no P.

¹¹. - pro tantis ergo et tam magnis donis ipsum laudare convenit V818.13. Tres mots om. PB, segurament per homeoteleuton, i que B (no P) ha posat (grans gràcies e) més amunt, darrere rebudes: saltats per un copista anterior serien interlineats pel corrector, negligits per l'escriba de P i posats pel de B fora de lloc J. C.

*M. Adoncs el pausà lo vestiment noble seu, e's vesti l'àbit de l'home vel e pres la sua fila per molar. E depús que ¹² l'ome vel l'ac esprovat longuament, el lo mès en lo tàlem e mostrà-[l]li mot gran aver e donà l-li ¹³ tot-. *M.

Hadoncs dix Josafat: ---Assò que tu dius, Barlam, covinentment ¹⁴ toca a mi, e tot me pens que'u ayes dit de mi. Mes digues-me, pare, quans ayns as tu, ni on estàs? Car nuls temps no'm vul partir de tu---. Per què Barlam li dix: ---Eu sòn en estat de 'xlv' ayns e és en lo desert la mia habitació, en la terra de Sen[t]naar---. Al qual dix En Josafat: --- A mi és viyares, pare, que tu ages ¹⁵ 'lxx' ayns---. *M. Per què Barlam li dix: ---Ben ha aytant con tu dius que eu sòn nat, mes no fas comte d'aquels ayns que eu he mal viscut car adoncs era eu mort per pecat e així no vivia---.^{16a} On con Josafat lo volgués seguir en lo desert, Barlam dix: ---Si aysò fas, eu <de> la tua compaya freytura- <ré> ¹⁶ e'ls meus freres me ¹⁷ perseguiran. Mes quant veyràs temps covinent, tu venràs a mi---.

*M. Enaprès Barlam bateyà lo fil del rey, e l'estruý mot ben en la fe, e quant ho ac feyt, el se n'anà ¹⁸ en son loc.

272v1 Pus que'l rey saubec que'l seu fil era bateyat, ac gran trebal entre si metex, mes un seu amic qui avia nom / N'Arxis ¹⁹ lo'n consolà dién: ---Eu conec, rey, un home vel hermità qui ressembla Barlam. Assí, doncques, lo farem venir, en forma de Barlam, e defendrà la fe crestiana; enaprès el se gequirà vèncer e revocarà tot so que ha enseyat. Enaixí lo teu fil tornarà a nós---. *M. Adoncs lo príncep 260v2 anà cerca Barlam ab grans compayes e pres aquel ermità e dix que / Barlam avia pres. E quant lo fil ²⁰ del rey o ausí dir, el se plorà fort, mes cant lo vesec el conec que no era Barlam, per què alegre fo.

Adoncs lo pare intrà davant lo fil dient: ---O fil meu, en gran tristícia m'as pausat e as desonrada la mia velesa e m'as tolt la vista. Per qual raysò o as feyt tu, fil, ni per què as gequit lo cultivament dels meus déus?---. *M. Al qual dix son fil: ---Pare, eu sòn fuyt a tenebres e sòn coregut al ver lum, e é deseparada eror e he coneguda veritat. Per què no't vules trebalar, car nuls temps no'm poyries

¹². - de que P¹: depus que P² (*interlin.*): depuys que B.

¹³. - P: donalio B.

¹⁴. - B: covinent P: convenienter me ista tangit narratio V818.

¹⁵. - B: *om.* P: pater, mihi appares 'lxx' annorum V818.27.

^{16a}. - Aquí B manca 260v1.22 a 260v1.27 P.

¹⁶. - tu en la tua compaya freytura P: et tuo consortio carebo V818.

¹⁷. - et persecutionis fratribus meis auctor existam V818.

¹⁸. - él... anà: *om.* P: et ad locum suum reversus est V818.

¹⁹. - Naxis P: Arxis B (a N'Arxi, *infra*): Arachis V.

²⁰. - B: fi P.

revocar de Crist—. *M. Hadones dix lo rey: - E qui me'n mer mal sinó eu qui l'é feyta gran honor totstamps, mayor que pare no fe ans a fil? On per assò són eu més irat, per què'm sembla ver aquellò que'm dixeren los estrologians en la tua nexensa, que tu series a mi desobedient. Mes sàpies que si tu no m'obesex,²¹ que eu no't vul ésser pare, ans te seré enemic e fer-t'é so que eu no fesi²² als meus enemics—. *M. Al qual dix Josafat: - Per qual rasó est tu trist con eu sia feyt princeps²³ de bons? Qual pare és trist quan son fil és honrat? Sàpies que eu no l'apelaré pare, ans te fugiré així co hom fug a serpent—.

Adoncs lo rey irat se parti de son fil, e recomtà la duressa de son fil a N'Arxis, amic seu, qui li conselà que no'l coregis ab cruels paraules per so cor emfant se casti/gua mils ab bones paraules que ab males. Per què lo rey anà al seu fil lo sendemà *M. e abràssà-lo e'l baysà dient: —O fil mot dós,²⁴ onra la velesa del teu pare. No saps tu quin bé és obesir a pare? Enaixí és mal qui'l ret²⁵ irat, e tots sels qui'ls an feyts irats són malament perits—. *M. Al qual Josafat dix: —Tamps és d'amar²⁶ he / temps d'obesir, e temps de pau he temps de batala, e en neguna manera no's deu partir¹ que no hobesiam a Déu per pare ni per mare—. E quant lo pare vsec la fermetat del fil, éi li dix: —Anem-no'n amdós a Barlam qui t'a enguanat, e aquí eu faré venir tots los gualileus senes temor, per so que disputen ab Barlam.^{1a} E si Barlam los vens, tots creseguam la sua fe; mes si és per los nostres sobrat, tu està en la nostra fe—. La cal causa plac al fil del rey, per què'l rey ahordonà ab aquel home que tenia en loc de Barlam pres, que primerament se mostrés crestià e après que's gequis sobrar. *M.

Enaprés tots s'ajusteren en un loc e adoncs En Josafat dix en aquel home qui disia que era Barlam; —Tu sabs, Barlam, en qual manera m'as enseyat, e si tu estàs en la fe que tu m'as enseyada, eu estaré ab tu entrò a la fi de la mia vida; e si est sobrat, mantenent me'n venyaré de tu e daré lo teu cor e la lengua als cans, per so que autres no's gausen metre en errors—. Per les cals paraules fo aquel

²¹. - si tu nom obesexes B: si tu aram obesex P: nisi mihi acquireris V819.

²². - P: fi B.

²³. - P: princep B: bonorum particeps effectus sum V819.

²⁴. - P: deus B: dulcissime V819.29.

²⁵. - B: fet P: malum est ipsos exacerbare V819.31.

²⁶. - B: danar P: tempus amandi V819.

¹. - Nullo enim modo avertentibus sive mater V819.34: no's deu par no P¹. nos den partir nos a Deo obedire debemus, sive sit pater que no P² (interlin.).

^{1a}. - P, *probabl. per* ab los nostres, *error de còpia degut a les repeticions*.

home espaordit; per què's pensà que consentís a la volentat del fil del rey² e que's tolgès de peril de mort. *M. Adoncs lo rey li dix: —Tu est Barlam e és-te mester que bé defenes la tua fe crestiana senes temor—.

273r1 Assò dit, un maestre se levà contra él dient: —Tu est Barlam qui as / mès lo fil del rey en eror—. E él li respòs: —Eu són Barlam qui he deliurat d'eror lo fil del rey—. E'l maestre dix: —Con gausas tu parlar contra'ls déus, qui són aorats per grans homes e per maraveloses?—. E aquel respòs dient: —Los caldeus³ e'ls gregs e'ls egipcienes, erats, an dit que les criatures són déus. Car los caldeus dien que'ls elemens són déus, que és fals *M. co éls sien creats ad utilitat⁴ dels homes e per motes passions sien cor/rumputs. Los gregcs⁵ 26fr2 dien que homes malvats són déus, així co En Saturni, En Júpiter e Na Venus e'N Mars. Los egipcienes colen bèsties, així con és feda he vedel. Mes los crestians colen lo Fil de l'Alissime qui devalà del cel e pres carn humana—. Enaixí defès Barlam la fe de Crist [c] que tots los maestres convertí. *M.

De la qual causa fo mot alegre En Josafat e'l rey fo mot irat e manà tot lo consel desfer, enquax con si volgués lo sendemà disputar. Per qué dix En Josafat al rey: —Tu gequiràs lo meu maestre ab mi aquesta nuyt estar, per so que'nsensem co'ns defendrem demà, e'ls teus estien ab tu—. La qual causa plac al rey per so cor se pensà que aquel home enguanés son fil Josafat lo sendemà. *M. E quant lo fil del rey fo ab aquel home, qui avia nom <N>acor, él li dix: —No't pens que eu no sàpia de tu qui est, ans sàpies que eu sé que tu est Nacor⁶ he no est Barlam—. E après En Josafat li preicà la via de salut e'l convertí a la fe. E'l matí él lo menà en un ermitatge e aquí él se bateyà e visc con ermità. *M.

E quant assò saubec un encantador qui avia nom Thehodas, él ho anà dir al rey e dix-li que él faria tornar son fil a la sua fe. Al qual 273r2 dix lo rey: — / Si assò tu fas, eu faré fer una ymaya a semblansa de tu e a'quela eu sacrificaré—. *M. Adoncs l'encantador li dix: —Tu partiràs de ton fil tota la sua paria e fe ab él estar femnes beles e ben vestides, e eu trametré-li un esperit qui li farà aver volentat que yagua ab eles—.

Mes per tot assò Josafat no pecà. Foren autres qui li dixerén

². - B: a la volentat del rey P: filio sui regis adhaerere V820.

³. - quals deus PB: Chaldaei, Graeci et Aegyptii errantes V820.19.

⁴. - ad u. B: om. P: ad utilitatem hominum V820.

⁵. - gregcs (o gregès?) P: grechs B.

⁶. - Acor... Nacor PB: Nachor V.

261v1 que si él metia son fil en un loc escur 'x' ayns que no veés clar-
tat, él perdria sa vista. Per que'l rey lo fe metre en una balma e'l
fe aquí estar 'x' ayns. Enaprés lo rey lo fe adur davant si, he/pausà-li
davant moltes causes nobles; e demanà'ls con avien ⁷ nom, la qual
causa li dixeren los ministres del rey. Enaprés él demanà de les femnes
con avien nom, per què un li dix per yoc que diables eren qui engua-
naven los homes. *M. Assò tot feyt, lo rey demanà al fil quals causes
volia ⁸ de totes, e'l fil li dix que nula res non volia tant co'ls demonis.
Per què'l rey l'enclausí ab eles per cabal, e l'encantador tramès-li
sobtament un esperit qui'l temtà fortment. Mes él se comanà a Déu,
per què él fo deliurat de la temptació. *M.

Una enfanta pudsela, fila d'un rey qui era mort, venc a Sent Josa-
fat; e enayxí con él la preïcava ela li respòs: —Si tu'm vols salvar,
pren-me per muler, que crestians no rebugen matremoni, ans lo
lausen, car les patriarches e les profetes e'N Pere apòstol agren mo-
lers—. Al qual respòs Josafat dient: —Femna, legut és als crestians
que prenguen molers,⁹ mes no és legut an aquels qui an promesa e¹⁰
servada virginitat—. Adoncs ela li dix: —Sia aysí con tu vols, mes
si vols salvar la mia ànima, jau ab mi una nuyt, e promet-te¹¹ que
mantenent me faré crestiana e així tu auràs feyt gran bé—. *M.

273v1 Adoncs Sent Josafat fo greument temptat, mes ploran se gità en
oració e aquí él s'adormí. E somià que era pausat en un prat ornat
de flors e que fasia mot plasent temps. / En lo qual prat avia gran ha-
bundància de fruyts molts¹² plasens, e aquí avia motes seyles d'aur,
ornades ab péres precioses, e lits mot bé ornats ab draps precioses
e aygues de mot bona sabor. Enaprés él fo aduyt en una ciutat murada
ab murs d'aur, que resplandia així co'l solet, en la qual ausí mot
261v2 plaent cant, sel que aurela / mortal nul temps no ausí. E fo-li dit:
—Aquest és lo loc dels benaüyrats—. E ayxí co volc remaner, aquels
barons li dixeren que no podia aquí remaner, mes temps seria que
aquí venria, per grans trebals, ab gaug. *M. Enaprés éls lo duxeren

⁷. - demanali con avien B: demanali con avia P: cum de uniuscuiusque rei nomine interrogaret, ministri omnium sibi nomina indicabant V821. O sigui 'preguntà als criats (o funcionaris reials)'. Probabl. el trad. escriví *demanà'ls*; *demanà-li* pot ser un error de l'escriba del ms. model de P i B, error que P agreujà canviant després *avien* en *avia*. Cor. Notes.

⁸. - demanà al fil qual causa volia de tots B: dem. al fil quals causes volien de totes P: interrogante filium, quid de omnibus... plus amaret V821.

⁹. - P: mullés B. Veg. gloss., s. u. *möller*, i N. Gram. § 19.

¹⁰. - promesa a servar B: servada P: qui promiserunt Christo virginitatem servare V822.9.

¹¹. - Promitto tibi quod summo diluculo efficiar christiana V823.13.

¹². - PB.

en un loc mot terrible e pudent he fo-li dit: —Aquest és lo loc d'aquels qui no són justs—. E quant se fo despertat él ac en mot gran o[s]si aquela pudsela qui'l temptava. *M.

Adoncs En Theodas venc a[s]-él ab lo rey, per so que'l pogués pervertir; e, així con él lo cuydava enguanar, Sent Josafat lo convertí e'l bateyà, e visc lausablament. *M. Per què'l rey desesperat donà a son fil la meytat del seu regne, e él lo resebec volenterosament per crexement de la fe; en lo qual fe moltes gleyses e convertí molta gent. *M. Enaprés lo pare se convertí per les paraules del fil e's bateyà; e deseparà lo regne al fil, e après él volc viure en penitència, e fe bona fi. *M.

273v2 Adoncs Josafat volc deseparar lo regne; per què se n'intrà en un boscatge, con si volgués cassar. E aquí él trobà un home paubre, / en¹³ qui donà los seus vestimens; e vestí-sse aquels del paubre e romàs en aquel boscatge. Per què los diables li deren¹⁴ moltes temptacions, e així él estec 'ii' ayns en l'ermitatge. E anà per diverses partides, que no poc trobar Barlam. *M. Enaprés, Déus volent, él venc en una balma cridan, per què Barlam ixi defora. E aquí éls se bayseren alegrement e recomtaren-se la un a l'autre tot so que avien feyt, ní què'ls era endevengut. *M.

262ra Visc aquí Barlam, e Josaphat,¹⁵ en gran abstinència. Enaprés Barlam se morí, e après que Josafat ac estat 'xxxv' ayns en l'ermitatge él tramès a Déu la sua ànima, e fo sebelit ab lp cors de Barlam. E quant / o ausi dir lo rey Baraxics, ab mot gran compaya anà là, e portà-sse'n los sants corses onradament en la sua ciutat, en lo qual loc se fan mots miracles.

DE SENT PELAGI PAPA

Pelagi papa fo de mota santetat e regí lo seu bispat molt lausablament, e après él tramès a Déu lo seu esperit. An aquest Pelagi succéi En Joan 'iii'; he a'N Joan ters succesi En Beneset, e a'N Beneset En Pelagi, he a'N Pelagi En Gregori. *M.

En temps d'En Pelagi primer vengren los longobarts¹ en Lombardia. E car són trops qui no saben aquesta ystòria, per assò eu la he pausada en aquest libre, segons que la compilà En Paul ysto-

¹³. - PB.

¹⁴. - P: donaren B.

¹⁵. - B: Jofat P.

¹. - longobats P¹: -barts P² (*interlin.*): logombarts B.

274r1 riayre, qui era longobart. *M. / Fo una gent que era germànaca² e molt gran pòbol, que era venguda de la riba de la Mar Mayor.³ e era entrada en les partides septentrionals e era possada per la yla escandinària⁴ ab grans batales. E venc en Panònia⁵ e no gausà anar d'aquí avant, e aquí éls estegren per totstemps. E aquela gent foren primerament apelats Winuli e après éls foren longobarts. *M.

E[n] avien un rey qui avia nom Albuýnus, qui era mot fort e bon cavaler, e fe batala ab lo rey dels gibidans e li vencé la sua ost e l'aucís. Enaprès i' fil del rey mort dels gibidans succeí al seu pare, malgrat del rey Albuýn, contre'l qual venc lo dit rey Albuýn e l'aucís. E se'n menà una sua fila qui avia nom Rossimonda e la pres per moler. E fe / fer una copa del cap del rey mort, ornada ab argent, ab què bevia. *M.

En aquel temps era emperador En Justí menor, qui avia un príncep escolat,⁶ qui avia nom Narces, lo qual era mot noble baron. E pres tota Lombardia contra'ls gots, e aucís lo lur rey, qui avia nom Àrtilla,⁷ e tenc molt pagada⁸ Lombardia. E per grans riqueses que avia, él fo acusat ab l'emperador per los romans falsament, per què l'emperador lo depausà. E la muler de l'emperador li tramès a dir aytal onta: que ela'l faria filar ab les sues serventes lana. Per què En Narses li respòs: —E eu li ordiré tela que no la poyrà rompra mentra viva.—.

*M. On con En Narses estegués a Nàpols, él tramès a dir als longobarts que desemparessen la paubrea de Pannònia, e que vengessen al noble sòl de Lombardia. E quant o ausí dir N'Albuýns rey, él desemparà / Pannònia, e'n l'ayn de Nostre Seyor 'dlxviii' él intrà en Lombardia ab los longobarts. Avien aquela gent de costuma que portaven longues barbes. *M.^{9a} On con i'a veguada venguessen contre éls motes espies, lo rey Albuýn manà que totes les femnes portessen los pèls del cap en aviró de la barba, per so que apareguessen homes a les espies. Per què après foren apelats per les longues barbes, car en lur lengatge barda⁹ vol aytant dir con [longua] barba.

². - P: -anica B.

³. - PB: de littoribus Oceani V824.

⁴. - P: insula scandinaria V824.12.

⁵. - BVP (aquest, però, en el primer, Pononia).

⁶. - PB: eunuchum V825.

⁷. - B: Arcilla P: Attila en certs mss. V825.22.

⁸. - B: paguat P: universam Italiam pacatam reddidit V825.

^{9a}. - Aquí B manca 262r2.26 a 262v1.6 P.

⁹. - barba P: barda enim in eorum lingua barbam sonabat V826.

262v1

E quant els foren intrats en Lombardia els preyren enquax totes les ciutats e auciren tots los habitants. E cant agren tenguda asetjada Papia iiii ayns, els la preyren. On co'l rey Albuyn agués jurat que auciria tot crestia, quant intrà en la ciutat de Papia lo caval seu s'aginolà en lo portal de la ciutat e no se'n poc levar en/trò que'l rey ac mudat lo sacrament que feyt avia contre'ls crestians. Enaprés els preyren Milà e tota Lombardia enfre breu temps, estirs Roma e Romeniola, que és ciutat que's té ab Roma totstamps. *M.

Una veguada lo rey N'Albuyn era a Verona e aquí él fe grans coys,¹⁰ e bec ab la copa que avia feyta fer del cap del rey, e dix a la sua moler Na Rosmonda:¹¹ —Bevets ab lo cap de vostre pare—. E quant assò ausí Na Rossimonda, ela ac en gran o[s]si lo rey. Avia lo rey un príncep qui conoxia carnalment una donzela de la regina, e i^a nuyt que'l rey no era en la ciutat, la regina fe ab la donzela que aquel príncep jac ab ela. E quant l'ac coneguda carnalment la regina li dix: —Conoxets-me?¹²—. A la qual dix lo príncep: —Eu pensava que vos fóssets aytal, mia amigua—. —Ans sàpies —dix la regina— que eu són Rosimonda, e as feyta tal causa que't convenrà que aucies¹³ lo rey Albuyn, o él t'aucirà. Per què't prech que tu'm venyes d'él, qui m'a mort mon pare e à feyta copa del seu cap, ab què beu e'n-a mi feyt à beure---.

262v2

274v1

El príncep li promès que ho faria e que avia¹⁴ un cavaler qui o faria, per què ela¹⁵ fe que'l rey, qui tenia l'espassa en lo cap del lit, que no la pogués trer. On així co'l rey estava en son lit, cel qui'l vole aucir intrà dins la cambra. E quant lo rey lo senti, él se levà del lit e pres l'espasa, mes no la poc trer¹⁶ e ab ela se¹⁷ dofès mot fort, mes con aquel fos ben armat, aucís lo rey. E pres lo tre[s]-surs del rey e la regina, e ab tot él se'n fugí en la ciutat de Ravenna. On con Na Rossimonda vesés un jovencel que era pretor en la ciutat, ela'l desiyà as aver per marit. Per què mès verí en un anap ab què devia beure la mó/ler / del pretor, e él que'n bec, per què'n moriren amdós. *M.

¹⁰. - P: covit B.

¹¹. - Saurimonda P: Rasimonda B.

¹². - P: coneix(me) B.

¹³. - P: c. ad auciere B.

¹⁴. - PB: alium se invenire promisit V826.

¹⁵. - B: el fe P.

¹⁶. - PB *deixen de traduir*: de stratu exsiliit et spatham arripiens, sed extrahere non valens cum scabello se viriliter defendere coepit V827.

¹⁷. - B: de P.

Un rey dels longobarts qui avia nom Adoloart se bateyà e resebec la fe de Crist; e fe un oratori a Na Teudelina, que era regina e mot devota cristiana, a la qual tramès Sent Gregori lo libre qui és apelat Dialogorum. La qual regina convertí un seu marit qui avia nom Agisulfum, qui fo primerament duc de Torrena¹⁸ e après [ela convertí lo] rey dels longobarts,¹⁹ he fe que ac pau entre l'emperi de Roma e la Gleysa e él. *M. La qual pau fo feyta en la festa de Sent Gervasi; per què Sent Gregori establí que fos cantat en l'ofici de la messa, «Déus parlarà²⁰ la pau etc». E quant fo mort Sent Gregori a[s]s'él succesi En Sabi e N Bonifaci ters e N Bonifaci quart; a²¹ les pregueres del qual l'emperador En Foques²² donà a la Gleysa de Crist lo Pantheon. E per pregueres d'En Bonifaci ters establí que Roma fos seyla e cap de totes les gleyes del món; car adoncs era mayor que les autres la gleya de Contastinople. *M.

En lo tems d'aquel Bonifaci, quant fo mort En Foca e reyava Eracli,²³ Bafumet,²⁴ falsa propheta, enguanà los aguarenis e'ls ysmaelites en aquesta manera, segons que és lest en una sua ystòria e en una crònica.

274v2 Fo un clergue qui avia gran fama. On co no pogués aver un benifeyt en la cort de Roma, / que molt cobeseyava, irat se n'anà en les partides oltramarines, e aquí él cità²⁵ ses nombre de gens per sos fe(n)yments.²⁶ E trobà Bafumet, al qual dix que él lo volia fer mayoral d'aquel pòbol. Per què, noyrí una coloma que menyava, en 263r1 les aureles de Bafumet gras d'alcú blat que él i metia. E així la co/loma fo acostumada de menyar en les aureles de Bafumet, per què tota ora que vesia Bafumet se pausava als seus muscles e li metia lo bec en les aureles.

Adoncs lo dit clergue fe ajustar tot aquel pòbol, *M. e dix-lur que él volia fer aquel seyor, que lur seria mostrat per Sent Esperit en semblansa de coloma. E mantenent él gità secretament

¹⁸. - B: de Corena P: ducem Taurinensem V827. *Avui Torí.*

¹⁹. - Quae virum suum Agisulphum primo ducem Taurinensem, sed postmodum Longobardorum regem, ad fidem convertit V827.

²⁰. - Deus loquetur pacem V827,19.

²¹. - B: e P: ad cuius preces V827.

²². - Phocas V827.

²³. - B: En Racli P: Heraclio V.

²⁴. - Baffumet B: Bafument P o Bafumet, *forma que després predomina en* P: Magumeth V.

²⁵. - P: el tirà a ssi B: se attraxit V827.

²⁶. - feymens P: feyements B: simulationes V827.

la coloma, que s'anà pausar en lo muscle de Bafumet, qui estava mest¹ l'autre gent, e li mès lo bec en l'aurela. E quant lo pòbol o vesec, éls se penseren que fos Esperit Sant qui fos devalat sobre Bafumet e que parlés ab Bafumet alcunes paraules de Déu. E així el deceubec² los sarasis, ab los quals conquerec lo regne de Pèrsia e l'emperi oriental entrò en Alexandria. *M.

Adoncs Bafumet los donà lig novela, que dix que él avia reebuda de l'Esperit Sant, qui li volava desús en semblansa de coloma. La qual lig compòs de la lig de Moysèn e dels Avangelis. Car dementre que era jovencel e mercader, moltes veguades anava ab camels en Egipte e a Palestina, e aquí el conversava ab crestians e ab jueus, dels quals après lo Testament Nou e'l Vel. Per què lur manà que fossen tots circumcís així con jueus, he que no mengessen carn³ de porc; e dix-lur raó per què, dient que porc era engenrat de fems de camel après lo diluvi, / per què pòbol nèdeu no devia menyar carn no nèdesa. Fe-los convenir ab los crestians en assò que'ls sarasins cresen un sol Déus de totes criatures. E dix-lur lo fals propheta Bafumet que Moysèn fo gran profeta, mes Jesú Crist fo mayor e sobirà dels prophetes, e nasc de la Verge Maria per la vertut de Déu senes alcuna sement d'ome. E dix Bafumet en lo seu Alcorà que dementre que era enfant / fe aucels del lim de la terra, mes verí hi mesclà. E dix que anc Jesú Crist no soferí passió ni ressucità, mes que fe que i' autre home a él⁴ semblant fe soferir passió e après él se mostrà. *M.

275r1

263r2

Fo una femna que avia nom Na Cadigan,⁵ que era dona d'una província que avia nom Coronaman,⁶ que vesec Bafumet e pensà-se que agués deïtat en si. On con fos vídua, ela'l pres per marit, hon ayxí Bafumet fo seyor de tota aquela província. Él fe ab ses falsies que les gens d'aquela tera tots deïen que él era Antecrist,⁷ qui era venidor. Enaprés Bafumet comensà a caser moltes veguades per mal de caser; e cant Na Cadigan o vesé ela'n fo trista, per so cor lo vesé malaute de tan orible malautia, per què él li dix: —Sapiats, dona, que l'archàngel Gabriel parla ab mi sovèn, e quant e'l veg eu

1. - P: demest B.

2. - P: desaubé B: decepit V828.

3. - *ací i 2 ratlles més avall* car P¹: carn P² *interlin.*

4. - B: *om.* P.

5. - Cadiagan B: G(u)adigan P: Cadigan V828.

6. - P: Coronama B: Corocanica V828. *Probablement el Khorasan (NE de Pèrsia i N. d'Afganistan).*

7. - Prob. interpolació ingènua del copista de P per *Messias* V828.39.

cag⁸ esbaleyt per la sua clartat -. La qual causa cresec ésser vera la sua móler e'ls autres.

Lig-se en autre loc que 'i' monge fo qui istruý Bafumet, lo qual avia nom Sergi. E era casegut⁹ en la eror d'En Nestori,¹⁰ per què fo gitat del monestir e se n'anà en Aràbia a Bafumet e estec ab él. Lig-se emperò que fo ardiaque en les partides d'Antioxa, e que fo jacobita; qui disien que Crist no era Déus, mes que era home just e sant, concebut d'Esperit Sant e nat de Verge, les quals causes cresen sarasins; lo qual Sargi istruý Bafumet del¹¹ Vel e del Novel Testament. Enaprés / que Bafumet fo deliurat del poder de son pare e de sa mare, él estec en cura d'un seu avoncle,¹² e molt de temps fo ydolatrià ab les gens d'Aràbia, segons que él recomta en lo seu Alcorà. E diu que Déus li o dix dient: --Tu fust orphe [e] e eu t'é resebut, e as estat longuament / en eror de ydolatria, e d'aquí t'é eu haduyt.¹³ Eres paubre e eu t'ey enriquesit--. Tota la gent d'Aràbia colien Na Venus per deuesa, e per assò colen los sarasins lo divenres, així co'ls jueus colen lo disapte e'ls crestians lo digmenge.

Enaprés Bafumet, pus que ac per moler Na Gadiguan ab la sua terra, él se pensà que presés lo regne d'Aràbia. Mes con él se pensés que no'l poyria penre per forsa, él dix que era profeta per so que aquels que no poyria per forsa penre, o per poder, que'ls tirés a ssi per semblansa de santetat.¹⁴ Era hom que cre[s]sia consels d'omes savis e tenia un home amaguat, al qual demanava tot so que fa[s]sia; e après, él o recomtava al pòbol; lo qual él¹⁵ nomenava sovèn l'archàngel Gabriel. E així Bafumet se mostrava propheta al pòbol: per què, ac lo lur principat e tots cresegren per temor o per amor.

E volc lo dit En Sergi, per so car él era monge, que'ls sarasís portessen àbit de monge, so és cugula senes capayró,¹⁶ e que s'aginolessen enaixí co monges quant orarien devotament. E con¹⁷ jueus oren ves sol colguant e crestians ves aurient, Bafumet volc que'ls sarasís orassen ves mïgjorn, la qual causa observen los sarasís.

Féu moltes ligis Bafumet, per consel d'En Sergi, les quals pres de la

⁸. - P: casi B.

⁹. - P: casut B.

¹⁰. - B: Nescori P: Nestorii V829.

¹¹. - B: de P.

¹². - P: uncle B.

¹³. - et inde eduxi te V829.

¹⁴. - B: castetat P: per sanctitatem attraheret simulatam V829,30.

¹⁵. - li nomenava P: li anonmenava B: ac Gabriellem archangelum cum nominabat V829.

¹⁶. - P: cogula senes caperó B: cucula sine capucio V829.

¹⁷. - quant P: car B: quia V.

lig de Moysèn, car los sarasins se laven, quant deven orar, les causes que poden ésser leges en lurs corses, e les màs e'ls brasses e la cara e tots los membres del cors, per so que nèdesament pusquen orar. E quant oren éls confessen un Déus, qui no ha autre semblant a ssi ni engual, e 'naprés Él, Bafumet. Dejunen¹⁸ per espasi d'u mes en l'ayn; mes de nuyts mengen e de dies dejunen, del matí entrò al vespre, que no / beven / ni mengen ni no gausen yaser ab lurs mulers.

275v1 Los malautes no són tenguts d'aquelò a servir. Una veguada en
263v2 l'ayn, per causa de regoneximent, lur és manat que vassen en la casa de Déu, que és a¹⁹ Meca, e que aquí oren e que la enrevironen ab vestimens no cosits,^{19a} e que geten péres enfre les cuxes²⁰ per lo diable alebesar.

La qual ca[fa]sa²¹ fe Adam a tots los fils seus. E fo a Abram e Ysmael casa d'oració. E disen que aquela casa fo liurada a Bafumet e a la sua gent. Poden menyar totes carns esters carn de porc e sanc, e bèstia qui's muyra per si metexa. Poden aver 'iiii' molers ensem, e les poden laxar 'iii' veguades, he cobrar, e no plus. Poden aver d'autres femnes ayntantes co's vulen, e si són catives les poden vendre, si no són preyns. Poden penre lurs parentes, per creyximent del pòbol e per causa d'amistat. Can playdeyen de possessions, sel qui demana, prova per testimoni; e l'autre, qui defèn, s'escondex²² per sagrament.

E quant alcú jau ab autruy muler, amdós deven ésser alebesats; e si yau hom mulerat ab druda d'autre deu ésser batuts ab asots 'lxxx' colps. Dix emperò Bafumet que Déus li avia dit per l'àngel Gabriel que él pogés yaser ab autruys mulers, per so que engenrés barons de vertut e profetes. Fo un servidor seu qui avia bela muler, a la qual dix que ab Bafumet no parlés; on con él la vesés parlar ab En Bafumet, él la gità de si, e Bafumet la resebec con a muler; per temor del pòbol²³ [e] dix que una carta li era venguda del cel en la qual era contengut que si alcú rebuyava sa muler, que fos muler d'aquel qui la resebria, e assò serven vuy los sarasís.

¹⁸. - P *inverteix* Bafumet i dejunen: unum confitentur Deum, qui nullum aequalum vel similem habeat, ejusdemque Magumethum prophetam, in anno quoque integrum mensem jejunant V830.

¹⁹. - B: que es ha Meca P: quae est in Mecha V830.

^{19a}. - domum Dei quae est in Mecha... inconsutilibus tegumentis circumire... V830.19.

²⁰. - per media foramina V830 (*Graesse*), però femora en l'ed. princeps, llicí confirmada per la versió catalana.

²¹. - quam domum V830.

²². - q. d. s'escondexs B: l'autre sescodex qui defen P.

²³. - P: pòbol B: timens vero ex hoc murmur populi V831.4.

264r1 Tot layre la prima²⁴ veguada, e la 'ii',^a que pana, és ba/tut, mes la 'iii'^a pert la mà e a la 'iiii'^a lo peu.

Manà Bafumet a la sua gent que no beguessen vi, e dix-lur que si servaven¹ aquests manaments que venrien al gaug de Paradís; 275v2 so és / l'ort dels delits, qui és reguat senes aygues corens, en lo qual auran seyles perdurables e no y auran fret ni calor e auran de tots menyars. E auran tot so que's volran mantenent, e estaran vestits de seda de diverses colors, e seran ajustats ab verges mot beles, e auran tots delits. Als quals serviran àngels ab anaps d'aur e d'argent; ab aquels de l'aur daran leyt e ab aquels de l'argent daran vi, e diran: —Menyats e bevets en alegretat—. Dix Bafumet que 'iii' flums seran en Paradís: un de leyt, autre de mel e autre de bon vi; e que són vesedors àngels mot bels e grans per Déus² e'y aurà cun d'oe de la un ul de l'àngel entrò a l'autre.³ E sels qui no creyran en Déu ni en Bafumet auran pena infernal senes fi. E dix Bafumet que tot hom pecador qui crea en Déu e en Bafumet en lo dia de la sua mort, sàpia que serà salvat en lo dia del gran jusesí per pregueres de Bafumet.

Dien los sarasis que Bafumet ac esperit de profecia sobre totes prophetes, e disen que 'x' àngels van ab él, he dien que ans que Déus feés cel ni terra estava lo nom⁴ de Bafumet davant Déu e, si Bafumet no fos venidor, ya no fóra cel ni terra ni Paradís. Dien que la luna venc a Bafumet, e que Bafumet la's mès al sè⁵ e'n fe does parts, e apres él la ajustà. Dien que verí fo donat a Bafumet ab carn d'ayel e dien que l'ayel li parlà dient: —Garda't que no menucs⁶ de mi, car eu he en mi verí—. Emperò après mots ayns li fo donat verí, per què morí. Aquesta ystòria dita, parlarem dels lombarts.

264r2 DELS / LOMBARTS

Los lombarts foren mot contra l'emperi de Roma, ja fos qu'els fossen crestian(s).

²⁴. - la p. B: *om.* P.

¹. - B: *sercaven* P: *servantibus* haec V831.

². - per Déus PB: *angelos pulcherrimos sunt visuri et adeo magnos* V831.

³. - e ueyran de la un ul de l'àngel entrò a l'autre P: e ueyran de la 'i' hui de l'àngel entrò en l'autre B: et adeo magnos quod ab uno oculo angeli usque ad alium sit spatium unius diei V831.21. '*Un dia de camí*'.

⁴. - B: *mon* P: *nomen* V831.

⁵. - P: *sench* B: *sinu* V831.

⁶. - P: *menys* B: *sumas* V831.

D'EN PIPÍ REY DE FRANSA *M.

Aprés assò morí En Pipí, princep mayor de la casa del rey de Fransa, al qual succesi lo seu fil Carles, qui era apelat Tutides,⁷ lo qual vencé moltes batales.

DE CARLES

276r1 E après si, el gequí dos fils, so és Carles Magnes⁸ e Pipí. Mes Carles se redec⁹ al monestir de Cassí e's reté¹⁰ monge. En Pipí regí baronilment lo regne. / Mes co'l rey Xildric fos ses tota utilitat, Pipí se n'aconselà ab lo papa Çacharies si devia ésser rey aytal hom. Al qual respòs lo papa: --Aquel deuria ésser apelat rey qui ben regés la causa pública--. Per la qual resposta los francés moguts, enclausiren En Xeldric en 'i monestir e feren rey En Pipí.

DEL REY ASTULFUS

Mes co'l rey Astulfus dels longobarts despulés la Gleysa de Roma de les sues possessions, N'Esteve¹¹ papa, qui succe[s]sⁱ a N Çacaries prevere, anà al rey Pipí per demanar adjutori contre'ls lombarts. Per què Pipí ajustà grans gens, e venc contra Lombardia e asetjà lo rey Astulfus e'l pres. E après Pipí lo gequí rey ab [que gequis e] covinent que redés les possessions a la Gleysa e que nuls temps no li fesés mal.¹² Mes quant Pipí se'n fo tornat, N'Estulfus no fe res que agüés promès, e après poc temps el morí enverinat e li succesi En Desideri.

DEL REY DEGOBERT¹³ *M.

En aviró dels ayns de Nostre Seyor 'dxxliiii' En Degobert rey de Fransa ac en gran reverència Sent Dionís; car quant el temia la ira de son pare En Lotoari, En Degobert fugia a la gleysa de Sent Dionís. *M. Aprés, el fo feyt rey, e morí, e la sua ànima aparec a un sant

⁷. - PB: Tutides V832.

⁸. - P: Maynes B: magnus V.

⁹. - P: rete B.

¹⁰. - P: feu B.

¹¹. - B: possession Neteve P.

¹². - ut ecclesiae Romanae omnia praedia, quae abstulerat, redderet et ipsam non inquietaret V832.

¹³. - B: Dogobert P: Dagobertus V833.1.

baró, qui vesec que la sua ànima era aduyta en juesi. Era-li dít per los diables que él ha/via despulades moltes gleyses, per què'l ne volien portar en infern. Mes Sent Dionís lo desliurà e fè que fo en glòria.

DEL REY EN COLDONI¹⁴ *M.

Lo rey En Coldoni descobrí lo cors de Sent Dionís e'n pres un os del seu bras, per què tornà aurat.

D'EN BEDA

/ En l'ayn de Nostre Seyor 'dclxxxvii' En Beda, honrat prevere e monge, se mostrà clar per vertuts en Anglaterra. E yassia que él sia escrit en lo nombre dels sants, no és apelat sant per la Gleysa, mes que és honrat capelà, e assò per 'li' rasons. Per so cor en la sua velesa ac los uls fosses,¹⁵ per què 'l' menava un guiador per los castels, per los cals preïcava la paraula de Déu. *M. Una veguada que él anava per una val plena de péres, lo seu guiador li dix per esquern¹⁶ que aquí s'avía ajustat gran pòbol qui calaven per so que él preíqués. Per què En Beda comensà a presicar ferventment. En la fi del sermó él dix: —Per omnia secula seculorum—. Adoncs les péres crideren: —Amén, onrat pare!—. On, per assò car les péres l'apeleren honrat pare, la Gleysa l'apela honrat e no sant. La 'li'-a rasó és per so cor après la sua mort un clergue devot fè un vers així dient: —Aquestes causes són en la fossa d'En Beda: la santa ossa.¹⁷ E'l mati él anà al seu vas e trobà de sobre escrit aytal vers: —Aquestes causes són en la fossa d'En Beda honrat: la sua ossa—. Lo sseu cors és colt en Gènoa.

DEL REY RECORDUS *M.

En l'ayn de Nostre Seyor 'dcc' lo rey Recordo de Frixona,¹⁸ co's volgués bateyar, él demanà en qual loc serien plus dels seus mayors, entre Infern o [en] Paraisís,¹⁹ e fo-li dít que més n'auria en

¹⁴. - Coldouï (o -oni?)... Coldeui B: Caldeui P: Clodoveus V833.12.

¹⁵. - P: scchs B: ejus oculi caligassent V833.

¹⁶. - per esquern om. B i, interlin. en el model comú, P ho posà darrera pòbol: ejus discipulus derisionis causa eadem dixit V833.

¹⁷. - Hac sunt in fossa... Bedae sancti ossa V833.

¹⁸. - R. da Fr. P: R. de Fr. B: Rachordus rex Frisonum V834.3. *Deu ser Rico-(a)rd rei dels frisons; recordem que la -s- sonora es grafiava com a -x- en el Nord d'Itàlia.*

¹⁹. - in inferno an in paradiso V834.

264v2 Infern. Per què el trasc un peu que avia més en les fons dient que pus
santa causa era ésser ab molts / que ab pocs. E assí scarnit²⁰ per lo
diablc, que li promès grans dons enfre 'iii' dies, *M. en lo quart
dia el morí sobtament.

És dit que en Campaya²¹ de Lombardia casec con a pluya fro-
ment e ordi e legums del cel.

DE SENT BENESET

276v1 / En aquel metex temps lo cors de Sent Beneset fo mudat de Monti
Cassí al monestir de Florensa, e'l cors de Senta Escolàstica, sor d'él,
fo mudat en Ceromana. On con Carles monge volgués lo cors de
Sent Beneset mudar al castel de Monti Cassí, per miracles li fo vedat.
*M. En aquel temps, en l'ayn de Nostre Seyor 'dcc', fo gran terra-
trémol, per lo qual foren destruydes alcunes ciutats, he alcunes se
muderen bé per espasi de 'vi' milers ab los abitadors sencerment.

DE SENTA PETRONIL·LA

Lo cors de Senta Petronil·la, que fo fila de Sent Pere, fo mudat;
en lo qual sepulcre de marbre fo atrobat aytal escrit qui fo feyt per
Sent Pere: —O fila Petronil·la, mot amada, fina con aur—.

DE LES GENS DE TIR

En aquel temps les gens de Tir trebal[ar]eren²² mot Armènia;
en la qual tera, co hi agués pestilència, per consel de crestians se
toseran les gens lo cap; e'n seyal car per aquelò se partí d'èls la pes-
telència, éls se tonen encara lo cap.

DE PIPÍ E DE CARLES

Cant Pipí fo mort as-él succesi Carles Magnes son fil. En lo qual
temps era apostoli de Roma N'Adrian, qui tramès sos leguats a
Carles Magnes e demanà-li ajutori²³ contre En Desideri, rey dels
longobarts, qui trebalava la Gleysa malament. Per què Carles anà
ab grans compayes en Lombardia e venc per Mont Cenís e asetjà

²⁰. - B: scarni P: ita ludificatus V834.

²¹. - compaya P: in Campania Italiae V834.

²². - P *rectificà així* trebalaren *en* trebalaren: trebalaren B.

²³. - B: *om.* P: postulans... auxilium V834.

265r1 poderossament la ciutat de Papia. E aquí el / pres / En Desideri
276v2 e la sua muler e'ls fils e'ls prínceps, e tramès-los en exil en les partides de Fransa. E après Carles redé a la Gleysa tot so que N Desideri li avia tolt.

D'AMICS E D'AMELIS

Eren adoncs, en la compayia¹ de Carles, Amic e Amelis, qui eren mot bons cavalers de Crist, los feyts dels quals són ligits: los quals moriren a Morteira,² en lo cal loc sobrà Carles los lombarts. On per assò fo termenat lo regne dels longobarts, car enaprés no agrey rey sinò aquel que l'emperador los donà. Enaprés Carles se n'anà a Roma, per què'l papa ajustà son cinet ab molts bispes, en lo qual cinet lo papa donà dret de elegir bisbe a Roma e d'aordonar la seyla³ romana. E aordonà que per totes les províncies fossen bispes ho archiabispes; e establí que enans que fossen comfermats que resebesen possession d'él. E'ls fils d'él foren untats en reys a Roma, so és Pipí sobre Lombardia e Lodovic sobre Equitània. E fo adoncs en gran fama Alcuinus⁴ mestre de Carles. En Pipí, fil de Carles, vengut del sacrament que avia feyt contre son pare⁵ Carles, se fe monge.

DE LEO PAPA

Quant fo mort Adrian, En Leó fo papa, qui fo baró mot honrador. De la qual honor foren mot irats los amics de N'Adrian; per què, dementre que disie[n] les letanies mayors, li trascren los uls e la lengua. Mes Déus li redé los uls e la lengua maravelosamente e, enaixí con el fugí a[la] Carles,⁶ Carles lo pausà en la sua cadira e puní
277r1 aquels qui l'avien marturiat. Per què, los romans, per consel del /
papa, en l'ayn de Nostre Seyor 'dcccxxxiii', deseparat l'emperi
de Contastinople, ab un voler crideren a Carles lausors⁷ d'enpe-
265r2 rador, e fo coronat emperador per En Leó, per què fo / apelat Cèsar
August. Era d'abans la seyla dels emperadors a Contestinople per
rasó de Contastí, qui donà la sesila de Roma a l'apostoli. Mes ara,
per dignitat, són apelats emperadors de Roma, e assò és depuys que

¹. - P: compaya B: exercitu V834.

². - Mortariam V834 ('Mortara').

³. - P: seiylla B: sedem apostolicam V835.

⁴. - Alscuinus B: Alexiuius P: Alcuinus V835.

⁵. - De conjuratione contra patrem convictus V835.10.

⁶. - dum ad Carolum confugisset V835.22.

⁷. - uno omnium consensu imperatorias laudes Carolo acclamant V835.

l'emperi fo donat als reys de Fransa; mes ara són enaixí apelats aquels de Contestinople, dels grecs; he sel(s) de Roma, dels romans.

E fo gran maravela de tan gran emperador con era Carles que anc no volc maridar neguna de ses files en la sua vida, ans disia que no volia frayturar de la lur paria. De la cal causa escrisc lo seu maestre Alxiuinus dient que ya fos so que en autres causes fos benaurat,⁸ en aquel pecat fo mot malaset. Lo qual pecat dissimulà Carles, ya fos so que mots ne parlessen, e en qualque loc on él anava él les se fa[s]sia dur.

DE LA FORMA DE CARLES

277r2 Era Carles, segons que recomta l'arcevesca Turpi, home bel de cors, mes fera vista avia. Avia lo seu cors 'viii' peus de lonc, avia la sua cara un palm e mig de lonc, havia un palm de barba e un peu de front. Trencava un cavaler armat estant sobre lo caval en un colp ab la spasa, del cap ⁹ del cavaler entrò al ventre del caval. Estenia ab les màs / 'iiii' feradures de caval; levava un cavaler armat sobre la sua mà de terra entrò al cap. Menyava una lebra entira, o does gualines, ho 'i' auca¹⁰ en un menyar. Bevia poc vi e ben ayguat, e no bevia cor 'iii' veguades al plus en un menyar. Féu mots monestirs en la sua fi, e se hereter de les sues causes Jhesú Crist.

DE LODOVIC

265v1 Lodovic fo emperador après Carles e fo lo seu fil mot piatós, en temps del qual los bises e'ls clergues pauseren¹¹ les coreges de l'aur e les nobles vestidures que portaven. /

En Theodolfus, bispe d'Orlés,¹² fo pres per lo dit enperador en Anjou,¹³ e així co l'emperador passava ab la processó costa la casa on estava pres lo dit bispe, él obrí la finestra e fe unt cant: aquels bels verses que hom canta a Rampalm, so és «Glòria laus», e'ls dix davant l'emperador; e plagren tant al rey que mantenent lo fe desliurar e'l tornà a la sua bispalia.

⁸. - P: benesurat B: felix V835.

⁹. - d. cap B: om. P: a vertice V837.2.

¹⁰. - PB: anscrem V837.

¹¹. - P: pausaren B: deposuerunt V837.

¹². - Aurelianensis V. [Orleans].

¹³. - Andegavis V837. Avui Angers, capital de l'Anjou.

D'EN MICHEL EMPERADOR

Los leguats d'En Michel [I] emperador aporteren, entre les autres joyes, de Contestinople, a'N¹⁴ Lodovic, fil de Carles, los libres de Sent Dionís transladats de grec en latí, los quals foren resebuts ab gaug; e'n foren curats 'xix' enferms mantenent en la sua gleysa.

D'EN LOTOUARI *M.

277v/ Quant fo mort Lodovic, Lotouari tenc l'emperi, ab lo qual feren batala sos freres Carles e Lodovic; e fo-y feyta tan gran mortaudat que anc no fo / més vista en Fransa nuls temps. Enaprés fo feyta covinensa que Carles reyés en Fransa e Lodovic en Germània e'N Lotouari en Lombardia e'n la partida de Fransa que és apelada per él Lotaringia; lo qual desemparà l'emperi a'N Lodovic, fil seu, e él pres l'àbit de monge.

DE PAPA SERGI *M.

265v2 En aquel temps hera papa En Sergi, qui era de Roma, e avia nom abans Boca de Porc; e, d'aquel temps a ensà, fo aordonat que ls papes se muden lurs noms; e els deven mudar lur vida¹⁵ de mal en ben. En lo temps de Lodovic, so és en l'ayn de Nostre Seyor 'decciv', segons que's lig en una crònica, *M. en la paròquia magontina l'esperit maligne percutia les parets, e parlava manifestament e semenava discòrdies e trebalava tant fort los homes que, là on intrava, mantenent era cremada aquela casa. E'l diable gitava péres als preveres qui ligien les le/tanies, e gitaven l'aygua bençeta; e'n nafrava mots.^{15a}

DEL REY DELS BÚRGUARES¹⁶

En aquel temps lo rey dels búrguares se convertí a la fe de Crist; e fo de tan gran perfectió que'l seu fil mayor fe rey e él pres àbit de monge. On co'l fil seu se portés juvenilmnt, él volc tornar a la error dels gentils. Per què'l rey tornà a la sua cavaleyria e pres son

¹⁴, - en P.

¹⁵, - noms els deu mudar lur vida P: e axi co muden lur nom els deven mudar lur vida B: sic mutari debent in vitae perfectione V837.

^{15a}, - *Ací el ms. B salta des del f° 277v1 al 278v1, i també el text de B segueix un ordre completament diferent del de P.*

¹⁶, - P: Búgarres B: Bulgarorum V838.

fil e l'exorbà e'l més en una càrrec e fe rey autre fil que avia; e après
él recobrà lo seu àbit. *M.

MIRACLE¹⁷ DE SANC

En Lombardia, en la ciutat de Brexa, plauc, 'iii' dies e 'iii' nuyts,
sanc. En aquel temps avia moltes lagostes en Gàl·lia que avien 'vi'
ales e does dens pus dures que péres, e volaven per les auteses dels
castels; e aquelò tenia una jornada de lonc e 'v' milers d'ample. He
menyaven les erbes e'ls arbres e així éls vengren en la mar de Bretaya.
E aquí les gità un gran vent, per què moriren en la mar. Mes la mar
278v2 les gità / a la riba, e per la lur pudor fo gran mortaldat entre les gens,
e gran fam, així que morí la 'iii'ª part de les gens. *M.

Enaprès reyà Otho primer en l'ayn de Nostre Seyor 'dcccc'
E així co Hoto aparelava ses corts¹⁸ en la festa de Pasca, ans que
s'asegues *en* ¹⁹ un fil de príncep, en manera d'enfant,²⁰ pres què
menyar de la taula; per què, sel qui dava los menyars lo gità en terra,
e aquel qui'l noyria aucís aquel qui o avia feyt. On co l'emperador
lo volgués condampnar senes audiència, aquel gità en terra l'empe-
rador e'l vole ofeguar. E quant li fo escapat, él lo fe ben guardar e
dix que culpable era cor lo volia condampnar en tan gran festa;
per què'l gequí anar solt. *M.

Enaprès reyà Oto segon. On co'ls lombarts li trenquessen la pau,
266r1 él se'n venc a Roma e aquí él fe grans coÿts²¹ a nobles gens / e,
quant tots agren menyat, él los fe enrevironar ha homes armats.
Enaprès él pausà quereles de la pau que li avien franta,¹ per què
manà dir² que éls eren culpables; e aquí él los fe degolar. *M.

Aprés aquest reyà Oto III en l'ayn de Nostre Seyor 'dccccclxxxiii',
e aquest avia sobrenom Maraveles del Món. Aquest ac 'i'ª muler
que s'o vole fer³ d'un comte; mes con aquel no'u volgués fer, ela'l
279r1 difamà denant l'emperador / en tant que l'emperador lo fe degolar
senes audiència. *M. Lo qual, ans que morís, preguà la sua muler
que l'escondís en jueši ab ferre caut. Per què fo present lo dia que

¹⁷. - B: *om.* P.

¹⁸. - PB; *potser a esmenar en sos coÿts: principibus convivium praeparasset* V838.

¹⁹. - PB: *antequam sederent* V838.

²⁰. - *cujusdam principis, more puerili, ferculum de mensa accepit* V838.28.

²¹. - corts PB: *convivium grande fecit* V838.

¹. - P: *trencada[da]* B: *violata* V838.

². - *quaerimoniam movens jubet in scriptis culpabiles recitari* V838.38.

³. - P: *que s'o fe fer* B: *quae cuidam comiti se prostituere voluit* V839.

l'emperador dix que faria jueis de les vídues, per què fo aquí la muler del comte e portà lo seu cap en la brassa.⁴ Adoncs a ⁵ l'emperador demanà de quina mort seria digna qui autre aucisia no dignament. On con él dixés que digne era del cap a perdra, aquela li respòs dient: --Tu est aquel qui aucisest lo meu marit per la tua moler, senes colpa. E que sia vers, per aquest ferre cremant t'o mostraré—. E quant lo rey o vesec, él fo esbaley't, per què's donà punidor ⁶ an aquela femna. Mes per ⁷ pregueres de bispes escapec. Enaprés él cremà la sua muler e donà 'iiii' castels a la dona vídua; qui són en lo bispat de Luena ⁸ e són així apelats: Deè, Vuytè, Setè, Sisè.

DE N'ENRICH

Aprés aquest reyà Enric Benuyrat, en l'ayn de Nostre Seyor 'mcc' e donà la sua sor Na Gual'la per moler a N'Esteve rey d'Ongría, qui era gentil. La qual convertí lo rey e la gent del regne a la fe de Crist. Lo qual Esteve fo de tan gran religió que Déus l'enobleí per mots miracles. El dit Enric e la sua muler Na Redegundis ⁹ 266r1 estegren verges e feren santa vida, per què se n'aneren a Déu. /

DE SANTA BARBARA ¹⁰

Santa Bàrbara fo fila d'En Diochorus,¹¹ rey de la ciutat de Nicho-media. E con son pare degés fer 'i' viatge, manà que fos feyt 'i' bel palau ab 'ii' finestres, en què ela estegés. Per què ela, a demostrar la Santa Trinitat en 'i' Déu, fon-hi fer una finestra més, que fossen 'iii'; e encara [que] trencà les ídoles que son para adorava. Per què'l 286r1 pare, quant fo vengut del viatge ni saubé aysò, fo molt irat contra ela e volch-la aucir, e ela fusch e va's amagar en 'i' bosc. E dos / pastors qui gardaven fedes viren-la amagar e dixeren-ho al pare.

⁴. - B: brasa P: in ulnis V839.

⁵. - B: om. P: quæsit ab imperatore V839.10.

⁶. - puniendum se dedit V839.16.

⁷. - B: om. P.

⁸. - Leviensi, Liviensi o Limensi mss. llatins V839.21. Liège? Luvaina?

⁹. - Cunegundis V839.

¹⁰. - El ms. B (f° 285v2) intercala aci la història d'aquesta santa, que no figura en P, i que, en l'ed. Graesse de Voragine, apareix només en la secció de les *Legendæ Superadditæ*. Cas únic. Versió dràsticament abreujada de la que ocupa les pp. 898-902 d'aquell llibre. Observem que en un bocí tan breu el llenguatge ens mostra ja algun tret estrany a la resta de la nostra obra, com els tres casos de perfet perifràstic (*va's amagar*, *va-la batre*, *fon-hi fer*).

¹¹. - Dioscorus V898.12.

E aytant, tost èls e'l bestiar torna«ren» stàtua de sal. E'l rey pres sa fila. e va-la fortment batre e ab grans assots li fèu córrer la vila, e ab punys ferir e ab mals de ferre; e ab tortós tortorada e ab pintes de lana fo pentinada e ab pedres fo lapidada. E puys altra vegada li fèren córrer la vila, e 'x' homes qui la batien, per què Nostre Senyor lus tramès lamp qui'ls aucí e'ls cremà. E'l pare ví que no y podia pendre poder, volch-li tolre lo cap. E ela vesech que la sua fi era prop, fe pregàries al Senyor seu Jhesú Crist que tot hom qui fos remembrant de la sua passió, ni la reclamava, que fos gardat d'aquel lamp. Per què fon ausida una vou del cel, que tot li era atorgat so que havia demanat. Puys lo pare tolch-li lo cap e aytantost lamp vench del cel qui l'aucí. E ela retech l'ànima a Déu.

D'EN CORAT ¹²

- 266r2 En / après fo enperador Corat, qui era duc de Fransa, e pres per muler la neta de Sent Enric. *M. En aquel temps fo vista en lo cel
279r2 una bigua de foc mot / gran que coria ves sol colquant e quasía en terra. Aquest enperador tenc preses alguns bispes de Lombardia e, car lo bispe de Milà li fusc, él cremà alcuna partida de Milà. On co'l dia de Pentacosta l'emperador fos coronat en una poca gleysa fora la ciutat, tan grans trons feren que alguns moriren e alguns ne torneren aurats. En Brun bisbe, qui la missa cantava, e'l secretari de l'emperador ab los autres dixerén ¹³ que avían vist Sent Ambrosi qui conjurava l'emperador.

D'EN CORAT «E» DE LUPOLT

Enaprés, en aquel temps de Corat, en l'ayn de Nostre Seyor 'mxxv', lo comte En Lupolt temé la ira del rey. Per què se'n fugí en una selva e aquí él s'amaguà sots un cubert. E així con l'emperador cassava per la selva, per la nuyt qui li sobrevenç, él se més en aquel metex cubert. Al qual se bon lit la osta,¹⁴ que era preyn,¹⁵ e li fe so que mester li era. En aquela nuyt aquela femna enfantà un fil. *M. Adoncs l'emperador ausí una vou dient 'iii' vegades: —O Corat, aquest enfant que ara és nat serà ton genre—. E'l matí, que él fo levat, él fe a ssi venir dos cavalers sos secretaris, as-éls dient: —Anats

¹². - *Reprèn el ms. P.*

¹³. - B: *om. P.*

¹⁴. - P: *hoste B: hospita V840.7. La muller del comte, esmentada ja en V840.5.*

¹⁵. - P: *prenys B.*

là en aquela femna e aportats-me aquel enfant que atrobarets costa
ela. E trencats-lo per mig e aportats-me¹⁶ lo cor d'él—. E mantenent
els se'n porteren¹⁷ l'emfant. E car lo veseren mot bel, moguts per
pietat, no'l volgren aucire; ans lo pauseren sobre un aybre per so que
bèsties salvatges no'l devoressen e preyren un cor de lebra e porte-
ren-lo a l'emperador. *M. Un dia passà un noble / baró de costa
/ l'aybre e ausí l'emfant plorar, per què'l fe adur a ssi. On con él no
agués fil, él lo portà a la sua moler e féu-lo noyrir; e dix que él volia
que fos dit que aquel enfant era son fil, e mès-li nom Anric.

E quant l'emfant fo cregut,¹⁸ él fo mot bel de cors e ben parlat e
graciós. E quant l'emperador lo vesec tant bel e tant savi, él lo querec
al pare e'l fe estar en la sua cort. On con él lo vesés mot graciós e
mot amat per tots, él ac dupta que regnés après él e pensà's que
fos aquel que él manà aucir, per què'n volc ésser cert. On tramès
unes letres feytes per la sua mà, per l'emfant, a la sua moler, en aquesta
manera dient: —Si tu vols viure, vistes aquestes letres, auciu aquest
enfant qui porta les letres—. E així con él portava les letres, él al-
berguà en un monestir. On con él se pausés tot huyat sobre un banc,
él obrí la borsa e obrí les letres que portava, senes trencament del
sagel. E ligén, él trobà la sua mort; per què ras subtilment aquela
paraula e escrisc-li: —Da-li la tua fila per moler—. E quant la regina
vesec les letres del rey escrites de la sua mà, ela apelà los prínceps
e fe les núpries honradament de l'emfant e de la sua fila. E quant
fon dit al rey que molt honradament eren feytes les núpries de la sua
fila, él estec mot esbalaït. Per què conec que él no podia contrastar
a la ordinació de Déu. E adoncs él tramès per l'emfant e l'aprovà
e l'honrà així con son genre, e establí que regnés après él. En aquel
loc on nasc N'Anric fo feyt un noble monestir qui avia nom Ursani.

DE N'ENRICH

Adoncs l'emfant qui avia nom / Anric gità de la sua cort tots los
juglars, e aquelò que hom los solia donar él establí que fos donat als
paubres. En / aquel temps fo tan gran discòrdia en la Gleysa que
'iii' apostolis foren eleguts. Mes un prevere qui avia nom Gracian
lur donà gran aver, per què li desepararen l'apostolicat e él fo papa.
Hon con N'Anric anés a Roma per pausar aquela bregua, En Gracian
li ixi a carera e donà-li una corona d'aur per so que l'agués per amic.

¹⁶. - apotats-me P: portats-me B.

¹⁷. - P¹: apoteren P² (*interlin*).

¹⁸. - P: crescut B: cum igitur jam crevisset V840.

Mes no esteu per so N'Anric que davant¹⁹ tot lo pòbol no vencés
En Gracian de simonia; per què fe autre apostoli.

DE N'ANRIC TERS *M.

Après aquest Anric, autre ters Enric fo emperador. En aquel temps
fo elegut en papa un clergue qui avia nom Brun, e fo apelat Leon.
Enaixí con él a Roma anava per reebre la scéla apostolica, él ausi
vous d'àngels cantans e diens: --Eu, Séyer, pensí²⁰ cogitacions de
pau. Aquei papa Leó fe mots cants de sants.

D'EN BERENGUER *M.

En aquel temps fo torbada la Gleysa per En Berenguer, que
afermava que'l cors de Jesu Crist e la sua sanc no era en l'autar sinó
en figura; contre'l qual escrisc mot noblament Lanfranc,²¹ qui fo
maestra de N' Anselmi de Caors.²²

DE N'ANRIC

Enaprés N'Anric 'liiii' fo emperador en l'ayn de Nostre Senyor²³
'mlvii' En aquel temps fo mot noble Lanfranc, prior del monestir
de Bocen,²⁴ per doctrina del qual fo ystruït N'Anselm de Borgoya,
qui fo après él prior.

QUANT FO PRES JHERUSALEM PER CRESTIANS

280r1 En aquel temps recobraren los crestians Jherusalem dels sarrasins,
qui l'avien pres. Els osses de Sent Nicolau foren mudats / en la ciutat
de Bar.²⁵ Del qual és legit²⁶ que en una gleysa era que avia nom²⁷
Crou, que és subjugada²⁸ a Santa Maria la Caritat, en la qual no's
cantava alcun cant de Sent Nicolau. Per què los frares pregueren lo

¹⁹. - B: *om*. P: synodo convocata Gratianum de simonia convicit V841.

²⁰. - *cogito* V841.21.

²¹. - Nalfranc P; Lanfranch B; Lanfrancus V.

²². - PB: Anselmi Cantuariensis V841. El ms. ilatí de Cuixà potser duria *Ca-*
turcensis en lloc del nom ilatí de Canterbury.

²³. - B: *om*. P.

²⁴. - P: prior Betensis V841 (Bec, a Normandia).

²⁵. - P: Barensem urbem V841. Bari.

²⁶. - P: *lest* B.

²⁷. - B: *om*. P.

²⁸. - B: subjuga P: subjecta sanctae Mariae V841.

prior que volgués que els cantassen la novela ystòria de Sent Nicolau; / lo qual no ls o volc consentir, dient que no era covinent causa que hom gequís los vels¹ cants e que hom cantés trufles² noveles. E quant la festa de Sent Nicolau fo venguda, los clergues se pauseren en lurs lits ab gran tristor. E prop *M. de hora de matines, Sent Nicholau aparec al prior veïblament³ e'l trasec per los pèls del lit e'l gità en lo paviment del dormitor⁴ e comensà la antifena que comensa, «O Pastor eterne», e cantà-la entrò a la fi, lo prior batén fortment ab vergues. On con tots los monges se despertessen per los cri[s]ts d'él, mig viu fo aportat al lit; per què adoncs él manà als monges que cantessen la novela ystòria de Sent Nicolau.

DEL MONESTIR DE CISTEL. *M.

En aquel temps 'xxi' monge del monestir de Nola,⁵ ab l'abat, se n'aneren al monestir de Cistel per so que aquí observessen destretament la lur regla. E així els feren del vel, orde novel.

D'EN BRANDUS⁶

En aquel temps En Brandus, prior cluniacensis⁷ fo feyt papa e ac nom Gregori.⁸ E dementre que él era leguat en les partides del Leon,⁹ él vencé maravelosament l'archabispe d'Ebron¹⁰ de simonia. On con tots los seus acusadors corompés per aver lo dit bispat, lo leguat en/petrà que'l bispe dixés: —Glòria sia al Pare e al Fil e al Sant Esperit—. Mes no podia dir: —Glòria sia a l'Esperit Sant—. E aquelò era per so cor avia peccat contre l'Esperit Sant. E quant se fo confesat e ac gequit l'archabisp, él nomenà clarament l'Esperit Sant. Aquest miracle recomta En Boniç en lo libre que tramès a la comtessa Na Matildina.¹¹

¹. - B: novels P: morem pristinum V841.

². - P: trifles o tufles B: novitatibus immutare V842.

³. - P: vesiblement B.

⁴. - P¹: -tors P² *interlin.*

⁵. - ex Molinensi coenobio V842.

⁶. - Hildebrandus V842.

⁷. - V842; dumaconsis PB.

⁸. - Gregori VII.

⁹. - 'De Lió': Lugdunum V842.

¹⁰. - B: Ebrom P: Ebronensem V842.18.

¹¹. - Bonizo... Mechthildim V842.

DE N'ANRIC 'iiii'

267r2 Quant fo mort N'Anric 'iiii' fo escrit aquest vers en lo vas de tots los Anrics. «Lo fil és acsí e'l pare és aysí e l'avi jau¹² sí». / An aquest Anric succeïe N'Anric quint en l'ayn de Nostre Seyor 'mcviii', qui pres lo papa e'ls cardenals, e quant los gequi el pres possession dels bispes e dels abats, per anel e per bastó pastoral.

DE SENT BERNAT

En aquel temps intrà Sent Bernat en l'orde de Cistel ab los seus frares. En la paròquia de Liges una truya hac un porcel qui ac cara d'ome e y nasc un pol de galina ab 'iiii' peus.

D'EN LOTARI

En Lotari succeïe a N'Enric. En lo qual temps una femna en la terra de Besbània¹³ ac un enfant ab dos corsos qui's tenien les esquenes girades la u a l'autre: la cara d'avant avia d'ome e l'autre de ca; e cascú cors avia sos membres e la manera del cap: de ca e d'ome.

D'EN CORAT

280v1 Aprés aquest reyà Corat en l'ayn de Nostre Seyor 'mcxxxviii'. En aquel temps morí Hugo de Sent Víctor, qui fo mot bo mestre e mot religiós. *M. Del qual és dit que con el fos malaute, així que res no podia aremenar¹⁴ al cors, el demanà lo cors de Déu que li fos donat; per qu'els frares li doneren un òstia a semblansa del cors de Déu. Mes el ho conec per virtut / de l'Esperit Sant, per què el dix: —Oy, mercè aya de vós Déus! E per què me volets enguanar?—. Per què els li aporteren lo cors de Déu, mes con el vesés que no'l podia resebre, el levà les màs al cel e oran dix: —Puig lo Fil al Pare e l'Esperit Sant, a Déu qui l'a feyt—. E dient aquestes paraules, lo seu esperit anà a Déu, e'l cors de Déu se partí d'els, que no'l veseren.¹⁵

¹². - filius hic, pater hic, avus hic, proavus jacet istic V842.27.

¹³. - PB: in Hispania V842.34.

¹⁴. - PB: retinere V843.

¹⁵. - 'L'hòstia desaparegué al mateix temps': et corpus domini ibidem disparuit V843.14.

267v1 N'Eugeni, abat de Sent Anastasi, fo feyt papa e fo gitat de la ciutat per so cor los senadors n'elegiren autre. Per què él se n'anà en Gàl·lia e tramès davant si Sent Bernat, qui preïcava la via de Déu e fasia molts / miracles. En Guilabert Porretan fo hadoncs en gran valor.¹⁶

DE FREDERIC II

Frederic, nabot de Colrat,¹⁷ fo enperador en l'ayn de Nostre Seyor 'mclii' Adoncs fo maestre Pere Lombar,¹⁸ bispe de París, qui fe les sentències e les gloses del Saltiri e de les Pistoles de Sent Paul. *M. En aquel temps foren vistes 'iii' lunes en lo cel e'l seyal de la crou en lo mig. E après alcun temps foren vists 'iii' soleyls. Adoncs fo papa N'Alexandri, contra'l qual N'Otavian [en]¹⁹ Joan Cremensis, qui era cardenal de Sent Calixti, e'N Joan de Struma²⁰ fe elegir en apostolis.²¹ E durà aquel trebal²² 'xviii' ayns. Enfre'l qual²³ temps les gens de Theotònia,²⁴ qui cren a Tosculà²⁵ per l'emperador, vengren a Mont Port;²⁶ e aquí éls auciseren tants romans que 'iii' cofis n'ac d'anels de dets²⁷ N'Anibal; e après éls se n'aneren a Cartaya. E'ls corscs foren sebelits en lo sementiri de Sent Esteve e de Sent Lau-

¹⁶. - Gilbertus Porretanus florebat V843.18.

¹⁷. - P: Corat B: nepos Conradi V843.

¹⁸. - P: Lombart B.

¹⁹. - contra quem Octavianus Johannes Cremensis V843.

²⁰. - Johannes Strumensis V843.

²¹. - successive in papam eliguntur et favore imperatoris fulciuntur V843. [És evident que P o un manuscrit català intermedi (més aviat que el traductor) s'han saltat en aquesta frase el mot *emperador*; sigui per un dels habituals descuits de P (p. ex. si el seu model deia «se legir *lê* perador en a.», per homeo-àrcton) o perquè digué «contra'l qual l'emperaire N'Otavian J. Crem.» i algú cregués que es tractava de l'emperador Octavi o un altre de nom semblant i deixés de banda llavors el mot *empeaire* (-ador) com a inútil. Sigui com a causa o com a resultat d'aquesta errada s'explica la interpolació de *en*, que presenta ací el manuscrit, interpretant erròniament que l'elegit es deia només *Joan Cremensis* i que *Octavià* és el nom d'una altra persona, subjecte de l'acció: són els tres mots *Oct. Jo. i Crem.* que formen entre tots junts el nom d'un dels dos antipapes que l'emperador féu elegir. J. C.]

²². - P: schisma V843.

²³. - B: emfre qual P.

²⁴. - Teutonici V843 'alemanys'.

²⁵. - Cosculà P: Cesculà B: Tusculanum V843.

²⁶. - B: Mont Porc P: montem Portum V843.

²⁷. - *add.* de bons hòmens B (no P) (traduint *procerum* de V? o és coincidència?).

280v2 rens, he / cra aquesta scriptura desús en los vases, «'x' desenes e
'vi' milia jaen acsì». ²⁸ Dementre que l'emperador Frederic visità
la Terra Santa d'Oltramar e's bayava en un flum, aquí él morí ne-
guat. Altres dien que'l seu caval lo y gità.

DE N'ANRIC

A'N Frederic succeïc N'Anric, fil d'él, en l'ayn de Nostre Seyor
'mcxc' En aquel temps ploc ²⁹ tant, e tronà e lampeguà ³⁰ e fe tempes-
tes tantes, que anc hom no'n vesé tantes de Noè ensà. Car adoncs
caïen péres ab la pluya tant grans con 'i' ou, ³¹ qui eren de 'iiii' cayres.
E destroyren ³² los aybres [e] e les viyes e les maxós, ³³ e auciren mots
homes. *M. E vesien les gens aucels volar per l'ayre qui portaven
carbons cremans en lo bec e cremaven les cases. ³⁴ Fo totstamps contra
267v2 la Gleysa de Roma N'Anric. Quant él fo mort, In/nocent 'iii' con-
trastà a'N Phelip, frare d'él per so que no fos elegut, e consentí a
N'Hoto, al fil del duc de Saixona, ³⁵ e'l fe coronar en rey d'Alamaya.
En aquel temps així con los barós de Fransa anaven per lo desliu-
rament de la Terra Santa d'Oltramar, éls preynren Contestinople.

DEL TEMPS DELS PREYCADORS E DELS MENORS

En aquel temps l'orde dels preycadors e dels menors comenseren.

²⁸. - [La sintaxi mostra clarament que el subjecte de *n'ac* és *N'Anibal*. Si no hi ha corrupció en el text de P i el traductor escriví (si fa no fa) això, hi hauria ací un colossal anacronisme de 15 centúries. Costa de creure que el monjo rossellonès fiqués Anibal i Cartago en la lluita de les investidures, ocorreguda uns 80 anys abans, en temps dels seus avis (els fets de Rosselló en aquell moment n'eren la darrera part i tothom sabia encara, allí, qui eren els Corralis i Corralins); després no s'entén qui són aquests que «se n'aneren a Cartaya». Heus ací el text llatí: Teutonici... Romanos... invadunt et tot a nona usque ad vespas occiderunt, ut nunquam ex Romanis tot millia sint occisa, licet tempore Hannibalis tot occisi sint, ut tres coplinos annulorum, quos de digitis procerum occisorum idem Hannibal extrahi fecerat, Carthaginem destinaverit. V843. Potser es tracta només d'un malentès dels copistes, i el traductor havia escrit «auciseren tants romans *co* 'iii' cofis *que* n'ac d'anel de dets N'Anibal, *c'après* se trameiren a Cartaya». «Co tres cofis» = «ut tres coplinios» 'com tres paneres, cosa de tres paneres'. Comparació del que passà en temps d'Anibal amb el temps actual. J.C.]

²⁹. - P: plauch B.

³⁰. - P: lampà B.

³¹. - tant grans con una nou P: tan grosses que 'i' ou B: in quantitate ovorum V844.

³². - B: destroy P.

³³. - P: messes B: segetes V.

³⁴. - B: cremaven les ales P: et domos incendere V844.

³⁵. - P: Savoya B: Saxoniae V844.

[a] Innocent papa ters³⁶ tramès sos leguats a N Phelip, rey de Fransa, per so que presés la terra d'Albeyès^{36a} e que destròis los iretges, per què'ls cremà tots. Enaprés Innocent coronà Hoto enperador e demanà-li sagrament que servés los drets de la Gleysa. Mes mantenent venc contra lo sagrament, així que fe raubar pelegrins e romeus, per què'l papa l'escomenyà³⁷ e'l depausà de l'emperi.

DE SENTA HELISABET *M.

281r1 En aquel temps fo Senta / Helisabet, que fo fila del rey d'Ongria e fo móler d'En Langravii,³⁸ la qual fe grans miracles e ressucità morts. E veser fe un home que era nat cec. E del seu cors ix oli.

DE FREDERIC SEGON

Quant Hoto fo depausat, Frederic, fil de N'Anrich, fo elegut en emperador e fo coronat per Onori; lo qual fe mot bones leys per la Gleysa³⁹ e contre los iretges. Lo qual fo mot ric, mes fo mot ergulós e fo contra la Gleysa. E pres dos cardenals e pres los prelats qu'En Gregori novè fasia ajustar per lo conseyl, per què fo per él escomenyat. Enaprés En Gregori morí, per grans tribulacions que avia sostengudes.⁴⁰ Aprés assò Innocent 'iv' qui fo de la nació de Gènoa, fe conseli en la ciutat del Leó e aquí él depausà l'emperador; 268r1 lo qual depausat e mort, la seyla de l'emperi vague entrò vuy. /

DE LA DEICACIO DE LA GLEYSA

La deicació de la Gleysa és celebrada entre les autres festes solempnialment. E car la Glesa és dobla, o'l temple de Déu, so és que és material o esperitual; per aquellò, d'aquel doble temple e de la sua deicació és assí tractador breument. *M. En la deicació del temple material són vesedores 'iii' causes: la primera és per què és deïcat o consecrat, la 'ii'ª en qual manera és consecrat, la 'iii'ª per quals és profanat. E car does causes són en lo temple que són consecrades,

³⁶. - P: Innocentius quartus V844.

^{36a}. - terram Albigenium V844.

³⁷. - P: l'escomergà B.

³⁸. - Lagranii PB: uxor landgravii Thuringiae V844. En realitat era muller de Lluís, fill del Landgrave de Turingia.

³⁹. - P: glesa B.

⁴⁰. - B: sostegudes P.

so és l'autar e'l temple, per assò és vesedor primerament per què és consecrat l'autar, e après és vesedor per què és consecrat lo temple.

281r2 L'autar és consecrat a tres causes. *M. Primerament que [o] hom hi ofira lo sagrament al Seyor, així co's lig en Gènesis en lo vuytè capítol / dient: —Edificà Noè autar al Seyor, e de totes les bèsties e de tots los aucels nèdeus oferí sobre l'autar—.

268r2 Aquest sagrament és lo cors e la sanc de Jh. C. lo qual nos sacrificam en memòria de la divinal passió; així con Jh. C. nos manà dient: «Acsò¹ fets en memòria de mi». Avem nós memorials de la passió de Jesú Crist, *M. so és la passió que nós tenim figurada: e aquellò fem per so que veyam.² Car la ymaya fa hom en la crou e en autres maneres, en la Gleysa, per so que hom aya memòria de la passió: e aquellò és enquaix libre d'omes lecs. Lo segon memorial és de la passió en paraula, so és quant la passió de Jesú Crist és preycada: e aquellò / s'à a fer quant a ausir. Lo 'iii' seyal de la passió és en sagrament, en lo qual és verament la passió expressada. En lo qual sagrament és contengut lo cors e la sanc de Jesú Crist, qui és a nós donat: e aquest memorial s'à a fer quant al gustament. Donques si'l nostre atalentament encén la passió de Jesú Crist, que és a nós depenta e preicada, mot plus fortment nos deu enflamar lo sagrament de l'autar, en què és verament expressada. *M.

281v1 Per la 'ii' causa és consecrat l'autar per so cor hom hi apela lo nom de Déu, segons que's lig en Gènesis en lo 'xii' capítol: «Edificà Abram autar al Seyor, qui aparec as-él, e aquí él apelà lo nom del Seyor». Aquest apelament s'à a fer per pregueres, que's fan ab conjuracions per los mals a remoure de nós; o s'à a fer per oraciós per béns a³ empetrar; o s'à a fer per demandes que's fan per béns a ajustar; o's fa per fasement de gràcies que's fan per los béns que hom à a conservar. *M. L'apelament que's fa sobre l'autar pròpiament és dit messa, per so car aquí és tramès lo celestial misatge, so és Jesú Crist, / del Pare qui consecra la messa; e pei aquel meteix és per nós tramès al Pare per so que prec per nós. *M. Hon diu Hugo: —Aquila òstia sacrada pot ésser apelada messa, per so cor és tramessa a nós primerament per lo Pare per la encarnació del Fil. En la 'ii' manera és tramessa de nós al Pare per la passió del Fil—. Primerament fo a nós tramessa del Pare per santificació,⁴ per so cor comensa a ésser

¹. - P: aysò B.

². - scilicet passio Christi imaginibus figurata, et hoc habet fieri quantum ad visum V845.18.

³. - e P (?): pro malis removendis... pro bonis cumulandis V845.33.

⁴. - santifició P: satisfacció B: sanctificationem V846.

ab nós. *M. Enaprés és per nós tramessa al Pare per oblació, per so que prec per nós.

PER QUE DIU HOM LA MESSA EN 'iii' LENGUATGES

268v1 És notadora causa que la messa és cantada en 'iii' lenguatges, so és en grec e en ebraic e en latí, per repre/sentar lo títol de la passió de Déu, qui fo escrit en grec e en ebraic e en latí. *M. És dita la messa en 'iii' lenguatges per demostrar que tota lenga deu Déus lausar, per les quals 'iii' lengues és entès. Per la latina lingua són dits los Avangelis e les Pistoles e les oraciós; e'ls cants per la lingua gregua són dits Quirielcyson, Cristeleyson, 'viii' veguades, per so que nós venguem a la compayia dels 'ix' ordes dels àngels; per la lingua ebraica és dit Amén, Al'eluya, Sabao, Osanna. *M.

281v2 Per la 'iii'ª rasó és consecrat l'autar a cantar, segons qu'és ligit en Ecclesiàstic en lo 'xlvii' capítol: «Donà, en aquel,⁵ poder contre los enemics, e fe estar denant l'autar los cantors, e'n lo so d'els féu douces⁶ cants». E diu cants en plural per assò cor, segons que diu Hugo de Sent[s] Victor, tres espècies són de sons qui fan cants; car una manera és que fa so per tocamet, e autre per bufament, e autre per cant. / A la cítara pertayn tocar, a l'orgua bufar, al cant pertayn vou.

268v2 *M. Aquesta consonància de sons⁷ se pot assignar en concòrdia de costumes. Lo tocamet de la cítara⁸ se pot assignar a la obra de les màs, e'l bufament de l'orgua a la devoció de la pensa, e al cant de la vou preguament de paraula. Mes ¿què profita dolcesa de la vou senes dolcea de coratge? Car si trenques la vou, trenca la voluntat, e si serves la consonància⁹ de les vouts, serva la concòrdia de les costumes, per so que per exempli t'acorts al prusme, e per volentat a Déu, he per hobeidiència al Maestre. *M. Aquestes tres maneres de cants són comparades a 'iii' maneres d'oficis de la Gleysa, així co és ligit en lo libre mitral de officis. Car l'ofici de la Gleysa és en los / salms e'n lo cant e'n liçós. La primera manera dels cants és que's fa ab tocamet dels dets, així con en cítara e en autres estruments, e en aquel pertayn salmòdia. On diu lo salm: —Lausats ÉI en saltiri he en cítara—. La 'ii'ª manera's fa cant ab vou, e a'quelò

⁵. - dedit illi contra inimicos V846.17.

⁶. - P: dos B.

⁷. - B: do sos P: consonantia sonorum V846.

⁸. - B: cítarra P.

⁹. - conservància P: consonansa B: servas consonantiam vocum V846.

pertaynen les lissós. On diu lo salm: — Salmeyats-li en grans crits—. La 'iii^a manera fa ab bufament, així co en trompa, e en aysò pertayn lo cant. On diu lo salm: — Lausats-lo en so de trompa—. *M.

Lo temple o la gleysa és consecrada per 'v' rasós. Primerament per so que'l diable e'l poder d'él sia foragitat. Per què recomta Sent Gregori en lo libre qui és apelat Dialogorum¹⁰ que, enaixí co una gleysa dels arians fo«s» renduda als feels de Crist e consagrada,¹¹ e y fossen aduytes les reliquies de Sent Sebastia e de Senta Àguata, los fesels qui aquí eren sentiren sobtament anar un porc entre'ls
282r1 peus corén, e anc / negun no'l poc veser, per què'n foren maravelats; per la qual causa fo a tots manifest que d'aquela gleysa era ixit lo diable. En *M. la següent nuyt fo ausit en lo terat de la gleysa gran brugit així con si hom coregués desús, e'n la 'ii^a nuyt hi fo ausit gran brugit, e'n la 'iii^a tant gran que les gens foren espaordits, així co si la gleysa casegués. E mantenent aquel brugit orible se fo partit d'aquí forsadame«nt». *M.

Per la 'ii^a rasó és consecrada la gleysa, per so que aquels qui là iran que y sien salvats. Per què alcunes gleyses són privilegiades, après la deicació, per alguns prínceps, que tot hom culpable qui là se n'entra sia salvat; ayxí con diu lo decret: — Los culpables de mort defèn la Gleysa per so que no perden la vida ni'ls membres—. On per assò Joab se'n fugí en lo tabernacle e pres¹² lo corn de l'autar. *M.

269r1 Per la / 'iii^a rasó és consecrada la gleysa, per so que aquí sien exau- sides les oracions, la cal causa és significada en lo 'iii' libre dels Reys, en lo 'viii' capítol, on se diu que Salomon¹ quant fo deicat lo temple dix: — Qualquecal preguarà en aquest loc tu l'exausiràs en lo loc del teu habitacle en lo cel, e quant l'exausiràs tu li seràs prop—.

PER QUE ORA HOM EN LA GLEYSA ENVES HORIENT

Nós oram en la gleysa envés orient per 'iii' raysós. La primera és per so que nós demostrem que nós demanam la nostra terra.² La 'ii^a rasó és per so que nós reguardam Jesú Crist crucificat. La 'iii^a rasó és per so que nós mostrem que nós esperam lo Jutge venidor.

¹⁰. - B- Diolorum P.

¹¹. - e-s consecrava P: e-s consecrava B.

¹². - apprehendit V847.19.

¹. - V847: Absalon PB.

². - ut patriam nostram nos requirere ostendamus... Deus paradysum in Edem ad orientem plantavit, unde hominem egressum exsulem fecit V847.25.

282r2 Diu en/així: «Déus plantà Paradís en casa devés³ orient, per què'n gità l'ome quant ac passat lo seu manament; e'l fe estar davant Paradís devés sol colguant». On quant nos quere'm la antiga tera e la esguardam⁴ nós aoram Déus envés horient. Mes Déus Jesú Crist guardà envés sol colguant quant fo crucificat, e així l'aoram, envés Él guardan. E quant fo pres en orient, Él fo portat a ensús, e així l'aoreren los apòstols e així venrà co'l veseren puyar al cel. E l'esperant⁵ envés orient l'aoram. *M.

Per la 'iiii^a rasó és consecrada la gleysa per so que aquí sien feytes lausors a Déu. La qual causa se fa en les 'vii' ores del dia, so és en les matines e en la prima e en la 'iii^a e en lo migdia e en l'aurenona e en les vespres e en la completa. E yassia assò que en cascuna ora del dia sia Déus lausador, per so cor la nostra enfermetat no habasta en aquellò a fer, és establít que en aqueles 'vii' hores lausem Déus spiritualment, per so que aqueles són privilegiades entre les autres en alcunes causes. *M.

269r2 PER QUE DIU HOM LES MATINES HORA DE MIYANUIT

Car en la miyanuyt en què canta hom les matines nasc Jesú Crist, e fo pres e escarnít per los jueus e en aquela ora despullà Infern. És dit en lo mitral que en la miyanuyt trasc Jesú Crist les ànimes d'Infern, so és ans del dia, e a la primera ora del dia aparec. E és dit que ora de Miyanuyt és Déus venidor jutgar al jorn del jusesi. *M. On diu Sent Gerònim: —No és legut en los dies de les vigílies de Pasca que hom leys lo pòbol ans de miyanuyt, / qui espera l'aveniment de Crist. En aquela ora, donques, cantam nós lausors a Déu, per so que del seu neximent e de la sua pre[s]só e del deliurament dels nostres pares fassam gràcies a Déu. E esperem diligentment lo seu aveniment.⁶

282v1

PER QUE DIU HOM LES LAUDES ORA DE MIYANUIT

E són cantades les matinals lausors per so cor matí foren neguats los egipcians en la mar, e'l món i fo creat, e Jesú Crist hi resucitec. En aquella ora, donques, redem nós lausors a Déu per so que nós

³. - P: en vers B: V847:28.

⁴. - esguardan P: antiquam igitur patriam exquirentes et ad ipsam adspicientes V847.

⁵. - B: l'esperon P.

⁶. - B: avement P: ejus adventum V848.

no periam en la mar dels pecats d'aquest món. E és rasó que redam gràcies a Déu per la nostra creació e per la resurrecció de Jesú Crist.

PER QUE DIU HOM LA PRIMA *M.

269v1 En la primera ora del dia Jesú Crist venia al temple e cuidava lo pòbol que vengués Déus pregar al temple, e en aquela ora fo presentat Jesú Crist a N Pilat, e en aquela ora aparec primerament a les femnes. He aquela és la primera ora del dia, per què en aquella ora del dia cantam lausors a Déu en la gleysa per què resembren Jesú Crist, e a El ressucitan e aparèn li fassam gràcies, e que li donem, així con a Déus, qui és comensament de totes cau/ses, les primícies del dia.

PER QUE LA TERCIA

En ora de la ⁱⁱⁱª fo Jesú Crist jutgat per lengues dels jueus, e per Pilat fo flagellat,⁷ liguat en la columpne,⁸ e aquela ora fo tramès Sent Esperit.

282v2 / NI PER QUE LA ^{vi}ª ⁹

En la ^{vi}ª ora fo Jesú Christ crucificat en la crou e foren feytes tenebres per tot lo món, per so cor lo sol¹⁰ no volc donar clarat als clauficadors de son Seyor. En aquella ora esteu Jesú Crist ab los discípols en lo dia de la assensió.

PER QUE NONA

En la ora nona gità de si l'esperit Jesú Crist, e'l cavalier li obri lo costat ab la lansa, e la compaya dels apòstols avien acostumat d'orar ensems, e Jesú Crist se'n puyà al cel. On, per aquestes causes que dites són, nós lausam Déus en aquestes ores.

⁷ - en ora de la ⁱⁱⁱª fo Jesú Crist resucitat, per què la tèrcia, per lengues dels jueus e per Pilat fo flagellat P: per què la tèrcia en ora de la ⁱⁱⁱª fo J. Cr. resucitat per les leges mas dels jueus e per Pilat fo jutgat flagellat B: in hora tertia Christus linguis Judaeorum crucifixus est, a Pilato ad columnam flagellatus V848.25. [En el text de Graesse *crucifixus* potser sigui un error per *judicatus*, o bé pot haver estat reemplaçat per aquest en alguns mss.).

⁸ - l. en la c. B: om. P.

⁹ - P: PER QUE DIU HOM MIGJORN B.

¹⁰ - B: lo cel P: sol V848.

PER QUE DIU HOM LES VESPRES

Enaprés hora de vespres establí Jesú Crist lo sacrament del seu cors e de la sua sanc,¹¹ e lavà los peus als discípolos e fo devalat de la crou, e fo sebelit en lo sepulcre, e's mostrà en aital ora en àbit de pelegrí als discípolos. On per aquestes causes fem nós gràcies en la glesa a Jesú Crist.

PER QUE DIU HOM LA COMPLETA

En ora de completa Jhesú Crist gità de si gotes de sanc e fo guardat en lo sepulcre e aquí se repausà; e quant fo ressucitat, Èl anuncià pau als discípolos. On, per assò, nós retem gràcies a Déu en aytal ora.

EN QUAL MANERA DEVEM NOS LAUSAR DEU

Mes en qual manera deyam nós Déus lausar e retre gràcies a Déu Sent Bernat o enseya dient: «Frars meus, qui oferits òsties de lausors ha Déus: ajustem lo sèn a les paraules; e ajustem atalentament al sèn; e a l'atalentament, alegrement e «o» alegrement, maduresa; e a ma/duresa, humilitat; he ha humilitat, francquesa». *M.

283r1

269v2

Per la / quinta rasó és consecrada la gleysa per so que'ls sacramens eclesiàstics sien aquí aministrats, per què la g^leysa és feyta ¹² tabernacle de Déu. En los quals sacramens és contengut e aministrat he és donat baltisme a sels qui nexen, e en aquels que's moren la estremera unció, e en aquels qui aministren la glesa és donat orde, e an aquels qui són vencuts per pecat és donada penitència, he en aquels qui són fermes en la fe és donat lo cors de Jesú Crist, e a'quels qui no's volen contenir és donada muler segons orde de matrimoni.

EN QUAL MANERA ES CONSECRADA LA GLEYSA

Ès vesedor en qual manera és consecrada la gleysa, mes primerament és vesedor de l'autar, e après de la glesa.¹³ A la consecració de l'autar fa hom moltes causes. Primerament hi fa hom 'iiii' crous d'aygua beneseta en 'iiii' corns de l'autar. Enaprés hom revirona l'autar, e après hom li geta desús aygua beneseta ab l'isop; après assò hom li crema desús encens, après hom l'unta ab crema.¹⁴ E

¹¹. - B: Jesú Crist lo sacrament del cors e de la sanc de Jesú Crist P.

¹². - B: feyt P: ipsa ecclesia efficitur quasi ipsa taberna Dei V849.7.

¹³. - B: de la gleysa, e après de l'autar P.

¹⁴. - P: cresma B: chrismate V849.

quant tot és fey. així con dit és, hom lo cobre ab bels draps. *Mi Aquestes causes representen aquelles que deven aver aquels qu. s'acosten a l'autar. Car primerament deven aver caritat en 'iiii' maneres, so és que amen Déu e si metexes e lurs amics e ls enemics: ¹⁵ 283r2 e aquellò signifiquen les 'iiii' crous que són feytes en / 'iiii' corns de l'autar. E d'aquelles 'iiii' crous de caritat és dit en Gènesi en lo 'xxviii' capítol: - Tu't perlonguaràs en orient, e ves sol colgant, e ves septentrion, e ves migjorn -. O per assò són feytes les 'iiii' crous en los 'iiii' corns ¹⁶ de l'autar a significar que Jhesú Crist salva les 'iiii' parts del món per la crou. O y són feytes, / per assò a significar que nós devem portar la crou de Déu en 'iiii' maneres: so és: en lo coratge, per pensament; en la boca, per confessió; en lo cors, per mortificació; en la cara per sovèn ¹ enpression. *M.

Enaprés deven ² aver cura e diligència sels qui s'acosten en l'autar, e assò és significat per l'entornament de l'autar. On con sia cantat, «An-me trobat los vetllans», per assò deven vetllar diligentment sobre lur folc.³ Per què En Guilabert pausa la negligència del prevere entre les causes escarnides dient: — Escarnidora ⁴ causa és e mot perilo[s]sa que l'ome qui's vol mirar sia séc,⁵ e que sel qui deu primer còrer sia ranchalós, ni que prelat sia negligent e maestre no savi, ni que crida sia mut —. *M. O per los 'vii' enrevironaments, que hom fa en avironament de l'autar, són significats 'vii' perpensa«mens que nós devem aver en aviró de les 'vii' vertuts de la humilitat de Crist, ab los cals lo devem sovèn enrevironar. La primera vertut és que con Él fos ric, és feyt paubre. La 'ii'ª vertut és que fo pausat en la grípià. La 'iii'ª és que fo subjuguat als parens. La 'iiii'ª vertut és que Él enclinà lo cap sots la mà del servent.⁶ La 'v'ª vertut és que Él sostenc lo discípol layre e traydor. La 'vi'ª vertut és que Él estec pansament ⁷ davant lo jutge cruel e calà. La 'vii'ª vertut fo que Él preguà piato[s]-sament per sels qui'l crucificaren. *M.

283v1 / O per autre rasó pot ésser que l'autar sia ab salpàs escampat 'vii' veguades, a significar que en lo bapisme són donats 'vii' dons

¹⁵. - P: e lus desenemichs B.

¹⁶. - B: *add. marg. P els 4 mots ultims, si hē a causa de l'enquadrernació no es veu més que fins al començ del 'iiii':* quatuor cruccs in quatuor cornibus fiunt ad significandum V849.

¹. - P: per sovey expression B: per assiduam impressionem V849.

². - B: devem P.

³. - P: floch (o flouch) B: gregem V.

⁴. - P: escarnidores dient escarnidora B: ridiculosa dicens, ridiculosa V849.

⁵. - P: speculator caecus, praecursor claudus... V849.

⁶. - sub manu servi caput inclinavit V850.6.

⁷. - pensantment P: pensament B: mansuetus tacuit V850.

d'Esperit Sant. O per aquels 'vii' enrevironaments * que'l bispe fa ab salpàs en aviron de l'autar són significades les / 'vii' vies de Jhesú Crist. La primera fo que venc del Cel en lo ventre de la Verge; la 'ii'ª fo que venc del ventre de la Verge en la gripia; la 'iii'ª fo que venc de la gripia en lo món; la 'iiii'ª fo que venc del món en la crou; la 'v'ª fo que venc de la crou en lo sepulcre; la 'vi'ª fo que venc del sepulcre en lo limbe d'Infern; la 'vii'ª fo que vench del limbe d'Infern ⁹ e se'n puyà al Cel. *M.

Deven aver memòria sels qui s'acosten a l'autar de la passió de Déu. La qual causa és significada per l'escampament del salpàs, que significa 'vii' escampamens de la sanc de Jhesú Crist. Una de les quals fo primerament en la circumcisió; la 'ii'ª fo en la oració; la 'iii'ª fo quant fo batut; la 'iiii'ª fo quant fo coronat d'espines; la 'v'ª fo en lo traucament de les màs; la 'vi'ª fo en lo traucament dels peus en la crou; la 'vii'ª fo en lo traucament del costat. Aquests escampamens de sanc foren feyts ab l'isop d'umilitat e de no estimadora ¹⁰ caritat. Isop és erba humil e cauda. *M.

DE LA VERTUT DE L'ENCENS

Car l'encens à vertut de puyar per levetat del fum, e à vertut de consolidar ¹¹ per la sua calitat, e de costreyn per la sua viscositat, e à vertut de confortar per la sua odor. Enaixí puya l'oració en la memòria de Déu, e consauda ¹² l'ànima quant a la colpa trespasada ¹³ e li empetra perdó; costreyn cant a la endevenidora cautela a enpetrar, e conforta cant a la present guarda a empetrar. *M.

Deven aver resplandor / de consciència e odor ¹⁴ de bona fama sels qui s'acosten a ¹⁵ l'autar. La qual causa és significada per la crisma, que és feyta d'oli e de blasme. ¹⁶ E deven / aver pura consciència per so que pusquen dir ab l'apòstol: —La glòria nostra és testimoni de la nostra consiència ¹⁷—. E deven aver bona fama sels qui s'acosten a l'autar; on, és dit en la primera pístola a Timoteu en lo 'iii' capítol, dient: «Covén-se que aya bon testimoni, aquel qui s'acosta a l'autar,

*. - B: enreviromens P.

⁹. - la 'vii'... Inf. B: om. P.

¹⁰. - inestimabilis caritatis V850.

¹¹. - P: conseudar B: consolidandi V850.

¹². - PB: consolidat V850.

¹³. - trespasa P: trespasade B: culpam practeritani V850.

¹⁴. - e o B: om. P: et odorem bonae famae V850.

¹⁵. - a B: om. P.

¹⁶. - PB: balsamo V850.

¹⁷. - B: consciència P.

d'aquels qui són defora». E diu Crisòstomus: —Los clergues no deven aver neguna taca en paraula ni en pensa ni en feyt ni en opinió, per so cor éls són belesa e virtut de la Glesa, e si éls són mals, tota la Gleysa solen.¹⁸

Deven aver nedesesa de bona obra sels qui s'acosten a l'autar, la qual causa és significada per los draps nêdeus que hom pausa sobre l'autar. On, és dit en Apocalipsis, en lo ters capítol: «Ab vestimens blancs sies vestits, per so que no aparegua la confusió de la tua nuditat». Car poc valria en aquel qui va a l'autar si avia dignitat sobirana e avia bassa vida. *M. Per què diu Sent Bernat: —Maravelosa¹⁹ res és hom que aja la primera sesila e que aja vida bassa,²⁰ e que sia en sobirà grau²¹ e que sia son estament bas,²² e que aya greu cara e leugers feyts, e que aja motes paraules senes tot fruyt, e que aja gran actoritat senes fermetat de coratge—.

EN QUAI MANERA ES CONSECRADA LA GLESA

284r1 En qual manera és consecrada la glesa és vesedor. En aquellò
són mester moltes causes. Quar mester és que'l bispe vaya²³ / 'iii'
veguades engir la glesa, e que cascuna veguada venga²⁴ a la porta
de la gleysa, e que y fira ab lo bastó pastoral dient: —Obrits les portes,
princeps,²⁵ vostres, etcètera—. E deu lavar, d'ins e de fora, la gleysa
270v2 ab aygua beneseta; en lo paviment de la gleysa deu fer / crous, de
cenra e de sabló, en través, en l'angle d'aurient entrò a l'angle de
sol colguant, e aquí el deu escriure les bescreoles ab letres gregues
e latines. En les parets de la glesa fa hom crous, e aqueles crous
són il'luminades e són untades ab crisma. *M.

Lo primer enrevironament que fa lo bispe engir la gle[s]sa significa 'iii' enreviromens que fe Jhesú Crist a la Gleysa per lo santificament d'ela. Lo primer fo quant venc del Cel en lo món, lo 'ii' fo per lo qual venc del món al limbe; lo 'iii' fo per lo qual vench del limbe,²⁶ e resucitan se'n puyà al Cel. O'ls 'iii' enreviromens se fan a demostrar que aquela glesa és consecrada a honor de la

¹⁸. - PB: deturpant V850.

¹⁹. - PB: monstruosa V851.15.

²⁰. - PB: vita ima V851.

²¹. - P: gaug B: gradus supremus V851.

²². - P: bays B: infimus V851.

²³. - P: vasa B.

²⁴. - B: om. P: veniens ad ecclesiae januam V851.

²⁵. - P: portes vestros princeps B: aperite portas principes vestras V851.

²⁶. - Jo 'iii' fo... del limbe B: om. P: tertius quod... resurgens ascendit in coelum V851.30.

Trinitat. Ols²⁷ tres enreviramens que'l bispe fa engir la glesa signifiquen 'iii' estamens dels salvadors de la Glesa. Los quals són les verges, e sels qui viven castament, e'ls mulerats, los quals són demostrats en la disposició de la Glesa material, ayxí con diu En Ricart de Sent Victor. Car santuari significa l'orde de les verges, e'l cor significa l'orde dels continens, e'l cors²⁸ significa l'orde dels mulerats. Plus estret dit és santuari que cor, e cor que cors, per so car meyns són verges que sels qui viven castament, e aquels són menys que'ls mulerats. E plus sant loc és del santuari que del cor, e del cor / que'l cors, car pus digne és l'orde de les verges que dels continens, e dels continens que dels mulerats. *M.

284r2

Los 'iii' colps que'l bispe dóna a la porta de la glesa signifiquen tres drets que ha Crist en la Gleysa, per què li deu hom hobrir. Car la Glesa és seua per creació e per redempció e per promissió de glorificació. D'aquestes tres causes diu Anselm: «Certes, Séyer, eu deig mi metex a tu donar per so cor tu m'as / feyt e m'as resemut. E car me promets tant grans dós, eu te deuria donar mayors causes que mi metex, per so cor tu est mayor que eu no són. E as donat tu metex per mi e'm promets tu metex». *M. E'l cridament que fa lo bispe 'iii' veguades dient: —Obrits les portes, prínceps, vostres!¹— signifiquen los tres poders de Jhesú Crist que ha en lo Cel e en lo món e en Infern.

271r1

PER QUAL RASÓ ES LAVADA LA GLEYSA AB AYGUA BENFETA^{1a}

Enaprés geta hom aygua beneseta dins e defora de la glesa, la qual causa² fa² per 'iii' rasons. La primera és per so que'n sien gitats los demonis, car aygua beneseta ha pròpria vertut de gitar lo demoni de tot loc. Per què és dit, quant hom seya l'aygua, que l'aigua sia beneseta, per so que fassa fugir tot poder de l'enemic.

DE QUE'S FA AYGUA BENESETA

Aquela aigua beneseta se fa de 'iiii' causes que fan fugir l'enemic so és: escampament de làgremes, que és significat per l'aygua; e

²⁷. - als P: vel V851.

²⁸. - B: cor P: sanctuarium signat ordinem virginum, chorus ordinem continentium, corpus conjugatorum V851.36.

¹. - P: obrits les portes vestres, princeps B.

^{1a}. - El ms. B omet aquest petit capítol i no reprèn fins uns 60 mots més avall (amb el cap. «De què's fa l'aygua beneseta»). En lloc d'això B porta «De la supèrbia dels clergues», text que P duu en el foli 272r1, quatre columnes més avall.

². - causa fa ms.: quod fit triplici de causa V852.

per espiritual alegantment, que és significat per lo vi; e per madura discreció, que és significat per la sal; e per pregona humiliació que és significat per la cenra. E per altra rasó geta hom aygua beneseta en la glesa, cant la consagra lo bispe. *M. per so que la glesa sia lavada de tota leg[li]osa. Car totes causes terrenals són solades per pecat, e per aquellò és mester que ab aygua beneseta³ sia lavada la gleysa
277v2 de tota legesa. On per assò era que en la Lig [que] totes / causes cren lavades per aygua. *M. Per la 'iii' rasó és lavada la glesa ab aygua seyada, per so que tota malediction ne sia remoguda. Car la terra resebec maledictió ab lo fruyt en lo comensament, per so cor del seu fruyt fo feyta decepció de la femna. Mes l'aygua no fo subjuguada en al/cuna maledicció; e per aquellò Jhesú Crist menyà
271r2 pex e no's troba que menyés carn sinó de l'ayel pascal; per lo manament de la Lig e per exempli d'abstinència.⁴

PER QUAL CAUSA ESCRIU HOM LES BESSEROLES EN LA GLEISA

Per qual causa, enaprés, hom escriu les beceroles en lo paviment de la glesa, la cal causa representa la conjunció de cascun pòbol o la pàgina de cascun testament o'ls⁵ articles, de la nostra fe. E aqueles beceroles feytes ab letres greges e ab latines en la crou del paviment representa l'ajustament feyt del pòbol⁶ gentil en la fe, e dels jueus, per la crou de Crist feyta. Per què aquela crou és feyta en través de l'angle d'aurient entrò a l'angle⁷ d'occident a significar que aquel qui era primerament dret és feyt sinistre, e sel qui era en lo cap és feyt en la coa, e per contrari. *M. Enaprés representa lo Novel Testament e'l Vel, qui és complit per la crou de Crist; per què, cant Jesú Crist morí dix: —Tot és feyt—. E és feyta la crou en través per so cor la un Testament⁸ és contengut⁹ en l'autre. *M. Enaprés aqueles beceroles representen los articles de la fe, car lo paviment de la glesa representa lo¹⁰ fundament de la nostra fe. E les letres que aquí són escrites representen los articles de la fe, per los quals
278r1 sels qui són novels / en la fe són instruits. Los quals se deven pensar

³. - B: om. P: aqua benedicta aspergitur V852.

⁴. - P: de penitència B: in exemplum abstinendi V852.

⁵. - P: e'ls articles B: vel articulos V852.

⁶. - P: representen l'aj. del po. B: repraesentat unionem in fide populi gentilis V853.

⁷. - P: àngel... àngel B: angulo orientis... angulum occidentis V853.

⁸. - pòbol P: poble B: unum testamentum in alio V853.

⁹. - P: comaugut B: continetur V853.

¹⁰. - B: la P.

que sien pols e cenra, així con dix Abraam en Gènesis, en lo 'xviii' capítol, dient: —Eu parlaré al Seyor meu, con eu sia cenra e pols—.

PER CAL RASO SÓN PINTADES LES CROUS EN LES GLESES

271v1 Enaprés són les crous pintades en la glesa, la qual causa's fa per 'iii' rasons. Per la primera se fa per espaordiment / dels demonis, per so que'ls demonis, qui són d'aquí gitats, quant veyran lo seyal de la crou sien espaordits e que no y gausen intrar. Car éls temen fort lo seyal de la crou. On, diu Crisòstomus: «En quelque loc los demonis vesen lo seyal de la crou fugen, per so car temen lo bastó per lo qual foren nafrats». *M. Per la 'ii'ª rasó són en la glesa pintades les crous per demostrament de la victòria de Jhesú Crist. Car les crous són seyeres de Crist e són seyal de la victòria d'Él. Per què, és demostrat que aquel loc és subjuguat a Crist, per so cor aquí són depentes les crous. E'ls reys an aytal costuma que cant an pre[s]-sa alguna ciutat, éls fan aquí pausar lurs seyal. *M. E per aquesta figura és dit en Gènesis, en lo 'xxviii' capítol, que Jacob endressà en demostrament una péra que avia pausada sobre son cap; so és demostrament de manifestament e de memòria de victòria. *M. Encara més se fa per representament dels apòstols, car aquels 'xii' lums que són pausats davant les crous signifiquen los 'xii' apòstols, qui per la fe del crucifix il·lumineren tot lo món. Per què aqueles crous són il·luminades e són untades ab crisma.

PER QUALS ES LA GLESA SOLADA

278r2 / De la 'iii'ª rasó és disedor, so és per quals és la Glesa solada. On, és sabedora causa que per 'iii' pressones fo solada la Glesa, Casa de Déu, segons qu'és ligít en lo 'iii' libre dels Reys, en lo 'xii' capítol. So és per Geroboam, qu'i pausà ¹¹ 'ii' vedels, un en Dà e autre en Betel,¹² que és dit Casa de Déu. E asò fo per avaresa, per so que no tornés lo regne a 'N Roboam.

CONTRA LA AVARESA DELS CLERGUES

271v2 On per assò és significat que la avare/sa dels clergues sóla molt la Glesa de Déu; així co's lig en Jeremies, en lo 'viii' capítol, dient que

¹¹. - P: pausauc B.

¹². - un en Juda e autre en Bebel P: un en Judea et autre en Betel B: unum in Dan et alium in Bethel V853.

del menor entrò'l mayor seguenen tots avaresa. He diu Sent Bernat: «¿Qual causa poyràs tu donar del nombre dels sobrepausats qui vetlen més de vuydar¹³ les borses dels lurs subjugats que d'arancar¹⁴ los vicis d'èls? Los lurs nebots són vedels, los quals pausen en Betel, so és en la Casa de Déu—.

*M. Encara més la Glesa de Déu és solada per Jeroboam: quant ab la avaresa dels usurers o dels raubadors és edificada; on, és legit que con usurer bastís una esgleysa de rapines e d'usures, él covidà lo bispe e'l preguà que la li deicàs. E així co'l bispe fasia l'ofici de la deicació ab los clergues, él vesec après de l'autar lo diable estar en una cadira en àbit de bispe, qui dix al bispe: —Per qual rasó desiques tu la mia gleysa? Tol-te'n, car mia és, car de usures e de rapines és edificada—. E quant lo bispe fo defora ixit, ab los clergues, de la glesa, lo diable destruyí ab gran brugit la glesa.

DEL REY NABUZARDAN

- 278v1 És legit en lo ters libre dels Reys, / en lo 'xv' capítol, que En Nabuzardan cremà la Casa de Déu. En Nabuzardan fon príncep dels coes: e signifiquen aquels qui són luxurioses e glotres,¹⁵ los quals fan déus de lurs ventres, segons que diu l'apòstol. Mes en qual manera sia dit lo lur ventre déus d'èls, Hugo de Sent Víctor o enseya dient: «Hom sol als déus bastir temples, e autars endressar, e ministres aordonar per éls a servir, e'ls sol hom sacrificar bèsties e ensens cremar. Mes al ventre qui és déus és feyt temple la cosina, e de la taula
- 272r1 li és feyt autar, e'ls seus ministres són los coes e sels qui / aucien les bèsties e cosen les carns, e'l fum de l'encens és la odor de les sabors».

DEL REY ANTIOQUS

És legit que'l rey Antioqus, qui fo mot ergulòs, solà la Casa de Déu, segons que és ligit en lo primer libre dels Macabeus en lo primer capítol. Per lo qual és significada la malesa e la supèrbia dels clergues qui no desigen de profitar, mes que sien davant los autars pausats, per què sólen mot la Glesa de Déu.

DE LA SUPERBIA DELS CLERGUES

De la supèrbia dels quals diu Sent Bernat: «Onradament van los

¹³. - P: budar B: evacuandis V854.

¹⁴. - P: arracar B: extirpandis V854.

¹⁵. - PB: qui gulac dediti sunt V854.

clergues dels béns de Nostre Seyor, los quals no donen honor¹ al Seyor qui los ho dona, ans² volen plus resplandir per baguasses e per àbit de juglars e per aparelament rial. E pensen plus d'ornar ab aur lurs fres e lurs seles e'ls esperós que'ls autars». *M.

Així co per tres fo la Glesa profanada,³ enaixí per autres tres fo deïcada e consagrada. Car primerament fé la deïcació Moysès e après Salamó e après Judes Macabeu. Per lo qual és demostrat que en la deïcació de la glesa devem aver humilitat, que fo en Moysèn. e savie[s]sa, que fo en Salamó. e confessió de vera fe, que fo en Judes Macabeu.

DE LA DEÏCACIÓ DEL TEMPLE SPIRITUAL.

284r1 És vesedor de la deïcació del temple spiritual, lo qual temple /
 èm⁴ nós, so és la congregació⁵ de tots los feels. Que és bastit de péres
 vives, així co's lig en la primera pístola de Sent Pere, en lo 'ii' capítol,
 dién: «Sobrehedificats ets⁶ així con péres vives, e ab péres polides
 e ab péres cayrades, car 'iiii' lats de les péres espirituals són fe, es-
 peransa, caritat, e obra, les quals són enguals». Car, segons que diu
 272r2 Sent Gregori: «Aytant quant tu creus, aytant esperes; e ay/tant quant
 tu creus e esperes, aytant hames; e aytant con tu creus e esperes he
 ames, aytant obres».

DE QUE ES L'AUTAR D'AQUEST TEMPLE

En aquest temple és l'autar lo nostre cor, sobra'l qual autar deven
 ésser ufertes tres causes a Déu. La primera és foc d'amor perdurable,
 segons que's lig en Levitic, en lo 'xi' capítol: «Foc d'amor serà per-
 durable e nuls temps no defalirà en l'autar del cor». La 'ii'ª huferta
 deu ésser ensens d'oracions de bona odor, segons que's lig en lo
 primer libre de Paralipamenon en lo 'vi' capítol dient: «Aaron e'ls
 fils d'él acumularan encens sobre l'autar d'olocaust e de timiama». Lo 'iii' sacrifici
 que nós devem oferir és de dretura, lo qual sacrifici
 està en oblacions de penitència e en olocaust d'amor perfeïta, en un
 vedel de carn mortificada. D'aquests 'iii' sacrificis és dit en lo salm:

¹. - Honorati incedunt de bonis domini, cui tamen domino honorem non deferunt V854.34.

². - B: an P.

³. - profetitzada P: prophetitzada B: profanata V854.35.

⁴. - B: es en P: sumus V855.

⁵. - B: congracio P: congregatio V855.

⁶. - B: sobre hedificam així con P: tanquam lapides vivi superaedificati V855.

«Acceptaràs lo sacrifici de justícia e oblacions e olocausts; adonc pausaran sobre l'autar teu vedels».

EN CAL MANERA'S FA LA DEÏCACIÓ DEL TEMPLE SPIRITUAL

- 284v2 / Lo temple espiritual és deïcat a semblansa del temple material, cor primerament lo sobirà Bispe, so és Crist, qui atrobà clausa la porta del cor nostre, lo «n»revironà 'iii' veguades, quant li donà memòria del pecat de la boca e del cor e d'obra. Un d'aquels 'iii' enrevironamens és dit en Ysaïes, en lo 'xxiii' capítol, dién: «Pren la cítara!» e assò quant al primer. «Enrevirone la ciutat del cor», e assò fa quant al segon. «La putana és donada as-oblit», e assò fa quant al 'iii' dit. *M. Enaprés Él ferí la porta clausa tres veguades per so que li fos ubert. Car Él fèr lo cor ab colp de benifeyt e de consel e de batement. / Dels quals batemens és dit en Proverbis, en lo primer capítol, dient: «Quant als mals, cu he este[s]sa la mia mà» e assò és dit quant als benifeyts donats. «Avets meynspreats lo meu conceb» e assò fa quant als consels qui són espirats. E «avets aüdes en negligència les mies corectiós» *M. O en tres maneres fèr lo nostre cor Déus, quant mou la nostra rasó a conoxensa de pecat, e la cobesesa a dolor, e la yra a venyansa e a demostrament. *M.
- 272v1 Enaprés lo temple espiritual deu ésser lavat d'ins e de fora, ab aygua, tres veguades. Aquests 'iii' lavamens són 'iii' escampamens de làgremes que's fan per hom, dins e defora. Car segons que diu Sent
- 285r1 Gregori: «La pensa dels sants barons és trebalada / per dolor, pensan on fo, e on serà, e on és, e on no és. «On ⁷ fo?»: en pecat; e «on ⁸ serà?»: en jueSSI; he «on ⁹ és?»: en misèria; e «on ¹⁰ no és?»: en glòria.

Per què, geta les làgremes dins e defora pensan quant fo en pecat, e d'aquel redrà rasó en lo jueSI. E adoncs aquel temple és lavat una veguada per aygua. E quant hom se plora per misèria de concunthió és lavat la 'ii'ª vegada. E quant se plora per glòria a aver és lavat la 'iii'ª veguada. En aquela aygua és mesclat vi e sal e cenra, car ab aqueles làgremes devem nós aver vin d'espiritual alegrament e sal de madura discreció e cenra de pregonia humiliació. Ho per vi aayguat ¹¹ és ente[s]sa la humilitat de Crist, [la qual] ¹² quant pres carn

7. - B: un P: ubi V856.

8. - e ha on B: e un P.

9. - B: un P.

¹⁰. - B: un P.

¹¹. - P: en ayguat B: (azaigat occit.): vinum... lymphatum est V856.

¹². - P: om. B.

humana; car per vi aayguat és ente[s]sa la paraula humanal. Per sal és ente[s]sa la santetat de la sua vida, que és sabor a tots de religion. Per la cenra és ente[s]sa la passió d'Él. *M. On / ab aquestes 'iii' causes devem lavar lo nostre coratge, so és ab benifeyt d'encarnació, per la qual sia mogut a humilitat; e per exempli de la sua conversació, per la qual siam enformats a santetat; e per memòria de la passió, per la qual siam moguts a caritat. *M.

En aquel temple espiritual són escrites les besceroles.¹³ E aquela scriptura speritual que aquí és escrita és en 'iii' maneres, so és digtament de les causes fasedores, e testimonis dels divinals beneficis, e acusació¹⁴ dels propis falimens. D'aquestes 'iii' causes és dit en la segona Pistola als Romans, dién: —Dementre que les gens que no an / lig fan so que de lig és, naturalment aytais qui no an lig són lig a si me se xes,¹⁵ los quals mostren la obra de la lig escrita en lurs coratges. Vet lo primer testimoni que's ret de la consciència¹⁶ d'Éls! d'Éls! Vet lo 'ii', d'aquels que an entre si conoxensa dels acusadors o dels defenens!—. *M.

Les crous del temple spiritual deven ésser pintades, so és que hom deu penre les aspreses de penitència. Les quals crous deven ésser untades e per foc il·luminades, car no són tant solament pacientment portadores, ans les deu hom volenterosament portar e untar, e ardentment per foc il·luminar.¹⁷ *M. On diu Sent Bernat: «Qui menassa¹⁸ per temor, la crou de Crist porta pacientment. E sel qui profita, la porta volenterosament en esperança. Mes sel qui o acaba en caritat, la abraça ardentment». E així mots vesen les nostres crous.¹⁹ Per què sel qui assò aurà en él, serà verament temple a honor de Déu deïcat, e serà digne que en él abite Jhesú Crist per gràcia, per so que Él vula en él habitar per glòria. La qual causa don Jhesú Crist, qui viu e reya per tots temps. AMÉN.

¹³. - P: berceroles B; scribitur in hoc templum cordis spiritualis alphabetum, id est spiritualis scriptura V856.20.

¹⁴. - accio PB; accusatio V856.

¹⁵. - mexes P; matexes B.

¹⁶. - B: continencia P; reddente illis conscientia ipsorum V856.

¹⁷. - P: enluminar B.

¹⁸. - [Malentès desconcertant, car el sentit comú cristià a penes permet entendre cosa tan diferent del que diu el text llatí: «qui moratur in timore» V856. ¿Potser un ms. llatí duia *minatur*, mal llegit en lloc de *moratur*? (Tanmateix potser podríem suposar que el monjo traductor vertí correctament *mana* (subjuntiu de l'arcaic *maner* 'romandre', comparable a *remana* 'romanguí'), i *manassa* seria una conjectura d'un escriptor posterior, que ja no entenia tal arcaisme J. C.)

¹⁹. - La trad. ometé ací els mots «sed non vident unctiones nostras» V856.

**INTRODUCCIÓ A LA TESI
DE LA PROFESSORA MANEIKIS-KNIAZZEH**

INTRODUCCIÓ A LA TESI DE LA PROFESSORA MANEIKIS-KNIAZZEH¹

Flos sanctorum, o *Legenda aurea*, és la història de les vides dels sants del calendari eclesiàstic escrita en llatí entorn de l'any 1260 pel pare i hagiògraf italià, Jacopo da Varazze, en llatí Jacobus a Voragine. Pocs anys després de la seva aparició, el *Flos sanctorum* havia aconseguit tanta importància en la literatura de l'Església que es començà a traduir als principals idiomes europeus, i per uns quants segles estava destinat a romandre una font de materials bàsics per a sermons i tractats religiosos.

Els escriptors eclesiàstics citaren ben sovint el *Flos sanctorum*. Així Eiximenis, el gran escriptor català del segle XIV, aconsella usar una oració especial que havia trobat en aquesta obra. «Cant vuyla recórrer a oració ya ordenada, conseyll que digua aquesta:— Sancte Déus, Sancte fortis, Sancte immortalis, miserere nobis.— Car aquesta és estada per Nostre Senyor Déu revelada, segons que appar en lo *Flos sanctorum*, en la història de les letanies de Ascensió. Aprés és aprovada per lo Sant Conseyll de Calcedònia.»²

Dels cinc antics manuscrits catalans de traduccions de *Flos sanctorum* que encara es conserven, a part dels descendents tardans de l'obra, se n'han usats tres en la preparació d'aquest estudi del rossellonès de fi del segle XIII. El text més arcaic i preciós de les Vides és propietat de la Bibliothèque Nationale de París, on duu el número de catàleg «44 fonds espagnol» (número anterior, 7265). Segons el professor J. Coromines, és probable que es copiés aquest manuscrit d'una còpia del prototipus català durant els anys 1280-1310. Està escrit curosament, amb belles lletres del principi del segle catorze. Un estudi acurat de tot el còdex revela una variació perceptible en la formació d'algunes lletres, cosa que suggereix un canvi d'escriba o almenys un canvi molt marcat en el caràter de lletra, encara que no és possible formular sobre

¹. Que publiquem ací traduïda, com oferirem, perquè conté totes les informacions necessàries per a complementar les del prefaci.

². *Llibre de les dones*, cap. 353 (A 241r1).

això un judici definitiu. S'hi compten el que em sembla ésser uns sis canvis de mà. Tinc anotades nombroses característiques de cada un dels canvis.

Un segon manuscrit del text català, que pertany a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ha estat un ajut inestimable en la corroboració del text de París, amb el qual coincideix de prop. El manuscrit de Barcelona presenta, però, diferències significatives que revelen una data més tardana que la del text de París. Com ja digué Balaguer i Merino, el manuscrit de Barcelona està «escrit en lletra del segle xv, si bé el llenguatge apar ésser més antic.»¹

Un tercer manuscrit de les Vides pertany a la Biblioteca Episcopal de Vic. Per mitjà d'un microfilm (propietat de la Biblioteca de la Universitat de Xicago) hem estudiat també el manuscrit de Vic, però no l'hem usat en l'establiment del text, ja que es va comprovar que està escrit en un llenguatge molt més tardà i molt alterat per adaptar-lo a les normes lingüístiques de la nova època.

Des del manuscrit de París al de Barcelona, des del de Barcelona al de Vic, i del de Vic als manuscrits subsegüents, hi ha un decreixement progressiu en la quantitat de característiques dialectals rosselloneses, d'arcaïsmes i de llatinismes; tot això indica que P és el més pròxim al text original de la traducció, i que després de P hi ha un llarg procés de reducció a normes imposades artificiosament en els altres textos catalans del *Flos sanctorum*.

El manuscrit de París no sols és molt antic, sinó que també fou un document molt usat en el passat, com ho proven les nombroses anotacions marginals escrites més tard per altres mans, i com en donen fe els freqüents passatges tacats, on l'aigua o la llum han danyat l'escriptura. En aquests passatges les còpies xerogràfiques del microfilm eren ineficaces, de manera que, a la fi, per assegurar-nos d'obtenir una bona transcripció, vaig copiar tot el text directament del microfilm amb l'ajuda d'una lent d'augment. Algunes llacunes i imperfeccions de P consisteixen simplement en una o dues lletres descuradament omeses per l'escriba, i per aclarir aquestes qüestions fou molt útil l'ajut de B, però un passatge de P, almenys, de lletra molt indistinta, mancava del tot en el manuscrit B, i allà no hi hagué altre remei que comptar els espais buits de lletres i mirar de trobar mots catalans acceptables per a expressar el sentit de l'original llatí. No cal dir que és el text sencer de B el que s'ha usat en tota la transcripció de P per assegurar l'establiment exacte del text original que els escribes de P ens transmeteren.

A primera vista, el manuscrit P, en què s'han perdut onze folis, sembla sovint més deficient que B, però l'examen de les llacunes de B revela que

¹. «La traducció catalana del *Flos sanctorum* comparada per medi de dos diferents textos.» *Revue des langues romanes*, XIX (1880), 57.

també en aquest hi manquen deu folis i alguns fragments,¹ de manera que els dos manuscrits són més o menys igual de llargada. No obstant això el manuscrit P, abans que li traguessin aquests onze folis, originalment era molt més complet que B. Les llacunes de B generalment són anul·lacions intencionals imposades, potser, pel judici d'un segle subsegüent.

Per a corroborar el text del manuscrit P s'ha usat també, i constantment, el text llatí de la *Legenda aurea* de Voragine. Generalment hi ha concurrència entre el text de P i el text llatí tal com el va establir Graesse, i per tant podem presumir que el text llatí usat en la traducció s'aproxima molt als còdexs llatins seguits per Graesse. Però la seva preferència no sempre hi concorda pertot. La traducció catalana, en efecte, pot resultar un poderós auxiliar per determinar quins, entre els manuscrits llatins de Voragine, són els més antics i autèntics. Molts dels còdexs de Voragine són del segle xv, mentre que ací, en la versió catalana, és clar que es va usar un manuscrit del segle xiii.

El text de les Vides és essencialment una traducció de la *Legenda aurea* tal com la redactà Voragine, amb l'afegiment de les vides de Sant Narcís, Sant Feliu, Santa Bàrbara, i alguns trossos de menor importància. Cf. especialment els canvis que han implicat les curioses influències assenyalades en la nota 42 del foli 84, i en les referents a les llegendes de Judes i de Pilat.

No s'ha establert definitivament el lloc precís del Nordest de Catalunya on es va escriure el text de les Vides. No és impossible que fos traduït per sacerdots seculars, hi àdhuc per laics devots; però, segons el costum medieval, la probabilitat més creïble és que fos traduït en algun monestir. Puix que les Vides són anònimes i que no mencionen més llocs que els citats en el model llatí, no hi ha manera de decidir on fou escrita la traducció si no és per l'estudi de les característiques dialectals. Això és el que féu el professor Coromines, i els altres erudits han acceptat les seves conclusions, és a dir que el nostre text fou escrit en l'angle nord-est del territori de llengua catalana, probablement en la part que avui pertany a França, l'antiga província de Rosselló, equivalent, si fa no fa, al departament de Pyrénées-Orientales.

En el segle tretze en aquelles encontrades hi havia diversos convents pròspers: el més gran, Ripoll, encara que prop de la frontera francesa, està en territori espanyol, de manera que es troba massa al sud per al tipus dialectal, netament rossellonès, que tenim en el manuscrit 44; Sant Martí de Canigó, Serrabona i Marcèvol eren, potser, massa petits i provincials per atreure lletrats ni tan sols un nombre considerable d'escribes; això deixa Sant Miquel de Cuixà com el lloc més probable i apropiat per a la tasca de redactar i copiar el nostre text.

¹. Cf. la nota sobre Llacunes.

Els americans que desitgin tenir una idea de l'antiga bellesa i esplendor del monestir de Cuixà en els segles passats poden visitar el Cloisters Museum, que està prop de la ciutat de Nova York en un parc a la vora del riu Hudson. Per molts segles Cuixà tingué un gran agregat d'església, claustres i hospital. Però el 1793 tots els monestirs d'aquella regió, incloent-hi Cuixà, foren saquejats i arruïnats pels revolucionaris francesos. Al cap de molts anys d'abandonament, part del que quedava fou transportada als Estats Units i reconstruïda, pedra per pedra, en un bell paratge prop del riu Hudson. Els qui tenen la sort de visitar el Cloisters Museum imaginem trobar-se en l'històric monestir de Cuixà.

El primer convent de Cuixà, o més aviat la seva institució materna, situada més a ponent, a Eixalada,¹ va ésser fundat l'any 745. El 779 quan Eixalada fou destruït per una violenta inundació, els monjos sobrevivents anaren a Urgell i finalment a Roma on, l'any 801, Carlemany disposà que es reconstituís el convent dins l'ordre benedictina i autoritzà la fundació d'un nou monestir a Cuixà.² En aquella època Cuixà no era lluny del territori ocupat pels moros i sovint sofris atacs de bandes de pillards. Però els monjos convertiren llur convent en un centre agrícola, i el que més importa per a nosaltres: consta que l'any 855 ja havien adquirit trenta volums en pergami.

Cuixà fou, doncs, un monestir de gran importància des de molt temps abans del període del manuscrit de les Vides; monestir famós per la seva disciplina monàstica, els seus grans abats, i la seva erudició.

Llavors, i ja per espai d'alguns segles, havia mantingut forts vincles amb Itàlia. L'any 978 l'abat Garí, tornant a Cuixà d'una peregrinació a Terra Santa, es detingué a Venècia per visitar les relíquies de Sant Marc. Durant la seva estada a Venècia, féu amistat amb Pietro Ursèolo, llavors Dux i governador suprem de la república veneciana, i aconseguí influir tant damunt el gran senyor venecià que aquest abandonà el poder polític, la família i la hisenda per acompanyar a Cuixà l'abat Garí. Altres que feren el viatge amb ells, i que també es feren monjos, eren Mauracenus, gendre d'Ursèolo, i Giovanni Gradenigo. Encara s'uniren al grup Sant Romuald de Ravenna, i Marino, també ermità; però en lloc d'esdevenir benedictins, aquests dos fundaren un ordre d'ermitans de túniques negres en un pujol boscós prop del monestir de Cuixà. Molts anys més tard, i ja a l'edat de 102 anys, Romuald va fundar un nou ordre d'ermitans en els Apenins —aquesta vegada de túniques blanques— els Camalduls.

¹. Ramon d'Abadal. *Com neix i com creix un monestir pirinenc: Eixalada*. Barcelona, 1956.

². François Font (Abat). *Histoire de l'abbaye royale de Saint Michel de Cuxà*. Perpinyà, 1881. Tot el material següent tocant a Cuixà és del mateix text.

Degueren ser molts més els senyors i pares italians que es traslladaren a Cuixà. Un altre, Reineri, que passà per Perpinyà en camí cap al monestir, fou atacat per mainades o soldats dels senyors de Villa Basoni (avui Baó, a unes cinc milles de Perpinyà); i, en un document de 1035, els senyors de Baó declaren que desitgen compensar, «ob id maxime quod Renerio Venetico, tunc peregrino nunc vero monacho, ad vos properanti, quidam ex nostris diripuerunt argentum probatarum viii librarum, insuper et ali aquaedam in vili precio munuscula». ¹

Cuixà, amb el seu renom com a lloc sant --es diu que el 970 fou descoberta prop del monestir la tomba de Sant Hilari-- i amb la seva importància com a centre literari, fou probablement el monestir que produí la traducció catalana de Voragine, i és encara més probable que fou el lloc on es va copiar el manuscrit P de les Vides de sants rosselloneses i els seus models.

Fins a 1844 ningú sembla haver-se fixat en el manuscrit 44 de la gran biblioteca, però en aquell any fou inclòs en el catàleg que registrava els manuscrits espanyols aleshores posseïts per la Bibliothèque Royale. ² En els quaranta anys següents el provençalista francès, Camille Chubaneau, i l'erudit català, Balaguer i Merino, van estudiar extractes dels manuscrits de París i de Barcelona. No obstant això, després del primer anunci de la seva existència, passà quasi un segle abans de fer-se cap més estudi del manuscrit 44.

El 1943 el professor Coromines va publicar un anàlisi de l'ortografia, fonètica, morfologia, sintaxi i llatínismes dels primers cinquanta-dos folis del manuscrit de París, i demostrà plenament que les Vides són un dels textos arcaics més llargs de la literatura catalana. No cal dir que l'estudi de Coromines ha estat el model i una de les principals fonts d'informació en els meus treballs posteriors sobre el manuscrit 44.

El 1964 el professor Edward Neugaard va estudiar els folis 52-157 en la dissertació que va presentar a la Universitat de North Carolina.

La porció investigada per la tesi present comprèn l'última part del manuscrit, folis 157-272, dues quintes parts del tot. El nombre total de mots que abraça és aproximadament 127,649.

Els folis 157-262 conenen les vides dels sants honrats per l'Església en la segona meitat de l'any; els deu últims folis presenten la vida i els ensenyaments de Bafumet (Mahoma), una història dels lombards, i una explicació de diversos ritus de l'Església.

¹ Copiat de la Col·lecció Moreau de la Bibliothèque Nationale de Paris, vol. XXII, foli 89 (corresponent al foli 50 del Cartulari Major de Cuixà, avui perdut). Agraïxo vivament al Dr. Pere Ponsich aquesta preciosa informació inèdita. El Dr. Ponsich, de l'Ecole des Chartes, ben conegut pels seus llibres, és avui la més gran autoritat vivent en la història del Rosselló. Hem imprès *et alia* en lloc de *ex alia*.

² Ochoa y Ronna, E. *Catálogo razonado de los manuscritos españoles existentes en la Biblioteca real de Paris*. París: Imprenta Real, 1844.

Com que el professor Coromines ja havia estudiat a fons la gramàtica del llenguatge de l'obra, he limitat ara les meves notes gramaticals als aspectes que ell no havia exposat, i hi he afegit un glossari dels mots que són difícils i importants per llur arcaisme o raresa, o perquè es van usar en català per primera vegada en aquest manuscrit. L'obra essencial de referència en la preparació del glossari ha estat el magnífic conjunt dels deu volums del *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover i Moll, el qual conté quasi el vuitanta per cent de les formes arcaiques usades en les Vides. La majoria dels mots que no eren del català arcaic pertanyien a l'occità antic, i per aquests mots les obres més il·lustradores han estat el *Provenzalisches Supplement Wörterbuch* de Levy i *Lou tresor dóu Felibrige* de Mistral. Certament han estat també imprescindibles els diccionaris d'Aguiló, Balari, Du Cange, Grandó, Raynouard, i el *Diccionario Crítico* de Coromines. Però en bastants casos, les riqueses de l'antic vocabulari català-rossellonès havien escapat a l'atenció de tots els diccionaris, i per aquests he suggerit possibles significacions i fonts que considero acceptables i plausibles.

Charlotte S. Maneikis Kniazzech

NOTA EXPLICATIVA

Durant les fases successives de la preparació de les dues tesis doctorals, i després, en el curs de la preparació de l'obra definitiva, es van posar amb caràcter provisional un gran nombre de notes, especialment quan es preveia la publicació de l'obra en una sèrie d'elles dedicades en els Estats Units a obres de filologia de llengües diverses. Llavors s'esperava que els directors exigissin un gran nombre de notes, fins i tot referents a qüestions molt repetides i, més aviat, elementals, de català antic o de filologia catalana. En publi, car-ho a Catalunya, i de cara a un públic de filòlegs romanistes i catalanòfils, una gran part d'aquestes notes esdevenia innecessària; i, vist el gran cost d'aquestes publicacions, s'hagué de pendre la decisió, a última hora, de suprimir-ne moltes, que realment no són necessàries per a cap estudiós de llengua catalana. Però com que el canviar la numeració de les notes hauria conduït a moltes confusions inevitables, i a un gran nombre d'errades tipogràfiques, s'ha considerat que valia més: 1) no canviar la numeració de les notes i 2) deixar en el text els reclams de les notes suprimides. Cosa que no portarà cap inconvenient pràctic, i que fins tindrà la utilitat de donar als crítics una idea del caràcter exhaustiu amb què s'ha dut a terme la preparació de l'obra present.

SÍMBOLS I ABREVIATURES

Els parèntesis angulars < > indiquen lletres que manquen en els manuscrits però probablement figuraven en l'arquetipus (o, eventualment, en el prototipus de P o de B) i han estat suplertes conjecturalment. En certs casos es comprèn que aqueixes lletres foren omeses per un lapsus de l'escriba, en d'altres es van esborrar per danys soferts pel manuscrit, etc.

Els claudàtors [] indiquen lletres o mots afegits erròniament per lapsus dels copistes o per altres malentesos.

Un punt posat dessota una lletra significava en la primera transcripció del manuscrit que aquella lletra havia estat expuntuada (anul·lada) pels mateixos que intervingueren en la confecció del manuscrit. Posteriorment, i en una part de l'obra, es va usar aquest símbol per indicar que la lletra era de lectura dubtosa en el manuscrit. Més tard tot això ha estat explicat clarament en les notes de l'aparat crític, i en la major part dels casos s'han eliminat aquests punts. N'hi han quedat alguns, que no poden donar lloc a dubtes ni malentesos puix que això està sempre aclarit explícitament en les notes; i en canvi, en alguns casos, podien ser útils per cridar l'atenció del lector i del crític, cap a la nota aclaridora i vers el caràcter discutible d'aquella lletra.

L'abreviatura V indica el text llatí de la *Legenda Aurea* de Voragine (segons el text establert per Graesse en la 3ª ed. de la seva publicació crítica); P es refereix al còdex del manuscrit bàsic, el de París; B, al del segon manuscrit, el de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

Cor.Notes (abreviatura de *Coromines Notes*) fa referència als apunts presos per la Prof. Kniazzev en el curs de Català antic professat per Coromines l'any 1960 a la Universitat de Xicago.

LLISTA DE LES SIGLES

I vegeu també la bibliografia

Aguiló	Aguiló i Fuster, Marian. <i>Diccionari Aguiló</i> . 8 vols. B.: Institut d'Estudis Catalans, 1915-34.
AlcM (o DCVB)	Alcover-Moll. <i>Diccionari català-valencià-balear</i> . 10 vols. Amb la col·laboració de M. Sanchis Guarnier i Anna Moll Marquès. Palma de Mallorca: Impremta de Mn. Alcover, 1915-34.
Balari	Balari, J. <i>Diccionari Balari</i> . B., 1928 ss.
Cor. Vid.	Coromines, J. <i>Lleures i converses d'un filòleg</i> (pp. 276-362, «Les Vides de sants rosselloneses»), publicat primer en <i>Anales del Instituto de Lingüística</i> , Universidad N. de Cuyo, 1943. B., 1971.
DCEC	Coromines, J. <i>Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana</i> . 4 vols. Berna-Madrid: Editorials Francke, Gredos. 1954-57.
DGRG	<i>Dictionary of Greek and Roman Geography</i> . William Smith, Ed. London: John Murray, 1873.
Du Cange	<i>Glossarium mediae et infimae latinitatis</i> . Conditum a Carolo du Fresne, Domino du Cange. Niort: L. Favre, Imprimeur-Editeur, 1883.
EI	<i>Enciclopedia Italiana</i> . Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana. Ed. Giovanni Treccani, 1937.
FEW	Wartburg, W. <i>Französisches Etymologisches Wörterbuch</i> . Leipzig-Berlin: B. G. Teubner, 1940.
Graesse	Graesse, Th., ed. <i>Jacobi a Voragine: Legenda aurea: Vulgo historia lombardica dicta</i> . Vratislaviae: Koebner, 1890.
Grandó	Grandó, Carles. «Vocabulari rossellonès», <i>Miscel·lània Fabra</i> . Buenos Aires: Imprenta y Casa Editora «Coni», 1944.
MCLT	Gebbet, Russell. <i>Medieval Catalan Linguistic Texts</i> . Oxford, Dolphin, 1965.

Mistral	Mistral, Frédéric: <i>Lou tresor dóu Felibrige ou dictionnaire provençal-français</i> . Aix-en-Provence: J. Remondet-Aubin, 1828.
PDPF	Levy, Emil. <i>Petit Dictionnaire provençal-français</i> . Heidelberg, 1909.
PSW	<i>Provenzalisches Supplement Wörterbuch</i> . 8 vols. Leipzig, 1894-1923.
Rayn (o Raynouard)	Raynouard, M. <i>Lexique roman ou dictionnaire de la langue des troubadours comparée avec les autres langues de l'Europe latine</i> . Paris: Silvestre, 1844.
REW	Meyer-Lübke, W. <i>Romanisches Etymologisches Wörterbuch</i> . Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935.
VSR (o Vides R. o simplement les Vides)	<i>Vides de sants rosselloneses</i> , manuscrit 44, fonds espagnol, Bibliothèque Nationale, Paris. I les obres de J. Coromines:
ETC	<i>Estudis de Toponímia Catalana</i> , 2 vols. B. ed. Bàrcino, 1965-70.
Top. Hesp.	<i>Topica Hesperica</i> , 2 vols., Madrid: ed. Gredos, 1972. (en citem especialment l'article de la «Festschrift Jud», reproduït allí vol. II 157-194, i el de VRom. II 97-156).
Entre DLle Du Nouveau	<i>Entre dos Llenguatges</i> , 3 vols., B. ed. Curial, 1976. «Du Nouveau sur la Toponymie Occitane», publ. en <i>Beiträge zur Namenforschung</i> N. F., Heidelberg, 1973, VIII 195-308.
Elem. Prelat.	«Elementos Prelatinos en las Lenguas Romances Hispánicas» i «Acerca de algunas inscripciones del Noroeste», publ. en <i>Actas del I Coloquio sobre Lenguas y Culturas Prerromanas de la Península Ibérica</i> , Univ. de Salamanca, 1976; pp. 87-164, 363-385 i 409-423.
Misc. Fabra	<i>Miscel·lània Fabra</i> . Buenos Aires: publicada por J. Coromines, 1943.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

Hi afegim a darrera les sigles, que també s'han usat algunes vegades.

- Abadal, Ramon d'. *Com neix i com creix un monestir pirinenc: Eixalada*. B., 1956.
- Alart, Bernat. Inventari de la Llengua Catalana, inèdit en la Biblioteca Municipal de Perpinyà. (Alart, Dicc.)
- Andreu el Capellà. *De amore*.
- Anuari de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona.
- Appel, Carl. *Provenzalische Chrestomathie mit Abriss der Formenlehre und Glossar*. Leipzig: O. R. Reisland, 1912.
- Badia Margarit, Antoni. *Gramàtica històrica catalana*. B.: Editorial Noguer, 1951.
- Balaguer i Merino, A. «La traducció catalana del *Flos sanctorum*, comparada per medi de dos diferents textos,» *Revue des langues romanes*, XIX (1880), 56-60.
- Bloch, Oscar. *Dictionnaire étymologique de la langue française*, 2 vols. P., 1932. (També la segona edició; 1 vol. P., 1960, refeta per W. v. Wartburg).
- Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. (BDLC).
- Brunel, Clovis. *Les Plus Anciennes Chartes en langue provençale* (antérieures au XIII siècle) Tome I, 1926.
Les Plus Anciennes Chartes en langue provençale ...
Supplément. Tome II, 1952.
- Bulletin du Cange, Archivum Latinitatis Medii Aevi. Paris, 1924.
- Butlletí de la Biblioteca de Catalunya. B.: Institut d'Estudis Catalans, 1915 ss.
- Butlletí de Dialectologia Catalana. B.: Institut d'Estudis Catalans, 1913-38. (BDC).
- Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Barcelona, 1901 ss. (BABL).
- Cerdà, J. P. *Contalles de Cerdanya*. B.: Bàrcino, 1961.
- Cooper Louis. *Liber Regum*. Text aragonès de principis del segle XIII.
- Curial e Güelfa* E.N.C., 2 vols. 1930.

- Diàlegs de S. Gregori*, publicat per Amadeu Soberanas, E. N. C.
 Diez, F. *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*.
 Bonn, 1853.
- Dozy, R. *Supplément aux Dictionnaires Arabes*, 2 vols. Leyden,
 1881.
Glossaire des Mots espagnols et portugais dérivés de
l'arabe.
- Els Nostres Clàssics. Col·lecció publicada per Josep M. de Casacuberta
 (ed. Bàrcino), Barcelona, 1922 ss. (E. N. C. o NCI).
- Fabra, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. B., 1932.
Gramàtica de la llengua catalana. B.: L'Avenç, 1912.
- Ferrer, St. Vicent. *Quaresma*. B., 1927.
Sermons, vols. 1 i 2, E. N. C., 1932.
- Font, Abbé François. *Histoire de l'abbaye royale de Saint-Michel de Cuxà*.
 Perpinyà, 1881.
- Forcellini et al. *Onomasticon totius latinitatis*. Padua: Tipus Seminarii,
 1920.
- Fouché, P. *Morphologie historique du roussillonnais*. Toulouse i
 Paris, 1924.
Phonétique historique du roussillonnais, id. 1924.
- Grandgent, C. H. *Manual of Old Provençal*.
- Guillem de Cervera. *Proverbis*. p. p. Antoine Thomas en *Romania*, vol.
 XIV.
- Gulsoy, J. Veg. Sanelo.
- Hill i Bergin. *Anthology of Old Provençal*.
- Homilies d'Organyà*, veg. *Entre dos Llenguatges I*, 127-154.
- Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie*. p. p.
 K. Vollmöller, Munich-Erlangen, 1892 sse.
- Larousse illustré, Dictionnaire encyclopédique*. P.: Larousse, 1930.
- Latham *Revised Medieval Latin Word-list*.
- LLegendes Rimades de la Bíblia de Sevilla*, p. p. J. Coromines, *Lleures i con-*
verses ..., pp. 217 ss.
- Llull, Ramon. *Llibre d'Amic e Amat*.
Doctrina Pueril.
Fèlix de les Meravelles.
- Martorell, Joanot. *Libre del valerós e strenu Cavaller Tirant lo Blanch*.
 B.: C. Verdaguer, 1879.
- Meyer-Lübke, W. *Grammatik der romanischen Sprachen*. Leipzig, 1890 ss.
- Moll, F. de B. *Gramàtica històrica catalana*. Madrid: Gredos, 1952.
- Pujades, Jeroni. *Dietari*. ed. J. M. Casas Homs, pròleg de A. Duran
 Sanpere, 2 vols. B.: Fundació Vives i Casajuana,
 1975.

- Reixac. *Questa*, trad. de la *Questa del Sant Graal*, seta o copiada pel mallorquí Reixac en el segle XIV; p. p. V. Crescini e V. Todesco *La versione catalana dell'Inchiesta del San Graal*, B., IEC. 1917.
- Revista de Bibliografia Catalana. B. 7 vols. Publicada per Jaume Massó i Torrens, 1901-1907. (R. Biblgr. Cat.).
- Revista de Filologia Española.
- Revista de Filología Hispánica.
- Revue Hispanique, P., 1894-1935 (R. Hisp).
- Revue des Langues Romanes. Montpellier, 1870 ss. (RLR).
- Rohlf, Gerhard. *Le Gascon, Etudes de Philologie Pyrénéenne*. Halle, Niemeyer, 1935.
- Roig, Jaume *Spill o Llibre de les Dones*, ed. Chabàs. B., 1905.
- Rokseth, P. *Terminologie de la Culture des Céréales à Majorque*. B., 1923.
- Romania. 1872 ss. (Rom.).
- Saisset, Albert. *Perpinyanenques*, i altres obres del mateix autor.
- Salvà, Maria Ant. Traducció de Mistral, *Mireia*.
- Sanelo, M. J. *Diccionario valenciano-castellano*, publicat per Joseph Gulsoy. Castelló de la Plana, 1965.
- Serra i Vilaró. *Les Baronies de Pinós i Mataplana*, 3 vols.
- Soff, Irene. *Die Formen der Katalanischen Verbalendungen von den Anfängen der schriftlichen Überlieferung bis 1400*. (Dissertació, Friedrich Alexander Universität) Erlangen, 1960.
- Vayreda, Marian. *La Punyalada*. B., 1901.
- Sang Nova*. Olot, 1900.
- Voragine, Jacobus de. *Legenda aurea*.
Hem usat l'edició:
Graesse, Th. Editio tertia. Vratislaviae, 1890.
i la de Lió, 1510.
i les traduccions de:
Wyzewa, Théodore de. P., 1905.
Roze, J-B. M. *La Légende Dorée*. 2 vols. P., 1967.
- Vox Romanica, Zurich. 1937 ss. (VRom.)
- Weisberger, Leo. *Rhenania Germano-Celtica*. Bonn, 1969.

LLACUNES
Manuscrít P DEL MANUSCRIT B Manuscrít B

Donem aquí, com a mostra, la llista de les llacunes
peculiars a B des del foli 175 fins al final.

175v1.31-175v2.14	Del puyament de la Verge Maria en lo cel . . .	204r1.28
177v1.25-177r1.3	» » » » » » » » . . .	204v2.26
178v2.18-178v2.24	Sent Bernat	206v2.28
178v2.40-179r1.22	» »	207r1.10
184r2.24-184r2.31	Sent Augustí	212v1.11
184v1.28-184v2.2	» »	212v2.9
184v2.11-185r1.5	» »	212v2.19
185r1.19-185v2.20	» »	212v2.34
185v2.33-186r1.2	» »	213r1.5
186r1.35-186v1.21	» »	213r1.40
186v2.33-186v2.40	» »	213v1.8
187r1.8 -187r2.12	» »	213v1.17
187r2.35-187v2.5	» »	213v1.40
190v1.18-191v1.28	Sent Savian e Senta Savina (<i>enter</i>)	216v2.12
197r2.37-198r1.34	Del neximent de la Verge Maria (<i>part</i>)	221v2.31
199r2.41-200r1.36	Sent Adrian (<i>part</i>)	223r2.21
	Sent Gorgoni (<i>enter</i>)	
	Sent Prot, Sent Jacint, Senta Eugènia (<i>enter</i>)	
207r2.33-207v1.22	Sent Maurici	231v1.6
207v1.22-207v1.30	Senta Justina	231v1.16
207r2.34-207v1.2	» »	232r2.32
209v1.12-209v1.35	Sents Cosme e Damià (<i>part</i>)	233r2.43
215v1.12-216v2.9	Sent Remigi (<i>enter</i>)	239v1.22
	Sent Leodeguari (<i>enter</i>)	
218r1.28-218r1.39	Sent Francès	241r1.16
218v2.9 -218v2.27	» »	241v2.6
219v1.28-219v2.7	» »	242v1.13
220v1.26-225v2.17	Senta Pelàgia (<i>enter</i>)	243v1.21

	Sent Pelagi Monge (<i>enter</i>)	
	Senta Taysis (<i>enter</i>)	
	Sent Dionis (<i>enter</i>)	
	Sent Calixto Papa (<i>enter</i>)	
	Sent Leonart (<i>enter</i>)	
226v2.15-227r1.14	Sent Luch Evangeliste	224v1.13
227r1.21-227v1.40	» » »	244v1.20
227v2.30-228r1.34	» » »	344v2.14
228v2.3 -229r1.31	Sent Crisant (<i>enter</i>)	245r2.25
237r1.35-237v2.9	La festa dels sants (<i>part</i>)	253r2.30
238r2.3 -238r2.17	» » » » »	253v2.23
238v2.4 -238v2.7	» » » » »	254r2.10
241r2.29-241r2.40	Remembransa de tots los feels qui són morts (<i>part</i>)	256v2.3
255r2.31-255v1.22	Sent Pastor Abat (<i>part</i>)	268r2.28
255v2.35-256r1.4	Sent Joan Abat (<i>part</i>)	268r2.37
256v2.41-257r1.7	Sent Arseni (<i>part</i>)	269r2.28
257v1.3 -257v1.9	Sent Agaton	270r1.2
258r2.25-258r2.33	Sent Barlam e Sent Josafat	270v1.6
259v1.35-259v2.32	» » » » »	271v2.4
260v1.22-260v1.27	» » » » »	272r2.38
262r2.26-262v1.6	Sent Pelagi Papa (<i>part</i>)	274r2.4
264r2.4 -264v2.6	Del Rey Recordus	276r2.40
271r1.10-271r1.19	Per qual rasó és lavada la gleysa ab aygua beneseta	284r2.20
272r1.3 -272r1.11	Del Rey Antioqus (<i>enter</i>)	278v1.18

INDEX DELS FOLIÏ DEL MANUSCRIT P

VOLUM II

Pròleg	1r1
De l'Aveniment de Jhesú Crist.	1v2
Del segon Aveniment quant venrà jutgar los morts e'ls vius.	3r1
Dels .XV. seyals del jusesi.	3r2
De Sent Andreu Apòstol	5r2
De Sent Nicholau Prolech.	9r2
De Santa Lúcia.	12r2
De Sen Tomàs Apòstol	13v1
.	15v2
(De les festes que son enfre lo temps de renovació)	msB 15v1
(De la Nativitat de Jhesú Crist)	msB 16v1
De la Nativitat de Jhesú Crist (reprèn el ms. P).	17v1
De Santa Anastàsia.	19v2
De Sant Esteve.	20v1
De Sent Johan Apòstol e Evangelista.	23r1
Dels Innocens.	25r2
De Sent Tomàs de Conturbera.	26v2
De Sent Silvestre	28r1
La disputació dels juseus	29r2
De la mort del drac.	31v1
De la circumcisió de Déu	31v2
De l'Aparici de Déu	35r1
De Sent Pol primer hermita	37v2
De Sent Remigi	38r2
De la ampola de la crisma de que són untats los reys de França	38v2
De Sent Ylari.	39r1
De Sent Macari.	39v2
De Sent Feliu	40v1
De Sent Marcel.	41r1
De Sent Antoni.	41r1
De Sent Fabià Papa	42v2

De Sent Sebastia	43r1
De Senta Agnes	45r1
De Senta Esmerenciana	45v2
De Sent Vicens	46r2
De Sent Basili Bispe	47v2
De Sent Joan Almoyner	50r1
La conversió de Sen Pol	52v2
De Senta Paula	53v1
De Sent Julià Bispe	55v1
De les festa(s) de Septuagèsima	57v1
De Septuagèsima	57v1
De Sexagèsima	58v1
De Quinquagèsima	58v2
De Quadragèsima	59r2
Dels dejunis de les .IIII. tempres	59v2
De Sent Ignaci	60v1
De la purificació de Sancta Maria	61v1
Per què fo establida aquesta festa	63r2
De Sent Blasi	64v1
De Santa Hagata	65v1
De Sent Vedast	67r1
De Sent Aman	67r2
De Sent Valenti	67v2
Sancta Juliana	68r1
De la cadira de Sent Pere	68v1
Quant fo establít que ls clergues portessent corona és assí legit	69v2
Per què ton hom los pels en aviró del cap per corona	70r1
De Sent Macià	70r1
De Sent Macià Apòstol	72r2
En Judes aucís son pare he ac sa mare per muler	70v2
Notable	71r2
Questió	71v1
De Sent Gregori	71v2
Qui aordona l'ofici de la Gleysa per tot lo mon	76v1
De Sent Longi	77r1
De Sent Beneset	77r2
De Sent Patrici	80r2
De Purgatori	80v1
D'Infern	80v2
De Paradís	81r1
De la Anunciació de Jhesuchrist	81r2
De la Passió de Nostre Senyor Jhesuchrist	83v2

Del neximent de Pilat	87r1
De la Verònica	87v1
De la Resurrecció de Jesucrist	88v1
L'orde dels dies e de les nuyts	88v2
En cal manera Jhesuchrist deliurà los Sants Pares d'Infern	91r2
De Sent Segon, cavaler	92v1
De Senta Maria Egipcíaca	93v1
De Sent Ambrosi	94r2
De Sent Georgi	97r2
De Sent March Evangelista	99r1
En qual loc l'Avangeli que fe Sent March	99r2
De Sent Marcelli	100r1
De Sent Vidal	100r2
De una verge qui fo en Antioxa	100v1
De Sent Pere, Màrtir, dels Preycadors	100r1
De Sent Phelip, Apòstol	105v1
De Sent Jacme, Apòstol	106r1
Del destruiment de Jherusalem	107v1
Del trobament de la Sancta Crou	108v2
De Sent Joan denant Porta Latina	111r1
De letania major e menor	111r2
Per qual rasó sonen les esqueles cant cau tempestat	112r1
De la Assensió de Nostre Seyor	112v1
Del trametement del Sant Spirit	115v1
De Sent Gordian et Epimaco	119v2
De Sent Nero et Axileo	120r1
De Sent Pancrasi	120v1
De les festes que só enfre lo temps de Reconsiliació	121r1
De Sent Urbà	121r1
De Senta Petronil·la	121r2
De Sent Pere e de Sent Marcel	121v2
De Sent Prim e de Sent Felician	122r1

VOLUM III

De Sent Bernabé, Apòstol	122r2
De Sent Victo e de Sent Modesto	124r1
De Sent Quirch e de Santa Julita	124v1
De Sent Mari Monge	124v2
De Gervasi et Protasi	125r1
De la nativitat de Sent Joan Babtista	126r1
De Sent Joan e de Sent Paul	128v2

De Sent Leó, Papa	129v2
De Sent Pere Apòstol	130r1
De Sent Paul Apòstol	132v1
De .VII. fraras	135v2
De Sancta Theodora	135v2
De Senta Marguarida	137r1
De Sent Al·lexi	138r1
De Senta Praxedis	139r1
De Senta Maria Magdalena	139r1
De Sent Apol·linare	142r1
De Senta Cristina	142v1
De Sent Jacme Apòstol	143v1
De Sent Cristau	146v1
De .VII. fraras durmens	148r1
De Sent Nazari	149v1
De Sent Feliu Papa	150v1
De Sent Sulpici e de Sent Fausti e de Senta Beatriu, verge, màrtirs	150v2
De Senta Martha	151r1
De Sent Abdon et Sennen	152r1
De Sent Germà	152r2
De Sent Eusebi	153v1
De Sent Feliu de Girona	154r2
Dels Macabeus	155r2
Dels liguamens de Sent Pere Apòstol	155v1
De la mort d'Erodes	156r1
De Sent Esteve Papa	157v1
Del trobament del cors de Sant Esteve	157v2
De Sant Domènec	159r2
De Sent Sixto Papa	165v1
De la Transfiguració de Jhesú Crist	165v2
De Sent Donat	166r1
De Sent Ciriacho	166v2
De Sent Laurens	167r2
De Sent Ypòlit	171v1
Del puyament de la Verga Maria en lo cel	172v2
De Sent Bernat	177r2
De Sent Timoteu	180r2
De Sent Simforià	180r2
De Sent Bartolomeu Apòstol	180v2
De Sent Augustí	182v1
De la traslació del cors de Sent Augustí	186v1

Del degolament de Sent Joan Baplista	188r2
De Sent Feliu Prevere	190r2
De Sent Savian e de Santa Savina	190v1
De Sent Lop	191v1
De Sent Mamertí (Mamentí).	193r1
De Sent Geli	193v2
Del nexement de la Verge Maria Gloriosa	194v1
De Sent Adrian	198r1
De Sent Gorgoni e de Sent Dorotheu Màrtirs.	199v1
De Sent Prot e de Sent Jacint e de Senta Eugenia.	199v2
De l'Exansament de la Santa Crou	200v2
De Sent Corneli e de Sent Sebrà	202v2
De Senta Eufèmia.	203r1
De Sent Lambert	204r1
De Sent Matheu Apòstol e Evangelista	204r2
Per qual raó foren més cantats los Salms de David e l'Avangeli de Sent Matheu e les Pistoles de Sent Paul que autres cants en la Gleysa	205v2
De Sent Maurici	206r2
De Senta Justina	207v1
De Sent Cosme e Sent Damià	208v2
De Sent Michel Archàngel.	209v2
De Sent Gerònim	213v2
De Sent Remigi	215v1
De Sent Leodeguari	216r1
De Sent Francesc	216v2
De Senta Pelàgia	220v1
De Sent Pelàgia Monge	221r2
De Senta Taysis	221v2
De Sent Dionís	222r2
De Sent Calixto Papa	224r1
De Sent Leonart	224v1
De Sent Luch Evangelista	225v2
De Sent Crisant	228v2
De .Xl.mília verges	229r1
De Sent Simon e de Sent Judas	230r2
En qual manera era figurat Jhesú Crist	231r1
De Sent Narsís de Girona	232r2
De Sent Eustaxi	234r1
De la Festa de Tots Sants	235v1
Del Panteon de Roma con fo feyt	235v2
Per què fo establhit que hom fesés festa dels Sants	236r2

Remembransa de tots los feels qui són morts	239r2
(Aquí el manuscrit B supleix la llacuna del manuscrit P). . .	B257r1
De Sant Teodoro.	B258r1
De Sant Martí	B258r2
De Sant Bres.	B260r2
Del nom de Santa Sicília	B260v2
De Sent Clement Pròlech	B262r1
(Aquí reprèn el manuscrit P).	250r1
De Sent Grisogon.	250v2
De Senta Katherina.	251r2
En cantes maneres pot perilar castetat	253r2
De Sent Sadorní	253r2
De Sent Jacme Entretalat	253v2
De Sent Pastor Abat	255r1
De Sent Joan Abat	255v2
De Sent Moysèn Abat.	256r1
De Sent Arseni.	256v1
De Sent Ageton	275r2
De Sent Barlam e de Sent Josofat	257v2
De Sent Pelagi Papa	262r1
Del rey Adoloart dels longobarts (Bafumet).	262v2
Del lombarts	264r1
D'En Pipí rey de Fransa	264r2
De Carles	264r2
Del rey Astulfus	264.2
Del rey Dagobert.	264r2
Del rey En Caldemi.	264v1
D'En Beda.	264v1
Del rey Recordus.	264v1
De Sent Beneset	264v2
De Senta Petronil·la.	264v2
De les gens de Tir	264v2
De Pipí e de Carles.	264v2
D'Amics e d'Amelis.	265r1
De Leó Papa.	265r1
De la forma de Carles	265r2
De Lodovico	265r2
D'En Michel Emperador.	265v1
D'En Lotovari	265v1
De Papa Sergi	265v1
Del rey dels búrguares	265v2
De sanc	265v2

De N'Enrich	266r1
De Santa Bàrbara	B285r2
D'En Corat	266r1
D'En Corat de Lupolt	266r2
De N'Enrich	266v1
De N'Anric ters.	266v2
D'En Berenguer.	266v2
De N'Anrich	266v2
Quant fo pres Jherusalem per crestians	266v2
Del monestir de Cistel.	267r1
D'En Brandus	267r1
De N'Anric llll	267r1
De Sent Bernat.	267r2
D'En Lotari	267r2
D'En Corat.	267r2
De N'Eugeni Papa	267r2
De Frederich	267v1
De N'Anrich.	267v1
Del temps dels preycadors e dels menors	267v2
De Senta Helisabet	267v2
De Frederic segon.	267v2
De la deicació de la Gleysa	268r1
Per què diu hom la messa en .iii. lenguatges	268r2
Per què ora hom en la gleysa envés horient.	269r1
Per què diu hom les matines hora de miyanuit	269r2
Per què diu hom la prima.	269r2
Per què la tèrcia	269v1
Ni per què la .viª.	269v1
Per què nona.	269v1
Per què diu hom les vespres.	269v1
Per què diu hom la completa	269v1
En qual manera devem nos lausar Déu.	269v1
En qual manera és consecrada la gleysa.	269v2
De la vertut dé l'encens.	270r2
En qual manera és consecrada la gleysa	270v1
Per qual rasó és lavada la gleysa ab aygua beneseta.	271r1
De què's fa aygua beneseta	271r1
Per qual causa escriu hom les besseroles en la gleysa	271r2
Per cal rasó són pintades les crous en les gleses.	271r2
Per quals és la glesa solada	271v1
Contra la avaresa dels clerges	271v1
Del rey Nabuzardan.	271v2

Del rey Antioqus	272r1
De la supèrbia dels clerges.	272r1
De la deicació del temple spiritual	272r1
De què és l'autar d'aquest temple	272r2
En cal manera's fa la deicació del temple spiritual.	272r2

INDEX DELS FOLIS DEL MANUSCRIT B

VOLUM II

1.	Del primer aveniment de Jhesú Crist.	1r1
2.	Del segon aveniment spiritual.	1v1
3.	» » » quant venrà jutgar los morts e'ls vius .	2v1
4.	De Sant Andreu apòstol	4v1
5.	» Sent Nicholau.	8v1
6.	» Senta Lucia verges.	11v1
7.	» Sant Thomas	13r1
8.	» les festes que son enfre lo temps de renovació	16r2
9.	» la nativitat de Jhesú Crist.	16v1
10.	» Santa Anastasia	19v1
11.	» Sant Esteve.	20v1
12.	» » Johan	24v2
13.	Dels innocents.	27v1
14.	De Sant Thomas de Conturberi.	29r2
15.	» » Silvestre.	30v2
16.	» la circumcisió de Nostre Senyor Jhesú Crist	35r2
17.	» » aparició de Jhesú Crist Nostre Senyor	39r1
18.	Sant Julià e Santa Basilissa sposa sua	42v2
19.	De Sant Paul lo primer hermite	45v1
20.	» » Remigi	46r2
21.	» » Ylari	47r2
22.	» » Machari.	48r2
23.	» » Feliu	49r1
24.	» » Marcell	49v2
25.	» » Anthoni	49v2
26.	» » Fabià	51v2
27.	» » Sebastia	52r1
28.	» Santa Agnes verge.	54v2
29.	» Sant Vicens.	56r2
30.	» » Basili bisbe	58r1
31.	» » Johan almayner	60v1

32.	De la conversació de Sant Paul	63v2
33.	» septuagésima	65r1
34.	» sexsagésima	66r1
35.	» quinquagésima	66v1
36.	» quadragésima	67r1
37.	Dels dejunis.	67v2
38.	De Sant Ignaci bisbe d'Antiotxa	68v1
39.	» la purificació de la Verges Maria	70r1
40.	» Sant Blasi	74r1
41.	» Santa Agata	75r2
42.	» Sant Vadast	77r2
43.	» Santa Eulalia	78r1
44.	» Sant Valentí	78v2
45.	» Santa Juliana	79r1
46.	» la cadira de Sant Pere	79v2
47.	» Sant Macià	82r1
48.	» » Gregori papa	83v2
49.	» Longí qui mes la lansa	91r1
50.	» Sant Beneset	91r2
51.	» » Patrici	95r1
52.	» la anunciació de la Verges Maria	96r2
53.	» passió de Nostre Senyor Déu Jhesú Crist	99v1
54.	Dites de les festes qui son enfre lo temps de la reconciliació	105v1
55.	De la resurrecció de Jhesú Crist	105v1
56.	De Sant Segon	110v1
57.	» Santa Maria egipciana	111r2
58.	» Sant Ambrosi	112r2
59.	» » Jordi	115v2
60.	» » March evangelista	117v2
61.	» » Marçel	119r1
62.	» » Vidal	119r2
63.	D'una santa verges	119v2
64.	De Sant Pere martir	120r2
65.	» » Felip	124v2
66.	» » Jacme	125r2
67.	Del trobament de la Santa Creu	128v1
68.	De Sant Johan de porta latina	131r2
69.	» les letanies maiors e manors	131v1
70.	Del puyament de Jhesú Crist	133r2
71.	» tremetament de Sant Spirit	137r1
72.	De Sent Gordian	142r1
73.	» Sant Nereo	142v1

74.	De Sant Pancrassi	143r2
75.	» » Urbà	143v2
76.	» Santa Patronilla	144r2
77.	» Sant Perc exercista	144v1
78.	» » Prim	145r1

VOLUM III

79.	De Sant Barnabas	145r2
80.	» » Victor	147r2
81.	» » Quirch	147v2
82.	» Santa Maria monge	148r1
83.	» Sant Gervasi	148r2
84.	» » Johan baltista	149r2
85.	» la nativitat de Sant Johan baltiste	149v1
86.	» Sant Johan e de Sant Paul	153r1
87.	» Sant Leó papa	154r1
88.	» » Pere apòstol	154v1
89.	» » Paul »	158r2
90.	Del nom dels set ffreres	161r2
91.	De Santa Teodora noble verge	161r2
92.	» » Margarida	162v2
93.	» Sant Alexi de Roma	163v1
94.	» Santa Maria Magdalena	166v2
95.	» Sant Apollinari	170v2
96.	» Santa Crestiana	170v2
97.	» Sant Jacme apòstol	171v2
98.	» » Cristau	175r2
99.	Dels set freres dormens	176v2
100.	De Sant Natzari	178r2
101.	» » Ffeliu	179v1
102.	» Santa Marta osta de Jhesù Crist	179v2
103.	» Abdon e Sennen	181r1
104.	» Sant Germà	181r2
105.	» Sent Eusebi	182r2
106.	» » Ffeliu de Gerona	183r2
107.	Dels Macabeus, qui foren set	184v1
108.	» ligaments de Sent Pere	184v2
109.	De Sent Steve martir	186v1
110.	» Sant Domenge	188r2
111.	» Sent Sixtus	194r2

112.	De la transffiguració de Nostre Senyor	194r2
113.	» Sent Donat	194v1
114.	» Sant Ciriach diaque	195r2
115.	» » Lorens.	196r1
116.	» » Ypolit.	200r1
117.	Del puyament de la Verges Maria	201r1
118.	De Sant Bernat	205r1
119.	De Sent Thimoteu.	207r2
120.	» » Simfforià.	207r2
121.	» Sant Berthomeu.	207v2
122.	» » Augustí	210v1
123.	Del degolament de Sant Johan	213r2
124.	De Sent Ffeliu prevere.	216v1
125.	» » Lop.	216v2
126.	» Sant Manret.	217r2
127.	» » Geli.	218r1
129.	Del neximent de la Verges	218v2
129.	De Sent Adrià	221v2
130.	» Santa Eugènia.	223r2
131.	Del exalçament de la Santa Creu	224r2
132.	De Sant Corneli.	226r2
133.	» Santa Euffemia	226v2
134.	» Sant Lambert.	227v2
135.	» » Matheu	228r1
136.	» » Manrici	230r2
137.	» Santa Justina.	231v1
138.	» Sent Cosme e de Sent Damià	232v2
139.	» » Miquel Archàngel.	233v1
140.	» » Jerònim	237v2
141.	» San Ffrances	239v1
142.	» Sant Luch	243v1
143.	» les onze milia verges	245r2
144.	» Sant Symon.	264v2
145.	» » Narçis.	248v2
146.	» » Quintí.	249v1
147.	» » Eustaxi	249v2
148.	» la festa de tots sants Noembre	251v2
149.	» tots fisels deffonts	254v2
150.	Sant Teodoro.	258r1
151.	» » Martí	258r2
152.	» » Bres.	260r2
153.	» Santa Sicilia.	260v2

154.	De Sant Clement	262 r1
155.	» » Grisogon.	263 r1
156.	» Santa Caterina.	263 r2
157.	» Sant Sadorni	266 r2
158.	» » Jacme martir.	266 v2
159.	» » Pastor abat	267 v2
160.	» » Johan abbat	268 r2
161.	» Moysen abbat.	268 v1
162.	» Sant Arceni.	268 v2
163.	» Sent Agaton.	269 v2
164.	» Sent Barlam.	270 r1
165.	» » Pelagi papa	273 v2
166.	» Baffumet	274 v1
167.	» Logobart	275 v2
168.	Del rey Degobert	276 r1
169.	» » en Coldeni	276 r1
170.	Del rey Recordus	276 r2
171.	De Sent Beneset.	276 r2
172.	» Santa Petronilla fila de Sent Pere	276 v1
173.	» Pipí e de Karles	276 v1
174.	» Amich e Melis cavallers.	276 v2
175.	» Leó papa.	276 v2
176.	» la forma de Karles	277 r1
177.	» Lodeust.	277 r2
178.	D'En Miquel emperador	277 r2
179.	Del rey dels bugarres	278 v1
180.	De Octo primer.	278 v2
181.	» » segon	278 v2
182.	» » terç	278 v2
183.	» Anrich	279 r1
184.	» Corat.	279 r1
185.	Del compte Lupol.	279 r2
186.	D'En Anrich terç	279 v2
187.	De la presa de Jherusalem	279 v2
188.	Del monastir de Cistell	280 r1
189.	De la desicació de la glesa	281 r1
190.	Per què diu hom les laudes de matí après miga nuyt.	282 v1
	» » » » prima	
	» » » » terça.	
	» » » » nona.	
	» » » » vespres.	
	» » » » completa.	

191.	En qual manera devem nos orar.	282v2
	» » » és consecrat l'altar	282r1
192.	De la virtut de l'encens	283v1
193.	En qual manera és consecrada la sglesa	283v2
194.	De la supèrbia dels clergues	284r2
195.	» » dedicació de la glesa	284r2
196.	» què és aquest altar del temple	284v2
197.	En qual manera se fa la dedicació del temple spiritual	284v2
198.	De Santa Bàrbara	285r2
199.	» » Paula	285v1

ÍNDEX
DE LES VIDES O CAPÍTOLS D'AQUEST VOLUM

ÍNDIX DE LES VIDES O CAPÍTOLS D'AQUEST VOLUM

DE SENT BERNABÉ, APOSTOL	9
DE SENT VÍCTOR I DE SENT MODISTO	15
DE SENT QUIRCI I DE SANTA JULITA	17
DE SENT MARI, MONGE	19
GERVASI I PROTASI	20
DE LA NATIVITAT DE SENT JOAN BAPTISTA	24
DE SENT JOAN I DE SENT PAUL	36
DE SENT LEÓ, PAPA	39
DE SENT PÈRE APOSTOL	41
DE SENT PAUL APOSTOL	55
DE 'VII' FRATIS	64
DE SANCTA THEODORA	65
DE SANTA MARGUARIDA	69
DE SENT ALEXI	72
DE SANTA PRAXEDIS	76
DE SANTA MARIA MAGDALENA	76
DE SENT APOL·LINARI	88
DE SANTA CRISTINA	91
DE SENT JACME APOSTOL	94
DE SENT CRISTAU	105
DE 'VII' FRATAS DURMENS	111
DE SENT NAZARI	117
DE SENT FELIU, PAPA	120
DE SENT SIMPLICI I DE SENT FAUSTÍ I DE SANTA BEATRIU, VERGE, MARTIR	121
DE SANTA MARTHA	122
SENT ABDON ET SENNEN	126
DE SENT GERMÀ	127
DE SENT EUSEBI	132
DE SENT FELIU DE GIRONA	134
DELS MACABEUS	138
DELS LIGUAMENS DE SENT PÈRE APOSTOL	139

DE LA MORT D'ERODES	140
DE SENT ESTEVE PAPA	146
DEL TROBAMENT DEL CORS DE SENT ESTEVE	146
DE SENT «DOMENEC».	151
DE SENT SIXTO PAPA	169
DE LA TRANSFIGURACIO DE JHESU CRIST	170
DE SENT DONAT	170
DE SENT CÒRIACO	172
DE SENT LAURENS	174
CONTRA JUTYES	180
PER QUE SON MUDADES LES VIGILIES DELS SANTS EN DEJUNIS	187
DE SENT YPOLIT	187
DEL PUYAMENT DE LA VERGE MARIA EN LO CEL	190
DE SENT BERNAT	203
DE SENT TIMOIEU	213
DE SENT SIMFORIÀ	213
DE SENT BERTOLOMEU APOSTOL	215
DE SENT AUGUSTÍ	221
DE LA TRASLACIO DEL CORS DE SENT AUGUSTÍ	234
DEL DEGOLAMENT DE SENT JOAN BAPTISTA	239
DE SENT FELIU PREVERE	246
DE SENT SAVIAN E DE SENTA SAVINA	247
DE SENT LOP.	250
DE SENT MAMENTI	251
DE SENT GELI	253
DEL NEXEMENT DE LA VERGE MARIA GLORIOSA	256
DE SENT ADRIAN	267
DE SENT GORGONI E DE SENT DOROTHEU MARTIRS	272
DE SENT PROT E DE SENT JACINT E DE SENTA EUGENIA	272
DE L'EXANSAMENT DE LA SANTA CROU	276
LA ORACIO DE LA SANCTA CROU	278
DE SENT CORNELI E DE SENT SEBRIÀ	282
DE SENTA EUFEMIA	283
«DE SENT LAMBERT».	286
DE SENT MATHEU APOSTOL E EVANGELISTA	287
PER QUAL RAÓ FOREN MES CANTATS LOS SALMS DE DAVID E L'AVANGELI DE SENT MATHEU E LES PISTOLES DE SENT PAUL, QUE AUTRES CANTS, EN LA GLEISA.	292
DE SENT MAURICI.	295
DE SENTA JUSTINA	298
DE SENT COSME E SENT DAMIÀ	302
DE SENT MICHEL ARCHANGEL	305

DE SENT GERONIM	318
DE SENT REMIGI	324
DE SENT LEODEGUARI	326
DE SENT FRANCESC	327
DE SENTA PELAGIA	340
DE SENT PELAGI MONGE	342
DE SENTA TAYSIS	343
DE SENT DIONIS.	344
DE SENT CALIXTO PAPA	349
DE SENT LEONART	351
DE SENT LUCH EVANGELISTA	355
DE SENT CRISANT	364
DE 'XI' MILIA VERGES	365
DE SENT SIMON E DE SENT JUDAS /	369
EN QUAL MANERA ERA FIGURAT JHESU CHRIST	371
DE SENT NARSIS DE GIRONA	376
DE SANT QUINTÍ	381
DE SANT EUSTAXI.	381
DE LA FESTA DE TOTS SANTS	386
DEL PANTEON DE ROMA CON FO FEYT	387
PER QUE FO ESTABLIT QUE HOM FESÉS HESTA DELS SANTS	388
REMEMBRANSA DE TOTS LOS FEELS QUI SON MORTS	397
DE SANT TEODORO	408
DE SANT MARTÍ RISBE	408
DE SANT BRES	414
DEL NOM DE SANTA SICILIA	416
DE SENT CLEMENT PROLECH	419
<VIDA> DE SANT CLEMENT	419
DE SENT GRISOGON	424
DE SENTA KATHERINA	425
EN CANTES MANERES POT PERILAR CASTETAT *M.	431
DE SENT SADORNÍ.	432
DE SENT JACME ENTRETALAT	433
DE SENT PASTOR ABAT	437
DE SENT JOAN ABAT	440
DE SENT MOYSEN ABAT	440
DE SENT ARSENI	442
DE SENT AGATON.	445
DE SENT BARLAM E DE SENT JOSAFAT	446
DE SENT PELAGI PAPA	459
DEL REY ADOLGART DELS LONGOBARTS	462
DELS / LOMBARTS.	466

D'EN PIPÍ REY DE FRANSA *M.	467
DE CARLES	467
DEL REY ASTULFUS	467
DEL REY DEGOBERT *M.	467
DEL REY EN COLDOVÍ *M.	468
D'EN BEDA	468
DEL REY RECORDUS *M.	468
DE SENT BENESET	469
DE SENTA PETRONIL·LA	469
DE LES GENS DE TIR	469
DE PIPÍ E DE CARLES	469
D'AMICS E D'AMELIS	470
DE LEÓ PAPA	470
DE LA FORMA DE CARLES	471
DE LUDOVIC	471
D'EN MICHEL EMPERADOR	472
D'EN LOTOUARI *M.	472
DE PAPA SERGI *M.	472
DEL REY DELS BURGUARES	472
MIRACLE DE SANC.	473
DE N'ENRICH	474
DE SANTA BARBARA	474
D'EN CORAT	475
D'EN CORAT «E» DE LUPOLI	475
DE N'ENRICH	476
DE N'ANRIC TERS *M.	477
D'EN BERENGUER *M.	477
DE N'ANRICH	477
QUANT FO PRES JHERUSALEM PER CRISTIANS	477
DEL MONESTIR DE CISTEL *M	478
D'EN BRANDUS*	478
DE N'ANRIC ·III·	479
DE SENT BERNAT	479
D'EN LOTARI	479
D'EN CORAT	479
DE N'EUGENI PAPA	480
DE FREDERICH	480
DE N'ANRICH	481
DELS TEMPS DELS PREYCADORS E DELS MENORS	481
DE SENTA HELISABET *M.	482
DE FREDERIC SEGON	482
DE LA DEICACIÓ DE LA GLEISA	482

PER QUE DIU HOM LA MESSA EN 'III' LENGUATGES	484
PER QUE ORA HOM EN LA GLEYSA ENVES HORIENT	485
PER QUE DIU HOM LES MATINES HORA DE MIYANUIT	486
PER QUE DIU HOM LES LAUDES HORA DE MIYANUIT	486
PER QUE DIU HOM LA PRIMA "M"	487
PER QUE LA TERCIA	487
NI PER QUE LA "VI"	487
PER QUE NONA	487
PER QUE DIU LES VESPRES	488
PER QUE DIU HOM LA COMPLETEA	488
EN QUAL MANERA DEVEN NOS LAUSAR DEU	488
EN QUAL MANERA ES CONSECRA DA LA GLEYSA	488
DE LA VERTUT DE L'ENCENS	490
EN QUAL MANERA ES CONSECRA DA LA GLESA	491
PER QUAL RASÓ ES LAVADA LA GLEYSA AB AYGUA BENESETA	492
DE QU'ES FA AYGUA BENESETA	492
PER QUAL CAUSA ESCRIU HOM LES BESSEROLES EN LA GLEYSA	493
PER CAL RASÓ SON PINTADES LES CROUS EN LES GLESES	494
PER QUALES ES LA GLESA SOLADA	494
CONTRA LA AVARESA DELS CLERGUES	494
DEL REY NABUZARDAN	495
DEL REY ANTIOQUS	495
DE LA SUPERBIA DELS CLERGUES	495
DE LA DEÏCACIÓ DEL TEMPLE SPIRITUAL	496
DE QUE ES L'AUTAR D'AQUEST TEMPLE	496
EN CAL MANERA'S FA LA DEÏCACIÓ DEL TEMPLE SPIRITUAL	497
INTRODUCCIÓ A LA TESI DE LA PROFESSORA MANEIKIS-KNIAZZEH	501
NOTA EXPLICATIVA	507
SÍMBOLS I ABREVIATURS	508
LLISTA DE LES SIGLES	509
NOTES BIBLIOGRÀFIQUES	511
LLACUNES DEL MANUSCRIT B	515
INDEX DELS FOLIS DEL MANUSCRIT P	517
INDEX DELS FOLIS DEL MANUSCRIT B	525

**PUBLICACIONS DE LA FUNDACIÓ
SALVADOR VIVES CASAJUANA**

PUBLICACIONS DE LA FUNDACIÓ SALVADOR VIVES CASAJUANA

- I. — Josep M.ª Casas Honis: *Joan de Castellnou*. Obres en prosa (segle XIV), 215 pàgines. — 1969.
- II. — Josep Iglésies: *El cens del comte de Floridablanca (1787)*. Part de Catalunya. (Volum I). 614 pàgines. — 1969.
- III. — E. Fort i Cogul: *La llegenda sobre Margarida de Prades*. «Premi Concepció Alemany, 1969». 273 pàgines. — 1970. (Exhaurida).
- IV. — Drs. F. Ramon de Prat i Joan Francesc Guixarro Ruiz: *Cartilla d'Hygiene ocular*. «Premi Crexhas Abiabar, 1969». Amb il·lustracions, 35 pàgines. — 1970. (Exhaurida).
- V. — Josep Iglésies: *El cens del comte de Floridablanca (1787)*. Part de Catalunya. (Volum II). 571 pàgines. — 1970.
- VI. — L. Puig i Farriol: *L'estat civil de la dona casada segons el Dret Civil vigent a Catalunya*. Pròleg de Ramon M.ª Roca i Sastre. 129 pàgines. — 1971.
- VII. — Eduard Fontserè i Josep Iglésies. *Recopilació de dades sísmiques de les terres catalanes entre 1100 i 1906*. Amb una punta seca de Joan Rebull. 542 pàgines. — 1971. (Exhaurida)
- VIII. — Dr. F. Ramón de Prat y Juan-Francisco Guixarro Ruiz: *Cartilla de higiene ocular*. «Premi Crexhas Abiabar, 1969». Amb il·lustracions, 35 pàgines. (Versió castellana). — 1971. (Exhaurida).
- IX. — Roser Matheu: *Vida i obra de Francesc Maibeu*. Amb il·lustracions. 254 pàgines. — 1971. (Exhaurida)
- X. — Montserrat Costa i Via: *Estudi de l'obra d'Anna Rubies. 1881-1963*. Accèssit al «Premi Concepció Alemany 1970». 132 pàgines. — 1971. (Exhaurida).
- XI. — Miquel Altisent, Sch. P.: *El cant gregorià. Un model de música religiosa*. Amb il·lustracions musicals. Pròleg de Cassià M.ª Just, Abat de Montserrat. 235 pàgines. — 1971. (Exhaurida).

- XII. — Màrius Torres: *Poesías*. Traducció al castellà de Maria Teresa Ramo. 199 pàgines. — 1971. (Exhaurida).
- XIII. — Plàcid Vidal: *El convecionalisme de la vida*. Pròleg de Josep Iglésies. 348 pàgines. — 1972.
- XIV. — Eudald Graells: *La indústria dels claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la farga catalana*. Amb il·lustracions. 131 pàgines. — 1971. (Exhaurida).
- XV. — Rossend Llates i M.ª Cinta Balagué: *Francesca Bonnemaison de Verdager i la seva obra*. «Premi Concepció Alemany, 1971». Amb il·lustracions. 173 pàgines. — 1972. (Exhaurida).
- XVI. — Magí Riart i Birbe: *Els problemes del Pallars Sobirà*. Accèssit al «Premi Paterna Rura, 1970». 148 pàgines. — 1972. (Exhaurida).
- XVII. — Eufemià Fort i Cogul: *El senyoriu de Santes Creus*. 498 pàgines. — 1972.
- XVIII. — Roser Matheu: *Quatre dones catalanes*. Accèssit al «Premi Concepció Alemany, 1972». Amb il·lustracions. 199 pàgines. — 1972. (Exhaurida).
- XIX. — Josep Riba i Gabarró: *La Pobla de Claramunt* (Monografia). Amb il·lustracions. 355 pàgines. 1972. (Exhaurida).
- XX. — Antoni Bach i Riu, pvre.: *Bellpuig d'Urgell i la seva antiga baronia al Pla d'Urgell*. Accèssit al «Premi Cristòfor Despuig, 1972». 292 pàgines. — 1972.
- XXI. — Josep M.ª Madurell i Marimon: *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*. Vol. I (1972). 620 pàgines. (Exhaurida).
- XXII. — A. Duran i Sanpere: *Pels camins de la Història*. Amb il·lustracions. 190 pàgines. — 1973.
- XXIII. — Josep M.ª Madurell i Marimon: *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*. Vol. II. Amb il·lustracions. 713 pàgines. — 1972.
- XXIV. — Cristià Cortès: *Els Setantí*. «Premi Francesc Carreras i Candi, 1973». Amb il·lustracions. 292 pàgines. — 1973. (Exhaurida).
- XXV. — Josep M.ª Madurell i Marimon: *Claudi Bornat*. «Premi Francesc Carreras i Candi, 1972». Pròleg de Pere Bohigas. Amb il·lustracions. 299 pàgines. — 1973.
- XXVI. — Eufemià Fort i Cogul: *Llegendari de Santes Creus*. «Premi Gumersind Bisbal i Gusems, 1973». Prefaci de Miquel Coll i Alentorn. 316 pàgines. — 1974.
- XXVII. — Jaume Riera i Sans: *La crònica en hebreu de la disputa de Tortosa*. 72 pàgines. — 1974.
- XXVIII. — Pere F. Santanach i Prat: *Estudi tectònic del paleozoic inferior del Pirineu entre la Cerdanya i el riu Ter*. Accèssit al «Premi Eduard Fontserè, 1973». Amb il·lustracions. 154 pàgines. — 1974.
- XXIX. — Josep Iglésies i Fort: *Estadístiques de població a Catalunya, el primer vicensí del segle XVIII*. — Vol. I. 506 pàgines. — 1974.
- XXX. — Josep Iglésies i Fort: *Estadístiques de població a Catalunya, el primer vicensí del segle XVIII*. — Vol. II. 506 pàgines. — 1974.
- XXXI. — Josep Iglésies i Fort: *Estadístiques de població a Catalunya, el primer vicensí del segle XVIII*. — Vol. III. 432 pàgines. — 1974.
- XXXII. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. «Premi Gumersind

- Bisbal Gutsems, 1974». Pròleg d'A. Duran i Sanpere. Volum I. Amb un gravat. 484 pàgines. — 1975.
- XXXIII. — Eufemià Fort i Cogul: *Notícia històrica d'una singular institució medieval*. Accèssit al «Premi Francesc Carreras i Candi, 1973». 350 pàgines. — 1975.
- XXXIV. — Josep Danon i Breto: *Aportació a l'estudi social de la medicina a Catalunya (1768-1827)*. «Premi Jordi Casas, 1974». 152 pàgines. — 1975.
- XXXV. — Josep Iglésies: *Les minves dels cultius i de la població a la comarca del Priorat*. 91 pàgines. — 1975.
- XXXVI. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. Volum II. «Premi Gumersind Bisbal Gutsems, 1974». 237 pàgines. — 1975.
- XXXVII. — Josep Romà Barriga: *El Sacramentari, Ritual i Pontifical de Roda*. «Premi Francesc Carreras i Candi, 1972». Pròleg de Manuel Mundó. Amb il·lustracions. 756 pàgines. — 1975.
- XXXVIII. — Lluís Casassas i Simó: *El Lluçanès*. Evolució entre 1950 i 1970. «Premi Cristòfor Despuig, 1972». Amb il·lustracions. 208 pàgines. — 1975.
- XXXIX. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. Volum III. «Premi Gumersind Bisbal Gutsems, 1974». 404 pàgines. — 1975.
- XL. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. Volum IV i darrer. «Premi Gumersind Bisbal Gutsems, 1974». 328 pàgines. — 1976.
- XLI. — Eduard Feliu i Mabres — Jaume Riera i Sans: *Poemes hebraics de jueus catalans (segles XI-XV)*. 224 pàgines. — 1976.
- XLII. — Teresa-Maria Vinyoles i Vidal: *Les barcelonines a les darrerries de l'Edat Mitjana (1370-1410)*. Accèssit al «Premi Concepció Alemany 1976». 192 pàgines. — 1976.
- XLIII. — P. Basili de Rubí: *Les Corts Generals de Pau Claris*. Accèssit al «Premi Gumersind Bisbal Gutsems 1974». Pròleg del P. Ramon Vidal. Amb il·lustracions. 548 pàgines. — 1976.
- XLIV. — Josep M.ª Torras i Ribé: *Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'antic règim. Els Padró d'Igualada. (1642-1862)* Premi ex-aequo del “Premi Cristòfor Despuig 1976”. Pròleg de Joan Mercader i Riba. Amb il·lustracions. 316 pàgines. — 1976.
- XLV. — Josep Maria Casas Homs: *Llibre del Batlle Reial de Barcelona Berenguer Morey (1375 - 1378)*. 144 pàgines. — 1976.
- XLVI. — Salvador Galceran Vigué: *Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà. Transcripció literal del text i comentari*. Accèssit al “Premi Gumersind Bisbal Gutsems 1974”. Pròleg del Dr. Joan Martí Alanís, Bisbe de La Seu d'Urgell. Amb il·lustracions. 204 pàgines. — 1977.
- XLVII. — Osvold Cardona. — *Els grups de vocals en contacte. (Un tema de llengua i poètica)*. — Accèssit al «Premi Pompeu Fabra, 1976», de l'Institut d'Estudis Catalans. — Pròleg de Josep M.ª Casas Homs. 163 pàgines. — 1977.
- XLVIII. — Charlotte S. Maneikis Kniazzech i Edward J. Neugaard. — *Vides de Sants Rosselloneses* — Prefaci de Joan Coromines. Volum I (gramàtica i glosari) 244 pàgines. — 1977.

XLIX. — Loreto Busquets. — *Aportació lèxica de Josep Carner a la llengua literària catalana*, — Pròleg de Antoni M. Badia Margarit. — Amb un autoretrat al llapis. — 592 pàgines. — 1977.

L. — Greet Schib: *Vocabulari de Sant Vicent Ferrer*. «Preini Gumersind Bisbal Gutsens, 1976» Pròleg de Germà Colon. 216 pàgines. — 1977.

LI. — Charlotte S. Maneikis Kniazzev i Edward J. Neugaard. — *Vides de Sants Rosselloneses*. — Prefaci de Joan Coromines. Volum II. Transcripció del text. 532 pàgines. — 1977.

LII. — Eduard Fontseré — *Das mots de comiat*. — Introducció de Josep Iglésies — Amb gravats — 56 pàgines. — 1977.

LIII. — Charlotte S. Maneikis Kniazzev i Edward J. Neugaard. — *Vides de Sants Rosselloneses*. — Prefaci de Joan Coromines. Volum III. Transcripció del text. 544 pàgines. — 1977.